

vita nostra

2004 *revue 1*

M. Anděl
T. Halík
J. Heller
R. Königová
K. Macháček
Z. Matějček
F. Mezihorák
P. Pafko
J. Sokol
B. Svoboda
T. Špidlík

Jiří Poděbradský v kresbě Mikoláše Alše

Z obsahu:

Doktorandi

Dvojitý výročí

Evropanství

Exil

Kvalita života

Narozeniny děkana

Rytířka

Věda

Výchova

VITA NOSTRA REVUE

13. ročník, číslo 1

časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty

Vychází 4x ročně

Uzávěrka tohoto čísla 25. 2. 2004

Redakční rada:

Předsedkyně: prof. MUDr. Radana Königová, CSc.,

Klinika popáleninové medicíny FNKV a 3. LF UK

Mgr. Marie Fleissigová, SVI 3. LF UK (výkonná redaktorka)

PhDr. Martina Hábová, SVI 3. LF UK

ISSN 1212-5083

OBSAH

RES PUBLICA

S prof. Janem Sokolem: Svoboda je vždy riskantní	4
T. Halík: Co pro nás znamená Palachova smrt po 35 letech?	6
Mučedník a homo sovieticus	8

QUO VADIS, EUROPA

Senátor F. Mezihořák pro VNR: Evropané a vlastenci	10
Evropané: Du Bois Pierre, Jiří z Poděbrad	13
Anketa VNR	15
T. Špidlík: Duchovní jednota Evropy	17

QUOD BONUM

B. Svoboda o narozeninách: Bylo by nevděčné stěžovat si na osud	24
Projev děkana 3. LF UK na promoci doktorandů	28
Absolventi postgraduálního studia na 3. LF	29
Prof. Königová - první rytířka českého lékařského stavu	32

VĚDA

Česká lékařská akademie	38
Blahopřání z Rakouska	40
M. Kršíak: K ocenění Českou neuropsychofarmakologickou společností	41
A. Bartoš: Co má mozeček a vaječníky společného	45

ETICKÉ PROBLÉMY

O interrupcích trochu jinak	48
J. Šimek: Ještě jedno zamyšlení nad koncem života, interrupcemi apod.	50
E. Křížová: Kvalita života – víme, co to znamená?	53
T. Tošnerová: Žijeme spolu	56
V. Bartoníčková: Slovo je zázračný modul	59

VÝCHOVA

Emblém dětské psychologie	62
J. Šturma: Proměny psychologické péče o děti s postižením	63
E. Vaníčková: Tělesné tresty na prahu třetího tisíciletí	67

TEXT

Osudy rytíře lékařského stavu (Z knihy K. Macháčka Útěk do Anglie)	72
--	----

POSLÁNÍ

J. Heller: Vůl a osel u jeslí	94
M. Anděl: Sváteční kazuistiky	94

Ilustrace: Paläste Schlösser Residenzen, Karl Müller Verlag, Erlangen, 1983

RES PUBLICA

16. LEDEN
15. BŘEZEN

S prof. Janem Sokolem mezi dvěma výročími

Svoboda je vždycky riskantní

Nedávno jsme si připomínali výročí Palachovy sebevraždy. Jak jeho čin hodnotíte po pětadvaceti letech?

Rozhodně bych neřekl, že to byla sebevražda. To byla oběť, a to je něco úplně jiného. Ten člověk se nezbavil života proto, že by ho přestal bavit, ale protože chtěl něčeho dosáhnout. Osobně myslím, že v provedení byl trochu zkrat, ale mám k tomu velkou úctu a Jana Palacha si velmi vážím.

Ovlivnil ale ten čin nějak následující vývoj?

U nás také trochu, ale zdaleka ne tolik, jak ohromný to mělo ohlas v zahraničí. Jméno Palach skutečně v Evropě všude znají. To bylo až s podivem, jak velkou ozvěnu to mělo.

Palachův čin se dá hodnotit jako varování před poraženectvím a skleslostí. Ale to poraženectví nás také provází v dějinách. Ted' se blíží další výročí, 15. březen, které jakoby to poraženectví v českých zemích korunovalo.

To je dost složitá věc, 15. březen, a je velmi těžké zdálky hodnotit, co bylo správné udělat. Myslím, že poraženectví u nás není o mnoho horší než jinde, akorát u nás se o něm hodně mluví. Poláci o takových věcech prostě nemluví. Patnáctý březen 1939 měl ohromnou odezvu ve světě a byl to vlastně katalyzátor vývoje; to nejhorší, co bychom si byli mohli přát, by bylo, kdyby poměry zůstaly v tom stavu, v jakém byly po mnichovské dohodě - to by bylo ještě horší. Nakonec to obsazení jasně předvedlo, co Hitler je zač a vzpomínám si, že rodiče říkali, konečně se to aspoň rozhodne.

To by odpovídalo i politice prezidenta Beneše, který právě spoléhal na větší konflikt.

Jedna věc mně vždycky vrtá hlavou jak u mnichovské dohody 1938, tak u srpna 1968, že ti naši představitelé neměli zažitou demokratickou proceduru. Možná je to naivní, v jejich situaci jsem nebyl, ale připadá mi špatné, že někdo něco takového podepíše. Tady by po mém soudu měl demokratický politik trvat na nějakých pravidlech, říci - já k tomu nejsem oprávněn, od toho je tady třeba parlament. To - zdá se mi - ti naši vedoucí politici neměli zažito, a vždycky si mysleli, že všechno musí rozhodovat sami. A přitom síla demokracie je právě v tom, že nikdo nemusí nic rozhodovat úplně sám. Od toho jsou tady demokratické instituce a o ty je možno se také opřít.

Přiznejme ale, že kromě nezažité demokracie měli naši politici jak v srpnu 68, tak u německé okupace těžké dilema: buď národ zachránit fyzicky, anebo morálně.

Právě proto taková dilemata nejsou pro jednoho člověka. V tom vidím základní smysl demokracie, že takové věci nikdy nemohou ležet na jednom člověku. Od toho jsou demokratické instituce, pravidla atd.; ten nejvyšší představitel není ani král, ani vůdce a k určitým věcem není oprávněn. A to by jim bylo mohlo pomoci. Jakmile si připustíte, že to je na vás, tak je to břemeno příliš těžké, a člověk potom volí takovouto cestu, to naprosto chápu. Já jsem o tom jednou mluvil ve Federálním parlamentě s Alexandrem Dubčekem, ale on tomu moc nerozuměl.

Měl jiná pravidla.

Ano, komunisté byli zvyklí na osobní vládu a osobní odpovědnost, a to už není demokratický postoj.

Nedá se tím nedemokratickým postojem vysvětlit třeba i ta současná hrozba – terorismus?

To je zase trochu jiná věc. Je to výzva, kterou teroristé chtějí zpochybnit demokracie, chtějí jim ukázat, že se musejí bát svobody a že je musí omezovat, aby k útoku nedošlo. Jakmile by si demokratický politik připustil, že to je pouze jeho odpovědnost, bylo by to špatné. Pan prezident Bush měl možná trochu sklon představovat si, že těch tři a půl tisíce mrtvých z 11. září je jeho problém. Zdá se, že to tak úplně není. Ale on to všechno správně předložil parlamentu, americký kongres to odhlasoval, to je správná cesta; přece to hlavní, co teroristé chtějí, je aby se demokracie lekly.

Lekly a klekly.

Ano, a to se nesmí stát.

Je těžko se bránit, aby nějaké letadlo někde nenarazilo do mrakodrapu, ale jak se bránit tomu ohrožení demokracie?

Je důležité si to uvědomit. První věc, základní: život je vždycky riziko, neexistuje život bez rizika. Takže se ani takováto hrozná věc nesmí absolutizovat. A druhá věc - ti, kterým záleží na svobodě, si musí uvědomit, že hlavním cílem teroristického útoku není ohrožení bezpečnosti, ale ohrožení svobody, že se společnosti začnou uzavírat, navenek bránit, vytěšňovat nepřátele. A to je skutečně nebezpečí, o kterém se má mluvit, a měli by si ho všichni uvědomit.

Může si to vůbec uvědomit společnost, která je pasivní, která příliš spoléhá na své elity?

Tam je nebezpečí, že vlastně teroristický útok vás staví před zdánlivé dilema – bezpečí, nebo svobodu. A toto dilema se nesmí připustit. Z požadavku svobody se nesmí odstoupit, ani pod tlakem nějakého ohrožení. Proto svoboda vždycky je riskantní a vždycky vyžaduje statečné lidi. To už je Thúkýdídés – „kde lidé nejsou ochotni svou svobodu bránit, tak o ni jistě přijdou.“ To je přesné.

Marie Fleissigová

Tomáš Halík

Co pro nás znamená smrt Jana Palacha po 35 letech?

Dvě události mi během mnoha let daly nahlédnout, že politika není jen prchavou hrou mocenských zájmů, nýbrž že v určitých okamžicích je ve hře otázka zásadní, otázka smyslu a pravdy. Tou první byla smrt Jana Palacha: tehdy mi s plnou vahou došlo, že v naší zemi už neběží jen o uchování zbytků „socialismu s lidskou tváří“, o relativně nezajímavý spor, který vyplňoval „pražské jaro“, budou-li u moci promoskevští starokomunisté, nebo reformní eurokomunisté - nyní šlo o mravní páteř národa.

Palachova oběť není marná

Palachovou obětí dostal veřejný život nový, hlubší rozměr. Najednou tu byl někdo, kdo nám v čase inflace slov řekl plamenem svého těla, že mu na tom, abychom se neohnuli, záleží víc než na jeho vlastním životě. Někdo svou obětí zjevil, jakou máme cenu: mravní integrita této společnosti byla pro něj tak vysokou hodnotou, že výzvu k jejímu uchování podepsal svým utrpením a smrtí.

Druhá zkušenost vypadá proti tomu zcela banálně. V roce 1999 jsem po televizní debatě s místopředsedy dvou opozičněsmluvních stran oslovil cestou ze studia jednoho z nich a zeptal se ho, zda ví, že to, co před kamerami tak vehementně tvrdil, přece vůbec není pravda. Opáčil mi s neopakovatelným úšklebkem: „Pravda? Já přece mluvím ke svým a ona taky mluví ke svým.“ Jinými slovy: otázkou pravdy se vůbec nezdržujeme, máme zjištěno, co chtějí slyšet ti, kteří nám svými hlasy mohou dopomoci k znovuzvolení a moci, a tak jim to říkáme. Podobně se v jednom interview nedávno vyjádřil jiný místopředseda, dnes předseda téže strany: Lidi, kteří jdou do politiky proto, že chtějí zlepšit sociální situaci chudých nebo řešit ekologické katastrofy, by se měli zavírat do blázince - děláme to přece kvůli tomu pěknému pocitu moci! I v tomto případě jsem si řekl, že už nejde o to, bude-li u moci ta či ona koalice stran, nýbrž o to, nakolik a jak dlouho bude veřejnost podobně cynické výroky a postoje vnímat jako normální projev vcelku sympatické upřímnosti a racionality.

Když jsem před několika měsíci četl článek prezidenta republiky, v němž upřel zásluhy za pád komunismu disentu a připsal je „mase obyčejných občanů, kteří pasivně přežívali v kulislách režimu“, váhal jsem, zda to vůbec stojí za polemiku. Vždyť celý styl článku ukazuje, že ho jeho autor nepsal proto, aby sobě nebo druhým odpověděl na otázku, jak to skutečně bylo s pádem komunismu, nýbrž si spíše položil otázku, co „masa“ chce slyšet. Nemohu se zbavit dojmu, že ho napsal, aby se vmlouval do přízně většiny a aby zároveň urazil a ponížil ty, kdo se tenkrát nepřizpůsobili; snad stín morální prestiže jeho předchůdce stále příliš ruší jeho hradní pohodu. Avšak přiznejme Václavu Klausovi také kus pravdy: vždyť teď se skutečně zdá, že „to nakonec vyhráli“ ti, kteří se přikřčili, oni normalizační „nekomunisté“, k nimž se - na rozdíl od aktivních odpůrců komunismu - sám hlásí. Ti „pragmatici“, kteří byli

hybnou pákou normalizace, kteří už neměli nic společného ani s vírou komunistů, ani s nadějí disidentů, protože měli rádi jen vlastní klid a prospěch, nebyli ani pro, ani „anti-“. Ti sice 17. listopad nepřipravili, to Klaus trochu přehnal, ale přesto při pohledu na současnou politickou scénu mohou mít pocit, že jim dějiny daly nakonec za pravdu. Bláhoví disidenti! Ano, slyším ten hlas velebené „většiny“: Jan Palach stejně nic nezmožil, lidé vystáli frontu před jeho rakví, ale za chvíli už zapomněli - normalizace přece přišla. Není příznačné, že po památce toho, který dal život, aby se národ nevydal cestou normalizačního hnutí, nejedovatěji plivl ve svém oblíbeném zápisníku právě Miroslav Macek, další fascinující velmistr emancipace slova od pravdy a jednání od etiky? Co by nám asi na palachovské téma řekli pánové Kožený a Železný? Možná platí: řekni mi, co soudíš o Palachovi, a já ti řeknu, jaký jsi.

Nejsem roditel hrdina

Na obhajobu Palachovy památky mohu nabídnout jen osobní zkušenost mých přátel a svou vlastní: pro náš život tato oběť marná nebyla. Když jsem nesl pod zimníkem posmrtnou masku Jana Palacha do kostela, kde se za něj sloužila mše, a potom zpátky na filozofickou fakultu (kde na chvíli vystřídal bustu Leninovu), něco jsem tomuto člověku slíbil, a dodržel jsem to. A když mi u výslechů tu slibovali, tu vyhrožovali, vzpomněl jsem si na Palacha a dostal sílu říci ne. Já nejsem rozený hrdina, možná bych to bez vzpomínky na Jana nedokázal. Vím z řady osobních svědectví, že do života nemála lidí Palach vstoupil tak, že před normalizačním cynismem vnitřně nekapitulovali. Že to byla menšina? Zaplať Pánbůh za každého z nich! Ale i těm, pro něž je dění ve svědomích jednotlivců jen chimérou a počítají pouze viditelné a masové události, připomeňme jednu věc: „palachovský týden“ v lednu 1989 - demonstrace na místě jeho smrti včetně zatčení Václava Havla - prokazatelně uvedl do pohybu poslední fázi procesu, který v listopadu téhož roku skončil kolapsem komunistického režimu. Jistě, na pádu komunismu se podepsalo mnoho faktorů: od globalizačního rozmachu otevřené společnosti, v jejímž rámci už nemohly obstát režimy uzavírající se volnému trhu zboží a idejí, od důsledků tehdejší americké zahraniční politiky přes morální vliv papeže a příklad polské Solidarity až po domácí disent. Jen ta revoluční úloha přikrčených mas a bankovních úředníků, bojících se ještě chvíli před listopadem podepsat petici za Havlovo propuštění, je jaksi těžko prokazatelná. To onen dodatečný dopad Palachova činu, oživený demonstracemi disidentů v lednu před patnácti lety, je přece jen reálnější.

Dnešní situace se v mnohém radikálně liší od ledna 1969, tváří v tvář dnešním těžkostem a nepravostem nemá smysl protestovat formou dobrovolné smrti. Ani dnes však není anachronické hájit způsobem života, řeči i myšlení úctu k pravdě a hledání pravdy (neboť nikdo nejsme jejím „majitelem“) proti svodům populismu, cynismu a rezignace; ptát se, co je správné - nejen co právě „boduje“. Jen nesmířením se s mentalitou přežívající masy se konečně staneme společností svobodných občanů a zbavíme se mravních pozůstatků doby normalizace.

16. 1. 2004, MFDnes

Mučedník a homo sovieticus

Pietní shromáždění k 35. výročí Palachova činu se konalo už tradičně na jeho mateřské alma mater – filozofické fakultě UK. Mezi studenty a pedagogy přišel 15. ledna Palachův vrstevník, známý kněz a psycholog Tomáš Halík. Podobně jako v komentáři pro MFD ocenil význam Palachova činu pro morální charakter společnosti, některými otázkami se však mohl zabývat podrobněji než v omezeném prostoru deníku.

Především mladým lidem, kteří na fakultě zcela zaplnili velkou posluchárnu, vysvětlil rozdíl mezi dvěma epochami komunistického režimu. Mj. řekl, že padesátá léta minulého století přinesla drastický teror, ale doba normalizace, ta „zvláštní doba rozkladu“ skutečně narušila mravní charakter společnosti.

Hodnocení činu J. Palacha nebylo ani v r. 1969 jednoznačné. Diskutovalo se, zda je dovoleno dát pro něco svůj život; upálení bylo z jiného kulturně náboženského kontextu, to dělali buddhističtí mniši ve Vietnamu na protest proti Američanům.

Palachova sebevražda ovšem nebyla sebevraždou, jeho T. Halík řadí spíše k mučedníkům; **sebevrah je člověk, který pohrdá životem, kdežto mučedník je člověk, který pohrdá smrtí.** Jeho oběť jistěže chod dějin nezměnila v jejich vnějším průběhu, ale dějiny mají i hlubinnou dimenzi v tom, co se odehrává ve svědomí a životech lidí. Strašlivou silou ale mají symboly – ty dějinami hýbají, a takovým symbolem se stal po dvaceti letech, v roce 1989, i Jan Palach. V této souvislosti T. Halík poznamenal, že český národ má zvláštní zálibu v mučednících – ať už je to v tradici svatého Václava, Jana Husa, Jana Nepomuckého.

V dnešní době také můžeme cítit bezmoc vůči negativním jevům. „Jestliže říkáme, že forma Palachova činu patří do minulosti, pak mravní obsah, že nám záleží na jiných věcech než na pohodlném přežívání, má nadčasovou platnost,“ řekl T. Halík. „Tváří v tvář věcem, které nás sklíčuji, bychom neměli propadat apokalyptickým náladám, na druhé straně nemůžeme to, co nás znepokojuje, bagatelizovat. Na tyto otázky ale nejsou jednoduché odpovědi.“

T. Halík se znovu vrátil k vysvětlení poměrů v letech sedmdesátých a osmdesátých a k nepsané dohodě mezi komunistickou vládou a občany: když se nebudou hlásit o svá práva, nebudou věci pojmenovávat pravým jménem, tak budou mít možnost celkem klidně přežít, tiše si ukrádat ze společného do vlastní kapsy, ani nemusí mít žádnou zvláštní pracovní morálku. To vedlo ke značné korupci a vytvářelo určitý typ člověka - homo sovieticus, člověka bez zodpovědnosti, iniciativy, kreativity, který chtěl jenom tiše přežít a mít se co nejlépe. Prof. Halík má za to, že klíčovou otázkou naší společnosti a demokracie je teď probudit **černé pasažéry, kteří jedou ve vlaku společnosti a nejsou ochotní za jízdu zaplatit, proměnit v lidi zodpovědné, kterým záleží na věcech okolo a kteří se dovedou angažovat. Přestože už jsou tady ostrůvky občanské společnosti a mnozí se starají o druhé, zlomit ducha normalizace, pasivity, lhostejnosti, je úkolem, na kterém musíme pracovat dál.**

Minulý režim stál na zvláštním pocitu nevinnosti – člověk nemohl nic dělat, dělal jen to, co bylo nařízeno, a tím byl nevinen. Avšak pocit zodpovědnosti a svobody nelze od sebe oddělit. Teď ovšem jsme v situaci, kdy už se „naše věci do našich rukou vrátily“, a tak nemůžeme jen tak na někoho nadávat, ať už to tady dopadá jakkoliv. Nyní, před vstupem do Evropské unie, se T. Halík obává, abychom si zase nenašli „někoho v Bruselu, kdo za to může, že se nám nevede tak dobře, jak bychom chtěli“.

QUO VADIS, EUROPA

VLASTENCI
A
EVROPANÉ

Senátor František Mezihorák pro VNR

Evropané a vlastenci

Autor knihy Galerie velkých Evropanů, senátor František Mezihorák neskryvá nespokojenost s jejím názvem. Měl prý raději znít Galerie velkých Evropanů – evropanů, protože Evropan s velkým „E“ je ten, kdo žije v Evropě a evropan s malým „e“ je ten, kdo soudí, že Evropa by měla být spojena na základě nějakých idejí. Říká, že do své knihy zařadil pouze takové osobnosti, které nějakým výraznějším myšlenkovým způsobem přispěly k formování ideálů sjednocené Evropy, a to od 13. století až do současnosti.

Zarazilo mě, že z českých osobností zařazujete Františka Palackého, protože ten bývá považován především za velkého vlastence; nestojí evropanství a národní city proti sobě?

Pořád doufám, že nikoliv, protože evropanství nemá znamenat zničení národních kultur. Vybral jsem takové osobnosti, které byly schopny být třeba hrdými vlastenci, ale které současně viděly, že evropské národy mají mnoho společného, a to že by je mělo dovést ke schopnosti žít bez nacionálních konfliktů. To, do jaké míry Evropa znamená ohrožení národních zájmů, je od nepaměti problém - a dnes je opět velmi aktuální. Myslím, že obzvláště v případě našeho malého národa neznámá Evropská unie ohrožení naší suverenity; vždycky v historii jsme museli hledat nějakou cestu, jak obstát v kontextu s mocnými, a přestože jsme formálně byli takzvaně suverénní, nebylo to s naší suverenitou moc valné. Vždyť katastrofou skončil i ten nejkrásnější pokus moderních dějin – pokus Masarykův a Benešův. Není žádná jiná cesta, jak skutečně zajistit naši základní suverenitu, než se zapojit do celku, jehož mechanismy a principy vylučují, aby v něm někdo byl utlačen. Konec konců i ty debaty o evropské ústavě apod. se kolem toho pohybují – jak to udělat, aby nikdo nemohl být majorizován, ale zároveň aby ten útvar byl životaschopný. Takže ty politicky motivované debaty, jak je to s ohrožením naší suverenity, vidím jako falešné nařikání, protože se domnívám, že v Evropské unii naše suverenita – byť se jí musíme zčásti vzdát, aby to fungovalo – bude trvalejší a jistější než kdykoliv předtím. Přece i v rodině se musí každý vzdát své absolutní suverenity, aby rodina jako celek mohla fungovat.

A co je podle vašeho názoru tou základní evropskou idejí? Z jakých myšlenek by měla Evropa vycházet?

Evropa vychází z kořenů antického dědictví a křesťanství a na toto kulturní a společenské dědictví byly naroubovány v moderní době principy demokratické. Evropa tedy, vědoma si svých společných kořenů, by měla směřovat k naplnění základních ideálů demokratických a humanitních, když použiji masarykovského termínu, s tím, že bude respektovat a bude mít takové vnitřní mechanismy, aby to byl koncert, ve kterém bude mnoho hráčů, žádný z nich nebude hrát falešně, všichni se budou navzájem potřebovat, a přitom celkový zvuk orchestru bude k všeobecné potěše, radosti a užitku.

Zmínil jste se o křesťanství, ale do Evropy přichází mnoho muslimů.

Největší evropští myslitelé nechtěli vytvářet bariéru mezi Evropou a světem. Věřili, že Evropa je nositelkou toho nejvyspělejšího a nejlepšího, ale zároveň se domnívali, že principy, na kterých má být vystavěna Evropa, by měly být uplatňovány i ve světovém kontextu. Ta velká vlna, která sem přichází z vnějšku, je pro Evropu novum, protože dřívější směřování bylo většinou z Evropy ven, jinam. A Evropa si dostatečně nezvykla, že také zvenčí mohou přijít vlny přistěhovalectví. Takové kultury mohou evropský kontext obohatit, ale neměly by ho ovšem rozleptávat. Ukazuje se to třeba na skandálech s nošením šátků ve Francii nebo v Německu; to jsou jevy velmi nežádoucí. Považoval bych za neštěstí, kdyby Evropa poté, co si urovná vlastní problémy, měla být rozleptávána problémy přinesenými zvnějšku. Ti, kteří přicházejí do Evropy, by měli také akceptovat, že se připojují k evropskému kulturnímu dědictví, že mohou k němu přispět svým dílem, že mohou mít své osobitosti, ale že by se neměli vydělovat, oddělovat, a tím vytvářet nové zdroje konfliktů.

O vzájemný dialog mezi sebou usilují i některé významné náboženské osobnosti – připomejme například podzimní návštěvu dalajlámy a jeho debaty s katolíky i evangelíky. Nesouvisí i takový dialog s evropanstvím?

Ekumenické hnutí je mi osobně sympatické, ale pořád nedovedu pochopit, jak ty nejrůznější odnože křesťanství, které vyznávají v zásadě tytéž základní hodnoty víry, mohou být stále naplněny tolika výhradami, předsudky a bariérami. Před třemi měsíci jsem navštívil Jeruzalém a viděl, jak absurdní je třeba ono uspořádání a sočení kolem Chrámu Božího hrobu, kde každou část má některá jiná křesťanská odnož. Domnívám se, že křesťané měli už dávno dospět k vzájemnému pochopení a odvrhnout všechny - z mého pohledu malicherné - spory, které mají.

Myslíte, že takového dialogu a tolerance bude schopna nastupující generace, která přeče jen žije už v jiných podmínkách, než jsme žili my?

Chtěl bych v to věřit – pokud ovšem nedojde k posilování tendencí, které vedou k nihilismu, k tomu, že nevidí žádný smysl života, unikají k různým náhražkám životním – drogy, kriminalita. Pokud by se toto nebezpečí nezmatocnilo většiny mladých lidí, pak bych u nich viděl velkou naději. Ukážu to na konkrétním příkladu: jestli pro Čechy a Němce generace střední, starší a nejstarší je ve vzájemných vztazích stále ještě mnoho problémů, tak generace mladší a nejmladší tyto problémy už téměř nevnímá.

Ale jak to je tedy s tím evropanstvím Františka Palackého?

František Palacký nebyl nacionalista, konec konců znám je jeho posun od *Kdyby Rakouska nebylo*, až po *Byli jsme před Rakouskem, budeme i po něm*. František Palacký myslel namnoze evropsky a byl si vědom, že české zájmy je možno považovat za zajištěné jenom tehdy, bude-li v Evropě systém, který znemožní, aby velký utiskoval malého. Proto Palacký říkal, že mezi vlastenečtím a evropanstvím nevidí podstatného rozdílu. Je zajímavé, že vedle Němců a Francouzů to byli Češi, kteří nevýznamněji, neoriginálněji přispěli k formování evropského myšlení. Uvažte například, že všechny evropské projekty mají víceméně něco společného s projektem Jiřího Poděbradského; že Komenský přichází s něčím, co

nazývám *diamantem evropského myšlení*, že Evropa bude kolosem na hliněných nohou, pokud nebude spojena na základě výchovy a proměny vědomí lidského. To potom akcentoval Tomáš Garrigue Masaryk prohlášením, že člověk *homo europeus* se nezrodí nějakou vnější politikou, ale vnitřní proměnou; Evropa může být stvořená ekonomy a politiky, může mít i 40 členů, ale rozpadne se, dokud nedojde k proměně lidského vědomí. A některá nebezpečí stále vyskakují jako čertík z krabičky. V souvislosti třeba s evropskou ústavou se opět ukázalo, jak je to stále ještě velmi ošemetné a jak to, co se zdálo nezvratné, může se z ničeho nic rozpadat hašteřením.

Věříte, že se evropská integrace podaří?

Když hovořím s euroskeptiky, ptám se, jakou mají jinou variantu pro vývoj Evropy. Evropa přece doplatila tragicky právě na to, že byla roztržštěna nacionalismem, takzvanými suverénními zájmy národů. Nevidím žádnou jinou optimistickou perspektivu než spojení Evropy na základě idejí, které byly po staletí teoreticky promyšleny a po druhé světové válce realizovány. A také jsem od nikoho jinou optimistickou variantu neslyšel. Něco takového jako připojení ke Spojeným státům americkým - to je spíš z oblasti anekdot.

Jaký je váš vzor mezi Evropany? Kterého Evropana máte nejraději?

Nejraději jako Evropana mám – možná trochu staromilsky – a proto, že pocházím ze Slovácka jako on - T. G. Masaryka. Je pro mne nedostižným vzorem. Také jistě ne náhodou, když se přemýšlelo, kdo by měl stát v čele Evropy, G. B. Shaw pravil, že nepřipadá v úvahu nikdo jiný než T. G. Masaryk. A otec panevropanismu hrabě Coudenhove-Kalergi také hlásal, že sjednocení Evropy vyjde z Prahy T. G. Masaryka. To se sice nestalo, ale my jsme jako Češi k té budově evropského domu přispěli tak výrazně teoreticky, že máme plné právo vstupovat hlavním vchodem.

Které Čechy myslíte?

Jiří z Poděbrad, Palacký, Masaryk, Beneš (přes veškeré spornosti jeho osobnosti) až po Václava Havla. Proč to byli zvláště Češi? Vysvětlení je v tom, že jsme museli víc než jini přemýšlet, jak obstát v kontextu se silnými sousedy, že nás myšlenkově ovlivnila jak východní, tak západní kultura. Byli jsme součástí Římské říše, takže jsme si zvykli na nějaký konglomerát, později habsburské říše a zase jsme byli schopni obstát. Roli hraje i promíšení genové – třeba Čechů s Němci; mezi sudetskými Němci existují tisíce jmen, která ukazují český původ.

Na Moravě jsou zase mnozí lidé tmavovlasí, tmavoocí, s kulatými hlavami...

... když se podívám na své oči, mohu uvažovat, jestli nějaká moje praprababička se někdy ve 13. století nespustila nebo nebyla zneuctěna nějakým Tatařinem. Samozřejmě tady to česko-moravsko-slovensko-polsko-německé a bůhvíjaké promíšení také hraje roli. A nakonec co naše vlivy emigrační? Naši emigranti dokázali ve světě velmi dobře obstát; i naši sudetští Němci dosáhli velmi dobrého uplatnění a když zkoumali, proč tomu tak je, zjistilo se, že to mj. bylo díky našemu vyspělému školství. Češi sehráli roli, která je obtížně vysvětlitelná, proč byla tak velká.

Měli na tom také podíl čeští vědci – lékaři?

Samozřejmě ano, v knize neuvádím sice žádného z českých lékařů, ale kdybych hledal, pravděpodobně bych nějakou takovou osobnost našel. Nehledě k tomu, že lékaři sami jsou vedeni k tomu, aby nebyli omezeni nacionálně; rozumí si jak profesně, tak i jazykem, kterého používají po vzoru velkých humanistů. Domnívám se, že lékař-vědec nemůže prakticky nebyt evropanem nebo světoobčanem, protože medicína je daleko více oborem globálním než některé jiné obory.

Marie Fleissigová

EVROPANÉ

Du Bois Pierre (kolem 1250–1321)

„Když ani posvátnost, učení a modlitby svatých Otců neukončily válečné střety uvnitř křesťanství a veškerá s tím spojená nebezpečí, jak může papež věřit, že kázání a učení současných či budoucích správců by mohla ukončit války, z nichž vyšli. Je zapotřebí silnějších a radikálnějších léčebných prostředků. Je nutno vytvořit trestní zákony proti válce a na nich vystavět křesťanskou společnost.“

Nazývaný též Petrus de Bosco. Francouzský politický myslitel, právník a publicista. Studium v Paříži. Od roku 1300 u dvora Filipa IV. Sličného. Podpora královny politiky proti papeži Bonifáci VIII. Odpůrce scholastiky Tomáše Akvinského. Horlivý oponent templářů. Obhájce centralizované královské moci a její nadřazenosti nad mocí církevní. Propagátor kodifikace francouzského práva a potřeby rozvoje školství. Kritik soudního a daňového systému.

Du Boisův plán, považovaný za vůbec první evropský projekt, byl po svém vzniku pět set let v zapomnění (od 17. století se nacházel v archivu švédské královny Kristiny a pak ve Vatikáně). Postrádá systematicčnost a je zatížen řadou odbočení bez souvislosti s hlavní ideou. Vyzýval k vytvoření jednoty křesťanských zemí. Mír mezi nimi měl být zajištěn trestními zákony proti válce a nadnárodním smírčím soudem. Neuvažoval o univerzální monarchii v Evropě (i když velmi často preferoval hegemonistické zájmy Filipa Sličného). Křesťanská spojená Evropa měla být federací, řízenou koncilem, v níž by však vládci národů nepozbyli nic ze své nezávislosti. Navrhl vyhoštění všech rušitelů přátelských vztahů v Evropě do Orientu, kde by měli své militaristické choutky vybit v boji proti „nevěřícím“. Jako krajní prostředek proti škůdcům míru doporučoval obklíčení jejich území a zablokování obchodu s nimi, od čehož si sliboval rychlejší a spolehlivější účinek než od zbraní. Základní Du Boisův princip naprosté státní a vladařské suverenity byl také hlavní slabinou jeho projektu sjednocení Evropy, neboť integrující prvky v něm se oproti této zásadě jeví jako prakticky neúčinné.

F. Mezhorák: *Galerie velkých Evropanů, Nakladatelství Olomouc, 2002*

Jiří z Poděbrad 1420(?) – 1471

„A proto toužíce po tom, aby takové války, loupeže, zmatky, požáry a vraždy, jež, jak – o běda – s bolestí uvádíme, zachvátily samo křesťanství již skoro ze všech stran, jež pustoší pole, ničí města, drásají země a jež nesčetnými strastmi hubí království a knížectví, přestaly a úplně byly vykořeny a chvályhodnou jednotou do potřebného stavu vzájemné lásky a vzájemného bratrství byly uvedeny, rozhodli jsme se – na základě naší spolehlivé znalosti, po předchozím zralém uvážení, vyzvavše k tomu milost Du-cha svatého a po poradě a se souhlasem našich prelátů, knížat, velmožů šlechticů a doktorů božského i lidského práva – vytvořit takový svaz spojenectví míru, bratrství a svornosti, jenž by pro úctu k Bohu a pro zachování víry neotřesitelně trval a jenž by pro nás, dědice a budoucí naše nástupce po věčné časy trval ve formě, jak dále následuje.“

Český král, obratný diplomat a politik z rodu pánů z Kunštátu. V husitských válkách získal velké majetky a výrazný politický vliv. V roce 1434 v bitvě u Lipan na straně Panské jednoty. Od 1444 v čele východočeských landfrídků. V roce 1448 dobytí Prahy a uvedení do úřadu kališnického arcibiskupa Jana Rokycany. Hlavní cíl – obnovení politické jednoty země. Obratnou diplomacií dosaženo kompromisu mezi kališníky a katolickou Strakonickou jednotou. V roce 1452 zemským správcem. V roce 1458 zvolen českým králem. V roce 1462 po zrušení kompaktátů nový konflikt s Římem. Snaha čelit hroziící izolaci diplomatickými kroky. V letech 1462-4 vyslání diplomatického poselstva k vládcům západní Evropy s plánem mírové unie. V roce 1465 proti králi domácí opozice, podporovaná papežem. Od roku 1466 až do náhlé smrti úspěšný boj proti papežské křižácké kampani.

Autor prvního skutečně propracovaného a konkrétního plánu na řešení evropských problémů. Jeho „Smlouva o nastolení míru v celém křesťanství“ byla v pětistiletí evropského usilování jediným projektem, který předložila hlava státu, a ne utopistický snělek, učenec či řadový politik. Byla realistickým návrhem muže, který disponoval silou, ale přitom nepředstavoval pro Evropu nebezpečí dynastického zneužití sjednocovací ideje. Jiří z Poděbrad nebyl dalším v nekonečné řadě výbojných evropských feudálů usilujících o ovládnutí části či celého kontinentu, nýbrž naopak – jako první navrhl smluvní zajištění a nedotknutelnost evropských hranic. I on „hrál s tureckou kartou“, ale podstata jeho návrhu se nevyčerpává vytvořením protitureckého bloku, nýbrž je v ní zakotveno trvalé zajištění vnitřního míru v Evropě. Pochopitelně mu šlo i o prolomení mezinárodní izolace husitských Čech a o garance pro české království. Nezdá se, že by mohl, byť byl ctižádostivým, sledovat osobní mocenské ambice. Dokonce i v poměru k Turkům přesáhl svou dobu, když nevyloučil možnost žít s nimi v míru, pokud by se vzdali výbojů.

Jiřího Charta pro Evropu z roku 1464 byla vyvrcholením jeho impozantní mezinárodní diplomatické aktivity. V první části Smlouvy se osvětluje důvod pro její vznik a předložení evropským panovníkům. V druhé části se ve 23 článcích nastiňují způsoby, jimiž je možno provždy Evropu uchránit před válečnými konflikty. Navrhovalo se v nich utvoření unie rovnoprávných států, které by se navzájem nevměšovaly do vnitřních záležitostí a koor-

dinovaly svou politiku za pomoci dohodnutých mechanismů a společných orgánů, zvláště rady panovníků (consilium) a mezinárodního soudu (consistorium – parlamentem, což předpokládalo i formulování všeobecně platných právních norem) a valného shromáždění zástupců stavů (congregatio).

Nabízela se i konkrétní řešení procedurální, finanční zajištění atd. Francouzský král Ludvík XI., jemuž byl plán předložen jako prvním s nabídkou na vedení evropského společenství, však Jiřího iniciativu zdvořile odmítl, aby se vyhnul konfliktu s papežem. Odkaz Jiřího z Poděbrad však přetrval věky a nepochybně lze dnes označit takové mezinárodní organizace, jakými jsou OSN, Evropská unie či Rada Evropy, za dědičky myšlenek českého krále.

F. Mezihořák: Galerie velkých Evropanů, Nakladatelství Olomouc, 2002

Anketa VNR

1. Co považujete za základní rys evropanství?

2. Které z evropských osobností si vy osobně nejvíce považujete?

PŘEDSEDA ČLS JEP JAROSLAV BLAHOŠ:

1. Je tady několik možných aspektů. Především je to aspekt geografický, tam je to naprosto jasné. Druhý aspekt je historický a ten je daleko vlivnější, protože Evropa se vyvíjela v úzkých souvislostech, které v každé zemi zanechaly nějakou stopu. Další aspekt je politický. Politické uspořádání má v Evropě velký význam a i když se politické poměry zásadně mění, jak jsme to viděli například v roce 1989, přece jen důsledky tohoto oddělení přetrvávají ještě dlouhou dobu; projevují se i při vstupování do Evropské unie. Jsou jistě další aspekty – literární a vůbec umělecké hodnoty, které se vytvářely v nadstátním řízení. Faktorů, které charakterizují evropanství, je tedy mnoho. Myslím, že cílem EU bude asi je sjednotit nebo spíše najít určitý společný jmenovatel, a to při zachování zvláštností toho kterého státu. To bude dosti obtížné - vidíme přece snahy některých zemí o převahu podle počtu obyvatel nebo geografické polohy. Ale evropanství se mi zdá jako nepochybná perspektiva, která asi jednou bude brána v úvahu v jednání s mimoevropskými civilizacemi.

2. Na to se člověk dívá prizmatem svých názorů, své profese, výchovy, zaměření a zálib. Pro mne by takovou osobností byl z našich zemí určitě J. A. Komenský, a samozřejmě Jan E. Purkyně, osobnost, která daleko přerostla hranice své země. Z těch cizích bych pak jmenoval – z té medicínské nebo pedagogické oblasti – Alberta Schweitzera za to, že se mu podařilo založit nemocnici v Lambaréné; já sám jsem v Africe pracoval, takže vím, že nebylo vůbec

jednoduché vytvořit něco, co by mohlo být vzorem, jak v těchto zemích pracovat. A protože miluju hudbu, mám rád i hudebníky; myslím, že v tomto směru můžeme být hrdí na celou škálu umělců od středověku až po dnešek.

DĚKAN FHS UK JAN SOKOL:

1. Jémine, to by bylo na přednášku! Mně se zdá, že základním rysem evropanství je zvědavost. Zvědavost na to, co je jiné. A s tím souvisí to, že Evropané, a nikdo jiný, dělali zámořské cesty, nakonec to degenerovalo i na kolonie; proto v Evropě, a nikde jinde, vznikla věda; proto si Evropané dokázali udržet národní různost, která se nedá převálcovat, a přitom spolu mluví! Evropa je fantastická tím, že je rozmanitá, každý se drží svého, a přitom je schopen se s druhými domluvat. To je jádro evropanství, a proto jsem vášnivým zastáncem integrace.

2. V konkrétní souvislosti jsou to zakladatelé Evropy - Schumann, de Gasperi, Adenauer, de Gaulle, také Churchill byl velký Evropan. Každý si to představoval jinak, ale to, že Evropa spočívá v tom, že různé společnosti nějak drží pohromadě, bylo všem jasné. V historii byli velkými Evropany třeba velcí misionáři, svatý Bonifác nebo svatý Patrik, konec konců i svatý Augustin byl velký Evropan. To víte, pro mne jsou spíš významnější taková lidé než ti političtí zakladatelé. Ale vezměte i třeba Alcuina z Yorku, to byli ti lidé, kteří zakládali evropské školství, univerzity, to byli velcí evropané po mém soudu víc než ti válečníci, ale bez nich by to asi také nešlo.

DĚKAN 3. LF UK BOHUSLAV SVOBODA

1. Myslím, že Evropa je územní celek, ve kterém je to evropanství geneticky založeno. Profesor Vondráček, největší z českých psychiatrů, vždycky říkal: „Hovořit v Evropě o rase, je nesmysl. My v Evropě jme všichni víceméně voříškové.“ Chci tím říci, že Evropa je tak malý kontinent, že jsme geneticky skutečně všichni téměř příbuzní. Myslím, že nejdůležitější je vnímat, že celý kontinent vznikl jako jedna suchá země, a že smysl hranic, jak se v průběhu dějin měnily, je velmi diskutabilní. Žil jsem a pracoval v Miláně. Ten sever Itálie je velmi zvláštní, že filozofie a vnímání je tam velmi podobné našemu. Velice hezky mi tam říkali, o čem mluvíš, že jsi tady jako cizinec, my všichni tady jsme vlastně z jednoho dolíku, vždyť přece císař Karel IV. měl na hlavě železnou korunu langobardských králů, která je tady uložena. To je jeden svět, a tak je to možno vnímat, uvědomit si, že už jsme někdy pohromadě byli. Ať už to bylo za Karla IV. nebo za Habsburků měla Evropa tendenci se spojovat.

2. Kdybychom to vzali v kontextu celé Evropy, pak – asi je to dáno trošku mým vztahem k Itálii - budu jmenovat Leonarda da Vinci.

Tomáš Špidlík

Duchovní jednota Evropy

Aktualita problému

Evropa se sjednocuje ekonomicky, politicky, rozmnožením vzájemných styků. Tím vystupuje do popředí také otázka, nakolik můžeme mluvit o jednotě duchovní, jaká je naše identita?

Hledáme-li identitu Evropy, musíme se vrátit do minulosti. Evropská kultura stojí na třech základních pilířích: na řeckém způsobu myšlení, na římském právu a na biblickém náboženství. Mluví se o podivuhodné syntézi těchto tři složek. Cíl středověkých univerzit bylo sjednocení všeho vědění, *Summa filosofico-teologica*. Bohužel toto ctižádostivé úsilí skončilo neúspěchem. Na počátku nové Evropy se nahradily Summy encyklopediemi a univerzální vědomí se rozpadlo na specializace.

Dnes Evropa stojí tvář v tvář novým světům, cizím mentalitám, neznámým tradicím. Co jim nabídneme? Jenom drobty? A co od nich převezmeme, nejsme-li si dobře vědomi, co už sami máme?

Moderní komunikací se automaticky absorbuje mnoho nových elementů z jiných kultur a mentalit; jsme si vědomi, jsou-li organickým doplněním našeho vlastního růstu, nebo zůstávají-li cizí záplatou na trhající se vlastní šat? Politici hledají sjednocení národů na základních lidských právech. Podaří se to i tam, kde je sám pojem práva docela odlišný? Překotné asimilování se dá označit pejorativním výrazem globalizace. Mladí lidé proti ní manifestují, ale kulturně jí podléhají. Miliony vystěhovalců se pokoušejí asimilovat novému prostředí a převážná část z nich nakonec zjistí, že se jim to nepovedlo. Nejde tu jenom o otázku osobní dovednosti. I ta se musí umět zařadit do celkového poslání různých národů na scéně světa.

Mluvil jsem o tom v přítomnosti dvou evropských ministrů kultury a uvedl jsem analogii z doby cyrilometodějské. Víme, že se tehdy jednota římského impéria rozpadla na dva antagonistické bloky. Ale mezi ně se najednou vsunula masa nových slovanských národů. Velkou otázkou doby bylo: budou patřit na východ, nebo na západ? Cyril a Metoděj se obrátili do Říma. Tam pochopili, že by se Slované mohli stát mostem, který spojuje. Dostali k tomu mnoho církevních privilegií. Bohužel svět byl už tak rozdělen, že sami Slované, kteří měli být mostem, se rozpadli na východní a západní. Dnešní situace je analogická v širším rozsahu. Bloky východu a západu jsou ve světovém rozměru a dnešní Evropa by měla být mostem setkání. Ale musí si být nejdříve sama vědoma svých pravých hodnot. Bohužel syntéza evropské kultury dosud není vytvořena.

Pokus o syntézu ve starověku

Chceme-li vyjít z minulosti, začněme řeckým myšlením. Pravdivé je pro Řeky to, co vyšlo z nevědomí, je to objev. Který orgán nám jej opatřil? Pro Řeky, kteří byli psychologicky

typem vizuálním, to byly především oči. Už v 6. století před Kristem prohlásil Anaxagoras, že jsou oči daleko spolehlivější pro poznání skutečnosti nežli sluch. Tento postoj vedl k založení přírodních věd. Dnes vidíme, jaký obrovský pokrok tyto empirické vědy udělaly v naší evropské společnosti.

Prošli však krizí. Každý vidí jinak. Je-li pravda to, co vidíme, pak je i naše poznání relativní. Nemůžeme poznat pravdu, ale jenom mínění o pravdě, *doxa*. Známe odpověď klasikých filozofů, Sokrata, Platona, Aristotela. Poznání vnějšími smysly je opravdu relativní. Naštěstí máme smysl vnitřní, mysl, intelekt, a ten poznává pravdu absolutní. Nezastaví se na povrchu věci, ale poznává ideje věci – *logos*. Jeho schopnosti jsou nedozírné. Naši mysl je přístupné všechno, co existuje. Do jeho sféry patří i to, čím se zabývá náboženství. Pro Platona je Bůh nejvyšší idea. Proto pozvedat mysl k nejvyšším idejím je nejdokonalejší filozofie a mravnost.

Aristotelova Etika začíná srovnáním trojího způsobu života – požitkářského, politického, filozofického. Požitkáři nejsou šťastní, žijí ze dne na den. Politici pracují pro druhé, dělají šťastnými jiné, ne sebe. Filozof se zabývá povznesením mysli až k Bohu, nejvyšší ideji, sytí mysl pravdou. Musí se ovšem osvobodit od poznání smyslů, nakolik je to možné. Ale dovede to každý, chce to každý? Dodnes máme v naší evropské kultuře dva druhy poznání: empirismus a idealismus. Obojí jde svou cestou, nekomunikují. Je tu tedy první schisma v naší kultuře.

Kterému z těchto dvou směrů dáme přednost? Dnes většina hlasuje pro vědecký empirismus, ale staří Řekové dávali zásadní přednost idealismu. Z toho plyne důležitý morální závěr: žít podle přirozenosti znamená žít podle správných idejí. V tomto duchu i v nové době definoval Kant jako mravné to, co může platit pro všechny. Stejná idea je *logos*, tím, že se stává mravním požadavkem, je současně i *nomos*, zákon platný pro všechny vzdělané lidi.

Tato identifikace ideje a zákona dala vznik kulturní řecké obci, polis. Zbavila se tyranů a uvedla absolutní vládu rozumných zákonů. Poučný školní příklad se vypravoval o tom, jak zavedli právo ve starém Leuki Zefiru. Tam bylo stanoveno, že bude oslepen ten, kdo by se dopustil cizoložství. Byl v tom dopaden syn vládce. Vládce neváhal, vydal rozkaz mladíka oslepit. Ale lid protestoval, bylo jim ho líto. Nakonec dal vládce oslepit jedno oko synovi a jedno sobě.

Společnost založená na *logos – nomos* se stala normou celého římského impéria – v celém kulturním světě bude platit jeden společný právní řád. Toto myšlení se přeneslo i na náboženské pole. Zbožná rozjímání Marka Aurelia o sjednocení s Boží vůlí znamenají podříditi se absolutní zákonitosti, která vládne ve vesmíru. Důsledek toho byl fatalismus a populárně rozšířená astrologie.

Ale přišla konfrontace s biblí. V Alexandrii žil jeden z největších židovských filozofů Filón Alexandrijský. Když byl Starý zákon přeložen do řečtiny, ukázal jej stoickým a platonickým filozofům, aby je přesvědčil, že i Židé znají moudrost. Avšak filozofové se smáli biblickému pojetí Boha, který má lidské city hněvu a shovívavosti, je neustále proměnlivý ve svých rozhodnutích. Zbožný Filón nedokázal dát jasnou odpověď. Není-li svobodný Bůh, nebude svobodný ani člověk – a nejsme-li svobodní, nač mluvit o mravnosti a důstoj-

nosti? Vztahy mezi vědou, filozofií a náboženstvím končí tedy nesouladem, který starověk nedokázal vyřešit.

Problematika křesťanská

Je-li mezi vědou a náboženstvím rozpor, pak pro křesťany ze semitského prostředí nebyly pochybnosti, co zavrhnout. Považovali pohanskou moudrost za ateismus, nutnost přírodních zákonů neexistuje. A zákony římského impéria? Císař je obraz d'ábla, který Krista pronásleduje. Takové popření zákonitosti světa a pohrdání zákonitou společností nemohli přijmout křesťané původu řeckého – věřili, že filozofie je s Bibli slučitelná.

Teologické úvahy byly příliš obtížné pro nově pokřtěné barbary. Ti zatoužili vytvořit společnost uspořádanou podle zákonů platných pro všechny, proto zaváděli římské právo. I z Moravy Rostislav píše do Cařihradu o misionáře, kteří by přinesli „dobrý řád“ a jeden z prvních staroslovanských překladů je *Nomokanon*, sbírka zákonů světských a církevních. Ale co když se zákon stane tyranem? Když spravedlivé athénské zákony odsoudily spravedlivého Sokrata k smrti, přesvědčil se Platón, že není jiné pomoci než uvěřit, že plná spravedlnost je jenom ve světě idejí, ve sféře nebeské. Na tomto světě nikdy nebude. Středověcí kanonisté byli opatrnější, připustili, že nebeská sféra může čas od času zasáhnout do sféry pozemské ve formě osvobození od zákona.

A scholastika přijala za vlastní fundamentální teze starých filozofů o věčné hodnotě logických zákonů, jejich ohlasem jsou přírodní zákony, jimiž Bůh řídí svět.

Problémy novověku

Novověk se sekularizuje, začíná posílení racionalismu a abstraktních principů morálních a společenských. Z katolické teologie ubývají pojednání *de mysterio divino* a množí se traktáty o rozumových základech víry. Rozvíjejí se současně přírodní vědy, racionalismus jim neodporuje, ale ponechává je stranou. Empirismus a idealismus existují paralelně, necítí potřebu si odporovat, ale také nemíní komunikovat.

Evropská kultura se definitivně rozpadla na tři hlavní odvětví: empirické vědy, rozvinutí kantovského idealismu, mystické experience. Sen o žádoucím jednotném systému se nenávratně ztratil. Tento rozpad se přenesl i do sociální struktury lidského soužití. V evropských státech se neustále vede boj o logos-nomos, tj. o lepší ideje a o pevnější zákony. Když se vede příliš radikálně, vznikají totalitarismy a války. Proti tomu však všude vyvstávají hrdinští bojovníci za osobní svobodu. Nejsou-li umírnění, stávají se z nich anarchisté. Mystické tendence se uzavírají do uzavřených kruhů, smýšlejí pohrdavě o světě a často jim nevyhovuje žádná z oficiálních církví.

Ale nějaké soužití je přece jenom nutné. Toho se dá dosáhnout jenom ve formě rozvázných kompromisů. Dostojevský tuto metodu paroduje v legendě o velkém inkvizitorovi. V Seville inkvizitor dá upálit všechny, kdo porušují ustanovený pořádek. Vrací se spokojen domů, ale zjistí, že už je tam na ulici zase kdosi, kdo káže svobodně a bez dovolení. Dá jej okamžitě zavřít a večer jej navštíví ve vězení. Ke své hrůze zjistí, že je to Kristus, která přišel znovu

na svět s poselstvím plné svobody člověka. Inkvizitor se jej snaží přesvědčit, že je to ideál naprosto neuskutečnitelný, nemůžeme přece dovolit, aby nám rozbili všechny těžce vybudované hodnoty neodpovědní činitelé, kteří chtějí plnou svobodu. Dovolíme proto lidem svobodu, ale jen malou, částečnou, nakolik ji slabý člověk unese. Kristus celou dobu mlčí, nakonec políbí inkvizitora na čelo. Ten otevře dveře vězení: Jdi ven, ale nevracej se k nám! Jinými slovy: plná lidská svoboda nemá v našem světě místo. Dostojevskij si je vědom, že tu jde o základní problém celé Evropy: stálé balancování mezi dvěma extrémy: víc svobody, nebo víc pořádku, ale nikdy se nenajde správný střed, a i kdyby se našel, je omezením dvou základních lidských požadavků: plné svobody a dokonalého pořádku.

Dostojevskij nachází řešení v řádu mystickém, ale lidé dneška si jsou vědomi, že musí hledat řešení i v řádu antropologickém, v přirozené existenci člověka samého. K tomu směřují směry moderního personalismu. Předkládají rozlišení mezi absolutní platností abstraktních principů a osobní hodnotou, která vzniká jenom ve styku svobodných osob. Morální důsledky jsou opovážlivé: Proč bychom se měli řídit abstraktními ideálními principy, když nemají pro nás osobní hodnotu?

Dovolím si tu načrtnout to, nač jsem se soustředil po léta já sám, tj. na řešení, které přinašejí slovanští myslitelé a které se nezdá být cizí ani české mentalitě a tradici.

Priorita osoby u slovanských myslitelů

A. Chomjakov, otec slavjanofilství, pocházel z venkovské ruské šlechty po napoloenských válkách. Začal obdivovat kulturu západní Evropy, a přece viděl, že při vši věhlasnosti je Evropa stále beznadějně rozdělena politicky, ideologicky, nábožensky.

Podobný zážitek prožili i jiní. N. Berďajev nenašel uspokojivé řešení v carské společnosti a ideologizovaném pravoslaví. Stal se bojovníkem za novou společnost v Říjnové revoluci, ale jejího výsledku se zhrzil. Utekl do západní Evropy, ocenil toto osvobození, ale v hloubi duše cítil, že i svobodná Evropa myslí v jádru stejně: řeší život snahou o lepší ideje a lepší zákony. Lidské osoby se mohou vyvíjet jenom omezeně a v pozadí. Je potřeba, aby vystoupily do popředí.

Slovanský vitalismus

Solověv v Dějinách Evropy píše, že Slované vystoupili na scénu jako poslední a dosud není jejich duchovní přínos světu rozhodující. Jejich poslání by mělo nastoupit právě nyní a přinést životní sílu a hodnotu tomu, co umdlévá. Není radno věřit proroctvím, dokud se nesplní. Ale jeden fakt už tu máme před sebou – slovanské myšlení opravdu fascinuje svým aspektem vitalistickým a personalistickým.

My Češové se ptáme, kam patříme. Jisté je, že jsme svou historií a svou kulturní výchovou žili po staletí ve sféře západní kultury. Ale v srdci přesto zůstávají staré vzpomínky na praotce Čecha, který přišel odkudsi z východu. Proto mě vždycky překvapovalo, jak se v naší literatuře nacházejí prvky charakteristické pro slovanské myšlení.

Snad naše západoevropská hlava a východoevropské srdce přeje jenom něco důležitého bude moci říci k celistvému duchovnímu obrazu Evropy pojetím pravdy, která není jenom empirická, logická a právní, ale morální, diagonální a oživující.

Jak dojít k osobnímu poznání?

Naše společnost je hrdá na poznání, ke kterému přísně vědeckou metodou dospěla. Ten princip je však neaplikovatelný na osoby. Jejich poznání není nikdy jasné a nejsou oddělitelné od nevyčíslitelných vztahů k druhým. Jak k nim máme přistupovat? Florenský stanovil tři etapy:

1. *Credo quia absurdum.* Věnuji nějaké osobě důvěru, nevím proč. Protože jsem jí tu důvěru věnoval, ona sama se začne důvěrně vyjevovat.

2. *Fredim, ut intelligam.* Teď začínám věřit, že toho člověka opravdu pochopím, protože věřím tomu, co mi o sobě důvěrně zjevuje.

3. *Inteligo ut credam.* Teď je má počáteční důvěra ospravedlněna. Byla na místě. Zjistíme, že východiskem poznání je důvěra.

Dodává Florenský: „To je základní postoj... Poznání pak není uchopení neživého předmětu dravým poznávajícím subjektem, nýbrž je to mravní a živé společenství mezi osobami, z nichž každý je předmětem i subjektem. Po pravdě řečeno poznatelná je jenom osoba, a to jediné druhou osobou.“

Neopakovatelnost lidské osoby plyne především z její svobody. Ale pojem svobody je tajemný, podobně jako osoby samé. Obecně zredukujeme svobodu na možnost zvolit jedno nebo druhé. Taková omezená svoboda nestačí k tomu, aby individuum vyšlo ve své osamocení.

Svoboda není jenom abstraktní možnost dělat jedno nebo druhé. Je to vůle žít, uskutečnit se a vykonat všechno dobré, čeho jsem schopen.

Pojem srdce

Na prvním místě je potřeba konstatovat, že ve východoslovanské duchovnosti se srdce chápe ne jako jedna lidská schopnost, ale jako celistvost člověka. K pravému poznání se nemůže dojít jenom rozumem, a pravá mravnost není jenom v rozhodnutí vůle. Musí tu být harmonicky zapojen celý člověk se všemi svými schopnostmi.

Tuto jednotu člověka můžeme pozorovat ze dvou hledisek. Označíme-li jedno jako statické, druhé bude dynamické. Za statickou jednotu můžeme považovat spolupráci všech složek osobnosti v jednom jistém okamžiku, v přítomnosti. Když herec recituje svou úlohu mimo scénu, jeho podání ztrácí na účinnosti. Tak tomu je, když je nějaká lidská schopnost v činnosti osamocená. Bohužel lidé dnešní doby tak většinou jednají, jejich skutky jsou vytržené z celistvosti života.

Ale lidský život je také jednota v běhu lidského života. Jednotlivé skutky, i když jsou dokonalé, rychle pomíjejí. Jsme si dobře vědomi, že člověk není jenom to, co teď myslí

a chce. Jeho stav není vždycky v souladu s tím, co dělá. Není to náhoda, že morální knihy na Západě se skoro výlučně zabývají analyzováním jednotlivých skutků. *To, co jsi právě udělal, je dobré nebo zlé. A jaký jsem já sám? To je tvá soukromá věc, to se nedá posoudit.* Duchovní otce na Východě, tzv. starce, daleko méně zajímaly tyto jednotlivé skutky, ale snažili se pochopit, jaká je dispozice srdce toho člověka, jaký opravdu je.

Ale tu se objevuje základní potíž. Skutky můžeme hodnotit. Ale jak poznáme, jaký je stav člověka, co v něm opravdu je? Autoři odpovídají: citelem srdce. Jenom ten, kdo druhého opravdu miluje, může jej pravdivě posoudit.

Pravé východisko je od osoby

Evropské myšlení si navyklo vycházet od přirozenosti k jednotlivým osobám, které jsou jenom jakoby výjimky, co platí pro všechny. Začátek úvahy o člověku musí vyjít od konkrétní osoby, která je neopakovatelná, jedinečná.

Ta neopakovatelná osoba pak hledá možnosti, jak by své ideje mohla uskutečnit ve všeobecném řádu světa a společnosti. Totalitní myšlení naopak vymýšlí takový řád, který by vytvořil osoby podle svých idejí. Jakýsi stupeň totalitní mentality existuje doposud v celém evropském myšlení, i v náboženství, a co je horší, hledí se stále ospravedlnit jeho nadřazenost. Dá se ospravedlnit rozumem, ale srdce se proti němu bouří.

Stručný souhrn

Osobu vytvářejí svobodné vztahy. Poznávat je první základ vztahů mezi živými bytostmi, proto se cítí u Slovanů pravda jako živá.

Je-li pravda živá, je také konkrétní. Podle Fedorova je Platón odpovědný za smrt filozofie, protože oddělil myšlení od díla. Totéž vyčítají Hegelovi, ale N. Losskij tvrdí, že Evropa ještě nenašla rovnováhu mezi protikladnými aspekty myšlení a konání: Máme-li dospět k vrcholu filozofie, je nutné spojit nejvyšší stupeň abstraktního myšlení a nejvyšší schopnost nazírat na konkrétní skutečnost.

Kdo to dokáže spojit? Ne logika, ale jenom živá myslící osoba. Proto je pravda osobní, dynamická. Ale jak předejít tomu, aby se nestala relativní, subjektivní? Spojí to jenom osoba nadlogickým principem - tím je láska.

Přečtu kousek z Wolker: *Miluji věci, mlčenlivé soudruhy, protože všichni zacházejí s nimi, jakoby nežily, a ony zatím mlčí, žijí a dívají se na nás jako věrní psi pohledy soustředěnými.....Miluji věci, a také miluji celý svět.*

A proto také *Čechy krásné Čechy mé...*

(Přednáška J. E. Tomáše kardinála Špidlika dne 24. 2. 2004, na Univerzitě Karlově v Praze, kde mu byla udělena pamětní medaile UK. Text je zkrácen.)

QUOD BONUM

RYTÍŘKA RADANA KÖNIGOVÁ
JUBILANT BOHUSLAV SVOBODA
DOKTORANDI

Děkan 3. LF UK doc. B. Svoboda o svých narozeninách řekl:

Bylo by velmi nevděčné stěžovat si na osud

Jako *velebný kmet* se už neoslovují padesátníci, ba ani šedesátníci. Přesto 60. narozeniny jsou vhodnou příležitostí k životní bilanci. A tak se, Spectabilis pane děkane, ptám, zda jste byl vždy rád tím, čím jste byl a čím jste? V první řadě by mě zajímalo, zda jste si dobře vybral svou profesi gynekologa a porodníka?

Myslím, že jsem v životě ničeho nijak zásadně nelitoval, a to moje porodnictví a gynekologie je jednou z ukázek, že člověk asi není schopen dopředu plně předvídat svůj osud. Já jsem to totiž nikdy dělat nechtěl. Jsem z doktorské rodiny a v medicíně jsem žil odmala, a dlouho jsem chtěl dělat medicínu, ale také jsem věděl, že chci být chirurg, rovnat zlámané nohy. Začínal jsem jako zřízenec na chirurgii, když mě nevzali na medicínu, a na gynekologii jsem se dostal naprostým nedopatřením, protože o prázdninách si zřízenec na gynekologii nechal odoperovat kýlu, a tak jsem ho tam zastupoval. Pak mě potřebovali ještě v září... Později, to už jsem studoval ve 2. ročníku, se tam objevilo místo pro volontéra, a tak dělám od 22 let až do šedesáti gynekologii a porodnictví. Nikdy jsem ale ani na vteřinu toho nelitoval. To povolání mne zcela naplnilo - velkou chirurgii mám možnost dělat v gynekologické onkologii; je také pravda, že samotamo vyndat na svět dítě je příjemnější, než vyndat slepé střevo.

Tušil jste tehdy před čtyřiceti lety, že budete učit?

To mě nikdy nenapadlo, mojí představou byla i za studií vyloženě výkonná medicína, to, co jsem viděl doma. Učitelská role mi nepřidala nijak lákavá. Je ale pravda, že jsem se s ní setkal už za studií, protože práce demonstrátorů na klinikách, jak byla tehdy koncipovaná, v sobě měla i povinnost připravovat praktika v oboru pro studenty, vlastně spolužáky. Tam to začalo, po promoci jsem odešel do Příbrami a vrátil jsem se na aspiranturu na fakultu s tím, že součástí aspirantury byla i povinnost zabývat se výukou. Tak jsem se k tomu dostal, aniž bych chtěl, ale to, že mohu učit, patří dnes k té příjemnější části mých povinností.

Co patří k těm nepříjemným povinnostem?

To jsou povinnosti v manažerském světě. Ať už jako děkan nebo přednosta kliniky musíte dělat některá opatření, která jsou nepopulární, nebo musíte zasáhnout proti něčemu, a to je zásadní změna; když je člověk mladícký asistent, tak je všemi milován, vychází s kolegy i ostatním personálem, protože je jeden z nich. V okamžiku, když se stanete šéfem, tak se to z hodiny na hodinu změní, přestanete být oblíbeným kolegou, jste nadřazeným, a to má řadu negativ - včetně toho, že někdy musíte rozhodnout třeba i proti někomu, s kým jste před časem sedával u jednoho stolu nebo se s ním stíral v jedné služební posteli. To jsou ty nepříjemnosti, že šéfování, manažerská činnost, vás nutí dělat rozhodnutí, která jsou sice potřebná, ale nejsou příjemná.

Čekala jsem, že začnete spíš mluvit o tom, že musíte shánět peníze, ale vy mluvíte o osobní odpovědnosti...

Shánění peněz a provozní problém, to všechno jsou věci, které člověk tuší, když do toho jde; s těmi se lze dobře vyrovnat, ale se sférou interpersonální nebo sociální se člověk vyrovnává

velmi těžko. Rozhodnutí, které někoho osobně zasáhne, pracovně nebo ekonomicky, je pro mne vždycky obtížné. Neumím tato rozhodnutí brát jako rozhodnutí nutná, dlouze o nich přemýšlím – a proto patří k tomu, co považuji za nepřijemné.

Čím vám bylo příjemné nebo nepříjemné členství v akademickém senátu fakulty?

To má vlastně dvě časové roviny. Byl jsem členem akademického senátu hned po revoluci, toho prvního, volili jsme vlastně prvního svobodně voleného rektora. Byla to nádherná doba, na kterou vzpomínám skutečně jako na velmi výjimečné období života, protože jsme všichni měli obrovský pocit svobody, pocit, že konečně začínáme něco řešit. Stále si pamatuji, jak jsme třeba přijali teologickou fakultu za řádného člena univerzity - to rozhodnutí sice nemělo žádné právní opodstatnění, ale brali jsme to tak, že to musíme řešit hned teď a nemůžeme čekat, až to nějaký zákon upraví. Pak jsem byl proděkan, takže jsem v senátu končil, a znovu jsem se do senátu vrátil po skončení svých funkcí prezidentských v České lékařské komoře. To už se akademický senát stal součástí řádu, parlamentně-legislativní složkou fakulty a univerzity. Teď je tím, čím má být, rozhodující složkou v zásadních velkých koncepčních otázkách. Ani toto období netrvalo dlouho, po děkanských volbách jsem přišel do exekutivy, ale naučil jsem se tam mnoho, co mohu teď využívat v té exekutivní roli; když jdu z pozice děkana jednat se senátem, že rozumím názorům senátorů a vím, jak vznikají a co za nimi stojí.

Jak dalece můžete zúročit svoje zkušenosti z doby, kdy jste byl prezidentem ČLK? Nebyl jste tam vlastně také průkopníkem?

My jsme komoru zakládali. Komora byla v roce 1952 zrušena rozhodnutím tehdejšího ministra J. Plojhara a začala spontánně vznikat hned po revoluci; už v roce 1990 jsme založili Českou lékařskou komoru Praha; několik nás lékařů se tehdy sešlo v v hospodě naproti Lékařskému domu, začali jsme o tom hovořit a na konci jsme se rozhodli, že založíme komoru; pak jsme sáhli do kapsy, co kdo měl, dal do klobouku, a to byly první prostředky na její činnost.

Říkáte my - kdo tam byl?

Z té skupiny je třeba asi jmenovat dr. J. Pekárka, který stál v čele České stomatologické komory, byl tam dr. Jedlička, který je dnes předsedou čestné rady komory, a další kolegové, kteří se zase vrátili do postů normálních lékařů. Ale stáli u zrodu ČLK a mnoho pro ni udělali, takže jsme připravili podklady pro parlament, který potom přijal zákon o ČLK. Připravili jsme také první sjezd ČLK v Seči; to jsou nezapomenutelné zkušenosti, to bylo obrovské nadšení celé lékařské obce a na prvních okresních shromážděních byla téměř stoprocentní účast všech lékařů! A pak ta představa, jistě velmi naivní, že z hodiny na hodinu budeme mít stejnou stavovskou organizaci, jako mají britští lékaři – to všechno bylo velmi zvláštní, fascinující. Pak pokračovalo období, kdy člověk stojí v čele komory, stane se mediálně známým, nemůže jít po ulici, aniž by ho někdo zastavil. To vystaví člověka zvláštnímu tlaku a stresu, až po určité rozčarování z celého vývoje té komorové problematiky, z opadnutí zájmu lékařů o svou vlastní stavovskou organizaci, a že ta její funkce určitě nenaplnuje tu představu, kterou jsme měli my....

...vy, otcové-zakladatelé?

Otcové vůbec bývají někdy zklamáni svými dětmi, je to tak, že děti se někdy vyvíjejí jinak, než si rodiče představovali.

Není to ale dáno stavem společnosti? Většina z nás byla po listopadu 1989 nadšená – a teď jakoby propadala mnohdy pasivitě.

To určitě souvisí s obrovskou materializací vnímání života, s tím, že se hodnoty posunuly velmi významně k hodnotám ekonomickým, ale je nutné říci, že lékaři jsou normální lidé, mají stejné chyby a pozitiva jako každá jiná společenská societa. Pravda je, že když jsme komoru zakládali, měli jsme představu, že lékařské povolání je velmi elitní, že to je poslání a že determinace lékařů je jiná. Ona je to pravda jenom do určité míry. To je to, co pro nás v tom prvotním idealismu byla těžko pochopitelné, protože jsme všechno viděli v ideální podobě. Dokonce jsme měli představu, že povinné členství v komoře je otázka na pět let, než se to zaběhne a pak že to bude stejné jako v Británii, kde není členství povinné, ale nikdo si nedovede představit, že by vykonával povolání lékaře, a nebyl členem. Máte pravdu, souvisí to s celým vývojem společnosti, protože i lékaři jsou součástí společnosti, není to žádná ze společnosti vytržená societa.

Teď už rok a měsíc vykonáváte funkci děkana 3. LF UK. Nastupoval jste s předsevzetím, jak budete zlepšovat curriculum, starat se o doktorandy a vybavení školy. Setkal jste se za tu dobu s něčím, co jste nečekal?

Moje představa byla jasnější, než kdyby přišel někdo zvnějška, ale samozřejmě člověk není schopen odhadnout aktuální ekonomický potenciál fakulty v době, kdy klesá kurz dolaru a ceny rostou. Když jsem měl možnost seznámit se s celým vývojem, je mi už jasnější problematika dalšího ekonomického vývoje fakulty a mohu trochu odhadovat, jak to pobežší dál: po vstupu do EU bude tu otázka, zda budou, nebo nebudou platit zahraniční studenti v anglickém curricula. Samozřejmě je vždycky zajímavé projít vývojem nahoru a dolů, protože jako prezident lékařské komory jsem byl jakoby prvním mezi lékaři, pak jsem byl obyčejný přednosta kliniky, takže jsem zažil změnu chování lidí. A znovu jsem to zažil, když jsem nastoupil do funkce děkana. Myslím si, že to člověk má zažít a mít za sebou, protože mu to dává reálný pohled na svět; bylo by dobré, aby člověk sám v sobě neměl takové zalíbení a neměl pocit, že on je ten středobodem světa. Svět se pohybuje trošku jinak.

Jaké máte plány do budoucna – jako děkan?

Jako děkan bych skutečně chtěl zaprvé posunout bakalářské studium někam dál, protože tato část naší výuky potřebuje ještě hodně profilovat a měla by se významným způsobem rozšířit. To je otázka zdravotních sester, bakalářského studia – to je největší úkol, který musí fakulta a její děkan vyřešit. Otázka curricula magisterského studia je věc, kterou vnímám jako problém, který tady bude pořád, curriculum nebude nikdy uzavřené, čím víc se s tím seznamuju, tím víc vidím problémů a možných cest, jak ho rozvíjet dále. A takovým mým snem je curriculum natolik udržet ve vývoji, že budeme stále schopni připravovat něco, co bude výuku posouvat dál. Že se fakulta stále bude snažit modernizovat způsob výuky medicíny, protože to je obor, který jde nesmírně rychle dopředu a nesmírně rychle se mění i požadavky na to, co musí budoucí lékař znát nebo dokonce manuálně umět. Chtěl bych, aby naše fakulta byla stále čelnou fakultou v našich zemích, která s tím vývojem dokáže udržet krok. Chtěl bych také, aby výukový proces měl vnější i vnitřní evaluaci a abychom dosáhli toho, že se vztah studenta a pedagogů přesune do partnerské roviny.

Jak se vám daří řešit vztah mezi fakultou a fakultní nemocnicí?

Mám neskromné přání, aby se to za mého děkanování dořešilo. Chtěl bych, aby vznikl institut univerzitní nemocnice, kde vztah nemocnice a školy je dán třemi oblastmi zájmů: to je výchova generace lékařů, věda a výzkum a diagnosticko-terapeutický proces. Abychom tyto tři pilíře, o které se opírá jak fakulta, tak i nemocnice, úspěšně spojili, aby se pod jednotným vedením tyto tři složky navzájem doplňovaly a podporovaly, nestály v konkurenci proti sobě. Měl jsem možnost jako děkan a jako současný předseda Asociace děkanů lékařských fakult moderovat seminář, který byl na toto téma v Parlamentu ČR, a musím konstatovat, že se to přece jenom posunulo dál. Zainteresované složky ministerstev školství a zdravotnictví mají zájem, aby se tato otázka řešila, zdá se že, otázka vzniku univerzitní nemocnice je akceptovatelná a že tento zájem mají dnes i ředitelé nemocnic a samozřejmě vedení univerzit. Zdá se tedy, že se ta situace přece jen posunula, a že by se snad podařilo vyřešit to po desetileté trvající schizma mezi zdravotníky a učiteli.

Co očekáváte v gynekologii a porodnictví?

Porodnictví je primárně zatíženo obrovským problémem z roku 1991 tím, že se nás méně rodí, než umírá, a že demografický vývoj zhoršují civilizační problémy, ať to je nárůst počtu sterilních párů nebo vrozených vývojových vad. To jsou oblasti, kam porodnictví bude směřovat – od plánovaného rodičovství až k oblasti zasahující do prenatální diagnostiky a léčby. Klasické porodnictví, přivádění dětí na svět, je konečným produktem oboru, který je krásný a bezvadný, ale není to těžiště toho odborného problému. Na druhou stranu porodnictví se v celém světě stává povoláním neatraktivním, protože vyžaduje spoustu času, i nočního a mimo regulární pracovní dobu, a přináší spoustu problémů, protože porodník má na starosti matku a dítě a každá chyba nebo neideální výsledek se přičítá jemu. Proto v USA je porodnictví na vymření, protože porodník musí mít největší možnou pojistku, a přestože američtí porodníci vydělávají obrovské sumy peněz, tak stejně obrovské sumy dávají do soudních sporů, kdy se brání proti žalobám. My se tady dostáváme do stejné situace. Když hovoříte s absolventy a ptáte se, co budou dělat, odpověď, že to bude porodnictví, je skutečně vzácná. Je to obor, který s dorostem bude mít trošičku problémy.

Splnil se vám sny v soukromém životě?

To je asi to nejtěžší, to je otázka osobního uspokojení ze života. Musím říci, že to osobní uspokojení mám, protože to, co jsem chtěl a co jsem dělal, se mi podařilo v nějaké podobě dokončit. Měl jsem možnost pracovat v cizině a naučit se chirurgickou část tohoto povolání tak, že dnes se mohu realizovat jako málokdo. Měl jsem možnost realizovat se i ve veřejném životě, mám možnost sedět na jednom z nejvyšších postů akademických jako děkan. A rodina - ve všechny děti jsou stejné. Mí dva synové působí v oblasti podnikání, v oblasti zábavní a pohostinství. Mám ale ještě dceru, která končí studium na lékařské fakultě, takže se přece jenom našel někdo, kdo v rodinném povolání pokračovat bude. Když to poskládám všechno z těch střípků, tak by bylo velmi nevděčné, kdybych si na svůj osud nebo na to, co jsem měl možnost prožít, stěžoval.

Přejú vám, abyste si ani v budoucnu neměl na co stěžovat.

Marie Fleissigová

Projev děkana 3. LF UK doc. MUDr. B. Svobody na slavnostní promoci doktorandů – listopad 2003

Sešli jsme se dnes ve staroslavné aule Karolina při příležitosti pro naši univerzitu nesmírně významné – při promoci absolventů doktorandského studia. Je pro mne velkou ctí, že tak mohu jako děkan 3. lékařské fakulty hovořit nejen k úspěšným absolventům z naší fakulty, ale i k promujícím absolventům z Lékařské fakulty Plzeň, Lékařské fakulty Hradec Králové a 2. lékařské fakulty.

Je jistě pravda, že medicína není věda. Změřit, zvážit, přesně definovat a exaktně zkoumat něco tak nedefinovatelného, jako je duševní a tělesné zdraví jedince, něco tak složitého a variabilního, jako je každá lidská bytost sama o sobě, je běžnými prostředky vědy, experimentem a důkazem nedefinovatelné. Na druhou stranu je však pravda, že medicína, která není vědou, se bez vědy neobejde. Obrovský nárůst vědomostí a technologií spolu s možnostmi počítačových analýz přinášejí v jednotlivých oborech, které medicína využívá, nutnost se všemi těmito skutečnostmi pracovat. Vědecká práce se stává zásadním problémem při posunu našich diagnostických a terapeutických možností, stává se zásadní, základní podmínkou pro zlepšení osudu našich pacientů. Ze všech těchto důvodů je věda a vědecká práce ve všech jejích podobách prioritou lékařských fakult. Jsem proto skutečně potěšen, že jste se v takovém počtu nezalekli klasického citátu ze Starého zákona *Qui addit scientiam addit et laborem – Kdo rozmnožuje vědomí, rozmnožuje i trápení*. Tento citát je možné chápat ve dvou rovinách. V té první rovině to znamená, že vaše snaha posunout vědění, vaše snaha po splnění náročných úkolů doktorandské práce, narážela na celou řadu problémů ekonomických u řádných doktorandů, u doktorandů v kombinovaném studiu na jejich časové možnosti a na konflikty mezi prací a vědou. Tuto rovinu jste dnešním dnem úspěšně překonali. Ta druhá rovina zůstává pro vás nadále otevřená. Tak jak tento citát vykládal Mistr Jan Hus, znamená to, že čím více víme, tím větší rozsah neznámého a nepoznaného se před námi otevírá. Tento výklad znamená, že věda a vědění jsou oblasti lidské činnosti, které nemají konce. Znamená to jistě pro vás výzvu, abyste ve své zahájené práci pokračovali. Já sám jako klinik, ale i jako prostý občan této republiky velmi uvítám, když vaše další práce, která dosud byla stavěna na experimentu a teoretických základech, bude mít své další výstupy v klinické praxi. Budu velmi rád, když neopustíte oblast vědy a když ji dokážete implementovat do medicínské praxe. Jedině tímto způsobem je možné nahradit v úvodu řečený nedostatek medicínskému umění, tj., že medicína není věda.

V současné koncepci Karlovy univerzity je priorita vědecké práce na půdě univerzity jednoznačně definovaná. Podle výsledků v této oblasti jsou hodnoceny jednotlivé fakulty, je hodnocena univerzita, a ve svém důsledku je hodnocena i úroveň celé České republiky v evropském i v celém světovém kontextu. Jedním z hodnotících kritérií pro fakulty i univerzity je počet a kvalita doktorandských prací, zjednodušeně řečeno, jak veliký je počet vás, se kterými se setkáme při promočním aktu ve staroslavném Karolinu.

Musím konstatovat, že kvalita obhajovaných prací i počty studentů-absolventů v doktorském studiu na lékařském studiu narůstají. Jsem hluboce přesvědčen, že lékařské fakulty při podpoře postgraduálního studia vykročily správným směrem. Je však pravda, že naše snaha by neznamenal nic, pokud by se nenašli nadaní a schopní lidé, kteří na svá bedra ten nelehký úkol věnovat se v komercializovaném a do jisté míry eticky deformovaném světě něčemu, na jednu stranu tak exaktnímu a na druhou stranu tak idealistickému, jako je vědecká práce. Jsem osobně velmi rád, že mám z titulu své funkce povinnost takové lidi vyhledávat, jejich práci podporovat a nakonec, že mám tu čest je slavnostně zde dovést k promočnímu aktu.

Dovolte mi, vážení doktorandi, abych vám jménem svým, jménem fakulty i jménem Karlovy Univerzity poděkoval za vše, co jste na poli české vědy odvedli, a abych vyslovil naději, že ať bude další váš odborný vývoj jakýkoliv, budete v této činnosti pokračovat a uplatníte všechny své mimořádné předpoklady ku prospěchu našich pacientů.

Q. B. F. F. S.

Absolventi postgraduálního doktorského studia na 3. LF UK

1999

1. MUDr. Heringová Lucie

obor: vývojová biologie
obhajoba na PřF UK

2. MUDr. Romana Šlamberová

obor: neurovědy
disertační práce: GABA a excitační aminokyseliny v epileptogeneze během vývoje

2000

3. RNDr. Dana Kurková

obor: biofyzika
disertační práce: Techniky ^{31}P a ^1H MR spektroskopie a jejich klinické použití pro vyšetření lýtkového svalu

4. Mgr. Monika Dezortová

obor: biofyzika
disertační práce: In vivo ^1H MR spektroskopie metabolicky důležitých sloučenin v lidském organismu. Fenylylketonurie.

2001

5. MUDr. Jan Hajer

obor: fyziologie a patofyziologie člověka
disertační práce: „Molekulárně genetická diagnostika hereditární nepolypozní rakoviny tlustého střeva (HNPCC) metodami DNA analýzy“

6. MUDr. Pavla Nováková

obor: vývojová biologie

disertační práce: „Faktory ovlivňující potenciální embryotoxickou aktivitu komplementu“

7. MUDr. Michal Zeman

obor: vývojová biologie

disertační práce: „Teratogenní faktor normálního lidského séra“

8. MUDr. Jiří Horáček

obor: neurovědy

disertační práce: „Centrální aktivita serotoninu jako funkce citlivosti k inzulinu“

9. MUDr. Pavel Mohr

obor: neurovědy

disertační práce: „Predikce odpovědi na léčbu neuroleptiky u akutní schizofrenie pomocí D-fenyluraminového testu“

2002

10. MUDr. Miloslav Franěk

obor: neurovědy

disertační práce: „Struktura a funkce GABA_B receptoru“

11. MUDr. Roman Zachoval

obor: fyziologie a patofyziologie člověka

disertační práce: „Roztroušená skleróza a poruchy funkcí dolních močových cest“

12. Mgr. Jana Badalová

obor: imunologie

disertační práce: „Funkční a genetická analýzy exprese IgE u myši po infekci Leishmania major“

13. MUDr. Matějková-Běhanová

obor: fyziologie a patofyziologie člověka

disertační práce: „Latentní autoimunitní diabetes dospělých (LADA) a onemocnění štítné žlázy“

14. MUDr. Tomáš Hájek

obor: neurovědy

disertační práce: „Vybrané etiologické faktory psychických poruch“.

2003

15. MUDr. Tomáš Jirásek

obor: biologie a patologie buňky

disertační práce: „Diferenciační a proliferační markery gastrointestinálních karcinoidů – diagnostický význam a vzájemné vztahy“

16. MUDr. Jitka Patočková

obor: farmakologie a toxikologie

disertační práce: „Orgánové poškození oxidativním stresem při akutní hypoglykemii navozené inzulinem a jeho experimentální terapie/prevence“

17. Ing. Janette Šereš

obor: fyziologie a patofyziologie člověka

disertační práce : „Interaction of Endocrine and Immune Systems During Adjuvant Arthritis – Effect of Stress“

18. MUDr. Průhová Štěpánka

obor: fyziologie a patofyziologie člověka

disertační práce : „Diabetes MODY v České republice“

19. MUDr. Čiháková Daniela

obor: fyziologie a patofyziologie člověka

disertační práce : „Autoimunitní polyglandulární syndrom typu I“

20. MUDr. Rashed Djaorkhel Abdul

obor: imunologie

disertační práce : „Regulace buněčného cyklu maligních lymfocytů“

21. Ing. Daniel Tvrdek

obor: biologie a patobiologie buňky

disertační práce : „Effect of TGFbeta 1 on the expression and phosphorylation of key regulators of the cell cycle in malignant B cells“

22. MUDr. Tsevegjav Altannavch

obor: fyziologie a patofyziologie člověka

disertační práce : „Endothelial dysfunction in atherogenesis: the role of infectious and metabolic factors“

23. MUDr. Martin Votava

obor: farmakologie a toxikologie

disertační práce : „Behaviorální analýzy některých aspektů závislosti na benzodiazepinech a opioidech“

24. RNDr. Alexandr Nemeč

obor: lékařská mikrobiologie

disertační práce : „Diverze kmenů rodu Acinetobacter izolovaných z člověka“

25. MVDr. Otto Melter

obor: lékařská mikrobiologie

disertační práce : „Průkaz a molekulární charakterizace kmenů meticilin rezistentních Staphylococcus aureus a Bartonella nehselae v ČR“

26. MUDr. František Bednář

obor: fyziologie a patofyziologie člověka

disertační práce : „Reperuzní léčba infarktu myokardu. Studie PRAGUE-1“

27. MUDr. Vladimír Štich

obor: preventivní medicína

disertační práce : „Úloha ALFA2 adrenergických receptorů v mobilizaci tuků při tělesné zátěži u obézních jedinců“

Profesorka Königová první rytířka českého lékařského stavu

Za mimořádné celoživotní dílo byla v sobotu 6. března pasována v Arcibiskupském paláci na Hradčanech rytířkou českého lékařského stavu emeritní přednostka kliniky popáleninové medicíny 3. LF UK a FNKV profesorka Radana Königová. Stalo se tak na návrh čestné rady OS ČLK z Prahy 4, který schválilo grémium čestných rad ČLK a rovněž ústřední Čestná rady komory. Zástupce této rady, její bývalý předseda prim. MUDr. J. Jedlička prof. Königovou přítomným představil jako ozdobu české medicíny.

Podrobněji její zásluhy ocenil prezident ČLK MUDr. D. Rath. V odpovědi se paní profesorka vyznala ze svých životních i profesních hodnot.

Po trojím symbolickém úderu mečem na ramena jí prezident Rath předal brož ve tvaru rytířské koruny, plaketu, navrženou Jiřím Hamplem, a diplom.

Titul Rytíř Českého lékařského stavu byl poprvé udělen v roce v roce 1996; tehdy také bylo výjimečně oceněno více osobností. Nyní už se stává rytířem pouze jeden lékař ročně. Pro 3. LF UK je lichotivé, že z řad zdejších pedagogů je profesorka R. Königová už druhou oceněnou osobností – první byl prof. Jiří Sylaba v r. 1996.

David Rath: Laudatio

Titul Rytíř lékařského stavu uděluje Česká lékařská komora za mimořádné zásluhy a rytířské chování. Každý, kdo tento titul dostal od roku 1995, tato kritéria vždycky bezesbytku splňoval. Přestože ale všichni splňovali kritérium statečnosti a cti, tentokrát je rád předám ženě, která dokázala tyto vlastnosti prokázat ne na válečné frontě, jako mnozí dříve ocenění, ale na poli stejně nelehkém a nebezpečném, na poli popáleninové medicíny.

Paní profesorka začínala jako Pražačka mimo Prahu, poté přešla na kliniku plastické chirurgie a následně se zapsala jako člověk, který vybudoval jedinečné a naprosto ojedinělé pracoviště, centrum péče o pacienty s popáleninami v pražské Fakultní nemocnici Královské Vinohrady, které je významné nejen v českých, ale i v evropských rozměrech a které snese srovnání s obdobnými špičkovými pracovišti v zahraničí.

Paní profesorka učila (a stále ještě učí) mnoho mladých lékařů, a tak je spíše ostudou, že titul profesora dostala relativně nedávno, až po listopadu 1989.

Práce na popáleninové klinice je neuvěřitelně záslužná, ale těžká, nejen proto, že působí na postižené, kteří musí snášet velké utrpení, ale i tím, jaké klade nároky na zdravotnický personál a na lékaře.

Jsem rád, že můžu udělit titul Rytíř lékařského stavu profesorce Radaně Königové za mimořádné zásluhy o českou medicínu, a tím ji ukázat jako vzor pro mladé lékaře.

Radana Königová: Credo

Dovolte, abych poděkovala za udělení řádu rytíře českého lékařského stavu. Děje se tak rok před padesátým výročím mé promoce v roce 1955. Pro mne osobně je významné, že se tento slavnostní akt koná právě v sále kardinála Berana, který mne biřmoval před šedesáti lety v kostele sv. Ludmily na Náměstí míru, kde byli též oddáni moji rodiče v roce 1929. Dovolte, abych při této příležitosti poděkovala „in memoriam“ své rodině. V prvé řadě otci, kterého by mě vyznamenání zvláště těšilo. Vždy byl mým vzorem jak po stránce odborné, tak z hlediska přístupu k pacientům. Medicína ho těšila (podobně jako hudba) a o ekonomické stránce nikdy neuvažoval. Tu mu připomínala spíše matka. Té vděčím za to, že jsem se mohla i já plně věnovat lékařskému povolání. Pečovala o mou rodinu a snažila se vychovat mé syny tak, jak vychovávala mne a mého bratra. Obávám se, že se jí to nedařilo zcela, jak si přála. In memoriam děkuji svému choti za toleranci a nekonečnou trpělivost s mým povoláním – nočními a svátečními službami i dlouhodobými pracovními pobyty v zahraničí.

Jediní příbuzní zde přítomní jsou můj bratr MUDr. Jindřich König a jeho manželka MUDr. Blanka Königová a má nejstarší vnučka Clara. Starší syn Jan je dlouhodobě v zahraničí, mladší syn Otto, akademický malíř, hlídá své další mladší děti.

Narodila jsem se v lékařském prostředí a vůně ordinace byla pro mne vůní domova. O jiném povolání jsem nikdy neuvažovala. Po válce, po dvou letech nadějí, kdy mne otec poslal na rok do Anglie do koleje, nastala řada problémů: likvidace otcovy ordinace, kterou převzal po dědečkovi ve třicátých letech, a potíže s přijetím na lékařskou fakultu pro mne i mého bratra. V roce 1949 byla tendence přerušit rodinné tradice. Po pětítýdenní brigádě na Stavbě mládeže v Kunčicích u Ostravy, což byla podmínka, a po opakovaných odvoláních zasilaných na ministerstvo zdravotnictví, mně bylo konečně povoleno zapsat se na lékařskou fakultu UK v Praze, kde jsem promovala 15.března 1955. Distribuční komisí jsem byla určena pro karlovarský kraj.

Po dvou letech práce v Podbořanech na všech základních oborech jsem nastoupila na krajskou chirurgii v Karlových Varech, kde v rámci traumatologie jsem se účastnila řešení řady nejrůznějších úrazů včetně popálenin, které byly vždy odsouvány na poslední místo po operačním programu, čímž jejich prognóza se samozřejmě zhoršovala. Po I. atestaci jsem byla vyslána na tříměsíční stáž do Prahy na Kliniku plastické chirurgie prof. Buriana, abych studovala rekonstrukční výkony. Vzpomínám, že pan profesor často připomínal, že přístup k pacientovi i ke tkáním musí být „gentle“ a vyžaduje – jak říkal – „pokornou trpělivost“. Jeho koncepce komplexní interdisciplinární a kontinuální péče platila nejen pro pacienty s vrozenými malformacemi, ale též pro pacienty s popáleninovým traumatem. Uvědomila jsem si již tehdy, že přežití pacienta je podstatné, ale stejně významná je kvalita jeho dalšího života. V roce 1962 jsem byla přijata na Kliniku plastické chirurgie a měla jsem tu čest pod vedením p. prof. Buriana pracovat. Vyslal mne na dlouhodobé pracovní pobyty v Edinburghu, v Uppsale a jeho nástupkyně paní prof. Pešková mně povolila dlouhodobý pracovní pobyt ve Stockholmu v Karolinska Sjukhuset. Po návratu v roce 1969 jsem byla pověřena založením a vedením jednotky intenzivní péče pro těžce popálené ještě na původním popáleninovém centru v Legerově ulici. Uvědomila jsem si tehdy další skutečnosti: hodnocení kvality života má celou škálu aspektů. Řada je jich spojena se subjektivním vnímáním pacienta – bolest, úzkost, nepohodlí, dosažitelnost normální aktivity, dosažitelnost mezilidských vztahů, schopnost započít a dokončit určité plány. Naproti tomu jsou objektivní handicap – ztrátová poranění, amputace, ztráta pohyblivosti nejrůznějšího původu či příčiny. Avšak mnohem závažnější jsou jizevnaté deformace jako trvalý následek popáleninového traumatu. Somatická stránka „*body image*“ je těžce narušena a současně stres vyvolaný úrazovým dějem a strach z budoucnosti trvale ovlivňují psychiku pacienta. Popáleninové trauma je považováno proto za postižení somatopsychické. Nejméně závažnější je ovšem ztráta obličeje, „*loss of face*“, jež bývá spojena se ztrátou osobnosti – „*loss of personality*“. Tento stav nazval v osmdesátých letech prof. Pondělíček „*disfigured face syndrome*“. Spolupracovali jsme řadu let v této oblasti. Je celosvětovou zkušeností, že ztrátová či jiná poranění budí u veřejnosti soucit či soustrast, zatímco znetvoření po termických traumatech vzbuzuje odpor či znechucení veřejnosti, čehož zneužívá kinematografie.

Mnohočetné rekonstrukce jizevnatých deformací prováděné v etapách záleží samozřejmě na zkušenostech, dovednostech a umění popáleninového chirurga, ale prevence psychologických problémů spočívá v lidském přístupu lékaře, trpělivosti rodiny a zabezpečení kontinuální rehabilitační péče i po propuštění z popáleninového pracoviště. Míním rehabilitaci fyzickou i psychickou.

V září 1996 se konala v Praze mezinárodní konference „Quality of Life in severe Burns“ organizovaná naší klinikou. Byla zaměřena na 2 úkoly:

Prvým úkolem bylo připomenout, že přežití není dostatečným indikátorem našeho úspěchu a že rozhodující je následná kvalita života, která je spjata jak s jizevnatým znetvořením, tak i s individuální stresovou odpovědí pacienta, přičemž mnohočetné subjektivní a objektivní faktory hrají významnou roli v pozitivním i negativním smyslu.

Druhým úkolem konference bylo připomenout etické problémy a možné právní konsekvence u těžkých traumat. S rozvojem všech vědních oborů se zvýšily i individuální nároky a požadavky v medicíně a často převyšují možnosti, jež společnost je schopna poskytnout. Předpokládá se však, že lékaři by neměli být ovlivněni ve svém rozhodování tlakem zákonů a omezeními vynucovanými nejrůznějšími institucemi, ale rozhodujícími by měly být jejich vlastní morální principy a hodnoty.

Ovšem u jednotlivých pacientů v kritickém stavu často vyvstává konflikt mezi „kvantitou“ života – snaha o prodloužení života – a kvalitou života.

Předpokládaná kvalita života může ovlivnit i rozhodování z hlediska nezahájení a nebo přerušení tzv. „agresivní“ léčby u kritických popálenin, u nichž je nutno zvážit prognózu časnou i prognózu pozdní, kdy život pacienta je ohrožen nejrozmanitějšími komplikacemi stresovými a infekčními. Avšak i když těžce popálení přežijí, hrozí tzv. „sociální smrt“, jež vyústí v suicidium, není-li zmíněná kontinuální péče poskytována.

Přerušení agresivní léčby je mnohem obtížnější, pokud byla tato léčba již zahájena, ledaže lékařská dokumentace obsahuje příkaz „DO-NOT-RESUSCITATE ORDER“ existující ve Spojených státech. V roce 1999 Ian Grant publikoval, že je eticky validní pro lékaře odstranit překážky smrti a umožnit „důstojnou smrt“, pokud je souhlas pacienta. Ovšem kriticky popálený na řízené ventilaci a podpoře vitálních funkcí se vyjádřit nemůže a rozhodování rodiny musí být velmi přísně zvažováno.

S rozhojněním vědních poznatků se stupňuje superspecializace oborů a s bujením administrativy se často ztrácí pacient jako člověk, existuje jako kód, ne jako osobnost s individuálními vlastnostmi ať ve smyslu pozitivním či negativním, a právě z hlediska této odlišnosti je třeba k němu přistupovat. Medikům připomínám, že mají možnost jako lékaři svým vystupováním a jednáním vychovávat veřejnost – alespoň její část – pacienti. V polovině 19. století Sir William Gull učil budoucí lékaře, že medicína je Umění a věda – „Art and Science“. Závěrem si dovoluji doplnit toto tvrzení ještě slovy

Rytířka Königová s vnučkou, bratrem a švagrovou

Foto Jindřich Sojka

pana kardinála Špidlíka z jeho projevu „Duchovní jednota Evropy“: „K pravému poznání - a tedy i k lékařskému rozhodování - se nemůže dojít jenom rozumem a pravá mravnost není jenom v rozhodnutí vůle. Musí tu být harmonicky zapojen celý člověk se všemi svými schopnostmi“.

CENY A VYZNAMENÁNÍ

1985 – Belgie: MARTIN RAMELOT PRIZE (Le Prix de la Recherche Scientifique créé par l'association „Aide Sociale aux Grands Brulés“) in Lobbes for the study: „Psychological and Social Aspects in Burn Care“.

1987 – Velká Británie: JAMES LAIGN MEMORIAL ESSAY PRIZE awarded by the British Burn Association for the study: „Facial Disfigurement following Burns“.

1993 – Itálie: G. WHITAKER INTERNATIONAL BURNS PRIZE awarded in Palermo for „combining scientific research and didactic skill with an intuition for original ideas“ by the cultural and research authorities in Palermo

1999 – Švédsko: PERMANENT MEMBERSHIP OF THE TORD SKOOG SOCIETY OF PLASTIC SURGEONS for contribution to Tord Skoog Educational Foundation, Akademiska Sjukhuset, Uppsala

Pamětní medaile Univerzity Karlovy: stříbrná (1995), k 650. výročí založení UK (1998), zlatá (2000). Pamětní zlatá medaile 3. LF UK (1995)

MONOGRAFIE

1. Rozsáhlé popáleninové trauma. Avicenum, Praha, 1978
2. Rekonstrukce a rehabilitace u popáleninového traumatu. Avicenum, Praha, 1983
3. Rozsáhlé popáleninové trauma – přepracované a rozšířené vydání obsahující též elektrotrauma a chemické trauma. Avicenum, Praha, 1990
4. Komplexní léčba popálenin. Nakladatelství Grada, Praha, 1999

SPOLUAUTORSTVÍ MEZINÁRODNÍCH PUBLIKACÍ

1. The Management of Mass Burn Casualties and Fire Disasters eds.: M. Masellis + S.W.A. Gunn, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, Boston, London, 1992
2. System of postgraduate training in burn emergencies in Prague. In: Burn and Fire Disasters – Perspectives 2000, eds.: M. Masellis, S. W. A. Gunn, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, Boston, London, 1995
3. „Use of Allogeneic Human Keratinocytes Cultured on Dried Porcine Dermis in the Treatment of Burns“. In: Cultured Human Keratinocytes and Tissue Engineered Skin Substitutes, eds.: R.E. Horch, A.M. Munster, B.M. Achauer – Thieme, Stuttgart 2001.

Autorství nebo spoluautorství desítek dalších publikací.

VĚDA

ČESKÁ LÉKAŘSKÁ AKADEMIE
CENY

Česká lékařská akademie

V pátek 13. 2. 2004 zahájila činnost Česká lékařská akademie (Czech Medical Academy) - nezávislé odborné sdružení osobností v oblasti medicíny. Zatím sdružuje 52 předních českých lékařů, kteří se zasloužili významně o českou medicínu, zavedli nové léčebné metody nebo založili školu či nový medicínský směr a mají vysoké renomé v cizině. Akademie se bude vyjadřovat ke směřování české lékařské vědy a zprostředkuje její výsledky širší veřejnosti.

Na otázky, spojené se vznikem a posláním České lékařské akademie, odpověděl podrobněji její předseda profesor MUDr. CYRIL HÖSCHL, DrSc.

Kdy a proč se objevil nápad na založení ČLA?

Potřeba ČLA vznikla již počátkem 90. let, kdy zaniklo kolegium lékařských věd tehdejší akademie věd. Když vzdělávací instituce Academia Medica Pragensis založila v r. 2002 z podnětu předních představitelů naší medicíny Nadaci Academia Medica Pragensis, dala jí do statutu též Českou lékařskou akademii jako reprezentativní sbor těch, kteří se zasloužili o českou medicínu, ať už ve výzkumu, ve výchově nových generací lékařů nebo mimořádným přínosem lékařské diagnostice a léčbě. Dalším důvodem založení ČLA v ČR byla absence autoritativního tělesa, které by mohlo být partnerem lékařským akademiím v Evropě i jinde. Jedním z úkolů vedle odborných stanovisek ke společensky závažným otázkám lékařské vědy bude také styk s lékařskými akademiemi v zahraničí. Akademie bude navíc místem, které poskytne určitou společenskou satisfakci těm, kdož se o naši medicínu mimořádně zasloužili i v době, kdy již nebudou v aktivních manažerských či pedagogických pozicích.

Komu taková instituce chybí nebo by měla chybět?

V očích veřejnosti není lékařská věda reprezentována odpovídajícím způsobem. Medicínu na jedné straně zastupují známi jednotlivci, na druhé straně lékařská komora, která je ovšem profesní organizací a plní zcela jiné funkce, ačkoli má také samozřejmě vědeckou radu. Tím dochází při zprostředkování výsledků lékařské vědy širší veřejnosti a v objasňování východisek a potřeb lékařského vzdělávání a vědy k významnému zkrácení, které je ku škodě rozvoje prakticky všech oborů medicíny. ČLA tedy chybí především medicíně jako takové, ale chybí i veřejnosti (a tudíž médiím) jako autoritativní subjekt při vytváření názorů a postojů k zásadním otázkám lékařského výzkumu, k vědě a k medicíně obecně.

Jaké konkrétní aktivity ČLA plánuje v roce 2004?

První rok činnosti bude rokem práce na stanovách a prováděcích předpisech. Budou se rozdělovat úkoly a agenda, vytvoří se zásady přijímání nových členů, naváží se kontakty se zahraničními akademiemi a zmapuje se problémová oblast, kterou by akademie měla pokrývat. Při tom se realisticky odhadnou možnosti a kompetence akademie tak, aby mohla splnit očekávání.

Jaký vztah tedy bude mezi ČLA a Českou lékařskou komorou?

V žádném případě nejde, a ani nemůže jít, o konkurenci ČLK. ČLK je sdružením profesním, má povinné členství, řeší mnoho právních otázek a zodpovědností lékařského stavu a jeho

kompetenci. Naproti tomu ČLA je sdružením prestižním a reprezentativním, s velmi omezeným členstvím, podmíněným předchozí vědeckou a pedagogickou aktivitou podmíněným. Řeší otázky koncepční v oblasti vědy a výzkumu, je jakýmsi převodníkem mezi tím, co se děje v lékařské vědě a tím, co je možno aplikovat v praxi, co se učí na školách a co je prezentováno veřejnosti.

Nemáte ale dojem, že podobných institucí v medicínské oblasti je dostatek a vznik nových dělá oblast nepřehlednou?

Podobná instituce u nás neexistuje. Pokud jde o Českou lékařskou společnost, ta má členství dobrovolné, ale může se do ní přihlásit každý lékař, je rozdrobena podle oborů a zaměřuje se zejména na práci zájmovou (schůze odborných společností), organizační (konference), a vydavatelskou. Věda není prioritní oblastí její činnosti, i když jedno od druhého samozřejmě dnes nelze oddělit.

Jaká má být role ČLA vůči ministerstvu zdravotnictví (SÚKL a dalším podobným institucím)?

Nebude to role vyjednávací, nebude to žádná přímá účast v „tripartitách“ a podobně, ale ČLA bude silnou názorovou lobby pro utváření odborných stanovisek, která její členové budou navenek hájit a která budou také obsahem „position statements“, jež ČLA může na tu kterou zakázku přímo vypracovat.

Hodláte se také zabývat reformou zdravotnictví?

Z odborného hlediska jistě ano, z ekonomického nikoli.

Chcete organizovat vlastní akce, nebo spíš přebírat záštitu nad akcemi jiných organizací?

Převážně organizovat akce vlastní včetně informací na Internetu apod. Nicméně rádi bychom byli dobrými partnery univerzitám, Nadaci Academia Medica Pragensis, která má rozsáhlý poradní sbor a má možnost ovlivňovat vývoj českého lékařství podporou vědy, udílením cen a stipendií a v blízké době i grantů. To vše záleží na podpoře jak ze strany veřejnosti, tak ze strany podnikatelské sféry a průmyslu. Tam, kde prosperuje vzdělání a výzkum, prosperuje i ekonomika.

Můžete uvést nějakou konkrétní příležitost, při které bude ČLA reprezentovat českou lékařskou veřejnost?

První, na kterou jsme byli již v samém začátku své činnosti vyzváni, bude konference evropských lékařských akademií letos v Římě, kam bychom již rádi vyslali svého zástupce. Naši ctizádostí je stát se co nejdříve členy Evropské asociace lékařských akademií.

Za jaké výkony bude ČLA vyhlášovat ceny?

Nepochybně to bude za nejlepší vědecké práce, zejména mladým výzkumníkům. Zřizovatelka ČLA Nadace Academia Medica Pragensis již v tomto směru zahájila určitou tradici a udělila stipendium mladým vědcům z Brna a z Hradce Králové, které jim umožnilo dostat se na prestižní pracoviště v USA a vycvičit se ve výzkumu Alzheimerovy demence či Parkinsonovy choroby. Navíc byly již uděleny ceny za nejlepší vědecké práce v oblasti výzkumu Alzheimerovy choroby, publikované v časopisech s mezinárodním dopadem. Jde totiž zejména o to, emancipovat českou vědu a vytvořit nejen podmínky pro pobyt našich

talentů v cizině, ale také napomoci vytvořit zde prostředí, které by lékařskému výzkumu a vzdělání „nabízelo stůl k hostině připravený“.

Chcete pracovat i se studenty? A jak?

Rozhodně se studenty pracovat budeme, přinejmenším ve spolupráci se vzdělávací institucí Academia Medica Pragensis, ale zejména na úrovni postgraduální a v rámci celoživotního vzdělávání. Pregraduální studenti studují na univerzitách. Počet stipendií bude záviset jak na kvalitě (nebudeme podporu rozměňňovat, nýbrž podpoříme to, co přinese další rozvoj), tak na prostředcích, které budeme mít k dispozici.

Z čeho budete to vše financovat?

Provoz ČLA bude financován z příspěvků vlastních členů. Předmět činnosti (stipendia, ceny, publikace aj.) bude hrazen z nadačních darů a benefičních akcí. Tou první a zatím poslední byl koncert České filharmonie v pátek 13. 2. 2004 pod záštitou prezidenta republiky. Koncertu se kromě prezidenta Václava Klause a primátora hl. m. Prahy Pavla Béma zúčastnil také viceprezident Britské lékařské akademie Sir John Skehel a další významní hosté.

Blahopřání z Rakouska

Jménem Rakouské lékařské akademie vítám nového silného partnera v evropské komunitě organizací, které se zaměřují na vytváření a rozvíjení standardů v oblasti zkvalitňování lékařského vzdělávání a profesního rozvoje.

Lékařské vědy se rozvíjejí s bezprecedentní rychlostí, která má vliv na lékařské vzdělávání, strukturalizaci profesí a zajišťování služeb. Představovány a zaváděny jsou stále nové techniky a metody, a to nejen v lékařské vědě a v jednotlivých specializacích, ale i v materiálním vybavení. Kvalifikace lékařů by proto měla být založena a udržována zejména ve třech úrovních běžné lékařské praxe: znalostech, dovednostech a v přístupu.

Rakouská akademie lékařů je oprávněna provádět závěrečné zkoušky po postgraduálním lékařském školení jak pro praktické lékaře, tak pro specialisty, stejně jako realizovat kurzy průběžného lékařského vzdělávání a vytvářet nové vzdělávací techniky pro rakouské lékaře. O spolupráci s vaší novou organizací máme velký zájem. Uvědomujeme si totiž, že rozšiřování Evropy přinášející možnost migrace lékařů si žádá vytvoření nové kultury zacházení s těmito tématy.

Jménem Rakouské lékařské akademie vám přeji dobrý start a velké úspěchy ve vaší důležité práci pro české lékaře.

*Váš
Dr. Wolfgang Routil,
prezident Rakouské lékařské akademie*

K ocenění Českou neuropsychofarmakologickou společností

Na letošní 46. česko-slovenské neuropsychofarmakologické konferenci (7.–11. ledna 2004) v Lázních Jeseník byla udělena cena České neuropsychofarmakologické společnosti za nejlepší publikaci v r. 2003 autorům práce: Uhlířová L., Šustková-Fišerová M., Kršiak M.: Behavioral effects of flumazenil in the social conflict test in mice. *Psychopharmacology* 2003, Sep 5. Oceněná práce se týká ověřování možnosti existence tzv. endozeplinů (endogenních ligand benzodiazepinových receptorů) a poznání jejich charakteru podle účinků flumazenilu na chování a neurochemických ukazatelů v mozku.

Studie byla prováděna s podporou výzkumného záměru VZ J13/98: MSM 111200005 (Vznik, prevence a terapie poruch funkcí nervového systému) a grantu GAUK 72/2001/C/3. LF (Neurobiologické mechanismy závislosti na látkách tlumících CNS - studie mikrodialýzou a behaviorální). Byla také částečně náplní doktorského studia biomedicíny MUDr. Leony Uhlířové, absolventky 3. lékařské fakulty.

O co při tomto výzkumu šlo

Proč jsme to dělali [úvod]: ne všichni čtenáři VNR mají po zkoušce z farmakologie, proto začnu „od lesa“: benzodiazepiny jsou posledních 40 let nejčastěji používaná léčiva tlumící úzkost (anxiolytika), používají se však i ke zlepšení spánku (hypnotika) nebo k tlumení křečí (antikonvulziva). Roku 1977 se zjistilo, že působí prostřednictvím tzv. benzodiazepinových receptorů (BZR), které jsou v mozku umístěny na makromolekulárním komplexu receptoru pro kyselinu gama-aminomáselnou (GABA – hlavní inhibiční mediátor v mozku). Zjistilo se, že benzodiazepiny s anxiolytickým účinkem působí na BZR jako agonisté (zvyšují působení GABA). Byly syntetizovány i látky, které při vazbě na BZR působí naopak jako tzv. inverzní agonisté – snižují působení GABA a zvyšují úzkost a pohotovost ke křečím. Důležitá pak byla syntéza flumazenilu, který na BZR působí jako kompetitivní antagonist a antagonizuje účinky jak agonistů, tak inverzních agonistů. Flumazenil se používá v klinické praxi jako antidotum při intoxikaci benzodiazepiny a ve výzkumu jako nástroj pro hledání možných endogenních ligand BZR (přirozených látek vázících se na ně). Objev BZR totiž vedl k hledání jejich přirozených ligand podobně jako objev opiatových receptorů podnítl hledání jejich přirozených ligand. Zatímco endogenní ligandy opiatových receptorů (tzv. endorfíny – „endogenní morfiny“) byly objeveny brzy po objevu opiatových receptorů, přirozené ligandy pro BZR (tzv. endozeliny) se hledají dodnes. V mozku byly sice objeveny přirozené látky, které se vážou na BZR a které působí jako inverzní agonisté (peptidy – tzv. diazepam-binding inhibitor [DBI] a jeho část - octadecaneuropeptid [ODN]), avšak ty nebyly uznány jako specifické působky pro BZR.

Možnost, že existují přirozené látky - endogenní ligandy BZR, které by mohly hrát úlohu v úzkosti (podobně jako endorfíny v bolesti), podněcuje vědce různých částí světa k jejich hledání. Jemným, byť nepřímým, nástrojem k jejich zjištění a poznání jejich úlohy je právě flumazenil. Výsledky velkého počtu publikací, které pojednávají o účincích flumazenilu na

chování, jsou však protichůdné nebo i negativní - flumazenil působil anxiogenně, anxiolyticky nebo nijak u lidí i u zvířat. Po důkladném rozboru těchto publikovaných údajů jsme však zjistili, že flumazenil nikdy nepůsobil anxiogenně u zdravých lidí v klidu. To svědčilo pro to, že předpokládané endozeptiny se možná uvolňují a působí na BZR jen ve stavu ohrožení vyvolávajícím úzkost. Pokud tomu tak je, pak by se účinky flumazenilu měly projevit v situaci vyvolávající úzkost. Avšak když jsme analyzovali výsledky četných studií, v nichž byl flumazenil testován v různých modelech úzkosti, na zvířatech, tak se ukázalo, že i pak byly jeho účinky velmi rozporuplné (anxiogenní, anxiolytické nebo žádné).

Proto jsme se rozhodli flumazenil důkladně otestovat v modelu sociálního konfliktu u myši. Jde o situaci přirozeného, někdy velmi intenzivního konfliktu mezi dvěma samci, při kterém se vyskytuje velký počet agresivních, obranně-útekových, sociabilních, lokomočních a dalších etologických prvků chování. Tento model používáme přes třicet let, je dobře validizovaný z hlediska zjišťování anxiolytické, anxiogenní a další aktivity farmak včetně ligand BZR typu agonistů nebo inverzních agonistů.

Flumazenil jsme testovali v širokém dávkovém rozmezí (abychom otestovali hypotézu o závislosti anxiogenního nebo anxiolytického účinku flumazenilu na velikosti dávek), za různých úrovní projevů úzkosti/strachu (abychom otestovali hypotézu o závislosti účinku flumazenilu na velikosti úzkosti) a u různých typů zvířat (u agresivních, plachých a sociabilních myši - abychom otestovali hypotézu o závislosti anxiogenního nebo anxiolytického účinku flumazenilu na individuálních vlastnostech).

Kromě této rozsáhlé behaviorální farmakologické studie jsme pak ještě na žádost redakce Psychopharmacology přidali k rukopisu výsledky naší paralelní studie obsahu kyseliny gama-aminomáselné v kůře mozku u agresivních, plachých a sociabilních myši, které jsme zjišťovali mikrodialýzou in vivo. To byla technicky náročná studie, o níž se ještě zmíním níže.

Co jsme zjistili [výsledky]: Flumazenil působil mírně anxiolyticky u plachých a agresivních jedinců a nepatrně anxiogenně u sociabilních jedinců. Flumazenil však ani v nejvyšších dávkách nebyl s to utlumit projevy úzkosti úplně. Přitom agresivní a plaší jedinci měli v prefrontální kůře svých mozků výrazně a vysoce signifikantně méně GABA než sociabilní jedinci (asi jen třetinu toho množství, které měli sociabilní jedinci).

Naše výsledky jsou v souladu s hypotézou o existenci a působení endozeptinů (její dualistickou variantou). Jsou i v souladu s hypotézou o závislosti anxiogenního nebo anxiolytického účinku flumazenilu na individuálních vlastnostech. Ostatní hypotézy nebyly potvrzeny.

Co to může znamenat [závěry]:

Naše výsledky svědčí pro to, že uvolnění nebo působení určitého typu endozeptinů (a tím i účinek flumazenilu) závisí na individualitě jedince, což pravděpodobně souvisí s individuálním chemickým složením mozku (možná, že to souvisí s nižším obsahem GABA v mozku).

Zdá se však, že předpokládané endozeptiny hrají pouze modulující (nikoli rozhodující) úlohu v řízení úzkosti (protože flumazenil působil jen mírně anxiolyticky, a to i v nejvyšších dávkách). Znamená to, že bychom měli zjišťovat význam dalších působků v řízení úzkosti, a objevit ty, které v tom hrají klíčovější roli.

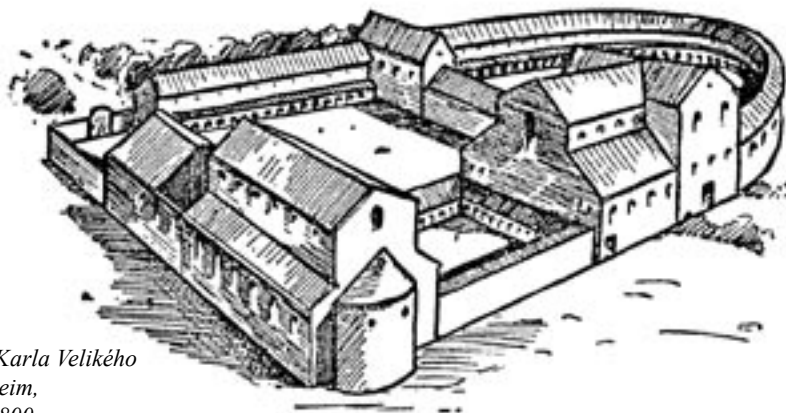
Jak se takový výzkum dělá (metoda a nahlédnutí do zákulisí):

Tento výzkum jsme prováděli na zvířatech: u lidí bychom nemohli vyvolávat tak silný konflikt, lidem bychom nemohli dát nejvyšší zkoušené dávky flumazenilu, nemohli bychom přímo měřit obsah GABA v kůře mozku *in vivo*, obtížně bychom zajistili standardní podmínky u takového počtu jedinců atd. Experimenty na zvířatech samozřejmě provádíme až po schválení projektů pokusů v souladu s ustanoveními zákona na ochranu zvířat, v akreditovaném zvířetníku a oprávněnými osobami.

Vědecká práce tohoto typu je závislá na erudici, schopnostech, spolupráci a dobré vůli mnoha lidí. A to od těch nejvyšších manažerů (v našem případě by např. tato studie a publikace nebyla, kdyby nám doc. Svoboda asi před 10 lety nepřidělil zvířetník v nové budově v Ruské nebo tehdejší děkan prof. Höschl neposkytl prostředky na klimatizaci tohoto zvířetníku), až po ty, kdo se např. starají o pokusná zvířata (u nás pečlivě paní Likovská).

Čtěl bych také zdůraznit, že celá uvedená studie (až na stanovení GABA) byla provedena v budově 3. LF v Ruské ulici, která tak dnes už může dobře sloužit nejen pregraduálnímu, ale i postgraduálnímu studiu biomedicíny. A také k získávání kvalitních publikací. Tato s flumazenilem a endozepiny nebyla naše první z této budovy. Před dvěma roky získal cenu České neuropsychofarmakologické společnosti MUDr. M. Votava, Ph.D., se spolupracovníky za publikaci v *Psychopharmacology*, která také vznikla v Ruské 87 a která se stala součástí jeho Ph.D. disertační práce. A r. 1999 získala dr. Šustková (Fišerová) se spolupracovníky cenu České společnosti pro experimentální a klinickou farmakologii a toxikologii za publikaci (také v *Psychopharmacology*), která byla založena na stanovování acetylcholinu mikrodialýzou *in vivo* v *nucleus accumbens* a prováděna částečně v zahraničí, částečně už v budově v Ruské (dnes už můžeme stanovovat mikrokvanta acetylcholinu na dostatečně citlivém HPLC také v budově v Ruské). Věřím, že další Ph.D. disertační práce a kvalitní vědecké publikace budou odtud pokračovat.

Prof. Miloslav Kršiak, Ústav farmakologie

*Hrad Karla Velikého
Ingelheim,
kol. r. 800.*

Česká neurologická společnost

Č L S J . E . P .

ve spolupráci s firmou Desitin

uděluje Hennerovu cenu pro mladé neurology za rok 2002 autorům práce:

Bartoš A., Štourač P., Rusina R., Šejdová M., Velenská Z.:

Paraneoplastische Degeneration des Kleinhirns bei Ovarialkarzinom.

Doc. MUDr. Karel Šimka, CSc.
předseda odborné komise

Doc. MUDr. Ondřej Kotler, CSc.
předseda
České neurologické společnosti

Česká lékařská společnost
Neurologická společnost

Co má mozeček a vaječníky společného

Když byla 65letá důchodkyně přijata na neurologickou kliniku FNKV se záhadnou symptomatikou, nikdo netušil, že literární podoba jejího případu bude vybrána a oceněna Hennerovou cenou pro mladé neurology za rok 2002. V práci (Bartoš A., Štourač P., Rusina R., Šejdová M., Velenská Z.: Paraneoplastische Degeneration des Kleinhirns bei einem Ovarialkarzinom: anti-Yo positive Immunreaktivität der Kleinhirn- und Tumorzellen. *Nervenarzt* 2002; 73: 995-998) se jednalo o velmi vzácné onemocnění, které bylo zpracováno a dokumentováno důkladným způsobem.

Některé nádory mohou kromě zakládání metastatických ložisek způsobovat paraneoplastické postižení různých systémů (endokrinního, kožního, nervového aj.). Zvláštním typem je raritní tzv. paraneoplastická degenerace mozečku (PDM). Autoimunitní hypotéza předpokládá, že určité proteiny, normálně přítomné pouze v mozečku, se vytvářejí i v nádorové tkáni. Příslušný protein tumoru zaujímající roli antigenu je rozpoznán imunitním systémem z neznámých důvodů jako cizorodý. Zkřížená imunitní reakce vede k poškození neuronů nesoucí identický antigen. V případě PDM může být takovou autoprotiátkou anti -Yo, která reaguje jak s antigeny cytoplazmy Purkyňových buněk mozečku, tak i současně s antigeny exprimovanými v tkáni tumoru pacienta s PDM. Autoprotiátky typu anti - Yo bývají sdruženy s karcinomem prsu nebo ovaria, vzácněji s karcinomem plic nebo Hodgkinovou nemocí.

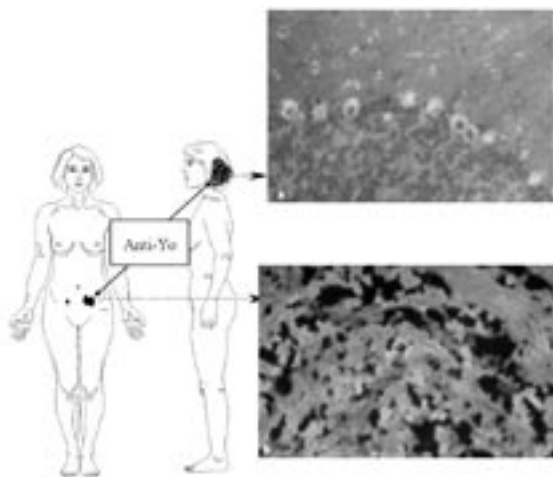
U 65leté nemocné se jeden rok po oboustranné ovariectomii pro nezralý adenokarcinom rozvinulo rozmazané vidění, světloplachost, opakované zvracení, nystagmus, masivní vertigo a neschopnost zaujmout vertikální polohu nejen ve stoji, ale i v sedu. Po vyloučení meta-

stázy do zadní jámy lební, encefalitidy a karcinózy mening se zvažovaná paraneoplastická geneze potvrdila přítomností antineuronálních protilátek typu anti-Yo. Tento typ protilátek se prokazuje tak, že se sérum pacienta přelije řez myšního mozečku. Případnou interakci protilátky anti-Yo s antigenem v nervových buňkách myšního mozečku lze znázornit imunofluorescencí nebo imunohistochemicky. Různorodá farmakoterapie nezabránila úplnému připoutání pacientky na lůžko trvajícím zhruba jeden rok do fatálního relapsu karcinomu ovaria s generalizací do plic. Postmortální vyšetření mozečku prokázalo typickou selektivní redukci, až místy úplnou ztrátu Purkyňových buněk.

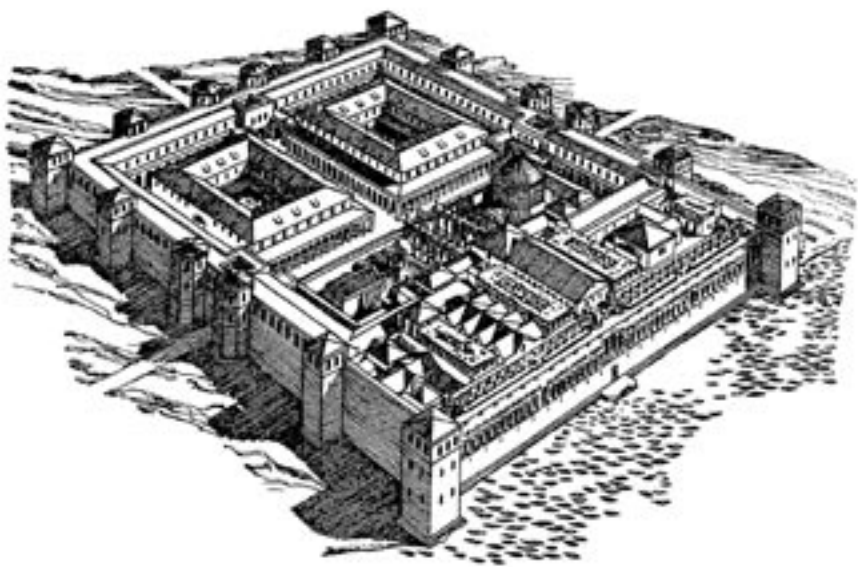
Pojítka mezi karcinomem ovaria a mozečkem tvořily autoprotilátky anti-Yo v séru a mozkomíšním moku, které byly namířené vůči antigenům v karcinomu ovaria a současně i proti antigenům v cytoplazmě Purkyňových buněk. Oceněná práce je méně obvyklá právě tím, že k imunohistochemickému a imunofluorescenčnímu vyšetření byl zemřelé odebrán vzorek jejího mozečku a karcinomu ovaria. Archivované zamražené sérum nemocné obsahující autoprotilátky anti-Yo reagovalo pozitivně s oběma tkáněmi. Protilátkově zprostředkovaná patologie onemocnění byla díky těmto ante- i postmortálním nálezům prakticky dokázána.

Ke zveřejnění případu byl vybrán německý impaktovaný časopis *Nervenarzt* (IF=0,8), protože v anglosaské literatuře lze nalézt na toto téma dostatek informací. K velkému překvapení vyvolal článek ohlas u jakéhosi amerického nakladatelství *Nova Science Publishers, Inc.* v New Yorku. Ředitel nakladatelství si vyžádal samostatnou kapitolu do chystané knihy „*Progress in Ovarian Cancer Research*“. Právě nyní na jaře 2004 by se v ní měla objevit kapitola nazvaná „*A peculiar presentation of ovarian carcinoma – paraneoplastic cerebellar degeneration*“.

As. MUDr. Aleš Bartoš, Neurologická klinika 3. LF a FNKV

Obrázek: Postmortální pozitivní imunofluorescenční reakce v karcinomu ovaria a současně v mozečku pacientky z oblasti s částečně zachovanými Purkyňovými buňkami sérum nemocné s anti-Yo protilátkami (světleji zbarvené zóny)

Diokleciánův palác, Split, 305 n.l.

ETICKÉ PROBLÉMY

KVALITA ŽIVOTA
KONEC A POČÁTEK

O interrupcích trochu jinak

Mezi hosty pořadu Otázky Václava Moravce (ČT1) byli v neděli 22. února přednosta 3. chirurgické kliniky 1. LF UK **prof. Pavel Pafko** a přednosta Ústavu pro lékařskou etiku a ošetřovatelství 3. LF UK **doc. Jiří Šimek**. Tématem rozhovoru byly interrupce, a to v souvislosti s lidoveckým návrhem zákona na jejich praktický zákaz.

Moravec: Myslíte si, že je zapotřebí diskutovat v ČR o změně právního prostředí, které souvisí s interrupcemi?

Pafko: Myslím, že obecně ne, ale vzhledem k iniciativě poslanců KDU ČSL je třeba k tomu zaujmout stanovisko.

Šimek: Dost dobře nerozumím, proč celá ta iniciativa vznikla; nevěřím, že může přinést něco pozoruhodného.

Moravec: Není možno nějak posunout argumenty, týkající se interrupcí?

Šimek: Ten problém je právě v tom, že kolem interrupcí bylo v několika desetiletích spousta debat po celém světě a že to je v podstatě prodiskutováno.

Moravec: To znamená, že není možné najít nějaké nové úhly?

Šimek: Ve většině rozvinutých zemí jsou dvě skupiny lidí. Jedna trvá na tom, že věc by se neměla dovolovat, a druhá je zase přesvědčena, že je všechno je v pořádku, když se jde na interrupci, nebo že jsou důvody, proč by se interrupce měly dovolovat. Ta patová situace nejvíce tendenci se nějakým způsobem změnit.

Pafko: Myslím, že to je otázka úhlu pohledu, na ten problém se můžete dívat ekonomicky, nábožensky, z hlediska praktické medicíny. Každý člověk se dívá ze svého pohledu a nejen my, praktičtí medicinmani, nevidíme důvod o tom dále diskutovat.

Moravec: Než o tom budeme diskutovat právě z pohledu medicíny, dovolte, abychom se podívali v souvislosti s interrupcemi na tři skupiny zemí. V první jsou potraty na požádání, bez právního omezení – tam je devět zemí, např. Maďarsko, Chorvatsko, Kanada, Řecko a Nizozemsko, které je nejvíce liberální. Druhou skupinou jsou země s omezeními potratů na případy znásilnění, důvodných obav z tělesného postižení, špatné sociální situace rodičky a pak je třetí skupina, kde je zákaz možný, jen kdyby matce hrozila smrt – to je Polsko, Irsko, Portugalsko a další.

Šimek: Ta tabulka také názorně ukazuje obtíže států, které mají zákaz interrupcí; existuje termín potratová turistika. Jděte na gynekologická pracoviště na severu Moravy, která sousedí se zemí, kde je zákaz interrupcí! A když půjdete do dokumentace v Polsku, na gynekologická pracoviště, tak zjistíte, že se tam interrupce provádějí pod jinou hlavičkou, pod jinou diagnózou. A takové zkušenosti nevedou ani u lidí, kteří si myslí, že interrupce by v podstatě neměly být, tak ani ty to nevede k chuti tu věc zákonným způsobem příliš upravovat, protože konec konců by se situace zase tak radikálně nezměnila, jak máme zkušenosti ze zemí, kde ty zákony restriktivní jsou.

Moravec: Obracím se na vás jako na lékaře: máme nějak zodpovězenou tu základní otázku, která se v souvislosti s interrupcemi nabízí, kdy vzniká život? Vy jste, pane profesore Paško, doslova řekl, že za počátek lidského života nelze brát pouhé spojení dvou buněk, protože bychom se museli také ptát, kdy lidský život končí. Můžete to vysvětlit?

Paško: Velmi rád. Zabývám se také transplantacemi; když uvažujeme o začátku, musíme také uvažovat o konci života. Konec života se tradičně počítal na dobu, kdy člověk přestane dýchat. Umírajícímu se dávalo zrcátko před ústa, aby se zjistilo, jestli ještě dýchá, nebo nedýchá. Později se přišlo na to, že je třeba se zaměřit na srdeční činnost. Dnes i v našem státě je odsouhlaseno – a transplantační medicína z toho profituje –, že koncem života je nezvratný konec funkce mozku. My odebíráme orgány v době, kdy ještě srdce běží, ledviny vylučují, ale mozek už absolutně ztratil svou funkci. Jestli uznám, že konec lidského života je spojen s koncem činnosti mozku, absolutní, nezvratnou, tak si musím položit otázku, zda počátek života také nesouvisí s činností mozku. A jenom tak pro zajímavost – činnost mozku lze prokázat až kolem 20.-23. týdne života. Něco jiného je začátek života nějakého shluku buněk, a něco jiného začátek života lidské bytosti.

Moravec: Pane docente, kam vy byste položil začátek života?

Šimek: Aby tady byla trochu rovnováha, tak ho položím do té doby, kdy vajíčko je oplodněno spermií. Výhoda tohoto zařazení je v tom, že to je jediný okamžik, kdy můžeme skutečně stanovit, že nastal teď, všechno ostatní jsou průběhové okamžiky, není to okamžik. Hlavně bych ale chtěl upozornit, že to je otázka, kterou medicína zodpovědět neumí, to je otázka filozofická.

Paško: Když si ale vezmeme asistovanou reprodukci, „dětí ze zkumavky“, tak kdyby to tak bylo, pak v této republice dochází každý rok k vraždám možná desítek, možná stovek oplodněných buněk, protože poté, co se podaří těhotenství, o další oplodněná vajíčka ztrácejí rodiče zájem, a co pak s nimi? To nikdo neví.

Moravec: Ti, kteří nesouhlasí s potraty, kromě jiného píšou, že lékaři provádějící interrupce porušují Hippokratovu přísahu, kde se říká, že nepodají ženě prostředky, které by jí umožnily onu interrupci. Pane docente, přednášíte lékařskou etiku, je problematika potratů v rozporu s Hippokratovou přísahou?

Šimek: Samozřejmě je. Protože v Hippokratově přísaze je zákaz interrupcí, ale člověk by měl vědět, že v Hippokratově přísaze je také zákaz chirurgických výkonů, to znamená, že pan profesor Paško... (*Smích všech*) Proto v dnešní době studenti absolventi skutečně nepřisahají na text hippokratovský, který je dva a půl tisíce let starý, a v mnoha ohledech přece jenom zastaralý.

Moravec: Na co přísahají studenti?

Paško: Přisahají, že budou prospěšní svému pacientovi, že mu neuškodí, že blaho pacienta bude na prvním místě jejich snažení, že zachovají věrnost škole, kde absolvovali studia.

Šimek: Dá se říci, že studenti přísahají v duchu hippokratovské tradice, ale ta tradice je přeformulovaná do dnešních poznatků.

Moravec: Když se zaměřím na diskusi o potratech, co byste v souvislosti s ní označili za zhoubné?

Šimek: To, co mně nejvíc vadí, je vždycky ta konfrontační politika nebo konfrontační postoj jednotlivých stran. Je jasné, že ty dvě strany se nemohou dohodnout. A v dnešní Evropě, která je hrdá na to, že je multikulturní, multiideologická a multiideová, kde je hlavní hodnotou to, že se učíme snášet opačný názor nebo jiné chování toho druhého, tak tento konfrontační tón mně osobně vadí nejvíc.

Pafko: Já jsem zastáncem interrupcí, a mně také vadí to, když někdo vnucuje svůj názor někomu jinému. A respektuji názor lidí, kteří jsou proti potratům, ať se tím řídí, ale ať nevnucují ten názor ostatní části společnosti.

Moravec: Co kdybych namítl, že povolit liberální postoj k interrupcím mi byl také jako názor vnucen?

Pafko: Nebyl vnucen. Žena, která interrupci odmítne, se jí přece nemusí podrobit, nikdo jí k tomu nemůže nutit.

Moravec: Což umožňuje právní prostředí, na kterém se společnost shodla?

Šimek: Možná bychom mohli ženy, které nechtějí interrupce, trochu víc chránit. Tu a tam třeba katolické matce, která je po páté těhotná, gynekolog s trochu odsuzujícím úsměvem interrupci vnucuje - tady by se možná zákon měl žen trochu zastat. Bylo by to ale legislativně velmi obtížné a myslím, že dnes ta žena může ordinaci opustit a jít jinam. Zákon to umožňuje, dokonce i když doporučují interrupce tam, kde je těžce poškozený plod, má žena právo říci ne, já to dítě donosím, má-li umřít, ať umře po porodu.

(Redakčně kráceno a upraveno)

Ještě jedno zamyšlení nad koncem života, interrupcemi apod.

Když jsme s panem profesorem Pafkem diskutovali o problému interrupcí a on dal do vztahu začátek a konec života, napadlo mne, že to není tak špatný nápad a že zde by mohlo být určité východisko k novému pohledu, zohledňujícímu lepším způsobem různé strany. Teze pana profesora Pafka zní: Na konci života odebíráme orgány lidem, u kterých jsme diagnostikovali mozkovou smrt a zákon tyto pacienty považuje za mrtvé. Jestliže tedy lidský život končí smrtí mozku, mohli bychom začátek lidského života vidět tam, kde mozek vzniká, tj. kolem 20.-23. týdne. Věc ovšem není tak jednoduchá, jak ji vidí pan profesor. To, že zákon někoho považuje za mrtvého, ještě nutně neznamená, že mrtvý skutečně je. Od nepaměti až do dnešního dne byla konstatována smrt teprve tehdy, když se zastavilo dýchání a tlukot srdce, pak se

počalo na rozvoj mrtvolných skvrn a posmrtné ztuhlosti, a teprve pak byla jistota, že člověk je mrtvý. Redefinice smrti jako smrti mozku nevzešla z žádných vědeckých výzkumů, ale z pragmatické potřeby transplantologie. Také se nikde jinde v medicíně nepoužívá. Otázka, zda je takový člověk skutečně mrtvý, tím nebyla vyřešena. Pokud dáme do souvislosti začátek a konec lidského života, můžeme zde čerpat poučení poněkud jiného rázu.

Lidský život my zdravotníci považujeme za nejvyšší hodnotu, a i když ve světě mimo zdravotnictví nalezneme řadu dokladů, že pro mnohé existují ještě vyšší hodnoty než je lidský život (a jsou ochotni svůj život pro tyto hodnoty obětovat), patří lidský život obecně mezi hodnoty nejvyšší. Proto je odedávna lidský život chráněn jak v rovině mravní, tak i legislativní. Život člověka, zasluhující zvláštní ochranu, byl vždy vymezen dobou mezi zrozením a smrtí. Obě události, narození a smrt, jsou procesy trvající nějaký čas a dokud jsme byli na začátku i na konci lidského života bezmocní, nevadilo, že začátek a konec neumíme přesně stanovit. Co je ochrana lidského života tím nebylo problematizováno, bylo celkem jasné, co se smí a co nesmí s žijícím člověkem dělat. Avšak s tím, jak jsme se naučili s početím, zrozením a smrtí manipulovat, vynořila se spousta otázek, k jejichž řešení bychom chtěli mít rozhraní života a smrti přesné. Panuje shoda, že zabít člověka je nepřípustné a že se mu nesmí způsobovat zbytečné trápení, se kterým nesouhlasí. Medicína dokonce považuje za svou povinnost lidský život aktivně chránit. Manipulace s lidským zárodkem vede k jeho smrti, vypnutí přístroje či odebrání orgánů dítěti či dospělému člověku za určitých okolností také. **Kdybychom se dokázali shodnout, že embryo ještě není živý člověk a ten ještě dýchající v určitém okamžiku již není živý člověk, byl by problém vyřešen. Ale shodnout se nedokážeme proto, že zrození a smrt jsou procesy, ve kterých určit jeden jediný okamžik prostě nejde.**

Když se podíváme z tohoto úhlu na pragmatická řešení, která přinášejí současné legislativy ve vyspělých státech světa, vidíme, že je výše zmíněný fakt nemožnosti určit okamžik začátku a konce lidského života v podstatě respektován. Již reprodukční orgány mají zvláštní ochranu (nelze vykastrovat žádného člověka bez jeho výslovného souhlasu), stejně jako je zákonem upraveno, jak naložit s tělem zemřelého. A otázka, co smíme či nesmíme provést s člověkem ve fázi zrození a ve fázi umírání, je předmětem usilovné debaty. Celkem realisticky je připouštěno, že je možné zasáhnout do procesu smrti (ve fázi smrti mozku) tam, kde tento zásah přinese pomoc a prodlouží život několika prokazatelně žijícím lidem. Ze stejného realismu vychází i ochota zákonodárců umožnit ženě, která se rozhodla nepřevzít zodpovědnost za lidský život, který je ve fázi svého vzniku, aby své rozhodnutí mohla realizovat. Zde se ovšem objevuje jedna reálná obava. Jsme svědky lehkomyšlnosti žen, jejich partnerů i příslušných gynekologů, kteří svým jednáním jednoznačně dávají najevo, že je status odmítnutého plodu nezajímá. Stejně jsme svědky lehkomyšlnosti některých vědců, kteří prosazují klonování a výzkum na embryích ze stejné pozice. „Nám se to chce udělat, tak to uděláme. Starosti a obavy druhých lidí o zachování lidské důstojnosti nás nezajímají. Vždyť kde je jaký rozdíl mezi člověkem a šimpanzem či hovězím dobyt看kem?“ Kdybychom nepostavili hráz této lehkomyšlnosti, kde by se zastavila? Zkušenosti s fašistickými a komunistickými režimy, které některé z těchto myšlenek realizovaly v praxi, nás varují.

Z výše naznačeného úhlu pohledu je debata o tom, kdy člověk začíná být člověkem, zavádějící. Individuální život člověka vlastně svým způsobem začíná již v reprodukčních

orgánech jeho rodičů. To ovšem neznamená, že budeme trestat ženy za menstruaci a muže za masturbaci. Na druhé straně ale nebudeme kastrovat lidi podle okamžitých nápadů. V další fázi po splnutí vajíčka a spermie nacházíme řadu dobrých důvodů, proč nezbyvá než nechat embryo zahynout, a dokonce připouštíme dohodu o tom, že také lidský plod necháme do dohodnutého věku zahynout, když jej jeho matka z vážných důvodů nepřijme. To ale neznamená, že všechna embrya necháme volně k dispozici komukoliv, kdo má zájem, a že s potraceným plodem si každý bude dělat, co se mu zlíbí. Až budou nalezeny cesty, jak embryonální tkáň skutečně zachránit jiný lidský život, možná, že se shodneme na tom, že je zde další přijatelná výjimka.

Úkolem vědců, zabývajících se problémy spojenými s výzkumem na embryích a také klonováním, není přesvědčit lidi, že je možné provádět s lidskými vajíčky a embryi cokoliv, protože to „ještě nejsou lidé“. Naopak lze očekávat, že takový tlak spíše probudí stále silnější protitlak. Ani současná postmoderní společnost na tento postoj nepřistoupí, protože tak to prostě není. Lidské embryo k nám lidem patří a nikdy nebude většině z nás jedno, co se s ním provozuje. Spíše by měli vědci usilovně dále rozšiřovat své poznání experimenty na zvířatech a na zvířecích embryích a prokázat, do jaké míry jsou jejich vize využití embryonálních tkání v medicíně reálné, a do jaké míry jsou pouhou utopií. Teprve když vědeckými experimenty dokáží oprávněnost svých požadavků, mohou se dočkat většinového souhlasu ve společnosti se zahájením podobných experimentů na embryích.

Doc. Jiří Šimek

Escorial, Madrid

Kvalita života – víme, co znamená?

V Praze byla konference mezinárodní společnosti pro výzkum kvality života – International Society for Quality of Life Research

Od r. 1994 existuje společnost pro výzkum kvality života – International Society for Quality of Life Research. Pro 10. jubilejní setkání si organizátoři vybrali listopadovou Prahu. Tato mezinárodní společnost sdružuje stovky vědců z celého světa. Hlavní slovo, zdá se, mají psychologové, a to především ti, kteří se zabývají psychometrickými testy, vytvářením a ověřováním škál pro měření kvality života u různých skupin chronicky nemocných. Kvalita života bez vazby na konkrétní onemocnění je zkoumána jen výjimečně. Další významnou skupinou jsou lékaři, kteří si uvědomují dopad nemocí pro život svých pacientů a kteří si rovněž uvědomují, že léčba se všemi často negativními důsledky a omezeními je přirozenou součástí nemoci. Protože od r. 2000 probíhá v rámci výzkumného záměru na 1. lékařské fakultě rozsáhlý projekt “Kvalita života – cíle medicíny”, vedený MUDr. Janem Paynem z Ústavu humanitních studií, využili jsme možnosti zúčastnit se konference a prezentovat dílčí výsledky našich sociologických šetření.

Jaké jsou hlavní dojmy z konference? Především mnohokrát zaznělo, že vazba mezi zdravotním stavem a kvalitou života není přímočará. Sice se v mnoha případech, je-li nemoc doprovázena bolestmi a omezeními, zhoršuje, ale stejně tak platí, že mnozí nemocní uvádějí obdobnou kvalitu života jako zdraví. Kvalita života je tedy jednak závislou proměnnou a výslednicí stavu, současně je ale prediktorem prognózy a délky přežití (mortality). Neexistuje tedy jednotné měřítko, na kterém by se lidé pohybovali v závislosti na svém tělesném stavu, nýbrž kvalita života jako subjektivně vnímaný parametr vždy vyjadřuje poměr mezi očekáváním a naplněním těchto očekávání. Může dojít k tomu, že u nemocných dochází právě ke snížení očekávání, proto jejich výsledná kvalita života může mít celkově stejnou zjištěnou hodnotu jako je tomu u osob bez zdravotních potíží. **Nejvýznamnější determinantou kvality života tedy není zdravotní stav, ale především uspokojivé interpersonální vztahy a míra uspokojení potřeb a očekávání.** Strategie pro zvýšení sociální opory a pocit blízkosti a sounáležitosti jsou tedy hlavními intervencemi pro zlepšení kvality života.

I v našem dotazníkovém šetření na rozsáhlém vzorku populace (více než 1000 osob zdravých i nemocných) se jasně ukázalo, že největší vliv na spokojenost s kvalitou života má **existence blízké osoby v okolí, která je zdrojem opory a pomoci.** Teprve pak následovaly ukazatelé zdravotního stavu (především poruchy spánku a až po nich bolest a omezení z nemoci) a ekonomické parametry (finanční situace a schopnost uspokojit své potřeby). Události po r. 1989 (např. privatizace, restituce, finanční ztráty, nezaměstnanost, stěhování, rozvody apod.), byly ve srovnání s blízkou osobou téměř nerelevantní.

Dalším významným sdělením konference je to, že samotné výzkumy kvality života zlepšují komunikaci mezi personálem a nemocnými a plní tedy významnou latentní funkci. Důvěra je stále fundamentem vztahu mezi lékařem a nemocným, ale dnes již není samozřejmě podmíněná autoritou a musí se na ní pracovat. Výzkumy kvality života slouží právě budování

takové důvěry, neboť ukazují nemocnému, že se někdo o jeho stav a názor zajímá. To, co podle některých přednášejících dělá péči dobrou, jak je jen možné, je systém, ne jedinec. Americký psycholog Paul Cleary z Harvard Medical School, dlouhodobě provádějící výzkumy spokojenosti v nemocnicích, sdělil, že není ani tak podstatné to, že 95 % hospitalizovaných pacientů je s péčí spokojeno (jak ostatně ukazují i české výzkumy, plus minus nějaká procenta), ale už to, že spokojenost je sledována, vede ke zvyšování kvality péče. Nelze navíc spoléhat pouze na kvantitativní údaje. Pacienti jsou totiž schopni upozornit na mnohé problémy, i když jsou vcelku s péčí spokojeni. V amerických a mnoha západoevropských nemocnicích je kontinuální a z komparativních důvodů unifikované šetření spokojenosti pacientů naprosto rutinní součástí hodnocení činnosti zdravotnického zařízení. Iniciativní je zejména americký nevládní a neziskový Picker Institute, který založil pobočky v některých zemích Evropy (VB, Německo, Švédsko aj.).

Výzkumy kvality života tedy zlepšují komunikaci lékaře s nemocnými, i když bezprostředně nezlepšují jeho klinickou situaci. Mezi hlavní očekávání hospitalizovaných pacientů patří starost o tělesnou pohodu (zlepšení potíží), komunikace s lékařem a sestrami, informace ohledně užívání léků a propuštění a kontrola bolesti. Je samozřejmé, že do spokojenosti se pak promítá to, v jakém tělesném, psychickém i sociálním rozpoložení se nemocný nachází, tedy intervnují zde mnohé prvky, jež nejsou pod kontrolou lékařů a sester. Z výzkumů pacientů po akutním infarktu vyplývá, že kritičtější k péči jsou ti, kdo mají horší klinický průběh. Nové podněty získává výzkum kvality života z oblasti genetického a genomického výzkumu. V oblasti paliativní péče je kvalitita života vlastně jediným indikátorem výsledku. Dochází také k revizi původní představy, že nejnižší nulová hodnota je ekvivalentem smrti. Ukazuje se, že pro mnoho lidí je mnoho stavů horších než smrt. Je možné tyto stavy měřit na stejné škále a chápat je jako minusové položky?

Velká pozornost je dnes věnována mezinárodní srovnatelnosti výzkumů kvality života, především pokud se srovnávají země s velmi odlišnou sociokulturní tradicí (USA a Japonsko či Čína). Nejhorší výsledky kvality života byly zjištěny v mediteránských zemích (Španělsko, Portugalsko, Itálie), což odporuje jiným údajům (např. o střední délce života, která je v těchto zemích s výjimkou Portugalska nad průměrem EU). Je více než pravděpodobné, že existují výrazné mezikulturní rozdíly v percepce pojmů a hodnocení stavů. Zatímco v otázce tělesné mobility existuje poměrná shoda v hodnocení stavů, velmi heterogenní je hodnocení stavů bolesti. To, v čem se země dále liší, je číselné hodnocení určitých stavů, např. jak vysoko mají lidé dané země posazené maximum očekávání a co v jejich očích představuje číslo 10 na 10stupňové škále. Různé populace se odlišují také v tom, že některé jsou zvyklé volit pouze extrémní hodnoty (buď hodně málo, nebo hodně moc), zatímco jiné se orientují na střední hodnoty a drží tvar náhodného rozložení. Některé pojmy jsou rovněž obtížně srozumitelné pro starší generaci (např. „být frustrován“). Problémy vznikají nejen při přenosu pojmů (v některých zemích lidé tráví volný čas na zahradách, v jiných na balkónech, ale jak tento rozdíl postihnout?), ale i kategorií odpovědí (je „muchissimo“ ve španělštině stejně jako anglické „extremely“?). Specifické pro čínskou kulturu je mimořádně vysoký důraz kladený při hodnocení kvality života na jídlo - zda chutná, zda je zdrojem požitku a uspokojení. Také v našem výzkumu jsme sledovali, jaké dimenze lidé přisuzují pojmu kvalita života a mezi ně patří otevřenost a aktivita, harmonie a sdílení, kořeny a kontinuita, řád a strukturovanost (včetně hodnot), autonomie a autenticita včetně požitků, směřování,

růst a naplněnost, jako zdroj smyslu života. Tyto domény jsou velice podobné Frommovu hodnocení lidských potřeb (viz Anatomie lidské destruktivity, 1997), jimiž jsou podle něho orientační rámec a oddanost, zakořeněnost, jednota, výkonnost a vzrušení a stimulaci.

Konkrétní využití výzkumů kvality života se dále nabízí tam, kde neexistuje jediná varianta léčby a různé přístupy představují pro nemocné různé vedlejší důsledky. Např. u epileptických pacientů bylo zjištěno, že pacienti raději volí kompromis než krajní řešení, a spíše dají přednost 50% snížení záchvatů bez vedlejších účinků než úplné eliminaci záchvatů s vážnými vedlejšími účinky léčby (jako zvracení, nárůst váhy, problémy s koncentrací, ztráta vlasů). Výzkumy tedy upozorňují na důležitou okolnost, že **je to pouze nemocný, kdo může říci, kolik vedlejších účinků chce snést.**

A jaké jsou další postřehy z konference? V několika momentech se u více z nás dostavil jakýsi pocit, že věda je bezruká, a to v tom, že umí stanovit příčinu některých negativních stavů, ale již méně umí (a často opravdu nemůže) tuto realitu napravit. Smutné je např. konfrontovat zjištění o důležité a nenahraditelné úloze otce v rodině s nemocným dítětem s realitou, která říká, že právě muži často neunesou vážnou nemoc v rodině a řeší situaci odchodem a založením rodiny nové. Rozpaky také budila samozřejmá zjištění, a to, že v kauzalitě či korelaci různých prvků není možné rozlišit, co je příčinou a co následkem. Mnohé příspěvky se zdály být formálně dokonalými akrobatickými vystoupeními, na jejichž konci čekalo sdělení obecného typu, jako že kvalita života je ovlivněna pohlavím či věkem nebo že osobnostní vlastnosti ovlivňují psychologické komponenty škál, měřících kvalitu života, více než parametry tělesné. Zjištění, že sourozenci dětských onkologických pacientů mají horší kvalitu života, není také nijak překvapivé, vzpomeneme-li na práce Z. Matějčka a Z. Langmeiera a jejich tvrzení ze 70. a 80. let, že nemoc ovlivňuje vždy celou rodinu. Na závěr konference se k tématu odcizení mezi výsledky a aplikací v praxi účastníci vrátili a znovu si zopakovali, že konečným cílem všech výzkumu má být zlepšení kvality života pacientů.

Na závěr konference opakovaně zaznělo, že věda se má zajímat o to, co je pro pacienty skutečně relevantní, a vyjadřovat se tak, aby výsledky byly srozumitelné. **Jak prohlásil David Osborne, americký onkolog, znalost bez praktického využití je jako skleněné oko, pouze na parádu, ale ne k užití. Lékaři podle něho jsou v zásadě ochotni se kvalitou života zabývat, ale mají-li rozšířit a změnit způsob svého nahlížení na pacienty, musí být výsledky nelékařských oborů přeloženy do jim srozumitelné podoby. Proto možná nesoulad mezi postoji a chováním přetrvává – téměř všichni lékaři uznávají výzkumy kvality života, ale jen malá část s pojmem kvalita života ve své klinické praxi skutečně pracuje.**

Dalším metodologickým problémem je rozpor mezi stochastickým charakterem výzkumných výsledků a individuální potřebou nemocného i lékaře vyvodit závěry pro svůj konkrétní případ. Bude ten který pacient spadat do pravděpodobností skupiny a nebo b? Samotné hodnoty signifikance nejsou samy o sobě podle Osborna vůbec významné, nebudou-li odborníci předem schopni oddělit ty pacienty, pro které platí jedny závěry, od těch, pro které neplatí. Celkově se věda musí víc přiblížit každodennímu životu a perspektivě všedního dne. Přílišný akcent na metodologickou vybroušenost odrazuje kliniky, aby drželi tempo. I když metodologie musí být vždy kvalitní a splňovat mnohá kritéria vědy, nesmí být jediným výsledkem, ale jen prostředkem ke sdělení zjištění.

Příspěvky přednesené na závěr konference mne uklidnily, neboť bylo zřejmé, že špičkoví světoví odborníci si to dobře uvědomují a na mnohá slabá místa sami poukázali. Přiznali, že i pro ně stále existuje nejasnost, co pojem kvalita života vůbec znamená. Teoretické diskuse na toto téma sice v této asociaci v minulých letech vedeny byly, a to s nesmírnou intenzitou a nasazením, ale pro nepřekonatelnost názorových rozdílů a kvůli tomu, že shoda a tedy hmatatelný výsledek nebyl na dosah, odborníci prozatím rezignovali na objasnění pojmu z pohledu filozofického. To však neznamená, že se tu a tam znovu a znovu nevyonoří naléhavá a vtíravá domněnka, zda opravdu víme, co měříme, byť přesnost měření je nezpochybnitelná.

PhDr. Eva Křížová, Ústav lék. etiky 3. LF UK

Žijeme spolu

Vládní výbor pro zdravotně postižené občany na slavnostním večeru konaném 2. prosince 2003 k Mezinárodnímu dni zdravotně postižených osob předal v Paláci Žofín na Slovanském ostrově ceny za publicistické práce prezentující problematiku zdravotního postižení. Ocenění předával místopředseda vlády pro výzkum a vývoj, lidská práva a lidské zdroje PhDr. Petr Mareš.

První cenu za rozhlasový pořad získalo rádio Classic FM, zastoupené moderátorem pořadu Ivanem Dlaskem a odborným garantem cyklu **MUDr. Tamarou Tošnerovou** z 3. LF UK a FNKV Praha 10, za 25dílný cyklus „Žijeme spolu“. Cyklus pořadů byl podpořen dotací z projektu MZDr NPV C/76.

Slavnostní večer z pohledu asistenčního psa

Pečující tvoří v ČR tichou menšinu. Při monitorování rodinných příslušníků pečujících o svého staršího, chronicky nemocného příbuzného jsme zjistili v průzkumu Ambulance pro poruchy paměti v roce 1998 - 1999 zajímavé číslo - v ČR se jedná o 23,5% dospělé populace. Pro srovnání s podobnou americkou studií z roku 2000 - v USA pečuje o někoho v rodině 26,6 procent dospělé populace.

Sledovali jsme i faktory, které jsou vnímány rodinou jako zátěžové, tedy co je největším problémem pro českého pečujícího. Statistické výsledky byly částečně zpracovány v naší příručce „Pocity a potřeby pečujících“, kterou vydala Ambulance pro poruchy paměti v roce 2001 (projekt MZDr. NPV C/73).

Seznámení s problematikou zátěže by měli být nejen sami pečující, ale i ošetřující lékaři. Například jeden z rizikových faktorů směřující k umístění postižené osoby do ústavní péče je duševní choroba postižené osoby nasedající na základní onemocnění provázené poruchami chování a nálad. Dalšími rizikovými faktory jsou deprese u pečujícího, jeho sociální izolace, psychická zátěž a neinformovanost ohledně nemoci a jejího průběhu a nezkušenost související s praktickými dovednostmi pečovatele.

Publicistický cyklus rádia Classic FM „Žijeme spolu“ byl jednou z příležitostí, jak informovat o této problematice širší veřejnost. Jak se vyrovnat s nemocí, která nemá zjevné viditelné postižení, neteče při ní krev, ani hladina enzymů nebývá dominujícím problémem, a přesto nemocného a jeho rodinu výrazně sužuje? Jak se vyrovnat s duševní chorobou nebo případně se somatickou chorobou komplikovanou duševní poruchou, když navíc stigma duševní choroby je ve společnosti stále přítomno? Jak se vyrovná rodina se závislostí na přístrojové technice u příbuzného? Jak rodiny zvládají stav chápaný jako trvalé postižení od narození - mentální retardace, mozková obrna a jiné?

V cyklu „Žijeme spolu“ jsem si dala za cíl informovat o tom, jak pomáhat rodinám starajícím se o staršího dlouhodobě nemocného člověka. Jak získávat informace, jak se bránit vůči nevědomosti okolí, hrubosti a netaktnosti, jak se bránit vůči stereotypům, vůči větám, „dejte ho do ústavu“, jak se bránit vlastnímu vyčerpání. Jak rozeznat a léčit vlastní depresi, kde získávat podporu, kde hledat pomoc. V cyklu byly prezentovány i pozitivní stránky pečování, jako je stmelení rodiny, nalezení vlastních rezerv, o nichž rodiny netušily, že je mají. Snažila jsem vyvarovat falešného sentimentu a rozhodně nezapomenout na humor. Pesimismus nepatřil mezi hlavní motta rozhovorů, které byly zároveň poděkováním pacientům a jejich rodinným příslušníkům převážně z Ambulance pro poruchy paměti za jejich přístup, za slova „vždyť je to samozřejmé pomáhat“.

V cyklu hovořili profesionálové - lékaři, zdravotní sestry, veřejný opatrovník, představitel svépomocných skupin chronických onemocnění a především rodinní příslušníci pečující o postižené. Z představených duševních chorob dominovala deprese, jak u pečujícího, tak provázející tělesnou chorobu u rodinného příslušníka postiženého rakovinou, Parkinsonovou chorobou, epilepsií, selháváním ledvin či syndromem demence.

Několik dílů bylo věnováno úzkosti, ať už vlastní, či dopadu prožívání úzkosti na ostatní členy rodiny. Posлуhači se seznámili s problematikou posttraumatické stresové poruchy a podílu chování okolí na „přiživění“ příznaků. Tento aspekt byl u všech, kteří měli co k té-

matům říci, snad nejtíživěji hodnocen. Chování lidí z okolí, jejich necitelnost a neochota, byrokracie institucí, nezalost tam, kde se očekává opak, je vnímán pečujícími daleko hůře než vlastní postižení jejich rodinného příslušníka (i statisticky).

Do pořadu jsem zařadila i hodnocení kvality života, např. v práci dr. Znojové a jejím průzkumu života na umělé ledvině, kde zjistila, že profesionálové předpokládají horší prožívání kvality života, než je skutečnost. Nemocný svůj svět prožívá a vnímá jinak než odborník. Bohužel v České republice, na rozdíl od sousedních zemí, často zakládá svépomocné sdružení nemocných profesionál. Tento fakt by měl být varováním pro odborníky, že „my dobře víme, co je pro vás dobré“, což nemusí vždy odpovídat realitě, tedy paternalisticky chápané realitě.

V jednotlivých dílech cyklu hovořili o svých pocitech i ti, kteří umístili svého příbuzného do ústavní péče. Hovořili o tom, jakou zátěž i jaké pozitiva přináší ústavní péče. V cyklu nebyla vynechána ani smrt, prožívání žalu a způsoby pomoci ze strany okolí. Sdělovali své pocity, obtížné hovory o smrti, o způsobech, jakým byla rodina o smrti informována.

Přestože byl cyklus věnován starší generaci, některé aspekty péče jsou podobné bez ohledu na věk. Dr. Chvátalová hovořila o své knížce „Jak se žije dětem s postižením“ (z roku 2001), měla s sebou i maminku dítěte postiženého mozkovou obrnou. Mluvila i mladá dobrovolnice, která jezdí na letní akce s mentálně retardovanou mládeží, zdůrazňovala, jak takový pobyt vede k toleranci, trpělivosti a rozšíření forem komunikace. Byla si vědoma, že v té době rodiče postižených mohou jet na dovolenou a ona se seznámí s jiným modelem reagování, než jaký zná u svých vrstevníků.

Během natáčení jednotlivých dílů cyklu jsem pochopila, jak horké chvíle jsem připravila moderátorovi pořadu, když jsem mu doporučila rodinného příslušníka, který hovořil poprvé v životě na mikrofon. A to jsem řadu rodin do studia doprovázela. Atmosféra studia - spoře osvětlené místnůstky, kam se stěží vejdou tři židle, červeného světýlka a mikrofonu uprostřed, je z hlediska spontánního projevu téměř likvidační. Klidný hlas moderátora s velmi vstřícným přístupem ale trému zmínil. Ovšem pro pečující se jednalo o životní zážitek i jakýsi závazek, stvrzující jejich chování. Například jeden z účastníků, 80letý muž starají se o svou dementní družku, byl velmi naléhavým, až neurvalým způsobem tlačěn dětmi z obou rodin k umístění družky do ústavní péče. Obě rodiny tak činily s představou, že to dělají v zájmu otce či druha jejich matky. Správnost tohoto řešení potvrzovala i sociální pracovnice ústavu s tím, že rozhodovat mají děti, a nikoli starý pán, byť se svou partnerkou žije 20 let. Ústavní péči své družky vydržel dva měsíce a potom přes veškeré protesty okolí si ji vzal zpět k sobě domů, vždyť o tom mluvil v rádiu!

Pozornost věnovaná pečujícím v České republice je malá, nejedná se jen o finanční pomoc, ale především o psychosociální podporu ze strany veřejnosti i odborníků. Velmi pomalu se rozvíjejí ambulantní i terénní zdravotně-sociální služby. Chybí informovanost těch, kterým informace náleží, chybí znalost těch, kteří je potřebují. Proto kromě příruček a publicistických pořadů iniciovala Ambulance pro poruchy paměti vznik portálu www.pecujici.cz. (projekt MZdr. NPV C/237 „Pečující on line“ z roku 2003)

Byla bych ráda, kdyby se čtenáři těchto řádků zamysleli, zda je pro ně reálné organizovat například kurzy pro rodinné příslušníky. Velmi ráda je zařadím na webové stránky do rubriky „Akce“.

MUDr. Tamara Tošnerová, Ambulance pro poruchy paměti, FNKV, 3. LF UK

Slovo je zázračný modul

Žijeme v době, která je velmi hektická, ze všech stran na nás chrlí záplava informací, pokrok je velmi rychlý a člověk se ani nevzpamatuje, aby načerpal síly do boje. Nemáme čas na nic. Měli bychom se zastavit a kráčet pozvolna. Neustálý shon, stres, deprese, napětí, které tíží naši mysl, to jsou aspekty, které přispívají k tomu, abychom byli nemocní. Tělo je velmi křehká schránka a měli bychom ji chránit. Na to přijde každý v momentě, když už je pozdě.

Včera jsem byla v pořádku, měla jsem radost ze života, rodiny, kariéry, práce, všechno bylo velmi pozitivní - stačil moment, a život téměř skončil, když mě postihla mozková příhoda.

(To léto si paní Bartoničková naplánovala dovolenou v Londýně. Byla tam příšerná vedra a ona, ačkoli nikdy nenosí klobouk, si ho z ničeho nic brala na hlavu. Všichni se divili, ale pro ni byla vedra najednou k nevydržení. Žádné problémy si však nechtěla připouštět. Když se vrátila do Prahy, šla si lehnout jako obvykle, ale v noci se jí udělalo zle. Potom se probrala až v nemocnici. Když začala vnímat svět kolem sebe, zjistila, že po mozkové příhodě ztratila schopnost jakékoliv běžné komunikace - nemohla mluvit, psát ani číst, nerozuměla tomu, co lidé kolem říkají. Byla to děsivá beznaděj.)

Nemohu mluvit?! Proč? Chci říct slovo, vydávám pouze zvuky. Diagnóza: AFÁZIE – slovo, které jsem nikdy neslyšela. Nekomunikovat je jedním z nejhorších postižení, s kterým se člověk v životě může potkat. Afázie patří k nejdůležitějším, nekomplikovanějším druhům narušení komunikačních schopností.

Homo sapiens se odlišuje od všech ostatních živočišných druhů tím, že je schopen komunikovat pomocí vyslovených, psaných a čtených slov. Slovo je ten zázračný modul, který umožňuje komunikaci mezi lidmi, vyjadřuje naše myšlenky, emoce a pudy. Jeho použití přináší radost, spolupráci, ale i nenávist a nepřátelství. Slovo často rozhoduje o osudech a historii ne jen jednoho člověka, ale i celého národa či světa.

Afázii je možno definovat jako poruchu už vybudované řeči, která vznikla následkem ložiskového poškození mozku, při krvácení do mozku, traumatu mozku, nádory... Podstatné atributy afázie je možno charakterizovat takto: hovorná, psaná a expresní řeč. V řeči afatiků se vyskytují typické příznaky, které jsou v klinickém obrazu v rozličné míře a kvalitě. Je všeobecně známo, že symptomy afázie jsou velmi variabilní a její manifestace se i u stejného pacienta v průběhu nemoci mění.

Nejčastější cévní mozková příhoda vzniká ložiskovou hypoperfuzí se snížením přítoku krve, kdy je snížen i přívod kyslíku, glukózy a ostatních živin do mozku. Terapie je velmi důležitá v ranném stádiu pacientů, komplexní péče afatiků vyžaduje koordinovanou spolupráci několika odborníků – neurologa, logopeda, psychologa, sociálního a rehabilitačního pracovníka apod. Je velmi důležité, aby pacient, rodina a přátelé tvořili celek. Primární je psychika. Člověk si myslí, že je k ničemu, neumí nic, neumí mluvit, psát, počítat, v obtížnějších případech je i paměť nulová.

(Když po několika týdnech paní Bartoničkovou propustili z nemocnice, uvědomila si, že pokud chce svůj stav změnit, musí na sobě začít pracovat především sama. Její muž z toho byl v šoku, dcery nevěděly, jak se ke ní chovat – nemluvila, vydávala jen zvuky, nečetla, nepsala, nerozuměla. Měla pocit, že je k ničemu. Ale na to nebyla zvyklá, a tak si koupila písmenka abecedy, rozstříhala je a začala je pomalu jako prvňáček skládat, slabikovat, psát... Trpělivost byla na prvním místě. Učila se denně až osm hodin a s pomocí učitelky, která ji dvakrát týdně opravovala. Když po roce přečetla slabikář, měla pocit, že zvitězila. Mluvit začala pomalu, stejně jako psát a vnímat, co říkají lidé kolem ní, musela překonat netrpělivost úřednic v nejrůznějších institucích, ale rozhodla se zařadit do normálního života.)

S pacientem je velmi nutné pracovat s velkým respektem a taktem. Každý den je pro něj šoková terapie, má pocit, že je zvíře, které se domluví posunkly, je o to horší, že si to uvědomuje; myšlenky, mozek pracuje, ale mluvidla mají přestávku. Co dělat? Shakespeare - Být či nebýt? To je otázka. Samozřejmě být, a mít pozitivní myšlení, psychicky být v pohodě (často to nejde, ale snažit se). Když se člověk připraví bojovat a snaží se na sobě pracovat, výsledek se ukáží.

(Slova a věty nyní Viktorie Bartoničková plynule formuluje. Snad jen někdy, když zrychlí svoji řeč, je patrný slabý akcent, jakoby cizí přízvuk. Aby pomohla dnes už nejen sobě, ale především jiným, založila občanské sdružení Klub Afasie, které pomáhá pacientům s tímto onemocněním.)

V celém světě je množství nadací, asociací, sdružení, klubů, které kooperují mezi sebou, vytvářejí programy, na jejichž základě pomáhají všem, kteří potřebují pomoc. Nejlépe propracovaný systém o péči afatiků je v USA, Belgie, Holandsko, Německo. V Čechách se utvořilo sdružení, klub AFASIE, který se snaží pomáhat všem, kteří se chtějí dostat na cestu normálního života. Nejste sami – každý pátý člověk postižený pacient je afatik (v USA každý rok tato nemoc postihuje 500 000 lidí. Afasie postihuje ročně jen u nás 35 000 lidí).

Pro nás, kterým se cesta zastavila, nevadí. Život je krásný a my ho budeme pomalu dotvářet, až se dostaneme do normálního a plnohodnotného života.

Viktorie Bartoničková

Výbor dobré vůle - Nadace Olgy Havlové každoročně uděluje Cenu Olgy Havlové osobnost, která se přes své zdravotní postižení věnuje druhým lidem. V roce 2003 se nositelkou ceny stala Viktorie Bartoničková.

Viktorie Bartoničková v roce 1997 prodělala cévní mozkovou příhodu, po které se znovu učila chodit a mluvit. Krátce poté založila v Praze občanské sdružení Klub Afasie. Paní Bartoničková o své zkušenosti přesvědčuje nejen veřejnost, ale i lékaře příslušných oborů. Cílem sdružení je poskytovat lidem postiženým cévními mozkovými příhodami a jejich rodinám informace o časných příznacích počínajícího onemocnění, o včasné rehabilitaci, pomáhat jim k návratu do života.

VÝCHOVA

Z. MATĚJČEK A UNIVERZITA
PROMĚNY PSYCHOLOGIE
BÍT, ČI NEBÍT?

Jubileum prof. Z. Matějčka

Emblém dětské psychologie

Známý dětský psycholog prof. PhDr. Zdeněk Matějček spolupracuje už padesát let s Univerzitou Karlovou. K tomuto ojedinělému jubileu uspořádali 9. února jeho akademičtí spolupracovníci z katedry psychologie FF UK seminář na téma Pokroky v psychologii dítěte za padesát let.

Důvody, které je k tomu vedly, naznačil v úvodním slově doc. Dr. Stanislav Štech, když zdůraznil, že prestiž vědeckých oborů a pracovišť bývá dána jménem a dílem vědců, kteří je reprezentují, a že prof. Matějček se stal „emblémem“ dětské psychologie. *(Za zaznamenání stojí ovšem i jeho poznámka, že každý profesor by měl mít svou „školu“ – totiž žáky, kteří budou v jeho díle pokračovat.)*

Sám jubilant nejprve vyprávěl o svých psychologických počátcích a prvním působení v diagnostickém ústavu. Poukázal přitom na obtížné postavení psychologie na počátku stalinistických 50. let; přestože u nás sice neprobíhaly takové procesy, jako v Sovětském svazu s tzv. penologickou úchylkou, přesto byla psychologie vytěšňována do té míry, že se z ní stala pouze „fyziologie vyšší nervové soustavy“. Důsledky to mělo nejenom pro psychology samotné, kteří reagovali tím, že se prakticky rozešla odborná psychologická společnost, ale i v praktické rovině - v roce 1950 byla například zrušena pěstounská péče a postižené děti byly soustředovány do dětských domovů.

K perspektivám oboru pak prof. Matějček řekl, že do psychologie bude více mluvit genetika, neurologie, výzkum mozku a vůbec vývoj přírodních věd, stejně jako výsledky „okrajových“ oborů, jako etiologie nebo poznatky o vývoji lidského rodu, které už ukazují význam, jaký má pro jeho udržení altruismus. Zajímavé by mohlo být rovněž bádání z psychohistorie – pojem dětství např. v Dalimilově kronice nebo v antice.

Odborné referáty se potom týkaly jak posuzování potřeb ohrožených dětí, tak i psychologického vývoje dětí a rodičů – s tím, jak se posunuje věková hranice rodičovství, mění se i rodinné vztahy, např. starší matky bývají úzkostnější než matky dvacetileté. Psychologové poukazovali také na proměny psychologické péče o děti s postižením a na problémy s jedinci trpícími poruchami učení.

Prof. PhDr. Zdeněk Matějček, CSc., se narodil 1922 v Chlumci nad Cidlinou. Vystudoval psychologii na UK v Praze, zabývá se především problémy dyslektiků a psychologickým poradenstvím. Jeho nejpřekládanějším dílem je studie Psychická deprivace v dětství.

Proměny psychologické péče o děti s postižením

Říká se, že psychologie má předlouhou historii, ale krátké dějiny. Pokusím se v následující úvaze začlenit dílo profesora Matějčka do proudu psychologického poznání v naší zemi a pokázat i na to, jakým směrem míří do budoucnosti, kterou svým působením pro nás otvírá.

V tom případě je spravedlivé, abychom jako prvého do vznešeného průvodu osobností postavili velikého Comenia. Nebudu se tu pouštět do jeho psychologie, a to tím spíše, že to učinili povolanejší, jako např. Jan Mrazík v r. 1892 v knížečce o Komenského dušesloví. Nicméně mi to nedá, abych jako motto své úvahy Komenského přece jen neocitoval, neboť styl myšlení a života pana profesora Matějčka jsou syceny z těchže hlubokých duchovních zdrojů. Aktivní výchovný a terapeutický přístup vyjadřuje Komenského myšlenka vyslovená ve Vševýchově, že „z lidského vzdělávání se nevyjímá nic, leč nečlověk. Pokud tedy (děti) mají účast na lidské přirozenosti, potud mají mít účast na vzdělání. Ba spíše tím více pro nutnost vnější pomoci, když si příroda pro vnitřní nedostatek nemůže dopomoci sama.“ A terapeutický optimismus, tak typický pro jubilanta, je vlastně ztělesněním Komenského povzbuzení: „Zdají-li se dítky komu něčím špatným, nehleď na to, co jsou, nýbrž co býti mají, neboť jsou zrozeny, aby byly po nás obyvateli světa.“

Po Komenském byla v našich poměrech psychologie pěstována v rámci Královské české učené společnosti, založené r. 1769, resp. 1784. Víme, že náš jubilar je členem Učené společnosti nynější. Tehdejší učená společnost vydávala ovšem knihy německé. K publikaci české literatury filozoficko-psychologické dochází až v prvé polovině 19. století. Tehdejší české spisy bývaly překlady anebo úpravami prací německých. Tak byly ve 20. letech 19. století přeloženy spisy známého filantropisty Salzmana, a to jeho „Krebsbüchlein“ jako „Račinka“ a „Ameisenbüchlein“ jako „Mravenčinka“.

Zvláštní místo náleží Purkyněmu, který v r. 1840 napsal nedokončené „Pojednání o mluvě lidské“ a pak dva články o prostorové orientaci. Již r. 1807 uveřejnil však Jan Nejedlý článek „Snové aneb zdání ve spaní“. V letech 1823–24 vycházelo na pokračování v časopise „Přítel mládeže“ „Pojednání o přirozených schopnostech o lidských a některých výtečných pravidlech, pro učitele a vychovatele, na těchto pravidlech založených“ (autor není uveden). V následujícím roce tu začal vycházet překlad Campeho „Dušesloví neb učení o duši pro dítky“. Děj je sepsán formou rozmluvy mezi dětmi, namísto německých Gottlieba, Matthiase, Diedericha a Ferdinanda tu vystupují např. Libín, Hostivít, Miromil a Jaroslav.

Mimořádné pozornosti si zaslouží střízlivá učebnice či příručka psychologie, prvé české soustavné kompendium psychologie vůbec, totiž „Dušesloví zkušebné“, vydané r. 1844. Autorem je Karel Ferdinand Hyna, katolický kněz, nar. r. 1802 (tedy 120 let před našim jubilentem), který zemřel, jak udávají prameny, na rozdíl od našeho jubilanta sešlostí věkem r. 1881. Jde o prvý soustavný pokus vytvořit české psychologické názvosloví. Připomeneme-li si některé termíny Hynovy, uvědomíme si, jak obrovský pokrok psychologie v našich krajích v dalších desetiletích učinila. Zájemnost znamená zájem, samovolnost značí spontaneitu, družnost jest asociování, myslivost je myšlení, vidina značí ideál, pozor pak pozornost, dojemlivost zase vnímavost. Vzbudlivost neboli hnulost myslí značí dráždivost, dětinství je

dětství, středověk znamená dospělost a věk zešlý čili starověk pak stáří. Pro pojem jedinec užívá Hyna termín jednotník. V dětské psychologii se setkáváme s toulavostí, která je tu nazvána bloudivkou. Nicméně patří Hynovi dík za pojem podnět. Podíváme-li se na suchý, kostrbatý, místy pro nás nesrozumitelný text, vidíme, jak kontrastuje se slohem Matějčkovým. Při vši účtě k průkopnickému dílu Hynovu nedá se jeho dikce srovnat s jasným, bohatým, obrazivým, čtenáři vstřícně a přátelsky nakloněným výrazivem Matějčkových spisů. V tomto ohledu bychom spíše za Matějčkova předchůdce mohli považovat kovářského děkana Karla Vinařického (1803–1869) a jeho Českou abecedu z r. 1839 s lehkými, jadrnými a půvabnými verši, jako např. „*Podlé zvuuku, ne dle gmena býwey každá zvučka čtena,*“ či zvukomalebným: „*M v zamčené hubě brumlá, mrzutý tak medvěd mumlá.*“

Letmo se zastavíme u Karla Slavoje Amerlinga (1807–1884), od r. 1871 ředitele prvního pražského ústavu pro výchovu slabomyslných dětí Ernestina, nazvaného po Arnoštce Auer-spergové. R. 1877 uveřejnil v Časopise lékařů českých článek „*Kštice idiotů*“. Slabomy-slnost, jak nazýval mentální postižení, netřídil ani tak podle stupně postižení, nýbrž spíše podle vzezření. Proud času vede nás dále k osobnostem, jež stály u základu moderní české psychologie a psychopatologie. Sem patří především profesor František Čáda (1865–1918), žák Durdíkův. Prof. Čáda řídil oddělení filozofického semináře univerzity, z něhož později vzniklo psychologické oddělení a nakonec katedra psychologie. V Pedagogických rozhledech, které redigoval od r. 1903, otevřel stálou pedopsychologickou rubriku. V tomto časopise uveřejnil na pokračování obsáhlou studii „*Dětské kresby*“, po níž následoval „*Přehled studia dětské řeči*“, „*Studium dětské řeči*“ a „*Slovní poklad a charakter dětské řeči*“ (1906–1908). Zabýval se mj. psychologií výpovědi a dětskými sebevraždami. Byl jedním z trojice velikánů, do níž dále náleželi inspektor Josef Zeman (1867–1961), který za první republiky vytvářel základy našeho speciálního školství, a lékař, první habilitovaný psychopatolog dětského věku, prof. Karel Herfort (1871 – 1940), od r. 1900 ředitel Ernestina. K nim nutno přiřadit prof. Antonína Heverocha (1869–1927), nám i jubilantovi tak blízkého pro jeho průkopnické práce *o dyslexii a o neklidných dětech*, o nichž hovořil s osobním zaujetím jako o *neposedech*. Je také autorem našeho snad prvního soustavného pojednání o dětské psychopatologii (1904).

Významným impulzem pro rozvoj psychologického zkoumání dítěte bylo zřízení *Pedolo-gického ústavu* hl. m. Prahy r. 1910 ředitelem Janem Dolenským (1859–1933). Po I. světové válce byla činnost ústavu obnovena pod názvem Ústav pro výzkum dítěte a dorůstající mlá-deže za ředitelování Herfortova. Do tohoto ústavu vplynula později i *Poradna pro mládež úchylnou*, založená r. 1930 v rámci činnosti Spolku pro péči o slabomyslné, založené r. 1918 společným úsilím výše zmíněných osobností, jehož předsedy byli postupně profesori Čáda, Heveroch, Herfort a Šebek. Jedno ze čtyř oddělení bylo pedopsychologické, vedené později prof. Cyrilem Stejskalem (1890–1969), autorem známého díla *Dětská inteligence* (1934). Po r. 1948 se stal nepohodlným novému režimu, byl odsouzen, strávil mnoho let ve vězení a zemřel pozapomenut v Novém Městě pod Smrkem.

V r. 1935 zřídilo zemské ústředí péče o mládež v Čechách *Zemský pedologický ústav* jako sběrnou, diagnostickou a třídící stanici. Pozoruhodnou byla snaha o jednotnou evidenci postižených dětí a mládeže. Tento ústav byl po válce v r. 1946 obnoven jako *Zemská třídící stanice*, později přejmenovaná na *Sociodiagnostický ústav*. Jeho ředitelem byl MUDr. Oldřich Říha a jako pediatr zde působil známý MUDr. Karel Macek. A toto pracoviště bylo kolébkou

Zdeňka Matějčka – psychologa. V r. 1953 po sjednocení zdravotnictví bylo přeměněno na *Krajskou pedopsychiatrickou poradnu*.

Příznačným rysem tohoto období byla vytrvalá snaha diagnostikovat, třídit, klasifikovat, jak to ostatně naznačují názvy tehdejších psychologických institucí: *Zemská třídicí stanice*, *Sociodiagnostický ústav apod.* Tvořivou prací Stejskala, Váni a Stavěla byly vyvinuty původní české testy na způsob amerických Army testů. Teprve postupně se pozornost zaměřovala i na útlý věk. Právě díky prof. Matějčkovi bylo možno i u nás v 50. letech začít pracovat s Gesellovým testem. Právem také byl jako jeden z prvních vyznamenán v Mnichově Gesellovou cenou.

Zmíněná diagnostická tradice byla zcela v souladu s tendencí třídit křtice postižených, srovnávat rodokmeny a malformace. Byla to zajisté nutná etapa v rozvoji, rozpracovávaná o to s větší intenzitou, oč méně bylo tehdy reálných možností účinné psychologické pomoci. To, co bylo možné, bylo zařadit dítě do správného typu školy či do odpovídajícího zařízení, např. do určitého typu dětského domova. Předznamenáním a v jistém smyslu i klasobraním psychologických a psychopatologických konceptů té doby byla vrcholná díla Heverochova: jeho „*Diagnostika chorob duševních*“ a menší spisy „*O podvívnech a lidech nápadných*“ a „*Duševní odchylky mládeže školní*“, což jsou vesměs živé a do detailů, až nerudovsky vykreslené portréty pacientů.

Přesto už ve druhé čtvrtině 20. století se v skrytu připravovala proměna psychologické scény, k níž potom později podstatně přispěl i prof. Matějček. Práce vídeňské školy Charlotty Bühlerové v našem sousedství už dávaly tušit zásadní význam prostředí, v němž děti vyrůstají, pro jejich vývoj a její diagnostické nástroje už byly orientovány na hledání zdrojů pomoci. John Bowlby a René Spitz předznamenali éru studia psychické depri-vace, v níž našim badatelům Langmeierovi a Matějčkovi patří i ve světovém měřítku nezastupitelné místo.

Poznání, že psychologická diagnostika má svůj humánní a etický smysl především v tom, že otvírá cesty k nápravě, terapii a také k prevenci, by nebylo možné, nebýt každoročních pravidelných zájezdů týmu Krajské pedopsychiatrické služby Středočeského kraje do dětských domovů všech kategorií po celých středních Čechách. Zde jsem měl to štěstí se učit po boku dr. Matějčka a dr. Macka diagnostickému řemeslu a vytvářet mosty vedoucí od diagnostiky k terapii a podpoře vývoje. Tady jsem snad porozuměl matějčkovskému „*rozumět znamená pomáhat*“. Tato zásada, rozvinutá do konceptu, znamená, že každá dobrá diagnostika je východiskem intervence. Uskutečňování psychologické pomoci přináší prohloubení a korekci diagnostických závěrů, jež se opět promítnou do aktualizovaného programu na podporu vývoje dítěte. Jde tu tedy – řečeno s Matějčkem a Kučerou – o „*chronický diagnosticko-terapeutický proces*“. A toto zpětnovazební propojení diagnostiky a intervence je myslím jedním z charakteristických rysů moderní psychologie. Začátek tohoto přístupu u nás je spojen právě s prací jubilanta při diagnostice a nápravě dyslexií a lehkých dětských encefalopatií. Novější diagnostické metody jsou pak logicky propojeny s terapií, jako tomu je u systému Marianne Frostigové či u Mnichovské funkční diagnostiky prof. Hellbrüggeho. Každé dítě, i sebevíc postižené, má svůj pozitivní rozvojový potenciál a naším úkolem je vytvořit podmínky pro jeho naplnění. Lze říci, že dítě s postižením, jež bez stresu a napětí

promění svoje možnosti ve skutečnost, je v něčem realizovanějším a plnějším člověkem než jedinec zdravý, a třeba i nadmíru nadaný, jehož potenciál zůstane neaktualizován. A právě podpora dynamiky tohoto rozvoje je jedním z relativně nových a stále aktuálních aspektů psychologie. S tím souvisí odklon od statického diagnostikování k testování dynamickému. Právě u dětí hodně zanedbaných, těžce deprivovaných, např. u dětí hluchoslepých nemůžeme odhalit jejich vývojové možnosti ani opakovaným průřezovým vyšetřením, nýbrž jen tak, že jim vytváříme možnost získávat nové zkušenosti a zároveň sledujeme, zda a jak se pod vlivem nových zkušeností mění jejich chování a uvolňují vývojové síly.

Nejspíš právě bohatá zkušenost s pozorováním dětí v extrémních podmínkách klasických dětských domovů doby před 50 roky přispěla k odhalení nezastupitelné role rodiny jako nejpřirozenějšího a optimálního prostředí pro plný rozvoj dítěte – zdravého i s postižením. Prof. Matějček se nehlásí ke stoupcům rodinné systemiky, jeho přístup však jedinečnost rodiny jako celku i každého jejího člena respektuje. Dětský psycholog v tomto přístupu se stává rodinným psychologem. Nestačí už znát jenom dětskou diagnostiku a terapii, je k tomu zapotřebí i porozumění dospělým i celku rodiny. Svou prací přispěl prof. Matějček významným způsobem k tomu, že vyslovíme-li *dítě*, vybaví se nám hned *rodina*. A netěší-li se dítě blahu života v rodině, je třeba pracovat na obnově funkcí jeho rodiny původní anebo dítěti nabídnout rodinu náhradní.

Péče o rodinu představuje péči o připravené prostředí dítěte, o jeho ekologii ducha. Je to paradigma, jež v průběhu více než 50 let činnosti prof. Matějčka vyvstalo jistě i díky jemu ve své přesvědčivosti a naléhavosti zcela jasně. Spíše než do ústavu vedou naše cesty častěji přímo do rodiny, s níž pracujeme ať již pokud jde o interakční diagnostiku a terapii mezi rodičem a malým dítětem, nebo pokud jde o hledání cest, jak pomoci ve vývoji dítěti, či se zabýváme celou rodinou. A dobře víme – se Zdeňkem Matějčkem, Jiřinou Prekopovou, Bernhardem Hassensteinem i Adolfem Portmannem – že malému dítěti, někdy však i každému z nás, je nejlépe – jako bývalému „nošenci“, který přichází na svět i po 9 měsících těhotenství jako fyziologicky nezralý tvor, v pevném objetí osoby, která nás přijímá, aniž by si kladla podmínky.

A tak naše pozornost přitom míří do stále časnějších období vývoje dítěte, až do novorozeneckého věku, a pokoušíme se vytvářet optimální podmínky pro vývoj dítěte i v psychologickém ohledu již v době před narozením, protože jsme si stále více vědomi toho, že vývoj dítěte od početí představuje kontinuální proces vývoje člověka v jeho jedinečnosti a že tento jedinec by se člověkem nikdy nestal, kdyby jím nebyl od samého počátku. I v tomto ohledu jsou pro mne životní dílo a postoje prof. Matějčka velkým povzbuzením. Díky všem těmto poznatkům se rozvinula rozsáhlá oblast rané intervence či péče, mířící zpět až před práh zrození. Na tomto poli se u nás teprve od devadesátých letch uplatňují takové komplexní diagnosticko-terapeutické programy, jako je např. Portage.

Je pozoruhodné, jak velící duchové vystihující potřeby doby a člověka, kterému je dáno v ní žít, se navzdory zeměpisné vzdálenosti a kulturním odlišnostem setkávají, shodují, doplňují, obohacují a potvrzují. V tomto průvodu velikánů jdou ruku v ruce s našim jubileantem – ať žije fyzicky či duchem – i Margaret Rawsonová, Bill Cruickshank, prof. Hellbrügge, Jiřina Prekopová a mnoho dalších, vytvářejíce jedinečný souzvuk psychologie jako vědy,

umění i tvrdé každodenní práce zároveň, Dichtung und Wahrheit, symfonii pravdy i lidství. Sledujeme-li s obdivem a úctou půlstoletou psychologickou cestu prof. Matějčka, tak zároveň nahlédneme, že psychologie, přes všechnu diferenciaci a specializaci, které si vynutila doba a rozdělení lidské činnosti mezi různé resorty, je jenom jedna, ta, o níž svědčí svým životem a dílem Zdeněk Matějček. Měl jsem to štěstí, že jsem se od svých studentských let pohyboval s ním, mohl jsem mu být často nablízku. A přál bych si, abych mohl ještě dlouhá léta pracovat s vědomím, že mám nablízku někoho, na koho se mohu obrátit a spoletnout, kdo mě nenechá bez pomoci a kdo cestou, po které kráčí, již spoluvytváří podivuhodné dobrodružství vzájemného setkávání a společného tázání, hledání a nacházení, jež nekončí.

Jaroslav Šturma

Přednáška na semináři k 50. výročí působení prof. Zdeňka Matějčka na UK,

Praha, 9. února 2004

Tělesné tresty dětí na prahu třetího tisíciletí

Tresty tvoří nedílnou součást lidské historie a byly odjakživa používány jako postih za porušení kázně. Tělesný trest v obecné rovině považovaný jako vykonání spravedlnosti měl ve své minulosti podobu bití, vystavování na pranýř nebo věznění v okovech. Na našem území byly tělesné tresty v této podobě zrušeny v roce 1867. Od tohoto roku nebylo ve školských zařízeních dovoleno tělesné trýznění dětí, nicméně „lehčí“ formy tělesných trestů byly dále akceptovány až do poloviny 20. století. Tělesné tresty v rodině nebyly zákonným prostředkem nijak upraveny a ve změněné podobě se zachovaly až do dnešního dne. Při bližším prozkoumání forem tělesných trestů opravdu vidíme, že bití např. sukovicí, vystavení na pranýř nebo věznění v okovech jsou jakýmsi předchůdcem dnešních trestů. Sukovice, důtky, rákosku dnes vystřídaly: vařečka, vodítko na psa, ramínko, domácí pantofel či kabel, pranýř nahrazuje potupné vykázní dítěte do kouta, z místnosti za dveře, a okovy přivazování dětí provázkem ke stolu a v přeneseném významu jistě i zákazy vycházení apod.

Tělesný trest je podle EPOCH WORLDWIDE (End Physical Punishment of Children) definován jako úmyslné či záměrné způsobení bolesti atakem na tělo pro kázeňský přestupek. V této souvislosti je třeba připomenout definici násilí podle Encyclopedica Britannica, která za násilné chování označuje takové, kterým je druhému způsobena bolest či mu je ublíženo nebo způsobeno poranění. A aby nebylo definic málo, podíváme se na třetí, kterou vypracovali odborníci na sklonku minulého století a jde o definici, která identifikuje tělesný trest od tělesného trestu, který naplňuje pojem týrání. Jde o takový tělesný trest, který je prováděn předmětem, jde o bití na citlivou část těla (hlava, oblast genitálií, dlaně a plosky) nebo po ranách zůstávají na těle stopy.

Pro porozumění uvedených definic bude vhodné si připomenout charakteristiku tělesných trestů:

1. každý tělesný trest porušuje tělesnou integritu dítěte,
2. s přibývajícím věkem dítěte ztrácí na účinnosti tresty vázané na tělesné pocity,
3. primitivní tresty vyvolávají u dítěte primitivní reakci a brzdí tak vývoj osobnosti,
4. problematickým se stává fenomén srozumitelného a spravedlivého potrestání,
5. tělesný trest je vždy provázen stresem,
6. zvyšuje pohotovost dítěte k jeho agresivnímu chování,
7. impresí vzorce sociálního chování se ukládá do paměti jako metoda řešení náročných situací,
8. může naplnit definici týrání, jde-li o bití předmětem, na citlivou část nebo když po ranách zůstanou na těle stopy,
9. učí postoj bezmoci, poslušnosti, podřízenosti.

V této souvislosti je třeba přiznat, že tělesný trest v naší kultuře je nedílnou součástí výchovy dětí. Výchova dětí má dva základní prostředky: odměny a tresty. Zjednodušeně lze říci, že vychovávají jenom odměny tím, že posilují žádoucí chování, a tresty korigují chyby, ke kterým může občas v chování dítěte dojít. Trest má tři funkce, za prvé má napravit škodu – jde o akt spravedlnosti, a proto je bezpodmínečně nutné, aby si dítě bylo vědomo svého prohřešku a nebylo např. potrestáno za pocity rozmrzelosti či podrážděnosti rodičů; za druhé má trest zabránit opakování prohřešku, chyby – jde o princip učení na základě minulé špatné zkušenosti, který nemusí bezpodmínečně fungovat u dětí s LMF, děti deprivovaných, impulzivních, a nepochopení a nerespektování této skutečnosti může vést právě u těchto dětí k rozšiřující se spirále trestů; a za třetí má trest zbavit viníka pocitu viny – tedy dát dítěti šanci prožít ono osvobození od pocitu prohřešení, které vede k pocitu úlevy a současně dále nepřipomínat dítěti bývalé prohřešení.

Tělesné tresty v našich rodinách jsou používány díky tradiční tvrdé výchově, která se přenáší z generace na generaci, a také proto, že rodiče často nevymezí pro dítě přesné hranice nebo jim ve výchově chybí důslednost. S ohledem na skutečnost, že tělesné tresty jsou formou násilí v mezilidské komunikaci, že vlastně jsou formou násilí, která má ambici vychovávat, stává se stále zřejmější, že tělesný trest do výchovy nepatří. V posledních letech narůstá citlivost ke všem formám interpersonálního násilí a stoupá také ochota rodičů vnímat tělesný trest jako násilí, a pokud možno se ho ve výchově svých dětí vyvarovat.

Před deseti lety jsme u nás realizovali první, svého druhu ojedinělou deskriptivní studii mapující používání tělesných trestů v rodinách. Sledovaný soubor tvořily děti navštěvující 4. ročníky ZŠ, jejichž rodiče dali souhlas se zařazením svého dítěte do šetření, a jsme si vědomi, že prezentovaná čísla vypovídají zhruba o chování tří čtvrtin rodičů v ČR. Potvrdil se předpoklad, že pouze malý počet dětí, přesněji 9,4 %, nebylo nikdy tělesně potrestaných, ale současně se prokázalo, že až jedna třetina dětí byla potrestána takovým trestem, který naplňuje definici týrání.

Ve školním roce 2003/2004 byla realizována druhá studie a existoval předpoklad, že po deseti letech, po zviditelnění problému, po odborných diskuzích, současně se vstupem do EU, kde členské země konsenzuálně řeší zákaz používání tělesných trestů také v rodinách, vzroste skupina rodičů nikdy tělesně netrestajících své děti a že počet dětí, trestaných trestem naplňujícím definici týrání, bude nižší.

Předpoklad se potvrdil, skupina dětí, které nebyly nikdy tělesně potrestané, se zvýšila na 13,6 %, dětí, které byly potrestány tělesným trestem naplňujícím definici týrání je výrazně také méně – 24,8 %, ale skupina dětí, opakovaně a často tělesně trestaných, zůstává zhruba stejně veliká a představuje až 83,5 % sledovaného souboru. Z toho lze matematicky odvodit, že je pouze mizivé procento dětí, které jsou tělesně potrestány jen zcela výjimečně či ojediněle.

Opakované tělesné tresty se mohou pro některé děti stát traumatem, který provázejí negativní emoce, které mohou vyústit v pocity bezmoci a zoufalství. Tyto negativní pocity se postupně integrují do osobnosti dítěte, kde spouští nadměrnou úzkost, strach a iracionální obavy. Strach dítěte vede k obviňování sebe sama, a tak se vytváří přesvědčení, že hrubé chování (násilí) je matrice sociálního chování, podle které se silnější chová ke slabšímu. U traumatizovaných osobností jsou často identifikovány specifické rysy, mezi které patří nízké sebevědomí, nedůvěra k lidem, problémy s modulací agrese, rizikové chování, neschopnost prožívat blízkost a patologický vztah k vlastnímu tělu.

Zdá se, že je nad slunce jasné, že vychovávat děti násilím je naprosto kontraproduktivní. Jizvy na duši si neodnáší jenom dítě, ale násilím je postižena celá rodina, každý její člen. Násilí v rodině se předává řetězcem rodinného násilí, transgeneračním přenosem a impresí vzorců sociálního chování, a stává se tak součástí životního stylu a jedním z kořenů šikanování, násilí v mileneckých dvojicích a domácího násilí.

Z tohoto pohledu je významné identifikovat rizikovou rodinu a této rodině zprostředkovat pomoc. Včasnou detekci rizika v rodině může při svém kontaktu identifikovat lékař, pedagog, psycholog, sociální pracovník podle přítomnosti rizikových faktorů či situací, mezi které především patří zablokovaná komunikace v rodině, emocionální chlad, podceňování nebo přeceňování dítěte, autoritářská výchova, nedostatečná akceptace dítěte a jeho odlišností, nedostatečně formulované hranice, výchova s převahou trestů, trestání dítěte za selhání, nevyváženost mezi sourozenci, nedostatečné sociální dovednosti, nízká kultura chování, závislé chování v rodině, dlouhodobý stres v rodině nebo určité návyky, rituály a životní styl.

Závěrem nezbývá než konstatovat, že tělesné tresty prohlubují stres a mohou vést k rozvoji stresové nemoci, a tak kromě již uvedeného dopadu na emocionální, psychické a sociální zdraví mohou mít též následky v oblasti tělesného zdraví (rozmanité somatické stesky, snížená imunita, alergie, hypertenze atd.).

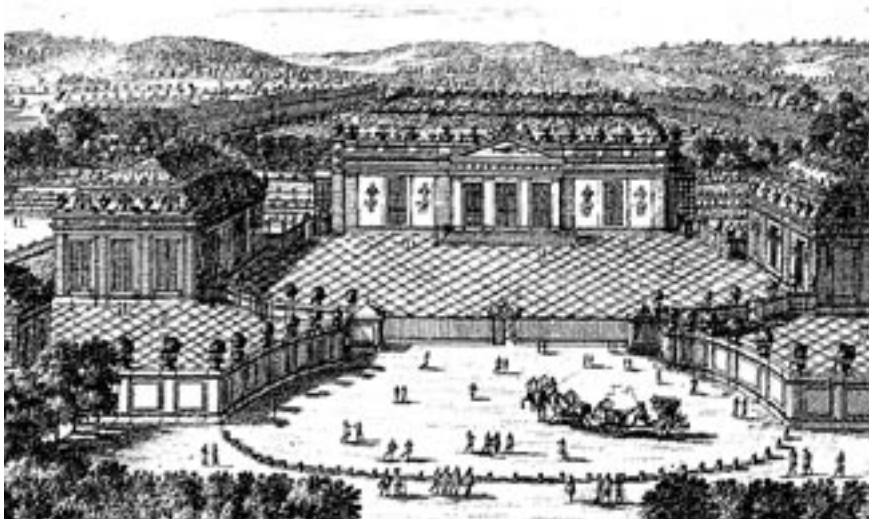
Světová zdravotnická organizace násilí vytypovala jako svoji prioritu a ve své strategii prevence násilí uvádí čtyři doporučení:

1. odstraňovat chudobu (nejen ekonomickou, ale také kulturní v nejširším smyslu slova), která je zdrojem všech forem násilí;

2. snižovat počet rozvodů a porozvodových konfliktů, protože jde o rizikové situace, které spouštějí násilné chování mladistvých, násilí v mladých mileneckých vztazích, ale také sebevražedné chování;
3. omezovat reklamu, dostupnost a konzumaci alkoholu a drog, pod jejichž vlivem se často projevují všechny formy interpersonálního násilí;
4. zkvalitnit terapii dětí i dospělých s osobní zkušeností s násilím.

MUDr. Eva Vaničková, CSc.

Oddělení zdraví dětí a mládeže 3. LF UK

Trianon, Paříž

TEXT

ÚTĚK DO ANGLIE

Osudy rytíře lékařského stavu

*Karel A. Machůček: Escape to England. Útěk do Anglie.
Univerzita Karlova v Praze, 2003. Ukázky z knihy.*

Kapitola 10

Od roku 1937 jsem byl v klinických letech lékařského studia. Kromě teoretického studia z knih, přednášek a laboratoří jsem byl přidělen na nemocniční oddělení, kde jsem přišel do styku se skutečnými pacienty. Naučil jsem se brát anamnézu; zařadit laboratorní vyšetření a některé dělat sám. V přednáškách kromě příznaků nemoci nás učili, jak vyšetřit pacienta, a když to byla hezká dívka, tak náš zájem byl o něco větší. Ale brzy jsme si na to zvykli a nijak se nás to nedotýkalo, ostatně stejně bychom to nepřiznali. Postupně jsme zjišťovali, že kdykoliv nám byly popsány příznaky nějaké vážné choroby, chovali jsme podezření, že jí sami trpíme, a museli jsme se ujistňovat, že je nemožné trpět všemi chorobami v medicínské učebnici.

Můj zájem byl též zaměřen na studentskou politiku a studentské organizace. Kromě toho, že jsem byl aktivním členem Akademického klubu Kyjov, zúčastnil jsem se valné hromady spolku mediků. Pořádala se v největší posluchárně lékařské fakulty, která byla studenty přeplněná. Stál jsem úplně vzadu a nerozuměl jsem tomu, o čem se jednalo. Různé sekce studentů debatovaly, křičely, hádaly se, posmívaly se jedna druhé a pak se hlasovalo, Bůh ví o čem. Bylo to úplně chaotické – asi jako poslanecká sněmovna.

K činnosti ve studentském svazu univerzity jsem se dostal prostřednictvím sboru krajských spolků. Kancelář studentského svazu zaměstnávala jednu sekretářku, která hlavně psala na stroji a ostatek dělali dobrovolníci. Studentská agenda mě zajímala. Stále byly nějaké problémy a muselo se intervenovat na různých ministerstvech a někdy žádat i pomoc tajemníků politických stran. Na ty jsme měli vyzkoušený způsob jednání: nejprve se jim řeklo, že naši studenti podporují jejich politické smýšlení, ale že teď potřebujeme jejich pomoc z jakýchkoliv důvodů... To jsme říkali tajemníkům všech politických stran a někdy jsme s touto taktikou byli úspěšní a naši žádost se podařilo uskutečnit.

Později jsem se stal místopředsedou svazu studentů brněnské univerzity. Dělal jsem to rád a mohla to být zábavná činnost, kdybychom neprožívali nejbouřlivější roky v historii československých univerzit a jejich studentů.

Kapitola 11

Od roku 1933 jsme si byli vědomi znepokojujících politických změn v našem sousedním státě – Německu. Adolf Hitler, kterého jsme považovali za blázna, křičel a přímo řval do německého rozhlasu a nacionalistickými hesly štvál německou veřejnost – a Němci jej kupodivu milovali. Ze začátku byl vítaným terčem pro naše komiky – vysoké boty, hnědá košile a knírek připomínaly Charlie Chaplina. Říkali jsme si, že to je jenom otázka času, než

jej zavřou do blázince, nebo se jej jiným způsobem zbaví. Ale jak čas pokračoval, úsměv z našich tváří mizel.

Nepamatuji se, jakým způsobem nám byl oznámen výsledek mnichovské dohody – je to jako amnézie po těžkém úraze, ale pamatuji se, že nás to zanechalo ohromené údivem a neschopností uvěřit. Měli jsme odzbrojit, přenechat Němcům asi třetinu našeho území, postoupit Polsku část Slezska a Maďarsku jižní Slovensko. Kdybychom to nepřijali, donutili by nás k tomu vojensky. To znamenalo, že Francie se nejen zřekla závazků společné dohody, ale připojila se k požadavkům Německa. Najednou jsme měli více nepřátel, než jsme si představovali. Naší vládě byla dána velmi krátká lhůta podmínky přijmout a za daných okolností jí nic jiného nezbylo. Byli jsme obklíčeni nepřáteli na všech stranách. O Maďarech jsme si nedělali žádné iluze, byli vždycky na straně Němců, ale pro Polsko, které samo bylo vystaveno nebezpečí ze strany Německa, jsme měli jen opovržlivý úsměv.

Napětí se stále zvyšovalo a čekali jsme další ránu. Přišla 14. března 1939 o půlnoci.

Poslouchal jsem rádio na své studentské posteli v Kaunicových kolejích. Předem bylo ohlášeno, že o půlnoci bude uveřejněna důležitá zpráva. Zpráva nám oznámila, že německá armáda na rozkaz říšského kancléře Adolfa Hitlera překročila hranice našeho státu, který se stává německým protektorátem. Slováci, kteří s Hitlerem kolaborovali, dostali autonomii. Následovala výzva k obyvatelstvu, aby zůstalo klidné, a vyhrůžka, že jakýkoliv odpor bude nemilosrdně potlačen. Po tomto oznámení se hrála již naposled naše státní hymna. Připomínala mi poslední dech umírajícího národa. To bylo víc, než jsem mohl snést, po tom všem, co se stalo dříve. Zabořil jsem hlavu do polštáře a neutěšitelně plakal – pro svou vlast, kterou britský ministerský předseda hanebně a bezprávně prodal...

Ráno byly ulice Brna plné ozbrojených německých vojáků, řady a řady nákladních aut, motocyklů s kulometry namířenými na každou skupinu lidí na chodnících. Lidé je ignorovali, mluvit německy bylo pod lidskou důstojnost. Brněnští Němci byli opojeni nadšením a byli ustrojeni v nacistických uniformách. Všechny veřejné budovy a domy Němců byly ozdobeny německými prapory s haken-kreuzem. Jména některých ulic a budov byla poněmčena. V novinách byly jen německé vyhlášky a rozkazy vojenského velení: jakékoliv stopy včerejška byly systematicky zahlazovány. Kam oko dohlédlo, všude německé plakáty a vlajky. Hitler přijel do Prahy a triumfálně vstoupil na Hradčany – sídla našich králů a prezidentů. Řada významných osobností byla zatčena. Přes noc jsme se stali cizinci ve svých vlastních domovech...

Je to ironie, že tento krutý den se stal významným též z jiného důvodu: Po léta naše vláda uvažovala o změně směru dopravy z levé strany na pravou, abychom se přizpůsobili většině evropských států. Hodně se o tom debatovalo a bylo proti tomu tolik námitek, že se to nedostalo dál než do stadia plánování. Od momentu, kdy německá armáda překročila naše hranice, se jezdilo napravo. To, co jsme po léta nedokázali, zatracení Němci zavedli za několik hodin.

Kapitola 12

Naše univerzity nebyly hned postiženy německou okupací, ale hodně pohnutí vstoupilo do poměru mezi profesory a studenty. Profesor farmakologie (Bouček) v první přednášce v den

německé okupace nás oslovil po legionářském a sokolském způsobu: „Bratři a sestry“. Než začal přednášku, uložil nám, abychom zůstali věrni naší vlasti, našemu národu a zásadám, ve kterých jsme byli vychováni. Bohužel později byl zatčen společně s jinými profesory, odvezen do koncentračního tábora, kde nesmírným útrapám podlehl.

Přednášky a zkoušky pokračovaly normálně. Ve studentském svazu, jehož jsem byl místopředsedou, se sjednotily různé frakce politického spektra, které si dříve oponovaly. Nezáleželo na tom, kdo měl jaký názor. Byli jsme všichni jen Češi a jednalo se o zachování života našeho národa. I komunisté, kterým jsme nevěřili pro jejich závislost na Moskvě, zaujali pozitivnější stanovisko. Nevím, jestli z přesvědčení, nebo z nutnosti, poněvadž byli jednou z nejvíce pronásledovaných složek obyvatelstva. Někteří z nich dlouho nečekali, a vydali se ilegální cestou do Moskvy. Jedinou složkou, kterou jsme zásadně netrpěli, byli čeští fašisti, ať jimi byli z oportunistických důvodů, nebo proto, že to byli blázni.

Naše naděje neomezeně stouply, když náš prezident dr. Edvard Beneš v rozhlase z Londýna zaslal poselství československému národu, že ustavuje výbor z bývalých ministrů a politiků v exilu, který se ujme organizace odboje. Současně se začala organizovat ve Francii naše armáda, složená z dobrovolníků a československých příslušníků žijících v zahraničí. Historie legií z první světové války se opakovala – historie, která byla pýchou mé generace. Velmi silně jsme pociťoval, že to je místo, kam patřím.

O organizaci naší armády ve Francii docházelo víc a víc zpráv a někteří lidé se začali nenápadně ztrácet z našeho středu. Předpokládali jsme, že odcházejí za hranice, ale nevěděli jsme, jak daleko se dostali. V názorech na budoucnost se začalo objevovat více optimismu a veřejné mínění se podstatně změnilo od pomnichovského zoufalství k nadějnému očekávání budoucnosti, byť vzdálené.

V tomto duchu se blížilo 21. výročí samostatnosti Československé republiky. 28. října se v Praze na ulicích shromáždilo hodně lidí, a jak to bylo zvykem, studenti stáli v první řadě. Německá policie proti demonstrantům použila zbraně. Jeden člověk byl zastřelen a druhý – medik Jan Opletal – byl zraněn těžce. Svému zranění po několika dnech podlehl.

Jeho pohřeb se konal 15. listopadu. Celá Praha byla ve smutku. Po pohřbu se demonstrace opakovaly. Jan Opletal se stal národním hrdinou a symbolem odboje. Národní svaz českého studentstva měl obavy, aby tyto události neměly nepříznivé následky pro naše studenty, a potřeboval se k nim vyjádřit. Jeho výborová schůze byla svolána na 17. listopad ráno do Prahy.

Kapitola 13

Dne 17. listopadu 1939 jsem se probudil na své studentské posteli v Kounicových kolejkách v Brně a snažil jsem si uvědomit, do kterých přednášek budu muset jít. Když jsem zvedl záclonu, viděl jsem řadu německých vojenských nákladních aut a motocyklů, které obkličovaly naši budovu. Vojáci stáli v kruhu s puškami a kulometry namířenými na nás. Abych zjistil, co se děje, otevřel jsem okno a vystrčil hlavu ven. V tom momentu vojáci na mne namířili své pušky a někdo hlasitě zavolal: „Zavřete okno a zůstaňte uvnitř!“ To jsem udělal a vojáci

sklonili své zbraně. Franta Miler, který se mnou bydlel, byl stejně překvapen. Otevřeli jsme dveře na chodbu a zjistili, že na každém konci chodby byl voják s namířenou puškou, který bránil našemu přístupu k ostatním poschodím. Mohli jsme jen na záchod, ale dál ne. Umyli jsme se a oblékli a začali uvažovat, co se bude dít. Z protějšího křídla budovy na nás přátelé volali, že Němci prohledávají jeden pokoj za druhým. Co hledají? Nebylo těžké uhadnout, že hledají protinacistický propagační materiál. Rychle jsme prošli své papíry a cokoliv jsme považovali za závadné, bylo roztrháno a spláchnuto na záchodě.

Asi po hodině voják z naší chodby odešel, takže jsme se mohli volně pohybovat v naší polovině budovy. Cítil jsem jakousi povinnost jít k veliteli toho vojenského oddílu a snažit se zjistit, co od nás chtějí. Kancelář studentského svazu byla v naší budově v přízemí a před dveřmi stál voják. Pozdravil jsem jej „Guten Tag“ a on mě nechal projít. V kanceláři byla naše sekretářka na smrt bledá a předstírala, že je hodně zaneprázdněná. U psacích stolů seděli dva civilisté a prohlíželi naši korespondenci. Když jsem vstoupil, ani se na mě nepodívali a pokračovali ve svém šetření. Obrátil jsem se na naši sekretářku, ale než jsem mohl slovo pronést, dala mi najevo, abych se ztratil. Přestal jsem být hrdinou, rychle jsem se omluvil a ještě rychleji se vrátil na svůj pokoj.

Přes okna našeho společenského sálu, který byl umístěn mezi oběma bloky naší budovy, jsme viděli, že se tam shromažďují studenti, ustrojení a s malým zavazadlem. Informace z protějšího bloku nám sdělovaly, že zatýkají některé studenty bez jakéhokoliv plánu. Když se student choval provokativně nebo nevstal, když vojáci vešli do jeho pokoje, donutili jej, aby se oblékl a odvedli jej do sálu. Čím víc vzdoroval, tím víc jej mlátili. Vojáci pátrali po „podvrtném“ materiálu, kterým mohla být třeba i naše státní vlajka nebo fotografie našich bývalých prezidentů.

Prohlídka trvala celý den. Snažili jsme se něco dovědět z našeho rádia, ale nic nebylo oznámeno. Už se nepamatují, jakým způsobem se k nám zprávy dostaly, ale to, co jsme slyšeli, bylo zdrcující. Rozkazem německého kancléře Adolfa Hitlera byly české vysoké školy zavřeny, devět studentských představitelů popraveno a určitý počet studentů odvezen do koncentračního tábora.

Franta a já jsme se teple oblékli, zabalili několik nutností do aktovek a položili je na postele, aby bylo zřejmé, že jsme připraveni k odchodu a čekáme jen na povel. Asi v osm hodin večer konečně došli do našeho pokoje. Napřed dva vojáci s bodáky na puškách, pak muž v černé uniformě SS, který uměl dobře česky, a pak malý obrýlený mužík v civilu. Franta a já jsme se postavili čelem k příchozím. Mužík v civilu, gestapák, napřed ukázal na Frantu. „Vaše jméno?“ – „František Miler.“

„Co dělá váš otec?“ – Franta odpověděl.

Pak se obrátil na mě: „Vaše jméno?“ – „Karel Machaček.“

„Co dělá váš otec?“ – „Je úředníkem na dráze.“

Gestapák se obrátil na patě, odešel z pokoje a ostatní následovali. Když se dveře zavřely, zůstali jsme nehybní, očekávající jejich návrat. Teprve když jsme je slyšeli odcházet z poschodí, jsme si oddychli. Naše chování se zřejmě vyplatilo.

Za krátkou chvíli jsme byli svědky nakládání našich kamarádů do německých nákladních aut, po čemž celý konvoj odjel – do noci a do utrpení koncentračního tábora. Němci nám nechali vzkaz, že v budově můžeme přespat, ale ráno musíme budovu opustit. Franta nečekal ani minutu, měl v Brně příbuzné, kde mohl přespat. Pro mě bylo pozdě se dostat na poslední vlak domů, a tak jsem zůstal do rána.

Mnoho jsem tu noc nespal. Obličejí mých svazových přátel se objevovaly před mýma očima. V rádiu jejich jména nebyla uvedena a já jsem doufal, že ta zpráva byla mylná. Skutečnost, že má nedokončená studia byla u konce, bylo podřadnou záležitostí. Ráno jsem se spakoval a jel domů – moji rodiče již šileli strachem o můj osud.

Kapitola 14

Rozmýšlel jsem se, co podniknout. Žádné překážky nestály teď v cestě mému úmyslu zařadit se do československé armády ve Francii – kromě cesty, která se zdála nejen nebezpečnou, ale i neproveditelnou.

Moji rodiče nechtěli, abych odešel za hranice. Chtěli, abych někde přijal podřadné zaměstnání a vrátil se ke studiu po válce. Věděl jsem, že dostat takové zaměstnání bylo skoro nemožné, ale abych otce uspokojil, šel jsem s ním na personální úřad státních železnic v Brně. Tam nám potvrdili, že to je beznadějně. To pomohlo mou rodinu přesvědčit, že to, co mi svědomí říkalo, bylo jediným čestným východiskem z mé situace.

Opuští všechny, koho jsi kdy miloval – svou rodinu, přátele, město a krajinu – a vydat se na nejistou cestu, plnou nebezpečí, není snadné rozhodnutí. Musel jsem sám sebe přesvědčit, že k tomu mám dost odvahy. Od důvěryhodných přátel jsem se dověděl, že místo, kam je nutno směřovat, je francouzská legace v Budapešti. Prakticky to znamenalo ilegální překročení dvou hranic – protektorátní a slovensko-maďarské – a dvou nepřátelských území. Slováci, kteří dostali od Hitlera autonomii, ji jistě nechtěli vystavit nebezpečí otevřeným pomáháním utíkajícím Čechům, a Maďaři byli vždycky německými přáteli. V obou státech však bylo mnoho lidí sympatizujících s naším údělem, aby nebylo možno poznat, kdo je přítel a kdo není.

Loučení s mým rodiči a Vlastou (*sestrou – pozn. red.*) bylo srdcervoucí. S matkou a Vlastou jsem se rozloučil v bytě, protože jsem nechtěl budít podezření, že se něco zvláštního děje. Otec byl na nástupišti jako obvykle, štítek železničářské čepice posunutý na oči, který přesto, že bylo tma, prozrazoval odlesk slz na jeho tváři. Hrdlo se mi sevřelo a nemohl jsem mluvit.

Oslovil mě: „Rozmysli si to – je stále čas.“

Stěží jsem odpověděl: „Když si to dnes rozmyslím, zítra toho budu litovat“ – a pak mi dal své požehnání.

Kapitola 17

Československá zahraniční armáda ve Francii byla ubytována v táboře u města Agde. Byl to internační tábor, obehnaný ostnatým drátem. Skládal se z řad dřevěných budov

s minimálním zařízením. Každá budova měla dvě řady paland s průchodem mezi nimi z jednoho konce do druhého. V jedné budově byla kuchyně a v jiné marodka. Pro vojáky nebyly žádné stoly: jedli jsme vestoje, když nebylo místo na lavici. Náš jediný příbor byla lžice a kovová čtverhranná miska, která nám sloužila jako talíř pro všechno. Chodníky okolo ubytoven byly zablácené a nebylo možno udržovat přeplněné chaty v čistotě.

Jednou z prvních událostí bylo vyfasování uniforem. Musely to být zbytky z různých francouzských koloniálních válek, poněvadž každý z nás měl jiný typ a jinou barvu – někteří měli "lodčky" a jiní francouzské kulaté čepice. Nikomu uniforma nepadla, většinou byly příliš malé, ty větší byly přebrány chlápci, kteří přišli před námi. Byly nám slíbeny lepší, až dojdou další zásoby, ale zatím nám musely postačit. Dokud jsme si na to nezvykli, nemohli jsme se ubránit nekontrolovanému řehotu, když jsme se jeden na druhého podívali.

Vojáci naší armády nebyli všichni dobrovolníci. Kromě těch, kteří do ní vstoupili z nacisty okupovaného Československa, a jiných, kteří do ní dobrovolně narukovali z území západních zemí, měli jsme dosti velký počet Čechů a Slováků, kteří do ní byli zmobilizováni z území Francie. Někteří z nich byli ve Francii na sezónní práci, a když válka vypukla a Francie mobilizovala, měli na výběr sloužit v naší nebo francouzské armádě. Byl mezi nimi dosti velký počet Slováků, kteří byli ve Francii na zemědělských pracích, a ti nechtěli mít s válkou nic společného. Hitler dal sice Slovensku samostatnost, ale poněvadž přišli do Francie jako čs. občané, museli narukovat a sloužit v armádě. Skoro všichni měli doma odslouženou vojenskou službu a někteří byli poddůstojníky.

Další složkou naší armády ve Francii byli českoslovenští zajatci ze španělské občanské války. Důstojníky naší armády byli považováni za nespolehlivé, poněvadž nebylo jasné, vůči komu jsou vlastně loajální. Většinou se hlásili ke komunismu a dalo se s nimi počítat, jen pokud by nás Moskva podporovala. Po tom, co Rusové udělali v Polsku, byla ta spolehlivost dosti křehká. Nebylo možno zapomenout, že Rusové před nedávnem uzavřeli smlouvu s nacistickým Německem o vzájemném neútočení. V té době jen se zájmem pozorovali, jak se kapitalistické země vzájemně potírají – nehledě na zločinný nacistický režim. Pro ně to tehdy byla kapitalistická válka, se kterou pokrokový a revoluční soudruh neměl nic společného.

Kromě této směsi různorodých politických přesvědčení existoval v naší armádě velký nepoměr důstojníků a mužstva. Když vypukla válka, mnoho českých důstojníků odešlo za hranice, což považovali za svou vlasteneckou povinnost. Výsledkem byl přebytek důstojníků v poměru k vojákům. Vojáci byli většinou rekrutí, mnozí s univerzitním vzděláním. Někdy docházelo ke groteskní situaci, při které četa vojáků s univerzitním vzděláním byla vystavena nemilosti negramotného poddůstojníka z řad zmobilizovaných Slováků, kteří si na nich vylévali zlost za svou nucenou vojenskou službu. To jsem těžce snášel. Nejvíce mě uráželo jejich zrádné stanovisko vůči našemu státu. Otfásl to mým sebevědomím a snažil jsem se jim vyhýbat.

V Agde jsme pobýli asi měsíc a pak jsme byli přemístěni k novému vojenskému útvaru, který se jmenoval Spěšný předzvědný oddíl (SPO). Měl postupovat před hlavními jednotkami divize a vyzvědět, kde se nepřítel nachází. Buď zahájit boj do přísunu hlavních jednotek, nebo ustoupit a hlásit pozice nepřítele. Měla to být vysoce mobilní jednotka, motorizovaná

s různými druhy vozidel. Kam vozidla nemohla, tam měl zasáhnout oddíl jezdeckva. Celé SPO bylo přemístěno z Agde do vesnic Lapalme a Roquefortu.

Lapalme, kam jsem byl přidělen, byla primitivní vesnice skládající se z hospodářských stavení, stodol a stájí. Byla poloprázdná a z toho důvodu vhodná pro ubytování vojenské jednotky. Budovy, které nám byly přiděleny, byly stáje, ze kterých vedly schody do podkrovního prostoru pokrytého slámou. Bylo to pohodlnější než v Agde, poněvadž jsme měli víc místa. Na hlavní ulici byla hospoda a na malém náměstíčku kamenná lavice, kde místní rybář prodával produkty, které moře poskytovalo. Byl tam též pěkný kostel a několik vilek, z nichž jedna byla přidělena našemu veliteli. Okolo vesnice byly velké plochy vinic, ale hodně terénu leželo ladem. Vesnice musela někdy v minulosti změnit svůj charakter, protože již nepotřebovala tolik stájí a stodol při současném vinařství. Žádné sklepy jsem však neviděl – musely být skryty stodolami, ale všude se pilo víno a některé velmi dobré.

Pokračovali jsme ve vojenském výcviku. Byl hodně namáhavý. Vstávali jsme v pět hodin ráno, natáhli si kalhoty a klusalí půl hodiny do přírody, kde jsme cvičili. Po cvičení jsme se umyli ve veřejné prádelně, ve které místní ženy během dne praly prádlo. Po umytí byla snídáně, která se skládala z kovového pohárku černé neslazené cikorkové kávy a kusu chleba. Následoval vojenský dril, někdy proložený cvičením v terénu, při kterém jsme skákali od balvanu k balvanu a učili se vyhýbat zásahu kulkou. Byl jsem tehdy samá modřina.

Naše ubytování v Lapalme mělo jednu velkou nevýhodu. Nikde nebyly záchody, veřejné nebo soukromé, které by nám byly přístupné. Každého rána přijel do vesnice vůz s velkým sudem, do kterého místní krásky vylévaly kbelíky denních exkrementů z každého domu, zatímco se při tom dobře bavily. V celé vesnici byl jen jeden záchod, o kterém jsem věděl, a ten byl ve vile našeho velitele. Když se se mnou později pan plukovník spřátelil, využil jsem plně této vzácné vymoženosti.

Pro Jana a pro mne byla největší smůla, že jsme byli přiděleni jezdecké eskadroně. Koně jsme vždycky viděli jen z dálky, jak tahají vozy, a nikdy nám nepřišlo na mysl, že na těch zvířatech budeme muset jezdit. Ale na vojně se udělá jezdec škrtnutím pera. Snažili jsme se jízdu na koni naučit, ale jedním z problémů byli naši koně. Ti byli vyřazení z francouzské armády, poněvadž byli staří a líní a bylo těžké je vůbec přimět ke klusu, a jiní se zase nedali zkrotit. Po určitou dobu byli klidní, ale najednou se splašili a nedali se ovládnout ani zkušenými jezdci. Představa, že budeme muset na těchto zvířatech jezdit v nepřístupném terénu a vozit na nich i zbraně, se zdála být přímo děsivá. Kromě jízdy vyžadovali též hodně péče. Místo budíku v pět hodin jsme museli vstávat ve čtyři hodiny, abychom je očistili, napojili a nakrmili, a někdy jsme museli mít i noční službu ve stájích.

Ze začátku nám nezkušeným přidělovali krotké koně, ale po několika týdnech mně náš velící důstojník přidělil krásného bílého koně, na nějž byla radost se jen podívat. Všechno šlo krásně a poskytoval mi hezkou jízdu, až jsme dostali povel „nohy ze třmenů“. Dotyk volných třmenů na břiše ho splášil, kůň začal skákat a já jsem ho nemohl ovládnout. Dal se do trysku a shodil mě na kamenném terénu. Chvilí jsem nevěděl, kde jsem, jen se pamatuji, že někdo řekl: „Je to dobré, už se hýbe.“

Cvičili jsme též se zbraněmi. Každý se musel naučit zacházet s puškou a některé skupiny cvičily s kulomety a minomety. Stal jsem se vedoucím minometného družstva. Pomalu jsme se začali cítit vojáky a doufali jsme, že se staneme plně kompetentními. Ale trvalo to velmi dlouho, než jsme dostali výzbroj. Když přišla, bylo již pozdě.

Němci napadli Holandsko a Belgii a začala intenzivní pozemní válka. Francouze to zastihlo nepřipravené, poněvadž se domnívali, že Němci budou respektovat územní integritu neutrálních zemí. Mnoho vojenských útvarů bylo odveleno na frontu, aby postup zastavily. Ale válka pro nás pokračovala špatně. Francouzi ustupovali a po několika dnech Němci prorazili frontu mezi francouzskými a britskými armádami. Britové začali evakuovat z Dunkerque. Dva naše pěší pluky byly odeslány k francouzské divizi. Ústup se přeměnil v chaotický útěk.

Naše jednotka, nově vyzbrojená a v plné bojové pohotovosti, čekala na povel vyrazit na frontu. Ten povel nepřišel.

Kapitola 18

Každý den přinášel více katastrofálních zpráv z fronty. Němci byli v Paříži a nebylo nejmenších příznaků, že se věci obracejí k lepšímu. Britové se stáhli domů přes Dunkerque a kanál La Manche. Naše myšlenky se začaly obracet k vlastní situaci. Jestli válku prohrájeme, co se s námi stane? Ti, co byli do naší armády mobilizováni z Francie, snad budou mít výmluvu, že k tomu byli donuceni. Ale co se stane těm, kdo utekli z Němci okupovaného území jako já, aby vstoupili do naší armády?

Během těchto úvah přišla zpráva, že se Britové rozhodli pokračovat ve válce, bez ohledu na to, co se stane s Francií, a že náš prezident dr. Edvard Beneš za nás intervenuje u britské vlády. To bylo v době, kdy Francie konečně kapitulovala.

Účast na evakuaci byla dobrovolná. Kdo nechtěl pokračovat ve válce, mohl zůstat ve Francii. K mému údivu se skoro polovina vojáků naší jednotky rozhodla zůstat ve Francii. Ti, kdo ve Francii žili, se chtěli vrátit ke svým rodinám. Většina Slováků, kteří byli ve Francii do naší armády zmobilizováni, se rozhodla vrátit se do „svobodného“ Slovenska, které Němci tehdy neokupovali. Někteří komunisté se též ukázali ve své pravé barvě. Sovětský svaz se války tehdy ještě neúčastnil, a tudíž jim na válce nezáleželo – Československo, Francie a Velká Británie mohly jít k čertu. To byla zrada našeho národa.

Od chvíle, kdy jsme se dověděli, že pojedeme do Anglie, jsme byli velice zvědaví na informace o této zemi. Všeobecně jsme věděli něco o britském géniu a jeho vynálezech, znali jsme velikost a moc britské říše. Věděli jsme, že Velká Británie má pravděpodobně nejsilnější námořnictvo na světě a věděl jsem – a přitom se mi vybavila slova mého otce –, že Velká Británie nikdy neprohrála válku.

Ale jak se budou Angličané chovat vůči nám?

Občané Liverpoolu zvědavě pozorovali naše nezvyklé francouzské uniformy s česko-slovenskými odznaky. Britští vojáci nám při seřazování dávali směrnice, a to je ujistilo, že nejsme invaze. Pak jim někdo sdělil, že jsme československá armáda, jejich obličej

zazářily, a když jsme dopochodovali do středu města, shromáždily se tam velké davy, které na nás mávaly, tleskaly nám a provolávaly slávu, jako kdybychom byli nějakí hrdinové. Nadšení neznalo mezí. Tak velkolepě přijetí jsme zdaleka neočekávali. Jaký to rozdíl od deprimovaných lidí ve Francii! Dnes vím, že je to zvláště Liverpool, který je schopen tak hřejivého přátelství.

Nasedli jsme do zvláštního vlaku, který na nás čekal na stanici. Vyjel z města do otevřené krajiny. Pozorovali jsme s velkým zájmem scenérii, odstíny zeleně, různost stromů, zelené louky, kde se pásli dobytek, lesíky a pole, pečlivě udržované silnice, domky se zahrádkami hýřícími směsí barev květin. Byla to pastva pro oči. V porovnání s pustou a vyprahlou krajinou jižní Francie to byl pohled na ráj za krásného letního večera. Toto tedy byla Anglie a já jsem se do ní zamiloval od toho prvního dne.

Kapitola 19

Když se v Cholmondeley Parku shromáždily všechny naše jednotky, bylo nás méně než polovina původního počtu z Francie.

Jedna hanebná záležitost se odehrála v našem táboře, kterou bych rád vymazal z historie čs. armády v Anglii. Ale musím se o ní zmínit vzhledem k interpretaci, které se jí dostalo v poválečném komunistickém Československu. Asi pět set našich vojáků složilo zbraně a odmítlo přijmout rozkazy našeho velení. Tvrdili, že jsou pacifisty nebo komunisty a že naše velení je kapitalistické a buržoazní – tudíž obvyklá komunistická hantýrka. Žádné přesvědčování nebylo nic platné. Raději se nechali odvézt do internačního tábora pro nepřátelské cizince, než by zůstali v naší armádě. Později se ukázalo, že jejich akce byla inspirována z Moskvy soudruhem Gottwaldem. Divil jsem se, že neuvážili skutečnost, že kdyby to udělali v Moskvě, byli by bez váhání zastřeleni.

To však není konec té historie. Když Němci napadli Sověty v červnu 1941, tito lidé a ostatní mezinárodní soudruzi byli v popředí demonstrací, aby se otevřela druhá fronta a ulevilo se bránícímu se Sovětskému svazu. Jeden den byli proti válce, a druhý den obviňovali ty, kdo bojovali, že nebojují dost statečně. Jeden den to byla kapitalistická válka, a druhý den – když jejich duševní vlast ze všech nejposvátnější – Sovětský svaz - do ní byl zatažen, to byla svatá válka, ve které všichni museli bojovat.

Odstranění tohoto rozvrtného elementu z naší armády mělo blahodárný účinek. Vyčistil se duch celé armády. Pokud byli mezi námi, snažili se rozvrátit morálku ostatních. Neustále všechno kritizovali, oponovali každému nařízení a poukazovali na jakékoliv nerovnosti, aby vzbudili žárlivost. Byli jsme bez nich spokojenější.

Koncem října 1940 byla naše reorganizovaná brigáda přemístěna z Cholmondeley Parku do okolí města Leamington Spa v hrabství Warwickshire. Brigádní velitelství bylo v Leamingtonu a též tam byla umístěna naše Brigádní ambulance. Naše rota byla rotou nosičů raněných a ti vděčili za své přidělení tomu, že uměli hrát na nějaký hudební nástroj. Byli jsme vlastně dechovou kapelou brigády, která skoro stále zkoušela, když nebyla zaměstnána vojenským výcvikem.

V Leamingtonu jsme byli ubytováni ve dvou dvoupatrových budovách na hlavní ulici – The Parade. Poněvadž jsme byli též brigádní marodkou, všichni medicí se museli zúčastnit ošetřování pacientů. U naší jednotky byla denní ordinace, zubní ordinace a pokoj pro ležící nemocné.

Kapitola 20

Od prvních dnů v našem táboře v Cholmondeley Parku mi byl nápadný počet univerzitních studentů v naší armádě. Měli hodnotu vojinů, poněvadž neprodělali vojenskou službu před vstupem do naší armády ve Francii. Úkoly, které v armádě konali, byly intelektuálně nenáročné, a nepochyboval jsem, že by jich mohlo být využito k náročnějším úkolům. Ale byla válka, a ta měla absolutní přednost před vším ostatním. Museli jsme být vůbec vděční Prozřetelnosti za to, že nejsme v koncentračních táborech jako naši kamarádi doma. Pomyšlení na ně bylo velmi bolestivé a byli jsme velmi smutní při vzpomínce na ty, co byli popraveni. V duchu jsem uvažoval: kolik jich asi v koncentračních táborech zahyne?

Jako jeden z posledních demokraticky zvolených funkcionářů studentských spolků, jehož funkce časově nevypršela, jsem cítil povinnost se zastat těch, kdo byli tak brutálně umlčeni. Byl jsem ve studentských organizacích vždycky iniciativním pracovníkem a cítil jsem nutnost něco podnikat, ale nevěděl jsem, čím začít. Byl jsem si však vědom, že každá akce vyžaduje organizaci. Začal jsem proto v táboře shánět jiné funkcionáře našich studentských spolků.

Tak byla obnovena vrcholná organizace československých studentů, kterou nacisté rozpusťli – Ústřední svaz československých studentů v zahraniční armádě. Zprávu o obnově Ústředního svazu československého studentstva jsme zaslali spojeneckým studentským organizacím, v první řadě National Union of Students.

Naši univerzitní profesori, z nichž někteří byli členy naší vlády, též usilovali o to, aby se svět dověděl o bezpráví, které na nás nacisté páchali. Dne 14. dubna 1941 uspořádali v Londýně tryznu pod záštitou prezidenta dr. Beneše. Byla to slavnostní příležitost, které se zúčastnili zástupci spojeneckých vlád a britských univerzitních kruhů, a bylo mou ctí tam přečíst projev jménem českých studentů, který byl předem přeložen do angličtiny.

Když se uskutečnil náš styk s anglickým NUS (National Union of Students), který nám vyšel přátelsky vstříc, naše akce nabyla velkorysého měřítka. Dne 16. listopadu 1941 byla v sále Caxton Hall v Londýně uspořádána velká veřejná manifestace. Její úspěch byl korunován prohlášením 17. listopadu za Mezinárodní studentský den.

Po válce byla světová organizace Mezinárodního studentského dne svěřena Mezinárodnímu studentskému svazu, který byl na počest obětí českých studentů umístěn v Praze. Za komunistického režimu se však stal nástrojem sovětské propagandy. V důsledku toho z něj západní demokratické studentské svazy vystoupily, a tím utrpěla i památka 17. listopadu, který se začal připomínat jen v zemích komunistických.

Současně s organizací našich studentů v Cholmondeley Parku v létě 1940 mě napadla myšlenka, kterou jsem se po nějakou dobu bál vyslovit nahlas. Týkala se dokončení medi-

čínských studií. Zdálo se skoro nevhodné o tom za válečné situace roku 1940 vůbec uvažovat a trvalo to několik týdnů, než jsem se odvážil se s tím někomu svěřit. Návrh, který jsem chtěl přednést, byl tento: V našem táboře bylo asi čtyřicet mediků v posledním roce medicínského studia, kteří dělali podradné služby. Domníval jsem se, že čtyřicet kvalifikovaných lékařů by bylo po dobu války našim spojencům více prospěšných a bylo by větším přínosem poválečnému Československu, jehož univerzity byly nyní zavřeny. Věděl jsem, že s tím plánem jsou spojeny těžkosti. V první řadě jsme neuměli anglicky. Druhá potíž byla kritická situace za války Třetí potíž byly praktické těžkosti – vyjednávání s britskými univerzitami..

Psal jsem dopisy, ale nedostával jsem odpovědi. Napsal jsem též prezidentu Benešovi, ale ani ten mi neodpověděl.

Naskytl se však našťastí neočekávaná příležitost s ním promluvit. Na Štědrý večer 1940 prezident Beneš navštěvoval vojenské jednotky a přišel též k nám. Postavil jsem se do první řady shromážděné jednotky a když po proslovu přistoupil mezi nás, představil jsem se mu jako ten student, který mu psal o dostudování mediků. Pan prezident se trochu zarazil a váhal s odpovědí a napřed se ptal, kolik mediků je mezi shromážděnými. Řekl jsem mu, že asi třicet, to jej překvapilo. Pak mi sdělil, že mi nic nemůže slíbit, ale že se o tom jedná a že doufá, že jednání bude úspěšné.

Po několika týdnech nás informovali, že britské univerzity nám nabídly místa na lékařských fakultách k dokončení našich studií. Děkani lékařských fakult rozhodnou, do kterého ročníku budeme zařazeni. Od armády dostaneme studijní dovolenou, zatím na šest měsíců s podmínkou, že se okamžitě vrátíme ke svým jednotkám, když nás armáda bude potřebovat. Měli jsme se rozdělit na skupiny podle počtu míst, která nám univerzity nabídly.

Spojil jsem se s Přemkem a zvolili jsme město, o kterém jsme nic nevěděli, kromě toho, že se tam vyrábí ocel. A to byl Sheffield.

Kapitola 21

Bylo skoro utrpením přizpůsobit se zvykům a pravidlům anglické společnosti, která dodržovala přísnou etiketu. Po více než roku působení v armádě společenská pravidla hodně utrpí, a když se k tomu přidá ještě jazyková neznalost, tak to není žádný žert. Byli jsme najednou vrženi do společnosti na vysoké úrovni, většina studentů byla ze soukromých škol a zámožných rodin. Jazykové nedostatky byly bezpochyby největší potíží, a jakmile respekt studentů k našim battledresům zevšedněl, začali si z nás dělat legraci. Bylo to pro ně jistě moc zábavné a plné úsměvného humoru, když jsme u stolu řekli místo „Please pass the water,“ – „Prosím, podejte mi vodu.“ – „Please pass water.“ – „Prosím, vyčurejte se.“

Měli jsme též těžkosti na přednáškách. Ze začátku jsme rozuměli asi každému druhému slovu, ale to nestačilo, abychom chápali, co nám vysvětlovali. Rozuměli jsme psané angličtině daleko lépe a hodina strávená s učebnicí nás naučila víc než přednáška. Jednoho dne jsme se proto rozhodli zůstat doma a studovat, ale když jsme se dva dny nedostavili na přednášky, zavolal si nás děkan. Ačkoliv s námi sympatizoval, trval na tom, že se musíme naučit nejen psanému slovu, ale i mluvenému. Nezbylo než chodit

na přednášky, ale doma místo učebnice jsme studovali angličtinu. Mnoho látky jsme nezmeškali, byl skoro konec trimestru a následovaly tři měsíce letních prázdnin, čemuž jsme byli velmi rádi.

Po prázdninách se naše angličtina o hodně zlepšila a pustili jsme se vážně do studií. První zkoušky jsme dělali po devíti měsících studia. Zkoušky se skládaly z písemné části, praktika a zkoušky ústní stejným způsobem a na stejné úrovni jako u britských studentů. Jediným rozdílem bylo, že byl přítomen jeden ze specialistů naší vojenské nemocnice jako přísedící. Oba, Přemek i já, jsme zdárně prošli.

Kapitola 22

Sheffield byl příjemné anglické město. Měl hezké centrum s obchodními domy a obchody velmi dobře známých firem. Ve městě byl velmi dobře rozvinutý společenský a kulturní život. Na valentýnském tanci 15. února 1942 jsem poznal Betty Mond. Byla to velmi hezká dívka, půvabně oblečená v černé sukni a černém svetříku, který nemohl úplně zastřít představu toho, co vkusně skrýval. Po několika tancích jsem se připojil k její skupině. Kromě svého vzezření byla příjemnou a veselou společnicí. Po tanci jsme šli spolu domů, domek její rodiny byl vzdálen jen několik set metrů od tanečního sálu a byl na mé cestě do Crewe Hall. Když jsme si řekli: „Dobrou noc,“ zmizela do jednoho z řady domů, a já jsem si nevšiml při válečném zatmění ulic, do kterého. Během následujících dnů mi nešla z mysli a chtěl jsem se s ní znova sejit. Kdykoliv jsem šel po cestě na univerzitu okolo řady těch domků, snažil jsem se vzpomenout si, který to byl. Ale bylo to marné – všechny byly stejné. Namátkou jsem vybral dvě čísla domů a napsal jsem jí, jestli by se mnou nechtěla jít na balet příští sobotu. K mé radosti mi telefonovala a její veselý hlas prozrazoval stejnou radost. Šli jsme na balet, příští sobotu na další studentský tanec a od té doby jsme už nikdy neztratili spojení. Bylo krásné být v její společnosti po tolika měsících odloučení od normálního života. V té době jsem však netušil, že se otevírá nová kapitola mého života.

Má medicínská studia v Sheffieldu skončila v březnu 1943, když jsem v Londýně udělal poslední zkoušku.

Lékařské diplomy jsme obdrželi od oxfordské univerzity, která se prohlásila za zástupce zavřených českých univerzit za války. Naše promoce byly slavnou událostí, která se pořádala v promoční síni univerzity v Oxfordu 24. července 1943. Promoční obřad se konal po způsobu českých univerzit, při kterém hodnostáři oxfordské univerzity jednali *in loco et nomine* hodnostářů českých univerzit. Naši vládu zastupoval ministr zahraničí Jan Masaryk a mně připadlo poděkování jménem promovaných.

Kapitola 24

Byl jsem velice vděčný za své dostudování a připraven udělat cokoliv bude ode mne požadováno. Hlásil jsem se na brigádním velitelství v Dovercourtu a byl přidělen ženijní rotě

v Parkstonu. Má služba se skládala z ranní marodky, ze zápisu nemocných vojáků a stanovení jejich diagnózy. Hlavu jsem měl plnou komplikovaných diagnóz z univerzity a věřil jsem všemu, na co si vojáci stěžovali. Bez potřebné „armádní“ praxe jsem zpočátku obtížně poznával mezi opravdovými marody simulanty s bolestmi hlavy, zad nebo průjmovými záležitostmi. To nás na univerzitě neučili. Po marodce jsem měl pohotovostní službu, hodně volného času a brzy jsem se nudil.

Když se ostatní dostudovaní medicí vrátili ke svým vojenských jednotkám, zřídila pro nás armáda důstojnický kurs.

Po skončení kursu jsme byli rozesláni na různá místa, někteří k britské armádě, někteří k letectvu a někteří do Ruska. (Tam dva naši kolegové – MUDr. František Šťastný a MUDr. Aleš Dobrý – ve válečné akci zahynuli.)

Přemek a já jsme byli přiděleni Československé vojenské nemocnici. Měla tři oddělení: interní, chirurgické a gynekologické. Nemocnice se nestarala jen o vojenský personál, ale i o československou kolonii v Londýně a naše vládní úřady. Byla umístěna ve starší budově nemocnice a měla čtyři velké nemocniční sály a operační sál se vším příslušenstvím. Některá oddělení jako rentgen a laboratoř byly společné s hlavní nemocnicí, která byla též součástí londýnské univerzity. Na rentgenologickém oddělení pracoval český rentgenolog a v laboratoři byl častým hostem náš internista. Ošetřovatelky nám byly přiděleny hlavní nemocnicí, zvláště ty, které mluvily česky. Primáři oddělení byli zkušení specialisté. Kromě velitele, který byl aktivním důstojníkem, byli ostatní záložníci. Byl jsem přidělen primáři chirurgie MUDr. Novotnému, který byl dříve velitelem Brigádní ambulance v Leamingtonu. Život v nemocnici byl vojenský jen na povrch. Nosili jsme při práci bílé pláště, a jenom když jsme šli ven, oblékli jsme se do uniformy. Práce byla rozličná a bylo jí dost. Tím, že jsme se starali i o civilní československé obyvatelstvo v Londýně a někteří dojížděli z větší vzdálenosti, byla naše nemocnice stále obsazena. Na chirurgii jsme měli dva operační půldny a gynekolog měl jeden. Chirurg a gynekolog se o mě dělili v operačním sále, kde jsem asistoval a dával anestezie, které jsem se musel rychle naučit. Kromě operací jsme se museli starat o ležící pacienty v nemocničních sálech. Má práce z hlediska budoucí praxe mohla být snem každého mladého lékaře. Pracoval jsem a učil se v blízkosti zkušených specialistů a při pestrosti zdravotních problémů to bylo to nejlepší, co jsem si mohl přát. Byl bych tím místem nadšen i v míru a velmi jsem si ho vážil.

Kapitola 26

Na jaře roku 1944 jsme se s Betty rozhodli, že se vezmeme. Naše svatba se konala v impozantním anglikánském kostele Ranmoor Church v Sheffieldu 3. června 1944.

Asi dva měsíce před naší svatbou jsem byl požádán československým ministerstvem sociální péče, jestli bych nepomohl skupině lidí, která připravovala poválečnou pomoc zpusťosené Evropě, hlavně potravinami a léky. Jmenovala se UNRRA. Její československá skupina, skládající se asi ze šesti lidí, měla vypracovat odhad potřeb v poválečném Československu. Ten úkol se mi líbil – v žádném případě jsem neměl co ztratit a mohla se z toho vyvinout kariéra v mezinárodní organizaci. Opustil jsem naši vojenskou nemocnici a šel pracovat do úřadu ministerstva sociální péče. Netrvalo dlouho a věděl jsem,

že jsem udělal chybu. Můj představený mě používal k různým podřadným úkolům a brzy jsem se rozhodl, že tam nezustanu.

Mé přidělení Inspektorátu letectva mě vedlo do Skotska k 311. peruti, která byla umístěna na letišti v Tainu. Byla tam zima. Ačkoliv se v ubikacích topilo, ráno jsme měli led v umývadlech. Byl jsem tam odvelen, poněvadž jejich lékař byl nemocný. Bylo to mé první přidělení k operační základně, odkud naše perut' dělala nálety nad moře mezi Norskem a Islandem a pronásledovala německé ponorky. Byly to dlouhé nálety – některé trvaly až šestnáct hodin. Posádky se z nich vracely úplně vyčerpány. Rozdíl ve stavu letců před operací a po ní byl značný. Nechtěli mluvit, nechtěli chodit a stěžovali za sebou táhli nohy. To se projevovalo též v náladě celé stanice. Nejbližší vesnice byla vzdálena několik kilometrů. Bylo mi jich velice líto, ale mnoho jsem pro ně udělat nemohl.

Jednou jsem byl vyslán z Londýna do Southendu, abych naočkoval skupinu našich letců, kteří čekali na transport na ruskou frontu, aby tam posílili naši leteckou jednotku. Byla to depimující cesta. Vlak projížděl pomalu východním Londýnem po neustále opravované trati. Domy na obou stranách byly v troskách – ani jedna střecha a ani jedno okno. Byl to smutný výsledek pěti let bombardování doprovázený neuvěřitelným utrpením obyvatelstva, které jej statečně snášelo a nikdy neztratilo svůj humor. Za Londýnem vlak projížděl nezajímavou rovinou většinou neobdělávaných polí, což k mé náladě právě nepřispělo. Jedna stanice následovala za druhou a pak jsme zastavili v South Benfleetu. Podíval jsem se z okna a bylo mi zřejmé, že musíme být u moře. U stanice bylo široké blátivé řečiště plné poškozených člunů. Byl odliv a čluny ležely skleslé na blátivém mořském dnu. Jak se vlak rozjel, výhled se nezlepšil. Díval jsem se směrem na Canvey Island a viděl střechy domů, které se skrývaly za mořskou hrází. Byl to nevábny pohled. Pamatuji si, že jsem si řekl: „Toto je poslední místo na světě, kde bych chtěl žít.“

Ironie toho byla, že jen o šest let později jsem byl rád, že jsem se tam mohl usadit a že se Canvey Island stal mým novým domovem.

Zbytek mého poslání do Southendu nebyl úplně úspěšný. Měl jsem potíž sehnat všechny lidi, kteří měli být očkováni. Byli roztroušeni po hospodách a někteří u děvčat po celém městě, a tím unikli mým injekčním jehlám.

Kapitola 28

Velice jsme se těšili na naše domovy, na naše přátele a všechno, co jsme doma milovali. Byli jsme hrdi na to, že se vracíme domů jako vítězi a osvoboditelé a že náš úkol byl úspěšně splněn.

Mé první dojmy byly smíšené. Ačkoliv jsem se nesmírně těšil na tuto chvíli a návrat do Prahy – něco tam chybělo. Zdálo se mi, že sem nepatříme. Na letišti byly řady ruských letadel typu JAK, různí lidé se hemžili po letišti, někteří v civilu a někteří v nezvyklých uniformách. Český velitel letiště si neustále stěžoval na poměry a nabádal nás, abychom je hlásili v Londýně. Město Praha bylo zanedbané a neslo stopy nedávného bojování. Ulice, kde byly barikády, byly jen spěšně opraveny a mnohé domy měly poškozené fasády. Lidé

na ulicích byli v pochmurné náladě, mnozí oblečení ve smutku a skoro na každém rohu byly položeny věnce a květiny na památku vlastenců, kteří tam ve dnech pražského květnového povstání padli. Lidé byli rádi, že nás vidí v uniformách RAF, ale v jejich očích byl smutek a na rtech nevyslovené výčitky: „Proč jste nám nepřišli na pomoc, když jste byli tak blízko?“ Nemínili přítom nás, ale západní spojence, které se připravovali uvítat s otevřenou náručí. Na ulicích bylo mnoho vojáků v neupravených uniformách, nemytých a neholených, ale s krátce ostříhanými vlasy. Stále byli ozbrojeni puškami a pásy nábojů.

Kapitola 30

Když jsem dojel do Prahy, má první cesta vedla na velitelství letectva, kde jsem se měl hlásit. Letectvo v Československu nebylo samostatnou zbraní jako RAF v Anglii, ale tvořilo část čs. armády. Udržovalo si však svůj elitní výběr a modrou uniformu. Jeho zdravotní personál podléhal armádě. S dr. Bergmanem jsme se snažili, aby si letectvo zařídilo svůj zdravotnický personál, obeznámený s problémy létání. V tomto směru nám prospíval vývoj tryskových letadel a jejich vliv na lidský organismus vzhledem k jejich rychlosti. V té době to byl prvek, který nebyl plně prozkoumán. Trysková letadla se ve válce začala používat teprve v posledním roce a jejich potenciál nebyl zdaleka doceněn. Vysocí důstojníci letectva vyslechli naše argumenty se zájmem a naše postavení u letectva bylo výjimečné. Neměli jsme zdravotnické představené a naše činnost se řídila potřebami letectva. V mnohém směru jsme dělali to, co jsme dělali v Londýně, jenže náš úkol byl náročnější a prostředky skromnější. V první řadě naše letectvo nemělo mnoho letadel. Dostali jsme určitý počet spitfirů z Anglie a zbytek tvořila letadla, která Němci nechali při ústupu na našem území. Byly těžkosti s náhradními součástkami a v novém a ochuzeném státě jsme neměli velkou prioritu. Rusové, kteří měli spoustu letadel, si je vzali domů, když od nás odcházeli.

Naším úkolem bylo uspořádání zdravotnické letecké služby podle určitých norem, ustanovit zdravotnické standardy pro létající personál a organizovat jeho výběr. Kromě toho jsme museli pečlivě sledovat vývoj letecké medicíny, která byla teprve v začátcích. Pokud se týká rozsahu a nezávislosti naší práce, byli jsme ve výhodě bez velkého byrokratického omezení. Personál velitelství letectva se skládal většinou ze starších vyšších důstojníků, kteří strávili válku doma nebo v koncentračních táborech, a neměli tudíž válečné operační zkušenosti. Většina důstojníků našeho válečného letectva z Anglie byla umístěna na nižších místech a u jednotek. Důvody k tomu byly čistě politické, poněvadž naši politici, ovládaní komunisty, si nepřáli přílišný západní vliv na vyšších armádních místech. Ale vzájemný vztah mezi letci byl velmi dobrý. Byli to spolehliví profesionálové, kteří uznávali vzájemné schopnosti a zkušenosti. To ovzduší mně velmi imponovalo a soudil jsem, že v tomto prostředí bude možné vybudovat kariéru pro celkem spokojený život. Hlavní nevýhodou toho místa byla čistě administrativní práce bez klinické praxe.

Přesto jsem se snažil zjistit, jaké by pro mne existovaly možnosti v nemocnicích a v lékařské praxi. Všechny nemocnice byly plné mladých lékařů. Nemohl jsem to pochopit. Trvalo mi skoro dva roky, než jsem dosáhl kvalifikace v Anglii, zatímco moji vrstevníci, kteří zůstali doma při zavřených univerzitách, se kvalifikovali skoro okamžitě po skončení

Pražský hrad, 1562

války bez dalšího studia. Uvažoval jsem též o všeobecné praxi, ale věděl jsem, že tou by byl ovlivněn náš rodinný život a že by bylo těžké pro Betty to zvládnout. Když jsem uvážil veškeré možnosti, rozhodl jsem se pro nejjednodušší řešení, kterým bylo zůstat u letectva. Byla mi nabídnuta hodnost majora s eventuálním postupem do hodnosti brigádního generála. Přijal jsem ji s podmínkou, že zůstanu u letectva a že nebudu přemístěn mimo Prahu. Chtěl jsem udržet styk s co největším počtem válečných přátel, ke kterým jsem cítil bratrský poměr. Bylo to něco, co nás vzájemně vázalo po letech závislosti jednoho na druhém, ale co se nedalo definovat. Zevně jsme byli okamžitě rozeznatelní stužkami válečných medailí na svých uniformách. Kromě medailí za službu v různých částech světa a britských medailí mně byly uděleny medaile Za zásluhy I. třídy, Za chrabrost a Čs. válečný kříž. Byl to viditelný doklad naší válečné služby.

Kapitola 32

Ráno 25. února 1948 jsem odjel do úřadu v obvyklou dobu. Když tramvaj projížděla Václavským náměstím, všiml jsem si velké skupiny lidí. Někteří z nich nesli rudé prapory. Během dopoledne však k nám pronikaly znepokojující zprávy, které v poledne dostoupily katastrofálních rozměrů. Politická krize v zemi vyústila v prudký zvrat. Komunistická strana s perfektní organizací svých členů, s pomocí jí ovládaných bezpečnostních složek, jednotek lidových milicí a mediálně dokonale zvládnuté propagandy se zmocnila řízení státního aparátu. Prezident Beneš v odpoledních hodinách přijal demisi národně socialistických, lidoveckých a demokratických ministrů a jmenoval novou vládu, kterou mu navrhl předseda komunistů Klement Gottwald. Všechny noviny přinášely stejné zprávy a rozhlas oznamoval velké komunistické vítězství. Sekretariáty nekomunistických stran byly okupovány. Role, kterou západní velmoci hrály ve válce, byla v následujících měsících znehodnocována. Všichni, kdo je podporovali, si nezasloužili nic dobrého. Náš jediný věrný přítel byl prý Sovětský svaz, který sám s velkými obětmi osvobodil Evropu a Československo z nacistického teroru a pro nás byl jedinou zárukou integrity našeho území proti západním imperialistům. Propaganda tvrdila, že musíme spoléhat na přátelství Sovětského svazu a dokázat mu, že si ho zasloužíme.

Centrum Prahy bylo přeplněno davem lidí, přivezených z celého okolí a z průmyslových závodů. Jejich ozbrojená milice ve spolupráci s policií, které velel komunistický ministr vnitra, střežila všechna strategická místa. Armáda byla držena v kasárnách s odůvodněním, že její záležitostí není míchat se do vnitropolitických věcí státu. Stát byl izolován od ostatního světa uzavřením hranic a zrušením všech cestovních povolení. Pohraniční stráž byla zesílena a bylo jí nařízeno zamezit přechod hranic. Kdyby se někdo pokusil o útěk, bude s ním nemilosrdně naloženo.

Najednou jsem si uvědomil, proč tolik významných sovětských politiků a vojáků navštívilo nedávno Prahu a proč sovětský velvyslanec byl častým hostem komunistické strany. Bylo mně z toho nevolno, ale snažil jsem se to nedat najevo. Električky nejezdily, poněvadž nemohly projet demonstující masou lidí. Musel jsem jít domů pěšky. Na některých místech byla postavena řečnická pódia, na kterých se střídali jeden řečník za druhým za velkých ovací davu složeného z fanatických dělníků, studentů, ale i četných zvědavců a oportu-

nistů. Slibovali jim ráj na zemi, který vybuduje komunistický režim v Československu. Sliby zahrnovaly utopii nezištné a družné společnosti, ve které bude o každého postaráno, od kolébky do hrobu. S těmito sliby bylo spjato vyznání věčné lásky Sovětskému svazu a jedovaté útoky na Anglii a ostatní západní demokracie.

Byl jsem z toho zděšen. Kolik těch lidí si uvědomuje, za co vlastně demonstrují? Že žádají ustavení společnosti, která je úplně závislá na politickém režimu, který odejme jednotlivci jeho svobodu a možnost volby? Že sliby pracovních míst pro všechny jsou spojeny s nízkými platy, které ten slib úplně znehodnocují? Že jedinými prospěcháři těchto slibů budou funkcionáři režimu, který bude ovládat každého jednotlivce na jeho pracovišti? Že to bude režim, který každému vyměří životní prostor v bytě – i když si ho sám postavil – a rozhodne o výši nájemného? Že to bude režim, který rozhodne o vzdělávání dětí od jeslí po univerzitu a který bude ovlivňovat výsledky zkoušek a přijetí do škol a univerzit, že znehodnotí historii deformačních událostí? Že zamezí přístupu k informacím o ostatním světě, dovozu novin a literatury a znemožní cestování? Západní demokracie budou nazvány fašistickými a slovo kapitál se stane nejspínavějším v celém slovníku.

Kolik lidí v tomto davu si uvědomuje, že to je naposled, kdy je jim možno protestovat proti vládě? Byl jsem si jist, že příště vyjdou do ulic vyvolávat hesla už jen na rozkaz.

Budou moci neposlechnout? Každý z nich si bude chtít nějak polepšit, někdy v práci, někdy přestěhováním do lepšího bytu nebo lepším místem. Každý z nich bude chtít, aby jeho děti šly do dobrých škol. Cokoliv se z těchto aspirací uskuteční, bude záležet výhradně na slepém poslouchání orgánů režimu.

Celý základ mé morální existence, všechno, v co jsem věřil, a očekávaný způsob života, byly v troskách. Snažil jsem se analyzovat, co mě s těmito lidmi spojuje. Rodiště a jazyk. Položil jsem si otázku: stačí to ke ztotožnění se s tímto pro mě cizím prvkem? Budu muset po zbytek svého života přijmout toto falešné předstírání a zlovolné pokrývání pravdy? Jak mohu zradit to, v čem jsem vyrostl a pro co jsem šel do války?

Mé myšlenky se zatoulaly tisíc kilometrů – do Anglie, která se jevila jako fata morgana nádherné oázy ze středu této nehostinné pouště. Než jsem došel domů, byl jsem přesvědčen, že v tomto prostředí nebudu moci žít – nejen sám, ale kvůli Betty a našim dětem.

Toho večera jsme měli doma dlouhou rozmluvu. Betty tušila, že se něco ve městě děje, ale neuvědomovala si rozsah událostí. To jsem jí vysvětlil spolu s důsledky pro náš život. Skončili jsem rozhodnutím, že se musíme vrátit do Anglie, která bude našim jediným domovem.

Přišel den – 10. dubna 1948, kdy všechno bylo zařízeno a Betty s Jimem měli zajištěné místo v letadle do Londýna. Odvezl jsem je na letiště, a tam jsem se s nimi rozloučil. Pozoroval jsem je, jak jdou k nástupním schůdkům do letadla, malý Jim jen dva a půl roku starý cupital po boku Betty, drže se její ruky. Ve svém životě jsem zažil jiná dojemná loučení, ale toto bylo nesnesitelné. Cítil jsem za ně úplnou odpovědnost. Byli částí mé duše a mého života a nevěděl jsem, jaké překážky mě čekají, mám-li se s nimi zase uvidět. Čekal jsem na odlet letadla a pozoroval, jak se rozjíždí, vzlétá a konečně mizí na dalekém obzoru ve směru a bezpečí Anglie – mé milované Anglie.

Příští den jsem se v úřadě zmínil, že má manželka se synem jsou již v Anglii, ale nikdo na to nereagoval. Za několik dní jsem byl volán do úřadu svého představeného, plukovníka MUDr. Bergmanna. Měl mně sdělit, že má pozice na velitelství letectva je za stávajících okolností neudržitelná.

Byl jsem rád, že jsem byl suspendován, poněvadž jsem potřeboval čas, abych našel cestu za hranice. Kdybych najednou zmizel ze zaměstnání, hned by se na to přišlo. Takto jsem se mohl pohybovat, jezdit ke svým rodičům nebo jiným příbuzným a nikdo nevěděl, kde jsem.

Přestěhoval jsem nenápadně, co jsem mohl, ze svého bytu k rodičům v Brně a otec mi s tím pomáhal. Našel jsem spoj prostřednictvím bývalého důstojníka naší zahraniční armády, který měl též anglickou manželku. Asi po týdnu jsme znali datum naší akce.

Jel jsem se do Brna opět s rodiči a Vlastou rozloučit. Bylo mně jich nesmírně líto kvůli trápení, které jsem jim znovu způsoboval.

Kapitola 34

Můj duševní stav byl chaotický. Radost ze shledání s rodinou, mé osobní bezpečí a svoboda byly kaleny obtížemi mé cesty do Anglie. Litoval jsem též ztráty našeho bytu v Praze. Má nálada se pohybovala mezi nadšením, že naše útrapy jsou za námi, a smutkem, který jsem pociťoval ztrátou styku s rodiči a také politickým zaměřením mé vlasti. Nemohl jsem se zbavit pocitu, že další potíže a překážky na nás ještě čekají.

Byl jsem cizincem a cítil velkou vděčnost Anglii za to, že mi opět poskytla útočiště. Ale má legitimace prozrazovala, kým jsem byl. Nechtěl jsem být uprchlíkem – mé válečné souručenství s touto zemí vybízelo k tomu, abych s ní znovu splynul, přestože jsem miloval svou rodnou zemi. Byla to země mých rodičů a mnoha přátel, se kterými jsem vyrostl. Též jsem se nemohl zpronevřit zásadám, ve kterých jsem byl vychován. Věděl jsem, že moji rodiče a přátelé se budou muset přizpůsobit vládě komunistické diktatury, ale doufal jsem, že to pro ně bude snazší, než by to bylo pro mne. Měl jsem velké štěstí, že jsem mohl žít v prostředí, do kterého jsem cítil, že patřím.

První praktickou nutností bylo najít si zaměstnání. Uvažoval jsem o všeobecné praxi, ale mé svědomí mi říkalo, že než budu moci provozovat samostatnou lékařskou praxi, budu potřebovat více nemocničních zkušeností. Když jsem se o tom radil s děkanem lékařské fakulty, doporučoval mně, abych se držel univerzitních nemocnic, ve kterých pracovali nejlépe kvalifikovaní specialisté.

Na ambulanci v sheffieldském Royal Hospital bylo místo, o které jsem se ucházel. Byl jsem vyslechnut přátelsky specialistou, do jehož oboru ambulance patřila, a místo jsem dostal. Bylo velmi výhodné, že nemocnice byla jen asi kilometr vzdálena od našeho domu, ale nevýhodou bylo, že jsem musel bydlet v nemocnici. Tu oběť má rodina musela podstoupit. Přijaté místo nebylo finančně výhodné. Lékaři v nemocnicích byli před zavedením Státní zdravotní služby velmi špatně placeni, ale bylo mi sděleno, že jako demobilizovaný lékař mám nárok na zvláštní podporu.

Na začátku byla má práce v nemocnici sotva zvladatelná. Nemocnice byla umístěna blízko středu města a průmyslových objektů, a tak do ní směřoval neustálý proud pacientů. Před zavedením Státní zdravotní služby bylo zvykem, že lidé chodili do nemocnice přímo bez vědomí nebo doporučení svých rodinných lékařů. V té směsi to bylo obtížné rozhodování o různých případech a často na ambulanci nebyl nikdo, s kým bych se mohl poradit. Ale rozhodnutí se dělat musela, a často velmi rychle, v případech všeho druhu – chorob interních, chirurgických a úrazů, ke kterým docházelo jak v továrnách, tak i v domácnostech. Některé noci jsem vůbec nespal a byl to zázrak, že se to obešlo bez velkých omylů. Ale nabyl jsem velké zkušenosti v řešení zdravotních problémů a navíc se naučil chovat se v různých situacích. Bylo velkým štěstím, že moji kolegové byli velmi přátelští a že jsme si mohli vzájemně pomáhat.

Časem se náš život ustálil. V nemocnici jsem měl dobré postavení a specializoval jsem se na anesteziologii. Měl jsem mezi lékaři hodně přátel a vycházel jsem velmi dobře s personálem nemocnice. Naše bezprostřední budoucnost se zdála být příznivá. Začal jsem se cítit členem britské společnosti a v nemocnici ani v okolí nebylo Čecha, který by mi připomněl můj původ. Ztratil jsem pocit uprchlíka, cítil jsem se jako doma a má britská naturalizace byla pro mne formalitou.

Projev MUDr. Karla Macháčka pronesený 13. 4. 2002 v Míčovně Pražského hradu při slavnostním aktu pasování na rytíře českého lékařského stavu

Jsem vám nesmírně vděčen za velkou poctu, kterou jste mi dnes udělili. Pro lékaře nemůže být většího uznání, než uznání jeho kolegů a já si toho velice vážím. Stojím před vámi jako prostý lékař, který se nemůže prokázat žádnou významnou vědeckou prací, ani chorobou po něm pojmenovanou. Ale po celý život jsem se snažil být prospěšný nejen svým pacientům, ale také svému okolí a v nemalé míře i své vlasti.

Byl jsem byl ovlivněn ideologií humanitní demokracie našeho prvního prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka, ve které jsem byl vychován. Vážil jsem si toho, že jsem vyrostl v době, kdy poprvé po 300 letech měli Češi a Slováci svůj vlastní stát na úrovni jiných národů Evropy a který byl v mnoha směrech pokročilejší. Proto jsem tak těžce nesl ztrátu naší státní samostatnosti německou okupaci s jejími brutálními následky v roce 1939.

Byla válka a jediným čestným východiskem pro mne byla obtížná cesta přes troje nepřátelské hranice do naší zahraniční armády v jižní Francii. Není možno v tomto krátkém projevu popisovat události, které následovaly, ale kromě služby svému národu jsem nezapomněl na úděl svých studentských kamarádů v koncentračních táborech a těch, kdo byli umlčeni v protektorátu. Měl jsem též příležitost upozornit na situaci svých kolegů z lékařských fakult pražské a brněnské univerzity s výsledkem jejich dostudování na britských univerzitách.

Vrátil jsem se po válce domů jako lékař našich letců, jejichž hrdinství jsem byl za války svědkem, ale nebyl to už stejný domov, který jsem před šesti lety opustil. A když přišel úno-

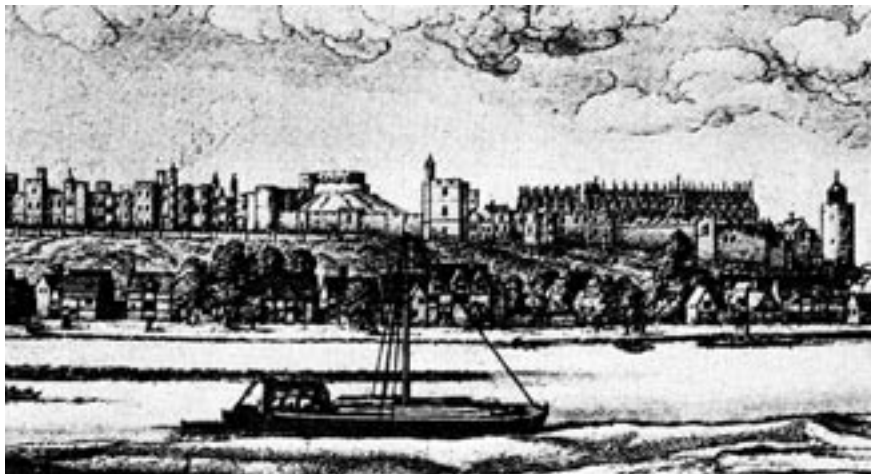
rový převrat v roce 1948 s otevřenou diskriminací vůči nám, kteří jsme bojovali na západě – octl jsem se po druhé v exilu. Když jsem po příjezdu do Anglie navštívil děkana Lékařské fakulty Univerzity v Sheffieldu, přivítal mě slovy: ”Wellcome home!” (Vítejte domů.)

Pracoval jsem několik let v univerzitní nemocnici v Sheffieldu, když se na mě obrátil můj dobrý přítel z brněnské lékařské fakulty MUDr. Jiří Lintner, který za války sloužil u naší vojenské jednotky na Středním východě, s tím že si otevřel lékařskou praxi na Canvey Island a že má víc práce, než bude moci zvládnout. Rád jsem přijal jeho nabídku spolupráce a společně jsme pokračovali v tom, co on úspěšně začal. Ta spolupráce – společně s dalším českým lékařem MUDr. Přemyslem Sonnkem - trvala třicet let, až do našeho odchodu do důchodu. Opouštěli jsme spolu skoro současně praxi, která měla 17 500 registrovaných pacientů a osm lékařů.

Od té doby uplynulo již skoro dvacet let, a od té doby převážně zapomněl, co jsem předtím čtyřicet let dělal. Ale zůstal jsem na místě, kde jsem padesát let žil, kde se ke mně lidé stále hlásí a vděčně vzpomínají na dobu péče českých lékařů.

Během svého života v zahraničí jsem nikdy, kromě doby války, neztratil styk se svým domovem a přáteli. Neztratil jsem též styk se svými válečnými přáteli, kteří žijí v Anglii. Po léta jsem ve výboru Svazu našich válečných letců, kterým se snažím být prospěšný. To, že se dožiji svobodného Československa, jsem si ani ve snu netroufal představit.

Jsem nesmírně šťasten, že se dožívám tohoto dne, a těžce nalézám slova, kterými chci vyjádřit svůj vděk za tuto velkou poctu, kterou jste mi udělili a kterou pokorně přijímám nejen za sebe, ale i za ty, kdo ve svém šlechetném povolání přišli o své životy během doby války za naši národní samostatnost.

Hrad Windsor, 1667

POSLÁNÍ

PŘED SVÁTKY

Jan Heller: Vůl a osel u jeslí

Když jsem byl malý, chodívali jsme v předvánoční době do kostelů prohlížet jesličky. V nich mne nejvíc zajímal vůl a osel.

Přešla léta. Četl jsem Písmo a zjistil, že v celém Novém zákoně není o volku a oslu u jeslí ani zmínka. Odkud se vzali? Přišli ze Starého zákona. Je to ohlas proroka Izaiáše: „Vůl zná svého hospodáře a osel jesle svého pána, mne však Izrael nezná, můj lid je nechápavý.“ – U Izaiáše jde o to, že i ta němá tvář je svému hospodáři vděčná, zná jej a ví, že je v jeho péči. Jen Boží lid a člověk nikoli. Celá příroda jde poslušně určenou cestou, jen člověk si chodí po svém a za svým a na svého Stvořitele nedbá. Měl by si z toho vola a osla u jeslí vzít příklad.

Staré křesťany zaujal jinak ojedinělý výraz „jesle“, a tak začali spojovat Izaiášův výrok se zprávou o Spasiteli v jeslích. Hospodářem rozuměli Hospodina a vykládali, že i tupý vůl a osel rozpoznali Pána v betlémském děťátku, a proto se mu přišli poklonit. Tím zahanbují všechny, kdo to nedělají.

Protikladem vola a osla, dvou pokorných strážců lásky, je krutý král Herodes, který dal povraždit betlémská nemluvnátka podobně jako kdysi dal farao novorozené izraelské chlapčičky házet do Nilu. Mojžíš však byl podivuhodně zachráněn, podobně jako Ježíš, který krutému králi unikl.

Co my s tím dnes? Nejen kolem nás, namnoze i v nás vládne dosud Herodes, sobectví, násilí a ziskuchtivost. Takže příběh o jeslích, volku a oslu i o Herodovi se nás ptá: Jak se my sami, chováme ke Kristu, když za ním v duchu putujeme do Betléma a k jeslím? Jako pokorný vůl a tichý osel, nebo jako zpupný Herodes? Chceme Lásce sloužit, nebo ji sprovodit ze světa? Ovšem těm, kdo dnes chtějí chlad chlívů vydýchat teplem lásky a pokorně se sklánějí u jeslí, říká leckdo: To jsou volí a oslí! Ale raději být za vola a osla u jeslí než žoldákem v gardě Herodově.

(Zkrácené zamyšlení prof. ThDr. Jana Hella na vánočním koncertu 3. LF UK, pořádaném 15. 12. 2003 u Panny Marie pod řetězem)

Michal Anděl: Sváteční kazuistiky

Jaksi podvědomě jsem cosi tušil, když jsem váhal s přijetím této řeči, ke které mě vybídla Lydie Fialová. Směs rozpaků a také trémy, možná větší, než mají ti, kteří byli či půjdou na státnici z chirurgie, mne ostatně neopustila dosud. Je to trochu něco jiného než mluvit jako děkan z děkanského křesla v Karolinu. Tam se mluví o jiných věcech než o věcech tak intimních, jako jsou Vánoce a oslava narození Božího syna.

Původně jsem si chtěl vzít nějaký biblický text či text církevních otců nebo třeba i jen vánoční rozjímání rektora Palouše, trochu si s nimi pohrát, trochu je rozvést. Či pokusit se snad trochu sémanticky rozebrat pár pojmů a zastavit se u nich. Postupně mi ale začalo docházet, že to nejde. Nakonec jsem si to nejvíc uvědomil při vánoční promluvě pana profesora Hellera o tom, že je lepší být volkem či oslíkem u jesli než nějakým knechtem v zoldu Heroldově. Barvitost jeho formulací i současná přesnost jeho vyjadřování je pro mne asi tak nedostizná, jako by pro něj byla přednáška o katabolismu.

A tak tedy budu mluvit o Vánocích velmi subjektivně. Ze všech stran se ozývá kritika komercializace. To je pravda. Leckdo vydělá, namastí si kapsu. Ale možná, že mnozí z těch, kteří utrácejí, chtějí udělat něco dobrého, ukázat se v lepším světle, chtějí někomu udělat radost. Navštíví tetičku, kterou jinak nevidí, možná splatí nějaký dluh, někomu řeknou či naznačí, že ho mají rádi. Prostě ukáží tu lepší část své bytosti. Skoro bych řekl, že 24. prosince bude i méně zločinů. A je dobře známo, že první rok první světové války o Vánocích utichly zbraně a na některých místech na západní frontě se sešli ti, kteří se ještě den před tím zabíjeli, aby spolu strávili aspoň večer v tichém rozjímání a pak se rozešli do svých táborů, a možná, že i mezi těmi, kteří spolu strávili štědrovečerní večeři, byli i ti, kteří se navzájem pozabíjeli. Mystika spojená s narozením Božího syna přitahuje mnohé a dělá skoro každého trochu lepším. Kde se ale bere to lepší, co z nás dělá druhý největší křesťanský svátek? Dovolte mi, abych k tomu přidal dvě své příhody, skoro bych řekl kazuistiky.

Prosinec 1993 jsem trávil jako československý zástupce na světové konferenci o výživě v Římě. Jeden den odpoledne, když jsem měl trochu více volna, jsem se vydal po Via Appia do katakomb. Kdo to znáte – Via Appia začíná u zbytků Caraculových lázní a končí skoro na venkově. Tam, mezi stromy, skoro jakoby v parku, jsou ukryty vchody do katakomb. Nasládlý pach v katakombách ukazuje, že to bylo místo nejen života, ale i smrti antických křesťanů. V katakombách je také mnoho dětských kostříček. Je dobře známo, že Římané vyhazovali své nemocné děti – neviděli v nich ještě hotové lidi. A křesťané ty ubohé uzlíčky sbírali, starali se o ně a některé i vyiplali. V důsledku své víry se stavěli na stranu ubohých, opuštěných a určených k smrti. To byla praktická činnost, ne nějaká teologie či sémantika. Souvisí to s tím, že křesťanská revoluce je založená na uvědomění si toho prvku člověka, který potřebuje pomoc i v sobotu, člověka, kterého vidí Ježíš i v opovrhovaných, v prostitutce či v někom, kdo provozuje podivné řemeslo nebo je de facto kolaborant. Nahlíženo dnešním pohledem i člověka v té zvláštní pornohvězdě, která chce kandidovat do evropského parlamentu, člověka v komunistickém sabotérovi Hofmanovi, člověka i v těch, které se zrovna teď vydávají v Perlově ulici za svým výdělkem. To je přístup, který je i dnes pro nás velkou výzvou – hledá lidské stránky tam, kde je jimi nevidí. To je něco, co vede k soucitu a solidaritě. A také k předvánočnímu otevírání peněženek bohatců na charitativních akcích. A taky vás, studenty, abyste zazpívali těm nejubožejším v LDN či se chovali pěkně k bezdomovci. Také ten je výzvou vánoční.

Je to už víc než třicet čtyři let, kdy jsem byl v létě na Fair Isle, malinkém ostrůvku mezi Shetlandami a Orkneji. Tamní populace, čítající asi čtyřicet osob, byla rozdělena do dvou náboženských skupin, sdílejících jeden kostel. Střídal se po týdnů v polední a večerní mši v téže jediném kostele na ostrově. Na Fair Isle stále lilo. První neděli, kdy jsem tam s nimi byl, jsem vůbec nerozuměl, proč v hustém dešti při viditelnosti snad méně než padesát

metrů, ti ostrované vycházeli rozradostnění z kostela a říkali si „beautiful day, isn't it?“ Asi po třech týdnech mne Start Wilson, kazatel jedné z těch církví, vyzval, abych v kostele četl z bible. Byl jsem celý šťastný, ne pro to náboženství, ale pro uznání zlepšení mé původně dosti chabé angličtiny. A při tom čtení v kostele mi to najednou došlo. Ti lidé spolu tvořili komunitu, pospolitost, horizontální společenství, které je ale přesahovalo vertikálně, vysoko nad věže jejich kostelíka. A pak, když spolu sdíleli ten zážitek pospolitosti, mohlo lít jako z konve, ale stejně to byl beautiful day. Na to jsem myslel, když jsem se chystal na dnešní vánoční promluvu, na to, aby zážitek z dnešní naší pospolitosti rámoval vstup do Vánoc, těch svátků, během kterých ukazujeme své lepší stránky.

Zamyšlení prof. MUDr. M. Anděla na studentském koncertě 17. 12. 2003. Kráceno.

VITA NOSTRA REVUE. Časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty. Vychází 4x ročně. Vydává 3. lékařská fakulta, Ruská 87, Praha 10. Náklad 400 kusů. Tel. 267 102 105, fax 267 311 812, e-mail: marie.fleissigova@lf3.cuni.cz.

Grafická úprava a tisk

TIGIS

Příspěvky dodávejte na disketách 3,5'' nebo e-mailem jako attached file v editoru MS-WORD (nejlépe ve formátu RTF), jiný způsob projednejte předem na čísle 267 102 105. Redakce neodpovídá za obsah mimoredakčních příspěvků. Publikované texty nemusejí vyjadřovat názory redakce.

Redakce si vyhrazuje právo na odmítnutí, krácení a jazykové úpravy příspěvků.

ISSN 1212-5083

VITA NOSTRA
REVUE

ČASOPIS 3. LÉKAŘSKÉ FAKULTY
UNIVERZITY KARLOVY

1/2004

ISSN 1212 - 5083

vita nostra

2004 revue 2

Autoři:

B. Ahern
V. Havel
V. Klaus
F. Koukolík
J. Kubinyi
P. Pithart
Z. Roithová
B. Svoboda
I. Wilhelm
L. Zaorálek

Hans Holbein mladší: Erasmus Rotterdamský

Z obsahu:

Evropané
Homo stupidus
Kvalita života
Ministr
Neklidné VŠ
Pohraničij
Poradenství
Rytíř
Věda
Tolerance

VITA NOSTRA REVUE

13. ročník, číslo 2

časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty

Vychází 4x ročně

Uzávěrka tohoto čísla 7. 6. 2004

Redakční rada:

Předsedkyně: prof. MUDr. Radana Königová, CSc.,
Klinika popáleninové medicíny FNKV a 3. LF UK

Mgr. Marie Fleissigová, SVI 3. LF UK (výkonná redaktorka)

PhDr. Martina Hábová, SVI 3. LF UK

ISSN 1212-5083

OBSAH

QUO VADIS EUROPA

L. Zaorálek: V Evropě jsme už žili	4
B. Ahern: Členstvím v EU jsme dosáhli suverenity	5
První reakce na vstup do EU	7
Evropané	9
Anketa VNR	11

RES PUBLICA

V. Havel: Poselství konferenci	14
V. Klaus: Smířme se s minulostí	15
P. Pithart: Paměť se nedá vynutit	17
J. Placht: 500 let bojů o naše pohraničí	19

ALMA MATER

I. Wilhelm: Reforma závisí na rozhodnutí politiků	24
L. Hlaváčková: Reformy v historii vysokého učení Karlova	27
Neklidné vysoké školy	30
Neklidná fakulta	32
D. Marx: Týden neklidu – a co dál?	34
Po uzavěrce	36

QUOD BONUM

Ministr zdravotnictví J. Kubinyi	38
R. Rokyta: Jak jsem se stal rytířem akademických palem	38
R. Jelínek: Za SVK 2004	44
J. Keller: Hodnocení intenzity MR signálu corpus callosum u difuzního axonálního poranění	45
E. Temerová: Variace arteria forsalis pedis a arteria arcuata	47
K. Duchoňová: Prostorová orientace v animálním modelu schizofrenie	49
Prix de Médecine	50
Z korespondence	50

ZDRAVOTNICTVÍ

Ministerský debut	52
M. Fleissigová: Mezi seniory	62

KVALITA ŽIVOTA:

J. Pěkníková: Na nepłodnost nevymřeme	64
E. Křížová: Jak se umírá v České republice?	66
P. Pařko: A ještě jedno zamyšlení nad koncem života	69
D. Schneiderová: Zkušenosti z vysokoškolského poradenství	71

TEXT

F. Koukolík: Homo sapiens stupidus	76
--	----

QUO VADIS, EUROPA

SNY
NADĚJE
ZKUŠENOSTI

Mědiryt z r. 1592 představující Evropu jako zralou ženu se srdcem v Čechách se stal emblémem slavnosti ve Valdštejnské zahradě v Praze, na níž poslanci a senátoři společně s občany oslavili 1. května vstup do EU.

Lubomír Zaorálek V Evropě už jsme žili

Byla Česká republika připravena na první květen? Vstoupili jsme do EU jako ten, kdo je schopen vejít se do pravidel, která tam platí?

Nepochybují o tom, že ČR zvládne vstup do EU, především proto, že to není věc, o které se rozhoduje v těchto dnech. Příprava a zvládnutí tohoto procesu byla záležitostí delšího času a my už do EU nejen dlouho vstupujeme, ale dlouho neseme všechny důsledky a ovšem i přínosy. Rád bych připomněl, že pro řadu podnikatelů, kteří sem v posledních letech přišli, byl faktor, který velice vážně zvažovali, že nás vnímali jako zemi, jež se stane členem EU. Vstupování do EU bylo přínosem i z hlediska investic do životního prostředí, které jsme v této fázi několikaletých příprav dělali – postupovali jsme totiž rychleji, než by tomu bylo, pokud by tu nebyl tento cíl. Tak se v relativně krátké době zlepšilo životní prostředí způsobem, který nemá obdoby. Říkám to proto, abychom si uvědomili, že není den D, kdy by se měly tyto změny udát; 1. května se jen otevrou poslední dveře a my projdeme.

Důsledky se neprojeví dramaticky ani v oblasti cenové, ani v našem běžném životě. Celá řada věcí se tady přizpůsobovala a už jsme žili jako součást Evropy.

Jsem přesvědčen, že scénáře plné pochyb, které zvyšují nejistotu, se ukáží být liché jako všechny fámy a polopравdy, které se tady v souvislosti s evropskou integrací bohužel objevily.

(Z rozhovoru J. Beránka s předsedou Poslanecké sněmovny L. Zaorálkem v časopisu Trend politiky, vědy, kultury, společnosti, 11. ročník, č. 5)

Bertie Ahern

Členstvím v EU jsme dosáhli plné suverenity

Z projevu úřadujícího předsedy Rady Evropské unie Bertie Aherna (Irsko) v Senátu Parlamentu ČR dne 22. 4. 2004

Nejlepším dokladem úspěchu Evropské unie je dobrovolné přistoupení nových členských států. Od 1. května bude Unie mít čtyřikrát více členů, než měla na začátku. Rizika, která prvních šest členů postoupilo založením EU, byla skutečná a značná. Zaslouží si náš vděk za to, že vydláždili cestu a zaujali vstřícný postoj k dalším členům. V padesátých letech dvacátého století existovala velká skupina lidí, kteří byli pevně přesvědčeni, že členství v Evropské unii představuje vzdání se nebo opuštění nebo snad rozředění národní suverenity. A takoví lidé jsou i dnes. Tuto myšlenku naprosto odmítám. Právě ve věku globalizovaného obchodu a médií nepředstavuje sdílení suverenity v dohodnutých oblastech ztrátu, ale přesný opak. Představuje pro státy skutečný a hmatatelný zisk, neboť jim dává vliv, v jaký by jinak nemohly ani doufat.

Základy pro přistoupení Irska k Evropské unii jsme položili v šedesátých letech. Další vlády pak pokračovaly v nastaveném politickém směru. A v dlouhodobější perspektivě jsme se začali těšit ekonomickým úspěchům, jaké jsme v naší historii nikdy nepoznali. Naše vlastní politika byla základní složkou našeho ekonomického úspěchu a rámec, který poskytla EU, umožnil zmírnit vnější tlaky, nad nimiž jsme neměli žádnou nebo jen velmi malou kontrolu. Díky členství v Unii jsme poprvé dostali hlas při stanovování pravidel, v jejichž rámci jsme pracovali. To samo o sobě znamenalo velký pokrok pokud jde o ekonomickou svobodu. Dalším kritickým faktorem byla solidarita, kterou nám prokazovaly členské státy. Strukturální fondy a fondy soudržnosti umožnily zajistit naší populaci životně důležité dovednosti a značně nám pomohly překonat deficit v infrastruktuře.

O ekonomické transformaci Irska se hovoří po celém světě. Byli jsme schopni ukázat, že správná směs domácí politiky v rámci EU nabízí skutečný potenciál, dynamiku pro růst a zaměstnanost. Ale ani nám se to samozřejmě nepodařilo napoprvé. Chtěl bych zde říci, že se nám to možná podařilo napodruhé. Nakrátko jsme sešli ze správné ekonomické cesty. Výsledkem byl vysoký deficit, vysoká nezaměstnanost a vlna emigrace. Když jsme však začali řešit chyby v domácí politice, naše členství v EU zajistilo, že se nám podařil rychlý obrat, protože samo členství v Unii nebylo zárukou úspěchu. Byla to pro nás přiležitost.

A jak je na tom naše suverenita? Někteří lidé se soustředují na to, že někdy musíme provádět politiku, která se nám nelíbí, a tvrdí, že to je zásah do naší suverenity. Tito lidé prostě nemají pravdu. Než jsme se k Evropské unii připojili, byli jsme izolovaným národem na periferii Evropy, stáli jsme ve stínu našeho velkého souseda, Velké Británie. Když jsme ale potom obhajovali naši otázku v Radě, zjistili jsme, že dokážeme bodovat i ve vyšší váhové kategorii, než sami jsme, a že dokážeme obstát i vůči nejmocnějším. Naučili jsme se to a byli jsme schopni uvést pádné argumenty na podporu svých zájmů. Zjistili jsme, co znamená solidarita, a vyspěli jsme skutečně do podoby nezávislého státu. Spolu s tím, jak se irská společnost rychle měnila z převážně venkovské na městskou, rostla také sebedůvěra našich lidí. Začaly se také ukazovat příležitosti pro irské ženy, jejichž důstojnost byla posílena díky tomu, že Unie trvá na rovné mzdě a rovných příležitostech. Naši pracovníci si začali uvědomovat význam legislativy v oblasti bezpečnosti práce a zdraví. A naši mladí lidé mohli cestovat a zjistit, že jsou schopni obstát i vůči svým evropským protějškům.

Jako země se svěbytným jazykem a kulturou jsme byli svědky jejich rozkvětu v širším evropském kontextu. Irský jazyk nebyl zatlačen do pozadí, podpora pro něj naopak začala rychle vzrůstat a dnes podstatná část vzdělání na prvním stupni probíhá výhradně v irském jazyce. Iniciativa k tomu vyšla od Irů, kteří jasně chápou význam zachování místní kultury v rámci širší kultury evropské. A s vědomím, že Evropská unie není pro naši kulturní identitu žádnou hrozbou. A nemusím ani připomínat, do jaké míry irská hudba dokázala oslovit mnoho Evropanů. Než jsme se připojili k Unii, neznal ji mimo Irsko téměř nikdo. Pro Irsko se pocit, že jsme nezávislí a rovnocenní, se vstupem do Unie posílil. Necítíme se být ohroženi pojmy, jako velké státy a malé státy proti sobě v institucích Unie. Náš vztah k Velké Británii se změnil k nepoznání a stalo se z něj skutečné partnerství, v němž společně hledáme usmíření na Irském ostrově. Jsem přesvědčen, že prostor, který nám EU poskytla, byl klíčový pro rozvoj našeho vyspělého vztahu. Právě v tom spočívá skutečná síla Evropské unie. Kupředu nás vede duch tolerance, respektu k rozdílnostem a vědomí, že všichni pracujeme jako rovný s rovným pro všechny naše lidi, a to nás žene kupředu. Absolutní odhodlání k hledání kompromisů a poskytnutí našim lidem pocitu, že jim věci patří, to je základ našich kroků. Představa o vítězích a porážkách, to není představa Evropské unie.

Evropská unie se musí i nadále přizpůsobovat, musí se měnit, musí tvořivě reagovat na nové situace, v nichž se nachází. Musíme i nadále pracovat na vytvoření systému vládnutí, který bude vhodný pro měnící se a komplexní svět. Systém, který bude na skutečnost reagovat, na tu skutečnost, se kterou se potýkáme. A to vyžaduje schválení nových a efektivních přístupů na evropské úrovni i doladování EU samé. Snahy o to, aby se tyto potřeby a okolnosti odrážely ve změnách základního zákona Unie, jsou naprosto pochopitelné. A proto je životně důležité, aby se Unie dohodla na nové ústavní smlouvě co nejdříve.

Kampaň k volbě členů Evropského parlamentu je možností k diskusi o otázkách EU. Umožní nám skutečně pojmenovat praktické výhody spolupráce. Tyto výhody sahají od větší bezpečnosti v Unii předáváním informací o teroristických hrozbách až po usnadnění cestování občanů tím, že dostanou zdravotní průkazy platné po celé EU. Volby do Evropského parlamentu jsou také užitečným a příhodným připomenutím demokratických základů EU. Demokracie je základem, na němž je EU vybudována a udržována. Samo členství vychází

z toho, že každý členský stát je demokratický a každý se snaží doplňovat a dodržovat přísná demokratická kritéria.

Nyní musíme mít stále na mysli a neustále si připomínat, že jsme komunitou se společnými zájmy, které převažují nad individuálními. Každý členský stát musí silně prosazovat svou vlastní pozici. Ale neměli bychom hledat způsoby, jak zdůrazňovat svůj nesouhlas. Někdy můžeme své zájmy prosazovat v úzkém souladu s ostatními. Ale vždycky má každý z nás povinnost ujistit se, aby debaty byly konstruktivní a uctivé. To je metoda, která od počátku Evropské unie fungovala nejlépe, a musí i nadále zůstat stylem naší práce. Měli bychom také přijmout skutečnost, že budeme muset pracovat tvrději. Každý v naší pětadvacetičlenné rodině se bude muset snažit, aby důvodů k nedorozumění bylo co nejméně. Budeme se muset více věnovat jeden druhému a lidem v institucích Unie. To bude nezbytné na všech úrovních naší administrativy a v celém politickém spektru.

Dnes bychom se měli zaměřit právě na rozšiřování Unie. Nemám ani špetku pochybnosti o tom, že rozšíření Evropské unie bude od nás všech vyžadovat tvrdší práci. Zároveň však věřím, že kvalita toho, čeho pro své lidi dosáhneme, bude záviset na míře našeho nasazení. Na každé úrovni našeho systému bude společné zapojení do této větší a rozmanitější unie kritickým bodem našeho vlastního úspěchu i úspěchu EU pro budoucí generace. Jsem přesvědčen o tomto úspěchu. A jsem také přesvědčen, že práce Evropské unie se ponese v duchu přísloví, které říká, že „bránit by se člověk neměl silou, ale pomocí přátel“. Jsme zase pospolu jakožto Evropané.

(Časopis Senát, 2/2004. Kráceno)

První reakce na vstup ČR do Evropské unie

TIMOTHY GARTON ASH, POLITOLOG: Pokud budeme Evropu poměřovat se Spojenými státy nebo utopickým snem o Evropě, pak nám starý kontinent přijde jako smutně nedokonalý. Srovnajte však Evropu 1. 5. 2004 s její vlastní minulostí. Pomyslete, jaká byla před dvaceti lety, v roce 1984, nemluvě o roce 1944. Pak si pusťte céděčko Slovanských tanců od Antonína Dvořáka a otevřete láhev vodky.

VOJTĚCH CEPL MLADŠÍ, SOUDCE: Je smutný paradox, že Češi dokázali desetiletí hořekovat nad zbabělostí ostatních národů v Mnichově, ale dnes je většina z nich spíše proti jakémukoli zásahu proti všem skrytým i zjevným nepřátelům Evropy. Pokud se tento přístup nezmění, čekají nás osklivá překvapení.

JIŘÍ GRUŠA, SPISOVATEL: Otázka nestojí tak, jestli v Unii přijdeme o svébytnost, nýbrž zda svébytnost je možná mimo Unii.

VÁCLAV HAVEL, BÝVALÝ PREZIDENT: Jistě nebudeme se vším spokojeni, uvědomme si ale, že jde o projekt na staletí. Dopracovat se k němu stálo naše předky mnoho utrpení, než abychom si ho mohli dovolit účelově překrucovat a podržovat populistické rétorice před každými volbami.

JANINA HŘEBÍČKOVÁ, MANAŽERKA: Často nejme soudní a myslíme si, že všechno umíme, ale ono to zatím tak není – už jen míra korupce, hospodářská kriminalita či netolerance vůči jiným etnikům jsou u nás nesrovnatelně rozšířenější než na západě kontinentu a s tím se musíme vypořádat.

PAVEL KOHOUT, EKONOMICKÝ ANALYTIK: Šťastná shoda okolností, která stála za dosavadními úspěchy EU, nebyla náhodná. Šlo o výsledek cíleného úsilí osvěceniší části evropských politiků. Problémů, které jsou před námi, není málo. Skutečný eurooptimismus nespočívá v bezmyšlenkovitém jásání nad vstupem do EU, nýbrž v přesvědčení, že se problémy unie podaří úspěšně zvládnout.

ZDENĚK MAHLER, HISTORIK: Sjednocujeme úsilí proti tomu, co Evropu deformuje: bohatství bez srdce – hédonismus bez rozumu – vědomosti bez svědomí – obchod bez skrupulí – náboženství bez lidskosti – politika bez etiky a principů... Šanci nesmíme promarnit. Říká se: kdo nezná dobře své dějiny, musí si je někdy trpce zopakovat. Ta věta už neplatí: už si je nezopakujeme. Zbývá jedině: být kvalitní!

LUDEK NIEDERMAYER, VICEGUVERNÉR ČNB: Za národní zájem je místo snahy o kvalitní řízení sjednocené Evropy ku prospěchu všech považována ochrana dílčích a mnohdy krátkodobých zájmů jednotlivých zemí. Důsledkem je nynější ochrana původní patnáctky před konkurencí z nových států i za cenu potlačení principů, na nichž je myšlenka jednotné Evropy postavena. Omezení pohybu pracovních sil tento trend ilustruje.

LEO PAVLÁT, ŘEDITEL PRAŽSKÉHO ŽIDOVSKÉHO MUZEA: Zdá se mi, že většina dnešní Evropy je slepá k vlastní historii, egoistická, ochotná obětovat jiné kvůli vlastnímu, navíc iluzornímu dobru. Jakkoli se můj pohled může jevit chmurně, osobně v něm nalézám i určitý optimismus: pojmenujeme-li problémy, je to první krok k jejich řešení. A vzpamatovat se lze vždy. Věřím, že se tak stane dříve, než bude pozdě.

JÁCHYM TOPOL, SPISOVATEL: Na český stůl ovšem patří i česká lebka, jak psal Hrabal, a protože jdeme k eurobráně s vlastním stolem nezameteným, užíváme se nad statistikami, které nás přiřazují k druhé kategorii občanů EU na dvacet a padesát příštích let. Elektronika a banány budou u nás holt nějakou dobu dražší, protože jsme tu v padesátých letech měli mj. popravu. Za tu dobu naši stalinisté už asi opravdu vymřou. Nyní se však Čechie vyšňořila květnem, což vzbuzuje pocit, že první slovem v Evropě a posledním ve východní Evropě je naděje.

VÁCLAV ŽÁK, PUBLICISTA: Když britští konzervativci kritizují Evropu, dá se to pochopit. Teskní po době, kdy Británie vládla říši, nad níž slunce nezapadá. Těžko říci, po čem teskní čeští konzervativci. Po suverenitě? Čeho? Čekání v předpokoji v Mnichově? Či podpisu moskevských protokolů? Na koho padne záchvat skepse, že už o ničem podstatném nebudeme rozhodovat, měl by si položit otázku: kdyby byla Evropa klubkem rozhádaných zmijí jako v první polovině 20. století, bylo by to pro nás lepší?

(Zdroj: MFDnes 3. 5. 2004, Respekt 3. –9. 5. 2004)

Evropané

F. Mezihorák: Galerie velkých Evropanů. Nakladatelství Olomouc. 2002

Erasmus Desiderius Rotterdamský 1469–1536

„Vrchol zločineckých machinací je však dosažen, když vládcové usoudí, že tam, kde je národ jednotný, jejich moc kolísá, ale kde je národ rozpolcen, tam pevně stojí; a nyní popuzují rafinované lidi, aby úmyslně rozdmýchali válku a současně jednotu národa roztržili, a pak jej v jeho neštěstí nestoudně vykořisťovali... Ó, kéž by bylo možno tento mor vyobcovat na najzazší ostrovy! Jsou-li křesťané údy jednoho těla, pročpak se netěší jeden ze štěstí druhého?“

Nizozemský teolog a filozof. Největší renesanční humanistický myslitel. 1486 nedobrovolný vstup do kláštera, 1492 vysvěcen na kněze, 1493 povolení žít mimo klášter. 1495–1499 studium na Sorbonně, počátek literární činnosti. 1498 návštěva Anglie, přátelství s Thomasem Moorem. Další studia v Paříži a Lovani, doktorát teologie v Turínu, později na oxfordské a cambridgské univerzitě, profesor řečtiny v Cambridge. Královský rada na dvoře Karla V. v Brabantu, 1518–21 profesor v Lovani. 1521–29 Basilej, vyvrcholení vědeckého díla a vydavatelské činnosti. Po reformačním převratu v Basileji odchod do katolického Freiburgu, 1535 návrat do Basileje.

Na rozdíl od svého současníka a antievropana Macchiaveliho, horujícího pro bezohlednou vladařskou moc a umění válečné, Erasmus soudil, že válka je sladká jen pro ty, kteří ji nepoznali a válečníci se mu v žádném ohledu nejevili jako lidé hodní obdivu. Svým životem a dílem byl tak spjat s Evropou a evropanstvím (jestliže měl vlast, byl jí celý kontinent), že bývá nazýván prvním uvědomělým Evropanem. Užíval latiny jako nadnárodního jazyka, jako celoevropského pojítka. Opíral se o tradici křesťanské morálky, věřil v rovnoprávnost všech národů i ras a usiloval o jejich mírové soužití. Jisté naděje spojoval s Karlem V., jehož rádcem byl. Idea erasismu spojovala a spojuje všechna obyvatelé Evropy s evropanským citěním. (Evropská unie se k jeho odkazu hlásí např. velkým vzdělávacím projektem Erasmus.)

Emeric Crucé 1590–1648

„Měli bychom si přiznat, že lidská společnost tvoří jedno tělo, jehož části jsou navzájem spojeny; nemoci jedné části těla přecházejí vždy na části ostatní... Jaká by to byla radost, kdyby se lidé mohli všude volně pohybovat, porozumět si bez problémů s hranicemi zemí, bez formalit, jako by byla celá země (jak opravdu tomu má být) městem vytvořeným pro všechny... Já mohu přispět jen svými přáními a skromnými představami. Nicméně jsem chtěl potomstvu zanechat toto svědectví. Bylo-li marné, dobrá: papír a slova mnoho nestojí. V tomto případě prohlašuji se Solónem, že jsem pro blaho všech řekl a učinil všechno, co jsem mohl.“

Francouzský spisovatel. Mnišský učitel na škole v Paříži (označovaný jako „malý pařížský kantůrek“). 1623 spis „Nový Cyneas“, nazvaný podle moudrého a výmluvného muže, vyslaného králem Pyrrhem do Říma k jednání o míru.

Jeho posouzení světa vyznělo v naprosté odmítnutí války, která – což by si měli uvědomit také vládci – otrásá i trůny. Ve svých úvahách překračoval hranice Evropy a mír žádal nejen pro tento kontinent, ale i pro celý svět, neboť všude viděl lidi, jako je on sám, všude viděl národy spojené přirozeným a nerozlučným poutem. Svou národní snášenlivost pochopitelně rozvíjel i v náboženskou smířlivost. Nejlepší způsob, jak předejít válce, viděl ve smířícím soudu, jehož autoritě by se zneprátené strany vždy dobrovolně podřídily. Zároveň navrhl ustavit pro řešení mezinárodních problémů generální shromáždění (senát), složené z vyslanců všech panovníků; jako neutrální a pro všechny strany geograficky příhodné sídlo tohoto orgánu uváděl Benátky. Mezi všemi vládci vyzvedl úlohu papeže a – tureckého sultána. Věřil, že senát dokáže najít prostředky, jak každého „přivést k rozumu“. Zamýšlel se také nad tím, co budou národy dělat, když už nebudou svou energii vybijet ve válkách, a navrhl pěstování vzdělanosti a věd, rozvoj řemesel, velké projekty k splavnění řek, k získání nové půdy, ke zlepšení cest a dopravy. Doporučoval také sjednocení měn a vah a opájel se vidinou volného pohybu lidí a zboží.

Jan Amos Komenský 1592–1670

„Abychom přestali své plány a snahy jeden před druhými utajovati, každý jen pro sebe pracovati, přinesu příklad, neboť je mým nejvyšším cílem zvěstovati Krista všem národům. Toto světlo musí být ostatním národům ve jménu naší evropské vlasti přineseno; proto se musíme nejprve mezi sebou sjednotit. Nás Evropany by měli považovat za cestující na jedné a těžké lodi. Nemohu mlčet, neboť zvěstuji naději, že mé poselství může zmírnit zlo války, jako hudba plná harmonie... Je to uzel hodný božského rozhodčího, uzel zapletenější, než byl gordijský, který vám, mužové stojící v čele křesťanského světa, předkládám v tomto díle, abyste jej buď rozvázali svým uměním, nebo rozsekli mečem vzájemné lásky... Co nám brání, abychom se nespojili v jediný stát a nepodřídili se svým zákonům?... Hlavně na nás Evropany spadá povinnost všechno možné zkoušet na podporu spásy světa... Neboť my Evropané jsme ta strana půlnoční, město velkého krále, útěcha vší země, jak v duchu předvídala a jásajíc zpívala církev izraelská... Aby se toto proroctví konečně splnilo a my Evropané abychom se opravdu stali útěchou vší země, hle, ukázána je nám z nebes stezka nová, rovná, příjemná... Cesta, která místo tolika náboženství navzájem neshodných ukazuje náboženství jedno..., místo tolika různých a navzájem se podvracejících způsobů státní správy ukazuje způsob jediný, tak prostý a přece tak účinný k udržení všech lidí světa v pokoji, že ani lev ani žádná jiná šelma se tam nepotká, kdyby chtěli lidé po ní jít...“

Český pedagog, teolog, filozof, spisovatel. studium na bratrské škole v Přerově, teologie v Herbornu a Heidelbergu. 1616 vysvěcen na kněze. 1628 odchod do exilu. 1628–1641 Lešno, učitel, později rektor bratrského gymnázia, sekretář a archivář jednoty bratrské. 1641–42 na pozvání anglického parlamentu v Londýně. 1648 Lešno – poslední biskup jednoty bratrské. 1650 na pozvání sedmihradského knížete pobyt v Blatenském Potoku – pokus o uskutečnění školského programu. 1654–56 Lešno, při požáru zničena jeho knihovna, rukopisy i archiv jednoty bratrské. 1650–1670 v Amsterdamu vyvrcholení vědecké a literární práce.

Byl Evropanem už svou životní poutí, neboť pobýval a působil v celé řadě zemí, sledoval i sám na sobě pociťoval dramatické a tragické události 17. století. Z toho vyplynulo také jeho hledání lepší budoucnosti nejen pro české království, ale i pro Evropu a celý svět. Za svého anglického pobytu vložil úvahy o celkovém osvícení a nápravě lidské společnosti do spisu „Cesta světla“. Mystické světlo je obrazným výrazem pro myšlenku všeobecného pokroku, mezinárodní organizace vědění, vyučování a šíření vzdělanosti. Snil o univerzálním jazyku a plánoval vytvoření „sboru učenců“ (collegium lucis), který by na základě mírové spolupráce evropských národů řídil univerzální výchovu všech lidí od narození až do dospělosti.

V tomto smyslu přemýšlel i nadále a v závěrečné fázi svého života věnoval většinu sil právě hledání cest k mírové organizaci světa, Evropy pak zvláště. Tak vznikl (nebyl však zcela dokončen) monumentální projekt „Obecná porada o nápravě věcí lidských“. V sedmi nestejně propracovaných částech hledal a navrhoval cesty a prostředky k nápravě lidské společnosti, k usmíření národů (včetně Turků a Židů). Vyzýval k názorové diskusi a formuloval zásady demokratické politické kulturnosti. Válčná řešení problémů samozřejmě odmítal. Jako orgány, které mají obecnou nápravu zajistit, navrhoval „sbor světla“ (má vyčistit světlo poznání), „svatou konzisto“ (dbající o zbožnost mravnost) a „soud míru“ (zajišťující občanskou správu světa před zneužitím moci). Takové orgány by vznikly v každém státě, ale analogicky i na každém kontinentu, přičemž Evropě byla přisuzována rozhodující role a v Londýně měla vzniknout „akademie světla, míru a lásky“. Vlivem dobových souvislostí připsal zvláštní roli „nejmocnější trojici severovýchodních království, symbolizujících i tři hlavní proudy náboženské – Polsku, Švédsku a Velké Británii.

Komenského plán byl mezi čtyřmi velkými evropskými projekty, jež vznikly od počátku 17. do počátku 18. století, nejutopičtější. Svým akcentem na vzdělání a mravnost však i dnes představuje mimořádný impuls a září jako diamant evropského myšlení.

Anketa VNR

- 1. Co považujete za základní rys evropanství?**
- 2. Které z evropských osobností si vy osobně nejvíce považujete?**

CYRIL HÖSCHL, LÉKAŘ A VYSOKOŠKOLSKÝ UČITEL:

1. Neschopnost řešit evropské problémy, kulturní nadřazenost vůči ostatnímu světu a nyní i antiamerikanismus.
2. Einsteina, Poppera, Mendela, Purkyně, Darwina, Curie, Beethovena, Bacha, Mozarta, Kepplera, Galilea, Spinozy, Descartesa, Dvořáka, Smetany, Kafky, Michelangela, Kundery – ta otázka snad nemá smysl, vždyť jsou to celé dějiny věd a umění.

MARTIN C. PUTNA, LITERÁRNÍ HISTORIK:

1. Rozmanitost a jednota. Příliš členitý terén, příliš mnoho jazyků a národů – a současně síť, které tu různost propojují. Evropu sjednocovaly římské silnice, pak římská mše, pout' na západ do Compostely, na jih do Říma a na východ do Jeruzaléma, síť univerzit a neustálý tok studentů mezi nimi, a ovšem latina sama. Bojím se, že angličtina, respek-

tive ta špatná američtina, kterou se dnes v Evropě obcuje, nemůže latinu nahradit. A teď nemyslím lingvisticky – ale duchovně.

2. Osobnosti – zase ty „římské“, různost propojující osobnosti – Řehoř Veliký, Karel Veliký, Erasmus Rotterdamský, madame de Stael, Goethe, Stefan Zweig... A z českých Evropanů jmenován budiž aspoň Karel VI. Schwarzenberg (1911–1986), český vlastenec a historik, který tolik miloval a propagoval ideu historických práv českého království právě i proto, že ji vnímal v kontextu evropských historických tradic. A jak trapně si dnes Češi neváží jeho syna, dalšího skutečného Evropana z Čech!

JÍŘINA ŠIKLOVÁ, SOCIOLOŽKA:

1. Evropanství mělo a má odlišné charakteristiky v různých obdobích a není možné mluvit o tom bez určení času, období. Evropa byla něco zcela jiného ve středověku, ve XX. století a dnes. V současnosti je, či spíše mělo by být, pro evropanství přijetí těchto zásad:
 - a) demokracie,
 - b) respektování lidských a občanských práv jedince,
 - c) úcta k jinakosti člověka
 - d) judaisticko-helensko-křesťanská kultura.
2. Na tuto otázku neznám odpověď. Osobností, které formovaly po staletí Evropu, jsou tisíce – vybrat z nich jednu – bez ohledu na to, zda to má být osobnost náboženského myslitele, světce, filozofa nebo vědce či umělce, je pro mne nemožné. Za významné považují ty osobnosti, které svým dílem, činností, myšlenkami přispívaly k uskutečnění principů, které jsem uvedla v odpovědi na otázku první.

JANA ŠILEROVÁ, BISKUPKA:

1. Znalost evropských dějin, pokud možno historie jednotlivých evropských zemí nejméně za posledních 200 let. Nechtít si brát ze společného koláče víc, než mají druzí, a nežít z výhod na úkor druhých. Odlišnosti lidí z jiných zemí se nebát, ale nechat se jimi obohatit. Vstřícnou a zvědavou zvědavost zejména k novým členům EU.
2. Z Čechů se evropanství nejlépe daří Milanu Kunderovi a Václavu Havlovi a doufám, že evropským umělcům a duchovním.

RES PUBLICA

ČESKÉ POHRANIČÍ
TOLERANCE

Tolerance místo intolerance –

– pod tímto názvem se koncem března v Ústí nad Labem konala konference o česko-německých vztazích. O tom, jaký význam jí pořadatelé přikládali, svědčí pozvání pro nejvyšší ústavních činitele ČR, prezidenta republiky Václava Klause a předsedy Senátu Petra Pitharta, stejně jako pro prezidenta bývalého Václava Havla.

Václav Havel Poselství konferenci

**Výběr z dopisu, v němž se Václav Havel ze zdravotních důvodů omluvil
za svou neúčast na zahájení konference**

Nechtěl bych opakovat, co jsem o česko-německých vztazích řekl v mnoha svých předchozích projevech, nicméně zdá se mi, že dnešní situace v naší zemi aktualizuje jeden aspekt celé věci, který jsme dříve přehlíželi či nedoceňovali. Uvědomme si toto: velmi vzrušená a dramatická poválečná atmosféra plná spravedlivého hněvu i zášti, provázena neomluvitelnou a nespravedlivou pomstychtivostí, pramenící v mnoha ohledech z pocitu špatného svědomí, neměla čas a možnost přerůst tak, jako v západních demokraciích, ve věčnou svobodnou debatu. Přenesla se naopak do poměrů, které jí daly podobu národních mýtů, fixovaných předsudků, nezpochybnitelných dogmat a paradigm. Dlouhá desetiletí se nesměla naše moderní historie – a speciálně naše vztahy s Německem – svobodně zkoumat, analyzovat, hodnotit. Pokud se to dělo, pak v oázách svobodného myšlení, vytvořeného nezávislými iniciativami v čele s Chartou 77. V disentu, který se dnes netěší obzvláštní úctě či uznání, jsme, byť v malém, relativně uzavřeném a izolovaném, předbílali svou dobu svobodnou diskusí, která v okolním veřejném prostoru byla možná až po pádu komunismu. Proto nám byly některé věci samozřejmé od počátku svobodných poměrů, zatímco valné většině občanů nikoli.

Za posledních třináct let bylo vykonáno mnoho, existuje už celá knihovna nezávislé vědecké literatury související s tématem česko-německých vztahů. Přesto se duch klidně, věcně, svobodně reflexe v politické realitě a v politických činech dosud v plné míře, jak by bylo zapotřebí, neprojevil. Je tomu tak proto, že mnoho politiků ve snaze reagovat na předpokládané mínění svých voličů vychází vstříc reziduíům předsudků či dogmat, která ve většinové populaci doznívají, svými stanovisky ji v nich utvrzují, a po desetiletí udržované archetypy tím vlastně dále upevňují a fixují. To není dobrý úkaz. Domnívám se, že úkolem politika není pouze vycházet vstříc převládající atmosféře, náladám, stereotypům myšlení, ale je jím naopak – a v bytostném zájmu občanů – odvaha předsudkům čelit a ukazovat cestu, která předpokládá svobodnou reflexi. Významný krok v tomto směru byl učiněn česko-německou deklarací. Zdá se mi, že na ní by se mělo navázat i ve sféře politických postojů a prohlášení. Pevně věřím, že takový přístup – mezi mnoha jinými bohubilými aktivitami – posílí i velké a důležité setkání v Ústí nad Labem.

26. března 2004

Václav Klaus

Smiřme se s minulostí

Projev prezidenta republiky k česko-německým vztahům

Jsem opravdu rád, že se mohu zúčastnit vaší konference. Ta se koná ve chvíli, kdy se **rozšířením Evropské unie o dalších deset, nesporně a autenticky evropských států**, otevírají nové formy spolupřítání a spolupřátání národů tohoto našeho nejjednoduššího a nikoli bezkonfliktního kontinentu. Vycházím přitom z vědomí toho, že život Čechů a Němců na území našeho státu má tisíciletou historii a že na ni musíme navazovat. Samo město Ústí nad Labem velmi výrazně symbolizuje jak úspěšná a přátelská, tak i podstatně méně úspěšná a méně přátelská období našich vzájemných vztahů, a proto je dobré, že se konference koná právě zde.

I když se dnes zcela logicky orientujeme hlavně na přítomnost a budoucnost česko-německých vztahů, a já jsem přesvědčen, že je to naší prvořadou povinností, **nesmíme si dovolit luxus zapominání na minulost**. Musíme se jí snažit dobře poznat, pochopit v celé její komplexnosti. Nesmíme – a to všichni, kterých se to týká – podléhat jednostranným výkladům, které zejména díky tragickému vývoji minulého století nepřítivně zatížily naše vzájemné vztahy a pohled na česko-německé soužití dlouhodobě zkomplikovaly. Ze všech těchto důvodů považuji vaši konferenci za potřebnou. Není dobré, aby se diskuse tohoto typu konaly převážně mimo území naší země, bez našeho zastoupení či se zastoupením jen málo výrazným a málo reprezentativním. I pro eventuální rozšíření spektra pohledů na tuto problematiku jsem přijal vaše pozvání a pokusím se zde ke zvolenému tématu říci pár slov. Nemohu ale nezmínit, že spektrum pozvaných na dnešní konferenci nepovažuji za zcela vyvážené. Postrádám zde např. zástupce Českého svazu bojovníků za svobodu, Československé obce legionářské, Svazu nuceně nasazených čs. občanů za 2. světové války v Německu, Klubu českého pohraničí atd.

Hned v úvodu bych chtěl zdůraznit, že jsou – v historickém pohledu – období **česko-německého pokojného soužití a vzájemného obohacování mnohem delší než období vzájemného odcizování a zejména než éra tak otevřeného nepřítelství**, jakou přinesl vývoj třicátých let 20. století. Na obou stranách hranic by proto bylo prospěšné, kdybychom co nejvíce navazovali na to, co v běhu století převažovalo. Tim je pokojná a vzájemně prospěšná koexistence, která přispěla k vytvoření onoho unikátního středoevropského kulturního prostoru, do kterého patří i město Ústí nad Labem a celý tento region.

Jistě není záměrem nikoho z nás, abychom si vzájemné vztahy idealizovali. **Česko-německé soužití bylo v minulosti tak nepokojné, jak život národů i jednotlivců bývá**. Přes hranice se přelilo nemálo válek, sporů a střetů, ale přesto si troufám říci, že **nejhlubší stopy v naší zemi zanechali z německé strany ti, kteří přicházeli v míru**. Ať to bylo na pozvání českých panovníků k osídlení pohraničních pralesů, ať to byli umělci, stavitelé, řemeslníci a podnikatelé, kteří spolupřítvářeli dodnes obdivované kulturní památky, či ať to byli ti, kteří se spolupřítvářeli na přeměně českých zemí v moderní průmyslovou zemi. Navazovat bychom měli na jejich odkaz.

Do jisté míry se dá říci i to, že po celá staletí byla německá kultura mostem, který nám zprostředkoval přítomnost v evropském kulturním dění. Mnohokrát byla pro českou kulturu inspirací i motivací. Byla to možná právě tato zvláštní symbióza, která dala světu osobnosti či díla, na které jsme pyšní, aniž bychom se zabývali národní příslušností jejich tvůrců. Petr Parléř, Matyáš Braun, Dienzenhofferové, Rilke, Kafka, Werfel, Husserl, Schumpeter, Freud. Tato jména, která člověk vysloví bez velkého přemýšlení, jsou jména vynikajících – německých či německý jazyk používajících – osobností, které pro nás jednoznačně patří k naší zemi.

České země byly místem, v němž se často rodily procesy, které ve svých důsledcích rozhodovaly nejen o osudu našich národů, ale i o osudu celé Evropy. Husitství předznamenalo éru reformace, která tolik zasáhla právě Německo. Třicetiletá válka, pro oba národy fatální, započala defenestrací na Pražském hradě, dnešním sídle českých prezidentů. Můžeme se také jen dohadovat, jak by se mohly světové dějiny vyvíjet bez dramatického vývoje česko-německého problému v prvorepublikovém Československu.

Tím se dostávám k okamžiku nejosudovějšímu. Pro naše vzájemné soužití mělo nejfatálnější důsledky období druhé světové války. Její příprava, její rozpoutání, její průběh, ale i její následky v bezprostředně poválečném vývoji, v onom podivném už míru, patří k tragickým okamžikům evropské civilizace, ale **jsou to události, které my, dnes žijící, nemůžeme vrátit zpátky. Nemůžeme je nechat proběhnout jiným způsobem. Nemůžeme zařídít, aby to bylo způsobem, který bychom my, s našimi zkušenostmi a pohledy na svět, považovali dnes za správný.** Z toho musíme vycházet. Problém překonání onoho období byl zkomplikován tím, že se v únoru 1948 spustila železná opona, která Čechy, ale i část Němců, na dlouhých čtyřicet let izolovala od svobodného světa. I v těchto těžkých dobách však nacházíme pozitivní příklady, na nichž lze stavět budoucnost. Myslím tím jak na roli, kterou pro německou antifašistickou emigraci hrálo před Mnichovem demokratické Československo, tak na význam, který měla v éře komunismu pro českou emigraci demokratická Spolková republika Německo.

Dnes před námi zůstává **úkol odstranit z našeho vzájemného vztahu předsudky, zrozené v této neblahé chvíli 20. století.** Hleděme nové impulsy a nové iniciativy, ale nezůstaňme u libivých frází či hesel. Svou konferenci jste nazvali „Tolerance místo intolerance“. Nemyslím, že je to název zcela výstižný. Nejsem toho názoru, že máme o minulosti a zejména o událostech třicátých a čtyřicátých let minulého století uvažovat v kategoriích dnešní tolerance a netolerance nebo obdobně v kategoriích dnešního vzájemného smíření či nesmíření. To jsou slova mířící někam jinam. Lidská tolerance je pro nás, kteří jsme dnes v tomto sále, jistě jednou z nejvyšších hodnot a v demokratických zemích neznám nikoho, kdo by kdy hlásal její opak, tedy netoleranci. Drtivá většina z nás dokonce ani nemá či nezná žádné konkrétní jednotlivce, se kterými by nebyla smířena. Takto nesmířených je mezi námi strašně málo. Z těchto důvodů takovéto nastolení česko-německého tématu nepovažuji za vhodné. Vznešeně znějící slova o nutnosti tolerance a smíření navíc někteří používají jako zástěrku, snaží se zakrýt jejich evidentní snahu minulost změnit či dát jí zcela novou interpretaci. **To považuji za nepřijatelné a nejsem ochoten se na tom pořílet.**

Hleděme jiné výchozí paradigma, hleděme jinou vůdčí ideu. Budoucnost česko-německých vztahů nebudujme na neustálém ožívování tragických stránek historie, na pokusech

srovnávat viny jedněch či druhých nebo na ospravedlnování selhání těch či oněch generací našich předků. Nehledějme jí ani v pokusech historii přepisovat či napravovat. **Velmi bych si přál objevit v našich postojích k minulosti pokoru, najít v nich schopnost přijmout – v souladu s přístupem velkého německého filozofa Karla Jasperse – pocit abstraktní viny a vyvodit z něho prostý a všem srozumitelný mravní imperativ: nikdy nedopustit opakování tragédií minulosti. Vybízím proto ke smíření se s minulostí. Jedině to vytváří předpoklad pro dobré sousedské vztahy, které tolik potřebujeme.**

V dnešní době k tomu máme mimořádně výhodné předpoklady. Naše vzájemné vztahy jsou velmi dobré. Naše politické reprezentace jsou připraveny – v souladu s textem česko-německé deklarace, kterou jsem před sedmi lety podepsal s kancléřem Kohlem – nezatěžovat naše vztahy problematikou minulosti. Naši prioritou je budoucnost. **Využijme minulost jako inspiraci a buďme vůči sobě, Češi a Němci, navzájem vstřícní. Pouze tak nás čeká dobrá budoucnost.**

28. 3. 2004. Nepatrně kráceno

Petr Pithart

Paměť se nedá vynutit

Teprve patnáct let trvá intenzivní česko-německé, německo-české rozvzpomínání na společné soužití a na jeho konec, řekne ten, kdo je bude porovnávat s poválečným německým vyrovnáváním s minulostí, které navíc začalo s nejméně patnáctiletým odstupem od konce války. Druhý řekne: už patnáct let trvá tento dialog, a přesto znovu a znovu někteří politici hrají s kartou strachu z Němců, nikoli vždy neúspěšně. Jak to tedy je? Převažují pozitiva či negativa?

Kdybych soudil z dosaženého konsensu nad česko-německou deklarací z roku 1997, řekl bych, že ten dialog byl mimořádně úspěšný. Kdybych soudil ze znovu rozpoutaných emocí například nad návrhem zákona o Edvardu Benešovi, řekl bych, že jsme stále na začátku.

Místo toho, abych hledal nějakou smířlivě kompromisní formuli, podle které na jedné straně sice..., avšak na druhé straně..., řeknu něco jiného. Řeknu, že si nejspíše právem dosud vyčítáme cosi jako selektivní paměť. Vy si pamatujete jen to, kdy a jak jsme my vám ublížili, je slyšet z obou stran, a naši bolest nevnímáte. Nechcete slyšet, kdy to všechno začalo a že jste to byli vy, kteří jste si začali. Důsledkem takového neproduktivního vyčítání je pak další nešťastná selekce: na jedné i na druhé straně je málo vůle rozvzpomínat se na doby, kdy jsme žili vedle sebe, ba i spolu, v míru a vykonali jsme ve společné vlasti mnoho úctyhodného.

Jsem přesvědčen, že něco takového jako selektivní paměť skutečně existuje. Povzbuzuje ji jistý způsob dialogu, který všichni dobře známe, a který ve skutečnosti žádným dialogem není. Je sledem monologů.

Když mluvíme o minulosti, často jeden přes druhého, mluvíme převážně o svých vlastních nezhojených ranách či pobolívajících jizvách. Na příběh nespravedlností, příkoří či krutosti vyprávěný druhou stranou, reagujeme netrpělivě naším příběhem, příběhem o našem utrpení, o našem příkoří. Přebíjíme se, jako bychom hráli karty. Vlastně tak nedáváme tomu druhému právo na jeho bolest, neuznáváme ji, je malá, či přinejlepším vždycky menší než naše bolest, naše utrpení.

Scholastici ve středověku nejen neměli e-maily, ale zprvu ani tiskárny. Přesto se možná dobírali pravdy v dialogu rychleji než my. Měli totiž takové pravidlo, že dříve, než budu moci v dialogu reagovat na to, co jsem od partnera právě vyslechl, musím se pokusit převyprávět slyšené vlastními slovy. A zeptat se partnera: Tak jsi to myslel? Rozuměl jsem ti dobře? Pochopil jsem tě? To jsi chtěl říci? Teprve když partner přisvědčil, mohl jsem přijít se svou replikou, se svým argumentem. Byl to dialog nejen mluvících, ale i slyšících se.

V našem patnáctiletém dialogu bylo jen výjimečně slyšet takovéto otázky: Jak jste tehdy to cítili vy? Jak jste to prožívali? Co vás nejvíce bolelo? Co jste si tehdy mysleli? Jak jste tomu rozuměli? Bylo to tak, jak vám to teď svými slovy říkám?

Teprve když kladu takovéto otázky, tedy nikoli řečnické, když se ptám tak, že v mé otázce už není předem obsažena moje odpověď, teprve tehdy vzbuzuji opravdovost svého zájmu důvěru. V takovýchto otázkách je totiž důkaz, že umím nejen mluvit, ale i naslouchat. Že nemluví jen o sobě, ale i o partnerovi, že mě jeho osud, jeho bolesti skutečně zajímají. A teprve v tuto chvíli vzniká naděje, že partner bude reagovat podobně. Že oba posleze přijmeme to, co zprvu nechceme slyšet, co bagatelizujeme, přebíjíme naším vlastním příběhem anebo paušálním odkazem na to, že si vždycky začal ten druhý.

Vyprávějme si své příběhy, naše dějiny a vyměňme si přitom občas místo. Vyprávějme nejen naše, české, moravské a slezské příběhy, ale i příběhy německé, a také příběhy židovské – jak my jim rozumíme, jak my si je překládáme do naší řeči. Předpokládejme, že naši partneři se také budou podobně snažit pochopit naše příběhy tím, že je budou vyprávět svou vlastní řečí. Přiznejme si vzájemně právo na bolest, na utrpení. Snažme se pojmenovat a připustit si ztráty. České, německé, i ty společné. Obecně lze předpokládat, že určitá katarze nastane nejspíše tehdy, kdy si sudetští Němci uvědomí, že v minulosti tu ztratili svou vlast, a Češi, že ztratili své spoluobčany. To nám však nebrání – ba právě naopak – vyzývá nás to k tomu, abychom se pokusili společně tyto ztráty postupně zmenšovat, a to cílevědomou, upřímnou spoluprací. Naše vzpomínání ať je při hledání této spolupráce našim pomocníkem při obnovování toho, co jsme v minulosti ztratili. A ztratili jsme něco velmi důležitého – vzájemnou důvěru.

Výsledek se nemůže nedostavit a bude paradoxní: budeme mít mnohem větší prostor, mnohem více vůle vyprávět nejen o traumatických zkušenostech, ale i o tom, jak také mírumilovně jsme spolu dokázali žít a vytvářet hodnoty.

Tak rozumím ústecké iniciativě: naší zemi chybí ohnisko takovéhoho soustředěného tázání. Jsme až dosud příliš zakleti do jakési obranářské pozice. A Ústí nad Labem je pozitivní, sebevědomá odpověď na takovouto pozici: zajímáme se o vás, o naše soužití nejen ve zlém, ale i v dobrém. Nebojíme se poznat a pochopit a převyprávět vaši tragedii. Čekáme totéž od

vás, od Němců, kde přece jen taková ohniska už existují, ale řekl bych, že ani v nich dosud nepřevládá vůle porozumět našim traumatům také z našeho hlediska.

Proto je ústecký projekt Collegium Bohemicum iniciativou vpravdě historickou. Česko-německý, německo-český dialog má tu šanci dostat se na kvalitativně vyšší úroveň. Vždyť tady nejde o vědu na prvním místě, i když je jistě skvělé, že iniciativa má oporu ve zdejším vědeckém světě. Jde především o vůli k moudrosti, o modus dialogu, o způsob tázání a především o kultivaci naslouchání, které nesmí být napříště jen netrpělivým čekáním na šanci přebít partnera vlastním monologem.

Přeji městu Ústí nad Labem a skvělým a odvážným lidem, kteří se tu rozhodli začít jinak, aby z dosavadního převažujícího střídání monologů dokázali učinit skutečný dialog. Aby se naše rozvzpomínání zbavilo bojovného nutkání k selektivnosti.

Jinými slovy, abychom si chtěli pamatovat pokud možno všechno: nejen naše, ale i vaše utrpení, nejen zlé, ale i dobré mezi námi.

Paměť se nedá vynutit. Nelze si kleknout na ty, kteří si nemohou či nechťejí na něco vzpomenout. Paměť se nakonec uvolňuje jakoby sama, avšak jen v příznivé atmosféře. O takovouto atmosféru se město nad Labem pokouší a my si dnes velmi přejeme, aby se jim to opravdu povedlo.

29. 3. 2004

Debata o smyslu našich dějin a o soužití Čechů s Němci zaujímá pozornost historiků, filozofů a politiků po dlouhá desetiletí. Nového významu nabyla po roce 1989, kdy se nám otevřela možnost znovu se zařadit mezi svobodné a demokratické evropské státy. Česko-německé téma nemohl pominout ani náš časopis, a tak např. VNR 3/1993 uveřejnila studii Jana Plachta Pět set let bojů o naše pohraničí. Protože ani po vstupu do Evropské unie debaty o vztazích s naším největším sousedem nekončí, rozhodla se redakce z tohoto materiálu pro osvěžení historické paměti zopakovat alespoň některé základní údaje.

Jan Placht

500 let bojů o naše pohraničí

1. Doba husitských válek

Podíváme-li se blíže na život Němců v českých zemích, uvidíme, že Němci byli od nás vyháněni ve velkých vlnách třikrát a vrátili se dvakrát, a že jejich odchody a návraty mají udivující podobnost s tím, co se dalo po druhé světové válce.

Aby však mohli být vyháněni, museli Němci nejprve přijít. Poprvé se tak stalo během notoricky známé německé kolonizace, kterou uvedl do pohybu Přemysl Otakar I. počátkem 13. století.

Kolonizace byla enormně úspěšná. Během dvou set let se německé osady rozvinuly v kvetoucí města s převahou německých měšťanů a s menšinou daleko chudších českých řemeslníků. Tak vypadala situace před vypuknutím husitských bouří.

Pražské ovzduší bylo již delší dobu tak napjaté, že opatrnější a předvídavější mezi Němci pouštěli město a zanechávali tu své domy a majetek. Když bouře vypukla, nařídili čeští konšelé, aby Němci nebyli ve městě trpěni vůbec. Na sedm set jich s rodinami odešlo z Prahy a jejich bytů bylo použito k dočasnému ubytování tábořských spojenců. Z Kutné Hory Němci buď utekli nebo byli pobiti; vybiti nebo vyhnáni byli z Německého Brodu, v Jaroměři jim byl povolen volný odchod, ale rozvášněné houfy táborů se nezdržely násilí. Němci byli vyhnáni z Berouna, Nymburka, Hradce Králové, Kolína, Čáslavi, Chrudimi, Českých Budějovic, Jindřichova Hradce, Plzně, Stříbra, Žatce, prostě téměř odevšad...

Na Moravě nezanechala revoluce hlubší národnostní stopy, Olomouc, Brno, Jihlava, Znojmo a Opava zůstaly německými městy.

Co se stalo s německým majetkem? Šlechta provedla velmi rychle první pozemkovou reformu. Ohromný církevní majetek se dostal z největší části do jejich rukou. Rozprodej sedmi set domů, zabavených Němcům v Praze (což byla čtvrtina všech pražských domů), srazil ceny na polovinu, což umožnilo i nebohatým získat vlastní dům. Kromě toho bylo provedeno úplné oddlužení. Všechny tzv. věčné platy z domů a půdy, kterými byli zadluženi Čechové Němcům, byly zrušeny... Své revoluční zisky se Čechové pokusili zajistit i právně... Sněm se usnesl, že žádné úřady světské i církevní nesmí být rozdávány cizincům...

Úplné vítězství českého živlu bylo dovršeno dosazením Jiřího z Poděbrad za krále. Český jazyk si zjednal platnost nejen ve vedlejších zemích, ale i v Polsku a Uhrách...

Češi se dostali na vrchol svého národního vzepětí a evropského významu. Toto národní uvědomění spojovalo všechny vrstvy národa, a dovolovalo, aby se jeho vůdci obraceli v době potřeby na národ jako celek.

To, co se podařilo za nesmírných obětí získat, bylo velmi brzy ztraceno.

Německé zůstalo Chebsko a Loketsko, kraj na sever od řeky Bělé až k Ústí nad Labem byl zastaven markrabatům míšeňským. Německé menšiny zůstaly na mnoha místech Čech a Moravy. Vždyť také někteří Němci byli podobojí.

Nešlo však jen o menšiny. Brzo se mělo ukázat, že český národ nemá dost lidských a hospodářských sil na to, aby vedl zahraniční válku, domácí revoluci a osidloval území odňatá Němcům. Zejména osídlování se ukázalo být nezládnutelným problémem. Jednak se vyhnání Němci rychle vraceli zadními vrátky, vidouce, že český živel nestačí na plné osídlení opuštěných měst a vesnic, jednak se v zemědělství osudově projevil nedostatek pracovních sil.

Byly i další důvody hospodářské a celá skupina důvodů kulturně politických, upevnění moci habsburského rodu, pronikání německých učitelů do českých škol, problémy zdravotnické. Za morů zmirala i většina obyvatel, avšak uvědomíme-li si, že šlo o odborně školené řemeslnictvo, pochopíme teprve rozsah tehdejších pohrom. Náhrada z venkovských zdrojů nebyla dostatečná, a tak muselo být řemeslnictvo povoláno z německé a rakouské ciziny.

Lze konstatovat, že v předvečer Bílé hory stojí české země před řešením stejného problému silné německé menšiny.

2. Bílá hora a její národnostní důsledky

Bílá hora ve spojení s válkou, jež po ní následovala, byla pohromou bez míru a hranic. Je však prokázáno, že pobělohorské tresty, konfiskace, nucený prodej a vyhnanství německou protestantskou šlechtu smetly a přispěly k návratu rozsáhlých ploch a půdy do českých rukou. Albrecht z Valdštejna skoupil v severních Čechách nejvíce zněmčené kraje. Heřman Černín koupil Nejdek, Kysibl, Petrohrad a jiné statky, Štemberkové a Martinic kupují statky za statisíce zlatých.

Obdobné účinky lze pozorovat ve svobodných městech královských. Z Prahy se muselo vystěhovat poměrně více Němců než Čechů a příliv německých přistěhovalců se velmi snížil. Do Žatce se r. 1624 nenastěhoval nikdo, v Klatovech, Kolíně a jinde se objevila řada českých navrátilců.

Šance, které českému živlu paradoxně poskytla Bílá hora, byly vynulovány následující válkou a vestfálský mír z r. 1648 zanechal českou národnost v defenzivě. Vznikaly obavy o národní život a vzdělaní současníci začali volat na poplach... Puzen podobnými obavami vydal se Ant. Frozín na pěší cestu od vsi ke vsi, od města k městu. Vrátil se s poznáním, že z 15 krajů je 11 českých a 4 německé, že českých pánů ani rytířů neubývá.

Šlechta představovala tehdy asi 25.000 osob a byla značně poněmčena. Připočteme-li k tomu asi půlmilionové množství městského obyvatelstva, dostaneme při dobré vůli 550 000 osob, které podlehly poněmčení. I kdybychom k tomu přičetli ještě pětinu zemědělského obyvatelstva, nedostaneme ani milion osob.

Jaký však byl celkový počet obyvatel české země? V době předhusitské to bylo cca 3,75 mil. osob. V době předbělohorské měly české země asi 4 miliony obyvatel, po válce klesl tento počet na polovinu, v první polovině se vyšplhal zpět na 4,1 mil. Koncem 17. století mělo nesjednocené Německo asi 5 mil. obyvatel, Anglie 5,5 mil, Skotsko 1,2 mil, Prusko 1,1 mil.

V 18. století se však přece jen ukázala početní převaha německého živlu. Český národ byl nucen vyčerpávat svou populační potenci ve stálém nahrazování ztrát obyvatelstva, zatímco jiné národy rostly. Jeho chvíle přišla až v 19. století. Českému národu se sice podařilo znovu získat se Slováky vládu ve vlastním suverénním státě, byl to však stát národností, s jehož existencí dvoumilionová německá menšina od počátku nesouhlasila.

3. Druhá světová válka a její důsledky

Po dvacet let se poměry v Československu vyvíjely přes dobrou vůli jeho vlád směrem ke katastrofě. Válka, která vypukla, činila jakékoliv nehumánní excesy přijatelnými a vyhubení ospravedlnitelným.

Potom přišla německá porážka. Německý národ ztratil na frontách více než deset milionů lidí, pozbyl část území, z Polska a Československa byly vystěhovány miliony Němců. Z ČR

jich odešly dva miliony. Odchod byl sice organizačním úspěchem, byl však také akcí, při které zahynulo, a to již v míru, 250 000 německých mužů, žen a dětí, zcela podle receptu dávných husitských houfů. To, co jsme na německém majetku získali, přesahovalo mnoho-násobně naše ztráty. Města, vesnice, zemědělský a průmyslový majetek, to vše nám padlo neporušené válkou do klína. Opět jsme však nestačili na plné osídlení.

V pozadí stály tři příčiny: nedostatek obyvatelstva, nedostatek řemeslných a technických zručností a přestavba našeho hospodářství na těžký průmysl. I když první dva důvody se daly postupně překonat, třetí byl osudný. Likvidace lehkého průmyslu v celém pohraničí, jehož hodnota představovala miliardy korun, byla ranou horší než vpád barbarů. To, co jsme získali odsunem, jsme nechali shnit, zrezivět, rozpadnout či zbourat, a ještě k tomu jsme se chvátili za státnickou moudrost. Vidina rozsáhlého těžkého průmyslu nebyla jen naším objevem. Byla prohlášena Stalinem za jediný možný způsob, jak zvýšit životní úroveň. Nešlo mu ani tak o vybudování základny pro další rozvoj hospodářství, jako o vybudování hospodářského potenciálu pro zbrojní průmysl.

Zbýlo nám vůbec něco ze zisků, které jsme po skončení druhé světové války pobrali? Pouze stát, z něhož zmizela velká národnostní menšina, která sice působila politické problémy, ale byla velmi kompaktní, hospodářsky a kulturně kvalitní součástí společnosti. Nahradili jsme ji jen zčásti, a to méně kvalitní vrstvou obyvatelstva. Domnívali jsme se, že se tak staneme pány ve svém domě, ale opět jsme se, jako již dvakrát předtím, zklamali. Z jedné totality jsme upadli do druhé, která trvala čtyřicet let.

4. Současnost a důsledky minulosti

Podářilo se nám zažehnat obavy malého národa z pohlcení velkým sousedem, které může mít i podobu přátelského objetí? Nehrozí nám dnes nové, větší nebezpečí z vysoce hospodářsky a kulturně vyspělého sjednoceného Německa?

Zdá se, že podobné myšlenky českými hlavami táhnou. Obavy ze spiknutí s cizí národností se zrcadlí v pokusech o navázání hospodářské spolupráce s mnoha partnery, byť jsou sebevzdálenější. Pokusy o omluvy narážejí na odpor, pokoušíme se znovu vytvořit předěl, za nímž se český živel bude moci nerušeně rozvíjet a uplatňovat...

V jednotě by však měly zmizet malicherné spory suverénních evropských států. Zde by se měly rozvinout talenty i těch nejmenších národních komunit. Zda z takové myšlenky nepoplyne nakonec i ztráta identity menších či větších kmenových celků, zůstane otázkou, kterou zodpoví jen budoucnost. Folklor naší civilizace je v mnohosti. Bez ní by byla šedá, nezábavná. Je však možné, že lidé budoucnosti naleznou jiné zábavy, které s sebou neponesou tolik krutosti a ztrát, jako dnešní hry Evropanů s národnostmi.

ALMA MATER

REFORMY
A
NEKLID

Ivan Wilhelm

Reforma závisí na rozhodnutí politiků

Projev rektora UK k 656. výročí založení Univerzity Karlovy

Tak jako každý rok, scházíme se i letos, abychom si připomněli výročí založení Univerzity Karlovy. Je tomu 656 let od okamžiku, kdy český král Karel IV. oznámil rozhodnutí opatřit zakládací listinu „studia generale“, zhotovenou speciálně pro toto učení, zlatou královskou pečeti. Tím započala dlouhá a přeprstrá historie instituce, která se svými postoji, vlivem i akademickým přínosem stala univerzitou vpravdě národní. Svým významem je obecně přijímána jako skutečný klenot české vzdělanosti a kultury, a to nejen u nás doma, ale i v celém civilizovaném světě.

Je možné, že moje úvodní slova vyvolají rozpaky. Je správné, abychom sami deklarovali význam naší univerzity? Nerozhoduje o jejím významu prostý fakt, jak je v tom kterém prostředí přijímána? A není tudíž zbytečné některé zjevné pravdy znovu připomínat? Ale právě lhostejnost či mlčení o věcech zjevných, samozřejmých a triviálních – jako je síla poznání, význam vzdělanosti a funkce univerzity, která je kultivuje a šíří – mohou způsobit, že začnou být jako elementární pravdy a hodnoty ve své samozřejmosti přehlíženy. Proto jsem si jist, že si sami máme být významu těchto hodnot a významu této univerzity, která je bytostně představuje, vědomi. Nikoli proto, abychom je stavěli na pochybné piedestaly. Ale především proto, že to je závazek pro nás, abychom přispěli jak nejlépe umíme nejen ke stabilizaci, ale i k dalšímu rozvoji a upevnění těchto hodnot. Neboť postavení a význam naší univerzity je sice pevně ukotven v historii, ale dynamicky je utvářen právě teď, naší prací, naší schopností reflektovat nové úkoly a naší ochotou před nimi neuhnout.

Slavnostní shromáždění není příležitostí pro analýzu aktuálního postavení jednotlivých univerzitních oborů. K tomuto účelu máme dnes vytvořenu řadu jiných nástrojů jak pravidelného, tak i mimořádného charakteru, v jejichž rámci se snažíme hledat vhodné způsoby hodnocení kvality a také toto hodnocení provádět. Je zřejmé, že i přes obtížnost metodiky vzájemného porovnávání nejsou všechny obory zejména v mezinárodním srovnání v nejlepší situaci, a to i přes značný stupeň konkurence akademického prostředí. Avšak otevřené, konstruktivní prostředí akademické instituce rozměrů Univerzity Karlovy dává velmi dobré předpoklady jak pro motivaci zvyšování úrovně, tak i k vytváření věcných podmínek pro její realizaci. Stačí však tato obecná formulace role univerzitního prostředí k tomu, abychom zajistili přijatelnou perspektivu univerzity v dlouhodobém horizontu? Zajisté nikoli. Univerzita Karlova nežije v izolaci od veřejnosti, ani v izolaci od ostatních vysokých škol v ČR. A nežije ani v izolaci mezinárodní. Je proto nanejvýš důležité, abychom hledali cestu jejího dalšího vývoje v kontextu zmíněných vztahů. Z nich nejdůležitější je v současnosti bezesporu role Univerzity Karlovy v rámci připravené reformy vysokých škol v ČR a její budoucí role v mezinárodním akademickém dění. Jde zejména o její postavení v budoucím evropském vzdělávacím a výzkumném prostoru.

O reformě vysokého školství v ČR se v poslední době hovoří hodně a často. Někdy ale není

zcela zřejmé, co si máme pod tímto pojmem představovat, ani to, že je to pojem aktuální nejen v ČR, ale ve většině států Evropy. Právě politická reprezentace Evropy zcela jasně deklarovala záměr zásadně širšího prosazování vědy, výzkumu a vývoje do praktického života a evidentně také hodlá aktivitu, směřující k tomuto strategickému cíli, zřetelně podporovat.

Snaha Evropské unie vyrovnat se v této oblasti USA, Japonsku a Kanadě není eliminací vlivu těchto států na Evropu. Ve vztahu k nim má prostě jen vést k posílení Evropy, a to zejména v ekonomických kritériích. Je to jeden z aspektů zvyšování konkurenceschopnosti Evropy.

Jestliže se má věda a výzkum více prosazovat do praktického života, pak je nezbytné vytvářet mnohem širší podporu výzkumu na všech úrovních, včetně nezpochybnitelné motivace jeho konečných „odběratelů“. A mají-li mít tyto snahy vůbec slušnou naději na úspěch, pak musí dostat širší základnu, než na které byly doposud pěstovány. Opakovaně proklamované a zdá se, že dnes již i vážně zamýšlené odhodlání politiků postupně, nicméně radikálně navyšovat finanční podporu výzkumu by mělo směřovat právě k naplnění těchto cílů.

V souvislosti s těmito záměry se upřela pozornost na univerzity, které jsou přirozeným prostředím, kde věda musí být systematicky pěstována. Univerzitní síť Evropy je již dlouho a intenzivně budována, a je proto vhodným kandidátem jak pro rozšíření badatelské základny, tak pro konstituování špičkového výzkumu. Ten se v Evropě doposud soustřeďoval v excelentních centrech, ale nyní bude rozšiřován především na univerzitní pracoviště, zejména ta, která mají předpoklady v hodnocení výstupů tohoto výzkumu obstát. Zkušenosti akademických pracovníků z intenzivní mezinárodní spolupráce a budování partnerských sítí spolupracujících institucí posouvá program rozšiřování a prohlubování výzkumu do nových dimenzí, které jsou velmi slibné, pokud jde o časové horizonty i efektivitu.

Pro obě aktivity musí být vytvářeny odpovídající podmínky. Úměra je tu prostá, jednoduchá a svým způsobem neúprosná: **Špičkový výzkum musí být špičkově financován a i jinak špičkově zabezpečován. Tuhle „jednoduchou“ rovnici se snaží řešit i univerzity evropských zemí. V řadě států, které se již vydaly tímto směrem, proto dochází k zásadní restrukturalizaci vysokoškolského systému velmi podobné té, která je navrhována i v rámci naší reformy.**

Není a nemůže ani v budoucnu být pochyb o tom, že do tohoto vývoje se musí promítat autonomní a svobodná volba každé akademické instituce a že poskytované podmínky nepovedou k tomu, aby se akademické svobody staly pouze nenaplněným snem.

Avšak posílení výzkumu není v současnosti jediným úkolem vysokých škol. Základním obsahem Boloňské deklarace je rozšíření přístupu ke vzdělání mnohem většímu počtu obyvatel, než tomu bylo dosud, a vytváření dostatečné nabídky celoživotního vzdělávání jako životní filozofie jednotlivce. Požadavek masifikace vzdělání se týká především otevření bakalářských studijních programů s nezpochybnitelnými znaky vysokoškolského studia. Magisterská a zejména doktorandská studia musí nejen udržet současné, ale postupně mají zavádět vyšší standardy vzdělání, v souladu s vývojem jednotlivých vědních disciplín, se kterými studijní program souvisí.

Zdá se však, že prohloubení výzkumu a rozšíření vzdělávání působí proti sobě navzájem. Přitom jde o požadavky stejného významu a stejné důležitosti. Snaha vyhovět těmto

požadavkům současně v rámci jedné vysoké školy je obtížně řešitelná úloha. Proto by plnění požadavků měl zajišťovat vysokoškolský sektor jako celek, nikoli každá jednotlivá vysoká škola. Nabízí se proto řešení, spočívající v motivování vysokých škol ke každé z uvedených činností. Přitom každá vysoká škola si sama může zvolit další vývoj své orientace v rámci jednotlivých výzkumných disciplín a studijních programů.

Patrně nejsilnějším nástrojem je způsob financování vysokých škol. Proto je výše zmíněná reforma vysokých škol spojována s reformou jejich financování. Zdůrazňuji na tomto místě, že **reforma financování má být nástrojem k reformě vysokého školství, a nikoli naopak**. Cílem je reformovat obsahovou stránku vysokých škol, a to je úloha mnohem složitější ve srovnání se systémem poskytování financí. V době, kdy je zřejmá celková podfinancovanost vysokoškolského systému, vzniká jedinečná příležitost pro změnu metodiky financování. Pokud bychom dokázali přivést do systému nové prostředky, pak by bylo možné těmito prostředky motivovat chování, které povede k obsahové reformě vysokých škol. Takže návrh předložené vysokoškolské reformy znamená koncentraci prostředků a cílenou podporu těm pracovištím, která budou naplňovat její parametry kvality. Úspěšnost motivačních nástrojů bude přímo závislá na objemu dostupných finančních prostředků. Zdroje státního rozpočtu jsou však pouze jednou z možností podpory činností na vysokých školách. Stejně motivační a stejně cílenou podporou by byly prostředky sekundárních zdrojů, poskytovaných zejména soukromým sektorem, formou daňových úlev, ale i řadou dalších.

Je potěšitelnou skutečností, že osud vysokých škol se stává předmětem zájmu nejen vysokoškolské reprezentace, ale většiny akademické obce. Vážím si aktivit studentů, směřujících ke zlepšení současného stavu vysokých škol. Oni totiž představují devět desetin počtu akademických občanů.

Univerzita Karlova v tomto kontextu zřetelně definuje svoji strategii. Chceme nadále rozvíjet spektrum svých studijních programů, podporovat oblast profesního vzdělávání především rozšiřováním nabídky kurzů celoživotního vzdělávání. Vlastní výzkumnou činností chceme intenzivněji ovlivňovat studijní standardy především v magisterských studijních programech. Avšak naším základním strategickým cílem je intenzivní vědecká a výzkumná činnost, co nejtěsněji propojená s doktorskými studijními programy. Domníváme se, že máme velmi dobré předpoklady uspět v naprosté většině disciplín, kterými se zabýváme.

Naše snaha o profilaci univerzity jako významné, mezinárodně uznávané a konkurenceschopné vědecké instituce ovšem nemůže být naplněna jen dobrými úmysly a sebelepšími skutky, které by se bez pomoci a pochopení státu mohly stát po čase „jen“ ilustrativní ukázkou toho, kudy a kam až jsme mohli dojít, kdyby na křižovatce, kde se právě teď ocitáme, nesvítila tak dlouho červená. Zatím je státní rozpočet hlavním zdrojem podpory našich činností, a tudíž jsou i naše snahy na státním rozpočtu přímo závislé. Naše odborná orientace jak vzdělávací, tak i výzkumné činnosti je rozhodnutím alespoň střednědobého výhledu. Nemůžeme tudíž naše strategie měnit radikálním způsobem příliš často. **Potřebujeme proto znát výhled pro naše aktivity v dosti konkrétní podobě. Neobejdeme se proto bez závazného rozhodnutí politické reprezentace, protože zahájení reformy vysokého školství již dále odkládat nelze, a to, jak bude reforma vypadat, v jakých časových horizontech budou probíhat jednotlivé její kroky, závisí především na podpoře státu.**

Je samozřejmé, že podle tohoto výhledu také budou vypadat obrysy nejen Univerzity Karlovy, ale celého budoucího českého vysokého školství. Musíme si uvědomit, že stojíme před velmi důležitým rozhodnutím, které ovlivní nejen české vysoké školy, ale rovněž celou společnost. Musíme se rozhodnout, zda ČR bude do budoucna rovnoprávným partnerem členským zemím EU. Zda budeme přispívat k tvorbě nových poznatků a k obohacování evropské a světové kultury. Zda budeme moderním státem vzdělaných, sebevědomých občanů v demokratickém společenství. Zda budeme mít šanci konkurovat ostatním vyspělým státům světa. O tom všem se dnes rozhoduje při zahájení reformy vysokého školství. Jsou to jednoduché otázky, které nabízejí vcelku snadné odpovědi. Ale otázkou a odpovědí vlastně všechno teprve začíná. Dnes, kdy si připomínáme 656. výročí založení Univerzity Karlovy, bychom už měli být přece jen dál než na začátku.

Karolinum, 7. dubna 2004. Kráceno

Ludmila Hlaváčková

Reformy v historii Vysokého učení Karlova

(Universitas semper reformanda)

Ve všech jazykových i encyklopedických slovnících se můžeme u hesla reforma dočíst, že tento výraz znamená opravu, přetvoření či změnu stávajícího stavu, směřující k jeho zlepšení. Všichni ovšem víme, že zdaleka ne všechny reformy znamenají ono zlepšení stávajícího stavu. Je také všeobecně známo, že jen málokterou z reforem můžeme hodnotit jednoznačně kladně, a navíc hodnocení každé podléhá i dobovému nazírání a měnícím se úhlům pohledu.

Naše staroslavná alma mater stejně jako instituce obdobného řádu, procházela a dodnes prochází takřka permanentním procesem různých reforem. Připomeňme si v největší stručnosti alespoň ony nejvýznamnější, abychom si uvědomili, jak těžké je jejich jednoznačné hodnocení a jak se toto může v různých dobách měnit.

Slavný **Dekret kutnohorský** z ledna 1409 zajistil na univerzitní půdě převahu českému národu a přivedl do čela univerzity jejího největšího učitele, mistra Jana Husa. Reakce většiny německých členů univerzity na tuto reformu manifestovaná odchodem z Prahy znamenala ovšem pro toto učení zároveň velikou ztrátu, i když ji to nezabavilo jejího významu a v oblasti celospolečenské začala hrát rozhodující úlohu. Nemůžeme se zde věnovat složitému výkladu reformního programu univerzitního husitismu, ale musíme se pouze omezit na konstatování, že husitská univerzita naznačila cestu evropské reformace. V té době ovšem v podstatě rezignovala na plnění své základní vzdělávací úlohy.

Husitský král **Jiřík z Poděbrad** vtiskl univerzitě utrakvistický a český charakter, čímž ovšem ztratila přitažlivost pro zahraniční posluchače. Od druhé poloviny 15. století na pražské univerzitě řádně fungovala vlastně jen artistická fakulta, která však byla tradičně pouze jakousi přípravkou před studiem na třech vyšších fakultách. Studenti z Čech, kteří chtěli získat gradus na některé z nich, museli odejít studovat do ciziny.

Dlouhé období půl druhá století od nástupu Jiřího z Poděbrad na český trůn až do Bílé hory se jeví v univerzitních dějinách jako nepřetržitá řada zápasů jak s vnitřními potížemi, tak s oněmi, které na univerzitu doléhaly z okolního světa, a neúspěšných snah o reformy stávajícího stavu. Tím ovšem nechci říci, že toto období humanismu v utrakvistickém zabarvení nepředstavuje v dějinách pražské univerzity a vzdělanosti v našich zemích významnou kapitolu.

Velkou nadějí pro prosazení reforem, které by pražské univerzity konečně umožnily znovu vybudovat tři vyšší fakulty a vrátit jí tak podobu, kterou jí určil v polovině 14. století prozíravý zakladatel, znamenalo vydání **Rudolfova Majestátu** o náboženské svobodě v roce 1609. Na univerzitě byly vypracovány dva konkrétní návrhy na reformu. To, že se je podařilo uskutečnit jen z malé části, zaviny nejen vnitřní potíže, ale především tradiční nedostatek finančních prostředků. Důkladná „reformace“ se proto do vypuknutí stavovského povstání neuskutečnila.

To, co následovalo po porážce stavovského povstání, nelze ovšem zahrnout do kategorie reforem dobrých či špatných. Univerzita, která se postavila proti panovníkovi do odbojného tábora, byla tvrdě a nemilosrdně potrestána. Život jejího rektora Jana Jessenia skončil 21. června 1621 na popravním lešení na Staroměstském náměstí. Brzy poté padlo rozhodnutí, že odbojná univerzita sice nebude zrušena, ale **předána jezuitům**, k čemuž došlo v listopadu 1622.

Tento řád s velkými pedagogickými zkušenostmi a úspěchy měl od roku 1555 v Praze svoji školu u sv. Klimenta, která byla privilegiem Ferdinanda I. roku 1562 povznesena na úroveň vysokého učení s právem udělovat filozofické a teologické grady. Také jezuité toužili po úplné univerzitě a nyní dostali šanci rozšířit vliv i na právnická a lékařská studia. Ani jejich reformní snahy neprobíhaly ovšem tak, jak by si byli přáli. Jejich představy se v některých ohledech křížily se záměry panovníků i nejvyšších církevních hodnostářů. Určité zklidnění přineslo až vydání tzv. Unijního dekretu v roce 1654 (tzn. že letos uplynulo od jeho vydání 350 let), který mj. přinesl pražské univerzitě oficiální název Karlo-Ferdinandova, užívaný až do vzniku našeho samostatného státu.

Slabiny jezuitského systému vysokého školství se projevovaly čím dál více především na světských fakultách – medicínské a právnické. Na počátku 18. století – za Josefa I. – je snaha reformovat univerzitu tak, aby odpovídala dobovému rozvoji věd, spojena se jménem univerzitního superintendenta Petra Birelliho. V roce 1712 byla přímo jmenována komise, která měla doregistrovat reformy a usilovat o jejich prosazení. Nejen mor roku 1713 a smrt Birelliho, ale zejména odpor jezuitů způsobil, že činnost komise se stala naprosto formální.

Až s nástupem Marie Terezie nastalo oživení (1748) a konečně se přikročilo ke konkrétním tzv. osvícenským reformám, jako bylo např. prodloužení studia na jednotlivých fakultách, rozšíření jejich studijních programů o nové obory, kontrola plnění povinností učitelů i posluchačů aj. Reformní hnutí pak urychlilo i zrušení jezuitského řádu v roce 1773 a nástup Josefa II. na trůn v roce 1780. Za jeho desetileté vlády reformy ještě excelerovaly. Zase ne všechny možno hodnotit bezvýhradně kladně, nicméně většina z nich znamenala neobyčejný pokrok – Toleranční patent (1781) přivedl na univerzitu nekatolíky i židy, nové studijní řády a nové obory dále zkvalitnily výuku, snaha po lepším technickém vybavení

fakult a zakládání nových zdravotních ústavů (všeobecná nemocnice, porodnice, ústav choromyslných), v nichž se od roku 1790 odehrávala (a dodnes odehrává) klinická výuka mediků, umožnily jak zvýšení úrovně praktické výuky, tak i počátky experimentální vědecké práce. Dobovému a ne zcela jednoznačnému hodnocení podléhá známý reskript z roku 1784, který zavedl němčinu jako hlavní vyučovací jazyk vedle dosavadní latiny (doznívala jen v některých oborech do poloviny 19. století). Byl výsledkem centralistických plánů osviceneho absolutismu usilujícího o povznesení němčiny na státní jazyk.

První polovina 19. století je charakterizována vládou Františka I. a zejména dlouholetého kancléře Metternicha. Univerzita jako celek je dušena množstvím byrokratických předpisů, které mají zabránit pronikání pokrokových myšlenkových proudů do jejich poslucháren. Nejmarkantnějším příkladem je osud Bernarda Bolzana, matematika, filozofa a teologa, vědce mezinárodního formátu, vypuzeného z filozofické fakulty. Ovšem ne všechny reformy tohoto období znamenaly retardaci či zastavení progresivního vývoje. **Na příkladu lékařské fakulty můžeme demonstrovat, že prakticky všechny pro ni vydané nové studijní a rigorózní řády tohoto období (1804, 1810, 1833) znamenaly zkvalitnění výuky.** Navíc pak tyto reformy shora odstartovaly na přelomu 30. a 40. let přímo fascinující proces tlaku zdola, směřující k téměř cíli. V té době se jako na jiných evropských univerzitách začíná i na pražské vytvářet nová kategorie vysokoškolských učitelů – tzv. soukromí docenti. Byli to vědecky pokrokově orientovaní absolventi fakulty, kteří chtěli zůstat ve styku s fakultou jakožto jedinou odbornou a vědeckou platformou oné doby a začali ohlašovat nepovinné přednášky, v nichž se zrcadlí dynamický proces specializace a diferenciací lékařských věd. S potěšením mohu zdůraznit, že pražská fakulta nikterak nezaostávala v tomto ohledu za preferovanou univerzitou sídelního města a v některých oborech získala i priority evropské (např. gynekologie, ušní lékařství, dermatovenerologie, balneologie). Tyto nové obory, byť zpočátku nepovinné, velmi přispívaly ke zkvalitnění odborného vzdělávání mediků a sloužily obvykle i k doškolování absolventů, kteří je často navštěvovali. Dříve či později byly pak zařazovány do povinné výuky.

Reformám z revolučních let 1848/49 a těsně následujícím můžeme takřka bez výhrady přisoudit kladné znaménko. Zásada Lehr- und Lernfreiheit, možnost ohlašování přednášek v obou zemských jazycích, povýšení filozofické fakulty na rovnocennou s oněmi třemi historickými (mohla se na ní věnovat příslušná pozornost zejména přírodním a matematickým oborům, které dostaly své samostatné fakulty až po první, resp. druhé světové válce) aj. znamenaly pro univerzitu nesporný a významný krok vpřed. Ony reformy shora, reprezentované novými studijními řády pro jednotlivé fakulty i trvajícím tlakem zdola, přinášejícím v nepovinných přednáškách do výuky nové odborné a vědecké podněty, pokračují i v druhé polovině 19. století. Ovšem od počátku 60. let směřuje tlak české veřejnosti vedené českými univerzitními učiteli (jmenujme alespoň J. E. Purkyně) a posluchači k nejzásadnější reformě v životě Karlo-Ferdinandovy univerzity, totiž k jejímu počestění, které dostalo nakonec zákonem z února roku 1882 podobu jejího rozdělení na českou a německou.

Složité proces vývoje, stýkání a potýkání obou univerzit v monarchii a poté v ČSR není dosud zdaleka badatelsky objasněn. Je ovšem zřejmé, že do roku 1918 byla německá univerzita preferována. **Lex Mareš** z roku 1920 se snažil napravit křivdy páchané na české univerzitě do roku 1918, přilil ovšem oleje do ohně prvorepublikových národnostních sporů.

Uzavření českých vysokých škol v listopadu 1939 převalo historii české Karlovy univerzity tím nejbrutálnějším způsobem. V Praze nadále zůstávala univerzita německá, ovšem nikoliv jako protektorátní škola, ale jako instituce říšská, podřízená přímo ministerstvu školství v Berlíně. Její činnost skončila v prvních dnech květnového povstání roku 1945, kdy její pracoviště byla převzata českými učiteli a studenty. Německá univerzita byla pak zrušena v říjnu roku 1945 se zpětnou platností k onomu symbolickému datu 17. 11. 1939.

Poválečné reformy tří přechodných let 1945–1948 se snažily rychle napravit nedozírné škody oněch válečných let zakládáním nových fakult, umožněním maximálnímu množství posluchačů rychle dokončit přerušené studium atd. Reformy následující po únoru roku 1948 zachytili nejpodrobněji autoři posledního dílu velkých univerzitních dějin. Je to většinou velmi smutné čtení.

Kéž by naši potomci mohli reformy, kterými prochází naše vysoké školy a v jejich rámci i Karlova univerzita, zhodnotit co nejlépe, neboť se jim podaří naplnit obsah slova reforma oním původním významem „zlepšení a náprava stávajícího stavu“.

Utinam futurae reformationes ad maiorem usum et gloriam nostrae Almae matris contribuant!

Karolinum, 7. 4. 2004. Kráceno

Neklidné vysoké školy

Týden na rozhraní března a dubna byl na českých vysokých školách Týdnem neklidu – na shromážděních i protestních průvodech při něm studenti a pedagogové protestovali proti nedostatečnému financování vysokoškolského vzdělávání, vědy a výzkumu.

Jedním z center byla na Univerzitě Karlově filozofická fakulta v Praze, kde 31. března měli studenti, učitelé i další zájemci možnost vyslechnout názory zvláště fundovaných osobností. U předsednického stolu zasedli rektori Ivan Wilhelm z Univerzity Karlovy a Jiří Zlatuška z Masarykovy univerzity, bývalý ministr školství a současný děkan FSHS Jan Sokol, senátor Josef Jařab, který byl rektorem Středoevropské univerzity v Budapešti, a také doc. Jaroslav Kalous, Dr. (Ústav profesního rozvoje pracovníků ve školství).

Jaký smysl má vlastně vysokoškolské vzdělání?

Ing. I. Wilhelm připomněl nejen zvyšující se nároky státních institucí na úředníky, ale i širší společenský význam vzdělání. Sociologické studie ukazují, že lidé, jejichž rodiče absolvovali vysokou školu, mají i zdravější životní styl, jsou méně nemocní, lépe se uplatní na trhu práce a dokonce se ani tak snadno nestávají obětmi kriminálních činů, zvláště hospodářských. Když mu potom prof. Jařab oponoval, že právě ti nejvzdělanější dokážou vytvořit ty nejrafinovanější podvody a největší tunely, rektor UK s úsměvem upřesnil, že *ti vzdělání mohou lépe zblbnout nevzdělané, a na nich se napakovat.*

Jak současný stav vznikl?

Jan Sokol se vrátil na počátek devadesátých let, kdy se ukázalo, že v porovnání s jinými zeměmi je u nás málo vzdělaných lidí, že vysokoškolské vzdělání má jen malá část populace. Proto začaly být vysoké školy placeny podle počtu studentů. Nejprve se to osvědčilo, počet studentů se zdvojnásobil, ale příděl peněz nikoliv.

Jiří Zlatuška konstatoval, že v České republice žijeme nad poměry, přilíši se staráme o sociální jistoty, ne o investice, které by se vrátily za delší dobu.

Nakolik vysoké školy limitují nedostatečné platy?

Podle rektora MU J. Zlatušky nedostatek peněz vždycky vede k tomu, že si lidé přivydělávají jinde, a své vlastní instituci neodvedou tolik, kolik by měli a mohli. Když si lidé přivydělávají jinde, znamená to, že je něco v nepořádku.

Prof. Jan Sokol v této souvislosti poukázal na omezené možnosti vedení fakult – jako děkan může na své podřízené působit jenom dobrými slovy – nemá totiž potřebné nejenom finanční, ale ani právní prostředky k tomu, aby je dostatečně odměnil.

Prof. I. Wilhelm také soudí, že východiskem nemohou být vedlejší příjmy pedagogů, a proto Univerzita Karlova podle jeho slov hledá cesty, jak takové lidi přivést zpátky. Uvedl, že letos je navýšení pro pedagogy šestnáctiprocentní, bohužel však na výzkum se již nedostalo.

Prof. J. Jařab poukázal na rozdíl prostředků, které získají státní a soukromé vysoké školy. Zdá se mu, že univerzity mezi sebou málo soutěží.

J. Kalous konstatoval, že podle mezinárodních studií čeští vysokoškolští učitelé věnují nejméně času škole.

J. Zlatuška kritizoval vysoké školy za to, že nereflektovaly zájem o společensko-vědní disciplíny, kde je neustále přetlak uchazečů. Za postačující nepokládá argument, že peníze nestačí na studenty, ani nesouhlasí s tím, jak mnoho záleží na prostředcích, poskytnutých vládou.

Jan Sokol připomněl, že se s nárůstem počtu studentů dosud nezměnila struktura studia. 40 procent populace by mělo získat vysokoškolskou kvalifikaci, což ovšem neznamená, že ze všech budou vědci – přechod k dělenému studiu probíhá pomalu, bakalariáty jsou stále podceňovány.

Jak je to se školným?

Když v diskusi padl dotaz na školné, J. Zlatuška řekl, že to by sice nevyřešilo základní problémy financování, nicméně by to mohla být podstatná injekce. Vracet by se mělo do stipendijních fondů. Školnému se v budoucnosti nevyhne.

Proti zavedení školného se nestaví ani rektor UK, pokud ovšem by jeho zavedení neznamenalo sociální bariéru. Podle něj by neposloužilo dofinancování škol, ale ukázalo by opravdový zájem uchazečů nebo studentů.

K tomu Jan Sokol poznamenal, že už nyní si polovina až třetina studentů přivydělává – jde o to, aby ti vynikající to dělat nemuseli, mohli se studiu věnovat zcela. Proto by se měla rozšířit podpora velmi dobrých studentů, a k tomu by se mohly použít prostředky právě ze školného.

Jak sladit finanční reformu a reformu vysokých škol?

Jiří Zlatuška zdůraznil, že konečné rozhodnutí bude politické, že ideálního řešení se dosáhne těžko a že vždy bude docházet ke konfliktům. Rektor I. Wilhelm však myslí, že je situace přece jen poněkud jiná. Přidat ročně 5 miliard Kč je sice málo, nicméně kdyby to bylo ročně vždy jen 3 miliardy, pak za 5 let už to je 15 miliard; věří, že letošní kroky budou evokovat kroky další.

Nemůžeme ale chtít – upozornil v závěru senátor J. Jařab –, aby politici všechno za nás vymysleli – v této souvislosti vítá Týden neklidu jako neklid tvůrčí. Oceňuje, že se probudili i studenti a doufá, že se podaří vzbudit i zájem veřejnosti – pokud podle jeho slov bude na něčem záležet většině národa, pak se jistě i vláda tím bude vážně zabývat.

Neklidná fakulta

K Týdnu neklidu českých vysokých škol se připojila také 3. LF UK. 31. března se její pedagogové a studenti setkali na **shromáždění Akademické obce**. V úvodu předseda fakulturního akademického senátu MUDr. **David Marx** zdůraznil význam Týdne jako první hlasitější protest studentů a pedagogů proti nedostatečnému financování vysokých škol, jež mj. ilustroval údajem o výdajích na jednoho studenta. Upozornil rovněž, že vzrůstá i vnitřní dluh vysokých škol – chybějí učebnice, prostory, moderní vybavení.

Smutný pohled na rozpočet

Přítomné pak seznámila s novými možnostmi vysokoškolského studia v zahraničí senátorka MUDr. **Zuzana Roithová**. Hovořila o programu Erasmus, v němž dosud uchazeči na vybrané univerzity dostávají na bydlení a stravu, dopravu a nákup učebních pomůcek v průměru měsíčně 450 euro a uvedla, že po vstupu do EU se očekává rozšíření cílových zemí, kde bude možno studovat, přinejmenším o nové členské státy. Pozornost věnovala i uznávání diplomů a nutnosti upravit studijní programy tak, aby byly navzájem propustné.

Když poté hovořila o výdajích na vědu a výzkum, řekla, že na ně se v České republice naskytá „smutný pohled“. Přestože od r. 1989 vlády označovaly investice do vzdělání jako svou prioritu, přidávají peníze raději tam, kde to přináší rychlý politický a ekonomický efekt.

Evropská unie si v lisabonské strategii z roku 1999 stanovila v oblasti vědy a vzdělávání do roku 2010 předehnat Spojené státy, ale nemá pro to vytvořen účelný plán. Proto dr. Roi-

thová vítá snahu evropského parlamentu o nápravu – pokud by se jí nedosáhlo, bylo by to podle jejího názoru špatné i pro naši republiku. Budeme-li ovšem budeme chtít dosáhnout na evropské peníze, musíme se připravit na třicetiprocentní dofinancování projektů. Zvláště náročný bude 6. rámcový program, který bude vyžadovat součinnost několika zemí, které by si měly navzájem poskytovat informace např. z vědeckých disciplin o živé přírodě, udržitelném rozvoji, výživě.

V závěru MUDr. Z. Roithová znovu zdůraznila význam dostatečného financování vzdělání, vědy a výzkumu. Proto nezbývá než provést důkladnou reformu veřejných výdajů; ta, kterou provádí současná vláda, je sice kompromisem a má strašné nedostatky, přesto ji lze považovat za odvážný krok, ke kterému se i přes ztrátu politických preferencí kabinet odhodlal, ačkoliv pravicové vládě by to slušelo mnohem více než současné vládě středolevé. V situaci, kdy se výdaje všude škrtají, je těžké vědu podporovat; neinvestovat do vzdělání však svědčí o krátkodobé politice – o tom, kde ale peníze vzít, nemá dr. Roithová představu.

Na otázku, zda zadlužení státu způsobila nekompetence vlády, či zda je příčinou nějaká systémová chyba, Z. Roithová odpověděla, že produkce ČR nestačí krýt nutné výdaje: nejvíce se vydává na důchody, dále je nutno krýt dluhy, které vznikly např. tunelováním nebo i náhradou škod po povodních. Když se privatizoval národní majetek, získané peníze se buď projedly, nebo vytunelovaly a jen jejich určitá část se investovala do prosperity země, ačkoliv měly být určeny na systémové reformy. Bylo to tím, že v ekonomice chyběla vize, kam vše směřovat a do čeho na prvním místě investovat. Jak řekla senátorka, měli jsme důvěryhodné politiky, ale žádného národohospodáře jsme neměli, a dosud nemáme. Nejsme však v Evropě jediní.

Paseme ovečky na cizím

Problémy financování vysokých škol se zřetelem k situaci 3. LF UK podrobněji rozebral děkan doc. MUDr. **B. Svoboda**. Mj. připomněl, že až na drobné zdroje z nestátních sponzorských činností, na výzkumné záměry a na výuku zahraničních studentů jsou fakulty financovány především z veřejných zdrojů, podle počtu žáků. Peníze jdou tedy za studentem, dosud to pro fakultu bylo necelých 80 tisíc korun za rok, ačkoliv zapotřebí by bylo okolo 130 tisíc. Znamená to, že veřejná vysoká škola je hrazena státem z necelé poloviny, prostředky na výuku kryjí provozní apod. náklady školy asi z 48 %. Proto je fakulta nucena zvyšovat počty studentů – ačkoliv její curriculum bylo postaveno na optimální počet studentů v ročníku 80–100, přijímá nyní vlastně dvojnásobek.

Doc. MUDr. B. Svoboda přitom zdůraznil, že nedostatek peněz řeší fakulta na svůj vlastní úkor – vnitřním zadlužením. Vybavení, počítače i sítě stárnou, odepisují se jako vyřazené. Reprodukce žádná není, škola se dostává do situace, kdy se při nedostatečném vybavení výuka nutně musí zhoršovat. A úroveň výuky je ohrožena i tím, že se neposiluje mzdový fond, učitelé jsou drženi na mzdových podlahách, takže jsou nuceni si přivydělávat jinde.

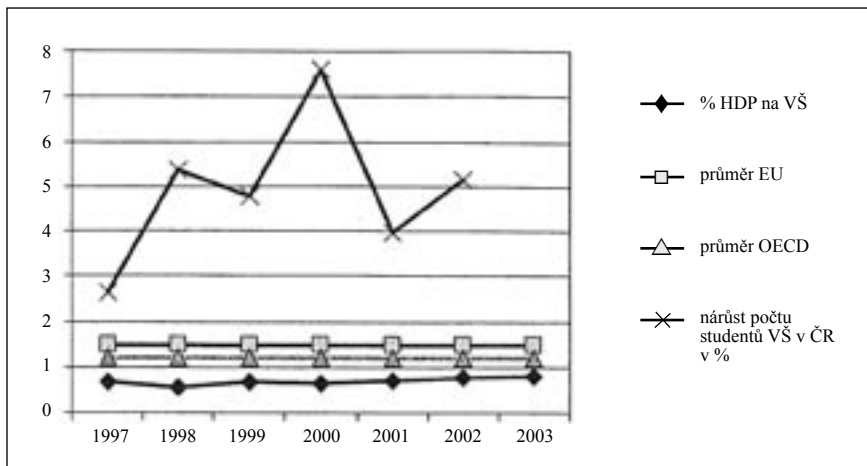
Vzhledem k tomu, že není možné neustále počty studentů zvyšovat, musí vysoké školy samy hledat způsoby, jak ekonomiku ozdravit. Politikům by měly kromě požadavků dávat i návrhy na řešení, řekl B. Svoboda a připomněl předcházející slova senátorky Z. Roithové, že politici sami nemohou dost dobře znát všechny detaily resortů, ale kdyby dostali podklady

a návrhy zdola, mohli by více udělat. Proto se děkan Svoboda zaměřil potom na jeden z konkrétních problémů, tj. na vztah mezi fakultami a nemocnicemi, na kterých se studenti učí. Konstatoval, že to je zvláštní soužití. Fakulta nemůže bez nemocnice existovat, protože musí mít možnost někde s pacienty pracovat, a na druhou stranu bez školy by se úroveň léčby jistě snížila. Přitom jedna organizace je rozpočtová, druhá příspěvková, jednu řídí ministerstvo zdravotnictví, druhou ministerstvo školství. „Je to tak, že my, tato fakulta,“ řekl B. Svoboda, „paseme své ovečky na pastvinách, a co tam vyprodukuje, získá nemocnice. (Smích) A ještě navíc neustále řešíme problém, jestli nám je majitelé pozemků nevyženou.“

Myšlenka univerzitní nemocnice je evergreen od 90. let, věnován jí byl na jaře i seminář v Parlamentu ČR, uspořádaném z podnětu kolegia děkanů lékařských fakult. Kromě zákonodárců se ho zúčastnili zástupci VZP a ministerstev zdravotnictví a školství. Z výsledků rokování děkan B. Svoboda soudí, že tato idea konečně jakoby získává vládní a parlamentní prostor; méně podpory tomu dali poslanci ODS.

Týden neklidu – a co dál?

V uplynulém týdnu proběhly protestní akce vysokoškolských studentů (a jejich pedagogů), jejichž cílem bylo poukázat na nedostatečné financování veřejných vysokých škol. Vyvrcholem byl průvod studentů Prahou a předání petice (podepsané téměř 5000 občany) ministryni školství místopředsedou našeho Akademického senátu J. Trnkou.

Srovnání podílu HDP (veřejné výdaje) připadajícího na financování vysokých škol v ČR, EU a OECD a dynamiky počtu studentů na VŠ v ČR

3. LF od podzimu 2003 patřila k těm, které opakovaně zdůrazňovaly nutnost systematicky „znepokojovat“ zejména politiky – poukazovat na neúměrně nízký podíl financování vysokých škol na HDP, na nekonkurenceschopnou infrastrukturu fakult, na problematické finanční ohodnocení vysokoškolských pedagogů vedoucí k nevyrovnané kvalitě výuky a na vnitřní zadlužení, které si vysoké školy s sebou valí jako dědictví minulosti. Náš akademický senát podpořil protestní akci v říjnu 2003, kdy jsme oslovovali jednotlivé poslance a v průběhu projednávání návrhu státního rozpočtu jim předávali dopisy upozorňující na nedostatečné finanční zajištění VŠ.

Týden neklidu nepochybně splnil svůj hlavní cíl – upozornil na existenci problému i na jeho šíři. Problémem je obecně nedostačující financování. Přitom jsme si všichni vědomi nutnosti vysokoškolské vzdělávání reformovat, udělat jej pružnějším, přístupnějším a kvalitnějším. To však je jen obtížně možné bez dostatečně zajištěného „fundamentu“ – nelze argumentovat: „Vysoké školy se musí starat samy“. Jednak existují obory vysokoškolského studia, které si externí zakázky zajistí poměrně snadno (informatika, technické, ekonomické obory), a pak ty ostatní, u nichž je dostupnost těchto zdrojů vzhledem k povaze oboru zanedbatelná, či dokonce nulová.

Pokud jde o grantovou podporu, jistě je významným ekonomickým faktorem, ale a) úspěch v soutěži záleží i na vybavení daného pracoviště a b) grantové prostředky jsou primárně určeny na realizaci daného projektu, nikoli na zajištění běžného provozu pracoviště. Sponzorské prostředky získávají vysoké školy obtížně – především pro nevstřícné nastavení daňových předpisů v ČR. Navíc v období, kdy má ČR ze všech zemí přistupujících do EU nejmenší ekonomický růst, nelze očekávat přílišnou velkorysost sponzorů.

Častým argumentem bývá spoluúčast – tedy školné. Jak lze zjistit v statistické publikaci OECD, Česká republika sice patří ke státům s malým podílem soukromých výdajů na vysoké školství, ale s řadou evropských zemí je srovnatelná. NAVÍC – onech průměrných 1,5 % HDP v EU a 1,2 % HDP v rámci OECD se týká **VEŘEJNÝCH** výdajů. Nelze předpokládat, že sociálně únosné školné by vyřešilo neúměrný vnitřní dluh českých, moravských a slezských veřejných vysokých škol a zajistilo jim rozvoj a schopnost konkurovat na trhu EU.

Velkým dluhem ministerstva školství je absence jakékoli informace o rozsahu vnitřního zadlužení jednotlivých veřejných vysokých škol – nelze přece zpracovávat strategii navyšování dotací bez toho, že víme, kolik peněz vlastně vysoké školy potřebují na to, aby zaujaly takovou „startovní pozici“, která jim přísluší.

Co tedy dál ? To nejhorší, co by Týden neklidu mohlo potkat, by bylo, kdyby zůstal úspěšným jednorázovým happeningem. Jak studentská, tak pedagogická reprezentace vysokých škol a fakult si to dobře uvědomuje – ještě do konce letošního akademického roku by měla proběhnout minimálně jedna „velká“ akce – ideálně seminář k problematice vysokého školství na půdě Parlamentu. Trvale budeme monitorovat stav příprav státního rozpočtu na rok 2005. Pokud bude dosavadní slušný postup pedagogů a studentů VŠ dále interpretován jako slabost, lze očekávat další hromadné protestní akce na podzim.

*MUDr. D. Marx, předseda AS 3. LF UK
VNS 16/2004. Kráceno*

Ve čtvrtek 1. dubna 2004 se v Praze sešli zástupci vysokých škol z jednotlivých měst protestující proti podfinancování českého vysokého školství a dohodli se na dalším společném postupu:

1. Budeme dlouhodobě monitorovat postoj politických elit k realizaci reformy veřejných vysokých škol, navržené reprezentacemi akademické obce a Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy.
2. Požadujeme jednoznačné a výrazné navýšení rozpočtu vysokých škol pro rok 2005 a jasný závazek politické reprezentace k trvalému růstu podílu HDP odváděného do vysokého školství. Pokud se tak nestane, zahájíme důraznější a rozsáhlejší protestní akce.
3. Znovu se sejdem v červnu 2004, vyhodnotíme situaci a rozhodneme o dalším postupu akademické obce na podzim 2004.

Zpráva po uzávěrce:

Dne 24. 6. 2004 se v Praze sešli zástupci akademických senátů veřejných vysokých škol a jejich fakult. Prohlásili, že jsou připraveni uskutečnit kroky, směřující k reformě veřejných vysokých škol v ČR tak, aby se zvýšila kvalita, efektivita a dostupnost vysokoškolského vzdělávání.

Dále požádali vládu, aby v návrhu státního rozpočtu na rok 2005 navýšila prostředky pro veřejné vysoké školy oproti letošnímu roku minimálně o 5 mld. Kč, aby zmocnila ministryni školství ke koordinaci reformy vysokého školství v ČR, a to včetně jejího ekonomického zajištění, a aby zajistila transparentnost rozhodování o financování veřejných vysokých škol včetně vědy a výzkumu.

Požadavky, vedoucí k reformě veřejných vysokých škol, jsou akademické obce připraveny podpořit hromadnými veřejnými akcemi.

QUOD BONUM

RYTÍŘ
STUDENTŠTÍ LAUREÁTI

MUDr. Jozef Kubinyi, Ph.D.

ministr zdravotnictví

Narodil se 21. 7. 1955 v Žilině. V letech 1973–1977 studoval lékařství na Univerzitě Komenského v Martině (obor všeobecné lékařství) a posléze tentýž obor na Univerzitě Palackého v Olomouci. V 80. letech získal atestace I. a II. stupně, v roce 1996 pak Evropskou atestaci nukleární medicíny (European board of nuclear medicine) v Kodani. Odbornou kvalifikaci završil v roce 2000 získáním titulu Ph.D. na Masarykově univerzitě v Brně. Od roku 1979 působil jako specialista v oblasti nukleární medicíny na několika lékařských klinikách a odborných pracovištích.

J. Kubinyi je členem České kardiologické společnosti, České společnosti nukleární medicíny a Evropské společnosti nukleární medicíny. V letech 1999–2001 byl členem Vědecké rady Ministerstva zdravotnictví ČR. Od roku 1994 je veřejně činný jako člen Zastupitelstva města Ostravy, od roku 2000 do roku 2002 jako člen Rady města Ostravy. V roce 2002 byl zvolen poslancem Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, kde od června 2003 působil jako předseda Ústřední komise pro zdravotnictví ČSSD. V rámci své veřejné činnosti přijal členství v několika výborech a povýborech se zaměřením na vědu, zdravotnictví a sociální politiku. Jako odborník na přístrojovou techniku působil na Ministerstvu zdravotnictví na pozici poradce. J. Kubinyi byl do roku 1990 členem KSČ, od roku 1992 je členem ČSSD. Mluví aktivně rusky a anglicky, k jeho zájmům patří cestování, turistika a literatura. Je ženatý a má dvě děti.

Jmenován do funkce ministra zdravotnictví dne 15. dubna 2004.

Richard Rokyta

Jak jsem se stal rytířem Akademických palem

Pocházím z generace, která studovala základní a střední školy po válce, kdy afinita českého národa k Francii nebyla nijak velká. Všichni ještě měli v paměti mnichovskou zradu vrcholných francouzských představitelů, která přes všechny smlouvy nechala Československo na pospas Hitlerovi. Ani na gymnáziu jsem nestudoval francouzštinu, ač se mně vždy líbila, ale naopak jsem studoval jiný jazyk, který v té době také nebyl moc populární, a to němčinu. Nicméně jsem se také učil anglicky a díky tomu jsem poprvé vyjel do ciziny v době předjarního tání v roce 1966 do Velké Británie. Z té jsem poprvé navštívil Francii. Zúčastnil jsem se sjezdu Association des Physiologistes, a to proto, že můj tehdejší šéf doc. Mysliveček byl velice frankofonní. Ten mě také přivedl k frankofonní fyziologii.

Musím se vrátit ještě trochu zpátky, protože v roce 1964 se konalo v Praze první společné

zasedání Československé fyziologické společnosti Association des Physiologistes (Reunion Commune). Prezidentem zasedání byl prof. Vladislav Kruta a generálním sekretářem doc. Jaromír Mysliveček. To bylo moje první setkání s francouzskou neurofyziologií a s jejími esy. V Praze byl prof. Alfred Fessard-Membre de l'Institut (odpovídalo našemu titulu akademik), dále prof. Buser, prof. Denise Albe-Fessard, prof. Scherrer a další. Mé druhé setkání s nimi bylo v Paříži v roce 1966 na zasedání Association. Navštívil jsem i jejich laboratoře. To jsem se již učil francouzsky, ale moje znalost nebyla nijak vynikající. Pro zajímavost uvádím, že v té době jsem také přišel na stadion Rolanda Garosse, kde se zrovna hrálo mezinárodní daviscupové utkání Československo – Francie. Byl jsem přítel našich tenistů-reprezentantů, protože jsem amatérsky „bafunařil“ v tenise a znal jsem tenisty hlavně z jejich lyžařských zájezdů v Harrachově, kde jsem jim také jako lékař pomáhal léčit jejich bolístky. V Paříži jsem je navštívil (daviscupové mužstvo s sebou nemělo lékaře, ani tým maserů, jako je tomu dnes), protože jsem znal tehdejší reprezentanty, především Jiřího Javorského, Jana Kodeše, Františka Pálu a s těmi jsem prožil celý Davis Cup. Institut Marey, kde jsem později pracoval, byl těsně vedle stadionu Rolanda Garosse. Jenom pro zajímavost – Institut Marey byl v roce 1976 zbořen a dnes je zde pouze stadion Rolanda Garosse s tím, že zde zůstal pomník s hrobem Jules Marey. (Jules Marey byl zakladatel fyziologické kineziologie a byl také jedním z těch, kteří pomohli bratrům Lumierům uvést v život kinematografii. Ukazoval jim svoje rozložené obrázky, které při rychlém pohybu dávali iluzi filmu.)

V roce 1967 jsem spoluorganizoval zájezd na zasedání na Association des Physiologistes, které se konalo v Miláně. Jeli jsme tam tehdy jako výprava z Československa autobusem

3. LF UK má dalšího rytíře – tentokrát se rytířem francouzského Řádu akademické palmy stal přednosta Ústavu normální, patologické a klinické fyziologie prof. MUDr. Richard Rokyta, DrSc. Rád, udělený za rok 2003 francouzským premiérem, převzal v březnu 2004 v Praze.

– malým německým roburem, což bylo nesmírně zajímavé a přineslo to mnoho legračních zážitků, ale to není předmětem mého vzpomínání.

Po roce 1968 jsem plánoval dlouhodobou stáž v USA, která se bohužel nemohla uskutečnit. Stále ale bylo relativně snazší se dostat do Francie, která byla pro svoji v té době silnou komunistickou stranu považována za jakousi možnou zemi ke spolupráci pro sovětský blok. Sověti to měli přesně rozdělené: pro sebe si nechávali USA a Německo, pro ostatní preferovali Francii a Itálii. Do Francie jsem odešel v roce 1970 po dlouhých peripetiích a strávil jsem tam jeden a půl roku. Dostal jsem se do laboratoře prof. Denise Albe-Fessard, což předurčilo moje další vědecké směřování. Já jsem v té době již pracoval na talamokortikálních vztazích. U prof. Albe-Fessard jsem se naučil nejmodernější elektrofyziologické techniky. Publikovali jsme společně některé práce a uvedla mě do světové neurofyziologie. Institut Marey byl v té době skutečným průsečíkem světové neurofyziologie, pracovali tam všichni, kteří něco ve světové neurofyziologii znamenali. Pro mne to bylo i místo významných setkání např. s dr. Ladislavem Taucem, českým emigrantem z Brna z roku 1948, který mi velmi pomáhal při mém pobytu ve Francii.

Záhy po svém příjezdu jsem zjistil, že moje znalost francouzštiny je povrchní a umožňovala mi pouze číst francouzskou literaturu. Proto jsem se rozhodl chodit denně od 21.00 hod. večer do Aliance Française na kurzy francouzštiny. Vydřel jsem to 6 měsíců. Nakonec jsem si udělal kurs francouzštiny pro učitele národní školy, na což mám také licenci. To byl jazykový základ mé frankofonie.

Z dalších setkání v Institut Marey patřila k nejvýznamnějším ta s americkými vědci – prof. Johnem Liebeskindem a prof. Edvardem Perlem. Měl jsem možnost se setkávat i s vynikajícími vědci z dalších zemí. Prof. Albe-Fessard velmi podporovala styky s východním blokem. V laboratoři pracovali Poláci – nejznámější z nich byla dr. Alžběta Jankovská, pracovali tam i vynikající ruští pracovníci – dr. Světlana Rajeva a dr. Karina Věťčinkina z Moskvy, dr. Veselkin z Petrohradu a další. Byla to mezinárodní společnost a představovala vysokou školu vědy.

Já jsem se zde naučil metodu snímání extracelulární a intracelulární jednotkové aktivity, kterou jsem v roce 1975–76 s prof. Fessardovou zavedl v Plzni a později i na svém novém působišti v Praze.

Kromě laboratoře prof. Fessardové jsem také půl roku pracoval v laboratoři prof. Scherrena, dalšího vynikajícího francouzského neurofyziologa s prof. Rogerem Verleyem. Prof. Verley byl vynikající ontogenetický neurofyziolog a ontogeneze byla dalším směrem mého vědeckého zájmu. Prof. Mysliveček na našem ústavu v Plzni velmi rozvíjel ontogenetickou fyziologii. Vždy jsem se počítal i k ontogenetickým neurofyziologům.

Můj francouzský pobyt byl několikrát rozšiřován a opakován, ale vždy na kratší dobu. V roce 1976 jsme pracovali ve Francii s ing. Žaludem a smyslem tohoto pobytu bylo vytvořit zesilovače, které jsme si nemohli koupit. Ing. Žalud vyráběl zesilovače pro francouzská pracoviště a za to nám dali dva s sebou. Díky tomu jsme mohli v Plzni v té době založit laboratoř jednotkové aktivity. Byla to jedna z mála laboratoří s touto technikou v tehdejší Československu.

Pracoval jsem také na bdělých zvířatech, což byla metoda, kterou jsme s prof. Albe-Fessard uváděli v život. Šlo o studie na bdělých kočkách, opicích a laboratorních potkanech. Delší pobyty jsem absolvoval dále v letech 1980, 1984 a v roce 1991.

To přispělo k trvalé spolupráci, která vyvrcholila v posledních letech ve spolupráci v rámci projektu Barrande, což mně a mým spolupracovníkům umožňovalo vždy jednou za rok 14 dní pracovat v Paříži se svými bývalými kolegy. Rozvíjeli jsme především studie talamokortikálních vztahů. Později jsme se zaměřili i na studium bolesti. Prostřednictvím tohoto francouzského pracoviště jsem se dostal ke studiu bolesti.

V Institutu Marey jsem navázal přátelství i s dalšími vynikajícími francouzskými badateli v oblasti bolesti. Byli to Jean-Maria Besson, Giselle Gilbaud, Jean-Paul Rivot, Louis Oliveras, Alexander Levante, Paul Feltz a další. To způsobilo, že i moji spolupracovníci mohli jezdit do Francie. Jedna z nich ve Francii pracuje trvale a má vynikající vědecké výsledky. Je to RNDr. Jaroslava Buřitová. Ta získala první titul Ph.D. a CSc. v rámci programu Cotutelle jak ve Francii, tak v České republice.

Další moje spolupráce s Francií se týkala vědeckých funkcí. Prof. Kruta mě ještě za svého života často pověřoval různými záležitostmi týkajícími se Francie, protože se velmi dobře znal s Fessardovými. Po jeho smrti v roce 1979 se uvolnilo místo sekretáře pro Československo v Association des Physiologistes. Prof. Kruta byl sekretářem pro Československo již od roku 1947. Bylo to zajímavé, protože tato Asociace byla mezinárodní společnost sdružující frankofonní fyziology. Vedle Francouzů, kteří byli samozřejmě nejpočetnější, v ní byli ještě Belgičané, Švýcaři a Kanadčané, kteří měli své národní sekretariáty. Pátým sekretariátem byl sekretariát československý. To bylo díky vynikající diplomatické i osobní práci prof. Kruty, který ve Francii pracoval již před válkou a který měl francouzskou manželku. To vše přispělo k tomu, že Československo mělo svůj sekretariát a prof. Kruta byl ten, který začal organizovat spolupráci s francouzskými fyziology. V roce 1964 to již byl zmíněný kongres Réunion Commune (společné zasedání). V roce 1970 uspořádal v Brně nezapomenutelnou Réunion Annuelle. Mnoho francouzských fyziologů přijelo do Brna, aby vyjádřilo svou solidaritu s okupovaným národem.

Poté se tyto styky velmi omezily. Po smrti prof. Kruty jsem byl vyzván francouzskými představiteli, o nichž jsem se již zčásti zmínil a i dalšími, zejména prof. Monodem, kterého jsem rovněž znal z působení u prof. Scherrera, dále tehdejším generálním sekretářem prof. Corabeufem, abych po prof. Krutovi převzal sekretariát Association des Physiologistes pro Československo. Tak jsem byl v roce 1980 v Ženevě zvolen sekretářem pro Československo a tuto funkci zastávám dodnes. Dnes jsem ale sekretářem pro Českou republiku a Slovenskou republiku. Tato práce byla velmi zajímavá. Umožnila mně každoroční styk s francouzskými fyziology. Uspořádali jsme množství společných zájezdů (do Poitiers, do Bordeaux, do Bruselu, do Paříže) a dalších měst, kterých se vždy zúčastnil plný autobus československých fyziologů. Myslím, že to byla jedna z mála možností, kde jsme mohli konfrontovat naši vědu s vědou západní, ale i náš omezený život se svobodným životem západní Evropy, konkrétně se zeměmi, jimiž jsme projížděli, a zejména s Francií.

V roce 1982 jsem byl generálním sekretářem společného zasedání Réunion Commune v Praze. Po revoluci jsem byl prezidentem společného zasedání v roce 1990 v Praze a vše

vyvrcholilo organizací Réunion Annuel v roce 1997 v Praze, jehož jsem byl rovněž prezidentem. To bylo velké zadostiučnění i splátka dluhu, který jsem vůči francouzské fyziologii měl. Myslím si, že tato společnost právě v obtížných dobách malého a omezeného styku přispěla ke vzájemnému styku fyziologů několika národů. Tím, že oficiálním jazykem této společnosti je francouzština, je její dosah omezen. Dnes ale již mnohé přednášky i publikace jsou v angličtině, takže se z ní stává mezinárodní společnost, která se z Association de Physiologistes přejmenovala na Société de Physiologie. To vše přispělo k tomu, že po více než 30 let spolupracuji s francouzskými fyziology a zejména s neurofyziology a těším se ze spolupráce s nimi, která přinesla některé dobré výsledky, které jsou citovány nejen v časopisech, ale i v učebnicích a monografiích.

Doufám, že jsem také sám přispěl k pozitivním rysům této spolupráce a osobně si cením toho, že jsem umožnil našim československým fyziologům navázat styky s francouzskými fyziology, které se úspěšně rozvíjely. Byla to především a tradičně brněnská škola prof. Kruty a jeho žáků, prof. Siegelové, prof. Fišera, prof. Kuklety a prof. Rektora., kteří rozvíjeli styky s Francií. Poté to byla Plzeň, kde kromě mne pracovala v Institutu Marey doc. Myslivečková. Z Prahy to byli přátelé prof. Albe-Fessard zejména MUDr. Ladislav Vyklický st., který jí byl velmi blízký, protože on sám se zabýval experimentálním studiem bolesti, dále MUDr. Jan Bureš a MUDr. Pavel Hník. Prof. Fessardová je nikdy neopomněla pozdravovat při mých cestách do zahraničí, nebo při jejích cestách k nám. Ona zde byla velice často. Naposledy tak tomu bylo v roce 1998, kdy obdržela titul doktor honoris causa Univerzity Karlovy právě za svoje zásluhy v rozvoji československo-francouzských styků v oblasti neurofyziologie. Tento doktorát obdržela na návrh 3. LF UK, jejímž jsem byl tehdy proděkanem. Měla přijet i jako čestný člen předsednictva na kongres EFIC, který se konal na podzim v roce 2003 v Praze, ale těsně před ním v květnu 2003 zemřela.

Pobyty ve Francii mně přinesly nejen vědecká přátelství, ale i setkání a přátelství kulturní a sportovní. Co se týče kultury, měl jsem štěstí, že jedním z mých přátel byl prof. Robert Nacquet, což byl vynikající francouzský neurofyziolog – epileptolog, který pracoval v Gif sur Yvette ve Francouzské akademii věd a který byl po prof. Scherrerovi generálním sekretářem mezinárodní společnosti fyziologických věd – IUPS. Jeho žena byla velikou příznivkyní československých umělců, kteří žili v Paříži před válkou, jmenovitě Bohuslava Martinů, Jiřího Muchy, Josefa Pálencička, Adolfa Hoffmeistera a dalších. Sama byla aktivní spisovatelka a dcerou Paula Mauriaca. Ta mě uvedla do francouzské literární společnosti. V době mého prvního stipendia v Paříži jsem bydlel se skupinou českých studentů a mezi nimi jsem se nejvíce spřátelil s Josefem Velčovským, tehdy čerstvým akademickým malířem, který byl ve Francii na stipendium. Ten mě uvedl do kruhů pařížských umělců, především sochařů a malířů. Kromě něj jsem se z českých umělců stýkal také s Ivanem Theimerem, Jiřím Načeradským a dalšími. Jediný rozpor v našich životech byl v tom, že já jsem musel brzo ráno vstávat, protože ve Francii jsem pracoval od 9. 00 hod. a ještě večer jsem chodil na kurz francouzštiny. Umělci žili poměrně dlouho do večera, ale zase déle ráno spali. Bylo velmi obtížné sladit tyto naše časy, ale myslím, že se to podařilo a že jsme si vzájemně obohatili svoje znalosti o Francii. Oni z hlediska kontaktů s pařížskými lékaři a vědci a já z kontaktů s pařížskými umělci. Seznámil jsem se prostřednictvím svých přátel i s Nikolou Yashvilem, což byl bývalý gruzinský kníže, majitel obrovských pozemků v Gruzii, který se

ale již narodil v Paříži, vystudoval filozofickou fakultu a byl jedním z vedoucích pracovníků v nakladatelství Hachette. Ten mě uvedl do jiného světa, a to světa ruské aristokratické emigrace. Měl jsem možnost jako jeden z pozvaných hostů sledovat pětihodinové představení Borise Godunova v pařížské opeře, kde jsme v bílém fraku s dávkou šampaňského a kaviáru poslouchali tuto operu.

Mým celoživotním zájmem je také sport. Ve dvou sportech jsem našel v Paříži velké přátele, a to ve fotbale a v tenisu. Při svém prvním pobytu jsem hrál přebor Paříže za pařížské právníky. Od 70. let jsem usiloval o to, aby mužstvo plzeňských lékařů, které jsem dlouhá léta vedl, si mohlo zahrát fotbal ve Francii. To se mně podařilo až po desítkách let po různých machinacích s ústředním výborem ČSTV a krajským výborem ČSTV. Při svém pobytu ve Francii v roce 1980 jsem hrál fotbal za pařížské zubaře a díky jim jsme se do Paříže dostali. Problém byl jednoduchý, protože jeden z mých fotbalových kolegů spravoval zuby generálnímu sekretáři FSGT (Dělnické sportovní organizace komunistických odborů), který jako jednu z podmínek podpisu dohody mezi ČSTV a FSGT uvedl, že plzeňští lékaři musí hrát fotbal v Paříži. A tak jsme se se svými kolegy v roce 1981 vypravili do Paříže, kde jsme hráli fotbalové zápasy, navštívili jsme v té době Normandii a Bretan. Tento výlet jsme zopakovali po dvaceti letech v roce 2001, tentokrát s manželkami. Sešli jsme se všichni se starými přáteli a bylo to moc prima. Já mám licenci „profesionální zahraniční fotbalista amatérské pařížské ligy“. V roce 1984 jsme byli pozváni podruhé na fotbalový turnaj evropských lékařských družstev, který se hrál v krásném prostředí ve Fontainebleau u Paříže, kde byli kromě nás ještě kolegové ze Švýcarska, dvě mužstva z Francie (Paříž a Bordeaux), Alžírčané a my. Tento turnaj jsme vyhráli, což bylo kvitováno i v místním tisku. Potom jsme si udělali výlet na jih Francie a přes Švýcarsko, kde jeden z našich zubařských kolegů měl dům.

Při fotbalových zájezdech jsme zažili mnoho různých zážitků, např. zvolení Françoise Mitteranda francouzským prezidentem a pětihodinovou cestou autobusem po Champs Elysées. Zažili jsme reakce našich kapitalistických kolegů zubařů na vítězství socialistů apod. To byly nejlepší konfrontace toho, co jsme viděli doma a co ve světě. Všichni ti naši kolegové byli bohatí, a proto působí velmi groteskně, že se kvůli nám museli stát členy FSGT. Na rok vstoupili do komunistické tělovýchovné organizace, brali to naštěstí z legrace, ale bylo to pro ně něco zcela nepředstavitelného. Dodnes mají členské diplomy vyvěšené ve svých organizacích jako důkaz toho, co se dá vše udělat pro kamarády z tehdy nesvobodné země.

Další byly moje tenisové kontakty. V té době jsem dělal funkcionáře v tenisu a zorganizoval jsem dva zájezdy tenistů Slavia VŠ Plzeň do Paříže na dvě utkání. Opět to muselo být v rámci FSGT do pařížského předměstí Bagneux. Oni byli potom také v Československu.

Všechny tyto zájezdy, jak fotbalistů, tak tenistů byly reciproční. Obojím se u nás nesmírně líbilo.

Na turnaji ve Fontainebleau jsme se velice skamarádili s alžírskými lékaři a farmaceuty, kteří většinou studovali ve Francii a měli v Alžíru své fotbalové mužstvo. Pět let jsme usilovali o možnost hrát v Alžíru, což se nám podařilo až v roce 1989. Naši alžírští kolegové k nám přijeli v roce 1991. Připravili jsme rozvíjení dalších kontaktů, jenže bohužel změna režimu v Alžíru, tentokrát k mnohem horšímu, znemožnila naše kontakty.

Při sportovních zájezdech jsem jezdil i jako tlumočník s družstvem basketbalistek Ekonom Praha. S nimi jsem byl i ve výrobně vynikajícího koňaku Armagnac, kde jsem se stal rytířem d'Armagnac po ochutnání určitého množství tohoto vynikajícího nápoje.

Titul Chevalier des Palmes Academiques, který jsem nyní obdržel, je proto titulem druhého rytíře, protože jsem již byl rytířem Armagnac.

Množství kontaktů s institucemi i lidmi je velké a nelze je vyjádřit v krátkém vzpomínání. Spíše šlo o to, zrekapitulovat hlavní věci, které se mně podařily ve Francii vykonat. Člověk se zabývá spíše tím, co se mu podařilo, a méně tím, co se mu nepodařilo. Je jistě spousta věcí, které bych chtěl vykonat, ale které mně již nevyšly. Chtěl bych ještě poznamenat, že po vzniku Společnosti frankofonních lékařů ČLS JEP, kterou založil prof. MUDr. Jaroslav Blahoš, jsem se stal na osm let jejím místopředsedou.

Jazyk, kterému jsem se naučil až v dospělosti, přispěl k tomu, že Francie je nejfrekventovanější země mých zahraničních kontaktů. Byl jsem tam v poslední době na spoustě sjezdů a vždy tam rád zajíždím. Paříž je město, kterého se nikdo nikdy nenabaží a nemá jej dost. Je to město zcela fantastické. Doufám, že budu mít možnost ještě pár let se do něj vrátet.

Za SVK 3. LF UK 2004

Letošní Studentská vědecká konference prezentovala ve čtyřech sekcích 16 sdělení 29 studentů v přibližně paritním zastoupení teoretických a klinických oborů. Ti, kteří naši SVK navštívili poprvé, žasli nad časovou kázní a téměř dokonalou dokumentací, což my domácí bereme jako samozřejmost. Dá se s vkusnou ještě mírou neskromnosti říci, že v důsledku tradice a díky taktovce obou předsedů – Martina Čepelíka a Renaty Václové. Konferenci zahájil pan děkan, který připomněl vážnost, jakou studentské vědecké aktivity přikládáme. Po stránce studentské fungovalo všechno – od projekce Zoltána Kokeše až k milibaru Vendy Pavlové, muži čistě oholeni v oděvu společenském a dámy půvabné. O problém se letos postarala jen hodnotitelská komise, přesně řečeno variační šíře její účasti, která v kritické chvíli vítězné prezentace klesla na absolutní minimum tří členů. Spekulace o možném neudělení prvního místa byla naštěstí rozptýlena vědomím učiněné nespravedlnosti a především objektivní zkušeností, že přítomní posuzovatelé odměnili technicky sofistikovanou přednášku kolegy Kellera naprosto totožným počtem bodů, které v jejich škále znamenaly vždy maximum. Nositelka stříbrné medaile Erika Temerová přesvědčivě ukázala, že klasická anatomická studie může najít důstojné místo na slunci i v prostředí panující hegemonie molekulární biologie a poctivý bronz kolegyně Duchoňové uzavřel plejádu letošních vítězů.

*Richard Jelínek
(VNS. Kráceno)*

Abstrakta

Hodnocení intenzity MR signálu corpus callosum u difuzního axonálního poranění

Keller, J.

Školitelé: as. MUDr. F. Čáp, as. MUDr. A. Bílková
UK, LF3, Klinika radiologie

Klinickou diagnózu traumatického difuzního axonálního poranění (DAP) lze spolehlivě potvrdit magnetickou rezonancí (MR). K nejčastějším nálezům patří multifokální hyperintenzivní ložiska v T2W obrazech, a to v jedné z hlavních predilekčních lokalizací DAP – v corpus callosum (3,2). Velmi citlivé pro průkaz změn v c. callosum jsou i FLAIR obrazy (1). Takaoka et al. (4) vyvinuli metodu semikvantitativní analýzy MR na FLAIR. Tento druh zobrazení znázornil celý rozsah DAP včetně nehemoragických lézí při MR vyšetření do dvou týdnů po úrazu. MR nálezy korelovaly s klinickou závažností DAP.

Cílem naší studie bylo ověřit přínos semikvantitativní analýzy MR signálu c. callosum na FLAIR obrazech při hodnocení z filmu a dále zjistit přínos a použitelnost této analýzy pro diagnostiku DAP i u FSE obrazů (při zkráceném MR vyšetření u pacientů v těžkém stavu).

Metodika: Ze souboru 29 pacientů s DAP diagnostikovaným v letech 1998–2004 jsme vybrali nemocné s patologickým nálezem v corpus callosum, vyšetřené MR 3–15 dnů po úrazu, celkem 19 pacientů. U 17 z nich byly k dispozici sagitální FSE snímky, u 9 sagitální FLAIR, u 7 oba z uvedených. MR snímky byly digitalizovány z filmových předloh na scanneru. Získaná data byla ukládána v standardním nekomprimovaném formátu BMP. V programu Image J verze 1,31 h jsme na prostředních řezech v sagitální rovině ohraničili plochu corpus callosum a ventrálního pontu (při lichém počtu řezů jsme použili 3 prostřední řezy, při sudém počtu jen dva). Hodnotili jsme průměrnou intenzitu signálu, směrodatnou odchylku a modus na vybraných řezech pro corpus callosum i pons a stanovili jejich poměry (c. callosum/pons) v každém řezu (obr. 1). Poměry z jednotlivých snímků byly zprůměrněny. Kromě výpočtů na „nativních“ TC obrazech jsme hodnotili parametry i po přepočtení obrazu na 65536 odstínů šedi (16 bitů) pomocí vlastního zásuvného modulu (barva každého bodu byla vážena na modrou dle vzorce $x = (R+G)/2 + 256 * B$). Výsledky v kontrolní skupině pěti nemocných (pacienti s bolestí hlavy s normálním neurologickým nálezem i normálním nálezem na MR) a ve skupině pacientů s DAP byly porovnány Wilcoxonovým dvojvýběrovým testem.

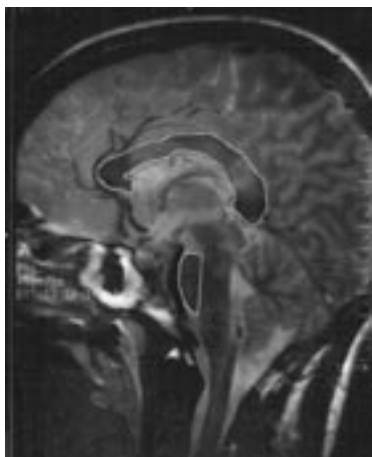
Výsledky: Poměr průměrných intenzit signálu corpus callosum a průměrných intenzit signálu pontu (SIR) je statisticky významně odlišný u zraněných a u kontrol při všech způsobech měření ($p < 0,005$). Ve FLAIR sekvencích jsou SIR u pacientů vyšší než SIR ve FSE, vážení na modrou barvu rozdíl také zvyšuje (graf 1). Míra nehomogenity ($MH = SD / (\max - \min)$) se statisticky významně liší jen u FLAIR sekvencí, a to jak nativních ($p < 0,005$), tak i vážených na modrou ($p < 0,05$). V poměru modů je rozdíl méně průkazný ($p < 0,05$).

Závěr: Naše studie prokázala, že i v případě zpracování dat z filmů lze použít semikvantitativní analýzu dle Takaoky et al. (4). Kromě FLAIR lze využít i FSE sekvence s obdobnými výsledky. K plnému využití přínosu semikvantitativních metod by bylo třeba provádět MR vyšetření u všech případů s podezřením na DAP.“

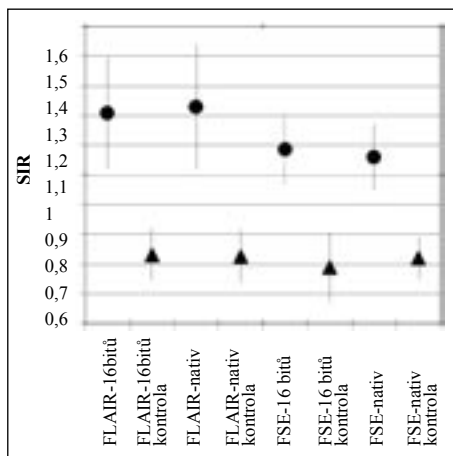
Práce citované v souhrnu:

1. Ashikaga R, Araki Y, Ishida O. MRI of head injury using FLAIR. *Neuroradiology* 1997; 39: 239–242.
2. Neuwirth J, Kellerová V, Vyhnaněk F, Štěňhová H, Šturma J. Průkaz difuzního axonálního poranění magnetickou rezonancí a srovnání rozsahu změn při poranění mozku na CT a MR obrazech. *Čes Radiol* 1998; 52(3): 131–136.
3. Parizel PM, Özsarlak Ö, Van Goethem JW, van den Hauwe L, Dillen C, Verlooy J, Cosyns P, De Schepper AM. Imaging findings in diffuse axonal injury after closed head trauma. *Eur Radiol* 1998; 8: 960–965.
4. Takaoka M, Tabuse H, Kumura E, Nakajima S, Tsuzuki T, Nakamura K, Okada A, Sugimoto H. Semiquantitative analysis of corpus callosum injury using magnetic resonance imaging indicates clinical severity in patients with diffuse axonal injury. *J Neurol Neurosurg Psychiatry* 2002; 73: 289–293.

Děkujeme as. RNDr. Bohumíru Procházkovi, CSc., za pomoc při statistickém hodnocení dat. Práce vznikla v rámci výzkumného záměru MSM 111200003.

Obrázek č. 1: Oblasti zájmu (ROI) na FSE snímku. Nahoře obtaženo corpus callosum, dole ventrální pons. U tohoto pacienta s DAP byl $SIR_{FSE} = 1,45$.

Graf č. 1: Poměr průměrných intenzit signálu c. callosum a pontu (SIR). Srovnání pacientů s DAP (o) a kontrol (Δ). Hodnoty jsou průměr ± CI 95%.

Variace arteria dorsalis pedis a arteria arcuata

Erika Temerová

Školitel: MUDr. David Kachlík
UK, LF 3, Ústav anatomie

Zdrojem tepenného zásobení hřbetu nohy je podle dostupné literatury arteria tibialis anterior, která se v oblasti nohy rozpadá na arteria dorsalis pedis a arteria tarsalis lateralis. Obě společně vytvářejí oblouk zvaný arteria arcuata. Z něj vycházejí spojky (rami perforantes) do plantární sítě (arcus plantaris), nejsilnější v prvním meziprstním prostoru. V mnoha případech však úplně chybí jak arteria arcuata, tak arteria tarsalis lateralis a zásobení intermetatarzálních prostorů je tudíž uskutečňováno převážně nebo výhradně z plosky nohy (řečiště arteria tibialis posterior).

Cílem této práce bylo orientačně zjistit aktuální stav a typy variací tepenného zásobení hřbetu nohy u české populace. Toto je důležité jak z klinického hlediska pro zamezení amputací, zejména u diabetických pacientů, tak i z hlediska výuky, neboť soudobé české anatomické publikace neuvádějí detailnější informace.

Metodika: Na kadaverózním materiálu (Ústav anatomie 1. a 3. LF UK) jsem od června 2003 do dubna 2004 preparovala a sledovala průběh cév od distální části arteria tibialis anterior přes arteria dorsalis pedis až po arteriae metatarsales dorsales. Zároveň jsem měla možnost nahlédnout do archivu angiografií dolních končetin Radiologické kliniky FNKV. Výsledkem bylo 82 prohlédnutých končetin a 9 angiografií. Souběžně s tím jsem shromažďovala výsledky různých studií týkajících se variací tepenné sítě hřbetu nohy pro porovnání.

Výsledky nejlépe shrnuje tabulka. Rozdělení vychází ze zásadní skutečnosti: první skupina zahrnuje arteria tibialis anterior zásobující všechny intermetatarzální prostory, druhá potom všechny případy s různým poměrem zastoupení obou bérceových zdrojnic (a. tibialis anterior et posterior). Vnitřní členění skupin potom vychází z jednoduché soustavy podle

Typ	Vysvětlení	Počet	%
1A	a. arcuata je vytvořena jen z jenom a. dorsalis pedis	10	12
1B	a. arcuata není vytvořena, na zásobení se podílejí v rozličném zastoupení a. dorsalis pedis a a. tarsalis lat.	17	20
1C	mnohočetná propojení a. dorsalis pedis s a. tarsalis lat., avšak bez pravé a. arcuata	4	5
1D	klasická a. arcuata tvořena z a. dorsalis pedis a a. tarsalis lat., zásobující všechny intermetatarzální prostory	4	5

Typ 1: Arteria tibialis anterior zásobuje všechny intermetatarzální prostory celkem 35 nohou (43 %)

rozložení do jednotlivých mezizáprstních prostorů (dle Lipperta). Statisticky lze říci, že se úprava tepen hřbetu nohy výrazně liší v naší studii od výsledků jak současných (Lippert 1970, Lanz a Wachsmuth 1972, Platzer 1998), tak i starších autorů, jejichž dělení bývalo příliš zjednodušené (Salvi 1900, Dubreuil-Chambardel, Corsy 1913, Adachi 1912). Klasický učebnicový popis jsem našla jen v pouhých 4% případech.

Typ	Spatium intermetatarsale	Počet	%	Lanz %	Lippert %	Adachi %	Poznámky
2A	I (DPPP)	15	18	40	40	37	8× jen s a. dorsalis pedis, 7× s náznakem a. tarsalis lat.
2B	I a II (DDPP)	5	6	15	5	5	vždy vytvořena a. tarsalis lat., 2× i a. arcuata
2C	I a III (DPDP)	2	2,5		2	1	
2D	Ia IV (DPPD)	2	2,5		3	1,5	vždy a. arcuata
2E	I, II a III (DDDP)	8	10		6	6	vždy široce větvená síť
2F	I, II a IV (DDPD)	4	5		2	2	
2G	I, III a IV (DPDD)	4	5		4	5	vždy široce větvená síť
2H	II, III a IV (PDDD)	4	5	5	5	5	
2I	III a IV (PPDD)	2	2,5			1	
2J	bez přímého zásobení (PPPP)	2	2,5	10	10	10	a. tibialis ant. se dělí na a. dorsalis pedis + a. tarsalis lat. bez podílu na zásobení mezizáprstních šterbin

Typ 2: Arteria tibialis anterior nezásobuje všechny intermetatarzální prostory celkem 47 nohou (57%)

Prostorová orientace v animálním modelu schizofrenie

Kateřina Duchoňová

Školitel: ¹MUDr. Marie Pometlová, CSc., ²doc. MUDr. František Šťastný, CSc.

¹Ústav normální, klinické a patologické fyziologie

a ²Psychiatrické centrum Praha 1, 3. LF UK.

Schizofrenie je závažné duševní onemocnění, jehož etiopatogeneze není dostatečně objasněna. Protože byl prokázán zvýšený výskyt schizofrenie u dětí matek, které ve 2. polovině těhotenství prodělaly virové nebo bakteriální onemocnění, je neuroinfekce plodu považována za možný etiologický faktor prostředí v souvislosti s neurovývojovou hypotézou vzniku schizofrenie. Vzniklým zánětem aktivovaná mikroglie produkuje řadu neuroaktivních látek, mezi něž patří i kyselina chinolinová (QUIN), která ve vyšších koncentracích působí excitotoxicky, neboť aktivuje N-metyl-D-aspartátový-typ glutamátového receptoru. Cílem předkládané práce bylo zjistit, zda neonatálně zvýšená mozková koncentrace QUIN může změnit schopnost učení v Morrisově vodním bludišti u mladého dospělého potkana, a to v souvislosti se změnou kognitivních funkcí pozorovanou u pacientů se schizofrenií.

Metodika: Mladým potkanům (samci) byla infundována QUIN v dávce 250 nmol QUIN/250 nL 0,9% NaCl/komora do obou postranních mozkových komor 12. postnatální den (PND). Kontrolním mláďatům byl infundován stejný objem sterilního izotonického roztoku NaCl (skupina SHAM; n=18). Skupina naivních mláďat byla jen izolována od matky, podobně jako ostatní mláďata, a to po dobu kratší 3 h (skupina INT; n=18). Potkany jsme testovali ve věku 60. –65. PND v Morrisově vodním bludišti. Použili jsme metodiku „place navigation“, kdy skrytý ostrůvek zůstává v konstantní poloze po celou dobu testování. Úkolem potkanů bylo si zapamatovat polohu tohoto ostrůvku, což se projeví postupným zkracováním doby jeho nalezení. Naměřené hodnoty byly zpracovány analýzou rozptylu (ANOVA test). Za statisticky významné výsledky jsme považovali $p < 0,05$.

Výsledky: Skupina QUIN se statisticky významně lišila od ostatních skupin, neboť potkani měli dvojnásobnou dobu latence při hledání ostrůvku i poslední, 5. den pokusu. Dokonce 5 (27,7%) zvířat ještě tento den opakovaně plavalo kolem stěn a nevolilo strategii hledat ostrůvek. Skupiny SHAM a INT se od sebe významně nelišily a všechna zvířata splnila test v limitu 10 s.

Závěr: Ze zjištěných dat vyplývá, že neonatální zvýšení koncentrace QUIN v mozkomíšní tekutině potkanů mění chování těchto zvířat v časně dospělosti ve smyslu zhoršené schopnosti učení v Morrisově vodním bludišti. Toto zhoršení schopnosti si zapamatovat místo ostrůvku v našem animálním modelu psychózy může být přirovnáno ke zhoršení kognitivních funkcí pozorovanému u většiny pacientů se schizofrení psychózou.

Prix de Médecine

V sobotu 5. 6. 2004 se v Praze konalo finále soutěže Prix de Médecine, organizované každoročně francouzským velvyslanectvím a firmou Fournier z Dijonu. V oblasti lékařských věd bylo přihlášeno celkem 12 prací ze sedmi českých lékařských fakult.

V tajném hlasování zvítězil student 4. ročníku 3. LF UK Jiří Keller, který byl ohodnocen jako nejlepší i ve fakultní Studentské vědecké konferenci, s prací MRI Signal Intensity of Corpus Callosum in Patients with Diffuse Axonal Injury. Je to úplně poprvé, co se student naší fakulty umístil mezi prvními třemi v této soutěži. Jiří Keller měl vynikající dokumentaci, skvělou angličtinu a výborný přednes a na všechny otázky odpovídal velmi spolehlivě a adekvátně.

Zástupce 3. LF UK v porotě prof. MUDr. R. Rokyta, DrSc., označil vítězství J. Kellera za úspěch studentské vědecké činnosti na fakultě. Podle jeho názoru to bude jistě znamenat povzbuzení i ostatním studentům, aby se této významné činnosti věnovali, byť je bohužel málo oceňována a málo mezi studenty rozšířena. Prof. Rokyta zdůrazňuje, že to je jeden ze způsobů, jakým zlepšovat vědeckou práci na fakultě, získávat nové mladé adepty vědy a umožňovat jim, aby už od mládí konfrontovali svoje poznatky se světovou vědou.

Z korespondence

V Praze 8. 5. 2004

Vážení,

srdečně Vám děkuji za zaslání dvou exemplářů časopisu VITA NOSTRA REVUE (13. roč. č. 1). Velice jste mne potěšili. Celé číslo či vlastně sborník má výbornou úroveň, mezi autory je řada mých blízkých přátel (Sokol – Halík – Šturma atd.) a převážná většina toho, co tu čtu, mi jde ze srdce. Je to pro mne radost i čest, že jste tam uveřejnili i výtah mého proslovu při vánočním koncertu. Až k tomu bude příležitost, vyřídíte laskavě mé zvláštní poděkování p. doc. Kmentovi, bývalému přepečlivému a obětavému lékaři mého asi vůbec nejbližšího a nejuvěrnějšího životního přítele Z. B. Boušeho. On mne oslovil a na onen (myslím že velmi zdařilý) předvánoční koncert pozval.

Je to svým způsobem zvláštní: Žijeme v době, kdy nám obzor zaléhá mnoho neradostných věcí, hrouťí se životodárné hodnotové stupnice, mnozí lidé i vysoce postavení jsou osudově krátkozrací. Prof. Halík to odhaduje dobře. A přeče – stojí za to stát v souručivém společenství těch, kdo sem, seč jsou, vnášejí něco z pravdy a naděje budoucího věku – řečeno starou křesťanskou šifrou. Děláte i svým časopisem dobrou práci, díky za ni!

Upřímně zdraví

Prof. Dr. Jan Heller

ZDRAVOTNICTVÍ

MEZI POSLANCI
MEZI SENIORY

Jozef Kubinyi poprvé v nové funkci před poslanci

Ministerský debut

Ze záznamu schůze Poslanecké sněmovny parlamentu ČR 7. a 13. 5. 2004

Ministr zdravotnictví ČR Jozef Kubinyi: Stav zdravotnictví je vcelku uspokojivý. Poskytování zdravotnických služeb je na vysoké úrovni, nicméně finanční krize hrozí přerůst v krizi poskytování služeb se všemi možnými důsledky pro občany. Proto se moje aktivity ubírají dvěma směry. Prvním je vypracování koncepce českého zdravotnictví. Chtěl jsem požádat sněmovnu, abych mohl tuto koncepci zpracovat do 30. 9. 2004.

Je několik problémů, kterým se chci věnovat. Největší se nacházejí v oblasti pojišťoven, zejména ve VZP. A druhá oblast, kde se vytvářejí velmi významné deficity, je oblast lůžkových zařízení, zejména ve fakultních nemocnicích. Ministerstvo zdravotnictví nikdy pořádně nevykonávalo funkci zřizovatele, to chci napravit. Problémy ve fakultních nemocnicích hodláme řešit v poměrně krátké době a poměrně razantním způsobem.

A teď ke zdravotnímu pojištění. Systém veřejného zdravotního pojištění jako celek je k dnešnímu dni mírně deficitní. Z devíti zdravotních pojišťoven, které v současné době působí, je pouze jediná v platební neschopnosti, a to i přes opakované finanční intervence státu formou odkupu pohledávek. Tou je Všeobecná zdravotní pojišťovna.

Obecně lze konstatovat, že fungování systému veřejného zdravotního pojištění zajišťovalo na území ČR devět zdravotních pojišťoven pro 10 308 000 pojištěnců registrovaných k 31. 12. 2003. VZP zajišťovala veřejné zdravotní pojištění pro 66 % všech pojištěnců, v důsledku finančních problémů ztratila v průběhu roku 2003 zhruba 148 000 pojištěnců a na konci období její portfolio dosáhlo 6 808 000 pojištěnců. Osm zaměstnaneckých pojišťoven zvýšilo svůj podíl na 3 499 000 pojištěnců, to je na 34 %.

Celkové **příjmy** systému veřejného zdravotního pojištění v roce 2003 dosáhly 147,9 mld. Kč a meziročně vzrostly o 11,6 mld. Kč.

Celkové **výdaje** systému veřejného zdravotního pojištění v roce 2003 dosáhly 147,7 mld. Kč, meziročně vzrostly o 10,3 mld. Kč. Saldo bylo kladné a dosáhlo 144 mil. Kč, z toho VZP vykázala ztrátu 64 mil. Kč, ale je třeba připomenout, že tento stav významně ovlivnila záloha od České konsolidační agentury ve výši 1,65 mld. Kč.

Hodnocení situace ve VZP se dá rozdělit do několika základních témat. Nejdříve tedy ekonomická situace VZP a její základní aspekty. Za zásadní považuji stav závazků po lhůtě splatnosti, zhruba 4,2 mld. Kč. Současný stav nenastal poprvé. V roce 2000 dosahovaly závazky po lhůtě splatnosti více než 4 mld. Kč a intervencí státu odkupem části pohledávek se tento propad podařilo v roce 2001 eliminovat, nicméně na konci roku 2002 měla VZP opět propad, a to více než 2,5 mld. Kč.

Z devíti zdravotních pojišťoven má sedm včetně VZP vyšší poměr státních pojištěnců – nad 50 % – než pojištěnců finančně aktivně činných. Průměrný roční příjem z pojistného

vzrostl u VZP o 917 Kč, tj. o 6,8 %, a dosáhl nejvyšší absolutní hodnoty ze všech zdravotních pojišťoven ve výši 14 387 Kč. Oproti průměrnému příjmu v systému veřejného zdravotního pojištění vykazovala VZP vyšší příjem v roce 2003 o zhruba 3,270 miliardy korun. Přesto je VZP jediná, která má závazky po lhůtě splatnosti.

Dalším tématem je oblast legislativních předpisů a jejich naplňování – VZP legislativně právní předpisy opakovaně porušuje:

1. Prohlubování bilanční nerovnováhy lze jednoznačně hodnotit jako nedodržování odst. 1 § 6 zákona č. 551/1991 Sb., o VZP ČR. Výdaje sice nepřevyšují příjmy, ale plánované závazky po lhůtě splatnosti rostou.
2. Přestože VZP již delší dobu upozorňuje na nedostatek finančních zdrojů a opakovaně žádá o předsunutou platbu, nebyly návrhy na opatření předloženy.
3. Pojišťovna postupuje v rozporu s vyhláškou o fondech všeobecného zdravotního pojištění, a to v případě neoprávněného čerpání prostředků na antikoncepci.
4. Uplatňování příslušných vyhlášek ministerstva o úhradách zdravotní péče, ale také dohod vzešlých v rámci dohádovacího řízení. Dále otázka užití fondu prevence k financování programu nad rámec preventivní péče.

VZP trpí nejen finanční nedostatečností, ale i nedostatečnou rychlostí a nízkou kvalitou rozhodování, nedostatečnou efektivitou práce a pracovního vytížení, organizací práce bez řádného kompetenčního vymezení, nedostatečnou koordinací na všech stupních řízení. Místo hledání provozních úspor, které by měly být součástí organizačních změn ve VZP, je navržena reorganizace, kdy na ústředí by mělo být 43 ředitelů a dalších 17 na úrovni krajů.

VZP stále více financuje zdravotnické subjekty místo aby hradila poskytnutou zdravotní péči. Nezavádí parametry efektivity a kvality poskytnuté péče. Setrvává v chybných smluvních vztazích, kdy je mnohdy tolerována personální insuficience smluvních partnerů, a to ve svých důsledcích vede k neschopnosti reagovat na nepravdivosti spotřeby zdravotní péče, neoprávněné vykazování péče, využívat automatické kontrolní mechanismy a na soustavný tlak poskytovatelů na četné výjimky financování.

V oblasti smluvní politiky VZP není schopna zajistit, aby všechny smluvní dokumenty s poskytovateli zdravotní péče byly vyřizovány včas. Okresní pobočky VZP problematiku komunikují s poskytovateli zdravotní péče, mnohdy ředitelům nemocnic i lékařům z ambulant je sdělováno, že návrh musí být poslán k posouzení na ústředí. Na ústředí tak putují dokumenty bez podrobné analýzy místní situace a bez doporučeného postupu. Pražské ústředí VZP pak rozhoduje od zeleného stolu bez znalosti místní situace. Ústředí ani nevyžaduje od poboček podrobnější podklady a analýzy místní situace.

VZP není schopna v řádných termínech zpracovat rutinní úkony týkající se smluvních vztahů k poskytovatelům péče. Smluvní dodatky uzavírá často až v době, kdy již polovina příslušného pololetí uplynula. Ambulancím pobočky nabízejí buď typové smlouvy, které neberou v potaz místní podmínky a složení populace, nebo velmi speciální podmínky.

VZP radě lékařů žádost o smlouvu zamítá s odůvodněním, že síť je již plná. Lze však doložit, že ve stejnou dobu VZP navázala smluvní vztah s jiným zařízením o rozšíření kapacit. Smluvní partneři jsou vystaveni tlaku finanční nejistoty plynoucí z nepodepsaných dodat-

ků smluv, a to i po několik období za sebou. Za velmi problematickou považují výraznou asymetrii v úhradách zdravotní péče v jednotlivých segmentech. Problematický je rovněž přístup VZP k regulacím, ty neustále mění, a to i zpětně. Příkladem jsou srážky, které se VZP snažila uplatnit na záchranné služby.

Dalším bodem jsou aktivity VZP nad rámec výkonu veřejného zdravotního pojištění. Nejvýznamnější je takzvaný Mořský koník. Naplněnost posledních turnusů se v roce 2002 a 2003 pohybovala okolo 70 %, přesto byla uzavřena smlouva na dalších pět let s vyšší kapacitou. Již první provedené součty svědčí, že kapacita nebude s největší pravděpodobností vykryta, a tím mohou být uplatněna sankční opatření ve výši milionů korun, která jsou součástí smluv.

Firma Arcus Onkocentrum Česká Lípa dostala od VZP bez výběrového řízení zakázku na ozdravné pobyty onkologicky nemocných pacientů v Chorvatsku nebo ve Švýcarsku. Proč to má být z fondu prevence, proč zrovna v České Lípě, kde není žádné velké onkologické pracoviště? Přitom podle obecného mínění onkologů je pobyt onkologických pacientů u moře spíše škodlivý.

Podobným způsobem VZP přidělila, opět bez výběrového řízení, cestovní kanceláři zakázku na zájezd mentálně postižených dětí k moři. Podle mínění odborníků může být taková náhlá změna prostředí pro ně spíše škodlivá.

Další problematický projekt je IZIP. Dva poslanci, navíc jeden z nich je členem správní rady VZP, jsou angažováni v soukromé firmě, která dostává od VZP několik desítek milionů korun. Nepřipadá vám to jako střet zájmů, když o přidělení těchto financí rozhoduje ve správní radě člověk, který společnost IZIP založil a který nyní vede takzvanou radu projektů IZIP? Stejně tak je podivné, když tyto poslanci schvalují zdravotně pojistný plán VZP, v němž se rozhoduje také o financích na jejich projekt. Podle mých informací nebylo na tento projekt ani vypsáno výběrové řízení.

VZP založila vlastní klientský časopis Pohoda. Ročně stojí 120 milionů. Další firma nabízela tytéž služby za 58 milionů.

Nález NKÚ konstatuje, že VZP při výběrovém řízení na pořízení počítačů, serverů, informačních technologií nevybrala nejvýhodnější nabídku. VZP tak zaplatila za počítače o 10 milionů korun více.

Uvedené skutečnosti považuji za tak zásadní, že si neumím představit jinou variantu řešení než změnu na místě ředitele VZP. Tuto změnu považuji za naprosto nutnou, nikoliv však dostatečnou. Bude třeba provést celou řadu dalších kroků k ozdravení největší a v současné době nejproblémovější zdravotní pojišťovny v České republice. Tyto kroky se budu snažit připravit v kontextu reformy celého systému veřejného zdravotního pojištění.

Ředitelka VZP Jiřina Musílková: Pan ministr vidí pouze jeden problém, kterým je Všeobecná zdravotní pojišťovna a její provoz. Výstřel z Aurory nás nepřekvapil. V poslední době se stalo zvykem, že nový ministr místo toho, aby se ujal řízení resortu, pustí se do zdravotních pojišťoven.

Ministerstvo má vykonávat státní správu. Máme pocit, že to neumí. Práva pacientů v souladu s mezinárodními závazky upravena nejsou. Organizace zdravotní péče v ČR vychází ze zastaralého zákona, o potřebě nové právní úpravy se již mluví sedmý rok. Ministerstvo nemá vizi ani koncepci správy resortu a zdravotnictví vůbec. Jediným viditelným zájmem ministerstva je dostat co nejvíce peněz do zdravotnictví, především do státních nemocnic.

Zdravotně pojistné plány naší pojišťovny jsou jedním z mála koncepčních materiálů, které má ministerstvo k dispozici. Pojišťovna je od toho, aby zabezpečovala pojištěncům nárok na bezplatnou zdravotní péči, rozhodně není pro to, aby řešila problémy ministerstva, které nařídí nemocnicím zvýšit platy a odpovědnost za to svalí na pojišťovny.

Pojišťovna je pro pojištěnce. Pro ně vytváříme zdravotní programy. Musíme nabízet i další programy, které mají udržet a zvýšit zájem o naše služby, především u zdravých a výdělečně činných pojištěnců, protože pracujeme v konkurenčním prostředí. Příkladem je proplácení příspěvku na antikoncepci.

Možná si pan ministr vzpomene, že naše pojišťovna již mnoho let předkládala návrhy k novému modelu sdílení rizik, aby se soutěž mohla přesunout od vybírání pojištěnců ke správě jejich nároků a k soutěži o opravdu kvalitní péči o naše občany. Ve svých zdravotně pojistných plánech to opakovaně říkáme.

Pojišťovna čtvrtletně poskytuje přesně v souladu se zákonem ministerstvu informace o svém hospodaření. To, že ministerstvo k těmto datům nepřihlíží, není bohužel chyba pojišťovny.

V otázkách provozního fondu je pojišťovna limitována rámcem finančním a účelovým. Podle zákona jsou veškerá zásadní rozhodnutí svěřena výhradně sboru zástupců či správní radě, v nichž jsou zastoupeni pojištěnci, jejich zaměstnavatelé a ve správní radě ústřední pojišťovny rovným dílem i stát. Počínání pojišťovny v provozních věcech je pravidelně kontrolováno Nejvyšším kontrolním úřadem. Postup při zadávání veřejných zakázek podléhá stálému dohledu Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže. Kontrolní funkci pak vykonává samo ministerstvo i ministerstvo financí.

Jsem si velmi dobře vědoma i slabých míst, která má pojišťovna, a ta, která jsou v pravomoci mé nebo v pravomoci vedení, odstraňujeme. Jsem připravena i na zásadní opatření k organizaci práce pojišťovny, která lze ale provést až po změně zákona.

Pan ministr vlastně nekritizuje a nehodnotí VZP. Kritizuje a hodnotí fungování celého systému zdravotnictví, včetně vlastního ministerstva. Chce tedy říci, že ministerstvo neplní dlouhodobě své funkce? Že je asi problém ministerstvo spravovat?

Ministerstvo má asi nějaký problém, když k novele úpravy evidence pobytu občanů napíše, že nemá připomínek. Nebýt zásahu naší pojišťovny, systém veřejného zdravotního pojištění by byl odříznut od údajů z evidence obyvatel a zákon o pojistném by částečně přestal pracovat a vůbec fungovat.

Kde se nás přímo dotýká absence práce ministerstva, je příprava mezinárodních smluv. Ve vztahu k EU byla prakticky celá režie přistoupení v oblasti zdravotního pojištění na VZP a ostatních pojišťovnách, které včas vytvořily Centrum mezinárodních úhrad.

Ministerstvo má problém i s vlastní normotvorbou. Příkladem jsou dopisy spojené s přípravou prováděcích předpisů k současně projednávanému návrhu novely zákona o pojistném, v otázkách sdílení rizika nebo, chcete-li, v otázkách přerozdělování pojistného. To, co Ministerstvo zdravotnictví chce od naší pojišťovny, je práce, za kterou jsou úředníci ministerstva placeni z peněz daňových poplatníků.

Systém IZIP využívá moderních informačních technologií pro vzájemnou informovanost poskytovatelů zdravotní péče a podporuje právo pacienta na informovaný souhlas. V těchto dnech byl tento projekt vybrán mezi dvanáct nejlepších projektů Evropskou komisí. Kritika měla zcela opačný účinek. Za poslední týden se do tohoto projektu přihlásilo tolik lidí co jindy za měsíc – a já bych tady chtěla za dobrou reklamu pro naše pojištěnce poděkovat. *(Potlesk v pravé části sálu.)*

Pan ministr srovnává průměrné příjmy pojištěnec na jednoho pojištěnce. Jde o jasný příklad srovnání výsledků hokejového týmu střední školy a domova důchodců. Náklady na pojištěnce jsou totiž významně závislé na jejich věku. V roce 2002 měla naše pojišťovna ze všech pojištěnec nejnížší příjmy na pojištěnce, které byly přizpůsobené věkové struktuře.

Co je myšleno významnou pomocí od státu? Nejspíš měl pan ministr na mysli proces odkupu pohledávek. Pokud by zákon umožňoval naší pojišťovně prodat pohledávky komukoliv na trhu, a zájem je trvalý, mohli bychom to udělat sami, a dřív, a nemuseli bychom čekat na rozhodnutí státu. Příjmy v roce 2001 bohužel byly utraceny navýšením plateb poskytovatelům, ke kterým pojišťovna byla donucena vyhláškou ministerstva, které se snažilo získat prostředky na navýšení platů. Částí tohoto dopadu jsou i závazky VZP po lhůtě splatnosti vůči zdravotnickým zařízením.

Smluvní politika a dohadování mechanismu úhrad a cen poskytnuté zdravotní péče včetně regulací patří mezi základní činnosti jakékoliv zdravotní pojišťovny. Svrchované rozhodnutí pojištěnec v této oblasti je nutnou podmínkou skutečné existence samosprávného systému veřejného zdravotního pojištění. Přesto jsme stále svědky nekompetentních zásahů ministerstva do vztahů mezi pojišťovnami a poskytovateli.

Dovolím si přednést několik čísel o zmiňované smluvní volnosti. Absolutní počet ambulantních lékařů, se kterými VZP uzavřela smlouvu v loňském roce, se zvýšil o 52 fyzických osob. Počet našich smluvních ambulantních specialistů nepřevyšuje normativy, které vydalo ministerstvo. Na druhou stranu musela pojišťovna zaplatit za nové nemocniční kapacity přes 800 milionů korun. Naprostá většina těchto kapacit byla nasmlouvána na základě doporučení ministerstva.

Zpochybňování práce pojišťovny, kriminalizace jejich zaměstnanců i orgánů poškozují VZP jako právnickou osobu, její dobré jméno a hlavně zájmy jejich pojištěnců. Lze vyčíslit i ekonomickou újmu, kterou pojišťovna získá případným odchodem pojištěnců v důsledku šíření nepravdivých zpráv a hlavně poškozením dobrého jména.

Přes to všechno opakovaně nabízíme ministerstvu veškerou myslitelnou spolupráci. Zdravotní pojišťovna má být samosprávnou veřejnoprávní korporací, v níž zásadní rozhodnutí mají náležet orgánům, které zastupují především pojištěnce a další subjekty, které se podílejí na naplňování rozpočtu pojištění. Management pojišťovny má být v plném rozsahu odpovědný těmto orgánům, které ale současně musí nést odpovědnost za svá rozhodnutí. Státu musí příslušet dohled a kontrola, vybavená standardními nástroji od oprávnění uložit nápravná opatření a požadovat jejich plnění až po oprávnění pozastavit výkon sporného opatření a předložit ho k posouzení soudu.

Všeobecná zdravotní pojišťovna a ministerstvo jsou dva partneři, kteří musí stát vedle sebe a spolupracovat ve prospěch zdravotního pojištění v této republice. Jakýkoliv spor nemá žádného vítěze, jenom poražené. A těmi budou naši pojištěnci a naši poskytovatelé zdravotní péče. *(Potlesk části sálu.)*

Ministr zdravotnictví ČR Jozef Kubinyi: Dnes poprvé jsem rád, že mám imunitu. Protože z toho, co jsme slyšeli, jednoznačně vyplývá, že by paní ředitelka měla na mě podat oznámení pro šíření poplašné zprávy. *(Potlesk některých poslanců ODS.)* Mýlím se ve všech bodech, pojišťovna je naprosto skvělá, já jsem ten, kdo je manipulovaný, ovladatelný, nezkušený, v podstatě víceméně lžu nebo se chci předvádět. *(Projev provázen výkřiky z různých částí sálu, bez reakce předsedajícího.)*

Dovolím si pět otázek: Proč je VZP v deficitu? Proč jsou takové rozdíly ve financování jednotlivých segmentů zdravotní péče? Proč jsou rozdíly mezi kraji v nákladech na pojištěnce? Proč na ústředí nemají informace o tom, co se děje, co dělají na okresních pobočkách? Proč údaje nemají zdroj, tak jak říkala paní ředitelka, a proč tedy nakládání s penězi pojištěnců nemůže být transparentní?

To je mých pět otázek. Čekám, že na ně dostanu odpověď. *(Neidentifikovatelné výkřiky z pléna. Hlas: Jsi blázen.)*

Poslanec Jiří Maštálka (KSČM): S panem ministrem nemohu souhlasit. Kdyby tady byla opravdu finanční krize, pak stav zdravotnictví za uspokojivý pokládat nelze. O krizi mohou hovořit různé spolky, třeba Česká lékařská komora a podobné organizace, které spoluodpovědnost za stav zdravotnictví necítí, případně jsou připraveny potíže zdravotnictví ku svému prospěchu prohlubovat. Jestliže nám pan ministr přišel říci, že ze současné situace financování zdravotnictví nevidí východiska, pak tuto funkci při vši účtě neměl přijmout.

Jestli se VZP podle pana ministra nepodařilo vytvořit plně funkční celek, uvidíme, jak funkční celek se podaří vytvořit z Ministerstva zdravotnictví. Za náš klub mohu slíbit, že racionální a koncepční kroky podpoříme. Bude to kropotlivá práce, ale je třeba ji udělat v zájmu zdravotnictví, a především v zájmu našich občanů. *(Potlesk poslanců KSČM i ministra zdravotnictví.)*

Poslanec Milan Cabrnoc (ODS): Záměry ministra zdravotnictví jsou sice, ale nepodstatné. Za posledních šest let jsme ve sněmovně od vlády jediný rozumný návrh směřující ke koncepčnímu řešení zdravotnictví neviděli. Žádám pana ministra, aby se zdržel systémových zásahů do zdravotnictví předtím, než vláda jeho záměry projedná a schválí.

Požadujeme okamžité předložení vládní koncepce zdravotnictví a důrazně žádáme, aby se do doby předložení této koncepce jak ministr, tak vláda zdrželi dalších nekonceptních kroků. Stav, ve kterém se celé zdravotní pojištění nachází, je přímým důsledkem nekonceptních zásahů ministrů sociální demokracie a jejich vlád.

Ministr záutočil osobně na dva poslance této sněmovny, opakuje slova již použitá představiteli lékařské komory. Prohlašuji, že jsem se nikdy ani jednou jako člen správní rady nezúčastnil rozhodování o podpoře vznikajících zdravotních knížek na internetu. V radě tohoto projektu jsou členy například děkan lékařské fakulty, představitelé organizací lékařů, pacientů, komor, ale i úředníci ministerstev a do nedávné doby byla členkou této rady i předsedkyně zdravotního výboru sněmovny paní docentka Emmerová.

Sociální demokracie směřuje své kroky ke zpochybnění polistopadového vývoje ve zdravotnictví. Vláda chce uchopit moc ve VZP, vyloučit samosprávné orgány z důležitých rozhodování. Sociální demokraté postupují proti privatizaci ve zdravotnictví a proti soukromým poskytovatelům zdravotní péče. Nový ministr chce dokonce vyloučit soukromé zdravotníky ze systému veřejného zdravotního pojištění, jak řekl v Hospodářských novinách. Sociální demokraté připravují zrušení konkurujících si pojišťoven a přechod zpět na státní zdravotnictví.

ODS bude pevně hájit výsledky polistopadového vývoje i ve zdravotnictví. Trváme na zmenšení vlivu státu, na minimalizaci státních zásahů a regulací a na rozšiřování svobodného prostoru pro svobodné podnikání. Prosazujeme zvýšení práv pacienta rozhodovat o svém zdraví. K tomu patří individuální účty, zdravotní knížky, právo zakoupit si zdravotní péči. Jsem si jist, že stále více občanů naší země našim návrhům rozumí a podporuje je, a z toho plyne moje přesvědčení, že nás jednoho dne, dámy a pánové, již nepřehlasujete. *(Potlesk z pravé strany sálu.)*

Jako člověka i jako dětského lékaře mě hrubě pobouřil postoj ministra k mentálně postiženým dětem. Takový postoj bych snad mohl tolerovat od laika. V případě ministra zdravotnictví však není jiné cesty než vyzvat jej k okamžitému odstoupení z funkce. *(Potlesk z pravé strany sálu.)*

Poslanec Miroslav Ouzký (ODS): Odborná veřejnost byla překvapena útokem na Institut klinické a experimentální medicíny. Zdůvodnění bylo směšné – to je prodluzování a prodražování výstavby či dostavby IKEM. Neexistuje jediná zdravotnická stavba v této zemi, která by se neprodložovala a neprodražovala.

Ve výročích o VZP mě velmi zarazilo, zda se jedná o vystoupení ministra zdravotnictví, nebo o mluvčího jistého funkcionáře České lékařské komory.

Dovalte několik otázek panu ministrovi. Opravdu si myslíte, že absence jakékoliv koncepce se dá nahradit personální čistkou? Myslíte, že deficit systému vyřeší dehonestace nebo

kriminalizace nějakých programů z fondu prevence? Myslel jste vážně své výroky o mentálně postižených a onkologických pacientech?

Vyroky, které se týkají systému IZIP, se mě dotýkají, protože jsem jedním z autorů tohoto systému. O tento systém má zájem belgické a irské ministerstvo zdravotnictví, francouzské zdravotní pojišťovny, jenom zřejmě českému ministerstvu zdravotnictví se tento systém nezdá být příliš efektivní.

A co mě zarazilo snad nejvíce, byl výrok na straně Hospodářských novin o vyřazení soukromých zdravotnických zařízení ze systému veřejného zdravotního pojištění. To znamená likvidaci systému. A já bych byl velmi rád, kdyby se k těmto otázkám pan ministr mohl ještě blíže vyjádřit. (*Potlesk pravé části sálu.*)

Ministr zdravotnictví ČR Jozef Kubinyi: Nikdy jsem neřekl, že léčebné nebo rehabilitační pobyty nebo pobyty u moře pro mentálně postižené děti nebo pro onkologické pacienty se nevyplatí. Řekl jsem něco jiného. Pokud Hospodářské noviny napsaly, že chci rušit soukromá zařízení, k tomu sděluji, že jsem nic neřekl v tom duchu, že se budou rušit. To, že chci zavést zpátky socialistické zdravotnictví, není pravda, není to mým cílem a nikdy to mým cílem nebude.

Poslankyně Lucie Talmanová (ODS): Prosím, pane ministře, abyste se pokusil alespoň definovat cíle nutné transformace. Pro nás je tímto cílem spokojený pacient, jemuž systém českého zdravotnictví poskytne službu odpovídající úrovni finanční částky, kterou sám – a dobrovolně – do tohoto systému vloží a odpovídající také jeho osobní zodpovědnosti za své zdraví a zdraví své rodiny

Dokážete dosáhnout tohoto cíle? Jestliže ano, máte moji podporu. Jestliže nesdílíte tento cíl, potom tato vláda musí veřejně občanům sdělit svoji rezignaci na řešení stavu českého zdravotnictví a nadále neslibovat nespílitelné.

Poslanec Miroslav Beneš (ODS): Vážený pane ministře, ve svém vystoupení o 150 miliardách korun jste neřekl ani slovo o desítkách procent, které v oblasti léků utíkají nikoliv ve prospěch pacientů. Nemluvil jste ani slovo o tom, kolik lékařů v této zemi působí na rozdíl od počtu lékařů v jiných zemích na tisíc obyvatel.

Vážený pane ministře, byl bych rád, kdybyste se při zpracování či oprášení jakýchkoliv návrhů na řešení problémů českého zdravotnictví nezabýval dvěma promile, ale abyste se zabýval alespoň devadesáti procenty. (*Tleskají poslanci ODS.*)

Poslanec Jaroslav Krákora (ČSSD): Když jsem zde přednášel výroční zprávu a závěrku VZP za rok 2002, tak mi z toho vyloučily některé nejasnosti: V letech 1997 až 2003 ztratila VZP cca 1 200 000 až 1 300 000 pojištěnců, to je asi kolem 15 %. Co VZP dělá, aby tento prudký trend úbytku pojištěnců pozastavila – bod jedna.

Bod dvě. Trend závazků po lhůtě splatnosti se též nepodařilo zcela zastavit. A zase se ptám paní ředitelky, co se s tím bude dělat, jaký je plán do dalších let a jestli dojde k ozdravení nebo sanaci financování VZP.

Za třetí – trend nárůstu zaměstnanců. V roce 2003 měla VZP nárůst zaměstnanců skoro 1 % při úbytku pojištěnců 15 %, takže vidíme rozevřenou nůžku mezi počtem zaměstnanců VZP a počtem pojištěnců. Prosil bych o rozklad počtu zaměstnanců.

Možský koník – tam bych také prosil o rozklad, jestli je nutné rozšiřovat indikace, když nám ubývá počet pojištěnců, jestli je nutné, aby jezdilo 6 až 7 tisíc dětí, jestli je nutné, aby se smlouva uzavírala na pět let.

Za další ozdravné pobyty. Jestli jsou realizovány, tak by mě zajímalo, kolikrát ročně, kolik lidí se toho zúčastní, jaký je doprovod pacientů a jestli si to můžeme dovolit.

Posledním bodem je časopis Pohoda. Ptám se vedení VZP, jestli by tam nešlo uspořít. Jestliže budu chtít po někom peníze, tak také se budu muset zabývat tím, jestli instituce předložila nějaký plán vnitřních úspor. *(Potlesk části poslanců.)*

Poslankyně Alena Páralová (ODS): Zajímalo by mě, zda si pan ministr uvědomuje, jak velký podíl na stavu deficitního hospodaření jak pojišťoven, tak zařízení má sám stát. Jedná se například o růst mezd, o nastavení úhrad zdravotní péče vyhláškami, o zařazování nových léků a stanovování výše úhrad ze zdravotního pojištění. Vyčísлил někdo dopady zákonů schválených v době Zemanovy a Špidlovy vlády?

Ví pan ministr o tom, že změna vyhlášky, kterou se vydává seznam výkonů, či zařazení tzv. valorizační doložky znamená navyšování režijních nákladů? Ví pan ministr, že vyhlášky o úhradách pro nemocnice zakládaly větší dynamiku výdajů, než by odpovídalo příjmům? Ví pan ministr, že investiční politika ministerstva v posledních letech rozšířila nabídku zdravotní péče, a tím i výdaje?

Sněmovna není tak neznalá a naivní, aby nepoznala, že jsou jí nabízeny zástupné problémy, jako například náklady na ozdravné pobyty. Pan ministr Kubinyi je svými prohlášeními mimo realitu a pokládám za nezodpovědné, že v takovém případě přijal funkci tak zodpovědnou. Myslím, že pan ministr Kubinyi je na ministerstvu zdravotnictví jako Alenka v říši divů. *(Poslanci ODS tleskají.)*

Poslanec Josef Janeček: Slovo pacient a garance dostupnosti zdravotní péče, kontrola kvality zdravotní péče byla slovní spojení, která se zde téměř nevyskytovala. To, o čem jsme se bavili, bylo, zda je potlačena, či není potlačena některá zájmová skupina a kdo komu křivdil. Je to tradiční obraz našeho zdravotnictví.

Co bych vyčítal našemu zdravotnickému systému, je naprostá neohospodárnost v investicích, chaotická výstavba sítě zdravotnických zařízení, mizerná kontrola kvality poskytované. To je něco, čím bychom se měli zabývat, a měli bychom si říci, kdo to má kontrolovat, jak to provádí, a pokud to provádí špatně, abychom vyvodili důsledky.

Kdyby byla vůle zprůhlednit financování našeho zdravotnictví, naše zdravotnictví by problémy nemělo, ovšem měly by problémy lobbistické skupiny.

Poslanec Oldřich Němec (ČSSD): Dovolím si položit jedinou otázku: Kolik stál obsáhlý materiál nazvaný „Komentář VZP ČR k vystoupení ministra zdravotnictví“, plný grafů,

tabulek a barevných příloh, kolik to stálo peněz? Chtěl bych se zeptat, zda to bylo z peněz pojištěnců VZP, či z nějakých jiných fondů.

Poslankyně Milada Emmerová (ČSSD): Několik slov ohledně svého členství ve sdružení IZIP. Do rady projektu jsem byla kooptována z podnětu pana místopředsedy Cabrnocha. I když o budoucím užití tohoto projektu nepochybují v horizontu 10 až 15 let, pak jde o projekt à la Jules Verne. Můj projekt prostě papírové zdravotní knížky je možno realizovat takzvaně od pondělka, nevyžaduje, aby každý důchodce vlastnil počítač nebo mobil.

Kritika kolegy Cabrnocha by měla směřovat také někdy do vlastních řad. Tím věrohodněji by vyzněly jeho kritiky směrem k těm ostatním. (*Potlesk.*) Vyznává se zde jako vzorový dětský lékař. Pak si však těžko vysvětlím, proč se zdržel hlasování k návrhu zabezpečení léčby dětí trpících např. fenylketonurií, která pokud není řádně léčena, je chorobou smrtelnou.

A teď o něčem jiném. V našem parlamentu chybí lidská, profesionální a politická vůle. Je možný většinový konsenzus přes koncepci zdravotnictví při vyličené ochotě k jednání? Kdo něco chce, ten hledá způsob, a kdo nechce, ten hledá důvod. (*Potlesk.*)

Ministr zdravotnictví ČR Jozef Kubinyi: Diskuse ukázala vyčerpávajícím způsobem, kde jsme a jak budeme pokračovat. A odpovědnost padá nejenom na exekutivu, ale i na legislativu. Za stav, který je, neseme odpovědnost všichni, kteří sedíme v této sněmovně. Na tom, jaký stav je zejména ve financování, nenese vinu jenom ODS, nenese vinu jenom ČSSD, ale podepsali jsme se na tom všichni.

Já jsem připraven ke spolupráci, jsem připraven k tomu, aby tato sněmovna projednala problematiku českého zdravotnictví, a budu rád, když se k tomu postavíte trochu jiným způsobem než dneska. Děkuji.

Poslankyně Lucie Talmanová: Dovoluji si navrhnout usnesení:

1. Poslanecká sněmovna žádá vládu, aby předložila koncepci reformy českého zdravotnictví na nejbližší schůzi Poslanecké sněmovny.
2. PS vyjadřuje zásadní nesouhlas s dosavadním postupem ministra zdravotnictví.
3. PS žádá ministra zdravotnictví, aby do předložení koncepce reformy českého zdravotnictví nečinil žádné personální či jiné kroky, které by vedly k destabilizaci systému zdravotní péče v ČR.

Poslankyně Milada Emmerová: Prosím, abyste zvážili přijetí tohoto návrhu: Poslanecká sněmovna bere informaci ministra zdravotnictví na vědomí.

Místopředseda PSP Vojtěch Filip: O prvním návrhu paní kolegyně Talmanové zahajují hlasování. Z přítomných 152 pro 64, proti 52. Návrh nebyl přijat.

Bod číslo 2 je zásadní nesouhlas s dosavadním postupem. Z přítomných 152 pro 50, proti 50. Návrh nebyl přijat.

Třetí návrh, kterým žádá Poslanecká sněmovna, aby ministr zdravotnictví nedělal žádné kroky v personální oblasti. Z přítomných 152 pro 46, proti 64. Návrh nebyl přijat.

Nyní budeme hlasovat o návrhu paní kolegyně Emmerové, že bereme informaci pana ministra zdravotnictví na vědomí. Z přítomných 152 pro 63, proti 50. Návrh nebyl přijat.

Konstatuji, že usnesení nebylo přijato, a tento bod končím bez přijetí usnesení Poslanecké sněmovny.

Mezi seniory

Před desítkou let jsme se ještě se smíchem utěšovali: „Když se po padesátce probudíš, a nic tě nebolí, tak jsi mrtvý.“ Teď už to pro nás není vtip, protože nejruznější bolesti a potíže se nám staly trpkou samozřejmostí, o níž se vlastně netřeba příliš šířit. Nad skleničkou vína – nebo také už jen minerálky – raději rozprávíme o počasí, o dětech, o starých spolužácích nebo také o politice. Protože se však v tomto směru naše názory ne vždy shodují, bývají to občas debaty natolik vzrušené, že z obavy o dávné přátelství zamíříme raději zpět ke klidnějšímu tématu, jímž zhusta bývají právě zdravotní potíže.

A tak třeba v době evropských voleb jsme si povídali o čekárnách a ordinacích, neboť – jak už naznačeno – s putováním po nich máme už všichni své zkušenosti. Jedna z kamarádek vypráví, jak byla „na krvi“, jak musela jít jinam a čekat déle, než byla zvyklá, protože její středisko má novou organizaci. Přidala se druhá, že to ona zase přišla na oddělení X nemocnice Y, a tam jí rovnou nasměřovali do fronty k rentgenu, aniž by si povšimli, že v ruce třímá snímky vlastní, kvůli jejichž posouzení sem byla poslána. Třetí trumfuje – na vyšetření se dostavil v určenou dobu a přesně podle pokynu „nejíst, nepít, nekouřit“, a po dvou hodinách dostal jako ostatní pacienti injekci na uklidnění a za další hodinu přišla lékařka a z různých důvodů je všechny přeobjednala na jiný termín. Nejde prý jen o ten promeškaný čas a nervozitu, ale také o zbytečně aplikované injekce – jak prý potom nemají chybět peníze ve zdravotnictví, když se takhle mrhá injekcemi, náplastmi a bůhví čím ještě? Zavzpomínala jsem, jak kdysi, když CT bylo u nás ještě novinkou, jsem takto – hladová a žíznivá – čekala na vyšetření doslova od rána až do soumraku, jak tam bylo přeplněno. Přičítala jsem to tehdejšímu socialistickému zdravotnictví (a netušila jsem, že něco podobného prožiji znovu, už za pár dní, a že v čekárně jednoho v Čechách unikátního zařízení strávím celé odpoledne).

Konečně se ozval poslední kamarád: „Tuhle v nemocnici mě probudilo mumláni člověka z vedlejšího lůžka. Prý jak je to hrozné, kolik houkaček jezdí k haváriím, ale kvůli samým airbagům a jiným vymyšlenostem se už tolik lidem nestává – a když ano, pak je ještě tady ve špitále zachráněni.“ „Už půl roku,“ říkal ten kamarádův spolupacient, „tady čekám na nové srdce, ale lidi teď málo umírají.“

Vida, takže „lidi teď málo umírají“ – můžeme vlastně chtít ještě víc?

M. Fleissigová

KVALITA ŽIVOTA

OD POČÁTKU
DO KONCE

Jana Pěkníková říká: Na neplodnost nevyměříme

Česká republika dosáhla opět jednoho rekordu – téměř nejmenší porodnosti na světě. Když se hovoří o příčinách, většina dotázaných uvádí ekonomické důvody, postavení mladých rodin, anebo důvody společenské, snahu neohrozit profesní kariéru. Jsou podle vašeho mínění tyto faktory skutečně jediné rozhodující?

Nízká porodnost v České republice je zcela jistě způsobena různými faktory, jednak zmíněnými ekonomickými příčinami, to je nelehké postavení mladých rodin (získání bytu, finanční zajištění aj.), i společenskými, vznikl „západní model rodiny“ – nejprve kariéra, potom dítě (s věkem se ale snižuje šance otěhotnět), dále zdravotními problémy jak u žen, tak u mužů. Snižila se kvalita životního prostředí, prosadil se nezdravý styl života, stres, drogy aj. Je těžké určit tedy hlavní příčinu klesající porodnosti u lidí, může se jednat o jeden faktor nebo se mohou různé faktory navzájem ovlivňovat.

Jak je to vůbec s fertilitou na počátku 21. století?

U lidí má 15 % párů v reprodukčním věku problémy v oblasti reprodukce. Je to celosvětový problém.

Klesá plodnost v závislosti na civilizačním vývoji?

V posledních letech došlo například u mužů ke snížení kvality spermogramu, vzrostl výskyt nádorů testes a jiných abnormalit (WHO, 1999). Hledáme-li příčiny, proč tomu tak je, nabízí se odpověď i ve snižující se kvalitě životního prostředí. Různé fyzikální, chemické i biologické látky mohou zasahovat do biologických funkcí organismu s negativním dopadem na reprodukci.

Má s oplodněním problémy spíše muž nebo žena?

Podíl neplodnosti u žen a mužů v evropské populaci je stejný (muž 40 %, žena 40 %), v USA to je u mužů 50 a u žen 30 %. Jsou ale také případy, kdy se na neúspěchu mohou podílet oba partneři (v 10 %) a příčiny neplodnosti mohou být i neznámé (také v 10 %).

Vaše oddělení provedlo zajímavý výzkum – o vlivu životního prostředí na fertilitu savců. Co bylo důvodem?

V literatuře bylo popsáno, že celá řada látek, které vznikly lidskou činností, ale i ty, které se přirozeně v přírodě vyskytují, a které jsou přijímány v potravě a pití, mohou ovlivňo-

vat reprodukci savců. Tyto látky mohou napodobovat nebo interferovat s endokrinním systémem a mohou vykazovat reprodukční toxikologické riziko. Chtěli jsme otestovat, zda námi vybrané látky, které budou myším podávány dlouhodobě, budou mít vliv na jejich reprodukci.

Jak výzkum probíhal?

Byly vybrané látky, s kterými se člověk může setkat. Chtěli jsme zjistit, jestli látky vzniklé lidskou činností, např. bisfenol (vyskytující se v umělohmotných lahvích), nonylfenol (přítomen v lubrikačních gelech, v PVC – používán na vnitřní povrchy v konzervách, diethylstilbestrol (lék, podávaný proti potrácení 1940-1970, jehož negativní vliv na fertilitu lidí byl prokázán) mají vliv na reprodukci savců.

Dále byly vybrané látky přirozeně se vyskytující v prostředí, a to: resveratrol (nachází se např. v červeném vínu) a genistein (v soje).

Tyto látky v určitých koncentracích byly ve vodě podávány myším ve dvou nebo třígeneračním studiu. Byl proti kontrole (myši, které nedostávaly žádné látky) hodnocen počet narozených zvířat, váha zvířat, váha reprodukčních orgánů a jejich stav pomocí histologického vyšetření. Dále se hodnotil počet a kvalita myších spermií pomocí vybraných monoklonálních protilátek proti proteinům spermií.

Co jste zjistili?

Bylo zjištěno, že látky vznikající lidskou činností (tzv. xenoestrogeny: bisfenol, p-nonylphenol a diethylstilbestrol) v dávkách, které aktivují estrogenní receptor, mají negativní vliv na reprodukci, to je počet narozených myši. Naproti tomu látky v přírodě se vyskytující (tzv. fytoestrogeny: resveratrol, genistein) ve vybraných dávkách nemají vliv na reprodukční orgány, kvalitu spermií a počet narozených mláďat (více viz: Pěknicová et al., 2002, Kyselová et al., 2003, 2004).

Dá se něco z těchto výsledků aplikovat i na lidskou populaci?

Pokud se tedy uvažuje o faktorech, které indukují neplodnost savců, včetně člověka, látky, které jsme použili, mohou být jedním z nich.

Nevymře lidstvo na neplodnost?

Jsem si jistá, že ne. Jednak problémům v lidské neplodnosti pomáhají centra asistované reprodukce, které umožňují oplození pomocí inseminace nebo oplození vajíčka spermií „ve zkumavce“ (in vitro), případně využívají ještě jiné metody, které umožňují oplození vajíčka spermií. V současné době 2% dětí přichází na svět metodou IVF (in vitro oplození). Kromě toho se zlepšuje životní styl mladých lidí i životní prostředí, které povedou k zlepšení oplození za přirozených podmínek.

*(Doc. RNDr. Jana Pěknicová, CSc.,
je vedoucí odd. biologie a biochemie fertilizace v Ústavu molekulární genetiky AV ČR)*

Eva Křížová

Jak se umírá v České republice?

V polovině května se na půdě senátu Parlamentu ČR konal seminář k problematice umírání, paliativní a hospicové péče. Byly tam prezentovány výsledky rozsáhlé studie kolektivu autorů, soustředěného kolem občanského sdružení Cesta domů, podporované programem veřejného zdravotnictví (Public health) organizace Open Society Fund. Na tomto projektu kromě lékařů spolupracovali i filozofové či další. Autoři vypracovali rozsáhlou studii, která sice není zcela reprezentativní, ale shromažďuje alespoň terminologii dané problematiky a přináší kusé empirické poznatky. Veškerá dokumentace je uvedena na www.cestadomu.cz. Zde se soustředím na některé poznámky, které mne v souvislosti s prezentací napadly, a nebudu rozepisovat to, co je v dostupných písemných materiálech. Hlavní problém stárnutí a umírání spočívá v tom, že potřeby a možnosti dnešní společnosti se podstatně odlišují od potřeb a možností společnosti, v nichž byly dodnes fungující instituce budovány. Dramaticky se do kolize dostává masovost stárí a technologická orientace na mláď soudobé výkonové civilizace.

V dnešních nemocnicích, léčebnách a jiných ústavech u nás dožívá svůj život 75 % lidí, což je srovnatelné s údaji ze zemí vyspělého světa. Avšak nemocnice byly budovány primárně pro léčení a uzdravování nemocných, lze říci dokonce akutně nemocných. Jenže jsou umírající akutně nemocnými? To, co oni potřebují, se velice liší od potřeb akutně nemocných pacientů – ne vždy však dokáže zdravotnictví mezi nimi citlivě rozlišovat tak, aby na jedné straně nebyla poskytována zbytečná léčba, která již nemůže ovlivnit klinický stav pacienta a jenom ho zatěžuje, ale ani aby nebyl pacient předčasně vytlačěn z možnosti být léčen moderními (byť nákladnými) prostředky jen proto, že je pokládán za neperspektivního (např. starého, nevykonného, neproduktivního). V době ekonomických potíží se obzvlášť snadno sahá k takovým opatřením, jako je předčasné ukončení či dokonce nezahájení léčby, o to nebezpečnější by to bylo, kdyby se to dostalo pod pláštík humanizace medicíny. Právě to mne napadlo, když nás Xavier Gomez-Batiste, prezident Španělské společnosti pro paliativní péči a bývalý katalánský ministr zdravotnictví, seznámoval s budováním paliativních lůžek a jeho obhajoba se perseverujícím způsobem dotýkala toho, kolik prostředků se tím ušetří. Bylo to až nápadné, jak se v diskurzu spoléhá na všeobecnou srozumitelnost ekonomické argumentace – „Udělejte to, protože tím hodně ušetříte“. Nebyla jsem sama, kdo si pak kladl otázku, o co vlastně jde, zda o humanizaci, nebo o peníze. Nejlepší je asi, když jde o obojí současně, i když humanizace by asi měla být tím primárním. K danému bodu pak vznesl dotaz člen českého týmu MUDr. Sláma: zda se kromě ušetřených prostředků zlepšila také kvalita života těch, kdo byli ošetřováni na paliativních lůžcích.

Myslím, že co se týče šetření, situace už nemůže být v českých nemocnicích horší, i když se možná pletu – vycházím z nářků zdravotníků i ze zkušeností, které mám. Podle autorů české studie u nás ročně paliativní péči potřebuje 70 000 lidí, tj. asi 70 % všech zemřelých. Podle vypracovaných mezinárodních doporučení má být vybudováno 5 paliativních lůžek

na 100 000 obyvatel; tato potřeba je u nás v současné době kryta asi z 46 %. Není však jasné, zda se jedná jen o hospicová lůžka, nebo zda do ní jsou započítány kapacity lůžek dlouhodobě nemocných, které jakous takous terminální péči rovněž poskytují. Na hospicových lůžcích dožívá svůj život asi 1 % všech zemřelých, což však v absolutním vyjádření reprezentuje 1000 osob ročně. Vzhledem k malým počtům hospicových zařízení (celkem 7 a 1 dokončované) to není tak zanedbatelné. Co se považuje za úspěch v našich podmínkách je to, že i když základním impulsem hospicového hnutí bylo neomezené nadšení několika osobností (především MUDr. Marie Svatošové, zakladatelky prvního Hospice sv. Anežky České, která své vystoupení doprovodila hluboce emocionálním apelem) a aktivita neziskového sektoru, podařilo se získat podporu ministerstva zdravotnictví, které budování a činnost hospiců finančně i koncepčně posiluje. Nadmíru důležité je, že v současné době je až 60 % provozních nákladů hrazeno z veřejného zdravotního pojištění na základě smluv s pojišťovnami, čímž se udržuje dostupnost hospicové péče pro široké skupiny populace. Mezi nové koncepty patří dnes samostatná paliativní lůžka, vybudovaná v rámci nemocničních zařízení, a mobilní hospicové týmy.

Autorům projektu šlo především o to, aby se zahájila širší debata o problému umírání a potřebách umírajících a pozůstalých a aby našli oporu a sympatie u zákonodárců. Je pravda, že výkonová společnost si s tímto tématem neumí poradit a že celou modernu provází strach o smrti otevřeně hovořit a snaha nějak ji zatajovat, i když ve virtuální podobě (mass média, filmy) jsme konfrontováni s přechytlými obrazy smrti – ale to je smrt v přenosu, vzdálená, jaksi nepravděpodobná, neboť jen audiovizuální.

Podle prof. Jana Sokola ale právě jenom ohraničeností lidského života a konečností času jeho individuálního příběhu získávají události našeho života na významu, neboť některé podstatné věci již nemůžeme ani napravit, ani opakovat znovu, i kdybychom již nyní věděli, jak na to lépe. Protože je však smrt vytěsněna z běžného života a hovoru, není ani příliš otevřeně tematizována při přípravě zdravotníků na jejich profesii – ti se snaží především léčit, pomáhat, zachraňovat a konfrontace se smrtí je vlastně demonstrací prohry a selhání vůči tomuto odhodlání a závazku. Autoři studie se snažili zmapovat, jak se lékařské fakulty a zdravotní školy vyrovnávají ve výuce s tímto tématem jako se specifickým problémem. Bohužel skutečnost na 3. LF se jim nepodařilo reálně zobrazit, neboť zvolili nespolehlivou cestu internetového vyhledávání v curriculech podle klíčových slov a nulové výsledky vyhledání si neověřily žádným jiným postupem. Takže i když má 3. LF ve 4. ročníku blok Stárnutí a umírání, dotovaný 60 hodinami a 3,5 kredity, v materiálech to zaznamenáno není. To není ani tak postesknutí, jako spíše připomínka, že existuje jasný konsenzus ohledně toho, že problematika umírání a paliativní péče je zcela specifická, že kromě klinické problematiky zahrnuje i problematiku psychosociální a etickou (především otázka morálních aspektů při rozhodování a komunikace) a že je považováno za nezbytné, aby se s ní studenti lékářství a ošetrovatelství seznámovali v samostatných blocích. Na toto téma opakovaně hovořil dr. Zdeněk Kalvach, který si uvědomuje, že aplikování stejného diagnostického a terapeutického pohledu na mladé a starší pacienty je zásadně špatné a vede k omylům u seniorů, ke zbytečným úmrtím či k nastoupení obtížně reverzibilní kariéry ústavního závislého pacienta. Hovoří o křehkém starém člověku, u kterého se obraz nemoci manifestuje jinak a je vždy složitě překrýván psychosociální problematikou. Dr. Kalvach varuje před zjednodušenou

představou restrukturalizace akutních lůžek na levná lůžka následné péče, jež takto koncipována povede k degradaci oboru, devalvaci geriatrických pacientů a bude odkladištěm pro neperspektivní nemocné, jejichž skutečné potřeby nebudou nikoho zajímat.

I když se u nás za posledních čtrnáct let udělalo mnoho pro humanizaci péče zdravotní i sociální, přece jen další rozvoj nebude ještě zcela harmonický a bude vyžadovat i úpravu legislativy. Např. mnoho rodin by se mohlo a chtělo v mnohem větší míře než dosud zapojit do péče o své umírající příbuzné, ale brání jim v tom nedostatečná ochrana před ztrátou zaměstnání z důvodu takovéto absence. Tedy další rozvoj nových přístupů závisí i na úpravě obecných podmínek a na veřejném vyjádření podpory domácí či smíšené péče o umírající. Od banalizace smrti a umírání, jež vládne dnes, se musíme dostat k jeho přiměřenému ocenění a přiřazení významu a smyslu v lidském životě. Z výsledků výzkumu týmu autorů vyplývá nejen kritika současného nedostatečně řešeného stavu, ale i mnoho pozitivního – i když autoři spíše cítili povinnost zdůrazňovat kritickou stránku, ve výzkumu postojů a mínění veřejnosti byly zjištěny statisticky významné rozdíly mezi lidmi, kteří v posledních pěti letech zažili smrt blízké osoby, a těmi, kteří tuto zkušenost nemají, a sice v tom smyslu, že názory na péči zdravotníků a dalších pracovníků o umírající (a to jak z hlediska tišení bolesti, tak komunikace a dalších) byly hodnoceny mnohem pozitivněji právě těmi, kteří je skutečně poznali. Tedy nezačínáme dnes v bodě nula a mnoho dobrého je stále neseno slušnými, poctivými, svědomitými lékaři, sestrami a dalšími pracovníky, často veřejně neznámými, ale hluboce uloženými v duších těch, jimž pomohli. Nicméně mnohé asi zlepšit ještě lze, respektive kladu otázku, zda systém českého zdravotnictví ve své dnešní kritické situaci spíše podporuje pozitivní, či negativní vzory. Tedy umí české zdravotnictví ocenit, podpořit, udržet to dobré a vytlačit to špatné, nebo je tomu naopak?

Jsem osobně hluboce přesvědčena, že tak jako je dnes pro současné mladé maminky v porodnicích nepřijatelné, aby neměly své partnery či jiné blízké v těžkých chvílích porodu u sebe a svá miminka na svých pokojích u svého lůžka, že stejně nechápavě se za pár let budeme dívat na to, v jakých podmínkách a za jakých okolností lidé, již byli těmi klíčovými v našem životě, nejčastěji naši rodiče, odcházeli vstříc „věčnosti“. Že tak, jako kritizujeme mnohé praktiky v porodnictví 50.–80. let, budeme odsuzovat i to, čemu jsme naše blízké ponechali a vystavili v době jejich posledních okamžiků života. Já sama se přiznám, že jsem dodnes traumatizována (a to hovořím o ne zcela čerstvých událostech z r. 1997) tím, že mi nečekanou smrt mé maminky v brzkých ranních hodinách telefonicky oznámil nemocniční vrátný. Zcela jistě to bylo neobvyklé a statisticky nevýznamné, ale maminku jsem měla jen jednu a jinou zkušenost v tomto ohledu již mít nebudu. Proto je pro mne tato moje zkušenost důležitější než případný údaj, že v 99,9% k tomu nedochází. Málo se zdůrazňuje, že lékaři mají fatální dopad na to, jak se odvíjejí naše příběhy, to činí jejich profesi mimořádnou a klade na ně tak ohromné, s ostatními nesrovnatelné nároky.

Prof. MUDr. Pavel Pafko, DrSc.

A ještě jedno zamyšlení nad koncem života, interrupcí a podobně

**Reakce na článek doc. Šimka k záznamu televizního pořadu
Otázky Václava Moravce na téma interrupcí (VNR 1/2004)**

Dovoluji si zaslat několik myšlenek k hezkému článku pana docenta Jiřího Šimka, „Ještě jedno zamyšlení“...

Bohužel tak, jak bylo zmíněno v televizním rozhovoru, na který článek pana docenta navazoval, na problém začátku a konce života lze nahlížet z různých úhlů pohledu: náboženského, etického, právního nebo z hlediska praktické medicíny.

Protože mne denně staví život do situace, kdy je třeba rozhodovat prakticky, nepochybně to poznamenává i můj pohled na tuto problematiku.

1. Pan docent píše, že dříve se čekalo na rozvoj mrtvolných skvrn a posmrtné ztuhlosti a pak teprve byla jistota, že člověk je mrtvý. A „Redefinice smrti jako smrti mozku nevezšla z žádných vědeckých výzkumů, ale z pragmatické potřeby transplantologie“. Myslím, že tato úvaha není správná. Již v roce 1868 Duckworth zjistil, že při některých onemocněních mozku ustává respirační činnost při ještě zachovalé činnosti srdeční. Zástava dechu v té době znamenala jistou smrt člověka. Řízená ventilace neexistovala. Termín smrti mozku byl definován francouzskými neurology Mollaretem a Goulonem v roce 1959. Tímto problémem se pak zabývala četná literatura. Nejde tedy o pragmatické využití smrti diktované transplantology. Smrt mozku byla postavena na důkazech, ne na potřebě.
2. Nemohu souhlasit s myšlenkou, že „lidský život my zdravotníci považujeme za nejvyšší hodnotu, i když ve světě mimo zdravotnictví nalezneme řadu dokladů, že pro mnohé existují ještě vyšší hodnoty, než je lidský život“.

Osobně, ve vztahu k těmto hodnotám nedělím lidi na zdravotníky a nezdravotníky. Nemohu se přece dívat na osud Jana Palacha či Jana Husa jinak jako zdravotník, a jinak jako občan. Vždy nabídnou pomoc lidem, kteří ji budou potřebovat, ale nikdy jim ji nemohu vnucovat či dokonce jednat proti jejich vůli s tím, že pro mne je nejvyšší hodnotou hodnota života. Svobodné rozhodnutí informovaných pacientů budu vždy respektovat, neohrožuje-li jejich rozhodnutí jiné. Z mého pohledu by nerespektování jejich svobodného rozhodnutí byl postup neetický. Myslím, a to i jako zdravotník, že jsou i vyšší hodnoty než hodnota lidského života.

3. Pan docent uvádí, že se nedokážeme shodnout na okamžik smrti, že stanovit takový okamžik nejde. Tím, že různé tkáně „odumírají“ postupně, by byla smrtí organismu, z tohoto pohledu, smrt jeho poslední buňky. (Na patologii nás učili, že tuk kolem ledvin zachovává teplotu po smrti nejdéle, ale na druhé straně pro život člověka nemá

rozhodující význam). Z tohoto pohledu ani rozvoj mrtvolných skvrn neznamená smrt všech buněk v těle, ale o stanovení „smrti“ i té poslední buňky přece nejde. Naopak lékaři se již shodli na tom, kdy je člověk mrtvý. Je to onen stav, kdy již není návratu do života a (aby to nebylo jenom na lékařích) souhlasil s tím i papež, když podpořil transplantační program.

4. Není to tak, jak píše pan docent, že do procesu smrti (ve fázi smrti mozku) je možné zasáhnout tam, kde tento zásah přinese pomoc a prodlouží život jiným. **Medicína důkazů nemůže a nevychází z toho, co bude následovat.** I kdyby žádný odběr orgánů po smrti nenásledoval, umožňuje stanovení smrti mozku ukončení resuscitace.
5. K obecné úvaze o lehkomyšlnosti některých žen při rozhodování o možné interrupci či některých vědců, kteří prosazují klonování a výzkum na lidských embryích, jenom obecná poznámka. Celý vývoj lidského poznání ve všech jeho etapách mohl být, a také často byl, nejen využitím, ale také někdy zneužitím tohoto poznání. Byl Oppenheimer lehkomyšlný? Nobel zkoušel dynamit na skalách, jiní ho později použili proti lidem.

Jsem si vědom jisté nekonečnosti lidského poznání, ale jako lékař také toho, že **musím** pomáhat lidem na základě poznání, které současná věda poskytuje.

Dagmar Schneidrová

Zkušenosti z vysokoškolského poradenství

Ve svém příspěvku chci představit přístupy kognitivně behaviorální terapie a Gestalt terapie, porovnat oba psychotherapeutické přístupy z hlediska odlišností a podobností a zhodnotit svou snahu o integraci obou přístupů ve své poradenské a terapeutické práci ve Studentské poradně 3. LF UK. Nejčastějšími důvody vyhledání pomoci ve studentské poradně jsou volba studijního oboru, studijní problémy spojené s adaptací na nový způsob studia a života na vysoké škole, osobní, partnerské a rodinné problémy, úzkostné a depresivní poruchy, poruchy příjmu potravy, poruchy spánku a potíže se sebevědomím. Studentům nabízím možnosti jednorázové nebo opakované poradenské konzultace a systematické psychotherapie. Poradenství a psychotherapie jsou studentům poskytovány jako bezplatná služba. S ohledem na finanční situaci studentů považuji tuto skutečnost za oprávněnou, nicméně nevýhodu bezplatné služby vidím především v nedodržování dohody mezi terapeutem a klientem v docházce a předčasném ukončování terapie bez informování terapeuta.

cením si ale, že mám možnost pracovat s mladými lidmi, kteří jsou často motivováni k práci na osobní změně.

Porovnání přístupů kognitivně behaviorální terapie a gestalt terapie

Uvědomuji si náročnost svého záměru porovnat oba terapeutické přístupy s ohledem na rozsáhlé teoretické zázemí obou směrů. V následujících oddílech předkládám svou zkušenost a pohled na oba směry.

Teoretická východiska

Kognitivně behaviorální terapie (KBT) vychází z teorií učení podložených výzkumy emočních poruch (např. Beckův kognitivní model deprese), které poskytují východisko a strukturu pro terapii konkrétních poruch (např. deprese, sociální fobie, panická porucha, poruchy příjmu potravy). Kognitivní teorie vycházejí z předpokladu, že klientova interpretace sebe a svého prostředí řídí jeho chování a prožívání. Teorie učení a kognitivní teorie vycházejí rovněž z předpokladu, že naučené maladaptivní vzorce chování a myšlení lze v terapii přeučit, přepracovat, a tak ovlivnit úzkostné a depresivní prožívání. Definované modely poruch poskytují vodítka pro práci na změně chování a myšlení (včetně postojů a přesvědčení), mají však omezenou působnost pro přímou práci s prožíváním.

Gestalt terapie (GT) díky svému širokému myšlenkovému a filozofickému zázemí (od psychoanalýzy, tvarové psychologie, existencialismu a fenomenologie až po zenový buddhismus) postihuje kromě duševní a tělesné stránky rovněž duchovní a existenciální rozměr a umožňuje tak uplatnění celostního principu v psychotherapii. Teorie pole, motivace, uvědomění a model kontaktního cyklu vytvářejí základní rámec terapeutické práce. Zkušenost „teď a tady“ je základním principem GT. V přítomném okamžiku si může klient rovněž uvědomovat zážitky z minulosti i nahlížet do budoucnosti.

Fenomenologický přístup v *GT* – zaměřený na to, co je zjevné – je blízký zaměření na pozorovatelné chování u behaviorální terapie (*BT*). Oba přístupy se zabývají současným chováním, začínají popisem toho, co klient dělá. Oba přístupy zastávají názor, že hledání příčin současného chování má omezený terapeutický význam a soustředění se na minulost vede zřídka k terapeutické změně.

Terapeutické indikace

KBT je doporučována jako krátkodobá terapie první volby v klinické oblasti u poruch chování u dětí, mládeže a mentálně retardovaných, úzkostných, depresivních a psychosomatických poruch. Přístupy *KBT* jsou rovněž využívány při náviku sociálních a komunikačních dovedností a zvládání stresu. *KBT* se v poslední době také uplatňuje jako systematická déletrvající terapie u klientů s poruchami osobnosti.

GT je v současné době rovněž využívána v klinické praxi. Vzhledem k tomu, že pracuje cíleně s emočním prožíváním, je např. indikována u klientů s úzkostnými a depresivními poruchami, u kterých nedostačuje kognitivní zpracování problému. Součástí terapeutické práce je práce s tělem a tělesným prožíváním. Uvědomování si tělesných prožitků, experimentování s pohybem a pojmenování osobního významu tělesného příznaku se využívá při práci s klienty s psychosomatickými potížemi. *GT* se rovněž využívá při práci s klienty s poruchami osobnosti a při léčbě závislostí. Gestalt přístup je rovněž vhodný pro práci s dětmi a páry.

KBT je v zásadě zaměřena na problém a jeho řešení. *GT* naproti tomu zastává názor, že zaměření na patologii ji posiluje. Proto se zaměřuje na růst a rozvoj osobních kvalit a zdrojů, které umožňují klientovi převzít odpovědnost za sebe a žít zdravější a plnější život. Zaměření na podporu růstu a rozvoje osobního potenciálu a tvořivosti se využívá při práci se zdravými lidmi ve skupinách osobního rozvoje a tematicky zaměřených workshopech (např. práce se sny, symboly, partnerskými vztahy).

Terapeutický vztah

KBT je založena na spolupráci terapeuta a klienta. Terapeut je expert na terapeutické postupy, klient je expert na svůj problém. Společně formulují cíl terapie a terapeut učí klienta, jak zvládat svůj problém, vede jej ke změně. Behaviorální přístup je více direktivní a didaktický. Kognitivní přístup je v anglosaské literatuře označován jako „guided discovery” – terapeut vede klienta k tomu, aby sám objevil možnosti řešení svého problému.

GT zdůrazňuje význam terapeutického vztahu. Fenomenologie vztahu mezi klientem a terapeutem je předmětem zkoumání v *GT*. Terapeut a klient spolu vytvářejí pole, ve kterém se znovuobjevují zážitky, postoje a chování klienta, které si přináší ze svého života. Změna v terapeutickém poli přináší možnost změny i v poli jiných klientových vztahů. Gestalt terapeut pracuje se svým uvědoměním, přináší do vztahu svou zkušenost. Poskytuje klientovi podporu, zdravě jej frustruje, provází jej v procesu uvědomování, povzbuzuje ke změně a pomáhá klientovi udržovat naději. Klient si do terapie přichází pro podporu a opouští ji v okamžiku, kdy nalezne vlastní zdroje podpory.

Terapeutický cíl

V obou terapeutických přístupech formulují terapeut spolu s klientem na začátku terapie kontrakt včetně terapeutického rámce a konkrétních cílů terapie.

Cílem *BT* je změna chování, která je pozorovatelná a měřitelná.

KT si klade za cíl modifikovat dysfunkční kognitivní obsahy na symptomatické (automatické myšlenky) a strukturální (postoje a přesvědčení) úrovni a chování, které poruchu udržuje. *KBT* nabízí aktivní práci na změně.

GT neusiluje cíleně o změnu u klienta, předpokládá, že změna přichází spontánně na základě prožitku a uvědomění klienta, prostřednictvím kontaktu s terapeutem. Gestalt terapeut vychází z předpokladu, že změna a růst jsou základní lidskou podmínkou a že každý jedinec má vnitřní výbavu k tomu, aby žil ve zdravé, uspokojivé a bezprostřední interakci se svým prostředím. Za určitých okolností mohou být tyto zdravé možnosti blokovány nebo přerušeny. Terapeutický proces konfrontuje tyto bloky a přivádí klienta k bezprostřednímu uvědomění toho, co klient dělá, cítí, vnímá a co si myslí. Cílem osobního zrání v terapii je soulad mezi jednotlivými částmi osoby – tělem, emocemi, myslí a chováním.

Diagnostika

Kognitivně behaviorální terapeut klade cíleně klientovi otevřené otázky se záměrem přesně popsat poruchové chování a okolnosti v časovém sledu událostí a v konkrétních situacích (behaviorální a funkční analýza). Na základě funkční analýzy si formuluje hypotézy o tom, jakými vnějšími podmínkami je v životě klienta poruchové chování vyvoláváno a udržováno. Na základě hypotézy sestavuje terapeut konkrétní terapeutický plán. Podmínkou je přesné vymezení žádaného chování ze strany klienta. Terapeut učí klienta sledovat jeho chování, prožívání a kognitivní obsahy.

Hlavním diagnostickým nástrojem Gestalt terapeuta je uvědomování si toho, co se děje v terapeutickém poli a na hranici kontaktu s klientem. K tomu využívá pozorování, své prožívání a reflexi terapeutického procesu (tzv. metapozice). Průběžně si formuluje hypotézy, které si ověřuje přímým dotazem na klienta nebo prostřednictvím experimentů, které klientovi nabízí.

Terapeutické intervence

KBT využívá zvláště v úvodní fázi terapie edukační přístup s cílem vysvětlit klientovi podstatu problému na jeho konkrétním případu, seznámit jej s možnými terapeutickými postupy a získat jej pro spolupráci. Jako doplněk léčby doporučuje klientovi využití svépomocných příruček zaměřených na konkrétní problém.

Základními prostředky léčby v *BT* jsou nácvikové postupy zaměřené na chování, event. vnitřní tělesné děje. Nácvikové metody jsou pro svou relativní jednoduchost a kontrolovatelnost metodou první volby.

Kognitivní terapeut vede tzv. sokratovský dialog, táže se na myšlenky a přesvědčení spojené s problémem se záměrem přivést klienta k pochopení problematické povahy určitých myšlenek, přesvědčení a chování a podpořit jejich modifikaci a volbu nových behaviorálních strategií. Nejedná se o pouhé nahrazení myšlenky nebo nácvik pozitivních prohlášení, ale o řízené prozkoumávání klientova způsobu uvažování za účelem modifikovat klientovo přesvědčení obsažené v automatických myšlenkách a předpokladech. Terapeut nabízí klientovi behaviorální experiment, který má otestovat validitu dysfunkčních myšlenek a přesvědčení a předpovědi s nimi spojené.

V *GT* se terapeut a klient setkávají při autentickém a tvořivém dialogu, přičemž terapeut je díky svému výcviku a zkušenosti pokročilejší ve schopnosti si uvědomovat, volit a brát zodpovědnost za své chování. Klient se učí být v kontaktu se sebou a s druhými a uvědomovat si své prožívání, myšlení, chování a své potřeby, své pocity otevřeně vyjadřovat a vzít si za ně odpovědnost. Uvědomění přináší s sebou možnost volby nových způsobů jednání, myšlení a prožívání a možnost změny zaběhaných stereotypů. Tzv. terapeutický tanec klade nárok na terapeutovu dovednost přecházet plynule v průběhu terapeutického sezení od kontaktu s klientem do tzv. metapozice, reflexe svého uvědomění a toho, co se děje mezi klientem a terapeutem, a následně volit vhodnou terapeutickou intervenci. Každá intervence je vlastně experimentem, ve kterém si terapeut ověřuje svou pracovní hypotézu o klientovi. Experimenty v *GT* slouží k rozšíření uvědomění. Tento přístup dává větší prostor terapeutově invenci a tvořivosti v porovnání s *KB* přístupem, který disponuje doporučenými postupy v rámci behaviorálních a kognitivních modelů poruch. Dává také větší svobodu a odpovědnost klientovi za to, jak naloží se svým uvědoměním.

Integrace obou přístupů v terapeutickém a poradenském procesu

Již z použití jazyka a pojmů v části, která porovnává oba terapeutické přístupy, vyplývá odlišný charakter obou směrů. Nicméně se nedomnívám, že by oba přístupy byly v zásadním rozporu. Z výše uvedeného přehledu vyplývají některé podobné rysy. Ve své praxi intuitivně používám oba přístupy. Výcvik a praxe *KBT* – přístup podložený a ověřovaný výzkumy a používající jazyk vědy – mi poskytl díky své strukturovanosti solidní metodologický základ pro poradenskou a psychoterapeutickou práci. Strukturu *KB* přístupu a direktivnější přístup využívám zvláště na začátku terapeutického nebo poradenského procesu při mapování problému a situace klienta a následném formulování cílů terapie a kontraktu. Postupně spolu s prohlubováním terapeutického vztahu přináším do terapie vlastní uvědomění a zkušenost a přenechávám větší svobodu a odpovědnost klientovi při naplňování cílů terapie. Svůj proces vstřebávání a integrace Gestalt přístupu bych přirovnala ke stavbě domu na již položené *KB* základy. Celostní přístup *GT* (včetně existenciálního a duchovního rozměru) mne velice obohatil a vybavil pro práci s mladými lidmi, kteří se potýkají s existenciálními otázkami a hledají svou cestu v životě.

(Autorka

*MUDr. Dagmar Scheidrová, CSc.,
pracuje ve studentské poradně 3. LF UK)*

TEXT

HOMO SAPIENS STUPIDUS

František Koukolík

Homo sapiens stupidus

Eseje ze třetí kultury v roce 2002–2003. Ilustrace Miroslav Barták. První vydání. Galén, Praha, 2003

Ukázky

Homo sapiens stupidus

Učenci pojmenovali živočišný druh, k němuž jistě počítali i sebe, *Homo sapiens*, člověk moudrý. Předpokládanou vlastnost pro jistotu zopakovali. Vědecky jsme tudíž *Homo sapiens sapiens*, člověk moudrý moudrý. Pro tohle tvrzení měli učení muži ve své době řadu důvodů. Ty, které si protiřečily, ze slušnosti a zřejmě s dobrou vírou v lepší budoucnost vynechali.

S jistým časovým odstupem lze říci, že někteří příslušníci našeho druhu byli a snad jsou moudří, i když bývá těžké podle toho, co lidé dělali, dělají a jistě i dělají budou, určit, co to vlastně je. Pojmenovat náš druh s ohledem na tyto zkušenosti *Homo sapiens stupidus* mi připadá přesnější. Pořadí vlastností je rovněž výrazem slušnosti a dobré víry. Chytrost, moudrost, šlechetnost, velkorysost, laskavost, tvořivost, nevědomost, chamtivost, mazanost, zbabělost, krutost, nadutost, záłudnost, pokrytectví i destruktivita jsou rozšířené vlastnosti příslušníků našeho druhu.

Jeho vlastnost základní, nejrozšířenější a věčná, která je podkladem nebo společným jmenovatelem většiny vlastností ostatních, je, domnívám se, skupinová a individuální stupidita.

Co je stupidita? Jedna z definic říká, že to je zcela normální způsob, jímž se vyrovnáváme s rozporem mezi varovnými signály o problémech svého přírodního a sociálního prostředí a tresty, které by vyplynuly z jejich řešení v případě, že by stupidita narušovala strukturu politické a hospodářské moci na straně druhé. Nerad bych, aby došlo k nedorozumění: stupidita není nevědomost, omyl ani klinická hloupost. Základní vlastností lidské stupidity je vysoká inteligence a neobyčejná tvořivost. Čím je stupidita inteligentnější a tvořivější, čím jsou skupiny jejích nositelů mocnější a bohatší, tím je stupidita účinnější. Politická efektivita stupidity je i ve vztahu k teoriím, o něž se opírá, což popisuje níže uvedený Koukolíkův zákon. Stupidita je fascinující tím, jak v nejlepší víře s nejuduševnělejšími druhy zdůvodnění geniálně pracuje proti nejzákladnějším zájmům svých tvůrců, nositelů, udržovatelů a rozmnožovatelů. Například proti přežití.

Zkusím to postupně doložit na příkladu sladké vody, jídla, klimatu, rozmanitosti druhů života neboli biodiverzitě, na míře tlaku lidí na životní prostředí i na problematice měst.

Prvním příkladem je sladká voda. Otočíte kohoutkem, teče. Sprchujete v ní auto i sebe, splachujete záchod. V tekoucí pitné vodě myjete nádobí, stříkáte s ní trávník, zahrádku, popřípadě pole. V plastové láhvi je křišťálová minerálka v ledničce. Samozřejmost. Jenže za

posledních 70 let se lidská populace ztrojnásobila. Spotřeba vody vzrostla díky průmyslovému rozvoji a zavlažování 6krát. Každý rok se narodí 77 milionů dalších lidí. Jejich potřeba sladké vody odpovídá průtoku řeky Rýn. Avšak množství dostupné sladké vody ve světě neroste. V současnosti je lidé spotřebovávají z 54 %. Dvě třetiny z toho zemědělství. Odhad říká, že jen růst populace bude v roce 2025 znamenat 70% spotřebu dostupného množství sladké vody. Jestliže by rozvojové země začaly sladkou vodu spotřebovávat jako rozvinuté, bude v roce 2025 tato spotřeba dosahovat 90 %.

OSN rozlišuje oblasti, které jsou pod tlakem z nedostatku vody (water stressed), a oblasti, kde je už vody absolutní nedostatek (water scarce). V prvních z nich někdy voda není, takže se rozhoduje mezi osobním, průmyslovým a zemědělským užitím. Ve druhých nedostatek vody znamená nedostatečnou výrobu potravin, zbrzdění ekonomického rozvoje a narušení životního prostředí. V roce 2000 bylo v první nebo druhé situaci 31 států, v nichž žilo 500 milionů lidí. V roce 2025 bude podle odhadu v jedné nebo druhé situaci 48 států, tj. 3 miliardy lidí.

Lepším měřítkem jsou povodí řek. Dnes žijí v povodích prvního typu 2,3 miliardy lidí a v povodích druhého typu 1,7 miliardy lidí. Odhad pro rok 2025: první typ 3,5 miliardy, druhý typ 2,4 miliardy lidí.

OSN stanovila, že základní denní požadovaný objem vody k pití, vaření a sanitárním účelům je 50 litrů na hlavu. Což se považuje za měřítko práva na čistou vodu. V roce 2000 mělo 2,1 miliardy lidí v 61 státech vody na jednoho člověka méně. Tento minimální standard nezahrnuje sladkou vodu pro průmysl, zemědělství a ochranu ekosystémů. Zahrne-li se, je nutné minimum 100 litrů na osobu a den.

Sladká voda se „doluje“ na vrub budoucnosti. Hladina spodní vody pod některými městy v Číně, jižní Asii a Latinské Americe klesá o více než 1 metr ročně. Světová zdravotnická organizace varuje, že 1,1 miliardy lidí čistou vodu nemá vůbec, 2,4–3 miliardy lidí žijí v podmínkách, které nesplňují základní pravidla hygieny. Kolem 90% splašků a 70% průmyslových odpadů se v rozvojových zemích ukládá bez jakéhokoli zpracování, takže zamořují zbylé zdroje sladké vody.

Jedním ze základních důvodů ekonomických a vojenských konfliktů je po celé dějiny soutěž o zdroje. Sladká voda je zdroj, bez něhož člověk přežije pouze krátce. Hranice národních států protínají více než 200 říčních systémů. Třináct velkých řek a jezer sdílí 100 států. Co se začne dít, vytéká-li z vašeho území velká řeka do dalšího státu, vy se rozhodnete postavit na ní velkou přehradu a vodu odvést do zavodňovací sítě, abyste uživilí svou populaci, která je z valné části analfabetická a množí se s laskavým žehmáním i výhrůzkami největších církví, které jí zatrhly antikoncepci, leč nezatrhly atomovou bombu? Chcete se podívat na mapu světa, například Blízkého nebo Středního východu, nebo raději zavřete oči, na spoustu míst Afriky, když na to nemáte, jak si myslíte, žádný vliv?

Koukolíkův zákon

Jestliže podoba života, která se pojmenovala *Homo sapiens sapiens*, nemá v dětství dostatek jídla, v němž je dostatek bílkovin, promění se během několika let na *Homo stupidus*. Nedo-

statek bílkovin totiž znamená špatně postavený mozek. Později se s tím už nedá moc dělat. Jestliže příslušník druhu *Homo sapiens sapiens* pojídá podstatně větší množství potravy, než potřebuje, třeba jen proto, že mu chutná, pak se v dospělosti může změnit ve formu *stupidus stupidus*, neboť mozek mu odepíše poškozené cévy a srdce. Sytost, jak známo, snižuje míru napětí a úzkosti. To je v rámci svobody každého osobní věc. Pokud ovšem chorobami z přejídání nespokojíte se společného zdravotního a sociálního koše víc, než do něj vložil. Pak vede individuální, svobodná racionalita k tak skvostné kolektivní iracionalitě, že ji inteligenti (podezřelí) nazvali sociální past a vymyšlejí modely, jak z ní ven. Důvod k obavám není. Nikdo jejich práce nechte. I kdyby četl, nebude se podle nich chovat. Což se zdaleka netýká jen epidemického hladovění a podobně epidemické obezity.

Druh *Homo* si své inteligenty – podezřelí jsou všichni – rozumně už delší dobu chová jako exoty proto, že vždy přinášejí strukturu moci víc problémů, než jich vyřeší. V surových dobách, v zaostalých koutech světa ještě dnes, jim pro nepřetržitě kafrání do všeho ubližoval třeba popravami a vězením. Později druh *Homo* přišel na to, že inteligentům stačí dát univerzity, katedry, grantový systém – a ponechat je samy sobě. Vystačí si se svými vnitřními problémy a stejně jim nikdo nerozumí.

V tomto směru druh *Homo* nejlépe charakterizují Fakulty neověřitelných teorií (FNT). V různých částech světa má jejich osazenstvo šat černý, zelený, popřípadě oranžový a na něm kříže, půlměsíce, sluníčka nebo i draky, protože peří, maska s rohy, chřestidlo a náramky už tak nezabírají.

FNT fungují na principu Koukolíkova zákona, jenž zní: Čím méně je teorie ověřitelná, tím je politicky vlivnější.

Formálně: $PV=1/O$

PV=politický vliv, O=ověřitelnost.

Politický vliv naprosto neověřitelných teorií se tedy blíží nekonečnu právě z tohoto důvodu.

Homo sapiens stupidus průmyslově rozvinutého světa však může být i chytrý, čist zdravotní přílohy novin. Takže svou nadměrnou spotřebu přesune jinam a ještě ji zvýší, neboť jak pravil nejmočnější prezident planety, je to jeho vlastenecká povinnost. Tím urychlí přesun celého druhu, a to poddruhu jak rozvinutého, tak rozvojového, do varianty *Homo stupidus stupidus*, neboť vlastenecky zvyšovanou spotřebou zvýší tlak na prostředí. Soupeření o zdroje vzroste natolik, že se nejprve zhroutí prostředí a po něm druh, nebo naopak. Čím rychleji zánik druhu *Homo* proběhne, tím – viděno zelenýma očima – lépe. Země se uchová pro jiné druhy života. Planetu by v budoucnu mohli obývat zejména švábi, potkani a bakterie, jejichž společným znakem je vysoká odolnost proti radioaktivitě a duchovnu neboli spirituálnu. Jen doufejme, že se nevyvine vysoce inteligentní, teritorálně útočný, ekonomicky racionální, spirituálně nadaný šváb. Planeta by mohla asi tak v šestihorách opakovat popsáný osud, což je evoluční nuda.

Proč o tom mluvím? 20% lidí na světě žijících v bohatých zemích vyčerpává 86% všech světových výdajů určených soukromé spotřebě. Nejchudších 20% lidí na světě vydává v tomto směru 1,3%. Z toho nplyne, že by jejich tlak na prostředí byl menší. Sezobou, co mohou, neboť nic jiného nemohou. Jediné dítě, které spatří světlo světa v průmyslově rozvinuté zemi, zvýší světovou míru znečištění a osobní spotřebu 30–50krát více než jedi-

né dítko, které vyhlédne na svět v rozvojové zemi. V bohatých zemích žije jen pětina světové populace, zato vyrábí polovinu oxidu uhličitého, skleníkového plynu, jenž ohřívá atmosféru. 4,6% světové populace žijící v USA uvolňuje 25% světových skleníkových plynů. Proto se jejich představitelům do podpisu smlouvy, která by uvolňování plynů omezovala, nechce.

Do blažených USA se za svobodou hrne, kdo může. Je to jediná průmyslově rozvinutá země, kde populace v příštích padesáti letech rychle poroste. Jestliže se jim nepodaří společně s chudými bližními omylem, nehodou či náhodou sfouknout svět v jaderné válce, přibude zde v budoucích 50 letech 111 milionů lidí. Jejich energetická spotřeba převyší dnešní společnou spotřebu Afriky a Latinské Ameriky.

Příkladem vpřed, tudíž vzhůru do globalizace spotřeby. V roce 1970 vydaly na osobní spotřebu průmyslově rozvinuté země 8,3 trilionu amerických dolarů, v roce

1995 16,5, podíl rozvojových zemí, kde žije asi pětkrát víc lidí, byl 1,9 a 5,2 (ceny z roku 1995). Lidé v rozvinutých zemích užívají 58% světových zdrojů energie, 45% masa a ryb (ty zejména na krmení svého hovězího dobytka), 84% papíru, 87% dopravních prostředků, 74% telefonních linek. Nejchudší pětina lidí v rozvojových zemích užívá méně než 4% energetických zdrojů, 5% masa a ryb, asi 1% papíru, 1,5% telefonních linek, méně než 1% dopravních prostředků. Nejchudší pětina, věrna vrozené inteligenci svého druhu, by ráda spotřebovávala tolik, co ta nejbohatší. Ostatní méně chudé pětiny též. Mají sice polovinu dětské populace podvyživenou, nicméně jaderné zbraně k obhajobě životního stylu a zejména duchovních hodnot také. Čímž historie asi skončí. Mrzí mne, že jinak, než píše velký, vážený a ctihodný Fukuyama.

Darwinova cena

Další z definic stupidity, tohoto snad nejlidštějšího ze všech lidských jevů, tvrdí, že jde o zhroucení zpětné vazby mezi chováním a prostředím podmíněné funkcí schémat. Schémata jsou způsoby řešení problémů vkládané do lidských hlav podobně, jako dostával Golem šém – počínaje kojeneckým věkem nejprve v rodině, pak ve škole, v zaměstnání, „v životě“, což dnes znamená hlavně mediálně. Funkce schémat může být dobrá, neutrální nebo špatná. Záleží na tom, jak odpovídá řešeným problémům.

Jednou z mnoha epidemicky se šířících podob soudobé stupidity je postmodernistické schéma, které se dá nazvat demokracie myšlenek. Protože objektivní skutečnost dle postmodernistických myslitelů údajně zjistit nejde, neboť má být sociálním konstruktem, jsou si ideje rovny. Praktický příklad, jeden za mnohé? Vědci od San Francisca po Peking v televizích debatují s kreacionisty, ufology, astrology, duchomily, léčiteli všeho druhu, a to demokraticky, s hlavou otevřenou tak dlouho, než jim z ní vypadne mozek. Na základě receptu mediálního postmodernisty „debata musí být vyvážená“. Profesionál, zastánce ortodoxní násobilky ($3 \times 3 = 9$), tudíž vyváženě debatuje se zastáncem alternativní násobilky ($3 \times 3 = 4,5-6,8-11,2$, nebo dle potřeby). Jinak chytří vědci jako by tento prostinký trik a prolamování myšlenkové meze podobně pravidlu, že nulou se nedělí, nechápali. A spolu s ním fakt, že jsou poraženi v prvním okamžiku, kdy do debaty takového druhu vstoupí. Myšlenky vědců a praktikujících postmodernistů si totiž začnou být vzájemně a demokraticky rovny i v očích té části veřejnosti, která vydrží pořad sledovat.

Problém je, že přírodě, jejíž jsme součástí, nezáleží na mediálních prohrách věcně a kriticky myslících lidí, na rozbíjení objektivní skutečnosti a výrobě virtuálních světů. Skutečnosti objeované kritickým myšlením a jeho podobou, které se říká vědecká metoda, nemají vědomí ani jazyk. Dají se tudíž postmodernisticky odřečnit. Je možné ničit je cílenou propagandou stejně jako rytmickým řevem pro hysterický dav produkovaným jedincem, o němž se praví, že na pódiu ukousl hlavu živému netopýrovi. Příště bude pozván slavícími aristokraty bavícími lid.

Připomíná to účinek LSD. Jedinec pod vlivem LSD stojící na římsce v sedmém patře může být do hloubi duše přesvědčen, že umí létat. Je na chvíli v postmoderně svobodném, byť poněkud virtuálním světě. Že ho po dobu pádu tato bytostná víra, jásavý pocit štěstí a svobody neopustily ani na zlomek sekundy, je gravitací i soudním lékařům lhotejně.

Je pravda, že v každodenním životě základní přírodovědecké, ekonomické, sociální ani politické neznalosti většiny lidí nevadí. Vezmete-li však výsledky dalších druhů alternativních násobítek příliš za své, můžete se stát laureátem Darwinovy ceny podobně jako zmíněná poletucha nacpaná LSD. Nejde přece o drogy. Jde o svobodu. Postmoderní. Vždyť skutečnost je sociální konstrukt. Až se však při troše smůly budete rozpadat na uzavřeném oddělení psychiatrie nebo v důsledku AIDS či vám selžou játra, nebude to ani svoboda, ani sociální konstrukt. Bude to skutečnost, která vám získala Darwinovu cenu.

Co je Darwinova cena? Současná definice praví: „Darwinova cena oslavuje teorii evoluce v akci připomenutím pozůstatků lidí, kteří přispěli k vylepšení našeho genofondu tím, že se z něj sami vyřadili.“ Proč o ni mluvím? Protože nástroj, jímž se v porovnání s podobnými ná-

stroji tohoto druhu podstatně úspěšněji objevovala, vykládala a využívala složitá skutečnost, se dá nazvat kritické myšlení. Užíváte-li je, vyhraje Darwinovu cenu s nižší pravděpodobností než v opačném případě. Možná, že neplodnější objevy kritického myšlení byly meze – jak myšlenkové, tak meze citění i chování. Podobají se značkám, které dali lidé do minového pole. Porušíte-li je, může se stát, že vyletíte do povětří. To je někdy tragédie, jindy komedie. O pokleslou a nudnou frašku jde, jestliže se tento příběh znovu a znovu opakuje. Zajímavé je, jak často se v naší době namátkovému přemísťování značek v minovém poli říká svoboda.

Snad bychom se měli zeptat, kdo a proč demoluje kritické myšlení a tak masově rozšiřuje stupiditu. Připravuje tím na výhru Darwinovy ceny velké části druhu *Homo sapiens stupidus*, popřípadě druh jako celek? Všimli jste si, jak je v rámci této přípravy připomínající bubnovou palbu politicky nekorektní mluvit o současné cílené debilizaci společnosti? Má zastřít skutečné problémy, například čím dál absurdnější rozdělení a přerozdělování moci a majetku, blížící se nedostatek pitné vody, ohřev klimatu, přípravu válek a růst fanatismu z bídy? Dozvídáme se, že například Indie a Pákistán stojí před další válkou. Nedozvídáme se, že oba státy, jejichž populace tvoří pětinu příslušníků druhu *Homo sapiens stupidus*, mají podvyživenou polovinu dětské populace. Pákistánští generálové mluví o užití jaderných zbraní. I s jejich politiky je vidíme, jak u vytržení sedí s dlaněmi vzhůru, v perverzně působícím náboženském gestu u startující rakety, která může nést jadernou hlavičku. Modlí se ke smrti? 12 milionů lidí hned, 7 milionů pomaleji, sdělují odhady. Řešení krize z relativního přelidnění?

Komu stupidita tohoto druhu prospívá? Degenerujícím mocenským elitám bez špetky přesahu považujícím absolutní cynismus za politickou moudrost? Dějiny se samozřejmě opakují vždy jinak, pro lidi, jimž se říká obyčejní, vždy stejně. Otázky, které jsem uvedl, si možná měl položit kriticky myslící starověký Říman před tím, než mu impérium spadlo na hlavu a začala staletí, jimž se dnes nealternativně, ortodoxně, arrogantně, jakož i politicky nekorektně říká dark ages, což znamená věky temna. Tehdy však bylo kam utéci nebo kde přežít. Neexistovaly zbraně hromadného ničení. Země měla rezervy.

Platonova dcera

Druh *Homo sapiens stupidus* měl mudrce. Nyní má intelektuály. Jeden z úředně největších mudrců se jmenoval Platon (427–347 př. n. l.). Jeho nejmoudřejší věta – nejmoudřejší proto, že se zcela výjimečně týká reality – zní: „Jsem šťasten proto, že jsem se nenarodil jako otrok nebo žena.“ Narodíte-li se jako to druhé, může se stát, že budete celý život i to první. Což trvá.

Geneticky viděno jsou mužové druhu *Homo sapiens stupidus* poněkud nepovedené ženy. Chlapečkové to však celé dějiny zapírají a vytahují se. Dokazují, že jsou ženy méněcenné a mají sloužit pánům tvorstva, což jsou chlapečkové. Prostý důvod je, že ženy byly a jsou skvělá pracovní síla i zboží. Své přesvědčení chlapečkové pro jistotu vtělili do svatých písem, o nichž tvrdí, že jim je kdysi dávno seslala Nejvyšší moc. Holčičkám systematicky, celé psané dějiny a skoro všude, vtloukají do hlaviček, že jsou nositelkami slabosti, hříchu a vůbec ruší od přemýšlení, což bývá pojem pro slastné nicnedělání. Holčičky připláclé pocitem viny za to, že existují, pak bývají povolnější, slouží a pracují a slouží.

Některé současné nejbojovnější postmoderní Platonovy dcery si chtějí uchovat ženskou identitu a zároveň být větší muži, než jsou muži. Proto využily příhodný okamžik a hodily kyvadlo na druhou stranu. Vymyslely rozdíl mezi gender a sex, tvrdí, že mu rozumějí. Jestli těmto dámám jen trochu rozumím, bylo by podle nich nejlepší, kdyby celý druh *Homo sapiens stupidus* byl geneticky XX neboli ženstvo. Čímž podaly důkaz, že přechod varianty *Homo sapiens stupidus* do varianty *H. stupidus stupidus* nemusí být závislý na pohlaví ani na univerzitním vzdělání.

OSN vymyslela jednoduchý index lidského rozvoje. Hodnotí očekávanou délku života, míru vzdělání počínaje skutečností, zda jedinec umí nebo neumí číst a psát, a výdělek. Kdyby si byla pohlaví rovná, byl by index mužského rozvoje stejný jako je index rozvoje ženského. V tolika zemích je mužský index o tolik vyšší než ženský, že je na to hanba pohlédět. Takže stále platí: běda géniu, jenž spatří světlo světa v ženském těle. Podobný index OSN se týká podílu žen na politickém a ekonomickém rozhodování ve společnosti. Sleduje se například podíl mužů a žen v parlamentu, vládě, v nejvyšším i nižších soudech, legislativě, na manažerských a dalších špičkových pozicích. Výsledky jsou ještě horší než v prvním případě, přestože příroda z výše zmíněného důvodu nastavila poměr pohlaví 1:1 asi tak před 100 miliony let.

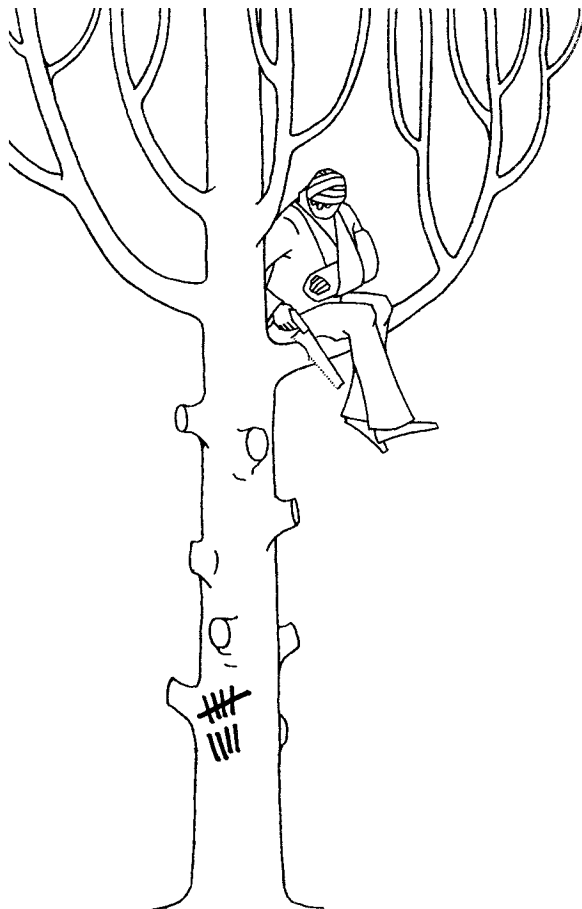
I s kyvadlem ve střední poloze mezi patriarchální pasteveckou společností mladší doby kamenné (jeden patriarcha + houfeček žen + větší počet ovcí, koz a dětí + duchovno) a soudobým feminismem (jedna patriarcha + houfeček žákyň (?) + grantové peníze + intelektuálně) je obětí násilí v intimním vztahu přibližně každá třetí žena na světě, lhostejno zda v rozvinutých nebo nerozvinutých zemích. I ten nejnešťastnější, nejubožejší a nejušlápnutější mužiček chcípáček mívá ženu, kterou může fackovat. Znásilňování žen, průvodní jev všech válek, se v této době snad prvně stalo promyšlenou zbraní.

V roce 2000 neumělo v celém světě číst a psát 854 milionů dospělých lidí, 543 miliony z nich byly ženy. Přestože znalost čtení a psaní, jak známo, je u žen nejspolehlivější prostředek proti populační explozi. Jakmile se ženy naučí číst, odmítnou být strojem na rodění (třeba 7 dětí a neznámý počet potratů) a chtějí antikoncepci, církve necírkve. Ve stejném roce nechoďilo do školy 325 milionů dětí, 183 miliony z nich byla děvčata. V zemích kontrolovaných islámem jsou ženy beztrestně vražděny pro „uchování cti“.

Za laskavého dohledu policie, soudců a demokratických vlád dopravuje organizovaný zločin jen z východní Evropy do západní za účelem prodeje k prostituci ročně asi půl milionu žen a dívek. Zisk se podobá zisku za prodej drog (ten dosahuje asi 400 miliard USD za rok).

V islámských zemích se ve jménu Boha a morálky dbá na to, aby ženy nebyly při pohlavním aktu zbytečně rozptylovány příjemnými pocity. Takže jim příbuzní nechají vyřezat zevní genitál. Což postihlo 85–115 milionů dívek a žen. Ročně se „operace“ provádí na 4–5 milionech děvčátek obvykle ve věku 4–10 let, někdy na novorozencích, ale i dospívajících a mladých ženách, často bez znečitlivění, například žiletkou, nůžkami, či střepem, bez do držení nezákladnějších zásad aseptiky.

Vědecký a technologický pokrok umožňuje určovat pohlaví plodu dávno před porodem. A protože většina náboženství a jejich morálek, stejně jako konfuciánské zvyklosti, dává přednost synům před dcerami, jsou plody ženského pohlaví v mnoha místech islámského

světa, Indie a Číny uměle a výběrově potráčeny. Výsledkem je už teď vyšší podíl mužů. Hádejte, jaké budou důsledky.

Jedna z nejčastějších vět, kterou dnes slyším, zní: „Františku, vždyť mužští už snad ani nejsou.“ Ve slově „mužský“ bývá slyšet toužebně velké M. Asi znamená laskavost, pevnost a spolehlivost. Mluví o ochraně samiček a mláďat ve skupině sociálních primátů, ať se děje, co se děje, neboť skupina, která tak nečiní, bude se svými obrovskými a výkonnými mozky, technologiemi, vědou, kulturami a duchovnem sice geniální, a právě z tohoto důvodu ještě víc stupidní fušérský výtvar evoluce. Takže ji příroda a evoluce rozloží na prvočinitele a vrátí do skladu k možnému jinému užití. Přestože to skupinu mohlo napadnout předem. Jenže právě tohle je těžiště stupidity. Skupina si tedy za všechno může sama. Zdvorně připomínám, že 99 % druhů života, které na Zemi byly, tu už nejsou.

Ale babi!

V Krummhöru, to je v německém Frísku, je církevní matrika. Jako z každé matriky se z ní dá vyčíst, kdo byl cí tatínek, maminka, babička, kdo si koho vzal za ženu, v jakém pořadí se rodily děti i kolik jich bylo. Rádi si v ní čtou antropologové. Matriku prošli od roku 1720 do roku 1874. Předmětem jejich zájmu byly babičky.

Nevěříte? Babičkám byla nedávno věnována velká mezinárodní konference. Babičky totiž vrtají v hlavě vědcům, kteří se zabývají stárnutím: antropologům, sociologům, psychologům a biologům včetně těch evolučních, jakož i demografům. Proč? Protože babičky jsou pro evoluční biology a psychology nelogické tím, že existují. Správně by existovat neměly, neboť samy už mít děti nemohou, tím pádem byly tedy pro skupiny našich předků bojujících ve volné přírodě o prosté přežití neužitečné. A neboť babičky existují, a to jak v životě, tak ve spoustě pohádek i v jedné z nejslavnějších a nejzajímavějších českých knížek, došla věda k závěru, že v naší evoluční minulosti musely babičky být klíčově významné. Proč? Zřejmě pro přežívání většího počtu vnoučat. Byť by svou péčí zvýšily naději na přežití vnoučat jen malinko, znamenalo to v tvrdém prostředí pro lidskou skupinu podstatnou výhodu. Takže geny, které „dělají babičky“, snadněji putovaly v čase a v prostoru, neboť se obalovaly těly a stavěly tím další babičky na rozdíl od genů, které si babičky nestavějí. Tím pádem vnoučátka ostrouhala a bylo to – praví důsledný evoluční genetik Dawkinsova typu.

Jest tu však háček. Pro většinu lidí je „babička“, alespoň ta česká, tvor přinejmenším středně baculatý, hodný, velkorysý, laskavý, s náručí pro děti doširoka otevřenou, chápající, mírnící střety, často lehce umoučňený od výroby předobrych buchet, nadto se stokorunou či větším obnosem v kapsáři. Háček je v tom, že táž babička bývá obratem ruky „tchyní“, bytostí blízkou sedmihlavé sani, rozsévající jedovatým zubem uštěpačné poznámky, usklibujícím se bůžkem nesvárů, babiznou, která nenechá na nikom rovný chlup, nic jí nejde pod nos, zavděčit se nelze, takže je vděčným terčem vtipů, jimiž se lid baví od starověku do vystoupení dvojice Šimek – Bubilková. Salva smíchu, která v tomto případě bývá projevem úlevné agrese, je zaručena vždy. Je tím hlasitější, čím je vtip tvrdší, rozradostněným posluchačům vypráví o tom, jak tchyně dopadla špatně, pokud možno ze sedmého poschodí hrobníkovi rovnou na lopatu. Velmi se přitom smějí i ty babičky, které jsou zároveň tchyněmi. Zřejmě vzpomínají na své vlastní tchyně. Vypovídá to o něčem podstatně hlubším, než je vtip na tchyni?

Dle krummhörské matriky vypovídá.

Mezi lety 1720–1874 se děti rodily tempem, jaké bylo dobovým zvykem, a umíraly s četností, kterou si dnes nedovedeme představit. Na rození dětí, měřené intervaly mezi porody, neměly babičky žádný vliv. Nicméně měly vliv na jejich přežívání, a to podstatný, nečekaný a zajímavý. Mezi šestým a dvanáctým měsícem kojeneckého věku stála v těch letech paní s kosou nad každou kolébkou. Rodiny žily pohromadě. Jestliže byla živa babička, měla paní s kosou naději na úspěch podstatně menší. Jestliže babička nežila, brala si paní s kosou 6–12 měsíců staré děti přesně 1,8krát častěji, než tomu bylo u dětí, jejichž babička žila. Háček je v tom, že to musela být babička z matčiny strany. Tato babička byla biologicky vysoce kladná. A naopak: jestliže byla živa babička z otcovy strany, pak bylo riziko, že dítě v průběhu prvního měsíce života umře, přibližně dvakrát vyšší než v případě, že babička z otcovy strany nežila. Pro matku dítěte je tato babička tchyně, pro dítě je biologicky vysoce nevýhodná.

Byly laskavé babičky chránící vnuče své dcery, které se obratem ruky měnily na sloučeninu saně s jezinkou, jestliže šlo o vnuče jejich snachy, krummhömskou zvláštností? Výzkum dokazuje, že nikoli. Něco podobného prokázal v současné severní Indii. Žijí zde dvě etnika, Bengálci a Khásiové. Život je krušný – těžká ruční práce, chudoba, moderní antikoncepce prakticky nedostupná. Po sňatku putují bengálské ženy do domu manželova a tam je komanduje tchyně. Porodnost je v obou skupinách stejná, rozdílný je však osud dětí. Babičky bengálských dětí nemají na jejich přežití do věku šesti let vliv – nezáleží na tom, zda babičky žijí nebo nežijí. Zato u Khásiů do věku šesti let žije 96 % dětí, jestliže mají babičku, ale jen 83 % dětí, jestliže babička umřela. Khásijské babičky pečující o děti svých dcer tedy znamenají o 16 % šestiletých dětí víc. Což je podstatný rozdíl.

Proč se tak děje? Evoluční psychologové nabízejí známé kruté vysvětlení. Matka je vždy jistá, otec je vždy nejistý. Pečuje-li tedy babička o vnuče, které jí porodila dcera, pečuje zcela jistě o svou krev, přesněji řečeno o čtvrtinu svých genů. Pečuje-li o vnuče, které porodila snacha, může se stát, že pečuje o zcela cizí krev neboli geny. Čehož si prý babičky nemusí být plně vědomy, na druhé straně mají tchyně velmi jemný čich, jemnější než jejich synové. Další vysvětlení, které se s prvním nevyklučuje: matka bývá dceři citově blíže než tchyně. Na tom něco je: výzkum v soudobé Francii prokázal, že prarodiče z matčiny strany bývají daleko vítanějšími hosty než prarodiče ze strany otcovy, bez ohledu na to, že by rádi pro vnučata také něco udělali. Bývá to nemálo: v roce 1996 dávali lidé starší než 65 let v Německu svým mladším příbuzným v přepočtu o 3600 dolarů ročně víc, než dostávali sami – v USA a ve Francii je peněžní tok mezi generacemi podobně jednosměrný.

Drahá kůzlátka – neotevírejte tedy vrátka, pěkně se dívejte na televizi, babička tu bude s penízky coby dup!

Risk – zisk?

Představte si, že jste bohatí obchodníci a chcete být ještě bohatšími obchodníky. Je rok 1738 a můžete poslat loď se zbožím z Amsterdamu do St. Petersburgu. Plavba proběhne v roční době, která představuje 5% pravděpodobnost, že se loď potopí. Začnete dumat, kolik vyděláte, když loď dopluje, o kolik přijдете, potopí-li se, zda loď pojistit – nic levného, ale co když se ty necky potopí –, nebo riskovat a nepojistit ji – těch peněz vniveč, když to vyjde a loď dopluje.

Čímž jste v běžné lidské situaci. Denně jsou v ní lékaři, hasiči, policisté, zločinci, politici, právníci, investoři, vojáci i sedláci. Rozhodnout se musíte, situace je riskantní, výsledek je nejistý. Jak se rozhodnete?

O roce 1738 jsem začal vyprávět proto, že právě v něm se tyhle úvahy začaly brát vědecky. Dlouhou dobu se předpokládá, že se lidé v těchto situacích chovají rozumově, jsou „racionální agens“. V užším, ekonomickém slova smyslu to znamená, že se budete rozhodovat na základě toho, od čeho očekáváte největší míru užítku, prospěchu, chcete-li ekonomického štěstí neboli peněz. Podle této mytologické představy je „racionální agens“ sobecký individualista jakéhokoli pohlaví, jedná přísně logicky, trvale poměřuje, co do čeho vrazí a co tím získá, je dokonale informován, což znamená, že zná všechny možnosti a dokáže je seřadit podle míry osobního prospěchu čili užítku, který očekává. V širším, poněkud filozofickém smyslu

je „racionální agens“ ještě mytičtější bytost, jejíž osobní názory a chování jsou založeny na logické, nezkršené a objektivní analýze všech dostupných informací.

Šedá jest jakkoli vlivná teorie, zelený strom života. Nechci opakovat přesvědčení některých sociálních psychologů, že lidé jsou bytosti naprosto iracionální, že je jim možné nabulíkovat cokoli, i když ve prospěch jejich teorie může mluvit například volební účast a výsledky.

A také experimenty. Nevěříte? Jen tak v rámci diskuse si před časem jistý psycholog sedl na chodník, položil před sebe klobouk a žebrol. U klobouku měl zřetelný nápis: „Cokoli mi dáte, prohýřím a propiji.“ Přesto dostával.

Racionální agens lidé až na nesnesitelné výjimky zcela jistě nejsou. Dokazuje to jak život, tak opět experimenty. Už jsem se zmínil o vlivu, který má na řešení problému jeho zarámování. Je velký rozdíl, řeknete-li, že politické instituci nebo jedinci důvěřuje stále víc lidí, důvěra v posledním roce stoupla o plná 2 %, takže v současnosti dosáhla již 24 %, než řeknete-li, že stejné instituci 76 % lidí nedůvěřuje a míra nedůvěry v posledním roce poklesla jen o 2 %. Oba výroky přitom sdělují stejnou skutečnost. Což se netýká jen všech voličů, ale i tak úzké a vybrané skupiny, jako jsou například lékaři, kteří v proslulém pokusu dospěli ke zcela opačným řešením téhož problému úměrně tomu, jak byl zarámován.

Daniel Kahneman, který právě za experimenty tohoto druhu získal podíl na Nobelově ceně, se svých studentů zeptal: „Hodím minci. Jestliže padne lviček, přijmete o 10 dolarů. Kolik by musela být výhra, abyste se mnou začali hrát?“ Studenti chtějí, aby případná výhra byla víc než 20 dolarů. Kahneman se poté ptal velmi bohatých lidí na stejnou hru, riziko ztráty však bylo 10 000 dolarů. Bohatci by do hry vstoupili, kdyby výhra činila víc než 20 000 dolarů. Jestliže lidem v pokusné hře nabídnete jistý zisk 20 dolarů, dají mu přednost před třetinovou pravděpodobností, že získají 60 dolarů. A naopak: jestliže lidem v pokusné hře nabídnete zcela jistou ztrátu 20 dolarů, dají přednost třetinové pravděpodobnosti, že ztratí 60 dolarů, neboli dvoutřetinové pravděpodobnosti, že nepřijdou o nic.

Jinak řečeno: pro lidi je zřejmě podstatně vyšší míra psychologické bolesti ze ztráty nějakého obnosu, než je míra psychologického blaha plynoucího ze zisku téhož obnosu. Možná, že to má evoluční kořeny: něco ztratit mohlo znamenat daleko větší ohrožení života než něco získat. Pokusná zvířata se v riskantní situaci chovají podobně jako lidé.

A to nemluvím o tom, jak mohutný vliv má na naše další uvažování první dojem – to jsou například ony proslulé první desítky sekund, v nichž se setkáváte s neznámým člověkem. Ani o tom, jak názorný příklad ovlivňuje lidské rozhodování daleko víc než podstatně přesnější abstraktní úvaha, kterýmžto pádem politici soutěží v barvitých metaforách, které si od sebe napříč staletími půjčují ještě víc, než si vzájemně půjčovali hudební motivy barokní skladatelé. Uslyší-li v politickém proslovu jakoukoli metaforu, měl by jen trošinku kriticky myslící jedinec stříhati ušima, bojím se však, bojím, že ani jemu to nebude moc platné.

Jestliže nejsme racionální agens, jsme dokonale iracionální a nadto bez ohledu na výši IQ převážně stupidní, jak radostně dokazuje podstatný podíl sociálních psychologů i drtivá každodennost? Bráním se. Prál bych si, aby aspoň malinko platila teorie, podle níž lidé sice nejsou racionální bytosti, ale mají emoce, jsou tedy velmi emoční bytosti, nicméně přece jen někdy myslí.

Jak se krmí pes?

„Dábel je chytrý. Říká o sobě, že neexistuje,“ kdysi dávno údajně pronesl ještě chytřejší jezuita. Média o sobě praví, že jsou hlídací pes demokracie. Neboť jsou média chytrá, tvrdí, že jsou sice pes, ale nikdo je nekrmí. Štěkají a koušou sama od sebe. Pokud je někdo krmí, nic za to od nich nechce. Žijí z lásky ke svobodě, demokracii a veřejnosti, dále z rosy fialek, svitu měsíčních paprsků, zejména však sama ze sebe.

Co však o krmení tohoto pejska praví sociální neboli měkké vědy?

Velké světové korporace, jichž je stále menší počet, kontrolují stále větší počet světových zpravodajských médií. Obsah sdělení dominantních státních a soukromých médií se přitom příliš neliší: v principu posilují postoje mocenských elit. Samozřejmě že je veřejná kritika státní politiky v liberálních společnostech a v privátních zpravodajských médiích snadnější než ve společnostech autoritativních. Otázka je, nakolik mají lidé pocit, že je něco platná. Situace, v níž si můžete přečíst, nebo vás někdo z obrazovky informuje o směsi korupce, hlouposti, gangsterských praktik a nepotismu, aniž by to mělo jakékoli důsledky, se příliš neliší od situace, kdy se o situaci sice veřejně nesmělo říkat nic, ale stejně ji většina lidí dobře znala.

„Zprávy nejsou tím, co se děje, ale tím, o čem někdo řekl, že se stalo nebo stane,“ píše měkkovědní autorita. Chceme-li zprávám aspoň trochu rozumět, měli bychom vědět, kdo je ten „někdo“. Jedna studie za druhou totiž dokazují, jak je každodenní žurnalistika na místní i státní úrovni dána interakcemi žurnalistů s byrokraty, politiky, představiteli policie, armády, nejrůznějších institucí. Ti jsou „informováni“. Jejich informace jsou obvykle chápány jako legitimní.

Žurnalistika je na této úrovni nejjednodušší. Téměř nemusíte zapojit hlavu. Natož abyste se něco učili nebo zkoumali – to dá práci a může to být o krk. Lepší než se starat o to, co se děje ve společnosti, je navštěvovat brífinky, tiskové konference a veřejná prohlášení – přinejmenším tam čeká malý raut a alkohol. Musíte přesně vědět, o čem nemáte vědět, co se neříká, kam a kudy půjde trend. Dále koho oceňovat, komu přilepit svatozář. Jaké eufemismy jsou právě „in“. Ke které celebritě se přitulit. A jak se informace editují. Nebo už žádný raut nebude. Život je těžký a bez peněz – jste vlastně mrtví, že. Tohle znal do všech podrobností už Balzac, neřekl jsem tudíž nic nového.

Přemýšleli jste o tom, do jaké šířky a hloubky rozumějí novináři věcem, o nichž referují? Navrhují tímto směrem raději neuvažovat. Mohlo by vás napadnout, že by informační dort postmoderních pejsků a kočiček mohl být těžištěm debilizace společnosti, jejíž tempo a směry dělají promyšlený dojem. Proč by se jinak až do omrzení opakovala „témata“ věnovaná historické minulosti, kdyby podíl lidí, kteří nemohou žít z ničeho jiného, protože je nic jiného nenapadne, nebyl tak velký? Proč se věnuje drogám podstatně větší plocha novinového papíru, než je jejich skutečný podíl na životě společnosti? Je to reklama narkomafie? Jaký je podíl času a prostoru věnovaného absurditě a iracionalitě v poměru k času a prostoru věnovanému vědě, technologiím, racionalitě a kritickému myšlení?

Jak známo, existují nešťastníci s vážnou podobou obsedantně-nutkavého syndromu – to je časté onemocnění. Musí si například nutkavě umývat ruce, pořád a pořád dokola, třeba stokrát denně. Stává se vyprávění historek z natáčení – pořád stylizovaných příběhů, které se

staly přátelům známých mých přátel, obsedantně-nutkavým syndromem televizních dramaturgů a diváků? A co třeba intimizace zpráv? Také máte, jdete-li kolem novinového stánku, dojem uzenařské výlohy, v níž se Aristotelovo zoon politikon mění na animal genitale? Ani nepipněte – vypadali byste ještě hůř, než se o vás traduje.

Kolik bere agentura Public Relations za titulní stranu s velkou fotografií libovolné celebrity doprovázenou 90 slovy, jejichž informační obsah nesmí přesáhnout 1 VMSP? (1 VMSP = výkon mozku standardizované ploštky.) Zkusil někdo porovnat plochu věnovanou v novinách konkrétním a jmenovitým lékařským chybám s plochou věnovanou chybám advokátů, soudců, poslanců, senátorů, ministrů? Věnuje se někdo v nejčtenějších médiích systematické analýze hrubých chyb žurnalistů – třeba jen těch věcných, nebo je to tabu? Je „spin doktor“ – dřív se mu říkalo propagandista, později agitpropčík – ztělesněním degenerující sebereflexe lidských skupin?

Neptejte se na tyhle věci. Ze zábavného postmoderního dortu, z infotainment neboli „infozábavy“ by vystoupila stará dobrá strašidla, která o sobě také tvrdí, že neexistují. Například velikost majetku a jeho koncentrace v rukou společností a jedinců vlastních sdělovacích prostředky. Způsob, jímž tito majitelé docházejí zisku. Způsob, jímž jejich klauni docházejí zisku. Závislost na reklamě a propagandě jako primárním zdroji zisku sdělovacích prostředků. (Všimněte si, že vůbec nemluvíme o korupci.) A skutečnost, že informačním zdrojem pro média jsou ponejvíce zdroje kontrolované mocenskou elitou. I sladké možnosti přímého a nepřímého tlaku v případě, že média zveřejní nežádoucí informace.

Intoši

Kdo jsou intelektuálové?

Jsou to „všichni ti, jejichž činnost se v podstatě netýká sledování praktických cílů, všichni ti, kdo hledají radost v činnosti umělecké, vědecké nebo v metafyzickém spekulování“, krátce řečeno lidé, jimž jde o nehmotné statky, lidé jistým způsobem vyznávající „Mé království není z tohoto světa?“

Tohle nadšení se ozývá z roku 1900, ze svým způsobem vítězné srážky intelektuálů se státem v průběhu Dreyfusovy aféry. Autorem výroku je Francouz Julien Benda, novelista, kritik. Intelektuálové Dreyfusovy epochy byli přesvědčeni, že tvoří samostatnou sociální třídu.

Marxista Antonio Gramsci se o něco později z Mussoliniho vězení díval na intelektuály opačně. „Každá zásadně funkční sociální skupina vznikající v původním terénu světa ekonomické produkce si organicky vytváří jednu nebo více vrstev intelektuálů, které jí dávají homogenitu a vědomí vlastní funkce nejen na ekonomickém, ale i na sociálním a politickém poli.“ Své intelektuály má tedy jak buržoazie, tak proletariát. A je to.

Zato sociální demokrat Karl Mannheim došel k přesvědčení, že intelektuálové „nejsou pevně vřazeni do sociálního systému... nejsou třídou ani přívěskem nějaké třídy“. Intelektuálové mají dle Mannheimova potřebu celkové orientace a syntézy, zajímá je hledání celistvosti v sociální a politické struktuře. Intelektuálové mají poslání. Jím je vytvoření formace, která bude sčezit perspektivu i zájem celku a bude mimo partajní školy.

Druhá polovina 20. století Bendovy, Gramsciho i Mannheimovy myšlenky barokně rozkošatěla – někdy pěkně zlovolně. Přinesla však něco nového? Snad ano. V roce 1959 proslovil C. P. Snow přednášku o dvou kulturách. První kulturu tvoří intelektuálové s literárním, filozofickým a estetickým vzděláním. Moc si nerozumějí s druhou kulturou představovanou vědci, kteří kromě své odborné práce seznamují lidi jak s jejími výsledky, tak s jejím přesahem, smyslem, obecným významem. Literární intelektuál by se styděl, kdyby neznal Hamleta, zato bývá hrdý na neznalost druhého termodynamického zákona, genetického kódu a vývojové teorie. Snow si myslel, že první a druhá kultura splynou, vznikne kultura třetí. Nestalo se.

Drsná kritika literárních intelektuálů na sebe nedala čekat. „Vzniká třetí kultura,“ leč jinak, než si představoval Snow, píše newyorský John Brockman, „tvoří ji vědci a další myslitelé, kteří svou prací a publikační činností při objasňování hlubších významů našich životů a novém určování, kým a čím jsme, přejímají místo tradičních intelektuálů...“ Rychle rostoucí objem informací i celá souhvězdí velmi slavných jmen na adrese [www. edge. org](http://www.edge.org) by Brockmanovi mohly dát za pravdu. S těmi informacemi je však spousta práce. Například musíte mít stejně vynikající jako široké přírodovědecké znalosti. Sice říkají, jak bude vypadat 21. století, jenže poslouchá a mluví velmi výlučný klub.

Že by se opět z jednoho koutu usmíval Julien Benda, z druhého Antonio Gramsci a ze třetího Karl Mannheim? Nemám ten dojem. Něco se stalo už dávno. Bendova kniha z roku 1927 se jmenuje Zrada vzdělanců. I Mannheim měl koncem života starosti. Poslání intelektuálů mu připadalo ohrožené. Mluvil o „úpadku relativně svobodné inteligence“. Intelektuálové se nestali korporací, jejímž jediným vyznáním je pravda a spravedlnost. Začali sloužit politické moci. Nebo sami sobě. Někdy to dokázali geniálně spojit. Mocenské elitě byli intelektuálové nebezpeční jen někdy a někde. Byli i jsou pro ni druhem dvorních šašků, které je možné nanejvýš kratičce poslouchat a pak se stejně zařídít podle svého. Případně je dle potřeby opakovaně vyznamenat, jsou pak krotší a lépe slyší požadavky doby. Věznit je a hubit? Kdo by se tím v bohaté společnosti namáhal, vždyť to spolehlivě udělá vysoká životní úroveň. „Chattering classes“, tlachající, breptající, žvanící třídy neboli intelektuálové, se v demokratické a svobodné společnosti tedy nechají breptat. Nanejvýš se můžete mírně podívat, jako se nedávno podívil americký generál, zda jim to stojí za to. Zjistí-li technokraté moci, jak katastrofální důsledky mělo jejich rozhodnutí a že je někdo z chattering class předvídal, není vůbec nutné odpovídat. Od čeho existuje propaganda? A strach sloučený se stupiditou? Koneckonců bývají chattering classes levné. Zorganizují potřebnou výzvu či manifestaci raz dva. A když to vyjde, dostane se jim poslaneckého, případně senátorského buřta raz dva. V Čechách se tudíž narodilo slovo intoše. Jako jejich vyjadřující opovržení je pro intelektuály Bendovy, Gramsciho i Mannheimovy líně užívatí lidé, kteří se sami považují za vzdělané, leč praktické.

Co dělá z možných intelektuálů intoše? Že by, u nás, česká historická tradice, stejně jako arogance pokleslého Haškova bratrstva? A v celém západním světě postmoderní stírání hodnot, arogance a dle potřeby mrtvý brouk politické moci? Tvorba virtuálního světa stále excelentnější propagandou? Systematický nájezd církví? Nebo vulgarizace veřejného života? Technokratické halucinace o řešení sociálních problémů? Všudypřítomná úzkost z ohrožení konzumní civilizace? Že by selhání sebedůvěry, znechucení, apatie, cynismus, obyčejný existenční strach, hrůza z odpovědnosti a tápání lidí, kteří jsou s to pochopit aspoň něco z celistvosti světa – a bojí se sami sebe?

Být intelektuálem není nic platné. Lidé, kteří se jimi stanou, si za to mohou sami. Nejsou rozumní. Nejsou praktičtí. Samý papír a abstraktní věty. Cítit kousek odpovědnosti za svět je směšné. A ta bezmocnost. A té práce. A přesto. Také jste častokrát viděli, jak prasklým asfaltem prorůstá tráva?

Konverze

Náhle uvěřit ve správného boha, přesněji řečeno učení správné církve, nemusí nutně být způsob, jak se dostat k moci, udržet u moci, nebo v nejhorším případě prostě přežít. Někteří lidé to myslí vážně – ačkoli slovo „myslet“ v tomto případě nevystihuje celou povahu dění, která je daleko složitější. Někdy se mluví o zkušenosti konverze, případně o spirituální transformaci. Je to kupodivu prastaré téma výzkumu, z dob, kdy psychologie vznikala jako samostatný obor a v kulturně vyvinutějších systémech se vymanila z náruče filozofických fakult.

Nemám teď na mysli tragédii rodičů, jejichž dítě do sebe vtáhne charismatická skupina, jak se někdy politicky korektně říká (pseudo)náboženským sektám. Vývoj závislosti na drogách je něco blízkého. Dítěta v rámci svobody, lidských práv, rozšiřování vědomí a odmítání rodičů zatížených minulostí či současností dokáží kombinovat nebo vystřídat obé. „Odvýkání“ může být v obou případech náročné, podobně jako jsou časté recidivy. Nicméně průzkum modelové charismatické skupiny zjistil, že téměř třetina členů, která se k ní připojila, předtím hledala psychologickou a psychiatrickou pomoc a 9% mělo za sebou psychiatrické léčení v souvislosti s poruchami citového života. Skutečností je, že se spoustě nových členů po vstupu do charismatické skupiny uleví. Výrazně poklesne nebo zmizí spotřeba alkoholu a drog. Coby napravení hříšníci někdy mívají tyto lidé intenzivní potřebu sdělovat svou zkušenost svým bližním a napravovat je také. Podstatná část po několika letech s alkoholem a spol. recidivuje. Což patřičně do truchlivé fyziologie chemické závislosti, pámbůh nepámbůh.

Také výzkum amerických univerzitních studentů křesťanů, kteří prošli spirituální konverzí, zjistil v porovnání se studenty křesťany, kteří konverzi neprošli, v životě před konverzí vyšší míru stresu a pocitu osobního selhávání. Dá se náboženská konverze předpovědět?

Dvě nové studie sledující tento jev uznávají, že to možné je. Na základě čeho? Přibližně před 40 lety vznikla teorie vazby – pojednává o fundamentálním, oboustranném citovém i poznávacím vztahu mezi matkou a jejím jednoročním dítětem. Teorie byla pokusně ověřována v různých kulturních a sociálních prostředích v mnoha místech světa. Prošla korekcemi, nicméně ukazuje, že přibližně dvě třetiny dětí mají ve věku jednoho roku k matce vztah označovaný za jistou nebo bezpečnou vazbu, zatímco zbylá třetina má pak vazbu různým způsobem nejistou. Což se s poměrně vysokou pravděpodobností projevuje v celém jejich dalším životě. Další výzkum zjistil, že se také u lidí dospělých dají prokázat rozličné způsoby, jimiž vytvářejí vazby s lidmi kolem sebe. Někteří dospělí lidé jsou s to vytvořit vztah označovaný jako jistý nebo bezpečný. Tito lidé si cení interpersonální vazby, jsou schopni vytvářet blízký vztah. Naproti tomu lidé s odmítavým postojem dávají před vazbou k jinému člověku přednost výkonu, dosahování cílů; citově významné postavy z dětství, většinou tedy rodiče, si moc nepamatují nebo si je idealizují. Lidé s předpojatým postojem nebyvají spokojeni se stupněm blízkosti v současném vztahu, zato o rodičích nebo jiných lidech, k nimž měli v dětství vazbu, mluví neuspořádaně, někdy hněvivě, jindy s pocitem bezmoci. Dospělí lidé

s nerozhodným typem vazby mohou v současném vztahu kolísat mezi odmítavým a předpokládaným postojem, někdy se chovají jako bezmocné oběti, jindy útočně a nepřátelsky.

Proč to celé vyprávím? Zjistilo se, že dospělí lidé, kteří nejsou s to vytvářet bezpečnou neboli jistou vazbu k jiným lidem, procházeli náboženskou konverzí nebo jiným druhem náboženské zkušenosti častěji než lidé, kteří takovou vazbu vytvářet umějí. Jinak řečeno – pánbůh bývá pro dospělé lidi, kteří obtížně vytvářejí citové i myšlenkově diferencovanou vazbu s jinými lidmi, náhradní postava.

Je to něco špatného? Nikoli nutně a vždy. Rozhodně ne tam, kde jde o osobní vztah, který nekáže, nepředepisuje, nenařizuje, neomezuje a necítí se pověřen vyšším posláním. O čem to svědčí? O tom, že jsme sociální primáti, takže nesnášíme samotu. Nejsme-li ji s to zaplnit lidsky, může se stát, že do ní vložíme pánaboha.

Globalizace?

Už jste někdy měli pocit neprostupné džungle? Ať se prosekáváte, jak chcete, nevíte kde jste, ani kam vede správný směr cesty... Neměli? V tom případě navrhuji nahlédnout do soudobé literatury o globalizaci. Jak praví nedávný průzkum, je to houština stejně hustá jako rozmanitá, bují a bují. Nejpilnější jsou sociologové a ekonomové. Z každé branže dokázalo před pár lety vyrůst hodně přes 1000 souhrnů a článků ročně, teď to trochu opadlo. Jen v roce 2000 tiskli nakladatelé o globalizaci málem 600 knih. A to nepočítám každoroční objemné a podrobné zprávy OSN o rozvoji lidstva, zprávy Organizace pro výživu a zemědělství (FAO) o stavu výživy a hladovění na planetě, či Zprávy o živé planetě, přesněji řečeno o pustošení životního prostředí, které uveřejňuje Světový fond pro ochranu přírody (World Wild Fund for Nature, WWF), zprávy Světové zdravotnické organizace (WHO), Mezinárodního měnového fondu, Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD), Global Environment Outlook čili jak to je a bude s životním prostředím ve světě..., už toho raději nechám.

Rozpaky mohou začít skutečností, že sice stojíte uprostřed houští a nevíte kudy kam, nicméně se dočtete, že je nejisté, zda půda, z níž zmíněné literární houští vyrázilo, ve skutečnosti existuje. Řečeno otázkou hroznou a kacířskou: dohodneme se, co vlastně globalizace je? Probíhá ve skutečnosti, nebo se nám jen zdá?

Co je globalizace? Co praví různí učencové?

Globalizace je proces, jenž je spuštěn rostoucím tokem zboží, služeb, peněz, lidí, informací i kultur přes hranice, a připomíná lavinu – jak se jednou rozběhne, tok zboží a všeho dalšího přes hranice se začne zrychlovat. Globalizace se projevuje zkrácením vzdáleností a zrychleným během času. Globální ekonomie pracuje jako jednotka, v planetárním měřítku, v reálném čase. Globalizace se projevuje růstem vzájemné provázanosti národních ekonomik v obchodě, financování a makroekonomické politice. Globalizace je zmenšování světa a růst povědomí o světě jako celku. Globalizace je difuze postupů, hodnot i technologií, která má vliv na život všech lidí na světě. Součástí globalizace jsou mezinárodní organizace hájící lidská práva, životní prostředí, práva žen i světový mír. Globální zájmy nemá jen moderní kapitalismus, vyslovily je křesťanství, islám i marxismus.

Kdy globalizace začala? Byl malou globalizací Pax Romana, „římský mír“ v době rozkvětu starého Říma? Máme ji počítat od let 1519–1521, kdy byla prvně obepluta Země? Začala s rozvojem evropského kapitalismu v 16.–17. století? S přelomem 19. do 20. století? Nebo budete považovat za rozumný názor, podle něhož globalizace nastartovala v rozmezí let 1875–1925 rozdělením Země do časových pásem, téměř celosvětovým přijetím gregoriánského kalendáře a sedmidenního týdne, spolu se zavedením mezinárodních telegrafních kódů? Začala globalizace po 2. světové válce s nástupem věku atomu, rozpadem koloniálního systému, rozkvětem mezinárodního obchodu a prudkým hospodářským vývojem v severovýchodní Asii? Nebo se má v případě 19. století mluvit o internacionalizaci, zatímco skutečná globalizace je projevem technologické revoluce zvané věk sítí, tedy zejména rozvojem komunikačních technologií včetně internetu?

Nepochybně tedy záleží na tom, čím se globalizaci chystáte měřit. Začnete-li však měřit čímkoli – čím větší počet měřítek, tím lépe – zjistíte, že ani trochu nejde o jednotný pohyb. Globalizace stejně slučuje jako tříští, přináší vymoženosti, které si lidé před jednou generací neuměli představit, jako je ohrožuje. Stručně řečeno: globalizace má dvojitou tvář římského boha Januse.

Takže není divu, že si řada teoretiků myslí, jak se žádná globalizace nekoná. A pokud se koná, je poněkud chabrus. Ekonomika se totiž sice internacionalizuje, a to v trojúhelníku USA–západní Evropa–Japonsko, nijak se však neglobalizuje. Vynechala celou Afriku a podstatné části jižní a východní Asie. Domácí investice jsou větší než ty zahraniční, nadnárodní společnosti všestranně a nejvíce investují v zemích, kde sídlí jejich ústředí.

„Chyba lávky,“ praví odpůrci, „nikdo netvrdí, že globální ekonomie musí zahrnout úplně celou planetu.“ A globalizace nemá jen ekonomickou a finanční tvář, ale i politickou, sociální, kulturní včetně zdravotní – nebo si ještě někdo myslí, že epidemie HIV–AIDS není globální záležitost?

Co z toho plyne pro nás?

Řekl bych, že globalizace existuje a běží. Je sice zajímavé, ale v každodennosti celkem lhostejné dumat o tom, kdy začala. Měli bychom být pozorní, protože ji roztácejí opravdu silní hráči. Můžeme sice uvažovat o tom, jak se zavřít do skořápky a vyrobit si v ní nějaký druh skanzenu. Mechanismy globalizace ji však s vysokou pravděpodobností rozšlápou a doplatíme na to. Měli bychom o ní co nejvíc vědět. O sobě také. Řekl bych, že existuje trojí způsob, jak ji se ctí coby národ přežít: kvalifikace, kvalifikace, kvalifikace. Ten čtvrtý, bez nichž se první tři neobejdou, je štěstí a náhoda.

Pokračování? Zlom?

Řeknete-li slovo modernita, uslyšíte od historika například pojmy věk objevů, renesance, osvícenství neboli věk rozumu, reformace a protireformace, revoluce francouzská, americká, jakož i revoluce průmyslová. Budete-li dostatečně trpěliví, dozvíte se od něj, jak se z něčeho velmi odlišného vyvinula evropská společnost druhé poloviny 19. a 20. století.

Sociologové budou ve vztahu k modernitě užívat například pojmy zesvětštění neboli sekularizace, racionalizace, moderní věda, individualismus, subjektivita, lineární pokrok,

univerzalizmus, odcizení, redukcionismus, kapitalismus, společnost průmyslová, masová a totalitní, demokratizace, liberalizace, centralizace, byrokracie, svoboda a třeba i pojem rozpad tradiční rodiny.

O každém pojmu existuje velká knihovna. Chcete a můžete-li, dejte se do jejich studia, neboť v již pouhém přehledu a názorovém porovnávání jednotlivých škol, jejich velikánů i chytrých outsiderů dřive nespočetné množství docentur. Jednu z nich můžete například založit na tom, že z outsidera vytvoříte velikána nebo naopak. Je však nutné správně odhadnout dobový i místní kontext, ale to v Čechách nebývá těžké. Těžší je odhadnout, jak dlouho vydrží.

Můžeme se dohodnout třeba na tom, že modernizace, jejímž výsledkem je modernita, je abstraktní proces, který nemusí být výlučně evropský, že stejně rozsáhle integruje – například pohybem lidí, informací, zboží, kapitálu přes hranice oblasti, v níž mají svůj původ – stejně jako fragmentuje všude, kam se prolomí, například poškozováním místních kultur.

Jste-li zastánci modernity, vyzdvihnete úctu ke zdravému rozumu, kritické myšlení, moderní vědu a medicínu s hygienou, vzdělávání, zlepšené postavení žen, větší míru politické a osobní svobody. Jste-li jejími odpůrci, budete hlásat, že vyústěním věku rozumu a modernity jsou koncentrační tábory, plynové komory, holocaust a atomové bomby, které v roce 1945 dopadly na japonská města, jakož i devastace životního prostředí. Aníž byste se ovšem chtěli zmínit, že v principu stejné, jen technologicky méně dokonalé události dávno před věkem rozumu a modernitou autorizovaly snad všechny starověké a po nich islámské armády, křižáci, turečtí dobyvatelé, inkvizice, aztéctí kněží i Mongolové, nemluvě o radostech třicetileté války v Evropě, kterou věk rozumu ovlivnil hlavně co do kvality a účinnosti dělostřelectva. A doporučíte klesnout do něžné náruče postmodernismu nebo nějakého druhu náboženské víry a říkat, jaké to bylo ve věku víry krásné – už jen ty katedrály! – lepší je však New Age. S lidskou cháskou (*Homo sapiens stupidus*) je prostě potíž.

Co znamená modernita v malé české každodennosti, raději nebudu rozebírat. Mohl bych se totiž propracovat až k televizním seriálům, nebo ještě hůře, až ke zpravodajství, a k tomu začít přemítat, čím to je, že my Češové jsme opět tak malí, krátkozrací, pivní, praktičtí a přízemní, když je během tří generací na rohu již třetí velký, tentokrát opravdu pravý spojenec, jenž se chystá uvést svět do pořádku, a nadto kolem hučí globalizace.

Čímž jsem se dotkl – nebude-li nějaké mistrovství – zajímavé otázky na české nedělní odpoledne. Je globalizace pokračování modernity? Nebo prožíváme historický zlom a jsme nudlemi ve vřícím hrnci fundamentálního historického zlomu, ještě většího, hlubšího a nedozírnějšího, než byla proměna západoevropského středověkého světa na novověký moderní, poněkud celoplanetární svět?

„Modernita globalizuje, a to ze své podstaty,“ praví učencové a pokračují: „Výsledkem globalizace je sdílení modernity.“ Takže – globalizace je pokračování modernity, o zlom nejde.

„Nikoli,“ praví jiní, lehce postmoderní učencové, „globalizace je proměna, přechod do nové éry, nejde o vyvrcholení éry staré.“ Modernita je podle nich větev dění, které se v západní Evropě zrodilo mezi 16.–18. stoletím. Modernita prostřednictvím státu a tržních mechanis-

mů zavádí do zbytku světa praktickou racionalitu, sjednocuje svět do rámce univerzálních představ. Naproti tomu „globalistu“ charakterizují globální komunikační, ekonomické, politické, sociální a kulturní sítě a spolu s nimi rozmanitost a mnohotnost základních pojmů, globalizace není pokračování modernity, o zlom jde.

Rozhlížím-li se v čistě ounkém McDonald's kdekoli na světě, rozmanitost na mne nedýše a myslím na praktickou racionalitu. Rozhlížím-li se v internetu, dýše na mne kakofonní světová rozmanitost.

Pokračování i zlom? S učenci je také potíž.

Rozhodnu se

Čím víc výsledků vědy o poznávacích funkcích neboli kognitivní neurovědy, tím větší starosti a vrásky na čele filozofů, některých teologů a zejména právníků. Naprostá většina lidí si ve vědeckých časopisech, v nichž se píše o vztahu mozku a chování, nečte. Takže je jim srdečně jedno, zjistí-li, že lidé mají v mozku funkční systém, jenž odpovídá různým způsobem za různé citové výrazy tváře, na kterou se dívají, určuje i její důvěryhodnost, a co může být v očích politické korektnosti neodpustitelné, přednostně odpovídá při pohledu na tvář patřící pozorovateli rase. A to nemluvím o složitém, nicméně vymezeném funkčním systému, jehož činnost se mění, děláme-li jednoduchý pohyb – například natažení a ohnutí ukazováčku – na základě zevního podnětu nebo na základě vlastního rozhodnutí. Jinak řečeno: současné metody umožňují sledovat činnost lidského mozku v průběhu volního rozhodnutí. Ohnutí ukazováčku je jednoduše působící čin. Jeho důsledky mohou být složitější, znamená-li ohnutí ukazováčku třeba stisk spouště.

Čímž jsem se dotkl prastaré otázky – jak se máme dívat na svobodnou vůli v době, kdy už je vidět činnost její mozkové mašinerie? Dostali jsme se dál než například antičtí nebo křesťanští filozofové? Ti obvykle považují otázku za vyřešenou. Svobodná vůle existuje. Po tom, jak je tomu s obtížně řešitelnými logickými spory vznikajícími při zkoumání vztahu svobodné vůle a předpokládané vševědouce boží, raději pátrat nebudeme a ponecháme jejich řešení na víře lidí, kteří jsou jí za těchto okolností schopni. Jak známo, dobrá víra jako široká mateřská sukně překlene málem všechno a vejde se pod ni tím víc jevů a vztahů, čím méně se o nich přemýšlí. Co může psychologicky chránit jedince, chrání i sociální hierarchii, její věroučné skupiny a jen občas narazí na realitu.

Myšlenkové směry někdy považované za opak tohoto pojetí na tom nejsou o mnoho lépe. Podle nich je vesmír je deterministický, jeho chod určují přírodní zákony, budoucnost plyne z minulosti, svobodná vůle neexistuje, a máme-li dojem, že se svobodně rozhodujeme, jde o iluzi. Obhájci dokázali tuto větev myšlení často využívat například k tomu, že soud nevyšlovi rozsudek smrti v případě bestiálních vražd, kteří se nadto k činu doznali. Což se lidem oprávněně a hluboce přičí.

Můžete namítnout, že jsem se právě dopustil neformálního logického klamu, neboť se pravdivost výroku nemá vyvozovat z jeho možných důsledků, a budete mít pravdu.

Máme tedy vírou překlénat obtížně řešitelný logický spor, nebo s pocitem absurdity a nespravedlnosti sledovat, jak obhájci vysekávají ze zřejmé odpovědnosti přičetné pachatele

strašlivých činů na základě toho, že pachatele determinovaly jejich geny, důsledky výchovy, dlouhodobé sledování akčních filmů a hororů nebo sociální vztahy, které výmluvný advokát bude označovat tak dlouho za pokřivené, až tomu sám uvěří?

Tohle jsou problémy, kterých si je dlouhou dobu vědoma řada teoretiků a řeší je jakýmsi praktickým kompromisem, jemuž se říká měkký determinismus nebo také kompatibilismus. Vesmír je dle kompatibilistů deterministický, což se však docela dobře srovnává, neboli je kompatibilní s nějakou mírou svobodné vůle. Teoretici vzdělanější, ladění fyzikálně, důvěrující teorii komplexity a deterministického chaosu, ukáží právě tímto směrem, vzpomenu, že o tom věděl matematik Poincaré koncem 19. století a řeknou: „Vesmír, tedy i činnost mozku, jsou deterministické, nicméně jiným způsobem, než byla prostá newtonovská fyzika. Ve složitých čili komplexních systémech, jakými jsou třeba klima, chování burzy, činnost srdce nebo činnost mozku, stačí nepatrná odchylka nějaké veličiny ve výchozím stavu a výsledek lze předpovědět dost špatně nebo vůbec ne. V každém kroku nastává řada možností – a do některých z nich můžeme vstoupit.“ Což bývají zajímavé, leč obvykle vysoce abstraktní úvahy. Možná, že bližší by mohly být prosté evoluční úvahy. Například mravenci s jednoduchým mozkiem mohou dělat menší počet svobodných rozhodnutí – jsme-li přísní, pak vlastně žádná – než hlavonožci. A ti zase menší počet než vyšší savci, kteří jsou na tom o něco hůře než nonhumánní primáti a lidé.

V rozhodování je svobodnější dospělý, vyzrálý a zdravý člověk než dítě. Daleko větší počet svobodných rozhodnutí může dělat relativně daleko větší podíl dnešní populace – třeba ženské – než tomu bylo před sto lety. Nositelem kusu svobodného rozhodování jsou tedy sociální vztahy i úroveň technologií – to jsem sdělil novinu, že. Jste-li příčetní, můžete se přinejmenším rozhodnout, že ukazováček neohnete, tím pádem spoušť nestisknete. Naplníte jednu ze dvou možností. Můžete-li tak učinit, jste v deterministicky chaotickém vesmíru svobodní.

VITA NOSTRA REVUE. Časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty.
Vychází 4× ročně. Vydává 3. lékařská fakulta, Ruská 87, Praha 10. IČO 00216208.
Náklad 400 kusů.

Tel. 267 102 105, fax 267 311 812, e-mail: marie.fleissigova@lf3.cuni.cz.

Grafická úprava a tisk

TIGIS

Příspěvky dodávejte na disketách 3,5'' nebo e-mailem jako attached file
v editoru MS-WORD (nejlépe ve formátu RTF), jiný způsob projednejte předem
na čísle 267 102 105. Redakce neodpovídá za obsah mimoredakčních příspěvků.

Publikované texty nemusejí vyjadřovat názory redakce.

Redakce si vyhrazuje právo na odmítnutí, krácení
a jazykové úpravy příspěvků.

ISSN 1212-5083

vita nostra

2004 *revue 3*

M. Anděl

M. Emmerová

C. Höschl

L. Klein

E. Kvasničková

V. Malý

B. Svoboda

V. Větvička

I. Wilhelm

J. W. Goethe

Z obsahu:

absolventi
anketa

alternativní medicína
krajina

lékař bez hranic
NATO

nová vláda
promoce

Růžová linka

VITA NOSTRA REVUE

13. ročník, číslo 3

časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty

Vychází 4x ročně

Uzávěrka tohoto čísla 15. 9. 2004

Redakční rada:

Předsedkyně: prof. MUDr. Radana Königová, CSc.,
Klinika popáleninové medicíny FNKV a 3. LF UK

Mgr. Marie Fleissigová, SVI 3. LF UK (výkonná redaktorka)

PhDr. Martina Hábová, SVI 3. LF UK

MK ČR E 15 377

ISSN 1212-5083

OBSAH

QUO VADIS

Biskup Václav Malý o nemocech společnosti i církve	4
Anketa VNR.....	5
Evropané	7

RES PUBLICA

Vládní plány a představy	12
Námítky opozice... ..	15
... obhajoba ministryně.....	16
Stanovisko rektorů	17
Otázka pro prof. Pafka	23
MUDr. Milada Emmerová, další ministryně zdravotnictví	18
Z prvních interview ve funkci ministryně	20
J. Lynn a A. Jay: Otevřená vláda.....	23

QUOD BONUM

I. Wilhelm: Přelomový rok českých VŠ	26
Projevy děkana doc. B. Svobody na promociích:	26
Využijte Evropy bez hranic.....	26
Promoce je teprve začátkem	27
Můžeme tolik, kolik známe	28
Nebojte se nových řešení	29
Absolventi 3. LF UK k 24. 6. 2004.....	30
E. Vaníčková: 10 let Růžové linky.....	33

STUDENTI

E. Kvasničková: Postavení studentů záleží na nich samých.....	36
M. Anděl: Free spech movement: 40 let	39

MEDICÍNA

L. Klein: Český lékař v NATO	42
Z mála se dá vykouzlit moc („Lékař bez hranic“ Z. Rossmann).....	47
Prof. C. Höschl o alternativní medicíně.....	52

TEXT

Dobrá jitra V. Větvíčky	56
-------------------------------	----

POSTSKRIPTUM

M. Fleissigová: Už zas objímám stromy.....	71
--	----

Ilustrace: V. Větvíčka z knihy Moje dobrá květinová jitra

QUO VADIS

NEMOCI SPOLEČNOSTI
EVROPANÉ

Biskup Václav Malý

O nemocech společnosti i církve

17. listopadu to bude 15 let od sametové revoluce. Co se společností během těch let podle vás vymklo z rukou?

To je velmi těžká otázka. Já bych ve své odpovědi nechtěl působit jako ten, kdo se dívá černobíle. Především bych chtěl říci, že jsem rád, že došlo k tomuto zlomu a že to, co prožíváme, je nesrovnatelné s tím, co jsme prožili před rokem 1989. Takže žádný návrat, žádná nostalgie. Zaráží mě ale, že dost velká část našeho obyvatelstva, jak alespoň na to ukazují volební výsledky, jakoby se pořád ještě dívala před rok 1989; dá na slovo různých demagogů a na jejich nesplnitelná gesta.

Proč lidé mají tak krátkou paměť?

Protože vidí jenom ten momentální zisk, vidí jenom to, co momentálně prožívají, a nedovedou se trošku podívat také dopředu a nedovedou se podívat také na souvislosti, za nichž se co děje, ani nedovedou dobře zhodnotit podmínky, co je možné a co možné není. Protože přece s nabytou svobodou nemohla hned přijít okamžitá ekonomická změna, nemohla se hned zvýšit životní úroveň podle představ toho kterého člověka nebo té které skupiny. Řekl bych, že naše společnost je nemocná tím, že nechce o minulosti mluvit. Když člověk mluví o minulosti, neznámá to, že by ji chtěl ještě aplikovat v současnosti a neznámá to ani nějaké sebedemrskáčství. Ale víceméně lidé jakoby se báli podívat do té doby před rokem 1989, a to se ukazuje potom v nedůslednosti - soudci nemají odvahu uzavřít případy evidentního porušení zákona a politici neustále jenom po celých těch patnáct let poukazují, že nemá cenu se vracet, že je třeba se podívat dopředu. Zní to sice hezky, ale je to velmi laciné. Společnost, která se nedovede podívat do svého nitra, stojí na kuřích nohou. A tak si myslím, že tato etapa nás ještě čeká jako čekala německý národ po 2. světové válce. Teprve druhá generace se tam začala vracet k tomu, co jejich rodiče prožívali a jak také byli nějakým způsobem svázáni s dobou nacistů. Takže tomu se stejně nevyhneme.

Pak si myslím, že je tady nedůslednost i v postihu rozkrádání, že tady je přílišný klientelismus a že vyhraněné politické koncepty chybí. Když se podíváte na politickou scénu, tak ta je z velké části tvořena lidmi, kteří nemají co nabídnout. Jsou to takoví technici, technokrati moci, ale tady chybí lidé, kteří mají nějakou vizi, kteří by dali nějakou perspektivu a kteří zároveň dodržují slovo. Tím nechci házet všechny do jednoho pytle, ale přesto si myslím, že toto jsou takové velké bolesti, a to by se toho dalo vyjmenovat ještě mnohem více.

Slibují si od členství v Evropské unii, že se přece zvýší kultura politická, že se nějakým způsobem prohloubí občanská společnost, ale je to běh na dlouhou trať.

Češi podle průzkumu patří mezi největší ateisty v Evropě. Co je tou hlavní příčinou podle vás, že se u nás tak málo lidí hlásí k víře?

Tento proces už začal v 19. století, protože bylo tady přílišné svázání trůnu a oltáře a církev také pozdě reagovala na změněné sociální podmínky. Takže například dělníci se začali z katolické církve vytrácet a zvrát, který nastal v roce 1918, byl jenom příležitostí, aby část našeho obyvatelstva dala najevo svůj postoj. Ten proces odcizení a napětí mezi církví a společností pokračoval po celou první republiku. Toho samozřejmě využili komunisté a po tři generace víceméně ideologicky masírovali naše obyvatelstvo: že církev je taková polofeudální insinuace, která patří minulosti, vždycky šla proti národu, chce jenom majetek a nemá co nabídnout. Po roce 1989 na chvíli toto ustalo, ale velmi brzy se to obnovilo. Tato myšlenka ovládá nejen jednání a postoje mnoha našich spoluobčanů, ale také i mnoha politiků.

Poznáte na první pohled, kdo je a není věřící?

To nepoznám. Podle skutku poznáte je. Samozřejmě je spousta lidí, kteří se nehlásí k žádné víře nebo k žádné církvi, a jsou velmi poctiví a morální - nerozdělují lidi na věřící a nevěřící v tomto smyslu, protože je důležité, jaký ten člověk je.

Katolickou církví otrásá vlna sexuálních skandálů. Tím ztrácí renomé. Co udělat pro to, aby se její morální autorita obnovila?

Především když se něco takového vyskytne - a není žádná instituce, včetně církve, není bez poskvrny - a když se něco takového vyskytne, pak je třeba především otevřeně o tom mluvit a okamžitě tu situaci řešit; nejhorsí je, když se to odkládá nebo nějakým způsobem zastírá. Homosexualita je vážným problémem, ale o těchto otázkách by se mělo velmi otevřeně i v rámci církve mluvit. Zatím se o tom šeptá, ale řekl bych, že to je nepoctivé a že tady máme jako církev velké dluhy.

*Z pořadu Dva na jednoho,
který vysílal Český rozhlas I – Radiožurnál – dne 13. 9. 2004*

Anketa VNR

1. Co považujete za základní rys evropanství?

2. Které z evropských osobností si vy osobně nejvíc považujete?

Prof. MUDr. Michal Anděl, CSc.

1. Za základní rys současného evropanství považuji respekt ke svobodě jako k základnímu lidskému právu. Z tohoto hlediska je příjemné, že pokusy 20. století svobodu omezovat přeci jen ztroskotaly.

Důležitým rysem evropanství je dle mého názoru také evropská kultura s jejími židovsko-helenistickými a křesťanskými kořeny. Mám za to, že právě naše kultura ve spojení se svobodou je důležitý evropský odkaz, který je nutné dále rozvíjet. S kulturou i svo-

bodou souvisí rozvoj vzdělanosti. Není náhodou, že právě v Evropě vznikly univerzity, a není náhodou, že to bylo v době, kdy se začaly objevovat červánky hodnot se svobodou spojených. Právě oddělený či paralelní rozvoj názorů a stanovisek ve správě státu, církve a později i univerzit dal základ vztahu Evropanů ke svobodě. Kulturu a svobodu doplňuje tradiční evropská hodnota humanity, původně rozvíjená především církví.

2. I když chápu smysl vaší otázky, nedovedu na ní odpovědět. I kdybych měl vyjmenovat deset jmen od Tomáše Akvinského přes Isaaca Newtona, Alberta Einsteina, hned cítím, že zapomínám na van Beethovena a Dvořáka a že jsem opomenul Williama Shakespeara a Johanna Goetha a také Karla Velikého a Karla IV.; proboha musí tam být také Tomáš Masaryk a Jan Komenský a Thomas Mann a Franz Kafka. A zase - kde jsou pak Winston Churchill a Willy Brandt a také Jan Hus a Martin Luther a také Hans Küng, Albert Schweizer a matka Tereza? Do limitu se mi již nevejde Immanuel Kant. Jistě vidíte, že napsat, koho si nejvíc považuji z evropských osobností, nejde.

Z hlediska konzistence životního postoje je mi hodně blízký česko-švýcarský pedagog Přemysl Pitter. Právě jeho schopnost myslet na slabší ho vedla k zaujmutí postojů, kterými se velmi často octl proti proudu. Přitom síla jeho osobnosti vedla k tomu, že i v komplikovaných životních situacích dovedl účinně pomáhat těm nejslabším, totiž dětem. Pitter ve své praktické činnosti představuje dle mého názoru syntézu kultury, svobody a humanity.

Prof. MUDr. Jiří Hoch, CSc.:

1. Základní rys evropanství...? Kultura, vyjadřovaná ve všech lidských činnostech, nejen v umění, ale i ve vědách, politice a sociálních vztazích. Navzdory všem námitkám a neřídka tragické historické, a bohužel i současné zkušenosti.
2. Mezi současníky: Václav Havel. V minulém století Winston Churchill.

MUDr. Karel Macháček, Rytíř lékařského stavu:

1. Evropanství je kultura, která pronikla do celého světa a svým způsobem ji charakterizuje úroveň, kterou jsme dosáhli. Tak jako jsou v Evropě národnostní rozdíly, a není to evropanství na překážku, každý národ má pokračovat ve svém vývoji a mnohostranný obraz bude pro pojem evropanství výhodou. V Anglii je obava, že si Brusel osvojuje příliš mnoho vlivu na záležitosti, které jsou čistě britské. Britští politici se brání tomu, aby se z Evropy nestal jednotný stát. Tím by menší národy rozhodne utrpěly. Vždyť evropanství je složeno z mnoha národních kultur, které si každý národ chce zákonitě zachovat.
2. Z evropských osobností si nejvíce cením W. Churchila. Ze současných jsem na rozpacích, koho bych určil.

Evropané

(F. Mezihorák, Gaiergie velkých Evropanů. Nakladatelství Olomouc 2002)

Jeremy Bentham 1748-1832

„Nenamítejme, že doba není dosud zralá pro takový návrh (sjednocení národů a trvalý mír); čím více jí schází zralosti, tím dříve musíme začít činit všechno, co může být učiněno, aby byla přivedena k zralosti.... Návrh tohoto druhu je z těch věcí, které nemohou přijít ani příliš pozdě, ani příliš brzy.“

Anglický právník, filozof a ekonom, vlivný stoupenec reformem. Studium práv v Oxfordu. Od r. 1772 advokátní praxe. Výrazná podpora kodifikaci britského práva – zdůraznění prospěšnosti jako hlavního principu zákonodárství. Zakladatel utilitarismu. Bojovník proti kolonialismu (čestný občas revoluční Francie).

Teprve půl století po vzniku byl zveřejněn jeho „Plán všeobecného a trvalého míru“ mezi národy. Operoval v něm především Anglií a Francií, ale vycházel z přesvědčení, že vyřešením problémů těchto dvou rivalů se otevírá současně cesta k obdobnému rozuzlení všech evropských otázek. Vycházel z principu národní skromnosti a obecného zájmu o mír. Ve čtrnácti článcích navrhl odstranění kolonialismu, zrušení mocenských smluv, všech obchodních preferencí, nadměrných vojenských sil (jejich stav by měl být určen mezinárodní dohodou) a tajné diplomacie.

Spojená Evropa by měla mít svůj kongres nebo říšský sněm. K řešení sporů mezi národy navrhl zřízení společného soudního dvora. Uvažoval sice také o tom, že by každý stát měl poskytnout určitý kontingent sil k prosazení soudního rozhodnutí, ale zároveň se domníval, že toho nebude potřeba, neboť svobodný tisk zajistí takovou publicitu verdiktu, že jej nikdo nebude moci nerespektovat. Uvědomoval si však i nebezpečí, že se tisk může dát do služeb národního egoismu. Všeobecným snížením daní chtěl získat pro evropské sjednocení lidové vrstvy.

Johann Wolfgang von Goethe 1749-1832

„Je to vůbec zvláštní věc - národní nenávisť. Na nejnižších stupních kultury ji najdete vždy nejsilnější a nejprudší. Je však stupeň, na němž zcela mizí a kdy jaksi stojíme nad národy a kdy cítíme štěstí a žal sousedního národa, jako by to potkalo náš národ vlastní.“

Německý básník, prozaik, myslitel. Široký okruh zájmů – malířství, teorie umění, přírodní vědy. 1765-1768 studium práv na univerzitě v Lipsku. 1768-1770 pobyt ve Frankfurtu n. M.

– první básnická sbírka. 1770-1771 univerzita ve Štrasburku, setkání a přátelství s Herderem. Doktorát práv. Soudní praktikant ve Wetzlaru. Od 1775 trvale Výmar. Významné státní funkce u dvora velkovévody Karla Augusta. 1786 první cesta do Itálie. 1794 počátek přátelství s F. Schillerem. 1825-1831 završení románové tvorby a vyvrcholení tvorby básnické.

V jeho díle sice najdeme málo specificky evropských výpovědí, ale téměř ve všem, co řekl a napsal, je Evropa přítomna. Politické sjednocovací plány ho příliš nezajímaly. Odmítal nacionalismus – jak německý či francouzský, tak i evropský; oceňoval na jedné straně evropské hodnoty, ale obdivoval např. i životní styl americký a soudil, že Amerika přebírá nejen kulturní dědictví Evropy, ale i její světodějnou roli. Věřil, že technika bude stále více Evropu tlačit ke sjednocení. Velké stavby (jak je oslavuje i v závěru Fausta) byly pro něj příslibem nadcházející jednoty.

Myšlenkově byl spřízněn s de Staël. Skutečnou Evropu jednoty nacházel v kultuře a akcentoval přitom zvláště význam literatury, v níž je nutno od národního přecházet k evropskému a světovému. Nabádal, aby vzdělání a lepší lidé působili smířlivě ve vztazích mezi národy, aby volná výměna myšlenek a pocitů stupňovala bohatství a všeobecné blaho lidstva. Tvrdil, že mezinárodní společenství potřebuje morální zákony, které napomohou ke splynutí národů v harmonický celek.

Charles Irénée Castel de Saint-Pierre 1658-1743

„Musel jsem vycházet z myšlenky, že evropsští vládcí, jako všichni ostatní lidé, potřebují mír a v jednom spolku národů by mohli žít šťastněji... Vytvoření spojené Evropy nepovažují za obtížnější, než bylo kdysi vytvoření Německé říše; jde jen o opakování ve větším měřítku toho, co už v malém provedeno bylo.“

Francouzský publicista, filozof a reformátor. Jeden z prvních průkopníků francouzského osvícenství a myšlenek humanismu. Významný filantrop a zastávce sociální solidarity. Člen mnoha literárních salonů. 1694 člen Francouzské akademie. 1712 účast na mírových jednáních v Utrechtu. 1713 zveřejnění „Projektů věčného míru“.

Abbé de Saint-Pierre vyrůstal na venkovském sídle své rodiny a vyššího vzdělání se mu dostalo jen na gymnáziu. Říkalo se o něm, že nebyl talentovaným spisovatelem, ani neměl vznešeného ducha, ale dobro pro bližní a veřejnost z něj učinilo génia. Býval označován za výmluvného řečníka, oceňována je i jeho práce jazykovědná. Tento francouzský sociální filozof byl obhájcem přírodního náboženství a obdivoval ekonomické teorie fyziokratů. Jeho myšlenky tvoří soubor utilitaristických a filantropických motivů. Věřil, že stát by měl řídit spravedlivý daňový systém včetně odstupňované daně z příjmu a že státní služby by měly zahrnovat i neplacené veřejné vzdělání jak pro muže, tak pro ženy. Stát by měl garantovat zlepšení dopravy zvláště v zájmu rozvoje obchodu. Byl pro odstranění šlechtických privilegií a decentralizaci státní správy.

Z jeho evropských myšlenek vysoko vyčnívá dílo „Projekt věčného míru“ (1712). Prezentuje v něm své novátorské myšlenky v pojetí evropského uspořádání, které by mělo zabezpečit mírové soužití evropských národů. Šlo o plán mezinárodního soudu a ligy států. Tento evropský „Svaz národů“ se neměl vměšovat do vlády jednotlivých států a bez souhlasu tříčtvrtěční většiny jeho členů by nesměli panovníci vyměňovat území ani uzavírat smlouvy. Obchodní zákony by měly být pro všechny národy stejné. Oproti tomu, kdo by nebyl vyhlášen nepřítelem „Svazu národů“, nebylo možno vést válku. O všem měla rozhodovat svazová rada. Projekt za jeho života zapadl bez většího ohlasu, ale časem inspiroval mnoho dalších evropských myslitelů (Voltaire, Montesquieu) a popularitu mu přinesl zvláště zájem Rousseauův.

Johann Christoph Friedrich von Schiller 1759-1805

*„Miliony v náruč jednu!
Toto políbení všem!
Sbratřením svým dospějem
k otci, jenž dlí v nadehvězdnu.*

*Jak to slunce letem pílí
skvělou dráhou nebeskou,
spějte bratři, cestou svou,
jako rek jde jaře k cíli.*

*Miliony pro člověka
trpte dál, pro lepší svět!
Nahoře, nad sférou hvězd
božská odplata vás čeká.“*

Německý dramatik, básník, teoretik mění. Představitel literárního klasicismu. 1773 na rozkaz vévody würtemburského vojenská akademie v Ludwigsburgu, osobní zkušenost s tyranii. Studium práv a medicíny ve Stuttgartu. 1780 plukovním lékařem. 1782 premiéra „Loupežníků“ – ovace mládeže, roztržka s vévodou, vězení a zákaz psaní. 1783 odchod do Mannheimu – dramatická a básnická tvorba, vydavatel časopisu „Rheinische Thalia“. 1788 na Goethovu přímělu místo profesora dějin na univerzitě v Jeně. 1802 povýšen do šlechtického stavu.

Byl ovlivněn Rousseauem a jeho prostřednictvím se seznámil s plánem abbé de Saint-Pierre. Opájel se nadějami, jež přinášela Velká francouzská revoluce. Revoluční Konvent ho tituloval „básníkem – přítelem lidstva“ a jmenoval ho čestným občanem francouzské republiky. Nesdílel iluze o revolučním přetavení Evropy, nýbrž měl představu federalistickou a viděl v národních svazcích, vycházejících z reformace, nejlepší základy evropského společenství. Akcentoval jako jeden z prvních jednotu mravů a zvyků a stejnost institucí už ve

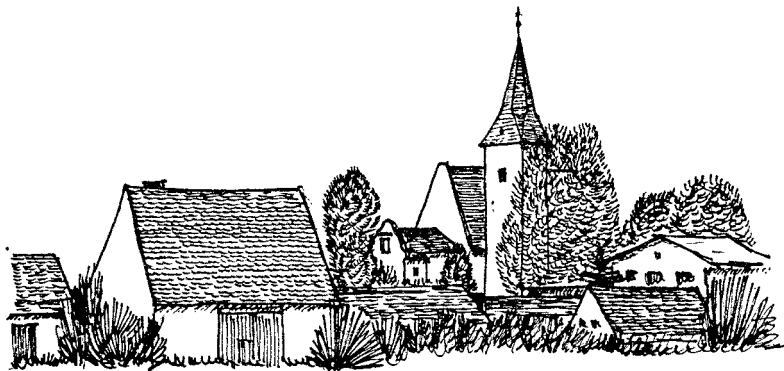
středověké Evropě. Všeobecně zdůrazňoval roli, kterou Evropa sehrála v dějinách lidstva. (Je příznačné, že právě jeho a Beethovenova „Óda na radost“ se stala uměleckým symbolem Evropské unie.)

Anne Louise Germaine de Staël 1766-1817

„V našich moderních časech potřebujeme evropského ducha... Lidský duch obsahuje dvě velmi rozličné síly: Jedna v nás vytváří potřebu důvěřivě přijímat, druhá nás tlačí, abychom přezkoumávali, bádali. Žádná z těchto schopností nesmí být uspokojena na účet druhé: protestantismus a katolicismus vděčí za svůj vznik nikoliv Lutherovi a papežům; znamenalo by to pozorovat dějiny velmi špatným způsobem, kdybychom jejich vývoj připisovali takovým nahodilostem. Protestantismus a katolicismus žijí v lidských srdcích.“

Francouzská spisovatelka, literární historička, esejistka. Od mládí zájem o politiku. 1781 první literární úvahy. 1789 sympatie k idejím Velké francouzské revoluce. 1792 kritika násilí a teroru ve Francii. 1793 cesta do Anglie. 1795 Paříž – její salon místem schůzek a debat liberální společnosti. Zpočátku obdivovatelka Napoleona, později jeho kritička. 1803 vyhoštěna z Paříže. Cesty po Evropě – Itálie, Rusko, Švýcarsko. Po Napoleonově porážce návrat do Francie.

Byla smířlivá, nabádající (ve vztazích mezi národy) k ekumenismu a federalismu. Uznávala sice také jako naději pro Evropu to, co ji kdysi vytvořilo a sjednotilo – křesťanství, ale jako prostředek k překonání a rozštěpení neviděla válku a zničení všeho nekatolického, nýbrž kompromis, porozumění, pěstování evropského ducha. Její salon byl praktickým příkladem realizace takové cesty - propagovala zvláště využití literatury jako prostředku vzájemného obohacení a pochopení národů a vyzývala k překladům, neboť i národ se skvělým písemnictvím zůstane chudým, pokud nepozná i literární plody národů jiných. Myšlenkovou výměnu kladla tedy na první místo v procesu sjednocování Evropy.

RES PUBLICA

VLÁDNÍ PROGRAM
STANOVISKO REKTORŮ
NOVÁ MINISTRYNĚ

Vládní plány a představy

Z programového prohlášení vlády ČR, s nímž předstoupil před Poslaneckou sněmovnu parlamentu ČR předseda vlády Stanislav Gross dne 24. 8. 2004.

Vláda se soustředí na tyto priority:

- aktivní a konstruktivní účast ČR v procesu prohlubování evropské integrace, a to zejména s ohledem na přijetí Smlouvy o ústavě pro Evropu a na české národní zájmy, a účast v rámci transatlantické a mezinárodní spolupráce založené na trvalém prosazování principu rovnoprávnosti v mezinárodních vztazích,
- důsledný boj s korupcí, s kriminalitou, šedou a černou ekonomikou a zlepšení vymahatelnosti práva,
- urychlení hospodářského růstu na základě inovací, investic do moderních technologií a podpory malých a středních podniků,
- ozdravení veřejných financí a zvyšování efektivity veřejných výdajů s cílem přistoupit k Evropské měnové unii do roku 2010,
- snížení nezaměstnanosti v přímé závislosti na vyšší výkonnosti ekonomiky, zlepšením podmínek pro podnikání, aktivní politikou zaměstnanosti, zejména ve strukturálně postižených regionech,
- podporu rodin s dětmi vytvářením příznivého sociálního a ekonomického prostředí,
- prosazování rovných příležitostí pro ženy a muže,
- podporu vědy, výzkumu a školství rozvíjením společnosti znalostí, rozšířením přístupu občanů k celoživotnímu vzdělávání a vyššími investicemi státu do vědy, výzkumu a vývoje,
- zlepšování podmínek pro kvalitní život na venkově a respekt k životnímu prostředí,
- vláda předloží Poslanecké sněmovně návrh reformy důchodového systému.

Výzkum, vývoj a inovace

Výsledky výzkumu a vývoje vláda považuje za jeden z rozhodujících faktorů nejen obecného rozvoje společnosti znalostí, ale i růstu hospodářství a posilování jeho konkurenceschopnosti; výsledky veřejných výzkumných institucí a vysokých škol v tom mají nezastupitelnou úlohu.

V roce 2005 vláda stanoví dlouhodobé základní směry výzkumu, vývoje a inovací pro ty oblasti, které jsou pro rozvoj české společnosti a její ekonomiky nejdůležitější. Cílem je

přítom rovněž zajistit rychlý a účelný přenos výsledků vědy a výzkumu do reálných inovačních technických a technologických procesů.

Vláda bude usilovat o rozvoj vědy, výzkumu a vývoje jak na vysokých školách, tak v dalších výzkumných institucích. Zaměří se na podporu sblížení programu mimoškolních pracovišť s vysokoškolským vývojem a výzkumem, přitom pokládá za klíčový rozvoj spolupráce univerzit a Akademie věd ČR.

Zdravotnictví

Vláda:

- bude prosazovat moderní zdravotní politiku založenou na efektivitě, finanční stabilitě, dostupnosti a kvalitě zdravotní péče a na důstojném zacházení s pacientem, realizovanou v síti zařízení veřejného zdravotnictví, financované především z prostředků veřejného zdravotního pojištění a veřejných rozpočtů,
- bude vycházet z toho, že zdraví není kategorií výlučně medicínskou, ale široce humánní, a proto podpoří realizaci programu „Zdraví pro všechny v 21. století“,
- připraví a zahájí realizaci reformy systému zdravotní péče podle koncepce zdravotní péče, s přihlédnutím ke koncepci medicínských oborů. Vláda předloží návrh zákona o zdravotní péči, zákona o zdravotnickém zařízení jako veřejnoprávní instituci, organizované v síti veřejného zdravotnictví, a zákona o financování zdravotnictví,
- bude dbát o celkovou bilanční rovnováhu veřejného zdravotního pojištění bez zvýšení spoluúčasti občanů na péči hrazené z veřejného zdravotního pojištění a bez zvýšení procentní sazby povinného zdravotního pojištění placeného zaměstnanci a zaměstnavateli, a nepřipustí zúžení stávajícího věcného rozsahu zdravotní péče hrazené z veřejného zdravotního pojištění,
- bude v lékové politice sledovat dostupnost kvalitních účinných a bezpečných léčiv všem, kteří je potřebují, a podpoří stabilizaci cen léčiv a výši úhrad za ně a v oblasti definovaných zdravotnických prostředků zajistí jejich dostupnost, kvalitu a bezpečnost.

Věda a výzkum

Vláda bude vytvářet podmínky pro rozvoj společnosti znalostí, v níž budou mít výzkum a vývoj společně se vzděláváním jednoznačnou prioritu. Součástí tohoto úsilí bude jak vytváření prostoru pro růst investic do celého tohoto vědeckého komplexu, tak i optimalizace jeho způsobu řízení vedoucí k funkční integraci jeho složek.

Politika vlády bude zaměřena na podporu plného zapojení ČR do evropského výzkumného prostoru. Vláda připraví ucelenou koncepci podpory výzkumu a vývoje a navrhne,

aby výdaje z veřejných prostředků na výzkum a vývoj dosáhly do roku 2010 1 % HDP. Vláda vytvoří prostřednictvím nástrojů daňové politiky prostředí, jež bude motivovat soukromý sektor, včetně zahraničních investorů, k podstatně vyššímu podílu na financování výzkumu a vývoje.

Vláda bude usilovat o harmonický rozvoj vědy, výzkumu a vývoje jak na vysokých školách, tak v dalších výzkumných institucích, zvláště Akademie věd ČR. V souladu se současnými evropskými trendy bude dbát o to, aby podpora základního výzkumu nezaostávala. Zaměří se na podporu sblížení mimoškolních pracovišť s vysokoškolským vývojem a výzkumem, přitom pokládá za klíčový rozvoj spolupráce vysokých škol a Akademie věd ČR.

Školství a vzdělávání

Vláda bude pokračovat v reformě školství s cílem utvářet prostupnou, ucelenou a otevřenou vzdělávací soustavu zaručující celoživotní vzdělávání. Transformaci vzdělávání bude výrazněji orientovat na rozvoj klíčových dovedností a schopností, na zkvalitnění informační i občanské gramotnosti a na posílení výuky cizích jazyků. Zvýšenou pozornost bude věnovat zejména terciárnímu sektoru vzdělávání, tj. vysokoškolskému včetně vyššího odborného vzdělávání.

Vláda se zavazuje zachovat a rozšiřovat dostupnost vzdělání a princip bezplatného veřejného základního, středního a vysokoškolského vzdělávání. Při konkrétním naplňování práva na vzdělání bude vláda zvláště:

- s ohledem na místní a finanční dostupnost výrazněji podporovat co nejširší účast dětí na předškolním vzdělávání,
- vytvářet lepší podmínky k začleňování zdravotně a sociálně znevýhodněných a postižených žáků do vzdělávacích programů základních a středních škol,
- rozšiřovat přístup k vyššímu vzdělání včetně vysokoškolského pro děti z méně podnětného sociálního prostředí,
- vytvářet srovnatelné podmínky pro vzdělávání na druhém stupni základní školy se vzděláváním v nižších ročnících víceletého gymnázia,
- zajišťovat rovné šance pro vzdělání příslušníků jednotlivých etnických skupin.

Vláda se zavazuje dokončit reformu vysokého školství, která povede k posílení role vysokých škol jako hlavního zdroje inovací nutných pro ekonomický a sociálně udržitelný rozvoj státu a ke zvýšení konkurenceschopnosti vysokých škol v rámci evropského prostoru vysokoškolského vzdělávání a evropského prostoru.

Změny povedou k rozčlenění vzdělávací činnosti na profesně, bezprostředně na pracovním trhu uplatnitelné i všeobecně orientované základní (bakalářské) vysokoškolské studium, na pokročilá studia poskytující kvalifikaci pro výkon povolání na magisterské úrovni, na přípravu pro činnost ve výzkumu a vývoji i kariéru akademického pracovníka, pracovníka v oblasti výzkumu a vývoje apod. Toto rozčlenění umožní, aby terciárního vzdělání zřetelně dosáhlo vyšší procento populace.

Rozhodujícím nástrojem je transformace a posílení financování vysokých škol. Ve střednědobém výhledu bude navýšen rozpočet vysokých škol tak, aby bylo možné zohlednit kvalitu a zaměření škol, studijní úspěšnost, spolupráci s průmyslem a podnikatelskou sférou, aktivity škol v regionu, zvláště pak nová metodika financování podpoří výzkum a vývoj na vysokých školách. Vláda legislativně a daňově podpoří financování činnosti vysokých škol z více zdrojů.

Námítky opozice

Když se staronová vláda premiéra Stanislava Grosse představovala v parlamentu a žádala poslance o vyslovení důvěry, opozice tak, jak se to od ní ostatně očekává, ostře odsoudila vše, co vládní strany – ČSSD, KDU-ČSL a Unie svobody - podnikly, podnikají a podnikat chtějí. I když to byla kritika povětšinou paušální, v níž dominovala tvrzení, že „Tato vláda je špatná, a bez změny volebního systému nelze očekávat lepší vlády,“ přece jen jsme mohli občas zaslechnout i některé konkrétnější výhrady, a to i ke kapitolám školství a zdravotnictví.

Tak např. **Miroslava Němcová (ODS)** uvedla: „V kapitole Školství se nedovíme nic o tom, jak posílit tuto kapitolu, když podle informací ministryně školství chybí našim vysokým školám zhruba deset miliard korun. Přesto vláda zásadně odmítá možnost školního v jakékoliv formě. Dosavadní politikou je už nyní vysokoškolské vzdělání pro velký počet uchazečů nedostupné. Pro naši konkurenceschopnost je to zásadní překážka. Vláda ji vyřešit neumí.“

Poslanec Martin Říman (ODS) poukázal na krizi zdravotnictví, „kde se stále více rozvírají nůžky mezi jeho možnostmi na straně výdajů a možnostmi na straně rozsahu zdravotnické péče,“ a na nefunkčnost vzdělávacího systému, který „neprodukuje v dostatečné míře školené absolventy, kteří by obstáli ve stále komplikovanějším a náročnějším trhu práce“.

Petr Nečas (ODS) vytkl koalici „netah na branku, který se projevuje tím, že tato vláda ve skutečnosti nechce řešit deficity veřejných financí, nechce dělat skutečnou daňovou reformu, s výjimkou zvyšování daňové zátěže, nechce dělat skutečnou reformu zdravotnictví a o důchodové reformě jen mluví.“

Walter Bartoš, ODS, odůvodnil nedůvěru k plánům vlády dosavadní zkušeností: „Ještě před dvěma lety v podstatě tatáž vláda například slibovala, že se zavazuje zvýšit platy učitelů na úroveň relativně srovnatelnou se zeměmi Evropské unie. A slibovala to tatáž paní

ministryně, která se už po dvou letech ke svému závazku evidentně nehlásí. Jak potom důvěřovat tomu, co údajně nastane dva, tři, čtyři roky po konci vládního funkčního období?“

Za nedůvěryhodné označil W. Bartoš rovněž sliby o tom, že vláda dá více peněz na vzdělávání a vědu, daňově zvýhodní rodiny s dětmi a lidi s nízkými příjmy, plošně přispěje prvňáčkům na školní pomůcky atd. „Po šesti letech socialistického vládnutí a po dvou letech působení minulé i současné paní ministryně se dovíme, že až v příštím roce budou stanoveny základní a nejdůležitější směry výzkumu a vývoje a asi až poté vláda konečně připraví koncepci rozvoje předmětné oblasti. Je to nečekaně kuriózní cíl. Ostatně podobně jako závazek, že vláda bude nově usilovat o harmonický rozvoj vědy a výzkumu a bude dbát o to, aby podpora základního výzkumu nezaostávala. Stejně kuriózně zní závazek, že se vláda zavazuje dokončit reformu vysokého školství, když cokoliv, co by se dalo nazvat reformou, v podstatě ještě vůbec nezačalo. Vedle tradičního klišé o veškerém bezplatném vzdělávání se v programovém dokumentu vlády dočteme i další zajímavá moudra. Například že bude podporována co nejširší účast dětí na předškolním vzdělávání a dostupnost základního vzdělávání. Nejspíše toho má být dosaženo tím, že budou i nadále rušeny vesnické školy, které dosud ku prospěchu tamních občanů fungovaly a nestály státní rozpočet navíc ani korunu. Nebo proklamativní slib, že vláda bude vytvářet podmínky pro začleňování zdravotně a sociálně znevýhodněných a postižených žáků do vzdělávacích programů základních a středních škol. Bohužel praxe je jiná. Způsobem financování a byrokratickými překážkami je podporován přesně pravý opak.“

Poslanec Bartoš označil za falešný vládní slib podpory vzdělávání v jazykových školách a ministryni školství dokonce vzkázal, že „lhát se nemá. Školy různých zřizovatelů nejenže neměly stejné postavení, ale podle vámi předloženého zákona ani mít stejné postavení nemají. Rozdíl v právech a povinnostech škol, jejich učitelů i žáků a možnostech jejich finanční podpory má být dokonce ještě větší. Kapitola o dětech, mládeži a sportu pak není nic víc než jen snůška frází, ke kterým nemá smysl se ani vyjadřovat.“

...obhajoba ministryně

Kritiku opozičního poslance okamžitě odmítla ministryně Petra Buzková, když mj. řekla: „Pan poslanec Bartoš mě vyzval k tomu, abych nelhala. Já nelžu, pane poslanče. Pakliže vláda říká, že zachová srovnatelné postavení škol bez rozdílu zřizovatele, zavazuje se k tomu, že současný stav, kdy jsou soukromé školy financovány zrovna tak jako školy církevní, bude zachován a nebudou jejich dotace kráceny.“ Současně se přihlásila ke svým závazkům na zvyšování platů učitelů a v této souvislosti řekla: „Podle přesných statistických údajů za první čtvrtletí roku 2004 byly platy všech pedagogických pracovníků značně vyšší, než jak tomu bylo dříve. Platy učitelů základních a středních škol dosáhly již téměř 116 až 118 procent průměrného platu.“

P. Buzková se vyjádřila i k reformě vysokého školství. Konstatovala, že reforma jeho financování byla připravena a zkontrolována s odbornou veřejností, vyslovila jí podporu Konferenci rektorů i Rada vysokých škol. Tento materiál jde do vlády a již v roce 2004 byly tímto způsobem financovány některé programy na Ministerstvu školství. To znamená, tato reforma začala a tato reforma bude probíhat dál.

Ministryně reagovala také na vystoupení poslankyně Němcové. Odmítla názor, že finanční desetimiliardový deficit vysokých škol by vyřešilo zavedení školného, pokud by bylo sociálně únosné. V tom vidí rozdíl mezi smýšlením svým a smýšlením paní místopředsedkyně Němcové. „Já jako sociální demokrat si přeji, aby se na vysoké školy dostali ti, kteří na to mají schopnosti. Paní poslankyně Němcová jako konzervativní poslankyně si přeje, aby se na vysoké školy dostali ti, kteří na to mají peníze.“

K poznámce poslance Řimana o nefunkčnosti systému školství, které neprodukuje školené absolventy podle potřeb trhu práce, ministryně Buzková řekla: „Doba, kdy české školství produkovalo kvalifikovanou pracovní sílu, již zaplatpánbůh skončila. Dnešní školství má produkovat všeobecně vzdělaného člověka, který má být schopen získávat informace, tyto informace vyhodnocovat, mít široký rozhled a kromě toho také mít odbornost. Já bych si nepřála, aby se Česká republika stala zemí, kde budeme zcela podle potřeb trhu práce školit lidi s velice úzkou kvalifikací, kteří v okamžiku, kdy zanikne jejich pracovní místo, nezískají jakoukoliv možnost se uplatnit na pracovním trhu, protože jejich kvalifikace je na to příliš úzká.“

Stanovisko rektorů

Předsednictvo České konference rektorů vítá snahu vlády ČR

1. o vytváření podmínek pro dokončení reformy vysokého školství a o posílení financování vysokých škol jako rozhodujícího nástroje jejich transformace;
2. o navyšování financí na výzkum a vývoj s důrazem na rychlé a účinné převádění jejich výsledků do praxe;
3. o zapojení českých výzkumných a vzdělávacích institucí do Evropského výzkumného a vzdělávacího prostoru.

Předsednictvo ČKR však současně konstatuje, že

- a) z programového prohlášení vlády ČR vyplývá, že věda, výzkum, vývoj a vysoké školství nejsou hlavní prioritou, jako tomu bylo u programového prohlášení předchozí vlády;
- b) deklarovaná snaha o podporu výzkumu a vývoje neodpovídá uvažovanému střednědobému výhledu na jejich financování.

K prohlášení předsednictva ČKR se připojilo i plénum konference rektorů. V usnesení, které přijalo, vzalo dále na vědomí stanovisko vlády o navýšení financování na vzdělávací činnost vysokých škol o 10 %. Takové navýšení považuje ČKR za naprosté minimum, které odpovídá pouze předpokládanému nárůstu počtu studentů, ale nenaplnuje Programové prohlášení vlády ČR a neumožňuje pokračovat v reformě vysokých škol.

Vzhledem k tomu, že hlavním úkolem této reformy je zkvalitnit výzkum na VŠ, aplikovat jeho výsledky v praxi a vytvářet excelentní centra výzkumu a vývoje, očekávají rektori i podstatné posílení prostředků na výzkum a vývoj proti roku 2004.

Studium vysokých škol by mělo být dostupné všem

Pavel Gejdoš fcz (i-Forum)

Studium vysokých škol by podle rektorů mělo být dostupné všem zájemcům, zejména pak jeho první, bakalářská část. „Zda studium dokončí, je jiná otázka. Ale když mají zájem o dané obory, měli by se na tyto obory z velké části dostat,“ řekl novinářům v Brně předseda české konference rektorů a rektor UK Ivan Wilhelm.

Připouští, že jde o velkou změnu. „Kapacita studijních míst by tak měla narůst,“ řekl. Podle statistiky EU z každé tisícovky mladých lidí ve věku od 20 do 29 let bylo v Česku v roce 2001 25,9 absolventa vysokých škol. To je nejméně ze všech členských a vstupujících zemí s výjimkou Itálie s 25,8 absolventa. Průměr v unii dělal 40,4 absolventa. Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) přesto ve své aktuální zprávě ocenila růst vyššího a vysokoškolského vzdělávání v Česku v letech 1995 a 2002.

Rektoři také plánují kategorizaci všech odborných pracovišť vysokých škol podle kvality a úspěšnosti jejich výzkumné činnosti a studijních programů. Podle výsledků této kategorizace by pak pracoviště měla dostávat finance na svou činnost. „Jiná cesta není. Nemohou být všichni špičkoví, vždy bude nějaké pracoviště průměrné. Ale nemohou kvalitní pracoviště vydělávat na průměrná,“ řekl Wilhelm.

Pro kategorizování pracovišť rektori vytvořili kritéria. „Každý rok by se hodnocení opakovalo. Nemusí to znamenat katastrofu, když se jeden rok něco přihodí, všude pracují jen lidé,“ míní rektor. Stát by podporoval zejména špičková pracoviště. Realizaci projektu odhaduje na čtyři roky.

MUDr. Milada Emmerová další ministryně zdravotnictví

Narodila se 4. 11. 1944 v Plzni. V letech 1961 – 1967 studovala Lékařskou fakultu Univerzity Karlovy v Plzni, v roce 1972 získala atestaci z vnitřního lékařství I. stupně, v roce 1976 pak II. stupně. V roce 1989 získala titul kandidátky lékařských věd. Od roku 1993 je docentkou vnitřního lékařství na I. interní klinice Fakultní nemocnice v Plzni (habilitační práce na téma Elektrokardiogram u akutní intoxikace oxidem uhelnatým). Je členkou EU Osteoporosis Consultation Panel, New York Academy of Science, spoluzakladatelkou Asociace pracovníků v hyperbarické medicíně České republiky. Je autorkou a spoluautorkou desítek odborných studií převážně na téma intenzivní péče a hyperbarická medicína. V Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR působí od roku 1996 postupně ve funkci místopředsedkyně, od roku 2002 předsedkyně Výboru pro sociální politiku a zdravotnictví. Do ČSSD vstoupila v roce 1994, do té doby byla členkou KSČ. Je rozvedená, má dvě děti.

Z osobních stránek ministryně

Vlastní životopis

Narodila jsem se 4. listopadu 1944 v Plzni. Rodina byla na jaře 1945 vybombardována ve služebním bytě na plzeňských jatkách. Brzy získala skromně vybavený byt „po Němcích“ ve starší čtvrti v Plzni, ve Škrátově ulici. Rodiče, oba úředníci, museli z ekonomických důvodů velmi intenzivně pracovat, aby tak zajistili průměrnou životní úroveň rodiny. Z těchto důvodů mě vychovávala babička, která s námi nadále žila ve společné domácnosti i po smrti dědečka. Ten se vrátil v květnu r. 1945 z koncentračního tábora v Buchenwaldu, kam byl umístěn po zásahu gestapa. Věnoval se ilegální odbojové činnosti v době II. světové války. Byl sociálním demokratem. V r. 1958 jsem ukončila osmiletou střední školu, v r. 1961 jsem maturovala na jedenáctileté střední škole v Plzni. Byla jsem přijata k šestiletému studiu lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Plzni. Vysokoškolské studium jsem ukončila v r. 1967 s vyznamenáním.

Po promoci jsem byla přijata na I. interní kliniku v Plzni. Na klinice jsem vykonávala funkci sekundární lékařky, samostatně pracující lékařky, odborné asistentky a docentky vnitřního lékařství. Zakládala jsem pracoviště léčebné barokomory a metabolické jednotky intenzivní péče, kterou jsem 12 roků vedla. V letech 1972 a 1976 jsem složila atestaci z vnitřního lékařství I. a II. stupně. V r. 1989 jsem obhájila kandidátskou dizertační práci na téma Intenzivní péče u akutních otrav oxidem uhelnatým a v r. 1993 jsem byla habilitována docentkou vnitřního lékařství. Habilitační práce byla koncipována na téma Elektrokardiogram u osob s akutní otravou oxidem uhelnatým a habilitační přednáška na téma Kyslík jako léčivo. Jsem autorkou nebo spoluautorkou 130 odborných publikací a přes 120 přednášek.

Od roku 1998 působím ve funkci předsedkyně Asociace pracovníků v hyperbarické medicíně České republiky. V r. 1998 jsem publikovala práci o nemoci veteránů z Perského zálivu. Od roku 2000 jsem členkou Newyorské akademie věd. Celkem 18 roků jsem se věnovala pedagogické činnosti (tj. přednášky a praktická výuka) na lékařské fakultě UK v Plzni a 6 roků na střední zdravotnické škole v Plzni jako externí učitelka.

V r. 1966 jsem se provdala za Ing. Jiřího Emmera. V říjnu r. 1967 se narodil syn Jiří, v r. 1979 dcera Helena. V r. 1982 jsem se rozvedla, děti byly svěřeny do mojí péče. Syn vystudoval Lékařskou fakultu UK v Plzni a věnoval se neurologii, t.č. pracuje ve funkci manažera firmy Léčiva, a. s. Dcera ukončila v červnu 2003 vysokoškolská studia na Zpč. univerzitě v Plzni a pracuje jako koordinátorka VIP klientského servisu v Plzeňském Prazdroji, a. s. Otec mi zemřel v r. 2001 v 78 letech věku.

Co mě přivedlo do porevoluční politiky?

Do politiky mě přivedla nespokojenost se situací ve zdravotnictví, kde docházelo k projevům naivní liberalizace. Neúčelné nákupy přístrojové techniky, zavádění nadbytečných úkonů a technologických postupů vedlo k tomu, že se jednak plýtvalo s finančními prostředky, jednak docházelo k výrazným disproporcím ve vybavení pracovišť. Množily se tzv. lukrativní obory, zatímco mravenčí anebo nejdopovědnější práce spočívala jen na některých lé-

kařích a sestřách. Postupně se ve zdravotnickém systému hroutila jeho organizace s dopadem na kvalitu péče, zhoršovaly se interpersonální vztahy. Začaly být preferovány komerční zájmy, cizí farmaceutické firmy se soustavně podbízelý některým pracovištím, která pak z těchto vztahů profitovala. Z některých aspektů byl na tom relativně nejlépe a z jiných relativně nejhůře samotný pacient, pro kterého má celý systém sloužit.

Cíle mé politické práce

V politické a zastupitelské funkci se chci spolu s našimi ministerstvy podílet na účelné reorganizaci zdravotní a sociální péče. Chci udržovat soc. dem. trendy, tj. nevtahovat již více nemocného do vícezdrojového financování zdrav. péče. Jsem totiž přesvědčena, že peněz ve zdrav. pojišťovnách není málo, jen je třeba, aby byly účelně rozprostřeny jak na území celé republiky, tak i v rámci jednotlivých krajů. K tomu je zapotřebí využít desetiletých údajů od zdravotních pojišťoven, ale především pečlivě vedených statistik ÚZIS. Po pečlivé analýze pak lze dospět k závěrům, které by vedly k účelným korekcím anebo ke konstrukci jiných systémů. Přitom je stále nutné zachovat dostupnost a kvalitu zdravotní péče. Moje odbornost není v uvedených funkcích promarněná. Naopak: vím, co zdravotnictví potřebuje, a proto tyto hodnoty prosazují a hlídám, abychom v České republice zbytečně neztráceli světový trend. Všeobecné a odborné znalosti našich lékařů a sester jsou plně srovnatelné, ale je nutné se oprostít od přístrojového narcismu a ekonomických starostí a najít zpět cestu k nemocnému. Ten musí být středem našeho zájmu, a to při zachování důstojného postavení lékaře v naší společnosti. Jen tak bude zdravotník dneška sebevědomým konkurentem různých léčitelů.

Z prvních interview ve funkci ministryně Emmerová: Peníze jsou až to poslední

MF Dnes – 6. 8. 2004

Jak dlouho myslíte, že se udržíte?

Když už jsem to vzala, tak bych ráda dokončila řádné volební období, tedy do roku 2006.

Ptám se proto, že ministři za ČSSD, kteří proploovali s úsměvem a do razantních změn se nepouštěli, vydrželi do voleb, ti razantní předčasně skončili. Do které skupiny se zařadíte vy?

Já myslím, že u mě budou oba přístupy namíchané.

V čem budete ta usměvavá?

Nebudu měnit personální složení ministerstva, naopak všem zaměstnancům poděkuji, protože si umím představit, jak je to obtížné, když se někomu pořád mění šéf.

Myslela jsem ve zdravotnictví jako takovém.

Zatím nechci měnit nic, dokud nebudou přijaty klíčové zákony. Dokud si jasně neřekneme, jakou chceme úroveň zdravotní péče, jak by měla být dostupná. Tady se pořád řešilo jen financování a ono to tu zdravotní péči zdeformovalo. To se pak dozvíte, že doktor, když má pro ten den splněné body, je schopen přes sestru vzkázat pacientům, aby přišli - případně byli dovezeni - až zítra. Chtěla bych, aby se lékaři soustředili na to, proč vůbec šli medicínu studovat a že jejich hlavním úkolem je pomáhat nemocným, a ne jen hlídat, zda nepřekročili nějaké limity a jaký bude zisk.

To jim chcete nařídít?

Dám jim to jako podnět k zamyšlení, jak by bylo jim v pozici nemocného, a věřím, že ti poctiví si řeknou: To je pravda, to už neudělám.

Lékaři vám asi namítnou, že z nich bude taky vyzářovat uspokojení, když se nebudou muset den co den dohadovat s pojišťovnou, kolik pacientů smějí ošetřit, a budou za práci dobře a legálně oceněni.

V tom mají naprostou pravdu, ano. A oceňuji odvahu Davida Ratha, který to poprvé otevřeně pojmenoval.

Takže jsme zpátky u peněz. Myslíte, že zdravotnictví vydrží ještě dva roky bez nepopulárních kroků?

Měla by se udělat racionální rozvaha.

Uhýbáte z otázky.

Dobře, tedy pokud se podaří prosadit klíčové zákony a udělat ten mnou omílaný pořádek, potom nemám strach. Jestli to necháme jít cestou chaosu, kdy pojišťovny tvrdí, že nemají peníze, a přitom uzavírají smlouvy s dalšími a dalšími ordinacemi, kdy každá nemocnice dělá všechno, aniž na to má peníze, přístroje i personál, kdy lékaři budou dělat i 93letému stařečkovi rozsáhlou a nesmyslnou operaci endoprotézy, místo aby brali jeho stav jako přirozený konec životní pouti..., pak to skutečně může dospět do stavu, kdy zdravotnictví bude fungovat tak, že kdo na to má, ten snad bude zdravý, kdo nemá, ten má smůlu. Vždyť i reforma, která se udělala na Slovensku, vedla, jak jsem slyšela od jednoho slovenského kolegy na kongresu - k sociální eutanazii.

To znamená...

... že kdo není solventní, nemůže si třeba dovolit jít k lékaři a eventuálně zemře.

Připustíte ovšem, že se dnes mnohde musí dávat pod stolem. Umožnila byste aspoň to, aby si lidé mohli legálně připlatit za nadstandard?

Ano, ale nemůžeme o tom mluvit, dokud nemáme určené, co je to standard. Někde je standard dvoulůžkový pokoj se samostatným WC, jinde, konkrétně v porodnici v Plzni, leží osm žen na jednom pokoji a ještě přes něj procházejí do svého pokoje další. Tak to je podstandard nebo co?

Stále mi není jasné, co vlastně chcete za ty dva roky udělat?

Chci především spolupracovat s hejtmany na tvorbě sítě nemocnic. Je nespravedlivé, že vždycky, když přijde finanční krize, je na prvním místě heslo: zvýšíme platby občanů. A přitom víme, že tamhle je zbytečně tolik ordinací a nemocnic. Proč v tom neuděláme pořádek?

To je ovšem otázka pro vás, paní ministryně.

Já to nemůžu nikomu nařídit, když nemám zákon, který řekne, kolik má kde být na počet obyvatel nemocnic a lůžek. Ale abyste mi rozuměla, já teď - 5. srpna 2004 - nechci rušit žádnou nemocnici. Každá, která vznikla, má právo na existenci, měla by zůstat jako světlýlko, v němž se třeba bude poskytovat víc ošetrovatelská péče, ale kde zůstane aspoň úplně základní zdravotní péče pro lidi, kteří nemají auto a jsou sami.

Teď je 5. srpna a zdravotnictví hrozí koncem roku ztráta až 20 miliard. Co uděláte, až zase lékaři nebudou dostávat zapláceno? Zase jim přispěte ze státní kasy?

To bych nerada. Ale bylo by například dobré zkontrolovat peníze, které ministerstvo financí dalo nemocnicím koncem loňského roku. Mnohé nemocnice se totiž přeměnily na obchodní společnosti, v nichž stará část nese dluhy a nová vytváří zisk. A ještě se před tou přeměnou nápadně zadlužily. Ale znovu opakují, že chci rozjet heslo: Peníze až na posledním místě. Dokud do zdravotnictví nevstoupí morálka, neuzdraví se. Když se na mě v parlamentu někdo obrátí, že mu něco je, neřeknu mu, že nemám čas, i kdyby se mělo prohrát nějaké hlasování. Zdravotnictví je veřejná služba a nakonec už Marie Terezie takové kroky zavedla a já bych chtěla být její pokračovatelkou.

Ministryně se při té větě sama začne smát a vykřikne: Doufám, že to teď nebude moje předzvěst!

Zdravotnictví není levé ani pravé

Plzeňský deník 3. 8. 2004

Než jste se rozhodla přijmout funkci ministryně ve vládě, kterou navrhl Stanislav Gross, delší dobu jste váhala. Proč?

Důvod byl i ten, že se jedná o velice náročný resort. Za osm let v parlamentu jsem zjistila, že prosazování čehokoli na poli zdravotnictví je terčem mnoha kritik nebo skupinových zájmů. Váhala jsem i proto, že ve zdravotnictví se nedaří napravovat chyby, které se staly. Už to, že mám být po listopadu 1989 jedenáctým člověkem ve vedení ministerstva zdravotnictví, o něčem svědčí.

Proč jste tedy nakonec souhlasila?

Stanislav Gross mě hodně přemlouval a měla jsem pocit, že dost stojí o to, abych tu funkci vzala. Nakonec jsem už neměla argumenty, abych dál odporovala.*

Máte strach z něčeho, co by vás mohlo na ministerstvu potkat?

Mám trochu obavy, že může být potíž seznámit se podrobně s chodem ministerstva. Zatím neznám jeho organizační systém, nevím, jestli je tam lidí moc nebo málo, zda jsou schopní nebo si někteří raději pohoví. To já nemohu prohlédnout ani dnes, ani zítra, ani za měsíc. Myslím, že proto je zapotřebí ty lidi motivovat a přesvědčit, že ministerstvo musí fungovat co nejlíp. Rozhodně nechci začít tím, že budu někomu vyhrožovat. Jsem zastáncem toho, že dokud to jde, je třeba s lidmi jednat po dobrém. Trochu mi jen vadí, že do funkce nastoupím po poločase, kdy bude málo času na prosazení potřebných zákonů. Za chvíli přijde předvolební období a pak už se těžko nějaké výraznější změny prosazují. Pokusit se o to ale musím.

OTÁZKA PRO PROF. PAVLA PAFKA:

Co byste jako přednosta kliniky, lékař a občan požadoval, aby ministr zdravotnictví udělal?

Odpověď je jednoduchá. Ekonomika státu vytváří určitý objem peněz, z něhož část jde do zdravotnictví. Už by konečně politici měli říct, na co mají, a na co nikoliv, a pak nechat na svobodné vůli člověka, zda to, na co stát nemá, zaplatí ze svého.

Osobní lékař 9/2004

Otevřená vláda

Zeptal jsem se Bernarda, co soudí o novém ministrovi. Bernard je spokojený. Já taky. Hacker spolkl svůj nabitý týdenní program bez jediného protestu a jako ovečka strávil víkend čtením svých krabic. Ten bude ochočený raz dva.

Jenom mu musíme vyhnat z hlavy tu hloupost s otevřenou vládou, řekl jsem Bernardovi. Bernard namítl, že si myslel, že otevřenou vládu podporujeme. Doufám, že jsem toho mládence nepovyšil moc brzy. Musí se toho ještě hodně učit.

Vysvětlil jsem mu, že jsme ten pamflet nazvali Otevřená vláda, protože je vždycky lepší, když se škodlivý termín objeví v titulu, než aby byl v prováděcích předpisech.

Jde o Zákon nepřímé důležitosti: čím méně se hodláte něčím zabývat, tím víc je třeba o tom mluvit.

Bernard se zeptal: „Co je špatného na otevřené vládě?“

Myslel jsem, že snad špatně slyším. Arnold se naopak domníval, že Bernard žertuje. Občas si kladu otázku, jestli má Bernard skutečně budoucnost, jestli by nebylo lepší poslat ho, ať dělá kariéru v Komisi pro válečné hroby.

Arnold zdůraznil velice trefně, že otevřená vláda je protimluv. Bud' nemáte žádné tajnosti, nebo máte vládu.

Bernard namítl, že občané demokratické země mají právo vědět.

Vysvětlili jsme mu, že je to právě naopak: mají právo žít v nevědomosti. Být informován znamená stát se spoluviníkem. Nevědomost člověku zachová důstojnost.

„Ale ministr si otevřenou vládu přeje,“ namítl Bernard. Občas to vypadá, jako by léta učení nezanechala na Bernardovi žádnou stopu.

Poznamenal jsem, že není dobré dávat lidem co chtějí, když jim to škodí. Člověk přece nedá whisky alkoholikovi.

Arnold pak správně podotkl, že když lidé nevědí, co děláte, nevědí také, co děláte špatně.

To pochopitelně neplatí jenom o úřednících. Bernard si musí uvědomit, že neposlouží svému ministrovi, když mu bude pomáhat, aby se zesměšnil. Každý ministr by měl do tří neděl všem pro smích, kdyby nebyly jeho plány uchovány v naprosté tajnosti.

Bernard je osobní tajemník. Já jsem státní tajemník. Už slovo tajemník znamená ten, kdo zachovává tajemství.

Jonathan Lynn a Antony Jay: Jistě pane ministře, Aurora, Praha, 2002

QUOD BONUM

PROMOCE ABSOLVENTŮ
JUBILEUM RŮŽOVÉ LINKY

Ivan Wilhelm

Přelomový rok pro české vysoké školy

Projev rektora UK na shromáždění k začátku akademického roku 2004-2005

Tento akademický rok může být velmi důležitým mezníkem nejen pro ČVUT v Praze, na jehož akademické půdě se nacházíme, ale pro celý vysokoškolský systém ČR. Nemálo času bylo v poslední době věnováno diskuzím o zahájení a dalším vývoji procesu, který je charakterizován jako reforma vysokých škol.

Akademické obci se se střídavými úspěchy podařilo toto téma předložit veřejnosti a po jistou dobu ho udržet mediálně zajímavým. Nemálo bylo stran reformy u nás již uděláno. Není však tajemstvím, že větší částí je to, co ještě udělat zbývá.

V oblasti vzdělávací činnosti je to především dotažení struktury studijních programů zejména na úrovni bakalářské a na ní navazující magisterské. Přesto, že právě v této oblasti byla odvedena

značná práce, tak právě v této oblasti je ještě mnoho před námi. Nejde přitom pouze o restrukturalizaci současných dlouhých – většinou 5letých – studijních programů na strukturu 3+2. Jistěže je tato práce velmi důležitá i náročná. Obsahová stránka strukturovaných programů musí být totiž zásadně jiná, než je obsah dlouhého programu stejného zaměření. To vyžaduje hluboké soustředění a vnitřní přesvědčení o správnosti tohoto počínání těch akademických pracovníků, kteří se touto činností zabývají. Ve všech případech bez výjimky se však tito pracovníci souběžně věnují výuce v současných studijních programech, kterou nelze ani přerušit, ani ukončit.

Avšak stejně složitou, ne-li složitější úlohou je budování nových studijních programů především bakalářského stupně s jasným, převážně profesním zaměřením. To je segment vysokoškolského studia, o který se s větším či s menším úspěchem snaží současně veřejné vysoké školy, které jsou beze zbytku univerzitního typu. Je naprosto nezbytné zahájit systematické budování neuniverzitního systému veřejných vysokých škol, který bude svým oborovým zaměřením a studijní kapacitou schopen dokrývat poptávku po studiu nejen českých, ale i zahraničních uchazečů.

Široká nabídka certifikovaných kurzů rozšiřujícího, rekvalifikačního, modernizujícího a jiného typu pro nejširší škálu profesí je v dnešní situaci pouze snem. Skromná nabídka studijních programů realizovaných v cizích jazycích je také smutnou skutečností. Především tyto úkoly, ale i celou řadu dalších, má řešit akademická obec ve vzdělávací oblasti. Je zřejmé, že bez významného posílení pedagogických sborů tyto úkoly zvládnout nelze. Posílení přitom musí směřovat ke zvyšování počtu akademických pracovníků a vytváření pro ně takových podmínek, aby se mohli na tuto činnost plně soustředit.

Druhou oblastí hlavních činností vysokých škol je oblast tvůrčích činností, v naprosté většině vysokých škol činností výzkumné a vědecké práce. Tato činnost je dnes postavena do stejné úrovně důležitosti jako činnost vzdělávací a víme, že jednu bez druhé nelze provádět, chceme-li mluvit o vysoké škole. Výzkumná činnost je tedy *conditio sine qua non* i pro činnost vzdělávací. Nemůžeme se však domnívat, že výzkumnou činnost nelze klasifikovat a jednotlivá výzkumná pracoviště nelze řadit do kvalitativních kategorií. K tomu právě letos směřuje vyhodnocení již předložených návrhů výzkumných záměrů. Odstupňovaná finanční podpora těchto projektů výzkumu na všech veřejných školách může tak být startem k akceleraci výzkumu na těch pracovištích, které k tomu předložily nejlepší podmínky a vykázaly uspokojivé výsledky, kterých dosáhly doposud. Nastavení pravidel pro takto diverzifikovaný vývoj výzkumu na vysokých školách může v brzké budoucnosti znamenat výrazně lepší podmínky pro špičkový výzkum i v našich ekonomických podmínkách.

Obě činnosti, jak vzdělávací, tak i výzkumná, jsou rámovány rozvojem vysokoškolských soustav v zemích EU. Chceme-li uspokojivě obstát v soutěži výzkumných a vzdělávacích činností v evropských programech, pak nezbývá, než urychleně vytvářet podmínky pro jejich pěstování srovnatelné s těmito zeměmi. Tento vlak se však již dal do pohybu. Právě proto může být dnes zahajovaný akademický rok přelomovým nejen pro české vysoké školy, ale pro celou Českou republiku.

Reformu vysokých škol nelze uskutečnit v období jednoho roku. Je však nezbytné časový horizont těchto aktivit vymezit a pak také dodržet. K tomu by měly směřovat naše rozhovory s představiteli státu, který činnost vysokých škol ovlivňuje nejvíce.

Mám-li mluvit za UK, pak je akademická obec univerzity k realizaci reformních kroků připravena. Věřím, že tak je tomu i na ostatních vysokých školách. Dovolte tedy, abych vám všem popřál do tohoto akademického roku úspěšný start i úspěšné plnění předsevzatých závazků.

QUOD BONUM FELIX FAUSTUM FORTUNATUMQUE SIT

Betlémská kaple 1. 10. 2004

Projevy děkana 3. LF UK doc. MUDr. B. Svobody na promociích absolventů dne 8. 7. 2004

Využijte Evropy bez hranic

Vaše Magnificence, spectabilis, honorabiles,
cives Academici, milí absolventi, vážení hosté!

Shromáždili jsme se dnes ve staroslavné aule Univerzity Karlovy při příležitosti pro 3. lékařskou fakultu Univerzity Karlovy mimořádně významné a slavnostní – při příležitosti promočního aktu a zakončení magisterského studia lékařství jejich absolventů.

Na základě úspěšného studia a složení všech předepsaných zkoušek ve smyslu zákona získávají dnes zde přítomní absolventi akademický titul *medicinae universae doctor* se všemi právy a povinnostmi k tomuto titulu se vázícími.

Vita brevis, ars longa – život je krátký, umění trvalé – tak překládá Seneca začátek aforismů řeckého lékaře Hippokrata, jehož přísahu dnes budou naši již bývalí studenti skládat.

Krátkost života je pojem velmi relativní; i když z hlediska vývoje naší planety představuje lidský život jen atomický zlomek věčnosti, zanechává každá lidská generace po sobě stopu, jejíž velikost může tu relativní krátkost života prodloužit.

Dovolte mi, abych se krátce zamyslel nad tím, jaký svět obklopoval a formoval naše dnešní absolventy.

Jejich kolébka se začala houpat na konci 70. let, kdy normalizace života v socialistické společnosti dosáhla svého maxima a krátkost lidského života byla ideologicky prodloužena pojmem „dočasně“ a pojmem „na věčné časy“. Školní docházku naši budoucí studenti zahájili v polovině let osmdesátých a na konci obecné školy přišla sametová revoluce a prakticky ze dne na den změnila jejich budoucí osudy. Pro studium medicíny se rozhodli na konci druhého tisíciletí našeho letopočtu v době, kdy celá naše společnost procházela určitou deziluzí z tempa polistopadového vývoje a kdy vybrat si povolání lékaře za celoživotní úděl představovalo vybrat si velmi nejistou budoucnost. Studium na lékařské fakultě však naši absolventi zakončují v okamžiku, kdy se naše Česká republika stala členskou zemí

Evropské unie a prostor, ve kterém mohou působit a zanechávat obrazné stopy, se zmnohonásobil. Vážení a milí absolventi, vlastně dnes již kolegové! Měl jsem možnost sledovat váš vývoj v průběhu studia na naší fakultě, měl jsem možnost vás učit a v posledních dvou letech jako děkan fakulty i usměřňovat a ovlivňovat celý proces vašeho studia. Jsem přesvědčen o tom, že k *ars* ze Senecova citátu, tedy k umění lékařskému, jste získali v průběhu studia takové základy, že to skutečně bude u vás *ars longa*, umění trvalé. Pokud budete povolání lékaře vykonávat nejenom na základě odborných vědomostí, na fakultě získaných, ale i se zachováním všech aspektů etiky, medicínského umění, pokud budete dodržovat principy dnešního slavnostního slibu, nebude Senecův citát platit a vašim medicínským uměním bude i váš život dlouhý. Evropa pro vás nemá hranice, medicína hranice nikdy neměla. Využijte toho, přispějte i svým úsilím k tomu, aby povolání lékaře svým humanitním a etickým posláním pomohlo k tomu, aby se postupně otevřel pro nás celý svět a aby naplněný lidský život v té vesmírné vteřině své existence byl svojí smysluplností dlouhý.

QUOD BONUM, FELIX, FAUSTUM, FORTUNATUM QUE SIT.

Promoce je teprve začátkem

Každoročně přichází tento slavnostní okamžik, kdy se v historické aule Karolina shromáždí čerství absolventi Univerzity Karlovy, aby převzali diplomy osvědčující, že úspěšně ukončili svá magisterská studia.

Dnes mám tu čest jako děkan 3. lékařské fakulty Univerzity Karlovy uvítat zde absolventy magisterského studia lékařství na naší fakultě. Tímto aktem se dovrší jejich šestileté úsilí a získání titulu *medicane universae doctor* se všemi právy a povinnostmi, které s sebou tento titul nese.

Vážení absolventi, dovoluji mi, abych se krátce zamyslel nad smyslem studia lékařství a na něj navazujícím smyslem lékařského poslání, které jste si dobrovolně zvolili.

Existuje velmi moudrá česká pohádka o člověku, který chtěl vše. Podstatou pohádky je možnost, že to, co člověk od slunka východu do slunka západu obejde, stane se jeho majetkem. A tak chamtivý chasník ráno vyrazí a běží bez jídla, pití a odpočinku, aby co nejdříve největší lán země pro sebe získal. Uvidí les, a tak ho musí oběhnout, pak potůček, pak ornou půdu a stále něco nového, co se domnívá, že musí mít. Už nemůže, jazyk se mu lepí na patro, ale on stále bez oddechu běží. Potácí se, padá a znovu vstává, ale nakonec se západem slunce se mu podaří kruh uzavřít. V tom okamžiku však vyčerpáním umírá.

Zjednodušený výklad říká, že ho zabila lakota a přání mít nejvíce ze všech.

Neodbytně se nabízí otázka, jak ve světle této pohádky chápat naše snažení po získání vzdělání, vědění, titulů

Vždyť malé dítě začne chodit do školy a je vedeno k tomu, aby získalo co nejlepší ohodnocení, co nejlepší výchozí pozici pro další život. Na střední škole už přejímá rozhodování do svých rukou a snaží se získat – v případě budoucího uchazeče o studium medicíny – co nejlepší známky z biologie, chemie, fyziky, aby se na vytouženou fakultu dostalo.

Po úspěšných přijímacích zkouškách ten nekonečný běh dále pokračuje. Další a další vědomosti, zkoušky, dovednosti – to vše se na studenta valí a i on má obrazně řečeno vyschlo v ústech a mnohdy již nemůže. Na rozdíl od chasníka z pohádky vy jste svého cíle dosáhli a stáváte se při dnešním promočním aktu lékaři. Promoci však váš dosavadní boj o dosažení něčeho – či všeho - nekončí, spíše začíná. Poslání lékaře vyžaduje celoživotní studium, celoživotní snažení o posunutí hranic vlastních schopností i o posunutí hranic medicíny. A tak se dobrý lékař stejně jako pohádkový chasník snaží získat něco - všechno až do konce svého odborného života. Proti pohádkovému příběhu je zde zásadní rozdíl – celoživotní snažení není zpravidla dáno touhou po osobním bohatství. Je dáno humanitním a etickým principem tohoto povolání, které skutečně vyžaduje, chceme-li ho dělat dobře a ku prospěchu pacientů, maximální úsilí. Povolání lékaře, které jste si zvolili, je řehole a nesmírná dřina, ale skutečně krásná a život naplňující.

Přeji vám, abyste si uprostřed té pohlcující práce našli okamžiky, kdy se podíváte po krajině, kterou jste obešli, kdy se podíváte po výsledcích své práce, a aby vás to, co uvidíte, naplnilo uspokojením, další silou a vytrvalostí. Přeji vám, abyste nikdy nelitovali, že jste si toto nejtěžší, ale i nejkrásnější povolání vybrali.

QUOD BONUM, FELIX, FAUSTUM, FORTUNATUM QUE SIT.

Můžeme tolik, kolik známe

Vaše magnificence, spectabilis, honorabiles, cives academici, milí absolventi, vážení hosté, je pro mě velkým potěšením uvítat vás všechny na promoci 3. lékařské fakulty Univerzity Karlovy bakalářských studií oborů fyzioterapie a veřejné zdravotnictví.

Bakalářská studia představují novou kapitolu ve výukové náplni lékařských fakult a 3. lékařská fakulta byla jedna z prvních, která tyto bakalářské studijní obory otevřela. Byli jsme přesvědčeni, že naše zdravotnictví bude potřebovat lidi maximálně vzdělané, kteří budou schopni poskytovat zdravotní péči na nejvyšší odborné úrovni a kteří budou schopni svým vzděláním naplnit rčení Francisca Bacona „Tantum possumas, quantum scimus“ – „Můžeme tolik, kolik známe“.

Od letošního roku jsme se stali řádnými členy EU a Baconův výrok bude pro uplatnění Čechů v integrované Evropě představovat zásadní požadavek. Dnešní absolventi bakalářských studijních oborů svým způsobem v okamžiku, kdy se na fakultu k tomuto typu studia hlásili, předbíhali svoji dobu. Pravda však je, že ten, kdo je schopen ve svém snažení svoji dobu předběhnout, dosáhne nejvyšších cílů. Zdravotnické povolání je ve všech svých podobách povoláním, které se od jiných zásadním způsobem liší. Bezprostředně totiž ovlivňuje osudy všech lidí tím, že má za svůj prioritní úkol péči o zdraví a životy nás všech. Když si tento fakt uvědomíme, pochopíme, proč zdravotnická povolání bývají tak často definována jako životní poslání, proč se tak často v těchto povoláních v historii lidstva uplatňovali lidé, kteří v sobě chovali nějakou víru. Takovým příkladem člověka, který zdravotnickému povolání zasvětil celý život a bral ho jako poslání, jako určitý příkaz, je matka Tereza. Pomyslný štafetový kolík jste od ní převzali i vy, kdož jste si vybrali za svůj celoživotní úděl problematiku, která je obsahovou náplní bakalářských studijních oborů fyzioterapie a veřejné zdravotnictví.

Fakulta vám dala, jak jsem přesvědčen, pevné a solidní vědomostní základy, opřené o nejmodernější poznatky vědy, a je jen na vás, jak s tímto vědomostním a dovednostním fondem budete zacházet. Nezapomeňte nikdy na ideály, se kterými jste se na toto studium hlásili. Nenechte se otrávit a ubít dennodenními starostmi, drobnými neúspěchy, které zánitě budou přicházet, smiřte se s tím, že budete ve svém vzdělávání celý život muset pokračovat. Pokud to dokážete, věřím, že prožijete stejně plný život jako ti před vámi, kteří svým úsilím přispěli ke kvalitě života svých spoluobčanů.

Vážení a milí bakaláři, dovolte mi, abych vám popřál do dnů, které budou následovat po dnešním slavnostním aktu, abyste svého rozhodnutí studovat vybrané obory nikdy nelitovali a aby váš profesní i osobní život naplnil všechna přání a ideály, se kterými jste bakalářské studium zahajovali.

Nebojte se nových řešení

Dovolte, abych vás všechny uvítal při slavnostním promočním aktu bakalářských studií oboru zdravotní vědy na 3. lékařské fakultě Univerzity Karlovy v Praze.

Dnešním dnem se dovršilo úsilí vás, studentů zdravotních věd a na základě vykonaných zkoušek po složení bakalářské sponse získáte titul bakalář se všemi právy a výsadami bakalářů.

Tento volný citát z bakalářské sponse jistě nebyl cílem vašeho snažení, když jste se na naši lékařskou fakultu ke studiu hlásili. Každý z vás měl v tom okamžiku za sebou určité životní zkušenosti a zkušenosti se zdravotnickým povoláním a kombinovaná forma tohoto studia vyžadovala od vás mimořádné úsilí, abyste dokázali celým studijním programem projít. Vím velmi dobře, že hlavním důvodem, proč jste si další studium zvolili, byla vaše snaha získat další vědomosti a mít tak větší možnost naplňovat nelehké úkoly, které s sebou zdravotnické povolání nese.

Obrovský rozvoj moderní medicíny, rozvoj techniky a nových poznatků o vzniku a příčinách nemocí, kladou stále větší požadavky na vedoucí pracovníky ve zdravotnictví. Bakalářská studia vás na úlohu vedoucích pracovníků po čtyři dlouhé roky připravovala. Ve svých závěrečných bakalářských pracích jste se snažili řešit konkrétní problematiku řízení zdravotnictví na úrovni středních zdravotnických pracovníků a vaše prezentace při státní závěrečné zkoušce jasně dokazovaly, že jste studium dobře zvládli. Věřím, vážení absolventi, že budete mít možnost získané poznatky uplatnit ve svém dalším profesním zařazení. Prostor, který se nyní otevírá s naším vstupem do Evropské unie, je veliký a představuje celou řadu možností jak realizovat získané vědomosti. Vždyť zdravotnictví má za cíl péči o nemocného člověka a ve své nejmodernější podobě snahu o předcházení vzniku chorob.

Nebojte se hledat nová řešení, nebojte se prosazovat vše dobré, co jste se na fakultě naučili. Fakulta sama je připravena kdykoliv vám pomoci radou, zůstává vašim odborným zázemím a bude pro nás všechny učitele fakulty důkazem toho, že jsme vás dobře učili, když se na nás budete i nadále se svými odbornými problémy obracet.

QBFFFS

Absolventi 3. UK k 24. 6. 2004

Studijní obor Fyzioterapie

Dostalík Ondřej
Gogelová Helena
Holečková Bohumila
Chlumová Martina
Janda Jakub
Koktová Eva
Králová Marta
Kříženecká Marie
Lanská Radka
Levová Terezie
Luxíková Veronika
Mudrová Jana
Rejdovjan Simon
Sedláková Alena
Skoumalová Petra
Sulková Ivana
Šmidová Markéta
Tůmová Markéta

Studijní obor Veřejné zdravotnictví

Doležalová Lenka
Fialová Lenka
Klobásová Veronika
Kosová Marcela
Kotyzová Sylva
Křivánková Petra
Maříková Jana

Pisková Iva
Špičáková Petra
Váňová Marcela

Studijní obor Zdravotní vědy

Balušková Romana
Barešová Libuše
Bašková Martina
Benda Radek
Coufalová Ladislava
Čáp Jiří
Drahošová Miloslava
Galatíková Hana
Heczková Jana
Hrušková Jana
Kaucká Andrea
Křížová Valentýna
Linhartová Marie
Lišková Iveta
Mazancová Kateřina
Nejedlá Tatiana
Nová Lenka
Novotná Jindra
Polanská Magda
Raková Blanka
Růčková Dita
Ryklová Kateřina
Stoklasová Iveta

Stoklasová Radka

Středová Monika

Suchá Blanka

Sýkorová Věra

Šimandlová Klára

Veselá Monika

Voděrková Ludmila

Žáčková Kateřina

**Studijní program Všeobecné lékařství
- anglické curriculum**

Argyriou Christos

Boltsis Athanasios

Bunwaree Sholan Kumar

Davidsson Martina

Egeland Maria

Eriksen Tomas

Karterud Karin Margrete

Lyssand Katrine

Skjaerseth Eivinn Ardal

Venneri James David

Studijní program Všeobecné lékařství

Bartáková Michaela

Berka Ivan

Berková Jana

Bílková Danuše

Blaha Dan

Bradnová Kateřina

Cvek Jakub

Čapek Vojtěch

Černá Linda

Černíková Veronika

Čtrnáctá Edita

Dlabalová Barbora

Dvořáková Yvona

Fialová Lydie

Fojtíková Markéta

Frajer Lukáš

Gregar Michal

Gregor Tomáš

Hájková Marcela

Hašpicová Marcela

Heinige Pavel

Chalupa Přemysl

Jakša Radek

Jelínek Štěpán

Ježil Petr

Jirasová Linda

Kalvachová Blanka

Kantorová Lucie

Kock David

Kočí Taťána

Kohl Otakar

Kortusová Eva

Kotrbová Daniela

Kryže Lukáš

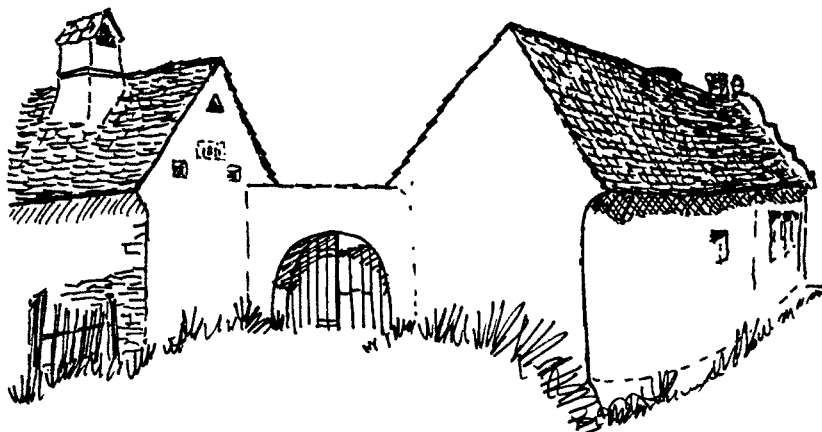
Křivohlávková Jolana

Kuciel Martin

Kupková Kateřina

Lapáčková Zuzana
Linhart Josef
Martan Stanislav
Měřínská Veronika
Obšnajdrová Tereza
Paciorek Martin
Petříčková Eva
Pintová Eva
Pivodová Daniela
Rachmanová Rosa
Rejmanová Ilona
Růžička Tomáš
Saudková Ludmila
Selucká Kateřina
Skála Martin
Sodomková Martina

Starzyková Viera
Suchánek Stanislav
Svatošová Věra
Sýkora Roman
Šárová Jana
Šotola Michal
Šraibrová Kristýna
Šrámek Jiří
Števíková Martina
Švecová Cecílie
Termerová Jana
Thuroczyová Dagmar
Trnka Jan
Tůma Marek
Včelová Veronika
Voráčková Petra

10 let RŮŽOVÉ LINKY

Dne 1. 9. 1994 zahájila provoz RŮŽOVÁ LINKA, helpline pro děti a mladé lidi ve stavu akutní krize. Příprava projektu trvala tři roky. První, zásadní inspirace se nám dostalo během účasti na Worldforum 91 v Benátkách, kterého se také účastnil prof. Enrico Gaffo, mimo jiné předseda asociace, která provozuje Telefono Azzurro. Jako člen hostitelské delegace pozval zájemce k návštěvě pracoviště a při ní bylo zaseto první semínko RŮŽOVÉ LINKY.

Cesta nebyla jednoduchá; přidržovali jsme se italského modelu a trendu rozvoje občanské společnosti, a tak bylo naším záměrem, aby zřizovatelem linky bylo občanské sdružení. Proto na podzim roku 1992 z iniciativy některých pracovníků ústavu pro děti a mládež 3. lékařské fakulty byla založena Česká společnost na ochranu dětí. V dalším roce jsme získali zahraniční grant Nadace rozvoje občanské společnosti, díky němuž jsme vybavili pracoviště veškerým technicko-materiálovým zařízením a v roce 1994 již nic nebránilo tomu, aby byl zahájen provoz RŮŽOVÉ LINKY.

RŮŽOVÁ LINKA od samého začátku má dva záměry. Prvním je poskytování dětské krizové intervence, a to telefonické, osobní a korespondenční – od roku 2002 také elektronickou cestou. Za 10 let měla RŮŽOVÁ LINKA 45 000 klientů. Počet dětských hovorů od začátku stoupal, poslední dva roky stagnuje, ale absolutní počet stoupá díky zvyšujícímu se počtu dospělých klientů. Tato skutečnost je neočekávaná a chápeme ji jako sekundární zisk práce všech dětských helplinů, protože ji vnímáme jako vyšší citlivost, vyšší vnímavost a zájem dospělých vůči dětem a jejich problémům či steskům.

Naše linka je součástí Evropské sítě dětských helplinů a při vzájemné výměně zkušeností a analýze příčin dětských hovorů vidíme, že počty i příčiny jsou všude stejné. Nejčastěji jde o problémy vztahové, kde bývá často společným jmenovatelem násilí, na prvním místě násilí emocionální. Přibývá hovorů týkajících se různých forem sociálně patologického chování dětí. Slůvko všude si žádá krátké pozastavení, protože v našem pojetí znamená všude tam, kde pracují linky našeho typu (např. Itálie, Francie, Španělsko, Portugalsko, Belgie, Švýcarsko), zatímco existuje také druhý typ linek, mezi které patří Linka bezpečí (Anglie), která také zahájila svoji činnost 1. 9. 1994. Tato skutečnost jistě není bez zajímavosti a pro úplnost dodejme, že ve stejný den zahájila provoz také Modrá linka v Brně. Provoz tří linek vznikl nezávisle na sobě a vypovídal o vysoké potřebě služeb v síti psychosociálních nabídek pro děti. To zůstává platné stále, všechny evropské dokumenty týkající se aktuálních problémů dětí obsahují ve svých doporučeních zvyšování společenské prestiže helplinů pro děti. Po přijetí zákona o sociálně právní ochraně dětí RŮŽOVÁ LINKA obdržela od Ministerstva práce a sociálních věcí a Magistrátu hl. m. Prahy pověření k výkonu sociálně právní ochrany dětí.

Druhým záměrem je realizace programu primární prevence, který založil tradici konání celostátních seminářů pro odborníky z celé České republiky, víkendové výcviky jako součást zvyšování profesní zdatnosti pro odborníky z praxe, přípravu národních konferencí na téma NÁSILÍ NA DĚTECH, přednášky a besedy na školách pro učitele i děti, aktivity v rámci

týdnů pro duševní zdraví, výtvarné soutěže pro děti, workshopy pro děti s rodiči, edici brožurek řady RŮŽOVÁ LINKA, která již má 25 titulů a řadu dalších aktivit.

V rámci příprav standardů sociálních služeb proběhly v helplinu RŮŽOVÁ LINKA opakované kontroly a pracoviště obdrželo certifikát kvality MPSV poskytovaných služeb.

Někteří členové týmu se v rámci zahraničního projektu OSF (Open Society Fund - Sorosova nadace) účastnili tříletého distančního výcviku, který realizoval tým newyorských odborníků na téma zneužívání dětí.

Realizační tým RŮŽOVÉ LINKY spolupracuje se zahraničními linkami, evropskými institucemi a především s výzkumným týmem 3. lékařské fakulty. Z této spolupráce vznikly významné studie, popisující např. sexuální zneužívání dětí, tělesné tresty, agresivní chování dětí, šikanování, životní styl dětí a jejich stesky, postoje ke komerčnímu sexuálnímu zneužívání, sexuální chování dětí a také dětskou prostituci.

RŮŽOVÁ LINKA zahájila svůj provoz v roce 1994 jako příspěvek k OSN vyhlášenému Mezinárodnímu roku rodiny a společně tedy slavíme 10. výročí.

V rámci bilance si připomínáme úsměvnou zpětnou vazbu od některých klientů – pohledy a dopisy s obrázky, svatbu klienta, narození dítěte, studium na VŠ a asi stovku „kamarádů“, kteří RŮŽOVOU LINKU adoptovali za svého blízkého a které lehce provázíme životem.

Není bez zajímavosti, že po deseti letech sice bilancujeme počet klientů, kterým jsme pomohli, ale také si uvědomujeme, jak mnoho nás klienti naučili, jak obohatili náš život a naše poznání. Hlavně jsme si více uvědomili, že pozitivní bilance výsledků naší práce je a může být taková díky podmínkám, které má RŮŽOVÁ LINKA ke své práci. Podmínky jsou již tradičně vytvořeny vedením 3. LF UK na základě dohody s Českou společností na ochranu dětí, a tak zcela upřímné poděkování celého pracovního týmu RŮŽOVÉ LINKY patří vedení 3. lékařské fakulty.

*MUDr. Eva Vaničková, CSc.
koordinátorka projektu*

STUDENTI

PROBLÉMY
VČERA A DNES

Prorektorka UK prof. Eva Kvasničková: Postavení studentů záleží na nich samých

Paní prorektorko, v kolegiu rektora Univerzity Karlovy vám byly svěřeny sociální záležitosti. Mohla byste, prosím, říci, jak jsou uspokojeny sociální potřeby studentů?

Sociální politika Univerzity Karlovy představuje soubor činností, kterými chce UK pomoci sociálně slabým a zdravotně postiženým studentům, kteří úspěšně studují na UK. Je zaměřena i na sociální zvýhodnění studentů prezenčního studia, kteří jsou mimořádně úspěšní ve studiu, ve vědecké a tvůrčí činnosti. Na začátku chci poznamenat, že sociální potřeby studentů uspokojeny nejsou a činnost univerzity se pouze postupně přibližuje k cílům, které jsou zmíněny v úvodu. Problémy jsou zřejmé i z každoročně diskutovaného nedostatku míst na kolejích, který je zátěží všech velkých – kamenných - vysokých škol a univerzit v ČR. Univerzita Karlova začala řešit

tuto situaci zakoupením areálu Hostivař v roce 2002. Částku, kterou bylo potřeba zapůjčit, bude splácet 10 let a přitom postupně přebudování a vybavování pokojů pro ubytování studentů také není jednoduché a levné.

Naší několikaletou snahou je zpřesnit systém přidělování kolejí tak, aby byl pod kontrolou žadatelů – studentů, z nichž každý má možnost přezkoumat svoje bodová hodnocení, podle kterých je kolej přidělována. Způsob podávání žádosti i námitek je zveřejněn od začátku letního semestru každého akademického roku.

Důležitým úsekem sociální politiky univerzity je snaha vypomoci studentům, kteří se dostali do obtížné životní situace i zvýhodnit výtečné studenty s mimořádnými výsledky ve studiu a vědecké práci. Proto byl vypracován nový stipendijní řád s různým typem stipendií, která jsou, v porovnání s předešlými, značně zvýšena. V mimořádné situaci, kterou byly živelné katastrofy v ČR, bylo vyplaceno více než milion korun studentům z postižených oblastí formou jednorázové pomoci a dále měsíční stipendia po dobu zimního semestru.

Významnou oblastí sociální politiky UK je snaha o postupné vyrovnávání podmínek studia a života studentů, kteří potřebují speciální pomoc. Myslím si, že k mnohému jsme dospěli. V první řadě se zlepšila informovanost studentů o možnostech, které jim fakulty a univerzita mohou poskytnout. Pro nejbližší kontakt studentů, kteří potřebují speciální

pomoc, jsou pedagogové, kteří byli pro tuto funkci jmenováni děkany fakult a kteří informují a pomáhají nejen studentům UK, ale i všem zájemcům-středoškolákům, kteří uvažují o studiu na příslušné fakultě univerzity. Byla vytvořena speciální www stránka univerzity i fakult s nezbytnými informacemi pro studenty se speciálními potřebami, každoročně vychází aktualizovaná brožura a CD. V tomto roce jsou doplněny o informace o možnostech sociální pomoci (dávky státní sociální podpory, sociální péče), o nadacích a grantech, které studenti mohou podávat, uvedeny jsou kontaktní údaje a postup při podávání žádostí. Specializovaná oddělení a katedry fakult UK se problémy handicapovaných studentů zabývají vysoce odborně. Od roku 2001 je na UK realizován rozvojový projekt Zkvalitňování podmínek studia handicapovaných studentů na UK. V letošním roce se do projektu zapojila většina fakult (11) celkem 15 dílčími projekty.

S individuálními problémy se studenti obracují na pracovníky Informačně-poradenského centra UK, na Kancelář pro studenty se speciálními potřebami a samozřejmě na mne.

Pro aktivní využití volného času studentů bylo zřízeno Centrum pro sportovní aktivity handicapovaných studentů, kterého se ujali zkušení odborníci-pedagogové. Program centra je rovněž vyvěšen na stránkách univerzity.

Dá se očekávat, že nyní, když jsme členy Evropské unie, se postavení studentůlepší?

Postavení studentů v současnosti, tj. po vstupu ČR do Evropské unie, záleží, víc než dříve, na studentech samých, na jejich vlastní aktivitě, jazykových schopnostech a přizpůsobivosti jinému prostředí a způsobu života. Univerzita Karlova se stává stále otevřenější univerzitou a usiluje o to, aby naši studenti poznali prostředí jiných významných univerzit a výzkumných pracovišť a naopak, aby zahraniční studenti studovali u nás.

Studenti si odnesou často i progresivnější pracovní a studijní návyky, poznají svoje schopnosti komunikace a zvládnutí odlišného studijního a badatelského prostředí. Jsem stálým svědkem přeměn studentů na cílevědomější, ale i sebevědomější osobnosti s dobrými znalostmi. Úloha univerzity v této oblasti spočívá v tom, že umožňuje studentům navazovat kontakty na významná pracoviště univerzit, fakult a laboratoří. Mezinárodní spolupráce učitelů a vědeckých pracovníků skupin jsou zásadně důležité včetně určení programu studijního pobytu nebo studia tak, aby bylo v souladu se studijním programem realizovaným na UK a jsou ve snaze o zlepšení kvality studia obrovskou pomocí.

Jaký by byl podle vás ideální stav – a co všechno mohou čeští studenti očekávat?

Neumím se vyjádřit k otázce co je „ideálním stavem“ univerzitního prostředí: pro univerzitu je to jistě zvyšující se počet výtečných studentů, dobré uplatnění jejich absolventů, významné pedagogické a vědecké výsledky jejich učitelů a vědeckých týmů. Studenti by ocenili odborně výtečné, pedagogicky zdatné a uznávané učitele, prostorné a dobře vybavené posluchárny, seminární místnosti a laboratoře, vyřešené problémy s bydlením, s náklady na studium a na pobyt v univerzitním městě.

Ideální stav ale není nikde na světě. Studenti to dobře znají, zvláště ti, kteří mají zkušenosti ze zahraničí. Je však zřejmé, že v porovnání s minulými léty jsou více vystaveni vět-

šimu konkurenčnímu prostředí, větší odpovědnosti za svoje konání a přípravu budoucí profese a někteří z nich i vážnějším ekonomickým problémům. Úkolem společnosti, univerzity a fakult je snaha společně řešit závažné situace tak, jak je v dané době nejlepší.

To, o čem mluvíme, by nejspíš připadalo jako nesplnitelný sen lidem, kteří vysokými školami procházeli ještě před pár desítkami let. Není tajemstvím, že patříte k pamětníkům – jak se měli studenti v letech padesátých a šedesátých, kdy jste sama studovala?

Nechci popisovat svoje studijní a pracovní zkušenosti z let minulých. Jsou tak rozdílné od těch, které má mladá generace; v současné době je stěží uvěřitelné, že jsme neměli žádnou možnost oficiálního odborného kontaktu s kolegy ze západních zemí, literaturu se nám podařilo „podloudně“ získat od našich přátel v zahraničí, mimořádně někdo mohl odjet na konferenci do ciziny a studovat v zahraničí mohli jen prominenti režimu. To je už za námi - ale byla to i doba mládí, velkého ponoření do úniku odborné práce, koníčků a soukromého života. A byla to (ve shodě s panem Viewegem) „báječná léta pod psa“.

Vášim celoživotním oborem je biochemie, již tři desetiletí patříte v této oblasti k hlavním českým přednášejícím v této oblasti. Na co hlavně se soustředíte?

Na katedře i ve výzkumném centru UK na farmaceutické fakultě se zabýváme všemi problémy, které můžeme řadit do oboru biochemie-xenobiochemie. Jde o vědní obor, který se zabývá chemickými změnami xenobiotik - látek tělu cizích v živých organismech a jejich následky. Během evoluce se živé organismy dostávali neustále do styku s řadou látek, které nesloužily ani jako zdroje energie, ani jako prekursory pro syntézu užitečných biomolekul. Aby tyto cizí látky neznamenal pro buňku ohrožení jejího vnitřního prostředí, vybudovaly si organismy řadu mechanismů, kterými se xenobiotikům brání zpravidla tak, že chemicky změň jejich strukturu, aby se snadněji vyloučily z organismu. Naše pracoviště zajímá zvláště osud léků v organismu, jejich enzymové přeměny a enzymy, které tyto přeměny katalyzují a další související obory. Říkáme, že xenobiochemie má dvě tváře: ta první hledí na xenobiotika-léky a jejich osud, na který mají vliv aktivní biomolekuly buňky. Druhou tváří xenobiochemie sleduje, co s důležitými biomolekulami způsobí studovaná xenobiotika a jejich metabolity. Bez výsledků těchto studií není možné přistoupit k registraci nových biologicky aktivních sloučenin, o kterých by se rozhodovalo k zavedení do klinické praxe. Je to dlouhá, obtížná a finančně náročná cesta a na celém světě se promítá do ceny schválených léků. Je ale nezbytnou podmínkou pro bezpečnost farmakoterapie.

Co byste vzkázala dnešním studentům farmacie a medicíny?

Připravujte se na budoucí povolání skutečně moudře a usilovně, buďte hrdí na svoje znalosti. Nevěřte škarohlídům. Solidní znalosti získané studiem jsou dobrým základem pro celý další život. Užívejte si ale také studentských radovánek, přátelství i lásek tak, aby pro vás bylo v dospělejších letech potěchou na léta studií vzpomínat.

M. Fleissigová

Free speech movement: 40 let

Na podzim letošního roku je to již neuvěřitelných 40 let od začátku velkých studentských protestů ve Spojených státech. Radikální studentské hnutí mělo jako jeden ze svých zdrojů hnutí za svobodu slova (free speech movement) na Kalifornské univerzitě Berkley. Hnutí vedl student matematiky Mario Savio. Rozmíšky začaly 14. září 1964 poté, co děkanka Katherine Towle oznámila, že politické aktivity zahrnující podporu jednotlivých kandidátů ve volbách, vybírání peněz do jejich volebních fondů a další politické aktivity jsou podle univerzitních pravidel zakázány. Jeden ze studentů protestujících proti těmto regulím byl zatčen. Poté skupina demonstrantů obklopila vůz odvážející zatčeného, posadila se okolo něj, a tak znemožnila odvoz zadrženého na policejní stanici. Tím začalo období slavných sit in, stávek vsedě. Obvinění studentů, kteří obklopili policejní vůz, vyvolalo jen větší vlnu stávek vsedě.

Centrem protestů se stala Sproul Hall, administrativní budova kampusu, zaplavená studenty stávkujícími vsedě. 3. prosince 1964 policie zatkla okolo osmi stovek protestujících studentů. Ti byli odvezeni do vzdálené věznice v Santa Rosa a po propuštění se museli na vlastní pěst dostat zpět do kampusu. Mimochodem, jednalo se o největší masové zatčení v dějinách Kalifornie. Obrovská diskuse o možnosti se politicky vyjádřit vedla nakonec 3. ledna 1965 nového kancléře univerzity Martina Meyersona k vydání dočasných pravidel pro politickou činnost uvnitř kampusu v Berkley. Díky tomu se Sproul Hall stala místem, ve kterých byla v určitých hodinách povolena otevřená politická diskuse. Dodnes na tomto místě a na přilehlém náměstí probíhají podobné diskuse, protesty či pochody studentů. Jen na okraj: pod tlakem kalifornských úřadů propustil výbor univerzity pro přílišnou měkkost tehdejšího prezidenta University of California Clarka Kerra. Kritika slabého postupu vedení univerzity vůči rebelujícím studentům pomohla prý Ronaldu Reaganovi ke zvolení kalifornským guvernérem. Abychom i v našem stručném textu byli úplnější – na podporu studentů vystoupilo mnoho univerzitních učitelů především z humanitních fakult. Na druhé straně se mnoho konzervativnějších studentů zřetelně a jednoznačně od protestu distancovalo.

Šedesátá léta v Americe charakterizuje velké nasazení liberálních a levicových studentů za práva, nyní již samozřejmá. Hnutí za rasovou rovnost, letní kampaně svobody a mnoho podobných dalších aktivit se staly předmětem nejen historie, ale doslova majetkem jedné generace Ameriky, a nejen Ameriky. První pokusy organizovat české studenty jinak, než to oficiálně dovoloval tehdejší jedině povolený Československý svaz mládeže, začaly právě v té době. Jména tehdejších studentských vůdců Luboše Holečka a Jiřího Müllera jsou dodnes dobře známa. Majáles v roce 1965, policií (tedy Sborem národní bezpečnosti) rozháněná

spontánní shromáždění v prvomájové večery u Máchova pomníku na Petříně či slavný pochod studentů se svíčkami ze strahovských kolejí na podzim 1967 byly jistě nejen odrazem atmosféry na celém světě, ale i výrazem nespokojenosti s tehdejšími režimem a snad také jedním z malých podnětů pro změnu, ke které došlo v lednu ve vedení KSČ. Mnozí se snaží nyní interpretovat jaro 1968 jen jako pokus ozdravit socialismus či komunismus. Je třeba vzpomenout, že paralelně s komunistickou politikou na jaře 1968 se začalo rozvíjet nepřehledné množství politických i dalších hnutí, která využila krátkého nádechu svobody...

Většina z tehdejších studentských představ stejně jako z teoretických spisů jejich zpravidla levicových ideologů během čtyřiceti let vyvanula, mnohé budí úsměv, mnohé připadá až dětsky naivní. Některé důsledky studentského hnutí šedesátých let však natrvalo ovlivnily západní společnost. Přestože radikální hnutí studentů mělo vedle svých romantických prvků i rysy odsouzeníhodné, byla diskuse, kterou zahájili studenti v Americe, Německu i Francii, důležitá pro další směřování západní společnosti. V Německu vedla k vážnému zamyšlení nad generací otců a dědečků. Mladí lidé se nebáli jim dávat otázky, které nebyly po porážce nacismu kladeny. Země prošla hlubokou a pravdivou diskusí o svých moderních dějinách.

Hnutí radikálních studentů v Německé spolkové republice v roce 1967 a 1968 však také vedlo k otevřeným srážkám s policií. Někteří z jeho činitelů se dostali až do řad teroristů a skončili ve vězení, sebevraždou či byli zastřeleni při policejní akci. Z jiných se o generaci později stali úctyhodní poslanci či dokonce ministři.

V Americe vedly k hnutí za rovné příležitosti, emancipaci Američanů s černou barvou pleti, na univerzitách mnoha zemí světa také k ochotě více naslouchat názorům studentů. Dnes pochopitelně nahlížíme na šedesátá léta ve světě i u nás nejen s odstupem, ale i s pochopitelným nadhledem. Přesto však pro mnohé zůstávají šedesátá léta symbolem nejen jejich mládí, ale také svobody a univerzální naděje. Ostatně, odkud pramenila tak velká obliba Boba Dylana či Joan Baez?

Studentské protesty jsou také, a mnozí jistě řeknou, že především, generační záležitostí. Bývalý premiér Miloš Zeman u příležitosti desátého výročí sedmnáctého listopadu 1989 při svém projevu na půdě Univerzity Karlovy vtipně poznamenal, že studentské protesty přicházejí pravidelně po jedné generaci, kterou počítáme na dvacet let. Kolik, že nám ještě chybí...?

Michal Anděl

Podrobnější zdroje:

*www.lib.berkeley.edu/MRC/FSM.html,
www.english.upen.edu/~afilreis/50s/berkeley.html.*

David Burnerr: Making Peace with the Sixties. Princetown University Press, 1966

MEDICÍNA

ZA HRANICEMI

A

BEZ HRANIC

Český lékař v NATO

12. březen 1999 se nepochybně zařadil mezi významné historické mezníky v dějinách našeho národa. Toho dne – necelých 10 let po pádu Berlínské zdi a zrušení Varšavské smlouvy – byla Česká republika spolu s Polskem a Maďarskem přijata do NATO (North Atlantic Treaty Organisation). Členství v Severoatlantické alianci představuje základní strategický prvek pro zajištění mezinárodní bezpečnosti naší země. NATO, jakožto politická organizace, má dvě základní větve – civilní politickou část (rozhodovací) a část vojenskou (výkonnou). V rámci vojenské struktury pracují vybraní zástupci jednotlivých členských zemí, kteří vytvářejí mezinárodní štáb (International Military Staff). V těchto pozicích musí jednotliví důstojníci a generálové vystupovat neutrálně nejen vůči svému mateřskému státu, ale i vůči ostatním členským zemím a pracovat výhradně ve prospěch organizace jako celku.

Měl jsem tu čest po dobu tří roků (standardní rotační interval mezinárodních funkcí) pracovat v mezinárodním štábu strategického velitelství NATO a reprezentovat tak Českou republiku, její armádu a zdravotnickou službu. Česká republika byla vyzvána, aby obsadila funkci zdravotnického poradce vrchního velitele vojsk NATO v Evropě a náčelníka zdravotnického oddělení tohoto velitelství – SHAPE (Supreme Headquarters Allied Powers Europe) se sídlem v Monsu v Belgii. Tato vrcholová vojensko-zdravotnická pozice byla po desetiletí střídavě obsazována britskými a německými vojenskými lékaři. Až v období 1993-1996 zde pracoval Kanadčan a v letech 1996-99 italský admirál Dr. Francesco Simonetti, od něhož jsem funkci dne 1. 9. 1999 převzal. Byl jsem tak historicky prvním a v mezinárodním vojenském štábu nejvýše postaveným Čechem v rámci celé aliance.

SHAPE je jedním ze dvou strategických velitelství NATO. Jak název sám napovídá je zodpovědné za obranu členských států aliance v Evropě – od západního pobřeží Portugalska až k východnímu cípu Turecka a od severního pobřeží Norska k nejnižším výběžkům Itálie a Řecka. Druhé velitelství se nachází v americkém Norfolku ve Virginii a oblastí jeho zodpovědnosti je východní pobřeží USA a Kanady a celý Atlantický oceán.

Způsob zdravotnického zabezpečení vojsk a všech operací aliance, péče o zdraví v míru i v mimořádných podmínkách musí být zapracován ve všech plánech a hlavních dokumentech aliance i jednotlivých velitelství. Zejména v současné době je kvalita zdravotnické péče v centru pozornosti jak vojenských autorit, tak i politických orgánů, včetně vlád jednotlivých států, neboť se jedná o politicky velmi citlivou oblast. S koncem studené války a pádem železné opony se zásadním způsobem změnila válečná strategie, změnila se bezpečnostní rizika ve světě. Až do počátku 90. let se bývalé vojensko-politické bloky obávaly masivního střetu na široké frontě, s nasazením obrovského množství tanků, dělostřelectva a další těžké techniky i lidí. Tomuto způsobu možného boje odpovídaly i systémy zdravotnického zabezpečení.

Na přelomu tisíciletí se celosvětově objevují nová bezpečnostní rizika, jako jsou lokální etnické, rasové a náboženské konflikty, pohyb velkého množství migrantů, nelegální obchod se zbraněmi, narkotiky, gerilová válka, terorismus apod. Těto situaci se nutně přizpůsobují i ozbrojené síly jednotlivých zemí, které budují kvantitativně menší, ale přitom mobilní, moderně vyzbrojené a dobře vycvičené, většinou na profesionálním základě vytvářené ar-

mády. Vojenské zdravotnictví jako celek musí reagovat na takto změněnou situaci a musí vytvořit takový systém zdravotnického zabezpečení, který by zajistil co nejvyšší možnou úroveň poskytnuté pomoci i v nových, mnohdy extrémně těžkých podmínkách.

Mám-li jednou větou charakterizovat činnost zdravotnického poradce, mohu ji formulovat tak, že jsem byl veliteli (v tehdejší době americkému generálovi Wesleymu Clarkovi, později gen. Josephu Ralstonovi) osobně zodpovědný za vše, co se týkalo problematiky vojenského zdravotnictví v oblasti působnosti našeho velitelství. Mezi hlavní úkoly našeho oddělení (mými kolegy byli Američan, Belgičan, Brit, Němec) patřily např. strategické plánování zdravotnického zabezpečení aliance (na mnoho roků dopředu), tvorba dokumentů pro vytváření zdravotnické „politiky“ v rámci ozbrojených sil, doktrína koncepcí, široká oblast standardizace léčebných postupů v polním zdravotnickém systému, zdravotnické techniky, vzdělávání a výcvik

Autor článku gen. Dr. L. Klein při inspekční návštěvě německé vojenské polní nemocnice v Kosovu

voj. zdravotníků, oblast preventivní medicíny a vlivu prostředí na člověka s důrazem na hygienicko-protiepidemické zabezpečení v konkrétních regionech, zabezpečení reálně probíhajících operací (Bosna a Hercegovina, Kosovo, Makedonie), spolupráce s mezinárodními zdravotnickými organizacemi – WHO, ICRC (Mezinárodní výbor Červeného kříže), bilaterální spolupráce s jednotlivými členskými státy, aktivity v Programu PfP (Partnership for Peace) – tedy se zeměmi, které nejsou členy, ale spolupracují, případně usilují o přijetí do NATO a mnoho dalších. Při tvorbě dokumentů i plánů zdravotnického zajištění reálných operací se vedla vždy složitá a náročná jednání s představiteli jednotlivých zemí. Ze své pozice jsem vyžadoval aktivní přispění jednotlivých států, která znamenala závazky a povinnosti. Tato jednání byla

dlouhá, zápasící o každou větu i slovo v textu dokumentů. Zcela bez výjimky však vždy platilo pravidlo, že jednání byla ukončena až po nalezení konsensu všech zastoupených států. Mezi nejzajímavější činnosti patřila více než dvouletá práce na vytvoření doktríny mezinárodních vojenských zdravotnických jednotek, resp. nemocnic. Tento dokument (tzv. MIMU – Multinational Integrated Medical Unit) stanoví principy a podmínky výstavby mezinárodních vojenských nemocnic, řeší obecně způsoby jejich struktury, materiální a personální zabezpečení, právní otázky atd.

Je třeba si uvědomit, že ještě před několika lety nebylo myslitelné, že by raněný nebo nemocný voják byl běžně ošetřován jiným než národním zdravotnickým prvkem. Bylo to dáno politickými pohledy i legislativními požadavky jednotlivých zemí. Vysoké finanční nároky, určité, nikoliv neomezené materiální, ale i personální zdroje při stále narůstajícím počtu operací a reálných nasazení si vyžadovaly nalézt co nejefektivnější řešení. Jedním z nich je právě rozvoj mnohonárodních zdravotnických jednotek. K zajištění tohoto projektu jsme vypracovali doktrínu způsobu hodnocení a kritérií výběru do podobných týmů. Šlo o dokument tzv. MMEA (Military Medical Assessment and Evaluation), který umožňuje kvalitativní hodnocení jednotlivých národních zdravotnických prvků (personálu, zdrav. techniky, včetně např. systému zásobování krví a náhradními roztoky atd.). Tento princip vycházel mj. i ze zkušeností vůbec první MIMU, která byla vytvořena v Bosně a Hercegovině u města Šipovo, na níž v počátcích participovali příslušníci zdravotnických služeb Belgie, Nizozemska a Velké Británie, později se zapojila i Kanada, Island a Česká republika. Naše armáda vyslala několik rotací chirurgů a chirurgických sester. Jiným příkladem může být MIMU v Camp Bondsteel v Kosovu za spolupráce Velké Británie, USA a některých skandinávských zemí. Metodika výběru, hodnocení kvalitativních kritérií se velmi osvědčila i v naší domácí praxi, kdy jsme ve spolupráci se zdravotnickou službou Bundeswehru v průběhu několika týdnů na přelomu roku 2002/03 byli schopni sestavit, připravit a vyslat plně chirurgický tým v sestavě 5 lékařů a 5 sester, kteří po dobu 3 měsíců úspěšně pracovali spolu s Dány, Francouzi a později i maďarskými kolegy v německé vojenské nemocnici poblíž Kábulu v Afganistánu v rámci mise ISAF III. Takto získané cenné zkušenosti v mnoha misích, na nichž se podílí stále větší počty příslušníků jednotlivých zdravotnických služeb, umožňují zpětně zkvalitňovat a rozvíjet doktrínu principu mezinárodní spolupráce (anglicky nazývaného „multinationality“), který je jediný možný pro budoucnost. Právě vojenské zdravotnictví stálo v rámci NATO v čele těchto aktivit, bylo a je prokazatelně úspěšné a pokročilo nejdále v realizaci této myšlenky.

S principem mezinárodní spolupráce, medicíně samé o sobě tak vlastním, jsem se setkával na všech svých inspekčních cestách, při nichž jsem mj. z blízka poznal všechny vojenské nemocnice v Bosně a Hercegovině a v Kosovu působících v misích SFOR a KFOR. Příslušníci téměř tří desítek států zde pracovali ve prospěch nejen aliančních vojsk, ale stále více i ve prospěch místního obyvatelstva. Např. v italské nemocnici to byli lékaři až z daleké Argentiny, dále zdravotníci ze všech skandinávských zemí nebo marocká zdravotnická služba, která vybuodovala a zabezpečovala v Kosovu porodnicko-gynekologickou nemocnici.

Ověřil jsem si tak v praxi, jak se medicína uplatňuje v nelehkých polních podmínkách a současně jak univerzální jsou její principy i v mezinárodním prostředí. Přitom všem vždycky potěší setkání s krajanem. Několikrát jsem se na Balkáně setkal i s příslušníky

armády Slovenské republiky, našimi bývalými studenty, absolventy Vojenské lékařské akademie J. E. Purkyně a LF UK v Hradci Králové. Například v Kosovu mi v rozhovoru slovenský kolega major dr. Peter Mayer, který tam úspěšně působil, řekl: „Pán generál, takto ste nás to aj v Hradci učil“. Bylo to velké zadostiučnění nejen pro mne, ale i pro naši vojenskou medicínu a zdravotnictví jako celek, které mají ve světě velmi dobrý zvuk. V současné době se vojenské zdravotnictví v misích stále více podílí jednak na humanitární pomoci místnímu obyvatelstvu – přímým léčením, prováděním očkovaní, hygienicko-protiepidemickým dozorem apod., jednak asistencí při obnově a budování místního systému zdravotnictví. K tomu vyčleněné orgány v rámci skupiny CIMIC (Civil-military co-operation) spolupracují většinou s představiteli místní správy, OSN, ICRC a mnoha dalšími nevládními organizacemi při doškolování lékařů a zdravotnického personálu, organizování stáží, společných seminářů, v poskytování metodické i materiální pomoci. Cílem je, aby po odchodu vojenských jednotek byl vytvořen dostačující domácí zdravotnický systém. Jedná se o úkol velmi složitý a komplikovaný, který není primárně „vojenský“, ale který by bez asistence vojenského zdravotnictví byl jen velmi těžko uskutečnitelný.

Až dosud, pokud hovořím o vojenském zdravotnictví, zdravotnickém zabezpečení operací apod., mohlo by se zdát, že se zmiňuji o činnostech, které se odehrávají „na pevné zemi“, v nemocnicích či jiných zdravotnických zařízeních. Je třeba však připomenout, že vojenská medicína musí řešit i otázky spojené se zabezpečením, ale i využitím vojenského letectva a námořnictva. Na tomto místě bych se jen zmínil o nově rozpracované doktríně a koncepci leteckých odsunů raněných a nemocných, na jejichž tvorbě se naše oddělení podílelo. To, čemu se v hantýrce říká „MEDEVAC“ (Aeromedical evacuation), řeší problémy taktických

Nemocniční loď amerického námořnictva Comfort v přístavu

leteckých odsunů (většinou vrtulníky) přímo z terénu na místa odborné pomoci. Zavedení těchto prostředků výrazně zkrátilo dobu od okamžiku vzniku poranění k odbornému a často i definitivnímu chirurgickému ošetření. Výrazně se tak snížila letalita a zkrátila morbidita válečných poranění. Druhou oblastí jsou strategické letecké odsuny (velkými dopravními letadly ve zdravotnických verzích) prováděné u raněných a nemocných ze zdravotnických etap v místě nasazení do nemocnic na území mateřského nebo jiného aliančního státu k definitivnímu doléčení.

Rád bych se ještě několika větami zmínil o zdravotnické službě námořnictva, což bylo pro mne, jakožto suchozemce ze středu evropského kontinentu, nesmírně zajímavé i vzrušující. Kromě jiných zvláštností námořní medicíny jsem měl možnost navštívit a prohlédnout

si loď v nemocniční verzi – v podstatě plovoucí nemocnici. USHS (United States Hospital Ship) jménem Comfort má na palubě 1 000 nemocničních lůžek, z toho 200 je charakteru jednotek intenzivní péče, z nichž 50 je vyčleněných JIP pro popálené. Na lodi je 12 operačních sálů, kde za pozornost stojí drobný, ale velmi důležitý technický detail. Podlahy sálů jsou uzpůsobeny tak, aby stále držely horizontální rovinu, tedy i při houpání lodi na rozbouraném moři; operatéri i další personál sálu má „pevnou zemi pod nohama“. Comfort je zařazena v sestavě americké 6. námořní flotily a vždy je součástí zdravotnického zabezpečení velkých operací. V době, kdy kotví v přístavu, na ní v pravidelných intervalech cvičí lékařský a zdravotnický personál v záloze, který i tímto způsobem udržuje připravenost lodi k nasazení. Pohotovost k vyplutí musí být dosažena kdykoli do 48 hodin.

I v době působení v organizační funkci jsem udržoval kontakt s klinickou medicínou a pacienty. Po absolvování poměrně komplikovaného certifikačního řízení americkými orgány jsem měl vyhrazen 1x týdně klinický den na mezinárodní vojenské poliklinice přímo v SHAPE. I s rodinnými příslušníky zabezpečovala přes 6 000 osob včetně dětí. Na poliklinice jsem vedl konzultace a ambulanci plastické chirurgie. Prováděly se zde výkony v lokální anestezii – např. ošetřování úrazů v oblasti obličeje a rukou, operace kožních nádorů, jizev, očních víček, karpálního tunelu, Dupuytrenovy kontraktury a jiné. Operoval jsem kolegy z velitelství včetně několika admirálů a generálů a také jejich rodinné příslušníky. V případě potřeby celkové anestezie jsem mohl díky belgickému civilnímu kolegovi dr. Pierru El Foulymu operovat i v nedaleké civilní nemocnici. Tato aktivita ve prospěch příslušníků SHAPE byla velmi pozitivně vnímána a mně osobně kromě odborného uspokojení přinášela i jisté posílení autority zdravotnické služby v jednáních i s nejvyššími funkcionáři velitelství.

Své působení v SHAPE jsem podle plánu ukončil po nesmírně dynamických a rychle uběhlých třech letech 31. srpna 2002, kdy jsem funkci předal svému následovníkovi, maďarskému brigádnímu generálovi dr. A. Neméthovi. Bylo to období nabitě významnými událostmi (operace na Balkáně, 11. září 2001 v USA), převratných změn ve světě, v politice, vojenství i v rozvoji vojenské medicíny. Dnešní standardy a požadavky na zdravotnické zabezpečení jsou tak vysoké, že výsledky léčení i v polních podmínkách musí být stejné nebo se co nejvíce blížit těm, které by se předpokládaly při léčení ve standardních mírových podmínkách té které země aliance. Jedná se o strategický úkol mimořádně náročný a komplikovaný, k jehož naplnění se vojenské zdravotnictví v rámci NATO poměrně rychle blíží.

Získané zkušenosti jsem mohl využít ve prospěch rozvoje zdravotnické služby armády České republiky, v jejímž čele jsem stál po návratu do vlasti. Velmi přispěly k budování našich polních nemocnic, které působily i v mezinárodních sestavách v Afgánistánu (6. a 7. PN), již zmíněného polního chirurgického týmu v rámci německé nemocnice v Kábulu, i v Iráku (7. a 11. PN). V samém závěru aktivní vojenské služby jsem se podílel na přípravách a organizaci zasedání COMEDS (Committee of the Chiefs of Military Medical Services) - nejvyššího vojenského zdravotnického orgánu v NATO, které se uskutečnilo poprvé v České republice v květnu 2004. Jednalo se o 21. plenární zasedání tohoto výboru, historicky poprvé „v 26“, tedy po rozšíření aliance o dalších 7 zemí.

Prvky a principy vojenské medicíny se nepochybně uplatňují i v civilních podmínkách. Jedná se v zásadě o styčné obory jako jsou urgentní medicína, medicína katastrof, preven-

tivní lékařství, radiobiologie a celá řada dalších. Spolupráce civilních a vojenských zdravotníků musí nutně pokračovat a ještě se prohlubovat, a to i na mezinárodním poli. Jako příklad ze svého nového působišťe mohu uvést nabídku pomoci, kterou jsme po dohodě s ředitelkou FNKV dr. Alušíkovou tlumočili belgickému generálmajorovi dr. Rogeru Van Hoofovi (předsedovi COMEDS) při likvidaci zdravotnických následků obrovské průmyslové katastrofy v Belgii. Dne 30. července u města Ath explodoval v továrním areálu plynovod. Výbuch a následný rozsáhlý požár způsobily smrt 21 lidí, více než 200 osob bylo zraněno, z nich 115 utrpělo popáleniny.

*Doc. MUDr. Leo Klein, CSc.
přednosta Kliniky popáleninové medicíny
3. LF UK a FNKV*

Z mála se dá vykouzlit moc

„Lékař bez hranic“ Zdeněk Rossmann zaváděl v Kongu projekt léčby spavé nemoci

Na medicínu vlastně vůbec nepomýšlel. Teprve když ve Spojených státech pracoval v útulku pro bezdomovce, uvědomil si, že by se chtěl v životě věnovat „něčemu prospěšnému“. Vystudoval proto lékařskou fakultu a loni v srpnu odjel na půl roku s mezinárodní humanitární organizací Lékaři bez hranic (Médecins sans frontières, MSF) do afrického Konga, aby v bažinách a pralesích léčil spavou nemoc. Byla to prý nejlepší práce v jeho životě.

Jak jste se dostal do služeb Lékařů bez hranic?

Jsem takový cestovatelský typ a lákalo mě spojení práce, medicíny, cestování a poznávání cizích kultur. Už na fakultě jsem přemýšlel, že bych někam vyrazil, ale Lékaři bez hranic neberou studenty medicíny, jen lékaře s praxí. Ale když jsem po škole pracoval v nemocnici v Turnově, seznámil jsem se tam náhodou s jednou zdravotní sestrou, která se účastnila několika misí Lékařů bez hranic. Spoustu mi toho pověděla, dala mi na ně kontakt do Vídně, a tak jsem se jim ozval.

Přijali vás jako dobrovolníka. Co to obnáší?

Když projdete přijímacím konkursem ve Vídni, tak vás zařadí do seznamu dobrovolníků a pak čekáte, až vám nabídnou nějakou misi. Pošlou vám e-mail s nabídkou určité pozice, popíší vám, co byste dělal, kde a jak dlouho, a nastíní vám politickou a hospodářskou situaci v dané zemi. Já jsem dostal nabídku na dvě mise a vybral jsem si Kongo. Obstaral jsem si očkování a všechno ostatní, včetně víza a pojištění, zařídili Lékaři bez hranic. Během půldruhého měsíce jsem mohl vyrazit.

Jak se na to tvářili v nemocnici?

Musel jsem dát výpověď. Žádal jsem o neplacené volno, ale nešlo to, takže za mě přijali náhradu s tím, že se tam po návratu budu moci vrátit.

Co bylo úkolem vaší mise?

Šlo o projekt léčby spavé nemoci, která je smrtelná, pokud se neléčí. Lékaři bez hranic provedli v roce 2000 poblíž řeky Konga rozsáhlý průzkum a zjistili, že spavá nemoc je tam velmi rozšířená a místní vláda si s ní nedokáže poradit. Proto v jedné oblasti zahájili projekt léčby spavé nemoci. Ten byl loni dokončen a po něm vznikly další dva projekty - jeden na jihu a druhý, ten náš, víc na severu v bažinách a pralesích nad městem Mossaka, kde neexistují silnice a prakticky žádná pevná země. Logisticky to bylo dost náročné, protože většinu času jsme se museli obejít bez elektřiny a tekoucí vody a místo aut jsme používali lodě.

Abyste mohli nemocné léčit, museli jste je nejdříve najít. Jak jste to dělali?

Prováděli jsme screening, který ve skutečnost tvořil větší část projektu než samotná léčba. Spavá nemoc má zpočátku jen velmi mírné symptomy a v momentě, kdy si jí pacient na sobě vůbec všimne, je už často v pokročilém stadiu. Proto jsme nemohli čekat, že by za námi pacienti chodili sami od sebe, a museli jsme je vyhledávat. Nad Mossakou se slévá do Konga několik řek, které se různě větví a vytvářejí splet' toků. Mezi nimi jsou bažiny a zatopený prales a jediné kousky pevné půdy se nacházejí těsně podle břehů, kde jsou roztroušené rybářské vesnice.

My jsme pluli po jednotlivých ramenech z vesnice do vesnice a vyšetřovali jsme všechny obyvatele. Ty pozitivní jsme svázeli do Mossaky, kde jsme měli vlastní oddělení nemocnice, ale protože cesta pirogou do Mossaky trvala z některých vesnic třeba i týden, pacienti v lehčí fázi choroby jsme shromažďovali do jedné vesnice a léčili jsme je tam.

Jak se lidé stavěli k vyšetření a k léčbě? Nevzpírali se?

Většinou ne. Měli k nám obrovský respekt - jednak proto, že jsme doktoři, jednak proto, že patříme k Lékařům bez hranic, kteří v té oblasti mají vysoký kredit. A taky proto, že jsme běloši. Navíc byla veškerá léčba zdarma, dostávali přiděly jídla a platili jsme jim i dopravu do nemocnice a zpátky.

Mají ve vesnicích nějakého náčelníka, který rozkáže a obyvatelé ho poslechnou?

V každé vesnici je starosta, chef de village, který ale nemá velkou autoritu. Jsou to v podstatě státní úředníci. Často ani nevěděli, kolik lidí ve vesnici žije. Před prezidentskými volbami sice proběhlo sčítání, jenže to neodpovídalo skutečnosti - čísla byla nadhodnocená, aby prezident dostal víc hlasů. Nebo nám starosta řekl, že ve vesnici žije sto lidí, ale pak se ukázalo, že počítal jenom dospělé. Cílem našeho projektu bylo snížit prevalenci spavé nemoci, ale když neznáte počet obyvatel, je těžké vůbec prevalenci vyčíslit.

Váš projekt se soustředil na spavou nemoc, ale co ostatní choroby - malárie, kožní nebo respirační infekce a podobně?

Pokud měli pacienti, u kterých jsme zjistili spavou nemoc, ještě nějakou jinou chorobu nebo komplikace, tak jsme to samozřejmě léčili všechno. Kromě toho jsme provozovali ještě mobilní ordinaci, a zatímco jsme ve vesnici prováděli screening, jedna vyškolená zdravotní sestra, respektive bratr, otevřel ambulanci a tam řešil zdravotní potíže obyvatel: malárii, infekce, zápalý plic, vředy, kožní choroby a tak dále.

Součástí našich aktivit byla i osvěta, takzvaná health education. Všechny pacienty jsme pomocí obrázků informovali, jak spavou nemoc dostanou, jaký hmyz ji přenáší a jak se mu bránit, jaké prostředí je rizikové, jak se choroba projevuje a jak se léčí, co se při léčbě může a nesmí, nežádoucí účinky léků... Když pacienti odcházeli, věděli o nemoci prakticky všechno a mohli referovat ve své vesnici. Myslím si, že takhle dobře nefunguje osvěta často ani u nás. Ti pacienti věděli o spavé nemoci daleko víc než mnozí čeští pacienti o svých nemocech, třeba o vysokém tlaku.

Kolik vás na tyhle všechny úkoly vlastně bylo?

Za plného stavu bylo v našem projektu pět lidí, ale postupně se to měnilo, někdy jsme tam byli jen tři nebo čtyři. V čele stál šéf projektu, project coordinator, což byla mladá Američanka, potom logistik, který měl na starosti zásobování a údržbu, dále laboratorní technik zodpovědný za chod laboratoře, zdravotní sestra a lékař, čili já. Mimo to jsme měli několik desítek místních pracovníků - zdravotní sestry, laboranty, kuchařky, hlídače, lodníky, údržbáře, nákupčí.

Taková menší armáda.

Po stránce organizace ano. Než jsem na tu misi vyrazil, myslel jsem, že to bude improvizované, ale ono to ve skutečnosti bylo velmi profesionální, jak organizačně, tak i medicínsky.

Jak vypadá konžské zdravotnictví?

Něco jako zdravotní systém v Kongu téměř nefunguje (*systém zkolaboval v polovině 90. let po sérii občanských válek - pozn. red.*). Stát zdravotníky už víc než deset let nezaměstnává, proto je v zemi hodně vzdělaných zdravotních sester, které se místo zdravotnictví věnují rybolovu. Lékařů jsem tam moc nepotkal. Pro nás pracoval jeden místní doktor, který studoval v Moskvě a měl poměrně slušnou úroveň, zvláště co se týče tropické medicíny. Ale třeba o civilizačních chorobách toho moc nevěděl.

A jak jste se vy před misí proškolil v tropické medicíně?

Musel jsem si zaplatit v IPVZ týdenní kurs tropické medicíny. Lékaři bez hranic mi pak spolu s dalšími materiály poslali i informace o spavé nemoci a o tom plánovaném projektu.

Když jsem pak přiletěl do Brazzaville, první týden jsem se školil v podobném projektu, který už nějakou dobu probíhá, a teprve pak jsem pokračoval do Mossaky, abych odstartoval ten „svůj“ projekt.

Kde jste v Mossace bydleli?

Měli jsme tam docela velký dům se zahradou, na místní poměry luxusní, ale třeba elektřina tam nebyla. Každý z nás měl vlastní malý pokojík, dost tmavý, takže se tam nedalo nic dělat. Ani na procházku nebylo kam jít - Mossaka je trochu větší rybářská vesnice s jedním barem, kde si můžete dát pivo, a hned za posledními domy začíná bažina. Večery jsme tedy trávili spolu. Občas to bylo trochu náročné, protože se na omezeném prostoru sešly různé národnosti a kultury.

Co konžské klima, jak jste ho snášel?

Docela dobře. Bylo tam vlhko, neustále jsem se potil, i když jsem jen seděl u počítače, a někdy jsem se musel třikrát denně sprchovat. Slunce páliło hodně, ale já jsem byl většinu času v nemocnici, v kanceláři nebo uvnitř lodi.

A moskyti...

Spousta. A spousta malárie. Malárii tam dostal v podstatě každý, já taky. Někdy mě poštípalo třicet čtyřicet moskytů denně. U domu v Mossace jsme měli krásné zápraží, a přesto jsme večery trávili radši vevnitř.

Já myslím, že jste většinu času byl na výpravách.

Ne, větší část mise jsem trávil v nemocnici v Mossace. Výpravy jsem absolvoval tři, dohromady zabraly asi měsíc a byly dost vyčerpávající. Pořád jsme řešili nějaké organizační problémy, bylo hrozné vedro, spali jsme ve stanu v blátě, mraky moskytů, dost jednoduchá strava...

Jaká?

Ryby. Oni mají spoustu druhů říčních ryb, které vysuší, vyudí a pak znovu uvaří a jedí je většinou s maniokem. Maniok chutná jako kyselý molitan a má i podobnou výživnou hodnotu. Pár dnů to jde, ale brzy se vám to přejí.

Říkal jste, že do některých vesnic se z Mossaky plulo třeba týden. Jak jste se při plavbě zabavoval?

Když jsem byl unavený, tak jsem spal. Nebo jsem seděl na horní palubě a díval se na „zelené peklo“ okolo. Občas jsem si četl, měl jsem s sebou učebnici tropické medicíny, anebo jsme prostě hráli karty.

Přivezl jste si z Konga nějaké poučení?

Že i s omezenými prostředky - jak finančními, tak materiálními - se dá udělat spousta užitečné práce. Když člověk improvizuje a neplýtvá, dá se z mála vykouzlit nesmírně moc. A taky

že lidé, kteří toho mají proti nám Evropanům opravdu málo, se dokáží radovat a smát často víc než my.

Vyrazil byste s Lékaři bez hranic na další misi?

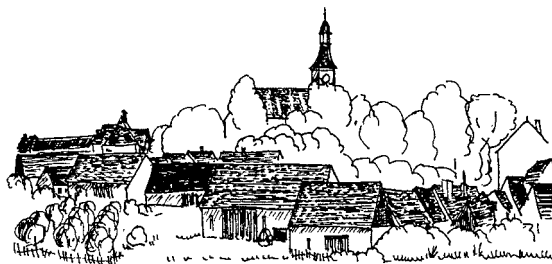
Momentálně ne, protože se ženou plánujeme rodinu a teď bych ji tu nechtěl nechat doma samotnou. Ale nebýt toho, určitě bych vyrazil znovu. Byla to nejlepší práce, jakou jsem kdy dělal.

MUDr. ZDENĚK ROSSMANN

- * narozen v Praze 1973
- * po gymnáziu odcestoval v roce 1993 na rok do USA, kde pracoval v útulku pro bezdomovce v Atlantě
- * v letech 1995 až 2001 vystudoval 3. lékařskou fakultu Univerzity Karlovy v Praze
- * pracoval na dětském oddělení v nemocnici v Liberci a na interním oddělení městské nemocnice Turnov
- * od srpna 2003 do března 2004 pracoval v rámci mise organizace Lékaři bez hranic na projektu léčby spavé nemoci v Kongu
- * hovoří anglicky, francouzsky a německy
- * je ženatý a bezdětný, mezi své záliby počítá především cestování, turistiku a hudbu

*Vít Hlásenský, foto Martin Kovář
Převzato ze Zdravotnických novin č. 33/2004*

Nevojenská a nevládní organizace Lékaři bez hranic se specializuje na akutní lékařskou pomoc v krizových situacích. Založili ji v roce 1971 francouzští lékaři, z nichž většina pracovala v letech 1968-70 pro Červený kříž v Biaffe; poznali tam, že oficiální humanitární mezinárodní pomoc je svázána řadou administrativních a právních omezení, a tudíž při poskytování lékařské péče není dostatečně operativní a efektivní. Lékaři bez hranic získali v roce 2000 Nobelovu cenu míru.

Na studentské vědecké konferenci 3. LF dne 13. 5. 2004 mezi jinými zazněla i práce Jana Procházky na téma „Alternativní medicína jako problém“. Těžištěm studie, provedené na Ústavu lékařské etiky (školitel PhDr. Eva Křížová), bylo následující: Prozkoumat, jak vnímají problematiku alternativní medicíny (AM) lékaři, kteří se zároveň věnují výuce studentů na fakultě; jak ji řeší a jaká vidí východiska.

Respondenti (převážně docenti a profesori 3. LF) spatřují problém AM zejména v riziku zanedbání řádné léčby, obtížné prokazatelnosti, odlišné filozofii a nesourodosti metod AM a také v ekonomických aspektech. Většinu respondentů spíše vadí použití AM namísto indikované léčby, ale nevadí jim v případě komplementárního použití nebo u nevyléčitelných stavů. Více než polovina dotazovaných vyzkoušela některou z metod AM na sobě. AM je považována za užitečnou v průměrné míře 33 %, za nebezpečnou v míře 47 %. Zdůrazňovanými východisky problematiky byly: nutnost výzkumu AM, možnost spolupráce a otevřenost novým metodám. Zmíněna byla též nutnost vyřešení právní odpovědnosti provozovatelů AM a podpora řádné zdravotní péče. Studenti medicíny se s AM při výuce téměř neseznamují, tento fakt část respondentů vnímala jako adekvátní, zatímco někteří jako nedostatečný či nevyhovující.

Prof. MUDr. Cyril Höschl o alternativní medicíně

Pane profesore, já bych jen na úvod řekl, že alternativní medicínou myslím heterogenní skupinu diagnostických i terapeutických metod, které staví na jiných principech než vědecká medicína, u nás je to např. homeopatie, léčitelství, aku-punktura, bylinkářství. Má první otázka k vám zní: V čem spatřujete problém alternativní medicíny?

Snad nejdůležitější problém je, je-li používána tam, kde existují účinné metody VM, které při alternativní léčbě můžou být zanedbány a může to vést k poškození pacienta. Naopak nevidím problém tam, kde je používána adjuvantně, nebo když se k ní nemocní upínají v případech, které nejsou vědeckou medicínou zvládnutelné, jako jsou různé terminální stavy či zhoubná onemocnění.

Tedy jako největší svízěl byste viděl situaci, kdy může alternativní medicína vést k zanedbání vážného stavu a indikované léčby?

V tom vidím jedinou svízěl a možná by se to dalo ještě doplnit o situace, kdy o léčbě rozhoduje někdo jiný, například u dětí. To se netýká jenom alternativní medicíny, ale i odmítání některých léčebných metod různými sektami, např. transfuze krve u svědků Jehovových.

Jak se s tím setkáváte konkrétně vy ve své lékařské praxi?

Kupodivu příliš ne, protože psychiatrie je stranou zájmu hlavních proudů alternativní medicíny. Setkal jsem se často s léčbou např. nespavostí či úzkostí léčitелеm, ale nikdy nedošlo k zásadnímu konceptuálnímu střetu, kdy by otázka zněla buď my, nebo oni, spíše jsme se doplňovali.

A ptají se vás pacienti na váš názor, chtějí např. vaše rady, nebo vám spíše oznamují, co mají v úmyslu, jenom abyste to věděl...

Pacient nikdy nic neoznamuje samoúčelně, většinou očekává nějaké jasné stanovisko (podporu, odmítnutí). Pakliže to neškodí, tak jim to rozhodně nevymlouvám, řeknu jim, co si o tom myslím, že jsem třeba ve většině případů (až na akupunkturu) skeptický, ale že to stojí za to.

Zmínil jste se o akupunkturu. Nemohu se nezeptat – podstoupil jste tuto metodu sám na sobě? A pokud ano, s jakým výsledkem?

Ano, vyzkoušel jsem ji. Spíše s pozitivním výsledkem.

Hmm, děkuji. A jak se setkáváte s alternativní medicínou při výuce studentů?

Prakticky vůbec ne, studenti spíše očekávají, že jim řekneme co je nového v neurověděch a jak vypadá současná psychiatrie. A když budou chtít vědět něco o alternativní medicíně, tak si zajdou jinam.

A jak se domníváte, že by se dala celá problematika (AM) řešit v budoucnu?

Já si především myslím, že by se neměla nějak zvlášť řešit, protože ten souboj vědy s pavědami - to celé je nedorozumění, které se ideologizuje. Logika, to je úroveň, na které se tyto světy nemohou nikdy utkat. Na AM mně nevadí způsob, jakým chápe svět, ale vadí mi, když se podvodně, ve snaze získat klienty a vydělek, halí do roušky vědy a využívá vědeckou hantýrku. Jestliže je někdo doktorem medicíny a vystupuje jako léčitel, tak má vystupovat jako léčitel, a nikoliv jako doktor medicíny, je to asi tak, jako když je básník ještě matematikem.. Jsou to dva světy, i když je pravda, že mezi medicínou a léčitelstvím je kontinuum, protože i současná medicína v sobě obsahuje obrovské množství psychologických a iracionálních prvků, v tom *ars medica* už je to nastíněno: ono celé to ódium a rituály nemocnice, bílé pláště s fonendoskopy kolem krku - to je svým způsobem magie, a i když si to lékaři nechťejí připustit, tak jsou také zčásti léčiteli.

Vraťme se ještě k vaší myšlence, že se zde utkávají dva světy, že jazyk vědy nemůže být jazykem té druhé strany. Jak by se tedy měli tyto „tábory“ spolu bavit?

Alternativní medicína zdůrazňuje působení, které může i fungovat, proč ne, i když z hlediska descarteovské vědy neumíme vysvětlit proč, ale ani na to nemá cenu aspirovat, je to jiný koncept a je také přípustný. Vadí mi, že jedni o druhých říkají, že jsou hloupi, tak to totiž vůbec není, to není otázka toho, že by léčitel byl špatný lékař, on k tomu problému přistupuje jinak; naopak z hlediska tradiční čínské medicíny zase může být diletant lékař, který v kontextu evropské medicíny je schopný a výkonný, ale akupunkturu nezná, zařikávat neumí a jako kouzelník by propadl.

Možná by pomohlo, kdyby tyto ideologické boje ustaly a převážil zájem o pacienta?

Víte, já si myslím, že každá z těchto oblastí musí informovat co nejlépe o tom, co nabízí. Snažit se - a to je úkol vědecké medicíny - pacientovi vysvětlit, jak postupuje a proč tak postupuje a je na každém, aby se na úrovni svého vlastního pochopení rozhodl. Jestliže se někdo domnívá, že mu pomůže křišťálová koule a kočka na rameni, no tak nechť mu pomůže křišťálová koule a kočka na rameni... Naše povinnost není ubírat prostor těm druhým s odůvodněním, že jsou hloupější, ale naše povinnost je ukazovat, proč si myslíme, že máme pravdu, a těm, kterých se to týká, nechat možnost volby.

A myslíte, že pravda je na jedné nebo na druhé straně?

No, to právě nevím... Kde ta pravda je samozřejmě nikdo neví a vědět nebude a já si můžu myslet, že tu pravdu má věda, a nemůžu upírat právo těm, kteří si to nemyslí, kteří to vidí jinak.

A co léčitel a jeho informování pacienta?

Taková - řekl bych zodpovědnější a eticky jaksí integrovanější část léčitelů s vědeckou medicínou nebojuje a když vidí, že je třeba, tak pacienta k tomu lékaři pošle. Rozumní lidé jsou na obou stranách, stejně jako lajdáci a nedouci.

Máte pocit, že by se tato otázka mohla probírat řekněme na půdě lékařské fakulty?

(zamyšlení...) Možná že právě v předmětu jako je lékařská etika pro to místo je, a jinde k tomu není důvod, medicí jsou tu od toho, aby se naučili medicínu. Léčitelé mají své možnosti osvěty, kterou taky činí. My také všude říkáme, co se ví o chorobách, s nimiž zacházíme, jak pokročila diagnóza a léčba, jaká jsou rizika...

Pokud to dobře chápu, tak pacient je ten, kdo si volí mezi dvěma tábory, rozhoduje a vybírá mezi tím, kdo mu co lepšího nabídne...

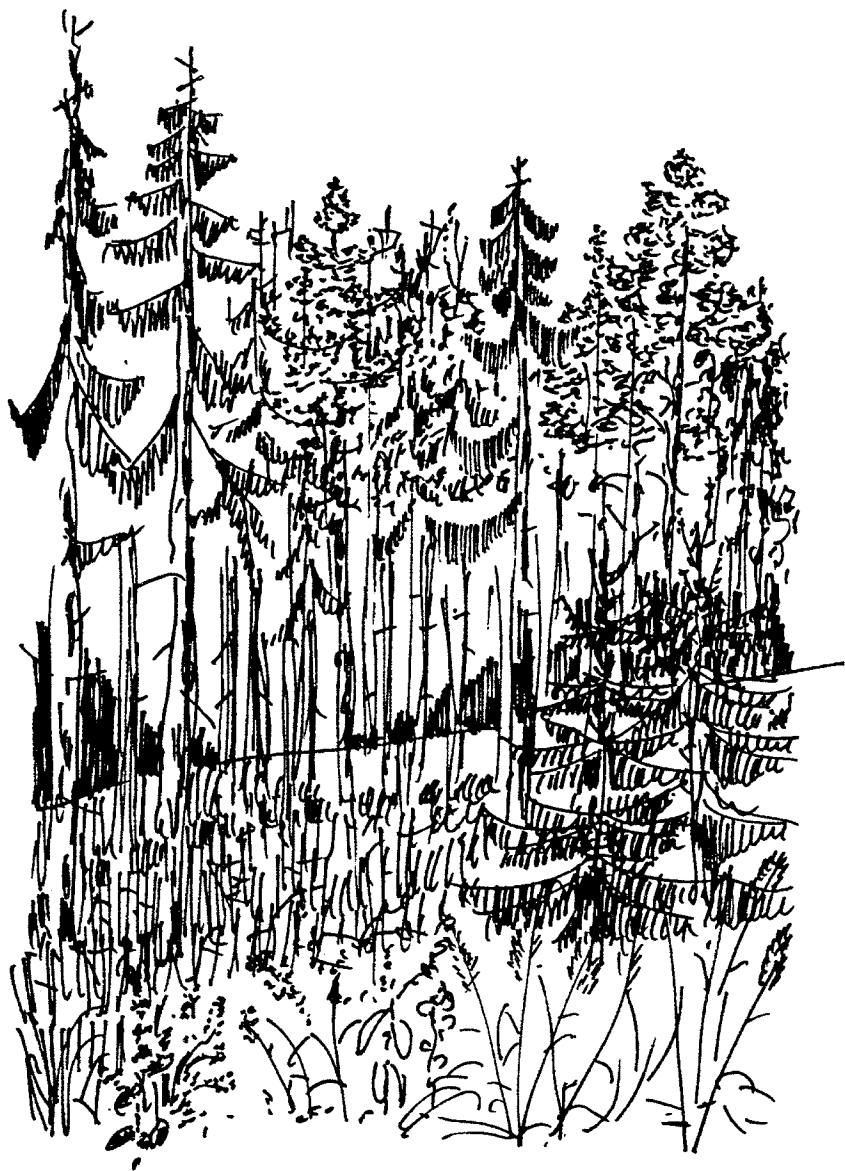
Do určité míry ano a samozřejmě je na zodpovědnosti těch, kteří využívají svého dominantního postavení vůči pacientovi, že ho mohou do té či které pozice víceméně vtlačit, ale dělají-li to bona fide, čili v dobré víře, a hlavně s dobrým úmyslem, tak pak se to dá těžko odsoudit.

Já vám mockrát děkuji za rozhovor.

*Rozhovor vedl Jan Procházka,
student 3. LF UK
a psychologie na FF UK v Praze*

TEXT

VYPRÁVÍ VÁCLAV VĚTVIČKA

Dobrá jitra Václava Větvičky

Václav Větvička: Moje květinová dobrá jitra. Ilustrace V. Větvička.

Nakladatelství Jan Vašut, s. r. o., Praha 2003. Ukázky z knihy

Vandrovní knížka

Už jsem se několikrát zmínil o věčném sporu žuly a pískovce, který tyto tak rozdílné horniny ve mně svádějí. Ta žula reprezentuje kraj mé maminky. Díky pílí mých předků (ale i současníků) se nám podařilo vystopovat vlastní „žulové“ prapředky až kamsi do roku 1650. Jedním z nich byl i můj pradědeček, řeznický tovaryš František Mrázek ze Sedlčan, narozený 3. října 1832. Po něm se nám zachovala Knižka wandrovní aneb Wanderbuch. Na jedné straně jakýsi vnitrostátní cestovní pas a na druhé straně služební výkaz byl vydáván podle císařského nejvyššího patentu z 24. února 1827 a jistě stojí za pozornost. V Naučení stran wandrowních knížek stojí mj. v odstavci 3: *Při wstaupení do díla ode-wzdá se knížka dawateli díla, aby ji u sebe uložil. Při wystaupení z díla dojde dawatel s dělníkem a s wandrowní knížkau k obecnímu předstawenému a udá tam sprawedlivě, jak dlauho dělník w díle byl, a jestli že se obratně, pilně a věrně zachoval, také tyto vlastnos-ti dosvědčí. Jedno i druhé zapíše obecní předstawený do wandrowní knížky.*

A teď pozor, všimněte si té tolerance a vlastně ochrany dělníka:

Kdyby wysvědčení stran těch vlastností nemělo býti dobré, zapíše se jen, jak dlauho dělník v díle byl, nebo co se wysvědčení o zpozorowaných vlastnostech dělníkových dotý-če, toliko to, co mu jest k prospěchu....

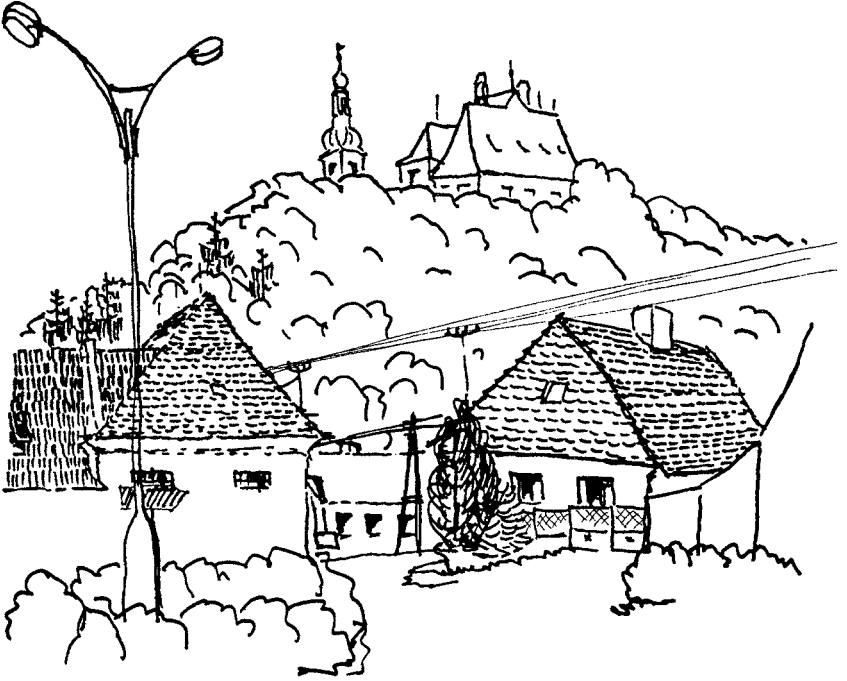
Zkrátka – jestliže se nějak zaměstnanec se zaměstnavatelem nepohodli, nemohl se za-městnavatel mstít nevhodným posudkem.

Podle zápisů v knížce vandroval pradědeček od roku 1853 do roku 1855 a z Votic vyrazil od řezníka k řezníkovi přes Terezín, Teplice, Chomutov, Josefov, Brno do Lince, kde pobyl nejdéle, hned u 4 mistrů řeznických. Pak se usadil v Sedlčanech, oženil se v roce 1856, 21. srp-
na 1857 se mu narodil můj dědeček a 24. února 1860 náhle zemřel na tzv. chrlení krve.

Papíroví mojšlové

Nevím, čím to je, ale svou podstatou jsem muzejník. I můj syn zatím bez ladu a skladu sbírá a ukládá to i ono (to to jsou stará kola, to ono kameny a další). I moji žulová a pískov-cová předkové byli svým způsobem muzejníci či papíroví mojšlové, jak krásně vymyslel Petr Bezruč. A tak máme ve svých pokladech i filatelistické lahůdky (ovšemže ekonomicky bezcenné) – dopisy mého žulového dědečka Mrázka panu mlynáři Havlíčkovi z Měšetic a jeho spanilomyslné dceři, velectěné slečně Kateřině. Kateřině ze mlejna.

Jsou to takové malé čtvercové obálky, c. k. známka je nalepena vzadu, tam, co se sklad-ba obálky kříží, a razítka jsou na nich jako vysoustruhována. Inu, tehdejší pošťáci měli ruce

pádné, to nebyl žádný stroječek, kterým vaše psaní protáhnou a natiskne se rozmazaný červený proužek, ovšemže s dobře čitelnou reklamou na to či ono.

Tak třeba 17. prosince 1883, to bylo dědečkovi 26 a půl:

Předrahá Katuško,

Jak velice Jste mně, má drahá Katuško, tímto v dopise sděleným ujištěním o své upřímné náklonnosti oblažila, nedá se ani vypsati, až ústně vše Vám sdělím a ještě vřele poděkuji... Povždy, kdykoliv jsem odhodlán byl, Vám mou poklonu složit a s Vámi se potěšiti, bylo mi počasí příznivo. Dnes však mi osudný déšť a okluzká cesta nepřála, a to právě, kdy jsem tak, jak nikdy dříve před tím po tom nevýslovně toužil, abych se s Vámi, milovaná Katuško, potěšiti mohl....

Jéje, to byla doba. Žádné „z jedny vody šup na plot“.

A druhé poučení: ta zima v roce 1883 asi taky nebyla moc bílá jako ty nedávné prosince a ledny...

Anonym

My Češi jsme takoví starostliví. Tedy především, pokud jde o sousedovo. Takoví, co se na nás jednak hodí, že nepovíme, co nevíme, a jednak takoví přející, patrně podle onoho vtipu o koze, co si přeje, aby sousedovi chcipla.

Před chvílí jsem citoval ze 113 let starého milostného dopisu mého tehdy budoucího žulového dědečka mé budoucí žulové babičce. Takových dopisů, jimiž se tehdejší mladí k sobě pomalu přibližovali, existuje řada. Už se to i veřejně vědělo, že Frantík Mrázků chodí do Měšetic do mlejna a že tam je dobře vítán. A tak nastoupila česká povaha: jednoho dne dostal můj mlynářský žulový pradědeček dopis ze Sedlčan. Budete se divit, ale i ten máme schovaný. Je z 1. listopadu 1885.

Milý pane Mlynáři, tam stojí napsáno, jak jsem se dozvěděl, chtějí prý dát jejich slečinku dceru panu Mrázkovi, ale poslechnou upřímnou radu a ještě si to rozmyslejí. On je moc hodnej jak ho znám, ale ta jeho matka a sestra, ty jsou zlí, a u těch by se neměla dobře. Podívají se do knih, co je dluhů a co ještě mimo toho. Ten kšeft není taky jeho, tady už mu žádný nechtěl pujčit. Pan Dort si taky jeho sestru nevezal, když se dozvěděl, jaké to je klepavé plemeno, bál se jich... O tomhle psaní se nikde nezmiňujou, taky se pod to raději nepodepisuju....

No uznejte, není to hezky české?

Mlynáři

Sedlčansko a celý Vltavský kraj je protkán jemnou pavučinkou potoků a říček, a protože to byl a je kraj zemědělský, byla síla vodních toků jaksepatří využívána. Mlýnů byly v kraji desítky. Jmenovaly se podle osad (Smilkovský), podle nadřzovacího rybníka (Mastník či Mastnický), podle polohy (Podhrázký), podle zařízení (Valcha, Pila) a nejčastěji podle majitelů jako ten pradědečkův, Havlíčkův v Měšeticích. Ostatně v obou větvích mých žulo-

vých předků, dědečka i babičky, byli mlynáři. A jak uváděly dobové záznamy, vypadali asi tehdejší páni otcově stejně jako pan Smoljak ve filmu Na samotě u lesa: měli placatou zamoučenou čepici a byla s nimi legrace, i když byl náhon suchý. Jak taky ne, když řada scén byla natočena právě v tomto kraji a v komparsu si tam zastatovala taky jedna z mých tetiček. Takový mlýn v lukách na mírném potoce se zpravidla označoval slůvkem drnčák a jeho vodní síla, kdysi vyjadřovaná v koňských silách, nebyla velká: nejčastěji tak 2 až 5 HP, výjimečně víc. Mlýn mého pradědečka v Měšetících byl dvoukolový a měl sílu 7 koní, ale byly i mlýny se silou 15 i 30 koní. Tenhle mlýn mého pradědečka vstoupil i do českého literárního místopisu: jezdil sem na prázdniny (např. roku 1829) jistý Ignác Mácha, známý později jako Karel Hynek Mácha, a celé dny a noci pak proseděl na zřícenině hradu Zvěřinec. Do Havlíčkova mlýna chodil na oběd. Máchova rodina totiž pocházela ze zdejšího kraje, ze dvora č. 24 právě v Měšetících.

Ačkoliv to slušnost a pravidla nedovolovaly, bylo obecně známo, že mlynáři mlečům vždycky tak trochu usypávali. A říkalo se, že tradiční tříkrálový zápis na futře dveří K+M+B vlastně znamená Každý mlynář bere. Mlynáři se ale ohrazovali: KMB znamená každý mlynář blázen, který málo bere.

Jak je ten svět malý

Nerad bych byl podezříván, že vás zahlcují příběhy vlastní rodiny – konečně, vždyť právě vy máte své vlastní osudy. Jenomže něco z toho všeho má i jakousi obecnou platnost.

Moje sedlčanská žulová maminka byla poslední ze sedmi dětí a po celý život působila jako učitelka. Jedno z prvních míst, na které nastoupila, byla zatímni nebo zastupující učitelka v Kosově Hoře u Sedlčan. Máme v naší sbírce starých lejster všechny její celoživotní žádosti o místa – i odpovědi okresních školních rad a úřadů. Tu příznivé, tu odmítající. Bylo těsně po první světové válce a přesto byla o učitelská místa nouze. A když byla, nebyla valně honorována, ani tehdy. Posuďte sami: ve školním roce 1918/1919 činil roční plat takové mladé učitelky 1100 korun, a protože byla jen zastupující učitelkou, byla jí přiznána roční odměna celých 548 K. K tomu jí vedení školy doporučilo poskytovat nouzovou výpomoc 168 až 240 K a nákupní příspěvek 154 K. Já vím, tehdy byla opravdu houska za 20 haléřů, ale přesto...

Na celé věci je tak trochu kuriózní to, že zastupujícím správcem školy, který jí výši platu i výpomoci tehdy v Kosově Hoře určoval, byl pan učitel Kšanda a já, když jsem o desítky let později nastupoval na biologickou fakultu, tak jsem byl přijímán a zapisován Zdenkou Kšandovou, vnučkou někdejšího šéfa mé maminky. Inu, jsme asi opravdu všichni z jedné vesnice nebo příbuzní po čepici.

U pramenů Vltavy

Řeka Vltava, matka českých řek, je jako zlatá šňůrka vetkaná do naší země. Na ni jsou jako korálky navěšeny mlýny, samoty, vesničky a města – i místa nevšedních přírodních krás a hodnot.

Musím přiznat, že můj obdiv ke Smetanově Vltavě je až nekritický – i když, kdo ví, jak to s ním a řekou bylo! Nicméně kdykoliv zaslechnu její tóny, přinejmenším každého 12. května, tak to nějak nezvládnou a zvlhnou mi oči. Říká se, že Smetana snad tu řeku musel celou projít – a já jsem si myslel, že jsem byl po něm druhý. Ale ne, že bych v ní a kolem ní opravdu znal každý kamínek – ale uměl jsem ji zpaměti dost a při té Smetanově Vltavě jsem si řeku vybavoval po svém, intenzivně a možná nostalgicky. Ostatně jsem na tom stejně jako Mirek Horníček. Taky jsem rád dojatej.

Do studia jsem si tehdy s sebou vzal malý věneček. Nebyl z květin, ani z rozmarýny. Byl z ostnatého drátu. Byl odstřížen z pověstného oplocení naší země v roce 1990, jen kousek od pramenů Vltavy.

A teď si představte, že díky tomu, co se přihodilo, jsem poprvé v životě uslyšel na vlastní uši ty první tóny spěchajících potůčků, které později splynou do ústředního motivu Vltavy – a mohl jsem sáhnout do prvních kapek řeky, jejíž vodou jsem před mnoha lety byl pokřtěn.

Patří to k mým nehlubším životním zážitkům.

Ten kousek ostnatého drátu by měl mít každý z nás před sebou na stole.

Abychom nezapomínali.

Cesta po řece

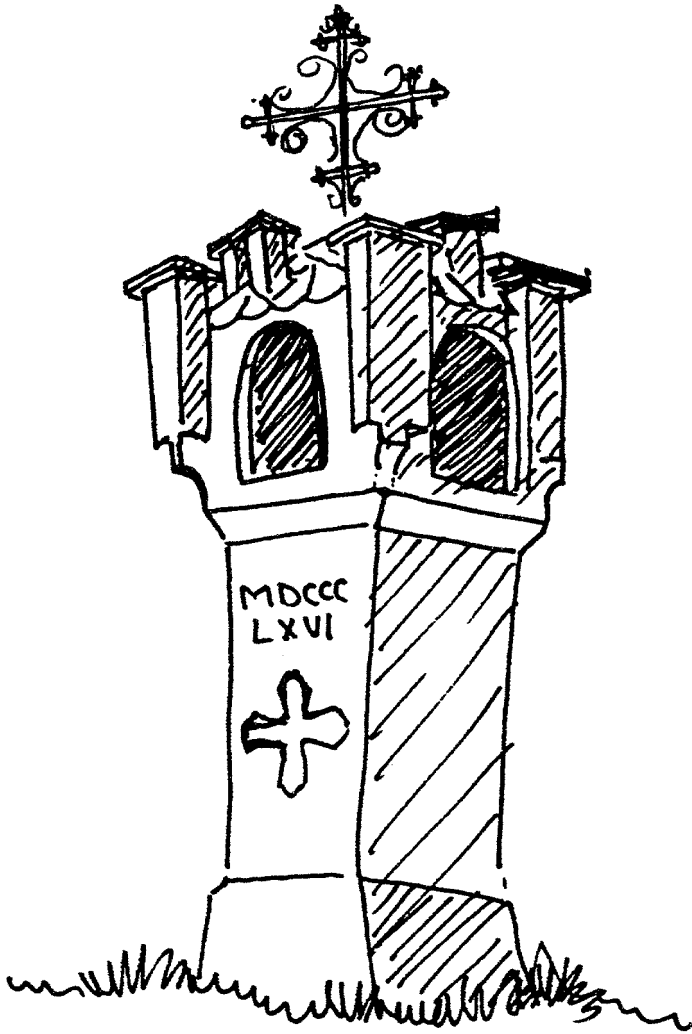
Vltava je, či spíše byla vyhlášenou vodní cestou. Svobodnou silnicí po vodě, tak byla označena mým jmenovcem, samotným knížetem Václavem, a tento výrok nebo snad příkaz se datuje, považte, už do roku 920, tedy někdy na samotný začátek jeho vlády.

Že i na svobodě se dá vydělat nebo vydělávat, k tomu nedospělo jen současné tržní hospodářství. Už po necelých 170 letech od Václavova vyhlášení svobodné plavby po Vltavě jeho následovník Vratislav II. zavádí v pražském Podskalí vybírání mýta či cla za onu teď už tzv. svobodnou plavbu. Z každého připlaveného pramene a voru se od roku 1088 vybírala pod Vyšehradem výtoň – však se tam tak říká dodnes.

Za necelých 50 let potom bylo dalšímu Přemyslovi Soběslavu I. výtoňského cla málo a od roku 1130 zavedl vybírání dalších říčních cel – a upravil i předpisy o plavení vorů po Vltavě. I s vory a jejich stavbou mám za lubem vás seznámit.

Sto jedenáct let po zavedení Vratislavovy výtoňě v roce 1199 se objevuje první doložená zmínka o pražském Podskalí – a o povídání o něm vás taky neošidím.

Zatím nejmoudřejší z mocných, původně Václav a později Karel, toho jména IV., zrušil roku 1366 do té doby platná mýta a cla na řece, nařídil, aby všechny jezy na Vltavě byly postaveny tak, aby nebránily plavbě a měly propusti široké 20 loket (12 m), a ustanovil, aby na Výtoni pod Vyšehradem, někdejší Bilině u ústí Botiče (a obdobně na jiných vysloveně jmenovaných místech) „... se dávalo od deseti dlouhých dřev jedno dřevo dlouhé a od dvaceti vorů, z nichž každý deset krátkých dřev měl držeti, jedno dřevo krátké a k těm dřevům, která byla vytínána z pramenů (tedy z výtoňě), bylo připláceti od svatého Jiří (24. dubna) do svatého Petra a Pavla (29. června) dva halíře a v ostatek roku tři halíře...“

Z plavby, přepravovaného dřeva, kamene, z ledu – zkratka z řeky byli živi nejen plavci a pobřežní – ale i oni mocní.

Osudy lesů

Brzy po soutoku Vltavy s Lužnicí se řeka znovu zařezává do hlubokého údolí, kdysi plného přejejí. Vysoko na skalách tam čněly dvě dominanty kraje – hrady Zvíkov a Orlik.

Okolní dramatické skalnaté svahy však byly v 17. a 18. století násilně odlesněny a svahy pak byly ponechány jako pastviny.

Schwarzenbergové v 19. století byli jiného názoru, a tak mohl Augustin Kačírek v roce 1877 v popisech knížecích lesů konstatovat:

„Na pravo jest jihovýchodní stráň, která na začátku tohoto století jako holá skála nezalesněnou zůstala. Avšak láska, která vlastníky panství Vorlíku až do nynější doby k lesu víže, přemohla všechny obtíže, které se přeměnění této holé skály v cestu stavěly. S neobyčejným úsilím... byla země v koších donášena, akáty a křoviny k upevnění zeminy vysázeny, až skály, druhy holé, staly se schopnými rozličné listnáče udržeti...“

Tak takovou mravenčí práci pro budoucnost bych chtěl dnes taky vidět.

Plavení dřeva

Plavení dřeva po řekách je patrně nejstarším způsobem jeho přepravy na delší vzdálenosti. Krátké dříví se plavívalo volně, ale pro dlouhé dřevo byla užitečnější voroplavba, plavení ve vázaném stavu. Vor bylo možno ovládat, zatímco volně plavené klády mnohdy způsobily velké nesnáze, když se zachytily o nějakou překážku, uvízly a začly zdržovat vodu.

Jenomže sestavit takový vor bylo skutečné umění. Fortelu bylo třeba víc než síly – vždyť na práci těch, kteří vor sestavovali, záviselo bezpečí a často i životy plavců.

Vltavští plavci na to měli bezmála tisíc let: písemná zmínka o voroplavbě je datována sice do roku 1316, ale vory se plavily po řece jistě a nejméně již o 300 let dříve. Za tu dobu se nejen vyvinulo dokonalé řemeslo, ale i zvláštní jazyk či spíš názvosloví. K jazyku patřilo například i to, že plavci plouli, připlouli, doplouli, vyplouli – a ne pluli či připluli, jak mi upravovala text paní redaktorka v Týdeníku Rozhlas.

Všechno, co souviselo s vory, jejich stavbou i plavbou, mělo svůj přesný název a patřilo ke každodennímu životu – přestože nám to dnes zní tak trochu romanticky. A nostalgicky, to možná víc.

Tak třeba základní jednotkou voroplavby byl pramen. Pramen vznikl spojením, svázáním několika vorů za sebou do řady a zdá se, že výklad slova je jasný – i o vlasech se říká, že jsou svázány do pramenů, pramínek vlasů potají uštíhoval pan Suchý a kladl si ho, on blázen, pod polštář. Jenže – co když je to jinak? Což je-li v onom prameni slyšet německé der Prahm – které zůstalo i v našem prám, pramice. Vždyť voroplavbě se také říkalo Prahmenflösserei. A jestliže tak frekventované a vřité slovo, které zná každý vodák, totiž šlajсна,

správně vorová propust, je odvozené z německého Schleuse, tak proč by i ony prameny neměly stejný, tedy německý původ?

Než se pobřežní vůbec mohli pustit do stavby vorů, bylo třeba dřevo v lese vytěžit a přiblížit. Jak mi říkal pan Opálecký, Vltavan z Purkarce, dřív se těžilo dřevo jen v zimě, když bylo bez mízy. To především zaručovalo kvalitu dřeva. Důležitá byla také úprava plavebního dřeva – už přímo v lese. *Kornina*, kmeny v kůře (v borce), se plavily jen zřídka. Většinou byly *vořesané*, tj. odkorněné, a *voltzané*, zbavené suků. K tomu sloužila zvláštní sekera *ryčka*, někde zvaná také *šorna*. Klády se také upravovaly na požadovanou délku a podle délky (a samozřejmě i podle druhu dřeva) se také třídily. Šesták, sedmák, dvanáctka, v-osumnáctka – tak se také nazývaly jednotlivé vory právě podle délky klád. Klády se dopravily na *vaziště* a rozříděné se uložily do *šár* nebo *šárů*. Tam čekaly připravené do časného jara, kdy nastoupily party plavců, schopné vory sestavit, svázat – a splavit, splout.

Nejdříve (pokud to neudělali pobřežní již při tzv. *vyušení klád v lese*) bylo třeba v čelech klád sekerou *kladářkou*, jinde zvanou *ošeňáčkou*, *oušeňáčkou* nebo *děrovkou*, vysekat otvory, jimiž se protahovaly *vořiny*. Vořiny patřily k nejdůležitějším stavebním dílům voru: byly to tenké dubové nebo habrové kmínky, někdy i březové nebo smrkové, pečlivě ohlazené a dlouhé asi 6 m. Ty se provlékaly oněmi *ušněmi*, otvory asi 25 cm vzdálenými od čela klády. Když byl přesný počet klád navlečen, vořiny se napevno zaklínovaly. Čelo každého voru tedy bylo úzké – tak úzké, jaké byly šlajсны na řece, zatímco druhé, širší konce byly vázány houžvemi poněkud volněji, a někdy krajní klády byly jen na dlouhém úvazu. Zadek mohl být podle slov pana Opáleckého třeba i 9 m široký, ve šlajsně se to srovnalo, ale předeek musel být široký tak, aby se do šlajсны vešel. Zadek se vázal na tzv. *dlouhý houžve* a někdy se krajní klády vůbec nevázaly, jen se táhly. „*U šlajсны byly náběhy, který klády vytlačily nahoru, a když se šlajсна projela, tak se dříví zasejce srovnalo. Jen prostředních šest osm klád se vázalo uprostřed pevnějš, to kvůli přechodu z voru na vor,*“ říkal mi pan Opálecký.

Samozřejmě že stavba voru nebyla tak jednoduchá, jak jsem právě popsal, jenomže to by vydalo na dlouhé povídání. Ne nadarmo byl vrátný nejen zkušený, ale především přísně zkoušený člověk, než mu byl vydán patent k plavbě.

Houžve

Už jste slyšeli o někom říkat, že je houževnatý?

A víte, z čeho to pochází?

Plavci při sestavování vorů nemohli spoléhat na provazy nebo dráty. Kdepak, *dřevo se vázalo – zase dřevem*. Houžvemi. A *houžev* – to prý bývala královna voroplavby. Byl to nejdůležitější spojovací materiál, na něm závisel zdar plavby, osud a někdy i životy plavců.

Houžve se připravovaly z mladých smrků, ale i jiných stromků 1–3 m dlouhých. Řezaly se v zimě, kdy byly bez mízy. Očistily se od větví a suků a asi 1 m vysoko nad přiměřeným ohněm se napařovaly. Napařené se natáčely na tzv. *roubiky* nebo *knitly*, pevné, asi 1 m dlouhé hole. Byla to práce velmi náročná na fortel i sílu. Silnějším koncem se kmínek stromku, budoucí houžev, zasadil do otvoru v silné kládě a zaklínkoval a kmínek stromku se natáčel

na roubík a pak s ním plavec otáčel na obě strany, až se uvolnila vazba dřeva a pletiva povolila. Houžve, teď už se nedalo hovořit o kmíncích, nesměly mít nezměklé, pevné konce, tzv. *koniky*. Upravené se skládaly do otýpek zvaných *panenky* po 25 kusech (kdysi po půlkopách, po 30) a před použitím k vazbě voru se 10–12 hodin máčely ve vodě, aby byly vláčné a nelámaly se.

Byly to skutečně dřevěné provazy – a dřevo se opravdu vázalo dřevem.

Třídily se na malé, asi 1,5 m dlouhé, tzv. *stříhové*, a velké, 2–3 m dlouhé, tzv. *šrekovice*.

Další houžví byly tzv. *šlahouny* připravené z delších kmínků a stáčené jen na slabším konci. Dlouho se používaly k úvazu pramenů ke *stanu*, než byly nahrazeny konopnými lany.

Sestavování pramenu a plavba

Sestavování pramenu bylo stejně důležité jako všechny další úkony – od porážení dřeva až po plavbu.

Pět, někdy i sedm vorů tvořilo pramen. Takový pramen mohl obsahovat 80–130 krychlových metrů plnohodnotného dřeva. Plavením se zvyšovala kvalita dřeva, dřevo nemělo „brouka“ a podobně. Sestavení 130 m dlouhého pramenu trvalo dva až tři dny.

První vor se jmenoval *předák*, předáková tabule nebo taky *vrátenskej* vor. Jeho pravá strana ve směru plavby byla *pacholčí*, levá *vrátenská*. Vrátný, jakýsi kapitán pramenu, obsluhoval levé přední veslo, druhý plavec pravé. Druhý v pořadí byl tzv. *slabák* nebo pacholčí vor, třetí byl *šrekovej* (byla na něm jedna z brzd). Další vory neboli tabule neměly zvláštní názvy, říkalo se jim „ve střídě“, jen předposlední byl zadní šrekovej a byl na něm zadní šrek – brzda, kterou tvořila kláda 3–7 m dlouhá, kolmo zapouštěná a zatloukaná pod vor do dna řeky. Poslední tabule se jmenovala *zadák* a byla opatřena jedním veslem jako kormidlem.

Předák byl nejdůležitější vor. Musel být z nejsuššího dřeva, nejpevnější a nesměl mít *škoule*, mezery mezi kládami. Musel být také poměrně těžký, těžší než ostatní, aby vydržel ránu, tj. tlak zadních vorů při projíždění propustí. Mezery mezi vory byly tzv. *stříhy*. Ty umožňovaly, aby celý pramen snáze proplouval zátočinami řeky.

K ovládní voru patřila *vesla* – levé vrátenské, pravé pacholčí. Sloužila k řízení pramene a byla obrácena listem, tzv. *perutí* po vodě ve směru plavby. K ovládní pramenu patřila také *opačina*, veslo, které směřovalo proti proudu na druhé tabuli, na slabáku. Za vysoké vody se přidávalo ještě třetí přední veslo mezi vrátenské a pacholčí.

Pro odpočinek plavců na klidné vodě posloužila *stolička* u vesel na předáku. Na slabáku, pacholčím voru byla kuchyně, někdy také otevřené ohniště na vrstvě hlíny a drnů; na něm nebo na dalším bývala plachta, pod níž mohl na klidné vodě jeden z plavců odpočívat a pramen řídit jen dva plavci. Otevřený oheň také sloužil za šera nebo při nočním kotvení jako signální osvětlení.

Z Purkarce bývaly prameny osazeny zpravidla jen třemi plavci, ale na horní Vltavě plně zatáček bylo třeba plavců i pět nebo šest.

A víte, co to je *ráz*? To není jen první doba při počítání, ale plavba pramene z vaziště na místo určení s jednou posádkou včetně zpáteční cesty (pěšky!) na původní vaziště. Za příhodných podmínek, kdy posádce mezitím pobřežní připravili další pramen, absolvovala posádka někdy až 50 rázů do roka, plavíc se od zámrazu do zámrazu.

Na každém prameni musela být firemní značka – zpravidla plátěná, bílá, s předepsaným písmem. Bývala na druhém voru, na slabáku. Majitel byl označen červeným písmem, vrátný černým. Na tzv. lyskách na kládách bylo vyznačeno číslo pramene, číslo voru v prameni, délka voru, počet kusů ve voru a případně i počet nákladu na voru.

Podskalí

Když se řekne Podskalí, tak si většina obyvatel této země vybaví to své: Podskalí měli všude tam, kde u nějaké osady byla skála – a pod ní pár chalup. Podskalí byla samostatná obec na Vltavě, sotva 5 km pod Orlíkem, s hospodou a se šlajsnou, která se i na kánoích projížděla vestoje, Podskalí jako místní část neměla jen Praha, ale i vesnička Brtnička – jeťomže tamním se neřikalo Podskaláci jako těm pražským, ale Podskalovi. Dodnes.

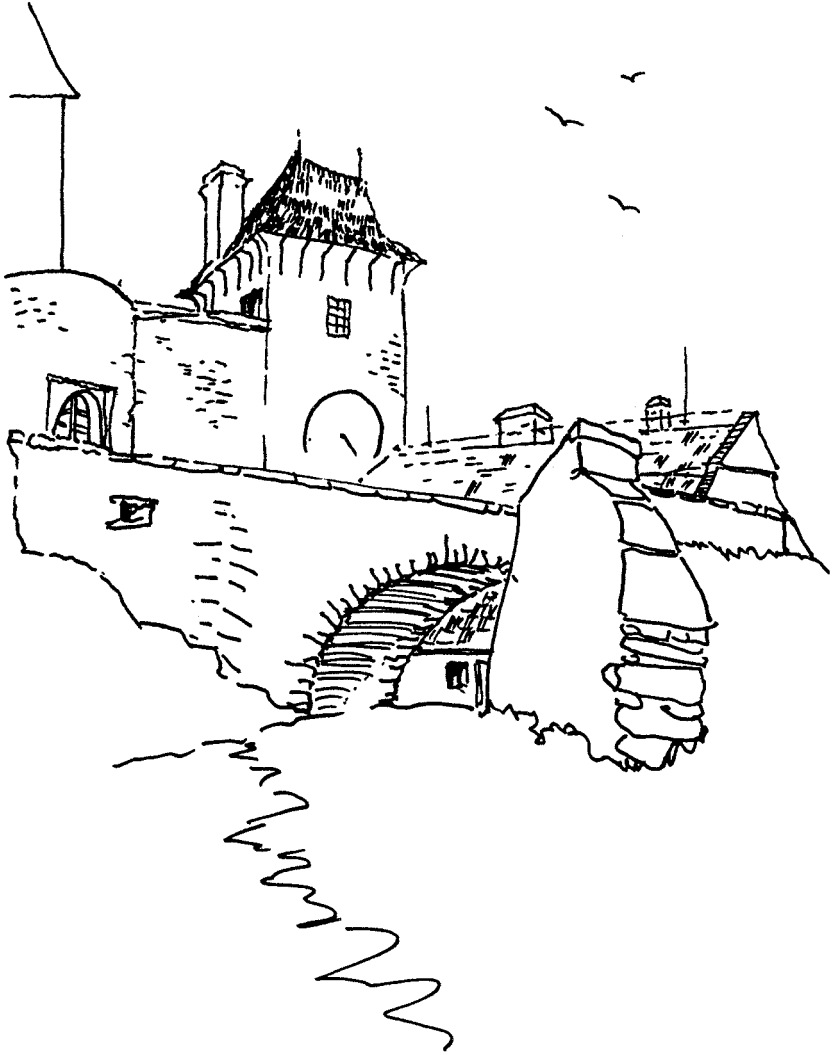
Když se dnešního Pražáka zeptáte, kde je či bylo pražské Podskalí, možná že si vzpome-
ne na celnici na Výtoni, u železničního mostu a ono Podskalí bude hledat někde okolo Vyšehradského tunelu. Pod vyšehradskou skálou. Chyba lávky. Vyšehradská skála už nepatří-
la k Praze, ale k Vyšehradu, tehdy samostatné obci. Hraniční „řekou“ byl na jihu Botič.

Pod jakou skálou tedy to pražské Podskalí bylo?

Pravý břeh Vltavy mezi ústím Botiče a pozdějšími Šítkovskými mlýny tvořil z velké části vltavský náplav, usazeniny hromadící se tady po celé mladší čtvrtohory, jak mě poučil můj geologicky orientovaný syn. Na těchto usazeninách brzy vznikla osada, pro niž byla Vltava nejen západní hranicí, ale hlavním zdrojem obživy.

Východní hranici tvořil vyvýšený skalnatý terén, který měl v půdorysu tvar velkého S. Skal-
ní ostroh s převýšením až 20 m z drabovských křemenců spadal na severu téměř až k řece
a táhl se od dnešní ulice Na Zbořenci (to podle někdejšího zbořeného kláštera) ke kostelu
svatého Václava v dnešní Resslerově ulici (to je ten gotický, s vysokou podezdívkou a galerií
v ní) a dále k jihu, a býval nazýván Zlatou neboli Břežskou skálou. Stával tam kdysi hrádek
Zderaz, co po něm zbyla ulice Na Zderaze či hrádek krále Václava IV. Tam skalnatý ostroh
ustupoval poněkud k východu a vytvářel jakousi vnitřní kotlinu a stácel se ke kalce, na niž
byl postaven farní podskalský kostelík svatých Kosmy a Damiána, u něhož byl později vybu-
dován klášter Na Slovanech (dnešní Emauzy). Odtud terénní vyvýšenina pokračovala k vý-
chodu. Tento ostroh rozděloval staré Podskalí na dvě části – severní, menší okolo kostela
svatého Václava a někdejší studánky Pučky, a jižní, otevřenější, s hustějším osídlením a mno-
ha kostely (svatého Bartoloměje, svatého Ondřeje a svatého Michala na Slupi se nezachovaly,
Panny Marie na Trávníčku a Nejsvětější Trojice stojí dodnes) až do oblasti Slup, jak se nazý-
valo okolí nivy Botiče.

Ze severu vedly do Podskalí dvě ulice: dolní, bliž k vodě, a horní, tzv. Psí (nad Pučkou,
dnešní Václavská ulice).

Vypovědět historii Podskalí, která doloženě začíná první písemnou zprávou z roku 1199 či možná už 1178, by ale bylo delší než vysvětlení, kde staré pražské Podskalí bývalo. Bylo ale samostatným sídelním útvarem s typickými řemesly a ještě typičtějším jazykem. Sláva a výjimečnost Podskalí zanikla přenesením obchodu s dřevem za Císařskou louku, asanací a úpravou nábreží při výstavbě mostu Palackého 1876 a dalšími asanacemi v letech 1910–1914 dokončenými v roce 1924. Posledními kamennými pamětníky jsou celnice na Výtoni a kostelík Kosmy a Damiána v areálu Emauz.

130 let Vltavanu

A tak jako národ náš z dřimoty se probudil, zabřesko se i v srdcích některých synů našeho Podskalí, kteří úsilovně pomýšleli na to, aby Vltava proměnila se v otce Vltavana, který by nemocné syny podskalské neopouštěl, zemřel k poslednímu lůžku doprovázel a zmrzačené hojil, vetché oudy podporoval a tak od nouze pomáhal... a tak spolek Vltavan povstal a k jiným spolům v naší milé vlasti se přidružil...

jsou úvodní slova z první Památné knihy spolku Vltavan z roku 1871.

Spolky, společnosti ba i strany vznikají z různého popudu a podnětu a na různých místech. Někdy dokonce i v hospodách a restauracích, včetně těch zahradních pod různými stromy nebo u takových stromů.

Podpurný a svěpomocný, spolek Vltavan vznikl 11. června 1871 v hospodě U Hejduků v pražském Podskalí z iniciativy ne-podskaláka Václava Petra (prvního čestného člena Vltavanu) a asi 80 přítomných podskalských plavců a pobřežných.

Z prvních stanov vydaných v roce 1871 mj. vyplývalo, že, *...nemocný za zprostředkování výbora, který se o stavu nemocného sám přesvědčiti musí, dostane týdně 2 zlaté po třináct neděl... starému a práce neschopnému členu, kterýž do pokladny úplných deset let platil, vyplatí se každý týden 1 zlatý a 10 krejcarů, a zemřel-li člen, buďsi kdekoli, vyplatí se pozůstalým od pokladníka Vltavanu 15 zlatých k slušnému pochování zemřelého...*

Tahle vzájemná pospolitost a soudržnost, třebaže dnes už samo plavecké řemeslo zaniklo – s výjimkou plavců v posádkách dnešní pražské flotily – byla cítit i na setkání plavců a Vltavanů na oslavách 130. výročí založení spolku, které podskalský Vltavan 16. června 2001 uspořádal. Ta tam, alespoň na oněch několik hodin, byla dnešní, tolik zdůrazňovaná individualita, vykládaná prostým „starej se každý sám o sebe...“ s podtextem „do cizího ti nic není“. Naopak tu převládla ryzí človehčina, hřejivý pocit, jistota, že ať se stane cokoliv, nejsi na světě sám, a že ona magická fluoreskující bedna, televize, ještě všude nenhradila osobní, lidský kontakt a ono vědomí sounáležitosti.

Kroj

Hned na samém začátku se Vltavani – Vltavané? – rozhodli pro společný kroj. Jeho navržením pověřili Šimona Orazského, ale dodnes existují dvě verze, dvě múzy či inspirace, které Šimonu Orazskému byly jaksi k ruce. Na takovou variabilitu jsme my v Čechách zvyklí – však si vzpomínáte na píseň strašlivou o Golemovi a různých verzích jeho zániku...

Tak tedy: v pražském Podskalí nalezli jakýsi politický azyl francouzští emigranti, prchájící před Velkou revolucí. Pak tady po léta žili jejich potomci a rody jako Depreé, Chevaller (transkribováno počestně jako Švalié) nebo Marat. Ano Marat, potomek onoho v revoluci proslaveného a nakonec ve vaně zavražděného Marata. Tyto rody vesměs posílily profesně i řady podskalských plavců. Ti to prý byli, kteří navrhli Šimonu Orazskému podobu vltavanského kroje. Dokonce je o tom jakýsi zápis z 21. ledna 1872.

Podle druhé verze se o návrh zasloužil Podskalák a pražský primátor František Dittrich, tehdy ještě purkmistr královského města Prahy, jeden ze zakladatelů Vltavanu. V únoru roku 2001 uplynulo 200 let od jeho narození. Dittrich měl podle ústní tradice přivést předobraz vltavanského kroje ze své cesty po Francii. Ať tak či onak, základem kroje byla uniforma námořníků z francouzského obchodního loďstva.

Vltavanský stejnokroj se skládal z lakovaného klobouku s modrou stuhou, červenobíle pruhané košile předepsaného vzoru a střihu, tmavomodré nebo černé blůzy (saka), kravaty motýlku do košile, šerpy v předepsané barvě s třásněmi, tmavomodrých kalhot a černých bot.

Od 5. května 1873 je stanoveno, aby i spolková hudba byla krojovaná, od 7. května 1894 usneseno, aby se od června při letním rukování chodilo v bílých kalhotách a černé nebo tmavomodré se nosily jen na pohřby a v zimě, od roku 1911 mohou být krojovány i ženy, usneseno bylo, že spolek odkoupí od pozůstalých kroj zemřelého člena, pokud si nepřál být v kroji pochován.

Od července 1872 také platilo vyznačování hodností na stejnokroji prýmkováním a barvou třásní na šerpě: předseda má zlaté, místopředseda stříbrné, správa spolku modré, členstvo červené třásně.

Vltavan má i svůj prapor vztyčovaný na spolkový stěžň. Ten stával před někdejší hospodou U Hejdků, od roku 1961 pak před budovou někdejší celnice na Výtoni. Od roku 1872 má každý prapor svou matku praporu, matrikově nejstarší žijící členku, a kmotry praporu (celkem 7 žen). Funkce matky a kmoter je doživotní.

Tohle všechno jste mohli vidět jak v roce 2000, kdy při vyhlášení Prahy evropským městem kultury byl připraven Vor 2000, při vltavanských bálech, tak i 16. června 2001 při oslavách 130. výročí založení Vltavanu, vzájemně se podporujícího spolku plavců, rybářů a pobřežných v Praze.

Co to je strom?

Před lety došlo po jedné přednášce učené, tehdy ještě Československé botanické společnosti k vážnému sporu o to, co to je strom. Ani byste nevěřili, jak je obtížné strom definovat a dodnes se na tom botanici a jejich zvláštní skupina zabývající se dřevinami, totiž dendrologové, nejsou s to shodnout. Pro názornost si představte, že třeba v Krkonoších byly před 100 lety vysazeny dva smrky: jeden v údolí, třeba v Peci, a druhý na úbočí Luční hory při hranici lesa. Po 100 letech je ten údolní macek vysoký třeba 20 metrů a v pase má 70 cm. Jeho bratr, vystavený vichřicím a drsnému prostředí při té horní hranici lesa (ne nadarmo to je hranice!), je za stejnou dobu sotva 5 m vysoký. Je to ještě strom?

Ukázalo se, že nejčastěji závisí na tom, kdo se na strom dívá, je-li to lesník, rostlinný sociolog či geobotanik, básník nebo pěstitel bonsají – tedy také umělec.

Definice operujících s rozhodující výškou je několik a neshodují se – 4 m, 5 m nebo 8 m.

Jiní si všímají, kde má dřevina obnovovací (přezimující) pupeny: zpravidla se shodují v tom, že pupeny musí být nejméně 2 m nad zemí.

Třetí uvažují asi takto: strom je dřevnatá rostlina statného vzrůstu se zřetelným kmenem (kmeny) a s vyvinutou periferní (tj. vrcholovou) korunou.

V té chvíli se ozvou čtvrtí a s pouťouchlým výrazem se zeptají, kamže patří takový dvousetletý cykas, stromovitá kapradina nebo mohutná kokosová palma. Mají sice kmen a někdy pořádný, ale po větvích ani památky a jen na konci kmene je vějířovitý chochol listů.

V záloze pak čekají páti a ti vehementně mezi stromy přihlašují dnes tak zprofanovaný bolševník Mantegazziho, neboť má statný, částečně zdřevnatělý stonek a docela obstojně nasazenou, rozvětvenou korunu. A což takový pořádně dřevěný bambus. Je to tráva nebo strom?

A tak šestí přitvrdí a řeknou: Kdepak, strom, aby byl hoden svého jména, musí něco pamatovat, rozhodující je, že to je rostlina dlouhověká, žijící alespoň desítky, lépe stovky a vůbec nejlépe tisíce let.

Nedivte se, že řada biologů se raději ve svých jinak fundovaných příručkách definici stromu vyhne.

Naštěstí to je se stromy asi tak jako s tím pověstným čmelákem: technici spočítali, že plocha čmeláčích křídel naprosto vylučuje, aby se tak rozměrné brundibáří tělo udrželo ve vzduchu. Čmelák to ovšem neví – a proto létá.

Ani stromy se našimi malichernými definicemi nezaobírají, a proto jsou. A přiznám se, že mému pohledu je asi nejbližší pohled básníkův, a je mi jedno, zda jde o památný Žižkův dub nebo o kaskádovitě utvářenou borovici v misce, tedy bon-sai.

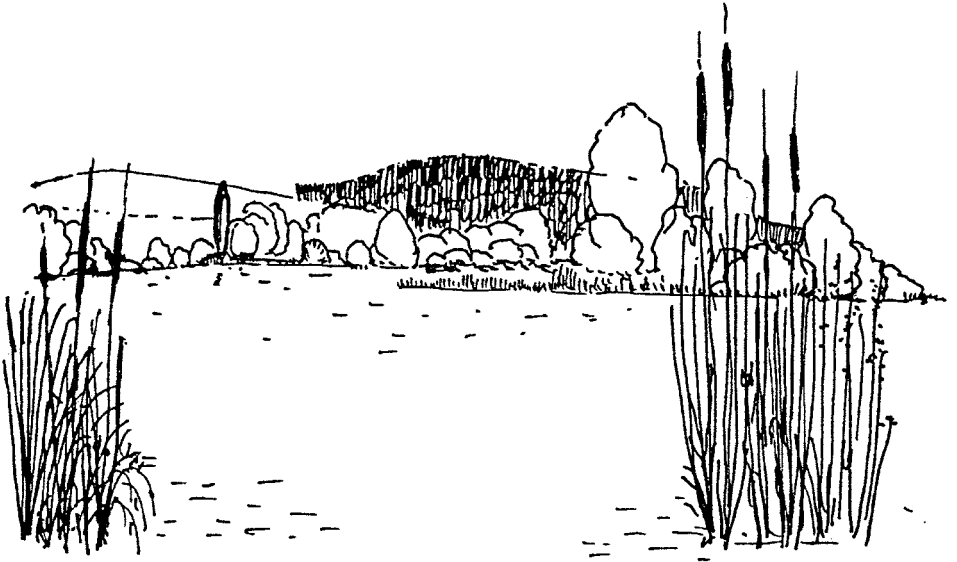
Ve stínu lípy

Věřím, že není u nás živáčka, který by si kdykoli přes nedospělý čas nedovedl vybavit vůni kvetoucí lípy a alespoň v duchu by neslyšel ten včelí bzučivý hymnus.

Včely v koruně košaté lípy, skřivání písnička vznášející se nad polem a čířkání jiríček nebo vlaštovek – to je v mém podvědomí nejen obraz začínajícího léta a prázdnin, ale rodné země vůbec.

A proto jsem rád, že je právě ta lípa naším národním stromem.

Dokonce se mne ještě jako studenta nesmírně dotklo, když můj někdejší i současný učitel, profesor Jan Jeník zadal jako kandidátskou práci cizinci, Indovi Davidu Navinu Senovi cosi zkoumat na lipách a mně, našinci, zabývat se cizím akátem. Neměl jsem totiž tehdy ještě moc rozumu, tak se nedivte.

Jenomže! Vždycky je nějaké ale a jenomže. My v tom lipovém národním opojení nejsme sami. Šátral jsem, šátral a hle: k lipě jako národnímu stromu se hlásila někdejší Jugoslávie, ale považte i Prusko.

A podruhé jenomže. Jaké že lípy by měly být ty emblémové? Na světě, ale kde, na severní polokouli jich roste asi 45 druhů, z toho evropských je nejméně 5, u nás jsou původní 2 až 3. To až je na místě, protože vedle lípy srdčité (neboli malolisté) tu roste i lípa velkolistá – a od nejstarších dob i jejich přírodní kříženec, lípa obecná. Evropská se jí také říká nebo holandská. Vznikala všude tam, kde se obě předchozí lípy dostaly do kontaktu a mohly se vzájemně opylovat.

Přestože lípa velkolistá nebo také šírolistá je v současné přírodě mnohem častější než ona srdčitá a přestože ta obecná je nejvíce vysazovanou parkovou a alejovou lípou – tak snad právě pro tu svou minoritu osobně preferuji lípu srdčitou za tu českou národní. Prusům rád ponechám onu obecnou a kdož ví, jak to bude s lípou jižních Slovanů. Ale co s lípou: kdož ví, jak to bude se samotnými jižními Slovany!

Emblémové stromy

V obecném povědomí jsou nejméně dvě země, které mají svůj emblémový strom manifestovaný přímo na státní vlajce: Libanon má strom dokonce celý, Kanadě postačil jen list. V prvním případě jde o pověstný cedr libanonský, v druhé o javor cukrový.

Jiné národy a státy se alespoň hlásí k tomu či onomu stromu jako symbolu: zdá se, že nejvíce je symbolů dubových. Tak země orlů, Albánie, považuje za svůj dub kermezový, Maroko a Portugalsko dub korkový. K dubu se hlásí i Spojené království Velké Británie a Severního Irsku, Finsko, Německo a pochopitelně i ono Kollárovo veliké to tam dubisko – Rusko.

Když se povede – a to skoro vždycky – tak jedním z nejkrásnějších stromů je stará oliva. Botanicky přesněji olivovník. Olivovník evropský, aby si někdo náhodu nevybral jiný z dalších 20 druhů. Ty olivovníky, co je o nich známo, že je lidé pěstovali v okolí Mrtvého moře již kolem roku 3700 před Kristem a naším letopočtem. Bratru skoro před 6000 lety. Nedivte se, že tenhle spanilý strom si vybrali za národní Izraelci – a patrně vzhledem k ideám, s nimiž byla zakládána – i Organizace spojených národů. Ta patrně pod vlivem Noemovy holubice a její pověstné snítky v zobáku.

Řekům se nedivím, že si vybrali vavřín vznešený, *Laurus nobilis*. Vždyť to je země, kde byli první laureáti – *bacca laurea coronati*, vítězové všeho druhu, věnčení vavřínovými ratolestmi.

Zajímaví jsou co do stromových národních symbolů Skandinávci z někdejšího tříkorunového království: Norové se hlásí ke smrku obecnému (ne nadarmo mu Angličané říkají norský smrk), Dánové prý za svůj prohlásili buk lesní (a to je mi botanicky divné) a Švédové se rozhodli pro jasan ztepilý. Takhle to alespoň tvrdí pan Asch (takže vlastně taky jasan) v *Garden Journalu*.

Pokud máte víc smyslu pro exotiku, připojím několik dalších. Že se Austrálie rozhodla pro nějaký blahovičník, tedy *Eucalyptus*, se nedivte. Vždyť jich tam roste asi 450 druhů! Na

Kanárských ostrovech je zase endemicky domovem dračinec obecný. Pokud jste „dělali Kanáry“, tak vězte, že to jsou ty tlusté stromy s chocholem úzkých listů na konci kmene a větví. A když už jsem tak blízko Afriky, tak obecně asi nejznámější africký strom baobab (ještě o něm bude řeč!), *Adansonia digitata*, je symbolem Konga.

Keltský stromokruh

Priznejme si, že je tak trochu módní hlásit se tak či onak ke Keltům. Žijeme v období jistě keltománie či galománie, ale nechci ji ani zlehčovat, ani vyzdvihovat. Na tom, co současná keltická literatura přináší, je pro mne zajímavý vztah Keltů v širokém slova smyslu ke stromům. Keltové představovali široké spektrum kmenové nebo skupinové, snad i národnostní, a proto je kuriózní, že dnes interpretovaný keltský stromový kalendář je jakousi syntézou zkušeností a poznatků jak středoevropských, tak západních a případně i jihoevropských Keltů. Jak jinak by se v tomto kalendáři objevovaly vedle sebe stromy tak vzdálené jako olivovník, cypřiš, smokvoň a cedr, tedy představitelé teplomilných stromů, a chladnomilné lísky, jeřáby, břízy a vrby. Ten keltský stromokruh je něco jako obdoba známějšího zvěrokruhu. Narodit se ve znamení kozoroha je skoro totéž jako narodit se podle stromokruhu ve znamení jilmu, ale také třeba smrku a dalších. Na rozdíl od zavedeného pravidelného zvěrokruhu má současnými autory interpretovaný keltský stromokruh větší počet symbolů. Zvířetník má 12 členů, stromů ve stromokruhu je 17, většina se během roku opakuje dvakrát, některé i třikrát. Jejich období jsou také různě dlouhá, od 5 do 19 dnů. Stromům jsou zasvěceny i oba slunovraty i obě rovnodennosti a příslušný strom také panuje celé následující čtvrtletí: buk od zimního slunovratu, dub od jarní rovnodennosti, bříza od letního slunovratu a olivovník od podzimní rovnodennosti. Vedle toho je často předkládán i tzv. keltský kalendář spojovaný s keltskou abecedou, který užívá jiných stromových symbolů než keltský stromokruh, a dokonce i v jiném počtu. Škoda, že jak autoři současných popularizujících publikací o Keltech, tak překladatelé a vydavatelé se neobrátili na botaniky. Takto to vypadá, jako by Keltové toho o přírodě mnoho nevěděli.

Přitom třeba jilmové dny, tj. od 12. do 24. ledna a od 15. do 25. července prý byly označovány jako dny dobré pohody. Pokud jste se narodili ve znamení jilmu, „*je vaší vůdčí ideou tolerance a spravedlnost a vaším vzorem sociálně reagující individualista,*“ jak tvrdí Michael Vecoli.

Je to jako s horoskopem. Samozřejmě že tomu nevěřím. Jen je mi podivné, proč jsem po svém nástupu do Průhonic dostal za úkol právě jilmu a proč se jimi zaobírám dodnes.

Já jsem se totiž narodil právě v lednu.

Objevy století

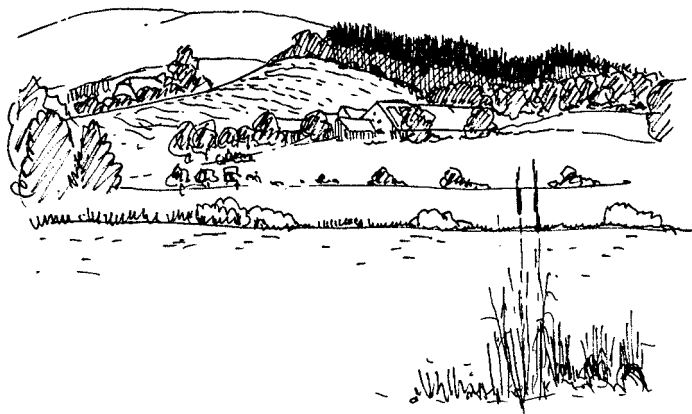
Ta malá, skoro kulatá věčička, co s námi uhání vesmírem, se zdá být od nás, člověků, dokonale prolezlá a prozkoumaná. V našem oboru v biologii už se přece skoro nic nového velkého (myslím teď rozměrově velkého, měřeného třeba v metrech) nedá objevit. To mikrobiologové, ti se mají. A molekulární genetici. A genetičtí inženýři. Dokonce i ti věční rejpalové v zemi, půdní biologové jako pan doktor Josef Rusek z Českých Budějovic. Ten, kam hrábne, tam má nové potvory, totiž, aby se on a ani ty potvory neurazili, tam má nové chvostoskoky. Ale co my, stromovědci?

A přesto končící 20. století přineslo hned dva rozměrově velké objevy (když neberu v úvahu to zoologické potěšení, malého žirafoida okapi). Tím prvním byl objev žijící fosilie, jehličnatého opadavého stromu z rodu *Metasequoia*. Přiznám se, že ač o něm víme už 50 let – a celou tu dobu i u nás roste, ještě jsme mu nepřišli na české jméno.

Všechno začalo v roce 1941. Tehdy čínský botanik Kan našel v provincii S'čuan v Číně (to je dendrologický ráj na zemi) dosud jemu neznámý strom, v čase objevu neolistěný. Za tři roky nato, 1944, nasbíral jiný čínský botanik první herbářové položky tohoto stromu a domníval se, že jde o třetihorní relikv druhu *Glyptostrobus lineatus*, příbuzný tisovci, pozůstatek z doby vzdálené desítky milionů let, který žije dodnes, ale také jen v Číně. Jenže v roce 1945 bylo potvrzeno, že nalezené stromy jsou totožné s otisky stromů údajně již dávno, právě v těch třetihorách vymřelých, o stromy z rodu *Metasequoia*. Za další tři roky Čínané Hu a Cheng nový strom popsali jako druh *Metasequoia glyptostroboides*. V témž roce vyrazila na místo americká expedice z Arnoldova arboreta, nasbírala první semena a rozeslala je nejvýznamnějším světovým botanickým zahradám. Tak se dostalo i na naši Botanickou zahradu Univerzity Karlovy a na Průhonický park. Té naší živé fosilii bylo tedy vloni právě 50 let a je to už asi patnáctimetrový macek.

To o druhý významný objev 20. století zatím marně usilujeme. Je to opět jehličnatý, či lépe nahosemenný strom *wolemie*. Byla na přelomu 90. let nalezena zcela náhodně v úzké suché roklí v jinak savanovité rovinaté krajině v jihovýchodní Austrálii. Je příbuzná s běžně pěstovanými „stroměčky pro štěstí“, „pokojevími jedlemi“ či jak jinak lid nebotanický říká blahočetům, araukariím různolistým. Australští kolegové wolemii již snad i množí a možná že se dostane i na nás – ale dnešní zkomercionalizovaná doba je daleko, pradáleko od nezištných rozdávání vědomostí a kytek, jak je praktikovalo třeba již zmíněné Arnoldovo arboretum.

Těch 50 let zblázněného světa je znát.

POSTSKRIPTUM

Už zase objímám stromy

Byl to už kolikátý horký červencový den, nebe bez mráčku a višně dozrávaly tak rychle, že jsme je nestačili trhat – já v dolních patrech a špačci na vrcholu. Tak dlouho na mne výsměšně pokřikovali, až jsem sebrala odvalu a žebřík, vystoupala na předposlední příčku, pravičkou trhala a levičkou se držela kmene. Nejenom v kraji Vysočina, ale i v kraji libereckém lze v důchodu objímat stromy – byť se zpožděním několika let, které mě dělí od oficiálního odchodu do penze, a nikoliv proto, abych při tom četla a sprádala pikle. Jen je mi docela obyčejně hospodyňsky líto nechat nazmar ten boží dar, a nezpracovat ho v nějaké vitamínové pochutnání.

Navzdory únavě se mě zmocnil až vychloubačný pocit štěstí, že ještě stále mám možnost a sílu (a pro někoho) pracovat. A to chvilkové štěstí v koruně stromu mezi špačky a višněmi umocňovalo vědomí, že je to něco, na co budu možná jednou ještě ráda vzpomínat. Stále jsem si totiž byla vědoma, že jsem zase jednou v pěkném zdravotním průšvihů – takovém, jehož vážnost vytušíte ze samotného pohledu lékařů a z barvy jejich hlasu. A to mi ani nemusejí říkat „na to jste ještě mladá“, jak se nade mnou lekali před 36 lety – pane bože, je to možné, že je to tak dávno? Ale ano, je to dávno, to bylo přece na počátku roku 1968, kdy uzavřena v nemocnici jsem ani netušila, jaké že to jaro v Praze brzy propukne, natož jak všechny naděje, které vzbudilo, truchlivě skončí.

Zrovna tak jsem nemohla tušit, když jsem se složila o dvacet let později, v roce 1988, co bude za rok nato; také jsem jen z nemocničního lůžka sledovala, jak se nade mnou lékaři ustaraně sklánějí, a v té chvíli mi houby záleželo na politice a politikách.

Počkat – rok 1968, 1988... Zaráží mne ta osmičková shoda, připisovaná významným českým dějům a myslím na ni ještě dávno potom, co už višně byly zavařeny a zrálo další a další ovoce. Meruňky mi už nosila rodina do nemocnice a tam teprve jsem měla hojnost času k rozpomínání na nemoci a jiné patálie, které můj organismus postihly. Kdypak jsem to měla tenkrát tu žloutenku – že by to bylo v roce 1948? A není snad z roku 1938 fotografie, kde jako baculaté miminko mám kruhy pod očima, protože prý jsem zrovna měla černý kašel? Pokračuji ve vzpomínkách a zjišťuji, že mé zdravotní průšvihy se nedatují pouze rokem končícím magickou osmičkou, ale jakoby předcházely společenským změnám, zvratům, ba dokonce historickým průšvihům. Když jsem tenkrát vyletěla ze sáněk a zlomila si nos o telegrafní sloup, to přece musela být hojnost sněhu a asi i kruté mrazy, což by odpovídalo roku 1942, roku heydrichiády. A kolik mi bylo, když jsem měla spálu? Že by to bylo v roce 1945? Vždyť i narodila jsem se pár měsíců předtím, než zemřel prezident Masaryk a krátce před atentátem na amerického prezidenta Kennedyho jsem přišla o žlučník.

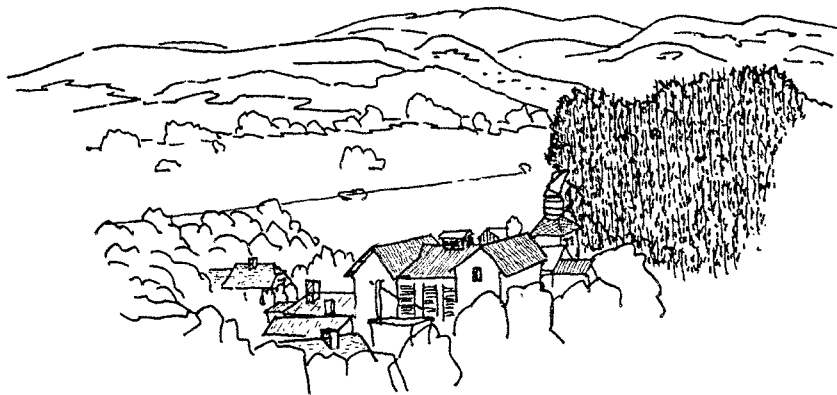
Málem se lekám, že by snad můj organismus měl seismografickou schopnost věštít dějinné události – nebo že by je snad dokonce přivolával? Lépe na to ani nemyslet, ještě by mě mohli někteří jednodušší spoluobčané upálit jako čarodějnic.

Samozřejmě je to pitomost, dávat do souvislosti dětské úrazy a choroby pokročilejšího věku s historickými událostmi. Takové souvislosti by při dobré vůli a troše fantazie mohl najít leckdo, jenže změny poměrů nemohou přece záviset na zdravotním stavu jednotlivců (snad s výjimkou diktátorů a imperátorů). Spíše to závisí na stavu, nejenom zdravotním, celé

společnosti. A tak to nebylo kvůli mým chorobám, že se zrovna v době, kdy jsem se odevzdala do vůle Páně a rukou lékařů, měnila vláda. Zrovna tak ani má rekonvalescence, ani případné další zdravotní průšvihy neovlivní vývoj v naší zemi. To všechno spíš záleží na tom, jaké mínění u nás převládne, jak dalece se budeme litovat nebo těšit na dny příští.

Už dozrávají zimní jablka, nastává čas postavit žebřík ke stromu a zkusit, kam až vystoupím. Třeba zase budu objímat stromy a těšit se z úrody. Nakonec vždycky sklízíme to, co jsme zasadili a vypěstovali.

Marie Fleissigová

VITA NOSTRA REVUE. Časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty.
Vychází 4× ročně. Vydává 3. lékařská fakulta, Ruská 87, Praha 10. IČO 00216208.
Náklad 400 kusů.

Tel. 267 102 105, fax 267 311 812, e-mail: marie.fleissigova@lf3.cuni.cz.

Grafická úprava a tisk

TIGIS

Příspěvky dodávejte na disketách 3,5'' nebo e-mailem jako attached file
v editoru MS-WORD (nejlépe ve formátu RTF), jiný způsob projednejte předem
na čísle 267 102 105. Redakce neodpovídá za obsah mimoredakčních příspěvků.

Publikované texty nemusejí vyjadřovat názory redakce.

Redakce si vyhrazuje právo na odmítnutí, krácení
a jazykové úpravy příspěvků.

MK ČR E 15 377

ISSN 1212-5083

vita nostra

2004 *revue 4*

Foto Alan Pajer (Týden, 3. 2. 2003)

M. Anděl
M. Černá
J. Dienstbier
L. Klein
M. C. Putna
J. Stingl
B. Svoboda
L. Velíšek
V. Wagner
I. Wilhelm
L. Zaorálek

Z
1939 **obsahu:** Prohlášení studentů
1989 Vliv chemie
Absolventi Vojenská medicína
Evropané Vyznamenání
Jubilea Vzpomínky imunologa
Noví posluchači

VITA NOSTRA REVUE

13. ročník, číslo 4

časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty

Vychází 4x ročně

Uzávěrka tohoto čísla 10. 11. 2004

Redakční rada:

Předsedkyně: prof. MUDr. Radana Königová, CSc.,
Klinika popáleninové medicíny FNKV a 3. LF UK

Mgr. Marie Fleissigová, SVI 3. LF UK (výkonná redaktorka)

PhDr. Martina Hábová, SVI 3. LF UK

MK ČR E 15 377

ISSN 1212-5083

OBSAH

RES PUBLICA

Prohlášení studentů k 15. výročí 17. listopadu 1989	4
Jubilejní shromáždění v Parlamentu	5
M. Kalousek: Máme dost demokratů?	7
P. Němec: Budeme ještě schopni bojovat za svobodu a demokracii?	8
Prezidenti mezi vysokoškoláky	9
L. Zaorálek: Příběh, který nekončí	10
Albertov a Národní jinak	12
M. C. Putna: Václav, ne Klaus!	13

ALMA MATER

I. Wilhelm: Odkaz dvojediného svátku	16
A. Chwalba: Nejstarší evropské univerzity mají zvláštní odpovědnost	20
J. Stingl: Tragické memento z Krakova a Prahy	21

QUO VADIS

Anketa VNR	24
Evropané	25
J. Dienstbier: Kam jsme dospěli?	31

QUOD BONUM

Projevy děkana B. Svobody k absolventům a novým posluchačům	34
Seznam absolventů 3. LF UK k 21. 9. 2004	37
Noví posluchači 3. LF UK	37
Malá fakulta po velké změně	40

VĚDA

Státní vyznamenání	46
P. Čech: Prof. Z. Bardoděj – 80 let	47
L. Velíšek: Přišel Haddad a zabral nám půl patra	50
M. Fleissigová: Týbrďáci a filozof	53

MEDICÍNA

L. Klein: O vojenské medicíně na světovém fóru ve Washingtonu	56
M. Černá: Jak se nám žije ve světě chemie?	60
E. Vaníčková: Dětská kresba	63

PŘÍLOHA

Obsah VNR ročník 2004	66
-----------------------------	----

TEXT

V. Wagner: Symptomy bezmoci	70
-----------------------------------	----

POSLÁNÍ

M. Anděl: Předvánoční zamyšlení 2004	92
Stvoření člověka	95

Ilustrace: kresby dětských klientů Růžové linky na téma Moje rodina

RES PUBLICA

PÁD KOMUNISMU
OČIMA STUDENTŮ
A POLITIKŮ

Prohlášení studentů k 15. výročí 17. listopadu 1989

My, současní studenti, jsme 17. listopad roku 1989 zažili ještě jako děti, takže jeho atmosféru známe vlastně jen z vyprávění. Mnozí tu dobu popisují jako nejkrásnější v životě, a to v podivuhodné shodě: euforie z toho, že „končí pustá desetiletí bezčasí a nesvobody“, rozhodně přesahovala hranice obvyklých osobních zážitků a byla společná prakticky všem.

Tehdy se také znovu probudilo cosi jako společné vědomí, a s tím i zájem o věci veřejné. Právě oním zájmem se listopadová doba nejprudčeji lišila od doby předchozí.

Nešlo však jen o jakousi změnu společenské nálady: listopad '89 byl historický předěl, díky němuž lidé konečně mohli překročit hranice svého soukromí a znovu se začít podílet na tom, jak bude vypadat jejich země. To je koneckonců nejvýznamnější odkaz listopadových událostí.

My, současní studenti, žijeme v době, kdy polistopadová euforie už dávno odezněla. To je asi přirozené, ale znepokojuje nás, že odezněly i všechny tehdejší ideály či přinejmenším vůle je naplňovat. Zájem občanů o věci veřejné je čím dál vzácnější a obětovat něco pro společný cíl je už zase směšnou frází – stejně jako v dobách normalizace. Na našich školách i v celé společnosti daleko spíš zažíváme jakousi nedůvěru ke společnému zájmu a především neochotu pro společný zájem cokoli dělat. I mezi studenty už panuje nechuť, někdy i strach vystoupit vůči evidentním nepravostem, se kterými se setkávají ve svém okolí. A jak můžeme pozorovat, převažuje pragmatický zájem jen o své osobní věci – a péče o své pohodlné soukromí. Hodí se ovšem připomenout, že právě schovávaní se do svého soukromí charakterizovalo dobu předlistopadovou.

Zatímco dřívější režim člověka represemi nutil, aby se staral pouze o sebe, dnes to všichni činíme zdánlivě dobrovolně. Přijali jsme poněkud nebezpečnou myšlenku, že starat se především o své soukromí patří k hlavním vymoženostem demokracie. Jako by demokracie měla být jenom jakýsi servis, jehož smyslem je umožnit člověku, aby se uzavřel do kruhu všednodenních zábav. Je ale třeba říci, že takto pojímaná demokracie vůbec demokracií není: netečné (a poněkud otrávené) přihlížení tomu, co se děje ve veřejném prostoru, je chování typické pro husákovský režim. Nepřipravujeme tak bezděčně návrat něčeho podobného?

My, studenti, takový návrat nechceme. Předpokládáme, že v tom nejsme sami, a proto všechny vyzýváme, aby se spolu s námi snažili o následující:

- Nebýt otupělí ke všemožným projevům arogance, ať už politiků, úředníků, nadřízených nebo třeba i učitelů. Využívat naopak všech možností k tomu, aby se arogance nestala univerzálně vítězí metodou.
- Nerelativizovat komunistickou minulost, a už vůbec ne ji barvit na růžovo. Být naopak ostražití vůči všem hlasům, které se o to pokoušejí. Nepřipustit, aby se v důležitých veřejných funkcích objevovali lidé, kteří posluhovali bývalému režimu.
- Nedovolit veřejně činným lidem, aby mohli úspěšně sázet na naši děravou paměť.

Vytvářet naopak aktivně klima, kde se špatnost nazývá špatností a nezapomíná se na ni.

- Spojovat se, jde-li o dobrou věc.

My, současní studenti, jsme 17. listopad roku 1989 zažili ještě jako děti, takže jeho atmosféru známe jen z vyprávění. Ale jeho odkaz je pro nás aktuální a živý – a budeme se snažit, aby se na něj nezapomnělo.

Jan Hron, Studentská rada FF UK

Jubilejní shromáždění v Parlamentu

Ve snaze dodat váhu státnímu svátku 17. listopadu svolal **PŘEDSEDA POSLANECKÉ SNĚMOVNY LUBOMÍR ZAORÁLEK** do Parlamentu slavnostní shromáždění, na němž promluvili prezident republiky a předsedové všech pěti parlamentních stran. Své rozhodnutí odůvodnil tvrzením, že je nejvyšší čas pustit se do veřejné debaty o tehdejších událostech už vzhledem k tomu, že se z médií se na nás dnes valí proud vzpomínek i revoluční nostalgie, mozaika bulvárních postřehů a panoptikum historek; někdy to vypadá, že události před patnácti lety byl pouze povedený happening.

PREZIDENT REPUBLIKY VÁCLAV KLAUS ve svém projevu zdůraznil propojení české historie a národní identity a v této souvislosti prohlásil: „Komunismus nesmazatelnou součástí naší národní historie bohužel byl, a proto tvoří i dnes část současně identity. Tvářit se, že tomu tak není, je bláhové a neměli bychom to dělat. To bychom přistoupili na ďábelské pokoušení Goethova Mefista, který se nás snažil přesvědčit, že minulost je bezvýznamná. Minulost ale bezvýznamná není a nebude.“ Proto by podle V. Klause nebylo nic horšího než začít vytvářet nové mýty a minulost uměle zkrášlovat. „Nedopustíme,“ řekl, „abychom se navěky rozdělili na skupiny s diametrálně odlišnou pamětí. Nedopustíme, abychom se rozdělili buď na jen-viníky a nebo na jen-oběti této éry, ale ani to, aby byli za jediné skutečné odpůrce tehdejšího režimu a za jeho hlavní oběti považováni jenom ti, kteří o tom později uměli napsat paměti či knihu nebo o nichž byla taková kniha napsána. Jsem přesvědčen o tom, že se s touto již patnáct let neexistující érou nejlépe vyrovnáme pozitivním dneškem, tedy vytvořením takové společnosti, která vznik nových režimů tohoto typu neumožní.“

PŘEDSEDA ČSSD STANISLAV GROSS považuje výročí 17. listopadu za příležitost k ohlédnutí a zamyšlení, jak naplňujeme tehdejší představy veřejnosti o lidských právech, suverenitě, pluralitě i lepší životní úrovni. Politiky vyzval k pokoře, slušnosti, toleranci, vzájemné úctě; jejich nedostatkem si mj. vysvětluje malou ochotu občanů účastnit se veřejných procesů. Přesto je S. Gross přesvědčen, že se Česká republika nemá zač stydět, že jsme se přiblížili ke státním, které mají prosperitu a kde žijí lidé, kteří mají dobrou životní úroveň.

Podle **PŘEDSEDY ODS MIRKA TOPOLÁNKA** je hlavním úkolem dneška jako další polistopadové etapy opět politický pohyb směrem doprava, směřující k uvolnění aktivity

a stimulaci růstu. Je naší společnou zodpovědností přesvědčit občany, že stojí za to rozhodovat o povaze tohoto systému a míře a kvalitě služeb v jeho rámci poskytovaných. I přes rostoucí preference komunistů, pokles důvěry v demokratické instituce a některé excesy socialistické vlády si však M. Topolánek nemyslí, že hrozí návrat poměrů před listopad 1989.

MIROSLAV GREBENÍČEK, PŘEDSEDA KSČM, se jako jediný z řečníků neztožnil s polistopadovým vývojem, který podle jeho slov zmařil šance, jež se před patnácti lety nabízely: „Nevzpomínám si, že by se tehdy mluvilo o dravém kapitalismu, o nadbíhání sudetským Němcům, o rozdávání národního bohatství zahraničnímu kapitálu, církevním prelátům a šlechtě. Kdyby v té době někdo sliboval těm, kteří vyšli do ulic, že položí český průmysl a zemědělství, prosadí nezaměstnanost a občanům zajistí, aby si přiopláceli na zdravotnictví a vzdělání, sotva by sklídl aplaus.“

Na shromáždění promluvili také **PŘEDSEDOVÉ** dvou menších parlamentních stran – **KDU-ČSL A UNIE SVOBODY-DEU: MIROSLAV KALOUSEK** o demokracii a **PAVEL NĚMEC** o mladé generaci.

Miroslav Kalousek

Máme dost demokratů?

Doufám, že nebudu obviněn z opisování, když své vystoupení zahájím úvahou, co mají společného data 28. říjen a 17. listopad. 28. říjen 1918 nevnímám pouze jako datum vzniku samostatného státu. Český stát existuje v té či oné formě více než tisíc let. Vnímám ho především jako datum vzniku demokratického státu, jehož občané se rozhodli řídit správu veřejných věcí demokratickými mechanismy. Podobný étos má pro mne i 17. listopad. Po 50 letech teroru a totality dostala společnost opět příležitost žít ve svobodné demokratické zemi a snažit se navázat na to nejlepší z demokratických tradic první republiky. Objasnit, co se 17. listopadu 1989 doopravdy stalo a kdo má na tom větší či menší díl zásluh, je úkol pro historiky, nikoliv pro politiky.

Úkolem pro politiky je naproti tomu odpovídat svojí každodenní praxí na otázku, jaký význam doopravdy 17. listopad 1989 měl. Odpovídat, že se nejednalo o pouhý převrat a výměnu elit, ale opravdu o zásadní kvalitativní změnu poměrů a začátek cesty k plnohodnotné demokracii. Pokud toto byl hlavní význam 17. listopadu (a já jsem přesvědčen, že byl), pak naším prvořadým úkolem je každodenními skutky a chováním dávat zcela jednoznačnou odpověď. 15. výročí je vhodným okamžikem položit si otázku: Jak se nám to daří?

Úspěšně jsme ušli obrovský kus cesty. Žijeme ve svobodné zemi, pevně zakotvené do mezinárodních demokratických struktur. Dokázali jsme v poměrně krátké době vybudovat funkční demokratické instituce a mechanismy. **Demokratických mechanismů a institucí máme dostatek. Obávám se však, že v nich nemáme dostatek demokratů. Že zde existuje jistý rozdíl mezi formou a obsahem. Prokazuje to běžná praxe v politické diskusi, běžná praxe ve správě a v justici.** Prokazuje to praxe represivních orgánů, které sice ctí principy právního státu, ale ne vždy si jasně uvědomují, že je nutné ctít principy demokratického právního státu, jejichž organickou součástí je přirozená úcta a respekt k lidským právům a svobodám zakotveným v Listině. Prokazuje to běžná praxe politických stran, která má zatím daleko k ideálu demokratické diskuse, kde majorita neválcuje a minorita nevydírá. Kde se volič u urny nemusí obávat, že svůj hlas odevzdá jiným zájmům než těm, které doopravdy volil. Kde většinový názor je určující, ale menšina není umlčena a její postoj je respektován.

Soudím proto, že máme obrovský úkol zmenšovat tento viditelný rozdíl mezi formou a obsahem. Je v našem zájmu uvědomovat si denně míru vlastní nedokonalosti a míru deformaci, které si každý z nás nese ze života v totalitě. Je také naší povinností důsledně uplatňovat politickou vůli a kontrolu nad správou a represivními orgány, nikoliv jen z hlediska dodržování zákonů, ale i z hlediska skutečně demokratické praxe.

Máme štěstí, že už 15 let smíme žít ve svobodě a rodící se demokracii. Máme proto obrovský úkol snažit se naplnit plnohodnotným obsahem pojem „demokratický právní stát“. Je to nekonečný úkol, nikdy nekončící proces, protože ideálu nemůžeme nikdy dosáhnout. K ideálu se můžeme pouze přibližovat. O to důležitější je proto vidět jej stále před sebou, nebrzdit a neměnit směr.

Pavel Němec

Budeme ještě schopni bojovat za svobodu a demokracii?

Karel Čapek v jednom ze svých článků pro časopis Přítomnost napsal, že zvláštností demokracie první republiky byla jakási apatie občanů vůči významným výročím a svátkům, které byly spjaty s událostmi, které daly vzniknout samostatnému státu. Čapek to tehdy s jistou mírou nepřiznané závisti a výčítky srovnával s červencovými oslavami ve Francii, Dnem nezávislosti ve Spojených státech či výročím korunovace sv. Štěpána uherským králem.

Proč my, Češi, – ptal se tehdy Čapek – nejsme schopni vzdát podobnou úctu událostem, které přinesly svobodu a samostatný stát? Jsou na vině občané, kteří již zapomněli na dobu nesvobody a nedokáží tvářit v tvář každodenním problémům oddělit podstatné od nepodstatného? Anebo jsou na vině politici, kteří nedokáží svými výkony veřejnost přesvědčit o tom, že je to dnes mnohem lepší, než to bylo? A budou Češi ještě někdy schopni bojovat za svobodu a demokracii, když nejsou schopni se z ní radovat?

Jednoznačného viníka sice Čapek nenašel, ale za to vypočítal hned několik dalších projevů jakési zvláštní odtázitosti Čechů vůči symbolům svobody a demokracie.

Svým způsobem tato vlastnost přetrvávala do dnešních dnů. Možná je ještě silnější o zkušenost s nucenými masovými projevy loajality vůči komunistické ideologii po roce 1948.

Musím než souhlasit s Karlem Čapkem, že ta občanská apatie české demokracie způsobuje mnoho problémů, které zatěžují historii našeho státu. Naštěstí jsme už dokázali, a to i před patnácti lety, že na otázku, zda jsme ještě schopni bojovat za svobodu, máme jasnou odpověď. Někdy nám to možná trvá delší dobu, než se k tomuto boji odhodláme, někdy k tomu vedou zvláštní cesty, ale stále jsem přesvědčen o tom, že jsme této oběti schopni.

Nicméně na Čapkovy otázky bychom pro uspokojivou odpověď na tu nejdůležitější neměli zapomínat. A to především my, politici.

17. listopad 1989 je symbolem novodobé české demokracie.

Na tomto místě bych chtěl všem, kteří se padesát let snažili s komunistickým režimem bojovat, poděkovat. Bez jejich úsilí by koneckonců žádný 17. listopad nebyl a mýlí se ten, kdo si myslí, že je tomu jinak. Jim vděčíme za znovunabytou svobodu a je namístě se zamyslet, zda se k nim chováme s náležitou úctou a zda jim dnešní společnost projevuje dostatek vděčnosti, kterou si zaslouží.

Nesmíme také zapomínat, že každá revoluce – a nechci zde vést polemiku, zda 17. listopad 1989 byl či nebyl revolucí – má svoje vítěze a poražené. A opět si kladu otázku, zda jsme dostatečně zúročili vítězství a zda jsme se chovali opravdu jako vítězové. Mám obavu, že se z poražených bohužel stali vítězové a z vítězů mnohdy poražení. I to je třeba si po 15 letech po těchto událostech upřímně říci a hledat příčiny a důsledky.

Většina z nás patří ještě ke generaci lidí, kteří zažili komunismus. Víme, co to znamená, když se lidé bojí říci svůj názor nebo jsou za svoje názory zavíráni do vězení. Prožívali jsme dny určené vůli jedné strany, distanc ze studia na vysoké škole či nenaplněnou touhu cestovat a poznávat svět. Pamatujeme si fronty před prodejny Pramen, moc dobře víme, co to znamená, když se řekne, že je něco pod pultem či „devizový přiděl“, Tuzex a bony. Prostě máme v sobě vzpomínku na dobu nesvobody se všemi jejími projevy a dopady.

Nyní ovšem nastupuje již generace mladých lidí, kteří tento prožitek, tuto špatnou zkušenost nemají.

Budou si vážit svobody? Budou umět rozlišit mezi podstatnými a nepodstatnými věcmi? Budou schopni za svobodu i bojovat?

Opět ony Čapkovy otázky, kterými jsem začal. O to je důležitější, abychom dokázali dát najevo, třeba i oslavou listopadových událostí, že si svobody a naší demokracie – byť není perfektní a bez problémů – vážíme a jako politici se nevzdáváme svojí odpovědnosti za její obranu.

Prezidenti mezi vysokoškoláky

Václav Havel debatoval se studenty na FF UK

V pondělí 15. listopadu v podvečer proběhla na FF UK veřejná beseda s bývalým prezidentem Václavem Havlem, kterou organizovala Studentská rada FF UK. Největší posluchárna na fakultě už jistě dlouho nezažila, aby se v ní tisnilo na sedm set studentů a aby další necelý tisíc zájemců musel zklamaně odejít, protože na ně nezbylo místo. Atmosféra v sále byla výjimečně soustředěná a vstřícná.

Václav Havel vzpomínal na dobu před patnácti lety, popisoval „atmosféru náhlé obecné soudržnosti a solidarity“, která tehdy vládla, ale nevyhýbal se ani otázkám současným a nadčasovým.

Na dotaz, co si myslí o názorech, že v listopadu 1989 „žádná revoluce vlastně neproběhla a že to byl pouze organizovaný, předem dohodnutý převrat nejvyšších struktur“, Havel řekl, že podobné názory neodpovídají jeho zážitkům. V této souvislosti upozornil na dobové dokumenty, které podobné teorie vyvracejí, a doporučil také nově vydanou knihu Jiřího Suka Labyrintem revoluce.

Na otázku studentů, jak vznikla jeho slavná věta „pravda a láska zvítězí nad lží a nenávistí“, odpověděl, že jednoduše potřeboval vypointovat jeden ze svých projevů. Dodal ale, že ačkoli heslo vzniklo takto náhodně, rozhodně se za něj staví a snaží se podle něho žít.

Poznamenal, že v dnešní době je potřeba toto krédo o mnoho více vysvětlovat, protože si dnes pod pravdou představujeme pouhé informace. Pravda podle něj ale není něco, co lze najít uloženo v počítači, ale za čím stojí celým svým životem.

Bývalý prezident uvedl, že se do politiky vracet nebude. Jako občan je ale připraven vyjadřovat se k veřejnému dění. Na závěr vyzval i studenty k tomu, aby se o dění kolem sebe zajímali a nebyli lhostejní vůči věcem veřejným.

*Rostík Valvoda, Bára Hartigová,
Studentská rada FF UK,
iForum*

Velké počty studentů sníží kvalitu, varoval prezident (Klaus)

Do křížku se včera dostali ministryně školství Petra Buzková a prezident Václav Klaus v debatě se studenty pražské ČVUT. Šlo o to, zda mají nadále růst počty vysokoškoláků a zda naše vysoké školství skutečně trpí nedostatkem peněz.

Klaus s Buzkovou nesouhlasí v tom, že je vysokým školám nutno nadále přidávat. A nelíbí se mu ani „extenzivní nárůst“ počtu vysokoškoláků.

„Ten bude mít negativní důsledek. Povede ke snížení kvality vysokého školství,“ řekl prezident s tím, že by se nikdo neměl odvažovat seshora zvyšovat počty vysokoškoláků. Systému financování vytkl, že posluchači za studium neplatí. „Takto fungovala komunistická ekonomika. Jedinou cestou je změnit financování škol a to může skončit tak, že studenti budou plátcí,“ prohlásil Klaus.

Buzková ale kontrovala, že růst počtu studentů po roce 1989 byl nutný, jinak by podle ní na VŠ studovalo sotva 12 procent osmnáctiletých a „to nikdo nechce“. Ke školnému podotkla, že kdyby měli studenti hradit skutečné náklady, nikdo by je nezaplatil, a tudíž na školy nechodil.

*(zde)
Právo, 18. 11. 2004*

Lubomír Zaorálek

Listopad, příběh, který nekončí

Patnácté výročí naší pokojné revoluce vyvolalo řadu vzpomínek i pokusů o reflexi. Ozývá se ještě hodně revoluční nostalgie, ale jsou i takoví, kteří již mluví střízlivě a s odstupem jako Václav Bartuška nebo historik Milan Otáhal. Přibýlo také prací historiků na toto téma. Věřím, že jsme na cestě opustit schémata a pochopit více z tehdejších událostí.

Jsme národ, který měl vždy rád mýty a báje. Výročí a státní svátky byly často důvodem k budování legend. Státní svátky dnes rozhodně potřebujeme. Nepotřebujeme ale legendy o sametové revoluci a nostalgii, která znehybňuje. Nejde o to něco nebo někoho vynést na piedestal, nebo ho naopak srážet. Potřebujeme hluboké a přesné porozumění naší moderní historii. Státní svátek by měl být výzvou, abychom se pokusili porozumět sobě samým v současném světě.

17. listopad byl velkou událostí z hlediska naší národní historie, ale ani jeho mimořádná atmosféra nemohla příliš změnit naši každodenní mentalitu.

17. listopad dokázal vytvořit svobodný stát, ale žádný podobný převrat nedokáže tak rychle zrodit také dostatečný počet vnitřně svobodných lidí, kteří jsou odhodláni převzít odpovědnost za kvalitu společenského života a které spojuje také jistý étos jako přirozený závazek. Žádná demokracie nemůže být lepší než její občané.

Dnes už nejde jen o to zjišťovat, co se udělalo špatně, proč naše revoluce nebyla revolučnější, nebo proč jsme na ni nebyli lépe připraveni. Revoluce vždy bývají příliš náhlé a nedokonalé. Nakonec jde spíš o to pochopit, co můžeme udělat dnes.

Patnáct let už může znamenat potřebný odstup na reflexi minulého i současného. Něco jsme si vyzkoušeli, prošli nadějemi i zklamáními. Vstoupili jsme do EU a v řeči ekonomických čísel si nestojíme zrovna zle. Máme svobodný stát, ústavní demokracii a příležitost podílet se na evropském osudu.

Někomu se může zdát, že už nás nespojuje žádný jasný a viditelný cíl. A možná ho skutečně v dané chvíli nemáme. Ale možná právě v tom je příležitost a šance, jakou jsme ještě nikdy neměli. Poprvé máme čas si ho sami formulovat.

Prostor před námi je volný, jak snad nikdy v celé naší moderní historii nebyl. Ani za první republiky jsme nebyli tak zajištěni jako dnes členstvím v NATO a EU. Bojím se ale, že pokud budeme pěstovat pouze nechuť k politice a všem pochybením demokracie, pokud se rozšíří jen zklamání a deziluze, pak demokracie může ztratit půdu pod nohama. Pak si ale tu šanci nemusíme udržet a můžeme o ni znovu přijít.

Proto jsem přivítal průvod studentů, který se uskutečnil 17. listopadu na Národní třídě. Ztotožňují se s obavou studentů, že upadá zájem o věci veřejné. Je to vážná věc, demokracie nemůže existovat bez angažovaných a odpovědných občanů.

Před patnácti lety jsme svedli zápas o svobodné volby. Dnes k posledním volbám přišel jen zlomek občanů. To je samozřejmě výzva pro politiky, ale nejen pro ně. Je to vlastně výzva pro všechny. Stojí za to opakovat, že prostor svobody není a nebude zadarmo. Úkolem občanství je v politickém jednání uskutečňovat svou politickou svobodu – brát věci veřejné za vlastní. Příběh revoluce pořád pokračuje v tom, jak dnes naložíme s možnostmi, které před patnácti lety otevřel.

Hospodářské noviny
18. 11. 2004

Albertov a Národní jinak

Pádu totality se 17. 11. vzpomínalo také v pražských ulicích. Organizátory první akce – průvodu z Albertova do centra – byli tak jako před patnácti lety studenti, naproti tomu Magistrát hl. m. s primátorem Pavlem Bémem uspořádal na Národní třídě zábavnou show.

Na pozvání studentské rady Filozofické fakulty přišly na Albertov stovky mladých lidí – někteří s trikolorami, jiní s vlajkami nebo hesly „Nezapomeňme“ či „Nebuďme lhodostejní“ na transparentech (s potěšením je třeba zaznamenat, že se objevil i nápis „3. LF UK...“). Přesto jejich shromáždění nebylo tak mohutné a vzrušující jako v roce 1989 a policisté, kteří kolem postávali ve svých žlutozelených vestách, byli očividně připraveni plnit jiné úkoly než tenkrát. Méně bylo i řečníků – za studenty promluvil pouze jeden, zbylí dva hovořili za iniciativu S komunisty se nemluví. A tak herec Ladislav Smoljak sice řekl, že k pesimismu u nás není důvod, protože jsme v Evropě a máme svobodu, nicméně se pozastavil nad tím, že nomenklaturní kádry z období normalizace u nás zastávají stále významná místa a že zákon o protiprávnosti komunistického režimu není uplatněn vůči KSČM. Na zákazy je však už pozdě, ale: „Těch lidí se můžeme štítit. Bylo by to dobré gesto k naplnění odkazu 17. listopadu 1989.“

(Zhruba hodinu předtím se v Poslanecké sněmovně ujímal slova komunista č. 1, M. Grebeníček. V tu chvíli štítivě odešla ze sálu Táňa Fischerová, Svatopluk Karásek a další skupina poslanců; na galerii pro hosty se uprázdnilo křeslo, kde byl mezi Livii Klausovou a Ladislava Jakla posazen symbol listopadových změn exprezident Václav Havel.)

Druhým pozvaným řečníkem byl na Albertově publicista M. C. Putna – ten má za to, že je důležité si klást otázku, co bude dál. Zdá se mu, že všechny změny postupovaly příliš pomalu a že nyní po patnácti letech číše trpělivosti přetéká. Výhrady M. C. Putny se netý-

kaly pouze komunistů, ale i těch demokratických politiků, kteří nás vyzývají, abychom na minulost zapomněli.

Po projevech se průvod vydal na cestu. Jeho trasa se však od toho před patnácti lety lišila – lidé nešli přes vyšehradské hradby, odkud se v roce 1989 tak krásně skandovala protivládní hesla směrem k Hradu, ale cestou podstatně kratší, k nábřeží, kolem Národního divadla. V dešti, který se spustil, bylo třeba ocenit vytrvalost davu, již několikatisícového, který spořádaně – a za zpěvu – pochodoval stále dál až na Národní třídu. Tam se však musel zastavit – nečekaly ho sice pohotovostní policejní pluky, ale cestu k Václavskému náměstí měl přesto zahrazenou – primátorským pódiem s kapelami, zpěváky a občasy i řečníky.

Studenti zpívali Ach synku, synku, cinkali klíči, volali Není koho volit. Hlavně se však dožadovali průchodu mezi přihlížejícími diváky, a to i pískotem, který se ozval zrovna ve chvíli, kdy pražský primátor mluvil o listopadové revoluci. Projít se jim podařilo až za drahnou dobu – krátce předtím, než na jeviště vystoupili manželé Klausovi.

Byť se zdržením a oklikou nakonec albertovský průvod k svému cíli na Václavském náměstí dospěl. I tím to bylo jiné než před patnácti lety – stejně jako tím, že si písničku Havlíčku, Havle zazpíval společně s Jaroslavem Hutkou, který tenkrát žil ve vyhnanství...

Marie Fleissigová

M. C. Putna

Václav, ne Klaus!

Svatého Václava slaví Češi více než tisíc let a nikterak jim nevybledl. Každá doba totiž vkládá do staré postavy své vlastní sny a starosti.

I naše doba, ba přímo náš rok, má dobré důvody, proč vnímat svatováclavský státní svátek 28. září ne jako středověkou antikvitu, nýbrž jako pevný bod uprostřed naší současnosti.

Den svatého Václava připomíná, že český stát nevznikl roku 1918 z moci velmocí, ale o tisíc let dříve z vůle samých Čechů. Stát z roku 1918 pomínil a krok za krokem pomíjejí i jeho pozůstatky: roku 1992 svazek se Slováky, roku 2002 model „moudrého prezidenta“, nahrazujícího tisíciletou tradici knížecí a královskou. Po odchodu Václava Havla z Hradu se ukázalo, jak křehký tento model byl, jak fatálně závisel nejen na osobnosti prezidenta, ale i na konstelaci skupiny bezvýznamných osůbek.

Osůbek, které v rozhodnou chvíli náhodou drží v rukou poslanecké mandáty a o prezidentovi rozhodují. Tomáš Garrigue Masaryk a Václav Havel dokázali, přes své slabosti a chyby, být morální autoritou. Dokonce i v závěru svého prezidentství, jako muži vyčerpaní a už málo aktivní, působili prostě tím, že byli.

Ti, kdo přišli po nich, to dokázat nemohli a nemohou. Byl-li prezidentem po Václavu Havlovi zvolen Václav Klaus, může být příště prezidentem kdokoli, kdo bude mít dost drzosti a vytrvalosti.

Autorita není totéž co oblíba: Klausovi hradní lidé předvádějí mistrovskou propagační práci, nabízejíce ho médiím a veřejnosti tak, aby se líbil, aby vyhověl tomu nejlidovějšímu vkusu, aby mu v každé hospůdce páté cenové skupiny mohlo být rozuměno a zatleskáno (a v případě příští všelidové volby prezidenta zde pro něj hlasováno...). Klausovo vyjadřování v roli nejvyššího představitele státu lze shrnout do tří tezí: 1. Češi jsou dobří ve sportu, 2. Češi jsou proti sudetským Němcům a Evropské unii, 3. Češi za komunismu žili docela slušně.

V naplňování třetí teze prezidentovi sekunduje premiér: Klaus měl svého Hoffmanna, chudinku za nic nemohoucího, kterému by býval dal milost (i toto bylo součástí dohod s komunisty při prezidentských volbách??), Gross měl svého Příbyla, který o Palachově týdně jen vzorně vykonával rozkazy... Když se občanská veřejnost v posledním případě vzbouřila, Gross bez mrknutí oka vyměnil esenbáka za chartistu, aby měl klid, dáváje tak najevo, že jemu je to jedno.

Nejen Klaus a Gross: Sama instituce stranických politiků, na níž stál stát z roku 1918, v těchto měsících ukazuje svou velmi odpudivou tvář. Ukazuje ji se spokojeným vědomím, že v reálné politice lze dnes nahradit tváře, nikoli instituci.

A právě proto je třeba se vrátit k myšlence na onen první, tisíciletý stát a na svatého Václava jakožto na tradici, která je starší a hlubší než vliv politiků, kteří tu dnes jsou a zítra nebudou. Jistě není možné obnovit vnější formy středověkého, barokního ani obrozeneského svatováclavského vlastenectví.

Lze však obnovit vědomí, že tato země je, odvěkým termínem, „dědictví svatého Václava“: že prezidentům a premiérům nemáme zač být vděční – ale zato máme být vděční našim otcům a pradědům v oné tisícileté linii, na jejímž symbolickém počátku kníže Václav stojí, za jejich uctivé spravování a zušlechťování této země.

Lze obnovit vědomí, že češství znamená i něco více než tři výše uvedené Klausovy konstanty, než toto zcela pragmatické obnovení primitivního nacionalismu – toho, čemu Jan Patočka říkal „malé češství“. Svatováclavské češství je naopak „velké češství“, totiž takové, které nedělá strašáka ani z Němců, ani z Evropy, ale dokáže s nimi úspěšně (a když je zapotřebí, ovšem i tvrdě) komunikovat.

Lze obnovit i vědomí, že příběh Václavovy vlády i jeho zavraždění je nesen jasnou etikou „vina – trest – pokání – odpuštění“ a že tato etika stále platí.

Ne, není to jedno, kdo byl estébák, a kdo chartista!

Ne, není to jedno, jak kdo přišel za poslední léta k majetku! Je třeba pojmenovat vinu a určit trest, je třeba, aby viník řekl „chybil jsem“, a pak je mu možné ze srdce odpustit. Ne dříve. Ne bez pojmenování a přiznání. Bez dodržení této posloupnosti se viny nesmývají, ale hromadí.

Nelze zřejmě obnovit Svatováclavskou korunu jako státní útvar. Lze však obnovit svatováclavského ducha, ducha uctivého vztahu k české zemi, ducha spravedlnosti i velkodušnosti a slitovnosti ve vztahu k lidem. Nejlepším začátkem k tomu bude vypnout řeči prezidentů a premiérů a přečíst si něco kloudného o počátcích českého národa a státu, nejlépe rovnou Kristiánovu legendu a Kosmovu kroniku.

Lidové noviny 27. 10. 2004

ALMA MATER

17. LISTOPAD
– DVOJEDINÉ VÝROČÍ

Slavnostním shromážděním v pražském Karolinu si akademická obec Univerzity Karlovy připomněla dvě významná jubilea, připadající na den 17. listopadu: uzavření českých vysokých škol v roce 1939, jež se stalo popudem k vyhlášení Mezinárodního dne studentstva, a také studentskou vzpomínku na tuto událost, jejíž potlačení předznamenalo pád komunistického režimu v našich zemích.

Slavnost zahájil předseda nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových prof. Václav Pavlíček, hlavní projev přednesl rektor Univerzity Karlovy prof. Ivan Wilhelm. Jako host vystoupil prorektor Jagellonské univerzity v Krakově prof. Andrej Chwalba.

Zástupci studentské komory Rady vysokých škol předali na shromáždění poprvé svou výroční **Cenu Jana Opletala**. Jejimi laureáty se stali bývalí studenti Fakulty architektury Vysokého učení technického (FA VUT) v Brně, inženýři architekti Zdeněk Himšál, Martin Laštovička a Jiří Slezák, kteří na přelomu let 1989 a 1990 stáli v čele studentských protestů na Fakultě architektury VUT v Brně; za to, že tehdy vyjádřili jednomu z pedagogů nedůvěru, se v soudních sporech hájí již více než třináct let.

Ivan Wilhelm

Odkaz dvojediného svátku

Nacistický útok zažila též univerzita v Krakově

Sešli jsme se dnes již tradičně ve Velké aule Karolina, abychom si připomenuli události, které stály na prahu jednoho z nejtemnějších období našich moderních dějin. Jsem velmi rád tomu, že pozvání k dnešnimu setkání přijali studenti dřívějších ročníků, zejména pak studenti roku 1939, ale také studenti současní. Jsem rád, že si můžeme zmíněné události připomínat právě s nimi. Je tomu totiž 65 let, kdy po zmrzačení československého státu, jeho násilném roztržení a zřízením protektorátu Böhmen und Mähren, gradovala nespokojenost Čechů s novými pořádky. Protesty zejména mladých lidí byly stále hlasitější a akce, jednoznačně odsuzující okupaci země německou brannou mocí, nabývaly na intenzitě. Protestní manifestace v den bývalého státního svátku vzniku nezávislého Československa, 28. října, měly nepřehlédnutelný rozměr zejména v Praze. Hesla odsuzující okupaci a volající po svobodě nešlo přeslechnout, stejně jako nešlo přeslechnout zpěv národní hymny i se slovenskou částí Nad Tatrou sa blýska. Německá branná moc kvalifikovala tyto akce jako otevřenou provokaci, a tak její reakce byla naprosto brutální. Při potlačování pouličních demonstrací použili Němci střelných zbraní, takže oběti na životech nedaly na sebe dlouho čekat. V den 28. října byl v Praze zastřelen pekařský dělník Václav Sedláček a jedním z těžce raněných účastníků manifestace byl i student lékařské fakulty Univerzity Karlovy Jan Opletal, bydlící v Hlávkově koleji, člen studentské samosprávy. Ten podlehl následkům střelného zranění a 11. listopadu zemřel. Dne 15. listopadu se po církevním obřadu v kapli Ústavu pro soudní

lékařství s Janem Opletalem v tichosti rozloučili kolegové z Hlávkovy koleje spolu s ostatními studenty a představiteli akademické obce v areálu ústavů lékařské a přírodovědecké fakulty na Albertově. Klid před bouří přerušila až hymna svobodného Československa, jež zazněla při kladení rakve do pohřebního vozu. Snad i vyprovokované akce daly podnět k novým studentským manifestacím na Novém Městě a ve středu Prahy za národní svobodu a samostatnost.

Odpověď ze strany státní moci přišla vzápětí. Na přímý rozkaz z Berlína byly s okamžitou platností uzavřeny české vysoké školy a po brutálním přepadení studentských kolejí v ranních hodinách 17. listopadu došlo k zatčení studentů, kteří byli převezeni do Ruzyňských kasáren a devět z nich bez soudu a bez okolků okamžitě popraveno. Zaplatili cenu nejvyšší. Studentská kalvárie ostatních zatčených, kterých bylo na 1200, pokračovala v noci z 18. na 19. listopadu cestou do koncentračního tábora Sachsenhausen. Peklo nacistického koncentračního tábora studentům pomáhalo přežít jejich mládí a soudržnost kolektivu. Navíc se dokázali bránit intelektem, opakovali si znalosti získané na vysoké škole, vzájemnými přednáškami, recitací básní a pod. Kultura pomáhala uchránit duševní život nejen studentům, ale také ostatním vězňům, kteří se stávali pozornými posluchači českých vysokoškoláků. Jejich mládí a uchování si lidské důstojnosti jim pomáhalo v boji o přežití.

Dnes si tedy připomínáme tyto události, abychom si především uvědomili, jakým nebezpečím pro civilizaci je totalitní systém, k jakému neštěstí může vést lhostejnost či nerozpoznání tohoto nebezpečí většinou občanů v době, kdy se ještě lze účinně bránit. Nacistický útok, namířený především proti studentům českých vysokých škol, nebyl náhodný. Měl-li být prosazen okupační pořádek, měl-li být zlomen odpor obyvatelstva, pak bylo nezbytné se důrazně vypořádat především s inteligencí, a to zejména s inteligencí mladou, oddanou svým ideálům svobody. Ostatně podobných rozhodnutí jsme svědky i v řadě případů dalších. Dovolte, abych jeden z nich krátce připomenul.

Po okupaci Rakouska, splnění požadavků Německa vůči Československu v Mnichově v září 1938 a okupaci zbytku země 15. března 1939 stálo německé útočné rozpínavosti v cestě Polsko. K útoku na Polsko měli hitlerovci k dispozici mohutné vojenské pozemní síly vybavené moderním dělostřelectvem a tanky, silné letecké svazy byly schopny útočit i hluboko za frontou střetu a německé válečné námořnictvo bylo připraveno ničit polský obranný systém na baltském pobřeží. Bez vypovězení války zahájilo Německo 1. září 1939 v 5 hod. 45 minut útok ze čtyř stran pozemními armádami, letectvem a na severu námořnictvem na nedostatečně připravené Polsko. Velká Británie a Francie na základě spojeneckých závazků vypověděly 3. září Německu válečný stav. Vyhlášení války bylo z jejich strany však pouze formální, neúčinné a Polsko stálo proti několikanásobné přesile osamoceno. Již první týden se německým ozbrojeným silám podařilo proniknout hluboko do země. Přes nezapomenutelný hrdinný boj polských vojáků a statečný odpor polských obránců měst přestal 17. září polský stát existovat. Vláda Polské republiky, prezident a vojenské velení odešli do emigrace. Boj v německém obklíčení vedly nadále ještě jednotlivé polské armádní jednotky do 5. října, kdy ustaly poslední vojenské akce. Porážka měla pro Poláky kruté následky. Východní území, okupované Sovětským svazem, se muselo bezvýhradně podřídit diktátu Moskvy. Němci ve snaze zlikvidovat poražený slovanský národ nastolili tvrdou germanizaci. Okupované polské území bylo rozděleno na dvě části. Přimo k Německé říši bylo připojeno západní

území o rozloze 91 700 km² s 93 % Poláků, polštiny se nesmělo používat, polské školy byly uzavřeny a polský majetek vyvlastněn.

V druhé části byl zřízen Generální gouvernement se sídlem v Krakově. Generálním gubernérem se stal Hans Frank a veškerou vládu měli v rukou Němci, kteří nastolili krutý útlak. Nebyly vydávány polské knihy ani tisk. Veřejný a kulturní život byl nelitostně potlačován. Polským středním a vysokým školám nebylo umožněno obnovit činnost, a tak existovaly s polskou vyučovací řečí pouze základní školy, a to ještě s upravenými učebními osnovami. Zápas o vzdělávání a uchování vysoké kultury národního jazyka byl veden se značnými obtížemi. Přes nejrůznější způsoby zastrašování a riskování věznění a ztráty vlastního života zakládali polští učitelé a vysokoškolská profesora tajně polské školy, kde ilegálně vychovávali mladou polskou inteligenci pro budoucí generace. Tato situace přetrvávala až do konce války.

Za jeden z nejbrutálnějších útoků proti polskému školství, proti polské inteligenci a jeden z nejkrutějších příkladů jejího zastrašování si dovoluji označit akci provedenou proti Jagellonské univerzitě v listopadu 1939, tj. okamžitě po obsazení polského území nacisty. Akce byla zinscenována tak, že se krakovští pedagogové, profesori, docenti, asistenti a lektori měli 6. listopadu povinně účastnit přednášky představitele německé vědy. Po jejich shromáždění se však v posluchárně místo přednášejícího objevil za katedrou člen gestapa. Začal polskou vědu otevřeně hanobit a jejím představitelům hrubě spílat a všem přítomným oznámil, že jsou zatčeni. Do obklíčené univerzitní budovy vtrhla německá policie a brutálním způsobem, bitím a strkáním, odtáhla do vězení 183 osob, kteří byli v budově přítomni. Kromě pedagogů Jagellonské univerzity to byli profesori, docenti a asistenti krakovské Hornické akademie a členové učitelského sboru Obchodní akademie. Zahájení školního roku v Krakově okupanti tak definitivně zmařili. Po třech dnech věznění v Krakově byli zatčeni převezeni do Vratislavi a 28. listopadu odtransportováni do koncentračního tábora Sachsenhausen. V té době byli již v Sachsenhausenu věznění čeští studenti, kteří se stali obětí „Sonderaktion Prag vom 17. November 1939“.

Když se čeští studenti dozvěděli, že do tábora přivezli profesory Jagellonské univerzity, byli touto nehorázností ohromeni. Mnohé z nich znali jako autory knih a vědeckých pojednání. Studenti proto využili první nejhodnější příležitosti k setkání a ke studijním konzultacím, a tak nabyli pocitu jakoby zimní semestr pokračoval, i když za mimořádných podmínek. Krutému teroru v německém koncentračním táboře čelili vězni vzájemnou spřízněností a solidaritou. Ta se až příkladně projevovala také mezi studenty a pedagogy dvou slovan-ských okupovaných národů. Krakovští univerzitní kolegové, kteří zatčení unikli, zalarmovali úspěšně na pomoc vězněným světové veřejné mínění i Apoštolský stolec ve Vatikáně. Přes veškerou snahu však 21 z nich teror, hlad, zimu a nemoci, které v koncentračním táboře panovaly, nepřežilo a zpět domů se již nevrátilo.

Obětím krakovských tragických událostí vzdali 6. listopadu tradičně důstojný hold představitelé Jagellonské univerzity, města Krakova a Společnosti Ne cedat Academia a řada dalších organizací. Univerzitního dne památky 6. listopadu se v Krakově letos účastnili také představitelé naší univerzity. Dnešního vzpomínkového shromáždění se účastní jménem Jagellonské univerzity její prorektor prof. Andrzej Chwalba a prezident společnosti Ne cedat Academia prof. Andrzej Malecki. Převezmou zde pro Jagellonskou univerzitu zlatou pamětní medaili, kterou Karlova univerzita oceňuje pomoc a solidaritu prokázanou našim studentům

v dobách nejhorších. Dnes se spolu s polskými představiteli Jagellonské univerzity skláníme nad památkou umučených a vězněných polských profesorů a českých studentů. Vždyť listopadové události roku 1939 měly společný jmenovatel – genocidu inteligence a studentstva okupovaných zemí. Tak jako v krakovském případě bylo pro představitele fašistického Německa i naše vysoké školství nebezpečnou překážkou pro ovládnutí země.

Státní svátek 17. listopad je však svátkem dvojjediným, svátkem, se kterým jsou spojovány i události roku 1989. Také toho roku předcházela listopadovým událostem bouřlivá atmosféra. Lidé projevovali nesouhlas s politikou a zavedeným pořádkem se stále větším odhodláním a stále jasněji artikulovaným názorem. Zcela otevřenými protesty byl Palachův týden, protestní manifestace pak pokračovaly v srpnových dnech a vrcholily opět ve výročí vzniku Československa – 28. října. Zásahy policie byly i tentokrát nevybíravé a surové. A tak se opět sešli především studenti na Albertově, aby vzpomněli 50. výročí události 17. listopadu. Opět zněla Prahou státní hymna, opět se valil mohutný tok manifestantů do centra města. Opět došlo ke střetu s policií, tentokrát na Národní třídě. Poté dostaly události dramatický spád. Zhodnocení jednotlivých epizod a vytvoření uceleného obrazu vývoje podzimu 1989 a následujících let si jistě vyžádá hromadu práce historiků a také patřičný časový odstup. Výsledkem těchto událostí byl však nepochybnitelně pád totalitního režimu a nástup na zcela zásadně rozdílnou cestu dalšího vývoje. Chci věřit, že cesta demokratického uspořádání poměrů v naší zemi je cestou nepochybnitelnou. Již při loňském shromáždění zde ve Velké aule jsem zdůrazňoval, že za posledních let bylo mnohé v naší zemi na této cestě vykonáno. Myslím, že přehlížení dosavadních výsledků by byl přílišný luxus, který si stěží můžeme dovolit. **Měli bychom mít odvahu více si vážit toho, co jsme za uplynulých let dokázali na cestě k demokracii zvládnout.**

Zcela jistě nás však výsledky, dosažené na této cestě, nemohou naplňovat uspokojením. Jistěže se dopouštíme řady omylů, které se později zdají být zbytečné. Domnívám se, že zbytečné nejsou, alespoň pro hlubší pochopení a poučení do budoucna jsou jistě důležité. Alespoň pokud je dokážeme pochopit a vyvodit z nich pro sebe ono ponaučení. Jsou totiž pro každého z nás také připomenutím naší vlastní odpovědnosti, která má být v rovnováze s naším svobodným rozhodováním. Nemůže tomu být ve svobodném světě jinak. Míra svobody je přímo spojena s mírou vlastní odpovědnosti vůči sobě, vůči svému bližšímu i vzdálenějšímu okolí.

Chci však připomenout ještě další souvislost, jejíž význam není o nic menší. Objektivizace a zhodnocení jednotlivých kroků na naší cestě k demokracii budou postupně zařazovány do naší historie a bude tak postupně vytvářen obraz národa před námi samotnými. Proto je **otázka vyrovnávání se s naší vlastní minulostí otázkou pro nás zcela zásadní. Nejde o proces přepisování dějin. Jde o hledání sebe sama, o nalezení kuráže o těchto skutečnostech otevřeně mluvit a najít sílu tyto skutečnosti co nejpřesněji pojmenovat.** Ano, k tomu je potřeba nalézat nejen odvahu, ale i sílu. Je to totiž proces velmi nelehký, ale nelze se mu vyhnout. Obcházení anebo relativizování těchto otázek, odsouvání diskuze o nich na pozdější dobu a decentní mlčení místo odpovědi by bylo právě znakem naší slabosti. A to se netýká pouze otázek k posledním patnácti letům. Již dnes je zřejmé, jaké komplikace nám způsobuje nevyjasněný vztah k období komunistické minulosti a k jejímu detailnímu zhodnocení.

17. listopad je státním svátkem spojujícím dvě historické události, mezi kterými uplynulo 50 let. Každá z těchto událostí probíhala s jiným výsledkem. Každá z těchto událostí byla vsazena do jiného rámce. Nelze tedy tato dvě data směřovat a nelze pro jedno zapomínat na druhé. Obě data však mají jedno společné, a to je touha, odhodlání vyjít z nesvobody a zařadit se mezi svobodné demokracie Evropy a světa.

Karolinum 18. 11. 2004

Andrzej Chwalba

Nejstarší evropské univerzity mají zvláštní odpovědnost

Dovolte mi, abych poděkoval za pozvání k účasti na tak důležité a důstojné slavnosti, organizované staroslavnou Univerzitou Karlovou. Prosím také, abych u této příležitosti mohl tlumočit vám, pane rektore, a celé univerzitní komunitě blahopřání mladší sestry z Krakova, Jagellonské univerzity.

Československo bylo prvním evropským státem, který se střetl s německým státem zločinné doktríny, a tak jako první získalo zkušenost hnědé přesily nacismu. V této těžké době po boku Československa chybělo bohužel Polsko, které tehdy zaujalo nesprávný postoj vůči ohrožené republice.

Z prvních, kteří reagovali proti tomu aktivním odporem, byli pražští studenti a učenci. Jak škála toho odporu, tak i rozsah represálií byly veliké. Paměť studenta Opletala a dvanácti set tehdy uvězněných studentů je stále živá v České republice. Připomněl nám to letos v Krakově pan prorektor Josef Stindl, a tak se paměť Čechů stala i naší pamětí. Je to zdůvodněno faktem, že v koncentračním táboře Sachsenhausen byli věznění studenti z Prahy spolu s profesory z Krakova.

Šestého listopadu 1939 v rámci akce Sonderaktion Krakau gestapo zákeřně uvěznilo stotřiaosmdesát profesorů a doktorů Jagellonské univerzity a ostatních krakovských vysokých škol a zavřelo je ve zmíněném koncentračním táboře Sachsenhausen. Na jejich obranu se postavili četní učenci a politici z celé Evropy, a tak se stala věc překvapující: Němci byli donuceni, aby je propustili. Nicméně někteří podlehli krutým podmínkám věznění, jiní zemřeli po návratu do Krakova.

Sonderaktion Krakau, stejně jako obdobné akce v Praze a dalších městech, měly za cíl zlomit elitní síly, které byly symbolem trvání národů. Přes traumatický zážitek se značná část profesorů Jagellonské univerzity po návratu z koncentračního tábora podílela na organizování tajné univerzity. Jenom v ilegální Jagellonské univerzitě se učilo během okupace na tisíc studentů. Tímto způsobem profesori prokázali nejen svědectví zvláštní determinace, nýbrž i moudrou prozíravost, když odpovědí na brutální přesilu se stalo formování nové polské inteligence.

Jagellonská univerzita každý rok vzpomíná na tyto smutné události. Děláme to, abychom stále varovali před přesilou, terorem a šilenstvím. Cítíme se lépe, když spolu s námi uctívají paměť polských vědců také vědci z Německa. Tento rok nám způsobili mimořádnou radost také hosté z České republiky, když přijeli prof. Stingl a dr. Pousta.

Připomněli jsme si obrazy podzimu 1919, když studenti z Prahy nám pomáhali v osvobození Krakova zpod rakouské nadvlády. Pamatujeme též na důstojníky a vojáky československých legií, kteří roku 1939 našli útočiště v našem Krakově.

Připomeneme, že roku 2003 vítězem mezinárodní vědecké soutěže in memoriam profesorů Felczaka a Wereszyckého o nejlepší knihu o Evropě 19. a 20. století byl mladý doktor Jan Němeček, autor vynikající knihy *Od spolenectví k roztržce* (Beneš-Sikorski).

Nejstarší evropské univerzity, strážci stejných hodnot, nesou zvláštní odpovědnost. Svědectvím toho jsou letos krakovsko-pražské oslavy. Jsou také příkladem toho, kolik můžeme společně udělat. Evropa potřebuje univerzity schopné vzájemné spolupráce, především renomované univerzity, jako jsou pražská Univerzita Karlova a Jagellonská univerzita v Krakově.

Ještě jednou srdečně děkujeme za pozvání.

Karolinum 18. 11. 2004

Josef Stingl

Tragické memento z Krakova a Prahy

Je pro mne velkou ctí, že vás mohu oslovit jménem vedení Univerzity Karlovy v Praze v těchto slavnostních okamžicích, ve kterých si připomínáme 65. výročí velice pohnutých událostí, které nadlouho tragicky poznamenaly osud Jagellonské univerzity a všech jejích studentů a učitelů.

My, vaši čeští kolegové, s vámi rádi sdílíme vaši pýchu nad skutečností, že toto sesterské vysoké učení, založené v roce 1364, se od svého vzniku stalo druhou nejstarší univerzitou na východ od Paříže a na sever od Alp a po dlouhá staletí patřilo k nejpřednějším stánkům evropské vzdělanosti.

Bohužel po těchto dobách stačila jedna světová válka a po ní dvě dekády dramaticky se měnící politické situace, aby nastoupilo šest let krutého nacistického teroru, s jehož následky se vlastně obě naše země musely mnoho dalších desítek let vzpamatovávat.

Osud tomu chtěl, že nejdříve ztratila svobodu naše země. Polsko bylo prvním sousedem, který s velkým porozuměním přijímal od jara 1939 naše vlastence – vojáky, jejichž přáním bylo vstoupit do opravdového boje proti okupantům, nyní již mimo vlastní zemi. Bylo snad symbolické, že prvním centrem soustředění našich vojáků se stal právě Krakov, odkud pak

vedly jejich cesty do Malých Bronovic a řada našich pilotů byla zařazena do polských leteckých sil, se kterými se zúčastnili vašeho statečného odporu proti nacistickým okupantům.

Polsko bylo první zemí, která se postavila nacistickým vojskům a svedla s nimi statečný a odhodlaný boj – od heroického odporu jednotky majora Sucharského na Westerplatte až po houževnatý vzdor hulánů majora Hubala v Górach Swientokrzyskich. A později také dalo světu celé skvělé jednotky na všech frontách druhé světové války, od leteckého „Dyvizjonu 303“ v Anglii, v němž bojoval i český četař Josef František, přes statečné výsadkáře u Arnhemu až po chlapce u Monte Casina...

Polsko bylo také první zemí, která na sobě zažila zřůdnost nacismu v podobě likvidace vysokého školství a intelektuálních elit národa, když v rámci „Sonderaktion Krakau“ byla zdevastována vaše staroslavná univerzita. Je možná příznačné, že o pouhých jedenáct dnů později stejný osud postihl naše vysoké školy a jejich studenty při „Sonderaktion Prag“ – společné sdílení útrap koncentračního tábora Sachsenhausen v komunitě polských učitelů a českých studentů je toho důkazem.

Mohlo by se zdát, že v dnešních poměrech není nutné si toto vše připomínat, v Evropě vládne demokracie a mír a vše se zdá stabilní a jisté. Jistě ale se mnou budete souhlasit v tom, že bohužel tomu tak zdaleka není všude na světě, neboť **je ještě mnoho míst, kde jsou právě nyní demokratické principy a s nimi i akademická svoboda a svoboda ducha pošlapávány. Proto si myslím, že právě všichni akademici našich dvou zemí, které zažily tak krutou likvidaci všeho, co patří k největším přednostem vzdělaných národů, by měli jít i nyní a také v budoucnosti příkladem v boji za uchování intelektuální svobody a nezávislosti. Neboť v jejich pěstování a podpoře je záruka dobré budoucnosti všech národů a států.** Je to úkol a boj nelehký, ale nesmírně důležitý pro osud příštích generací. Neboť příklady krakovský a pražský z roku 1939 navždycky zůstávají tragickým mementem a nesmějí se již nikdy a nikde opakovat!

Dovolte mi na závěr, abych vám všem a celé vaší univerzitě popřál za naši sesterskou alma mater všechno nejlepší a mnoho zdaru a úspěchů ve vaší práci pedagogické i vědecké.

Konečně mi dovolte, abych svou řeč zakončil tradičním přáním naší univerzity:

Quod bonum faustum felix fortunatumque eveniat!

*Jagellonská univerzita, Krakov,
6. 11. 2004*

QUO VADIS

EVROPANÉ
NAŠE POSTAVENÍ

Anketa VNR

1. Co považujete za základní rys evropanství?
2. Které z evropských osobností si vy osobně nejvíce považujete?

ZDENĚK BÁRTA, SENÁTOR:

1. Pro mne je základním rysem evropanství kontinuita židokřesťanské kultury vycházející z Bible, respektive ze západního křesťanství. K této kultuře patří zejména otevřená společnost, úcta k lidským právům, sociálním i jiným menšinám, demokracie, schopnost, či alespoň snaha poučit se ze slepých uliček vývoje, jako je třeba sklon k exploataci životního prostředí, nacionalismus, či fundamentalismus ideologický i náboženský.
2. Opravdu považovat si člověk může pouze někoho, koho alespoň trochu více zná. Proto bych vybíral z českých osobností. Z historie by to byl asi TGM, ze současných Václav Havel. V obou případech přestože to byli nakonec politici, ba prezidenti, což jim silně ubírá na bodech.

MARTIN BOJAR, LÉKAŘ

1. Evropanství je pojem obtížně definovatelný, uchopitelný a zřejmě i jednoznačně pochopitelný. Mnozí o evropanství hovoří, píší o něm a dovolávají se ho. V jistém ohledu jde o pojem módní a nadužívaný – jak politiky, publicisty, tak i laiky, mezi něž se řadím.

Je evropanství hodnotovou orientací, programem, postojem, přesvědčením a vírou, či manifestem nebo planým pojmem? Nevím.

Za nejvýraznější rys Evropy, od níž evropanství odvozuji, považuji neobyčejnou různorodost a pestrobarevnost kontinentu, na němž se zrodila „evropská – západní“ civilizace, respektující základní demokratické hodnoty. Civilizace hlásící se povětšinou – s krátkými přestávkami národně socialistických a socialistických experimentů – ke křesťanským a humanistickým ideálům a k evropskému kulturnímu dědictví, jichž však ne vždy dbala a jež ne vždy rozvíjela. Ke škodě evropských národů i celého světa.

Soudím, že evropanství má vztah k jedinečnému a nádhernému světadílu, o jehož západní výspě Islandu jako součásti Evropy není snad mnoho pochybností.

Mnohé naproti tomu nasvědčuje, že není shody v tom, zda Evropa třetího tisíciletí geopoliticky končí vskutku na Uralu a na Bosporu, nebo zda se její hranice posunou až k Araratu.

Projekt rozšíření Evropské unie je úchvatným a mnohoznačným příslibem, jehož naplnění však není a nebude prosto zásadních problémů a které povede i k proměně evropanství. Navíc je zřejmé, že vymezení evropského kulturního dědictví a „evropanství“, odvolávající se na křesťansko-judaistickou tradici a čistě „evropské“ hodnoty, nepostačuje.

S ohledem na staletí trvající kulturní, ekonomické a mocenské působení islámských států na Pyrenejském poloostrově a na velké části Balkánu vnímám napětí, které je podmíněno podvědomou i vědomou snahou politiků pomínout jak tradici islámu, tak

pravoslavné církve a samoděržaví. Ty nepochybně utvářely po pádu Konstantinopole osudy Řecka, balkánských států, Ruska a jeho západních sousedů.

Evropanství tedy chápu jako pojem slučitelný s hodnotovou orientací, respektující a inspirující se v mnoha tisících let trvajících kulturně-civilizačních tradicích, jejichž první kulturní vrstvy nacházíme v jeskyních v Altamirě, v Stonehenge a druidské kultuře, též však v minojských palácích. Evropanství spojuje s vědomím, respektováním a patrně i rozvíjením odkazu pohansko-keltsko-skytského, který nebývá vždy zmiňován, a samozřejmě i univerzálně platné a převažující helenisticko-judaisticko-křesťanské tradice.

Evropanství spojuje s vědomím nesmírně bohaté a znepokojivé minulosti i nedávné historie, kdy Evropa prošla otřesy buržoazních revolucí, byla zničena dvěma světovými válkami, z nichž první vedla k rozpadu rakousko-uherské monarchie – státu, který po staletí přes všemožné výhrady nejvíce naplňoval pojem evropanství.

Nelze pominout ani memento zrušných totalitních režimů a holocaustu, ani padesát let trvajících únos Evropy střední a východní za železnou oponu a berlínskou zeď. K „novému“ evropanství patří i proměna „všeho“ ve střední i východní Evropě po roce 1989 a samozřejmě i změny, které následovaly u svobodnějších, zámožnějších a stabilnějších demokratických sousedů.

2. Císaře Karla IV. a Leonarda da Vinci.

HELENA ILLNEROVÁ, PŘEDSEDKYNĚ AKADEMIE VĚD ČR

1. Za základní rys evropanství pokládám určitý filozofující životní styl: vyznávání kulturních tradic; lásku k demokratickým svobodám; toleranci; vášeň pro politické diskuse i diskuse o základních životních otázkách.

Rozjímání s přáteli, využívání volného času; a lásku k umění; Evropa se jinak než slovně, již nepustí do celosvětové soutěže o nejdynamičtější společnost či trhy. Toto období má již za sebou a vyznává nyní jiné životní hodnoty.

2. Z žijících osobností Václava Havla, papeže Jana Pavla II. a snad Tonyho Blaira.

Evropané

F. Mezihorák, Galerie velkých Evropanů. Nakladatelství Olomouc 2002

Richard Nicolaus von Coudenhove-Kalergi (1894–1972)

„Evropané, Evropanky! Osudová hodina Evropy odbila! V evropských továrnách jsou denně kovány zbraně, aby roztrhaly evropské muže, v evropských laboratořích denně kvasí jedy, aby zničily evropské ženy a děti. Mezitím si Evropa v nepochopitelné lehkomyšlnosti pohrává se svým osudem. Jediná záchrana je Panevropa; spojení všech demokratických států kontinentální Evropy v internacionální seskupení, k politickému a hospodářskému účelovému svazku. Chtějí-li to národy Evropy – vznikne Panevropa; je jen třeba odřeknout své hlasy

všem kandidátům a stranám, jejichž program je antievropský. Stále musí být opakována jednoduchá pravda: roztržitěná Evropa vede k válce, utlačování, bídě, jednotná Evropa k míru, k blahobytu! Zachraňte Evropu a své děti!“

Rakouský politik, politolog a publicista. Původem z kultivované kosmopolitní rodiny. Mládí v českoněmeckém prostředí na zámku Poběžovice. Studium filozofie a historie ve Vídni. 1923 dílo „Panevropa“ – základ panevropského hnutí. 1938 po anšlusu odchod z Rakouska. Krátký pobyt v Bratislavě. Emigrace do Švýcarska, potom USA. 1940–46 profesorem dějin na univerzitě v New Yorku. 1944 návrh Spojených států evropských. Od 1947 generálním tajemníkem Evropské parlamentní unie. 1950 Karlova cena. 1952–65 čestným předsedou Rady Evropy.

Představuje zcela novou kapitolu v evropských dějinách, jež začala po první světové válce. Rodinné tradice, rakousko-řecko-japonská krev a prostředí, v němž vyrůstal, ho formovaly naprosto nadnárodně. Zásadně odmítal nacionalismus, antisemitismus, nacismus i bolševismus. Záchranu Evropy před dalšími katastrofami viděl v dobrovolném federativním svazku – v Panevropě, ve Spojených státech evropských. Nepočítal v nich ani s Ruskem, ani s Anglií. Ke Společnosti národů choval skepsi, šířil myšlenky míru a spolupráce v Evropě. Největší ohlas měl v Rakousku, Československu a Francii. Šlo mu o vytvoření „evropského národa“. Mnohými myšlenkami se ztotožňoval s Ottou Habsburgem. W. Churchillovi pomáhal koncipovat v r. 1946 památný projev, považovaný za bezprostřední impuls k reálnému sjednocování kontinentu. V r. 1947 založil Evropskou parlamentní unii, jež položila základ evropskému parlamentarismu a podílel se na budování evropských institucí a organizací, jimiž dostával sen jednotné Evropy svou hmatatelnou podobu. Jeho snaha o smíření panevropanů s politikou Ch. de Gaulla vzbudila nepochopení a Coudenhove na to reagoval v roce 1965 odstoupením z funkce čestného prezidenta Evropského hnutí. Zbytek života prožil v ústraní, ale mohl sledovat, jak dílo, k němuž přispěl jako málokdo jiný, nezadržitelně – byť s komplikacemi – roste.

Václav Havel (1936)

„Umím si představit Evropu jedenadvacátého století jako konfederaci. Umím si představit, že některé dnešní struktury se promění jednou do orgánů takové konfederace, umím si představit, že některé dnešní evropské instituce postupně do této konfederace vrostou a rozplynou se v ní, zatímco jiné budou trvalou součástí její členité vnitřní struktury. Konfederovaná Evropa je tedy velmi hezká, rozumná a žádoucí a dokonce pravděpodobná futurologická vize. Ale nejen to, lze si představit i víc: že si evropské vědomí poměrně rychle tuto vizi osvojí, vezme za svou, a že začne tiše, leč vytrvale v jejím duchu myslet a pracovat, takže i nerozmanitější politická rozhodnutí jednotlivců, států i celých mezinárodních evropských organizací či institucí budou trvale k této vizi přihlížet a směrem, který k ní ukazuje, se ubírat.“

Český dramatik a politik. Jedna z nejvýznamnějších osobností českého disentu. 1962–66 studium dramaturgie na pražské DAMU. 1961–68 asistent režie a dramaturg Divadla Na zábradlí. V šedesátých letech vznik jeho hlavních dramát. 1968–69 v čele Klubu nezávislých spisovatelů. 1976 jeden z předních autorů a iniciátorů Charty 77. 1977–78 opakovaně vězněn. 1979 odsouzen ke čtyřem a půl roku vězení. 1983 předčasně propuštěn ze zdravotních důvodů. 1989 iniciátor a spoluautor manifestu Několik vět. 1989 vůdčí osobnost Občanského fóra v sametové revoluci. 1989 prezident Československé federativní republiky. Od 1992 (do 2002 – pozn. VNR) prezident ČR.

Václav Havel se celou svou činností v době totality snažil o uchování české kulturní a demokratické sounáležitosti se svobodnou Evropou. Už v r. 1975 v otevřeném dopise tehdejšímu československému prezidentu s filozofickým přístupem analyzoval československou společnost a upozornil na povážlivou míru její devastace a zaostávání za Evropou.

Po porážce komunistického režimu v r. 1989 ve významných politických funkcích usiloval o co nejrychlejší a nejúplnější zapojení českého národa do evropských struktur. Programové prohlášení Občanského fóra z 26. listopadu 1989, na jehož formulaci měl Havel podstatný podíl, proklamuje československou touhu zaujmout opět důstojné místo v Evropě, a to prostřednictvím začlenění Československa do evropské integrace.

Havel si evropskou integraci představoval ve formě konfederace. Futurologickou dimenzi konfederace představuje jeho myšlenka, že když veskeré světové dění spěje k integraci (resp. globalizaci), tím spíše to musí platit pro Evropu.

Druhá dimenze jeho pojetí evropské integrace je zcela aktuální. Dle Havla je třeba na půdě EU intenzivně pracovat na unifikaci a kompatibilitě některých systémů, např. energetických, dopravních, komunikačních aj.

Prozatím není nutné se tolik zabývat bezpečnostní tematikou, která je spíše věcí NATO. Do této konfederace je však třeba nějakým způsobem vtáhnout také Radu Evropy.

Velký důraz vždy kladl na řešení etických problémů, a proto také uvažoval o potřebě vytvoření evropského morálního kodexu.

Winston Leonard Spencer Churchill (1874–1965)

„U vítězů vládne hluk nesouzvучných hlasů, u poražených temné ticho zoufalství. Bez velkomyslnosti Spojených států, které velmi jasně poznaly, že zánik nebo zatracení Evropy zatáhne i jejich osud do společného utrpení, byl by se vrátil středověk s celou svou krutostí a špinou. A to se může ještě kdykoliv stát. Přesto všechno existuje prostředek, který může, bude-li po něm všeobecně a spontánně sáhnuto, jako zázrakem změnit celou scénu a celou Evropu v několika letech učinit tak svobodnou a šťastnou, jako je dnes Švýcarsko. Jaký je tento nejúčinnější prostředek? Je to znovuvytvoření evropské rodiny; musíme vytvořit rád, který umožní život v míru, bezpečnosti a svobodě. Musíme vybudovat něco na způsob Spojených

států Evropy. Jen tak mohou stovky milionů klopotně pracujících lidí opět nabýt obyčejných radostí a s nadějí, jež činí život hodným života.“

Britský státník, politik pevné vůle, bezvýhradný stoupenec parlamentarismu, prozíravý pragmatik. Představitel konzervativní strany. 1895–1900 vojenská kariéra, účast v bojích na Kubě, v Indii a Jižní Africe. 1900 poprvé zvolen do Dolní sněmovny. Od 1908 člen vlády. 1932–39 kritik politiky appeasementu. Odpůrce Mnichova. Od 1940 premiér britské vlády. Organizátor a představitel protifašistické koalice. 1941 podpis Atlantické charty. 1945 jednání na Jaltě. 1945 demise po volebním vítězství labouristů. 1946 projev na univerzitě ve Fultonu – poprvé pojem „železná opona“. 1951 návrat do čela státu. 1953 Nobelova cena za literaturu. 1953 titul „sir“. 1955 demise ve prospěch A. Edena.

Krach evropské politiky před něj postavil více než před jiné nutnost zabránit totálnímu zničení demokracie a humanismu v Evropě. Druhá světová válka učinila myšlenku evropského dorozumění ještě naléhavější než ta první. Proto byl jedním z tvůrců Atlantické charty, jež formulovala principy mírové spolupráce národů po válce. A i k uším Churchillovým došlo prohlášení evropského odbojového hnutí (z devíti států včetně ČSR) učiněné v Ženevě 1944, v němž se vyslovuje přesvědčení, že jedině federalistická unie může Evropu, osvobozenou od fašismu, trvale vyvarovat dalších tragédií. Po završení stoletého usilování o evropské sjednocení se pak stala nedocenitelným impulzem právě jeho výzva vyslovená 1946 v Curychu, aby národy našeho kontinentu vytvořily „Spojené státy Evropy“. Jeho návrh nepochybně jen hutně vyjádřil to, co zaznělo a bylo napsáno stokrát jinými, ale tentokrát už nebylo možno jej přeslechnout a zapomenout: za několik málo let se Churchillova slova začala naplňovat.

Tomáš Garrigue Masaryk (1850–1937)

„Lidstvo bojuje o jednotu, ale nebojuje o jednotnost: Světová federace, nikoli světovláda, konsenzus Pentium, nikoli otroctví národů a ras; organizace, nikoli dobytí Evropy. Ne Herenvolk, nýbrž národní rovnost. Nový člověk, homo europaeus, nezrodí se pouze politikou vnější, nýbrž hlavně vniterní. Politický úkol demokratické rekonstrukce Evropy musí být dovršen a vlastně umožněn mravním převychováním národů. Ježíš – ne Caesar – toť heslo demokratické Evropy.“

Český filozof, politik a státník. 1865 německé gymnázium v Brně. 1869–1872 Akademické gymnázium ve Vídni. 1872–1876 studium filozofie a klasické filologie na vídeňské univerzitě, 1876–77 publikace prvních vědeckých prací. 1879–1882 docentem filozofie na vídeňské univerzitě. 1882–1917 profesorem na české univerzitě v Praze. 1891–93 poslancem českého sněmu a říšské rady za mladočechy. 1900 spoluzakladatel České strany lidové (realistické). 1907–1914 poslancem říšské rady. 1914 odchod do emigrace – koncepce programu státní samostatnosti. Jednání o českém a slovenském národním sebeurčení v Anglii, Francii, USA. Organizátor československých legií. 1917 pobyt v Rusku. 1918–35 prvním československým prezidentem.

V mnohém navazoval při pohledu na český národ a Evropu na koncepci Palackého a národní rovnoprávnost považoval za nezbytný předpoklad demokratické federalizace našeho kontinentu, přičemž středoevropskému prostoru přisuzoval v tomto procesu zvláštní význam. Jestliže se stal vykonavatelem historického ortelu nad Rakouskem-Uherskem, pak to bylo s vědomím, že vzápětí je třeba hledat nová a spravedlivější evropská seskupení. Skromným dokladem toho byla Malá dohoda nebo neúspěšný pokus o vytvoření „Spojených států evropských“, jež by federativně sdružily státy mezi Ruskem a Německem. Konečným cílem pro Masaryka však zůstávala vždy celá sjednocená Evropa. Proto také významně podpořil Coudenhove-Kalergiho panevropské hnutí. Už za první světové války vyslovoval názor, že poválečné uspořádání Evropy musí být založeno na tak demokratických a spravedlivých principech, aby mírové Evropě nebyly dány do vínku zárodky nových konfliktů. Mnohé představy věnil do spisu „Nová Evropa“. Jmenovitě se zde vyslovil pro národní sebeurčení národů a jejich naprostou rovnost a zároveň pro jejich sjednocování ne do nadnárodního útvaru, nýbrž do společenství demokratických národů, neboť demokracie a humanismus dle něj nesmějí znát hranic. Odmítl tajnou diplomacii, vyzval k všeobecnému odzbrojení, k vytvoření celoevropského trhu a přímo i „Svazu národů“. Z tohoto společenství nemělo být vylučováno ani Rusko a proces sjednocování lidstva se neměl zastavit na hranicích našeho kontinentu.

Masarykova evropanská prestiž byla tak vysoká, že se G. B. Shaw vyjádřil v tomto smyslu: kdyby měl být někdo prezidentem sjednocené Evropy, není nikdo vhodnější než T. G. Masaryk.

Robert Schuman (1886–1963)

„Aby mohl nastat opravdová mír, potřebujeme nejdříve jednotnou Evropu. Evropa nebude vybudována najednou nebo podle jednotného generálního plánu. Bude vystavěna prostřednictvím konkrétních výsledků, které nejprve vytvoří solidaritu de facto. Společná regulace výroby uhlí a oceli povede bezprostředně k vytvoření společné základny pro hospodářský rozvoj jako první krok evropské integrace.“

Francouzský politik a státník. Studium práv na univerzitách v Bonnu, Mnichově a Berlíně. Od r. 1912 návladním u německého soudu v Metách. 1919–40 poslancem francouzského parlamentu. 1940 státním tajemníkem pro záležitosti uprchlíků. Spory s Petainem a okupačními úřady. Zatčen a deportován do Německa. 1942 útěk a vstup do francouzského odboje. 1945 spoluzakladatel francouzské Republikánské strany. 1946–47 ministrem financí. 1947–48 premiérem vlády. 1949–52 ministrem zahraničí. 1955–58 ministrem spravedlnosti. 1958–60 předsedou Evropského parlamentu. 1960–63 čestným předsedou Evropského parlamentu.

Společně s J. Monnetem přispěl k obratu ve vztahu Francie k evropské jednotě. Na rozdíl od de Gaullovy představy svazu suverénních států se zasazoval v duchu integračním o vytvá-

ření jednoty ve všech oblastech života národů, jež se rozhodnou ustavit společenství. Z úvah o postupu spojenců při správě přírodních zdrojů poraženého Německa a pak o zapojení jihozápadní části – Spolkové republiky Německo – do hospodářství demokratické Evropy vzešel r. 1950 (opět v součinnosti s Monnetem) návrh na vytvoření Montánní unie neboli Evropského společenství uhlí a oceli. Jím učiněná veřejná proklamace takového záměru 9. května toho roku se považuje za symbolický start integračního procesu. Jeho plán byl následujícího roku přijat v Paříži konferencí šesti západoevropských států – Belgie, Francie, Itálie, Lucemburska, Nizozemska a Spolkové republiky Německa (v níž tendence k zapojení do západoevropského hospodářství podporoval kancléř Konrád Adenauer). V roce 1952 vypracoval projekt Evropského obranného společenství. Své evropské působení završil ve funkci prezidenta Evropského parlamentu ve Štrasburku. Od těchto projektů už vedla cesta k evropským společenstvím a dnešní Evropské unii. R. Schumanovi daly dějiny šanci podílet se na prvních reálných krocích, jimiž se začaly naplňovat staleté sny o evropské jednotě. 9. května slaví Evropané narozeniny spojené Evropy (lidově zvané „den svatého Schumana“).

Vaněk Jakub, MŠ – Sudoměřská, Praha 3

Jiří Dienstbier

Kam jsme dospěli?

Patnáct let po vzniku první republiky světová krize uvrhávala do bídy miliony nezaměstnaných v Evropě a prohlubovala sociální a nacionální polarizaci, která nakonec dospěla k rozbití Československa, ke světové válce a k expanzi stalinismu po ní. Dnes se Evropa sjednocuje a my s ní. Češi patří ke zhruba pětině obyvatel světa, kteří mají vždy něco k jídlu, pitnou vodu, co si obléknout, nemusí se bát diktátorů, vyhnání či smrti ve vraždných konfliktech.

Bída tu znamená něco jiného než v Darfúru nebo ve slumech i ve vyspělejších oblastech světa. Nacionální a ideologický fanatismus a šovinismus z Evropy nezmizel, ale nikde nemá sílu zmanipulovat natolik významnou část společnosti, že by mohl myslet na uchvácení moci.

Pro celoživotní uspokojení starších by mohlo stačit, že jsme se dožili konce nesmyslného režimu a pádu železné opony. Mnozí z nás se mohli v politice, podnikání, zvelebování obcí, ve školách i jinde podílet na vývoji svobodných poměrů. Můžeme cestovat a zejména mladým lidem se otevírají možnosti uplatnit českou tvořivost v téměř půlmiliardovém evropském celku.

De Tocqueville napsal před sto šedesáti lety, že demokracie je vláda průměrnosti. Máme tedy demokracii odpovídající našemu průměru. Náš kulturní i vzdělanostní průměr je vyšší nejenom než v Sierra Leone; je často lepší než v mnohých vyspělých zemích, byť si i hejtman může splést německou sociální demokracii s Hitlerovou NSDAP. Demokracie je proces, s jehož stavem nesmíme být spokojeni nikdy, nechceme-li postávat na periferii evropského a světového dění.

V ekonomice máme co dohánět, korupce kvete, nezaměstnanost je vysoká. Když se však z médií řítí na občany samé špatné zprávy, a také opozice tíhne k pouhému negativismu, prohlubuje se stav „blbě nálady“. V jejím důsledku přijde k volbám necelá třetina lidí.

Občany stěží získá k zájmu o veřejné věci neprůhlednost politických témat. Zklidnění mysli nepřispívá, když se autoři jubilejních rozhovorů šťourají v tom, že jsme jednali s komunisty, nezajistili archivy StB atd., zkrátka proč jsme nebyli jiní. Patnáctileté vyrovnávání s minulostí poskytuje prostor k seberealizaci fanatikům, z nichž mnozí si vzpomněli na boj s komunismem až po listopadu 1989. Podobní lidé s udavačskou mentalitou tu byli po válce, po únoru 1948, po srpnu 1968.

Zadlužení státu a celého veřejného sektoru v důsledku stamilionových krádeží a omylů při velké privatizaci devadesátých let dnes napadá opozice. Jenže přinejmenším za chyby jsou odpovědní všichni.

K apatii a otravě přispívá také euroskeptické strašení ztrátou suverenity nebo dokonce národní identity. Proevropské strany tomu nemohou čelit obranářským zaklínáním, že přece také ony hájí národní zájmy. Mají-li uspět, potřebují se jasně vymezit jako stoupenci evropského sjednocení a přesvědčit veřejnost, že český národní zájem spočívá v co nejširším aktivním uplatnění České republiky a jejich občanů v Evropské unii.

Mohou se opřít o to, že Češi se jako jednotlivci dokázali uplatnit v jakýchkoliv poměrech – za rakouského mocnářství, v první republice, v emigraci. I před listopadem většinou našli alespoň soukromé pole pro svou tvořivost a aktivitu, i když jim v tom politická moc překážela. Politika, která jim pro tvořivost bude vytvářet lepší podmínky, než jaké si může vytvořit jedinec, bude přitažlivá.

Nabízet srozumitelnou perspektivu úspěchu se zatím v každodenních půtkách nedaří. Ale rozdíl mezi naší nedokonalou demokracií a předlistopadovými poměry je v tom, že dnes taková možnost nechybí.

Právo, 13. 11. 2004. Kráceno

Holečková Tereza, I. A, D. Centrum Zahrádka, Zdice

QUOD BONUM

PROJEVY DĚKANA
ABSOLVENTI
NOVÍ POSLUCHAČI
ZMĚNY NA FAKULTĚ

Projevy děkana doc. B. Svobody k absolventům a novým posluchačům 3. LF UK

Karolinum 8. října 2004

Jak se změnila fakulta

Vaše magnificence, spectabiles, honorabiles, cives academici, vážení hosté, scházíme se dnes ve staroslavné aule Karolina při slavnostní imatrikulaci nových studentů magisterského a bakalářského studia 3. lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Dovolte mi, abych vám, vážení hosté, ale hlavně vám, noví mladí členové akademické obce fakulty, krátce přiblížil školu, na které začínáte studovat.

Tato fakulta vznikla jako samostatná lékařská fakulta před 52 lety a stala se jednou z pěti lékařských fakult, které má jako své součásti Karlova Univerzita v Praze. Univerzita byla založena v roce 1348 českým králem a římským císařem Karlem IV. a byla to první univerzita založená ve střední Evropě. Již při svém založení jednou ze čtyř fakult, které měla, byla fakulta lékařská. Tradice studia lékařství má tedy své kořeny již ve 14. století a za dobu své existence univerzita vychovala obrovský počet vynikajících lékařů.

3. lékařská fakulta jako první z českých lékařských fakult a i jedna z prvních v Evropě po sametové revoluci v roce 1989 začala připravovat změnu v systému výuky lékařství, která prakticky bez jakéhokoliv systémového vývoje probíhala již od 19. století. Reforma studia byla dovršena v roce 1994, od kterého byl zahájen nový způsob výuky medicíny v podobě tzv. problémově orientovaného studia. Tento způsob studia zcela mění zaběhlé výukové systémy a způsob získávání vědomostí. Zjednodušeně řečeno učíme nyní naše studenty tak, jak budou muset uvažovat a myslet při řešení diagnostických a terapeutických problémů. Tento způsob výuky vám jistě přinese celou řadu problémů, bude vás nutit naučit se myslet jinak, vnímat získané vědomosti v souvislostech, zpracovávat celou řadu materiálů a bude klást velké nároky na vaši individuální studijní práci. Na druhou stranu jsme přesvědčeni – a zkušenosti s prvními absolventy prvního curricula to potvrzují –, že pokud tento typ studia přijmete za svůj, budou vaše vědomosti, ale i praktické dovednosti na velmi vysoké úrovni. Je však nutné od samého začátku studia pracovat systematicky, studovat pro získání vědomostí a ne pro složení zkoušky, protože s postupem let vazba jednotlivě získaných vědomostí bude naprosto nezbytnou a zásadní podmínkou pro vaše studijní úspěchy.

Ještě jedna věc se zásadním způsobem změnila na naší lékařské fakultě po sametové revoluci. Systematicky jsme se začali zabývat výchovou odborníků, jejichž kvalifikace bude odpovídat kvalifikaci a úrovni vzdělání požadavkům, které na nás klade moderní doba a které jsou nezbytné po našem vstupu do EU v letošním roce. Proto mohu s potěšením uvítat na dnešním slavnostním shromáždění frekventanty bakalářského studia v oboru fyzioterapie, veřejné zdravotnictví, zdravotní vědy a všeobecná sestra.

V současné době představuje bakalářské studium velmi významnou složku vysokoškolského vzdělávání, počet přijatých bakalářů každým rokem narůstá a absolventi tohoto typu

studia představují novou moderně vzdělanou skupinu zdravotnických pracovníků, jejichž uplatnění u nás i ve světě je stále žádanější.

Zásadní bezesporu zůstává pravda, že magisterské studium lékařství i bakalářské studium v oblasti zdravotnictví je v něčem studiem výjimečným. Absolventi tohoto studia budou vykonávat povolání, u kterého stále zůstává pravdou, že více než povolání je posláním. Je to povolání, které vyžaduje celého dokonale vzdělaného člověka, protože péče o zdraví a život lidí je tou největší a nejtěžší úlohou, kterou si každý z nás může ve svých životních cílech uložit. Je to povolání, ve kterém nejsou opravné termíny a ve kterém chyby mohou znamenat ve svých důsledcích i smrt člověka. O to důležitější bude, jak studijní program na naší fakultě absolvujete, o to bude důležitější, aby vaše znalosti nebyly pro zkoušku, ale pro život. Měl jsem možnost s vámi hovořit při přijímacích pohovorech i při úvodním soustředění v Dobronicích a jsem přesvědčen, že k tomu máte všechny předpoklady.

Přeji vám, aby vám studium úspěšně uběhlo a aby povolání, které budete po jeho absolvování vykonávat, vás naplňovalo a splnilo všechny ideály, se kterými jste si studium lékařství vybrali.

Předstupeň magisterského studia

Je pro mne velkým potěšením, že mohu při své slavnostní řeči v roli děkana na promociích 3. LF UK promluvit k absolventům bakalářského studia v oboru fyzioterapie, v oboru veřejného zdravotnictví a v oboru zdravotní vědy.

V letošním roce se Česká republika stala řádným členem Evropské unie. Členství nám jistě přinese velmi mnoho pozitivního, již dnes však přináší s sebou větší nároky na efektivitu práce, větší konkurenci a pochopitelně i větší nároky na vzdělanost našich lidí. O vzdělanosti se mnohdy hovoří jako o klíčovém problému, který v sobě vstup do Evropské unie má.

Proto je pro mne takovým potěšením možnost hovořit dnes k vám, kteří jste svým studiem a svými výsledky vrchovatě naplnili požadavky moderního světa na vzdělání zdravotnických pracovníků ve svých oborech. Ve vašich osobách spatřuji naplnění Catonových slov – *doctrina est fructus dulcis radice amarae* – vzdělání je sladké ovoce hořkých kořenů.

Ano, vím, že rozhodnout se pro bakalářské studium nebylo snadné, vždyť je to nová forma vzdělávání zdravotníků a vaše budoucí uplatnění a zařazení bylo v době nástupu na fakultu nejasné a nejisté.

Samotné studium bylo náročné, vyžadovalo mnoho úsilí, a tak se skutečně vaše vzdělání a vaše vědomosti rodily z hořkých kořenů. Dnešního dne však začínáte sklízet sladké plody. A já věřím, že sladké budou. Povolání, které jste si vybrali, patří k těm, která člověka naplňují, dávají mu pocit zodpovědnosti a prospěšnosti. Dveře do světa medicíny a dveře do Evropy, které se nyní pro vás otevírají, vám dávají prostor k realizaci toho nejlepšího, co jste se na naší fakultě naučili. Medicína jde stále kupředu, je to jeden z oborů lidské činnosti, který trvale prodělává obrovský myšlenkový a technický rozvoj; to vás bude nutit k tomu, abyste se i nadále vzdělávali, a záhy poznáte, že tento krok vzdělanosti, který jste dnes dokončili, nebude zdaleka posledním.

Musím konstatovat, že ve smyslu Boloňské deklarace bakalářské studium je chápáno jako předstupeň magisterského studia. Chci věřit, že jako jste se rozhodli k velmi modernímu evropskému bakalářskému vzdělání, budete uvažovat i o dalším magisterském studiu.

Jsem přesvědčen, že vás studium na 3. lékařské fakultě pro vaši práci a další odborný vývoj, ale i pro další studium dobře připravilo.

Quod bonum, felix, faustum, fortunatumque sit.

O moderní výuce ošetrovatelství

Sešli jsme se při slavnostním zakončení a promočním aktu absolventek bakalářského studia studijního programu ošetrovatelství – oboru zdravotní vědy.

Toto bakalářské studium představuje nový moderní způsob výuky ošetrovatelství, který je v souladu se systémem výuky v zemích Evropské unie, do které bychom v příštím roce měli vstoupit.

Medicus curat, natura sanat – lékař léčí, příroda uzdravuje. Toto Waltherovo rčení je opakovaně citováno. Já bych si dovolil s ním poněkud polemizovat. Léčebný proces nemá totiž jen dvě složky – lékaře jako nositele léčebného procesu a přírodu, rozumějte tím individuální genetickou výbavu pacienta, ale i složku třetí. Tato složka je dle mého názoru a celoživotních zkušeností zásadní a naprosto nepominutelná. Touto třetí složkou léčebného výsledku je ošetrovatelská péče. Bez kvalitní ošetrovatelské péče nemůže lékař a moderní způsoby léčby téměř nic. Výsledek lékařova snažení je bezprostředně závislý na kvalitě ošetrovatelské péče. Vy samy s tím máte bohaté zkušenosti a rozhodly jste se doplnit své dosavadní vzdělání bakalářským studiem tohoto oboru. Moderní medicína a moderní léčebné techniky vyžadují i po ošetrovatelské péči stále větší a větší znalosti a dovednosti a nutí nás povýšit ošetrovatelství na jejich současnou úroveň.

Jsem velmi rád, že i díky naší 3. lékařské fakultě se kvalifikace vedoucích pracovníků v kategorii středních zdravotnických pracovníků začíná měnit. Vývoj ve zdravotnictví to jednoznačně vyžaduje. Trochu mne mrzí, že tento obor vzdělání jakoby diskriminuje muže, protože stále hovořím pouze o absolventkách. Jsem přesvědčen o tom, že stejně jako ženy vstoupily do celé řady profesí, považovaných za výlučně mužské, moderní zdravotnictví bude potřebovat i mužský element v ošetrovatelských programech. Přál bych si, aby váš další odborný a společenský vývoj odpovídal tomu, co zdravotní vědy představují pro společnost, a aby na vašem příkladu se stalo toto studium atraktivním pro všechny, kteří pro to mají předpoklady, tedy i pro muže.

Věřím, vážené absolventky, že jste to právě vy, které tuto změnu chápání vámi vybraného povolání zahájíte.

Quod bonum, felix, faustum, fortunatumque sit.

Seznam absolventů 3. LF UK k 21. 9. 2004

Fyzioterapie

Kamila Stöhrová

Veřejné zdravotnictví

Petra Křivánková
Ing. Petra Špičáková
Marcela Váňová

Všeobecné lékařství

– studující v anglickém jazyce

Bjorn Tore Bjorkedal
Sholan Kumar Bunwaree
Tiffany Sherry-Ann Coke
Linda Elise Gronvold
Panagiota Elli Papadopoulou
Michail Sorotos

Všeobecné lékařství

Eva Andrenacciiová
Peter Bakalík
Rudolf Baloun
Dušan Bartoš
Radka Beranová
Bc. Soňa Bláhová
Daniela Domluvilová
Pavel Hajdušek
Marta Ježová, rozená Gruberová
Marie Jindřichová
Jiří Karásek
Vladislav Klement
Hana Kohoutková
Daniela Kotrbová
Petra Kuglerová
Pavel Leden

Jan Lippert
Kateřina Malá
Ludmila Mašková
Stanislav Matoušek
Michaela Mazancová
Lucie Popová
Kateřina Radoušová
Veronika Richterová
Lukáš Řepík
Martin Špaček
Karel Štěpánek
Lukáš Tůma
Renata Václová
František Vlček
Tomáš Vojáček
Sandro Zamarian
Michal Záruba

NOVÍ POSLUCHAČI 3. LF UK

studijní obor:

Fyzioterapie

Hana Bartůšková
Klára Braná
Anna Daničková
Petra Dáňová
Kateřina Fialová
Věra Grobořzová
Lucie Hasilová
Matouš Hrdinka
Veronika Hromádková
Eva Hujová
Petra Hurtová
Jakub Jeníček
Hana Kavínová
Alena Kopřivová
Václav Kovalovský
Eva Kovářová
Helena Krumlová
Alena Málová
Libuše Marková
Kristýna Plecháčková
Pavčina Polívková
Hana Prokešová
Soňa Reinišová
Jana Slezáková
Tereza Sučíková
Věra Suchánková

Jana Svobodová
Martina Štochová
Eva Titěrová, roz. Nedvědová
Tamara Vančurová
Lucie Viktorinová
Jana Vitková
David Vrbický

studijní obor:

Všeobecná sestra

Lenka Adamcová
Petra Bařinová
Hana Baumruková
Helena Belšánová
Dana Čoudková
Simona Dobisová
Věra Doubková
Andrea Haklová
Ester Hašová
Lenka Hozová
Michaela Hrdinová
Katarína Chrastinová
Alena Kindlová
Lucie Kolaříková
Zuzana Krajčovičová
Šárka Kuželková
Kateřina Landigová
Lucie Machová

Petra Mařasová
Petra Mejšnarová
Hana Nováková
Lenka Penkalová
Veronika Peroutková
Tereza Rychtaříková
Lucie Stibůrková
Denisa Šmuclerová
Alena Týblová
Kateřina Vichová
Veronika Zárubová

studijní obor:

Veřejné zdravotnictví

Martina Běhalová
Zuzana Benčová
Gabriela Crlíková
Radka Černohlávková
Anna Dolejší
Vojtěch Hassmann
Jakub Havel
Denisa Chýlková
Eliška Kočvarová
Gabriela Koišová
Jana Krulichová
Kristýna Marešová
Klára Mlynáříková
Michaela Moravcová

Veronika Panušková
Bohdana Prokešová
Inna Prokopenková
Blanka Pružinová
Kateřina Rohlová
Jiří Slavíček
Jana Somorovská
Jana Šlajsová
Zuzana Vacková

studijní obor:

Zdravotní vědy

Katarína Andrášková, roz. Kováčová
Monika Bostlová, roz. Hrušková
Iva Bozenhardová
Eva Brothánková
Linda Buřičová, roz. Lukavská
Lucie Celá
Helena Cikhartová, roz. Němečková
Hana Dudová
Marta Freitagová, roz. Hladíková
Iva Hnidková
Pavla Chudá, roz. Řezníčková
Pavla Chudomelová, roz.
Danihelková
Radmila Karlová, roz. Míková
Eva Kavková
Ludmila Klimešová
Žaneta Kovačičová, roz.
Nevedelová
Markéta Krušinová
Dana Křivská, roz. Bartíková
Denisa Lepeyová, roz. Ludvíková
Jana Macho, roz. Charvátová
Lucie Marková
Simona Matějková
Jana Matušíková, roz. Brabcová
Lenka Merxbauerová, roz. Horníková
Jana Mocková, roz. Dlouhá
Alexandra Mohaplová
Pavčina Mokrejšová, roz. Dlouhá
Petra Nováková
Eva Novotná, roz. Hronková
Magdalena Pencová, roz. Mátlová
Markéta Pižová, roz. Kolářová
Jana Podaná, roz. Brabcová
Jaroslava Skálová, roz. Lukašová
Vladimíra Stará
Petra Síchová
Markéta Šulcová
Lenka Šuráňová
Zuzana Šváblová
Jana Táborská
Dana Uhrová
Veronika Vachoutová, roz. Miklíková

Lenka Vaňková
Petra Velenská

studijní program:

Všeobecné lékařství

Maribel Añez Toro
Zuzana Bajgarová
Dana Bambulová
Mírka Basáková
Irena Baťková
Monika Bažilová
Jan Běleš
Petr Boháč
Tomáš Bouček
Nela Brabcová
Tereza Břenková
Abraham Buček
Karel Budka
Veronika Burdová
Lenka Cimalová
Jana Crková
Ondřej Čech
Michaela Čermáková
Ilja Černovič
Barbora Dittrichová
Olga Dobrá
Jan Drahoš
Boris Dvořáček
Tomáš Dvořák
Marta Fahrnerová
Kristýna Finkeová
Denisa Frajerová
Lucia Gogorová
Júlia Guothová
Filip Halada
Eva Havrlíková
Rut Hedánková
Marek Henzl
Jana Henzlová
Dominik Hes
Kateřina Hlavatá
Marcela Holíková
Kateřina Hrbková
Martin Hruďa
Jana Hubínková
Eva Jančušková
Markéta Ježková
Martina Jonáková
Martina Jurošková
Markéta Kadlecová
Hana Karochová
Matej Kohutiar
Jozef Korček
Veronika Kotinová
Daniel Kouba
Šimon Kozák

Jakub Krejčík
Jan Krupička
Anna Kubešová
Michael Kučera
Mária Kultanová
Markéta Kurčová
Pavla Kůrková
Marián Liberko
Peter Lukáč
Katarína Lukačinová
Eva Lukešová
Natálie Lupienská
Tomáš Málek
Lucia Marková
Eva Maršálková
Petra Martincová
Pavel Martínek
Lubomír Matej
Karel Medek
Roland Meleg
Jana Michalcová
Radek Milič
Anna Mírová
Denisa Mlčochová
Anna Moravcová
Daniela Mozolová
Monika Mravcová
Petra Mrázková
Radek Müller
Tomáš Nálevka
Ing. Petr Neced
Šárka Nekovářová
Eva Němcová
Petra Němčíková
Jan Němec
Hana Novotná
Veronika Novotná
Sylvie Opatrná
Jitka Ostráková
Anna Palečková
Jan Pavelka
Kateřina Pechová
Pavla Pelešková
David Pintar
Petr Plagura
Lenka Pleštilová
Michal Pobijak
Kateřina Pokorná
Jan Polák
Kateřina Pragrová
Jana Prašková Pavlová
Denisa Priesolová
Michaela Prievozníková
Linda Procházková
Eva Provazníková
Tomáš Pšenička
Lucie Rakušanová

Peter Riško
Veronika Rohanová
Dušan Roll
Jana Rychlá
Markéta Ryšánková
Martina Řihová
František Rívnáč
Martin Sedláček
Pavel Sekerka
Markéta Schestauberová
Karolína Sobotová
Markéta Součková
Kateřina Svatošová

Jiří Svoboda
Alžběta Svobodová
Galina Svobodová
Lenka Svrčinová
Kateřina Šebková
Martin Šeremeta
Jan Šobán
Pavla Šobrová
Michal Špaček
Eva Šťastná
Martin Štěpán
Zuzana Tichá
Kristýna Tišlerová

Pavel Trančík
Pavel Tůma
Jan Tvrdlík
Jitka Vávrová
Radek Vejvoda
Miroslav Verner
Lenka Veselá
Dominika Votavová
Diana Vyskočilová
Iveta Weissová
Zuzana Zemanová
Pavel Zvěřina
Martin Žák

Zitková Olga, 5. tř., D. Centrum Zahrádka, Zdice

Rok 1990: Malá fakulta po velkých změnách

V březnu 1990 začal vycházet Informační bulletin LFV UK (lékařské fakulty Vinohrady). Jeho autorem byl tehdejší docent, nyní profesor MUDr. Vlastimil Slouka, který nyní působí na 3. LF UK jako čestný člen její vědecké rady.

Listovali jsme v prvním ročníku tohoto bulletinu, předchůdce týdeníku VITA NOSTRA SERVIS a čtvrtletníku VITA NOSTRA REVUE, a našli jsme přitom zajímavé pasáže, naznačující, jak se politické změny z roku 1989 odrazily i v běžném životě fakulty.

INFORMAČNÍ
BULLETIN 3. LF UK

1

22. února se poprvé sešla nově konstituovaná vědecká rada. Její práce i složení jsou koncipovány zcela odlišně proti dosavadním zvyklostem. Je toliko patnáctičlenná, přitom pouze 8 členů je z LFV UK (doc. Höschl, doc. Horák, prof. Kaňka, prof. Kolín, doc. Rokyta, doc. Slouka, doc. Vlasák a paní tajemnice Vacíková), další jsou z IHE, z VÚ psychiatrického, VÚ endokrinologického, Ústavu anorganické chemie a doc. Vonka člen korespondent ČSAV.

O členství ve vědecké radě bylo požádáno 11 vynikajících pracovníků ze zahraničí ...

Dále byla projednána doporučení rehabilitační komise LFV UK na dokončení profesorského řízení doc. Levita a habilitačního řízení dr. Chlupa, dr. Koutského, dr. Vojtěchovského a dr. Vrabce. Jmenovací řízení na úrovni fakulty proběhlo úspěšně již v roce 1969, potom bylo řízení zastaveno. ...

Jednání byl přítomen bývalý přednosta farmakologického ústavu fakulty prof. MUDr. RNDr. Zdeněk Votava, DrSc., významný představitel čs. farmakologie světové pověsti. Jako signatář 2000 slov byl nucen v roce 1970 fakultu opustit a po kratším působení ve VÚ FB byl penzionován.

Prof. Votava obdržel omluvný dopis pana děkana, byl plně rehabilitován a byla mu udělena zlatá medaile LFV UK ...

K návrhu vysokoškolského zákona

Návrh nového vysokoškolského zákona je právě přepracován na základě četných připomínek z mnoha vysokých škol. Ať již bude jeho definitivní podoba jakákoliv, jedna zásada v něm zcela určitě zůstane: zaručení akademických svobod.

Na vysokých školách se zaručuje:

- Svoboda projevu
- Svoboda shromažďování
- Svoboda vědeckého bádání a uveřejňování jeho výsledků
- Ediční právo
- Svoboda umělecké tvorby
- Svoboda vyučovat a učit se
- Svoboda volit akademické samosprávné orgány
- Svoboda zastávat různé filozofické názory a náboženská vyznání a svoboda je šířit
- Právo používat akademické insignie a konat akademické obřady.

Je to obrovské penzum svobod, kterých se teprve budeme muset učit využívat. Vždyť v plné míře mohla být v posledních letech uplatňována jen ta poslední.....

Doc. MUDr. Vlastimil Slouka, CSc.

Zasedala vědecká rada 3. LF UK

Vědecká rada fakulty se sešla 10. května 1990. V úvodu děkan fakulty doc. MUDr. Cyril Höschl, DrSc., informoval o jednání s panem rektorem, který požadoval jednotný přístup k označení pražských lékařských fakult. Nakonec došlo k dohodě o číselném označení: bývalá

FVL (Fakulta všeobecného lékařství) je 1. LF UK, bývalá FDL (Fakulta dětského lékařství) je 2. LF UK a bývala LFH (Lékařská fakulta hygienická) je 3. LF UK.

Proděkan doc. MUDr. Richard Rokyta, CSc., informoval o mnoha nabídkách zahraničních univerzit na spolupráci i o tom, že letos vyjede na zahraniční pobyt kolem 120 posluchačů (Paříž, Edinburgh, Vicenza, Basilej, USA, Kanada) ...

SOS

Ústavům a klinikám, které mají spolupráci se zahraničními firmami o pomoc při zajišťování náhradních dílů a barvy pro rozmnožovací přístroj MINOLTA EP 350 Z.

V současnosti, kdy je nutná rychlá a široká informovanost celé akademické obce na všech úsecích činnosti, je trvalý nedostatek potřebné barvy MT Toner EP 350-EP 350Z a lze předpokládat i brzkou potřebu náhradních dílů, jelikož přístroj je v nepřetržitém provozu. Máte-li možnost, žádáme Vás o laskavou pomoc prostřednictvím Vašich zahraničních obchodních partnerů.

**INFORMAČNÍ
BULLETIN** **3.LF UK**

6

Informace o výuce

Zrušení zkoušek a zápočtů:

V souvislosti s přijetím ústavního zákona č. 135/89 Sb. (kde byl z ústavy vypuštěn čl. 4 o vedoucí úloze KSČ, pozn. VNR) se dnem nabytí účinnosti tohoto zákona zrušily zkoušky a zápočty ze studijních předmětů

- Marxisticko-leninská filozofie
- Politická ekonomie
- Vědecký komunismus
- Dějiny Mezinárodního dělnického hnutí a Komunistické strany Československa
- Vědecký ateismus

Další změny:

- I. ročník ruský jazyk jako výběrový předmět
- III. ročník Zdravotnické zajištění česáčů chmele zrušeno, zajišťováno dobrovolně studenty IV.–VI. ročníku

- V. ročník Prázdninová praxe zrušena jen pro školní rok 1989–90
- Branná výchova zrušena ...

Zahraníční hosté studentům

V minulých měsících přednesla řada zahraničních hostů na naší fakultě zajímavé přednášky z nejrůznějších oborů. Tyto přednášky byly prvním pokusem představit především studentům, ale i ostatním příslušníkům naší školy, významné odborníky ze zahraničí. S jejich poznatky a mnohdy zcela novými pohledy na některé problémy medicíny, ale i lékařské etiky, psychologie a filozofie.

Přestože tyto přednášky byly svým obsahem i osobnostmi přednášejících ve velké většině velmi atraktivní a přínosné, jejich návštěvnost byla žalostně nízká. Obdobné přednášky na jiných vysokých školách vzbuzují pravidelně velký zájem a jsou navštěvovány značným počtem posluchačů. Vystačí nám k vysvětlení tohoto jevu omluva, že přednášky se odehrávaly v období zkouškovém? Spíše bych hledal odpověď v přetrvávající lhostejnosti mnoha lidí, pozůstatku to let minulých. Jen mne zaráží, že je to právě naše fakulta, kde studenti dosud v plné míře nechápou význam každé takové příležitosti přijít do styku se zahraničním odborníkem. Význam spočívá nejen v přísunu nových informací z daného oboru, ale i v obohacení o zkušenosti vyhraněných lidských osobností a v neposlední řadě i v přínosu jazykovém. Snad se v budoucnu naši studenti i pracovníci odmění ochotě a úsilí zahraničních hostů předat nám kus svého poznání větší pozorností.

Někteří z těchto hostů se navíc zřekli finanční odměny za své vystoupení ve prospěch studentů. Těm patří náš zvláštní dík ...

MUDr. Jiří Ježek

Další pomoc zahraničních pracovníků

Prof. Stevens z NIMH ve Washingtonu zasílá naší knihovně časopis Journal of Neuroscience.

Prof. Cesare Antonucci z USA daruje celou svou odbornou knihovnu našemu psychiatrickému pracovišti.

Skepsse byla zbytečná

Univerzitní reforma přinesla nové univerzitní a fakultní útvary, především Akademický senát, který hraje na fakultě roli parlamentu. Dalším krokem na 3. LF UK byla radikální redukce vědecké rady fakulty... Mezi zahraničními členy s hlasem poradním jsou přední osobnosti světové medicíny, např. prof. Monod z Paříže, Stevens z Washingtonu, Villeneuve z Quebecu a další. Je-li zahraniční člen přítomen zasedání vědecké rady, probíhá i obhajoba habilitační práce v angličtině.

Změny už začínají přinášet výsledky. Rozšiřují se mezinárodní vztahy, na fakultě přednášejí významní odborníci. Dokonce již několik desítek studentů vyjelo na pobyty do zahraničí, také do USA a Kanady. Největším zadostiučiněním mi bylo, že navzdory skepsi, kterou slychávám na adresu mládeže a studentů, několik suverénně uspělo v mezinárodní konkurenci. První náš externí examinátor dr. I. Lefkovits z prestižního imunologického ústavu v Basileji (ústav má tři Nobelovy ceny) si při zkouškách vybral 6 posluchačů, kteří již odjeli do Basileje na stáž. Skepsse tedy byla zbytečná.

Doc. MUDr. C. Höschl

Štěpařová Miša, MŠ – Sudoměřská, Praha 3

VĚDA

LIDÉ A JEJICH VÝBĚR

**Univerzita Karlova
Děkan 3. lékařské fakulty**

V Praze dne 1. 11. 2004

Vážená paní profesorko,

s nesmírnou radostí jsem přijal, rozhodnutí prezidenta České republiky Václava Klause vyznamenat Vás při příležitosti výročí vzniku naší republiky vysokým státním vyznamenáním, medaili Za zásluhy o stát v oblasti vědy.

Není nejmenších pochyb o tom, že jste si toto vyznamenání vrchovatou měrou zasloužila a je jen jedině spravedlivým zhodnocením Vaší celoživotní práce a společenského postoje. Neznám mnoho osob, ve kterých se tak harmonicky kloubí osobnost, odbornost, etika a lidskost.

Milá Radano, nemohu si odpustit i osobní dovětek. Jsem velmi rád, že jsem měl možnost se s Tebou poznat, spolupracovat s Tebou a doufám, že nám naše spolupráce na půdě 3. LF ještě dlouhá léta vydrží.

QBFFFQS

Doc. MUDr. Bohuslav Svoboda, CSc.

Prof. RNDr. Ing. PhMr. Zdeněk BARDODĚJ, DrSc. – 80 let

Na rok 2004 připadá významné životní výročí předního českého toxikologa a dlouholetého pracovníka 3. lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

Narodil se 20. května 1924 v Holešově na Kroměřížsku; jeho otec Alfons (1887–1945) byl profesorem na tamním reálném gymnáziu, matka Marie (1893–1975), pozdější dělnice, byla tehdy v domácnosti. V rodném městě vychodil Zdeněk Bardoděj obecnou školu i reálné gymnázium. Po maturitě v roce 1943 byl totálně nasazen jako pomocný zemědělský dělník v nedalekých Prusinovicích; brzy tak poznal líc i rub nelehké manuální práce a vytěžil odtud svou nejstarší odbornost: zkoušený dojič a ošetřovatel skotu! Tak zvláštního začátku své kariéry nikdy později nelitoval; naopak – ještě dnes na to vzpomíná s hrdotí beze stopy ironie.

Něco mu však tehdy přece chybělo: škola. Hned po skončení války odešel za tím, nač za nacistické okupace nebylo pomyslení – za vysokoškolským studiem. Jako by ten dvouletý půst žádal trojnásobného nasycení, v prvních osmi poválečných letech vystudoval Zdeněk Bardoděj Vysokou školu chemicko-technologického inženýrství v Brně a Praze (1945–1948), při tom externě brněnskou Přírodovědeckou fakultu (1946–1949) a navrhl si v Brně naložit ještě studium farmacie (1949–1953).

Od roku 1951 v moravské metropoli také pracoval: vedl biochemicko-toxikologickou laboratoř Ústavu pracovního lékařství (ten se mezitím v roce 1952 stal odborem hygieny práce krajské hygienické stanice), přičemž na brněnské lékařské fakultě externě přednášel průmyslovou hygienu.

Rok 1953 je mezníkem Bardodějova života: končí jím nejen studentská léta, ale i brněnská kapitola, protože je zároveň rokem zrodu jeho následujícího působiště pro příštích 38 let – Lékařské fakulty hygienické Univerzity Karlovy v Praze. Na její právě zřízenou katedru hygieny práce a chorob z povolání přišel Zdeněk Bardoděj, aby zde pracoval jako odborný asistent postupně pod prof. MUDr. J. Roubalem, DrSc., doc. MUDr. V. Benešem, CSc., a prof. MUDr. Bedřichem Švestkou, DrSc. Od roku 1959 učil chemii v nultém ročníku této fakulty. Dva roky nato se oženil s chemickou laborantkou Evou Zelenou (mnohem později v biografickém lexikonu Kdo je kdo v České republice na přelomu 20. století ocenil společný život prostými slovy: „Vážím si své manželky – 40 let spolupráce.“); jejich syn Otakar, povoláním spojový mechanik, se narodil před jedenácti lety.

V roce 1963 obhájil asistent Bardoděj kandidátskou dizertační práci na téma „Vstřebávání, metabolismus a účinek trichlóretylénu“. Rok nato (1964) byl na podkladě „Studie o účincích a metabolismu styrenu“ habilitován. Stal se tajemníkem katedry (1964–1967). V letech 1967–1968 byl hostujícím docentem na univerzitě v Tübingen (SRN). Kompletizace fakulty v roce 1970 mu přinesla pověření výukou a vedením ústavu lékařské chemie; v letech

1972–1982 působil zároveň jako externí učitel toxikologie a bezpečnosti práce na Vysoké škole chemicko-technologické v Praze.

Svým studentům imponoval hloubkou a šíří znalostí a mimořádnou pamětí (dodnes vzpomínají, jak vždy bezchybně oslovoval každého ze sedmdesáti posluchačů v ročníku přijmením i jménem); zároveň však vyžadoval od studentů kázeň (nedochvilnost potíral až do zápočtových důsledků). Od roku 1974 vedl Národní referenční laboratoř pro expoziční testy a pracovní skupinu pro NPK-P chemických škodlivin v ovzduší a chemické karcinogeny. Podílel se na přípravě vládního nařízení o jedech a některých jiných látkách škodlivých zdraví, na přípravě směrnice o hygienických zásadách pro práci s chemickými karcinogeny a také na přípravě souboru jednotných metod pro vyšetřování biologického materiálu v průmyslové toxikologii. Byl dlouholetým předsedou Odborné skupiny toxikologické chemie České společnosti chemické, vedl přes dvacet jejích jarních toxikologických seminářů a byl hlavním editorem sborníků z těchto seminářů.

Odborník jeho kvalit se uplatnil i v zahraničí: v roce 1972 byl poslán do Iráku, kde došlo ke hromadné otravě metylrtuťí, v roce 1986 zase jako expert Mezinárodní organizace práce do Teheránu, několikrát působil jako dočasný poradce Světové zdravotnické organizace. Byl členem redakční rady časopisu *Biological Monitoring*. V r. 1981 dosáhl hodnosti doktora věd na základě obhajoby studie osudu chemických škodlivin v těle a hodnocení zdravotního rizika jim vystavených lidí analýzou biologického materiálu, tj. expozičními testy. Od roku 1988 působil v Institutu pro další vzdělávání lékařů a farmaceutů (dnes Institutu postgraduálního vzdělávání ve zdravotnictví).

Čtvrt století po své habilitaci byl pětadesátiletý Zdeněk Bardoděj stále docentem, když přišel 17. listopad 1989. V následujících měsících se věčný nestraník se zápletem podílel na práci pro Občanské fórum v Praze 10. V roce 1990 byl jmenován profesorem toxikologie Univerzity Karlovy; na „svě“ fakultě, nyní však přejmenované na 3. lékařskou fakultu UK, vedl Ústav lékařské chemie a toxikologie do roku 1991; tehdy získal hodnost doktora farmakologických věd, s prací na fakultě se však v téže roce rozloučil (jeho nástupcem v čele ústavu se stal doc. MUDr. Jiří Urban, CSc.). V letech 1991–93 byl profesor Bardoděj vedoucím katedry toxikologie a členem vědecké rady Institutu pro další vzdělávání lékařů a farmaceutů (Institutu postgraduálního vzdělávání ve zdravotnictví).

Vynikající český odborník s mimořádnou mezinárodní reputací v oboru průmyslové toxikologie došel zřetelného uznání v podobě ceny Společnosti pracovního lékařství České lékařské společnosti JEP (1971), ceny Společnosti hygieniků České lékařské společnosti JEP (1981), Hanušovy medaile Čs. společnosti chemické při ČSAV (1989) a Purkyňovy medaile České lékařské společnosti JEP (1989).

Tato výrazná osobnost Lékařské fakulty hygienické (nynější 3. LF UK), která tak poctivým dílem přispěla k budování jejího dobrého jména, může teď konečně užívat zaslouženého odpočinku. A užívá po svém: profesor Zdeněk Bardoděj, tázán na své současné záliby, odpověděl před časem: cestování, literatura, politika – a toxikologie.

*MUDr. Pavel Čech,
Ústav anatomie 3. LF UK*

Literatura:

BENCKO V. K jubileu prof. RNDr. Ing. PhMr. Zdeňka Bardoděje, DrSc. Chemické listy 1999; 217–218.

PETR B. Životní jubileum Doc. RNDr. PhMr. Ing. Zdeňka Bardoděje, CSc. Pracovní lékařství 1984; 36

REDAKČNÍ RADA. K šedesátinám doc. RNDr. Ing. PhMr. Zdeňka Bardoděje, DrSc. Pracovní lékařství 1984; 39(5): 186–187.

SAMCOVÁ E. K životnímu jubileu profesora Zdeňka Bardoděje. Vita Nostra Servis 1999; 20: 8.

TICHÝ M, ČÁBELKOVÁ Z. K životnímu jubileu prof. RNDr. Ing. PhMr. Zdeňka Bardoděje, DrSc. Chemické listy 1994; 88: 335–336.

TŘEŠTÍK M. (editor). Kdo je kdo v České republice na přelomu 20. století. 5000 biografických hesel nejvýznamnějších osobností. Praha: Agentura Kdo je kdo 1998; ISBN 80-902586-0-3. Jmenná část:28.

Slepčíková Angelika, 4. tř., ZVŠ Ostrava

Přišel Haddad¹ a zabral nám půl patra

Před napsáním tohoto příspěvku jsem si prošel své předchozí příspěvky do VNR. A najednou jsem se ocitnul v roli ředitele Patentového ústavu USA v 19. století, jenž podal návrh na zrušení vlastního ústavu, neb vše již bylo – dle jeho mínění – vynalezeno. Jinými slovy, zkritizoval jsem v české vědě a vysokém školství vše, co se zkritizovat dalo. Na druhé straně jsem objevil něco již zapomenutého, například v roce 1999 VNR opublikovala můj příspěvek o tom, co by se mělo v příštích deseti letech změnit – taková prognóza to byla. Jako prognostik bych se asi neuživil, i když mám stále ještě pět let čas.

A také jsem objevil příspěvek o konkurzních řízeních. Od doby jeho publikace se událo několik změn jak na mém současném pracovišti na Albert Einstein College of Medicine (AECOM), tak v Čechách, a proto pokračování bude docela aktuální. A je velmi zajímavé srovnat, jak se metody na obou stranách Atlantiku mohou (čistě teoreticky) lišit. V Čechách se odehrává vše podle starých přístupů a tady v USA ostatně také. A při srovnání se potvrzuje, že rozdílné metody vedou k naprosto odlišným výsledkům (o tom, kde jsou výsledky metod uspokojivé, a kde mohou být katastrofální, nechť si čtenář rozhodne sám).

Co se událo u nás, tedy západně od Greenwich? Před dvěma lety rezignoval přednosta pediatrie. A proto byl zahájen proces vytipování a přijetí nového přednosta. Kandidátů bylo několik, ale nakonec se do finále dostal profesor pediatrie z Yale University Medical School, Dr. Gabriel Haddad. Je třeba zdůraznit, že škola (AECOM) nehledala jen dobrého klinika, pedagoga a organizátora, ale také badatele v základním výzkumu, který by byl schopen přinést nejenom své schopnosti, ale celý výzkumný program. Tento výzkumný program by měl být natolik dobrý, aby spolehlivě zajistil financování z mimoškolních (tedy především NIH) zdrojů. A to Dr. Haddad může spolehlivě poskytnout. Stačí se podívat na Medline (tedy NIH PubMed: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/entrez/query.fcgi>) a zadat vyhledávání termínu „Haddad_GG“. Po zobrazení výsledků je každému jasné, že kromě klinické práce se Dr. Haddad seriózně věnuje základnímu výzkumu, jeho práce (okolo 170) jsou publikovány v předních mezinárodních vědeckých časopisech (o impact factorech těchto časopisů se ze žárlivosti raději nebudu ani zmiňovat). A proto byl Dr. Haddad výběrovou komisí doporučen na místo přednosta a děkanem také jmenován. Pochopitelně, chce-li AECOM někoho s takovým CV, není to zadarmo. Kromě dostatečného personálního ohodnocení Dr. Haddad s sebou přivedl v podstatě celou svou výzkumnou skupinu z Yale. Celkem asi 12 osob. Pro ně AECOM vytvořil pracovní místa (od pedagogů – faculty members, přes postdoky až k laborantkám) a pro celou laboratoř výzkumný prostor. Dr. Haddad se věnuje neurofyzilogii, proto jasná volba na jeho umístění padla na Rose. F. Kennedy Center for Mental Retardation and Human Development (viz foto), kde sídlí skoro celý Ústav neurověd (Department of Neuroscience), základní výzkum neurologie (Department of Neurology), ORL a pravděpodobně ještě další.

¹Moje generace celkem ráda četla romány Karla Maye. Pravděpodobně se nejedná o příslušníka kmene Haddad patřícího k Šamárům (hexalogie Ve stínu Pádišáha) – i když možná, že ano. Gabriel G. Haddad, MD, je absolventem Americké University v Beirutu, Libanon, v minulosti působil na Columbia University v New Yorku, na Yale University v New Haven, Connecticut, a v současné době je přednostou pediatrie na AECOM (Chairman of Department of Pediatrics) a ředitelem Dětské nemocnice (Director of Children's Hospital) v Montefiore Medical Center (naše hlavní přidružená fakultní nemocnice – Affiliated Hospital).

Rose F. Kennedy Center for Mental Retardation and Human Development, součást Albert Einstein College of Medicine, Bronx, NY, USA.

A v této budově jsme také my – ve 3. patře jako součást neurologie primárně a neurověd sekundárně. Celé patro má odhadem 5000 čtverečních stop laboratorního prostoru a je na něm 5 laboratoří. Z toho > 2000 nově rekonstruovaných čtverečních stop zabírá laboratoř Dr. Haddada. Co k tomu dodat? Ačkoliv bychom zoufale další prostory potřebovali, Dr. Haddad si je plně zaslouží v zájmu nejen pediatrie, ale celého AECOM. Jeho výzkumný program a publikační činnost je zárukou dalšího pokračování externího financování a zřetelnou reprezentací AECOM navenek. A já tím pádem mohu na kterékoliv konferenci hrdě prohlásit – my jsme na AECOM v Kennedy Center, na stejném patře s Haddadem.

Před dvěma lety jsem se ve výše jmenovaném příspěvku do VNR zmínil, že i náš přednosta (Department of Neurology) bude za dva roky rezignovat. Dva roky uplynuly jako voda a k 1. 7. tohoto roku starý přednosta skutečně odešel. Předtím však proběhlo výběrové řízení na přednostu nového. Podmínky byly: dobrý klinik, dobrý organizátor, špičkový základní výzkum v oblasti vývoje nervového systému, levný. Poslední požadavek v podstatě neguje požadavky předcházející. Přivést někoho z oblasti mimo metropolitní New York City, kdo by předcházející podmínky splňoval, znamená investovat jen do osoby přednosta několik milionů dolarů. Plus jeho tým představuje několik dalších milionů. Doba je zlá a peněz není nazbyt. Jak tedy vyřešit zdánlivý protiklad podmínek? Jedinou možností se stalo použít někoho zevnitř stávajícího oddělení neurologie. Taková osoba může splňovat všechny podmínky včetně láce, protože základna této osoby na AECOM a v oblasti New York City byla již vybudována, a tedy AECOM již nebude stát nic navíc. Relativně řečeno. Samozřejmě nový přednosta bude mít požadavky na najímání nových pedagogů, bude potřebovat zvětšit stávající laboratorní prostor atd., atd., ale ve srovnání s někým mimo AECOM odhad nákladů je někde mezi 25–30%, tedy značná úspora. S radostí mohu oznámit, že děkan jmenoval přednostou neurologie jednoho z bývalých zástupců přednosta, Dr. Marka F. Mehlera. Mark je kamarád z laboratoře o patro výše, klinik zodpovědný za neurologii ve vedlejší městské nemocnici pro Bronx (Bronx Municipal Hospital Center). Shodou okolností jsem nedlouho předtím, než byl konkurs na přednostu vypsán, v Markově laboratoři sestavoval vnitřní počítačovou síť – koníček, který by mě jako hlavního zaměstnaní asi živil podstatně lépe než věda. Proto znám Marka poměrně dobře. Mark na AECOM odborně vyrůstal a dlouho pracoval s Jackem Kesslerem² na klinice i v základním výzkumu. Zájemci se mohou znovu napojit

²John A. Kessler, MD, po několika let úřadující ředitel Rose F. Kennedy Center na AECOM, nyní přednosta neurologie na Northwestern University Feinberg School of Medicine a ředitel Evelyn Frances Feinberg Clinical Neuroscience Research Institute v Chicagu.

na <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/entrez/query.fcgi> a zadat vyhledávání výrazu „Mehler_MF“. Opět obdrží velmi působivý seznam publikací ve vynikajících časopisech (asi 58). Mark má dobré financování svých projektů od NIH a je důstojným reprezentantem AECOM. Proto jsme rádi, že ho máme.

A co na východ od Greenwich? Nesleduji jiné obory než fyziologické vědy: Neurologie je od neurovůd v Čechách takřka zcela odtržena svou čistě klinickou podstatou (a je to škoda) a skutečné neurovědy nikde neexistují. Většina přednostů ústavů fyziologických věd v Čechách představuje důstojnou reprezentaci ústavů, fakult a škol a velmi dobře snese srovnání v počtu publikací, jejich kvalitě a ve financování výzkumu. Zájemci se opět mohou napojit na výše uvedený server a vložit patřičný vyhledávací výraz. V případě, že by tomu tak někde nebylo, je pochopitelně zcela v pravomocech patřičné školy a jejího děkana jmenovat přednostou toho, koho uznají za nejlepšího dle vlastních kritérií.

Problémem se může stát, pokud se lokální kritéria (uvedu bizarní příklad – barva kravaty) liší od kritérií používaných relativně dost obecně a mezinárodně (jako počet publikací, kvalita, financování projektů atd. – viz výše)³. Pak se může přednostou stát osoba, která sice nosí nejkrásnější purpurovou kravatu ve střední Evropě, ale vědecky je za pelotonem. Reprezentace ústavu, fakulty a školy je rázem vniveč, protože v zahraničí se nikdo na barvu kravaty neohlíží. Při posuzování grantových žádostí z pracoviště se zahraniční recenzent podívá na CV a vyhledá si publikace v PubMed databázi. Pokud přednosta nemá publikace, nedá se předpokládat, že by jeho tým měl:

1. jaký pán, takový krám,
2. pozice přednosta by byla neudržitelná – alespoň zde.

Nejsou-li stávající publikace, není záruka další publikační činnosti. Zahraniční recenzent nedoporučí financování grantové přihlášky, dokud nebude záruka publikačního výstupu. Ústav neobdrží financování, produkce klesne. Publikační výstupy se dále omezí. Ústav se postupně dostává do nižších a nižších kategorií. Kdo mohl, již dávno odešel. Ze špičkového výzkumného pracoviště se stala troska, jejíž oba pracovníci (přednosta a laborant-penzista) budou připojeni k nově zřízenému Oddělení dvoufotonového zobrazování.

Katastrofický scénář? Určitě! Já vím, že se to nikde v Čechách nikdy nemůže přihodit, protože našťěší funguje zdravý rozum, na který jsme v Čechách tolik pyšní, a zpětnovazební mechanismy. Nebo snad ne?

*Libor Velišek,
Amawalk, NY, USA*

³Někdo může namítnout, že vynikající pedagogické schopnosti určité vyváží všechny předchozí požadavky. Moje odpověď je, že vynikajících pedagogů (a to velmi dobře zaplacených) jsou v teoretických oborech plně lékařské fakulty na Karibských ostrovech (St. Johns, Grenada, atd.), které programově nemají žádný výzkum, pouze intenzivní výuku. Ale srovnávat se s nimi je trochu málo.

Týbrďáci a filozof

Nakumulované volno v závěru října nám poskytlo možnost vydat se konečně také do lesa s nadějí, že budeme mít alespoň něco z houbařských zni, jež předpovídaly články v novinách a záběry v televizích. Šli jsme tři – já dejchavičná, se mnou Rozvázná a Klackovitý, což samo o sobě naznačuje velikost i terén zkoumané plochy. Omezení jsme byli i tím, že jsme sice vyšli za šera, ale už pozdně odpoledního, protože nepatříme ke skřivánkům, co za ranního rozbřesku prolézají houbonosné houštiny, ale k sovám, jež ožívají se západem slunce.

Právě tou denní dobou i složením výpravy byly určeny naše vyhlídky – nicméně po několika krocích na nás v trávě zasvitily žárovičky pýchavek, ještě nezměklých do prášivkové podoby, a tudíž podle odborníků „jedlých a chutných“. A pak za chvíli skočila Rozvázná vpřed s výkřikem „týbrďo“ (hle, jak se i ve slušných rodinách mění slovník); už se sklání k zemi, něco přede mnou skrývá, ale pak přece jen ukazuje pyšně podborováka velikosti málem televizní hvězdy. Téměř závidím, už už se má mateřská láska měnit v pocity Sněhurčiny macechy, když i já zahlédnu krasavce hřibovitého; také zakřičím (nebo spíš zasípám) „týbrďo“ a – ne, neskočím, jen rychleji popojdu a už u té nádhery klečím. Rozvázná se obrátí: „Také máš týbrďáka?“

A od té doby jsem hledali – a občas i našli - ne houby, ani hříby, ale týbrďáky, které pak večer s vajíčkem na pánvi chutnaly přímo báječně....

Nazítíři na zpáteční cestě do Prahy jsem navnaděna a shánčlivá ještě své parťáky donutila aspoň ke krátké zastávce u silnice – to už byl les po prodlouženém víkendu beznadějně prochozený, nicméně jsme ještě pár týbrďáků ulovili. Měli jsme z nich radost, i když ti praví houbaři by se nám za tu trošku asi vysmáli. Ale my sovy jsme na to zvyklé, za stmívání se s prázdnou z lesa vracíváme často anebo náhrazkou přinášíme jiné poklady – třeba maliny nebo ostružiny, jindy šišky či polínko do krbu. Vždyť takřka vždycky se dá něco najít - nemusí to být ani poklad, jenž se otevírá o Velký pátek; někdo možná našel můj mobil, co jsem ho ztratila v lese u bedel, a mé kolegyni padl z vozu plného myslivců k nohám zastřelený bažant, už spoutaný a připravený k zavěšení do spíže. Ten náš Klackovitý si našel klaciček (prý samorost) k ořezávání, Rozvázná zase kousek vřesu a já trochu sebevědomí, že přece jen někam dojdu.

Ne vždy a všude rostou pěkné houby – zdůrazňuji pěkné, přičemž těmi ostatními myslím nejenom houby jedovaté (to jsou všechny, co je neznám, zvláště s čárkami pod kloboučkem), ale i houby červivé, plesnivé a také podhříby žlučové - když podlehnete jejich povrchní kráse, podobné hřibům dubákům, pak vám polévka z nich uvařená pěkně zhořkne. Ale když je sucho a podhoubí vyschne, pak houby nerostou a kde nic není, tam jak známo ani smrt nebere.

V roce všelijakých voleb těžko se vyvarovat přirovnání s politikou. Před patnácti lety to u nás i po této stránce vypadalo na vyschlé podhoubí, jenže stačila změna poměrů a politiků se nám objevilo jako hub po dešti. Kolik z nich však bylo zdravých, nečervivých a úspěšných týbrďáků příjemného vzhledu a lahodné chuti? A kolikpak nám jich politické strany naservírovali letos na volební kandidátky? Alespoň na ty senátní nejspíš mnoho ne – protože tam, kde lidé měli vidinu týbrďáka, k volebním urnám přišli v počtu hojnějším než tam, kde

tuto naději měli jen malou. Tím větší škoda, když nějakého týbrďáka přehlédli, jako třeba v Praze 4, kde ne zvolili zkušeného, nezkorumpovaného filozofa demokratického smýšlení; zřejmě budil obavu svou „ružovostí“, totiž příslušností k Čs. soc. demokracii.

Ovšem i muchomůrka růžová, tzv. masák, se jakostí dá téměř přirovnat k týbrďákům, jen ji rozeznat od muchomůrek červených nebo jiných jedovatek čárkovaných (s tím mívám potíže a pokud nemám bezpečného rádce, pak masáka ponechávám na místě znalcům anebo zvířátkům).

A pokud jde o ty týbrďáky, co jsme nasbírali cestou do Prahy, tak ty jsme nakonec zapomněli v autě. Škoda. Už nám k ničemu nebudou. Na rozdíl od nich opomenuté, přehlédnuté nebo dokonce záměrně vynechané osobnosti nejen v politice, ale i ve vědě, výzkumu, školství mají ještě šanci, že své znalostí a zkušeností přece jen časem uplatní. Že bychom je ale potřebovali dřív, to už je jiná otázka.

Marie Fleissigová

Maleninský Filip, 4. tř., ZŠ – Nad Vodovodem, Praha 10

MEDICÍNA

VOJENŠTÍ LÉKAŘI
ZDRAVÍ A CHEMIE

O vojenské medicíně na světovém fóru ve Washingtonu

Ve dnech 12.–17. září 2004 se v hlavním městě USA Washingtonu uskutečnil již 35. světový kongres vojenské medicíny. Kongresy jsou pořádány ve dvouletých intervalech pod záštitou Mezinárodního výboru vojenské medicíny (ICMM) v některé z členských zemí. International Committee of Military Medicine je největší a nejstarší mezinárodní organizací vojenských lékařů. Byla založena v roce 1921 představiteli vojenských zdravotnických služeb 8 zemí – Belgie, Brazílie, Francie, Itálie, Španělska, Švýcarska, Velké Británie a USA – v reakci na zdravotnické důsledky 1. světové války. Nové způsoby boje do té doby největší světové válečné katastrofy – bombardování z letounů, první použití chemických zbraní (yperit), pozíční zákopová válka – znamenaly statisíce obětí, nové druhy poranění i nemocí. Ve snaze zlepšit úroveň poskytované zdravotnické péče v armádách vzniká tato mezinárodní společnost, která dnes sdružuje zdravotnické služby armád 110 zemí celého světa. Od roku 1952 je spolupracujícím statutárním členem Světové zdravotnické organizace (WHO) a Mezinárodního výboru červeného kříže (ICRC). Společnost vydává svůj časopis *Revue Internationale des Services de Santé des Forces Armées* (ISSN 0035-3469), letos vychází již 77. ročník. Oficiálními jazyky výboru i kongresů jsou angličtina, francouzština a španělština. Česká republika, dříve Československo, je aktivním členem organizace od 30. let minulého století s pravidelnou účastí na většině mezinárodních akcí.

Letošního kongresu se zúčastnilo více než 400 delegátů ze 70 zemí. Vedoucím tématem jednání byla humanitární pomoc při živelních a civilizačních katastrofách (Humanitarian assistance for natural and man-made disasters). Podrobnější tématické okruhy byly sestaveny do 6 skupin. Pro větší přesnost ponechávám jejich znění v anglickém jazyce:

1. Military humanitarian assistance,
2. Infectious diseases,
3. New concepts and technologies in military medicine,
4. Medical preparedness and crisis response,
5. Public health and preventive medicine,
6. General military health and organization of medical services.

Rád bych se několika slovy zmínil o přípravě odborné části kongresu, která byla pro mne velmi cennou zkušeností. Více než jeden rok před termínem konání kongresu byl sestaven mezinárodní vědecký organizační výbor. Byl patnáctičlenný, zahrnoval zástupce všech kontinentů. Měl jsem tu čest v něm pracovat jako jeden ze tří Evropanů. Výbor se poprvé sešel na dvoudenní schůzce v říjnu 2003, stanovil tématické okruhy, strategii hodnocení a výběru příspěvků, určil pracovní skupiny členů, kteří budou anonymně hodnotit zasláná abstrakta. Sestavil se okruh významných odborníků, kteří připadali v úvahu pro přednesení vyžádaných přednášek atd. Veškerá další práce probíhala distančním způsobem, pomocí elektronické pošty. Každý člen výboru hodnotil téměř 200 abstrakt podle stanovených skórovacích kritérií:

1. Originality,
2. Scientific or practical merit,
3. Importance/Significance,

4. Conclusions logical and justified,
5. Applicability to meeting theme,
6. Military relevance.

V závěru hodnocení doporučil formu prezentace (ústní sdělení, poster, publikace v tisku) či nepřijetí práce. Z celkového počtu zasláných abstrakt bylo odmítnuto asi 10 %. Na květnové třídní schůzce v roce 2004 byly z přijatých příspěvků sestaveny tematické bloky přednášek, určení předsedající jednotlivých sekcí, potvrzení pozvaní mluvčí pro plenární zasedání, uskupeny posterové sekce a byl sestaven definitivní odborný program kongresu.

Každodenní dopolední program byl vyhrazen plenárním zasedáním a sdělením pozvaných přednášejících. Ti byli z úrovně asistenta ministra obrany USA pro zdravotnickou problematiku, představitelů WHO, ICRC, národního Centra pro kontrolu chorob a prevenci (CDC v Atlantě, USA), vládních pověřenců pro zdravotnické programy – např. pro boj s HIV/AIDS, malárií a dalšími infekčními chorobami apod. Všichni řečníci se shodli, že lidstvo celého světa čelí novým globálním hrozbám, které neznají hranic mezi státy. Jako příklad byly uvedeny infekční nemoci, které jsou celosvětově druhou nejčastější příčinou úmrtí (v 26 %), těsně za kardiovaskulárními chorobami (v 29 %) a před nádory. Na AIDS zemřely v roce 2003 téměř 3 miliony osob, přičemž dalších 5 milionů bylo nově infikováno virem HIV. V současné době se počet infikovaných osob odhaduje na 38 milionů, denně ve světě na AIDS umírá 8 000 lidí! Tento stav má kromě zdravotních aspektů i devastující účinky na ekonomiku a společnost jednotlivých zemí. V několika sděleních byla zmíněna možnost zneužití infekčních agens teroristickými organizacemi, byly diskutovány způsoby a možnosti připravenosti na podobné akce. Hrozí neustále nové způsoby zneužití biologických prostředků, např. byl zmíněn pojem „kontejnerový terorismus“, kdy v rámci běžného mezinárodního obchodu při vývozu a dovozu velkých objemů potravin je v kontejnerech ukryto zcela nepatrné depo biologického agens (bakterií, virů, případně toxinů), které po proběhlých kontrolách na hranicích států, jež neshledají závadu na dovážených potravinách, může být na dálku aktivováno elektronicky např. ze satelitu. Pravděpodobnost možného zasažení velkého počtu osob tímto způsobem je velmi vysoká. Odpolední program probíhal v osmi paralelních sekcích, zaměřených již na užší tematické okruhy (obr. č. 1).

Není možné v krátkém sdělení obsáhnout náplň čtyřdenního jednání, proto jen shrnutí z několika oblastí. K hlavnímu tématu, humanitární asistenci vojenských složek při katastrofách, bylo opakovaně potvrzeno, že především vojenské zdravotnictví se musí aktivně zapojovat do řešení těchto situací. Vojenská zdravotnická služba disponuje dobře vycvičeným personálem, technickým vybavením, logistickým zázemím a vysokým stupněm pohotovosti. Úzká spolupráce s dalšími vládními i nevládními organizacemi je přitom nejen nutná, ale i žádoucí. Stále narůstající podíl asistence vojenských organizací je plně v kontextu jevu, který celosvětově pozorujeme od konce studené války a po pádu železné opony v Evropě a který bývá charakterizován jako „role of military in non-military situations“.

Úzce související otázky spojené se vzděláváním, přípravou a výcvikem vojenských lékařů a zdravotníků byly dalším důležitým předmětem zájmu delegátů. Jednoznačně převládá názor, že zvláštní a mimořádné požadavky na lékaře a zdravotnický personál kladené na ně v polních

podmínkách, zejména v podmínkách ozbrojených konfliktů, vyžadují speciální, systematický a dlouhodobý trénink a přípravu. Poskytování zdravotnické péče v nejrůznějších nezvyklých klimatických, epidemiologicko-hygienických, náboženských, kulturních a jazykových podmínkách, s limitovaným množstvím personálního a technického vybavení, je jedním z hlavních rozdílů oproti medicíně mírové, s plným komfortem fungující sítě zdravotnických zařízení. Problematika dnešního celosvětového trendu úzkých specializací v medicíně byla široce rozebírána v diskusích o nutnosti všestranné přípravy vojenských lékařů – především chirurgů, internistů a anesteziologů. Jednotlivé země přistupují k tomuto problému různými způsoby. U uvedených odborností je většinou požadována příprava na specializovaných pracovištích systémem rotačních stáží. Např. velmi časté jsou postgraduální edukační kurzy vojenských chirurgů a anesteziologů v traumacentrech v Jihoafrické republice, kde je možno se prakticky denně setkat např. se střelnými, bodnými a dalšími zraněními, která se v tak hojném počtu nevyskytují v jiných zemích (např. v Evropě).

K oběma tématům v diskusi zazněly i poznatky zdravotnické služby Armády České republiky, která má od počátku 90. let bohaté zkušenosti z humanitárních misí v zahraničí (v posledních dvou letech působení zejména 6., 7. a 11. polní nemocnice a polního chirurgického týmu v Afghánistánu a Iráku). Při přípravě vojenských lékařů, zubních lékařů a farmaceutů i dalších zdravotnických profesionálů je ve světě dobře známa a oceňována více než padesátiletá tradice a vysoká úroveň práce Vojenské lékařské akademie J. E. Purkyně, nyní Fakulty vojenského zdravotnictví Univerzity obrany v Hradci Králové. Podobným způsobem pracuje v pregraduálním vzdělávání i renomovaná americká Uniformed Services University of the Health Sciences (USUHS) v Bethesda v Marylandu, která jako jediná ve Spojených státech připravuje vojenské lékaře společně pro armádu, letectvo i námořnictvo.

Nedílnou součástí kongresu byla doprovodná výstava firem vyrábějících zdravotnickou techniku, farmaceutické a jiné výrobky využitelné v polních podmínkách medicíny katastrof. I zde bylo možno pozorovat dynamický rozvoj posledních let v oblasti informačních technologií, miniaturizace a kontejnerizace polních zdravotnických souprav. Jako příklad může sloužit tradiční součást a základ zdravotnické dokumentace raněného nebo nemocného

Obrázek 1: autor článku při řízení jedné ze sekcí kongresu

vojáka, tzv. zdravotnická průvodka. V nejmodernější verzi se jedná o magnetickou čipovou kartu velikosti 4×6 cm, kterou má voják zavěšenu na krku a do níž ošetřující zdravotník ukládá základní diagnostické a léčebné údaje o poskytnutém rozsahu pomoci. V určitých případech je možno tyto údaje synchronně přenášet a zaznamenávat na vyšší zdravotnické etapě, kde personál je taktó informován o stavu pacienta, který bude na pracoviště dopraven ještě před tím, než se tam objeví. K zabezpečení transportu pacientů se selhávajícími životními funkcemi jsou dnes k dispozici i moderní nosítka (obr. 2), která vlastně představují mobilní jednotku intenzivní péče, jež umožňuje plynulé sledování kardiálních a respiračních parametrů, včetně umělé plicní ventilace. Pro polní praxi velmi užitečným zjednodušením byla nabídka možnosti využití endoskopických přístrojů bez nutnosti sterilizace. Velká pozornost byla věnována rozvoji telemedicíny, zkráceně nyní označované v širších souvislostech jako „e-medicine“.

Závěrem je možno konstatovat, že kongres proběhl na vysoké odborné i společenské úrovni, splnil úkoly a cíle, které si organizátoři i celý Mezinárodní výbor vojenské medicíny předem stanovili. Účastníci kongresu měli vynikající možnost vytvořit si ucelený obraz o současném stavu vojenské medicíny ve světě a seznámit se s jejími vývojovými trendy pro bližší i vzdálenější budoucnost.

Abstrakta přednášek je možno nalézt na internetové adrese:

<http://www.icmm-cimm2004.osd.mil/congress/>. Příští, v pořadí 36. světový kongres vojenské medicíny se uskuteční na půdě Vojenské lékařské akademie v Sant Petěrburgu v Ruské federaci.

*Doc. MUDr. Leo Klein, CSc.
přednosta Kliniky popáleninové medicíny
3. LF UK a FNKV*

Obrázek 2: supermoderní nosítka = mobilní jednotka intenzivní péče

Jak se nám žije ve světě chemie?

V současné době již nikdo nepochybuje, že zdraví člověka a kvalita jeho života je ovlivněna charakterem prostředí, jehož je lidská společnost nedílnou součástí. Mezi významné faktory prostředí patří bezesporu chemické látky antropogenního původu, tedy vyvíjené, vyráběné a používané člověkem v průmyslu, zemědělství, v medicíně i jako součást spotřebitelských výrobků. Odhaduje se, že v současné době se běžně používá již kolem 100 000 chemických struktur vzniklých lidskou činností a každým rokem přichází na trh dalších několik tisíc nových chemických látek. V průběhu druhé poloviny minulého století byla postupně shromážděna řada důkazů o tom, že kromě nesporných výhod vyplývajících z jejich mnohostranného využití mohou představovat i rizika pro zdraví člověka i kvalitu prostředí. Lze zmínit zejména tři oblasti působení, které měly přelomový význam z hlediska jejich nežádoucích účinků a nezbytnosti jejich regulace společností:

1. mnoholeté přetrvávání a pomalé odbourávání některých chemických látek v prostředí a jejich průnik do potravních řetězců,
2. zjištění, že chemické látky mohou iniciovat proces karcinogeneze svými genotoxickými účinky, popř. formovat nádorový proces jinými mechanismy, a že mutační změny mohou vést k pozdějšímu zhoršování kvality populace, a
3. průkaz schopnosti některých chemických látek porušovat hormonální rovnováhu a zvyšovat tak populační riziko s tím souvisejících zdravotních důsledků, zejména poruchy reprodukce, porušení funkce štítné žlázy či výskytu diabetu II. typu.

Zmíněné okruhy působení jsou nejen závažné z hlediska populačního zdraví, ale i mediálně přitažlivé, a tak se čas od času můžeme setkat s jejich prezentací i v našich médiích, a to někdy i formou, která vzbuzuje u čtenáře či posluchače pocit ohrožení a zaslouží si tudíž bližšího vysvětlení.

Mezi chemické látky, jejichž výskyt v prostředí a nežádoucí zdravotní důsledky představují globální problém a jsou oprávněně v centru pozornosti odborníků i veřejnosti, patří ty, které lze souhrnně označit jako perzistentní chlorované organické látky. Jedná se především o chlorované pesticidy (z nich je nejznámější DDT), polychlorované bifenylly (PCB) a skupinu zjednodušeně nazývanou dioxiny. Tyto skupiny látek se liší svou historií a průmyslovým (PCB) či zemědělským (pesticidy) použitím; dioxiny a dibenzofurany nejsou úmyslně vyráběny vůbec, ale vznikají jako vedlejší produkty při výrobě chlorovaných látek a v průběhu spalovacích procesů. Všechny se však vyznačují společnými znaky – dlouhodobé přetrvávání v prostředí, přeshraniční transport na značné vzdálenosti, bioakumulace v rybách a dalších vodních živočiších a lipofilita, tedy ukládání v tukách živočichů v průběhu potravního řetězce až po člověka, kde k těmto vlastnostem přistupuje málo funkční biotransformace, a tedy dlouhý, několikaletý biologický poločas. Z nežádoucích zdravotních účinků je možno zmínit zejména zásahy do hormonální rovnováhy (patří mezi tzv. endokrinní disruptory), karcinogenita zprostředkovaná negenotoxickými mechanismy, reprodukční změny, imunotoxicita

či neurotoxicita. Tyto změny byly zjištěny především v experimentech na zvířatech, v epidemiologických studiích byly prokazovány především u populačních skupin exponovaných vysokým koncentracím v důsledku havarijních situací či při profesionální zátěži.

Zjištění výše uvedených skutečností si vyžádalo značný čas, a tak regulace těchto látek byla zahájena až s mnohaletým zpožděním. DDT jako chemická struktura byl syntetizován již v r. 1874, ale jeho insekticidní účinky objevil P. H. Müller až v r. 1936 a v r. 1948 byl za tento objev odměněn Nobelovou cenou. Od r. 1942 byl používán jako ochrana vojáků před malárií, dlouho byl pokládán za metodu volby v boji s malárií a je dodnes povolen v zemích, kde je malárie rozšířena. Již v r. 1970 byl zakázán v Norsku a Švédsku, o dva roky později v USA, u nás oficiálně v r. 1974, ale až do r. 1983 byl DDT stále součástí preparátů používaných proti vši vlasové. Intenzivní bylo jeho použití v zemědělství – u nás se hojně používal v 50. a 60. letech např. při hubení mandelinky bramborové, byl běžnou součástí insekticidních výrobků používaných v domácnostech a zbytky pesticidu jsou čas od času nacházeny v nezabezpečených skladech (viz nedávno medializovaný případ kontaminace hospodářského objektu v Klatovech) a není vyloučeno, že by mohl být nalezen i v temných koutech některých venkovských stavení nebo na nezabezpečených skládkách.

Polychlorované bifenyly byly vyráběny jako směsi podobných chemických struktur (tzv. kongenerů) lišících se počtem a polohou atomů chlóru v molekule pod různými komerčními názvy – již v polovině 20. let v USA jako Arochlor, později v dalších státech a také v bývalém Československu pod názvem Delor, a to na východním Slovensku v závodu Chemko Strážské. Celosvětově bylo vyrobeno na 1,5 milionů tun, u nás pak asi 24 000 tun. PCB měly zcela jiné použití. Technické směsi v podobě bezbarvé olejovité kapaliny byly ideálním tepelným přenašečem ve výměnících tepla, používaly se v hydraulických systémech a vakuových čerpadlech. Protože tyto látky nevykazovaly akutní toxické účinky, byly dlouho považovány za inertní a bezpečné, a tak se spektrum jejich použití stále rozšiřovalo. Přidávaly se do barev a laků, aby se zvýšila jejich rozztíratelnost, dokonce byly obsaženy i ve rtěnkách. Barvami s obsahem PCB byly pak natírány žlaby, jímky na vodu, silážní jámy a další zařízení v zemědělství, a tak se PCB rychle rozšířily do všech složek prostředí a prostřednictvím živočišné produkce i do potravy. Přitom se tak dělo v době, kdy již bylo známo, že chlorované pesticidy zatěžují prostředí, pronikají do potravních řetězců a ukládají se v tuku predátorů. Smutnou skutečností zůstává, že produkce PCB u nás stoupala v době, kdy již v západních státech byla v 70. letech minulého století výroba a použití zakázány, kdežto u nás zákaz vstoupil v platnost až v roce 1984.

Dibenzodioxiny a dibenzofurany vznikaly jako doprovodný vedlejší produkt při výrobě chlorovaných pesticidů i PCB, či při jiných procesech chlorované chemie. V posledních letech mohou být jejich hlavním zdrojem spalovací procesy.

Nežádoucí biologické účinky některých PCB, dibenzodioxinů a dibenzofuranů jsou zprostředkovány jejich vazbou na Ah receptor zahajující tzv. dioxinový efekt provázený kožními změnami (chlorakné), zvýšenou indukci enzymů, zásahem do glukózového metabolismu, zvýšením endogenního cholesterolu a poruchami imunity. V současnosti je v centru pozornosti i studium účinků těchto kongenerů, které s Ah receptorem nereagují a působí jiným mechanismem (např. neurotoxicita, imunotoxicita) a jejichž koncentrace v prostředí je vyšší.

Pro odhad a řízení zdravotních rizik je vždy rozhodující, zda a v jaké výši je populace těmto látkám vystavena. Metodou volby pro odhad expozice či (vzhledem k lipofilitě a kumulaci v tuku) spíše zátěže populace je průkaz a monitorování hladiny zmíněných látek v tělních tekutinách a tkáních obsahujících tuk. Pro tyto účely se nejčastěji používá mateřské mléko (pro neinvazivní způsob odběru a získání dostatečného množství vzorku). Obdobně lze tyto látky prokazovat i v krvi, tak jak toto vyšetření nedávno podstoupil ministr Ambrozek spolu s několika dalšími ministry životního prostředí jiných států. V této souvislosti je nutno podotknout, že výsledky získané u jednotlivců, byť i politicky významných osob, sice napomáhají zviditelnění problému (i politiků), ale z hlediska hodnocení současné či minulé zátěže jsou irelevantní. V České republice jsou však k dispozici data, která spolehlivým způsobem informují o expozici populace a dlouhodobých časových trendech. Tato data jsou získávána v systému monitorování zdravotního stavu české populace ve vztahu k prostředí, který vznikl na podkladě usnesení vlády již v r. 1991 a od 1994 je v rutinním provozu pod garancí Ministerstva zdravotnictví ve spolupráci Státního zdravotního ústavu a regionálních zdravotních ústavů. Dalším zdrojem informací je účast České republiky ve dvou mezinárodních studiích koordinovaných WHO – v r. 1992 a 2000. V obou případech se jedná o analýzu mateřského mléka.

Jaké informace tedy máme k dispozici o expozici české populace?

Nejvýznamnějším výstupem je kontinuální sestupný trend u DDT (v organismu se vyskytuje převážně jako metabolit DDE, který je ale také biologicky účinný), který začal již koncem 70. let v návaznosti na jeho zákaz v r. 1974 a jen v průběhu monitorovaného období 1994–2003 došlo k poklesu o 75 %. Obdobný pokles je pozorován u PCB – po 10 letech od zákazu na třetinu hodnot publikovaných v r. 1985 a další významné snížení do roku 2000, kdy se utvořila jakási rovnováha mezi postupným odbouráváním v organismu a stále v určité míře existujícím přívodem PCB potravou. Přitom jsou prokazovány výrazné lokální, individuální a věkové rozdíly. Přes tyto významné sestupné trendy výsledky WHO studie prokázaly, že úroveň expozice české i slovenské populace polychlorovaným bifenylům s nedioxinovým účinkem převyšuje hodnoty u všech dalších států participujících na studii. Úroveň expozice nedosahuje sice hodnot, které by mohly již znamenat zdravotní poškození populace, představuje však varovný signál pro další regulaci těchto látek v prostředí. Na druhé straně expozice látkám s dioxinovým účinkem je zcela v relaci s dalšími státy a tyto hodnoty je nutno udržet další systematickou regulací jejich průniku do prostředí.

Efektivní primární prevence je dlouhodobá, mediálně nepřitažlivá, ale důležitá kontinuální činnost, jakýsi běh na dlouhou trať provázená monitorovacími aktivitami a důkazy podepřenými statistickou analýzou. Problematika perzistentních chlorovaných látek v prostředí představuje nejen český, ale i globální problém, a proto je nutno jej řešit i na mezinárodní úrovni. To by měla zabezpečit mj. i Stockholmská dohoda, která vstoupila v platnost v květnu letošního roku a k níž se přihlásila i Česká republika.

*Prof. MUDr. Milena Černá, DrSc.,
odd. obecné hygieny CPL, 3. LF UK*

Stockholmská dohoda zavádí přísnější kontrolu toxického znečištění; zakazuje výrobu a použití deseti pesticidů a technických látek a reguluje vypouštění dalších dvou skupin toxických látek, pro které se vžil název dioxiny.

Za Českou republiku podepsal úmluvu 23. května 2001 tehdejší ministr životního prostředí Miloš Kužvart a Český Parlament ji ratifikoval 5. února 2002. Úmluva vstoupila v platnost 17. května 2004. Počátkem listopadu letošního roku ratifikovalo úmluvu již 83 států.

„Pokud Česká republika naplní důsledně požadavky Stockholmské úmluvy, budou moci například rybáři chytat ryby z Labe s menšími obavami než dosud, sníží se jejich zátěž toxickými látkami jako polychlorované bifenylly, DDT anebo dioxiny“, očekává RNDr. Jindřich Perlík ze sdružení Arnika. Zdůrazňuje přitom, že úmluva je nejen českou, ale celosvětovou nadějí na čistší životní prostředí: „Týká se totiž látek, které vypouštíme do životního prostředí třeba právě my v České republice, ale kromě nás na ně doplácují i obyvatelé polárních oblastí, kde žádné zdroje těchto toxických látek nejsou. Díky vysoké chemické stálosti tam například dioxiny anebo PCB přenesou vzdušné a mořské proudy.“

Zdroj: Arnika

Dětská kresba

Dovoluji si předeslat, že každý dětský obrázek vnímám jako téměř dokonalý umělecký počín. To jistě ovlivňuje mé někdy dost rozpačité pocity v honosných galeriích, zejména když si vzpomenu, jak řada dospělých zachází s dětskými obrázky, jak málo si jich cení, jak mizí v koši na odpadky a stěny zdobí různé módní reprodukc...

Respekt k dětským obrázkům inspiroval Růžovou linku k vyhlašování výtvarných soutěží. Rok 2004, který je rokem 10. výročí založení Růžové linky, je současně také 10. výročím Mezinárodního roku rodiny. Obě tato fakta byla zhodnocena ve vyhlašování soutěže na rok 2004, kde tématem byla právě „Moje rodina“. Do soutěže bylo zasláno více než tři sta dětských kreseb a pět desítek keramických sousozí z celé České republiky.

Po vyřazení prací, které nedodržely soutěžní podmínky (rozměr a téma), bylo 120 obrázků a 35 keramických prací vystaveno ve foyeru 3. LF UK, kde si je v září mohli prohlédnout pracovníci, studenti i hosté školy. (Ukázky z této dětské tvorby přináší i časopis, který právě máte v ruce – pozn. VNR.)

Růžová linka používá dětskou kresbu k ilustrování brožurek, které jsou v její edici vydávány, nebo jako dárek pro spolupracující odborníky a organizace.

*MUDr. E. Vaničková, CSc.,
koordinátorka projektu Růžová linka*

Kadlecová Eliška, 5. tř., D. Centrum Zahrádka, Zdice

PŘÍLOHA

VNR V ROCE 2004

Obsah VNR 1–4/2004

RES PUBLICA

S prof. Janem Sokolem: Svoboda je vždy riskantní	VNR 1/4
T. Halík: Co pro nás znamená Palachova smrt po 35 letech	VNR 1/6
Mučedník a homo sovieticus	VNR 1/8
V. Havel: Poselství konferenci	VNR 2/14
V. Klaus: Smiřme se s minulostí	VNR 2/15
P. Pithart: Paměť se nedá vynutit	VNR 2/17
J. Placht: 500 let bojů o naše pohraničí	VNR 2/19
Vládní plány a představy	VNR 3/12
Námítky opozice... ..	VNR 3/15
...obhajoba ministryně	VNR 3/16
Stanovisko rektorů	VNR 3/17
Otázka pro prof. Pařka	VNR 3/23
MUDr. Milada Emmerová, další ministryně zdravotnictví	VNR 3/18
Z prvních interview ve funkci ministryně	VNR 3/20
J. Lynn a A. Jay: Otevřená vláda	VNR 3/23
Prohlášení studentů k 15. výročí 17. listopadu 1989	VNR 4/4
Jubilejní shromáždění v Parlamentu	VNR 4/5
M. Kalousek: Máme dost demokratů?	VNR 4/7
P. Němec: Budeme ještě schopni bojovat za svobodu a demokracii?	VNR 4/8
Prezidenti mezi vysokoškoláky	VNR 4/9
L. Zorálek: Příběh, který nekončí	VNR 4/10
Albertov a Národní jinak	VNR 4/12
M. C. Putna: Václav, ne Klaus!	VNR 4/13

QUO VADIS, EUROPA

Senátor F. Mezihorák pro VNR: Evropané a vlastenci	VNR 1/10
Evropané	VNR 1/13, VNR 2/9, VNR 3/7, VNR 4/25
Anketa VNR	VNR 1/15, VNR 2/11, VNR 3/5, VNR 4/24
T. Špidlík: Duchovní jednota Evropy	VNR 1/17
L. Zorálek: V Evropě jsme už žili	VNR 2/4
B. Ahern: Členstvím v EU jsme dosáhli suverenity	VNR 2/5
První reakce na vstup do EU	VNR 2/7
Biskup Václav Malý o nemocech společnosti i církve	VNR 3/4
J. Dienstbier: Kam jsme dospěli?	VNR 4/31

ALMA MATER

I. Wilhelm: Reforma závisí na rozhodnutí politiků	VNR 2/24
L. Hlaváčková: Reformy v historii vysokého učení Karlova	VNR 2/27
Neklidné vysoké školy	VNR 2/30
Neklidná fakulta	VNR 2/32
D. Marx: Týden neklidu – a co dál?	VNR 2/34

Po uzávěrci	VNR 2/36
I. Wilhelm: Odkaz dvojediného svátku	VNR 4/16
A. Chwalba: Nejstarší evropské univerzity mají zvláštní odpovědnost	VNR 4/20
J. Stingl: Tragické memento z Krakova a Prahy	VNR 4/21

QUOD BONUM

Projevy děkana 3. LF UK doc. B. Svobody na promociích a imatrikulaci	VNR 1/25, VNR 3/26, VNR 4/34
Absolventi postgraduálního studia na 3. LF	VNR 1/29
Absolventi 3. LF UK k 24. 6. 2004	VNR 3/30
Seznam absolventů 3. LF UK k 21. 9. 2004	VNR 4/37
Noví posluchači 3. LF UK	VNR 4/37
B. Svoboda o narozeninách: Bylo by nevděčné stěžovat si na osud	VNR 1/24
Prof. Königová – první rytířka českého lékařského stavu	VNR 1/32
Ministr zdravotnictví J. Kubinyi	VNR 2/38
R. Rokyta: Jak jsem se stal rytířem akademických palem	VNR 2/38
R. Jelínek: Za SVK 2004	VNR 2/44
J. Keller: Hodnocení intenzity MR signálu corpus callosum u difuzního axonálního poranění	VNR 2/45
E. Temerová: Variace arteria forsalis pedis a arteria arcuata	VNR 2/47
K. Duchoňová: Prostorová orientace v animálním modelu schizofrenie	VNR 2/49
Prix de Médecine	VNR 2/50
Z korespondence	VNR 2/50
E. Vaničková: 10 let Růžové linky	VNR 3/33
Malá fakulta po velké změně	VNR 4/40

VĚDA

Česká lékařská akademie	VNR 1/38
Blahopřání z Rakouska	VNR 1/40
M. Kršiak: K ocenění Českou neuropsychofarmakologickou společností	VNR 1/41
A. Bartoš: Co má mozeček a vaječníky společného	VNR 1/45
Státní vyznamenání	VNR 4/46
P. Čech: Prof. Z. Bardoděj – 80 let	VNR 4/47
L. Velíšek. Přišel Haddad a zabral nám půl patra	VNR 4/50
M. Fleissigová: Týbrďáci a filozof	VNR 4/53

STUDENTI

E. Kvasničková: Postavení studentů záleží na nich samých	VNR 3/36
M. Anděl: Free spech movement: 40 let	VNR 3/39

ZDRAVOTNICTVÍ

Ministerský debut	VNR 2/52
M. Fleissigová: Mezi seniory	VNR 2/62

MEDICÍNA

L. Klein: Český lékař v NATO	VNR 3/42
Z mála se dá vykouzlit moc („Lékař bez hranic“ Z. Rossmann)	VNR 3/47

Prof. C. Höschl o alternativní medicíně	VNR 3/52
L. Klein: O vojenské medicíně na světovém fóru ve Washingtonu	VNR 4/56
M. Černá: Jak se nám žije ve světě chemie?	VNR 4/60
E. Vaničková: Dětská kresba	VNR 4/63

ETICKÉ PROBLÉMY

O interrupcích trochu jinak	VNR 1/48
J. Šimek: Ještě jedno zamyšlení nad koncem života, interrupcemi apod.	VNR 1/50
E. Křížová: Kvalita života – víme, co to znamená?	VNR 1/53
T. Tošnerová: Žijeme spolu	VNR 1/56
V. Bartoníčková: Slovo je zázračný modul	VNR 1/59

KVALITA ŽIVOTA

J. Pěkníková: Na neplodnost nevymřeme	VNR 2/64
E. Křížová: Jak se umírá v České republice?	VNR 2/66
P. Paško: A ještě jedno zamyšlení nad koncem života	VNR 2/69
D. Schneidrová: Zkušenosti z vysokoškolského poradenství	VNR 2/71

DĚTI

Emblém dětské psychologie	VNR 1/62
J. Šturma: Proměny psychologické péče o děti s postižením	VNR 1/63
E. Vaničková: Tělesné tresty na prahu třetího tisíciletí	VNR 1/67

TEXT

Osudy rytíře lékařského stavu (Z knihy K. Macháčka Útěk do Anglie)	VNR 1/72
F. Koukolík: Homo sapiens stupidus	VNR 2/76
Dobrá jitra V. Větvičky	VNR 3/56
V. Wagner: Symptomy bezmoci	VNR 4/70

POSLÁNÍ

J. Keller: Vůl a osel u jeslí	VNR 1/94
M. Anděl: Sváteční kazistiky	VNR 1/94
M. Anděl: Předvánoční zamyšlení 2004	VNR 4/92
Stvoření člověka	VNR 4/95

POST SCRIPTUM

M. Fleissigová: Už zas objímám stromy	VNR 3/71
---	----------

PŘÍLOHA

Obsah VNR ročník 2004	VNR 4/66
-----------------------------	----------

ILUSTRACE

Palaste Schlöser Residenzen, Karl Marx Verlag, Erlangen, 1983	VNR 1
V. Větvička z knihy Moje dobrá květinová jitra	VNR 3
Kresby dětských klientů Růžové linky na téma moje rodina	VNR 4

TEXT

SYMPTOMY
BEZMOCI

Vladimír Wagner

Vzpomínky imunologa

Symptomy bezmoci. Nakladatelství Galén, Praha, 2003

Ukázky

Kolotoč se zrychluje

*Z bouřného času jsme se narodili
a krok za krokem v bouřných mračnech...
Jan Neruda*

Před padesáti lety nám bylo prožívat s nástupem fašismu pocit děsu z neodvratně se blížící války. Narůstání tohoto pocitu mě tehdy vedlo ke zrychlení studijního tempa a získání doktorského diplomu, abych se situaci mohl postavit jako „hotový člověk“. Koncem sedmdesátých let jsem stál v situaci až hrůzně podobné. Jen ta hnědá barva fašismu se změnila. Také jeho místo se přestěhovalo tam, odkud jsme dříve očekávali spásu. Dnes by bylo očekávání spásy pošetilostí. Ze všech příznaků bylo možno soudit, že nastávající jatka budou ještě rozsáhlejší a strašnější. Díky nukleárním zbraním, samozřejmě. Co se proti tomu dá dělat? Člověk je v takovém okamžiku nesmírně nicotný. Komenský v čas zhroucení životního snu v tehdejším strašném ideologickém utkání mluvil o úkrytu v „komůrce srdce svého“. To je sice moudré, přesto však skličující. Srdce sice nemám prázdné, je tam moje žena, moje potomstvo, moji přátelé. A taky umění a příroda; ta přímo živelně. Avšak lidé jsou smrtelní a příroda se ničí přímo před očima. Tím větší je strach o to všechno. Neboť **co nám zbývá ze slavných Rooseveltových svobod?** Mohu občas jet se ženou na výlet, ale za příliš mnoho hranic to nejde. Taky můžeme navštívit výstavu, kino, koncert. Mohu zapnout nebo vypnout rádio. Ale svůj život řídit nemohu, na ten může kdykoli dopadnout další úder osudu, jak se mi stalo už tolikrát. Smutek z toho plynoucí však není žádný program.

A tak se vrhám do práce, i když je mi už téměř sedmdesát. Nepochybně je to droga ze všech nejméně škodlivá. Měl jsem ji vždycky rád, snad s výjimkou gymnázia. Dříve mi dokonce nechyběl pocit, že moje výsledky něco znamenají. Moji nepřátelé se ale stále starali o to, aby to nemělo obecnou platnost.... Prorazit v Čechách s něčím novým se pokládá přímo za neslušné. Publikovat lze proto jen věci, které jsou už doloženy odjinud. Občas ovšem slyšíte nebo čtete, že ten či onen má světovou úroveň a jak nové jsou jejich objevy. Jdete-li věci na kloub, přijdete na to, že tzv. objev je nějaká drobná inovace již objeveného. Krom toho v devíti z deseti takových případů zjistíte, že jde o člena strany. A pokud ne, tak ho brzy vyštvou, jako třeba Wichterleho. Je samozřejmě nevhodné, aby se někdo chvátil sám, proto

se to dělá podle pravidla „já na bráču, bráča na mě“. Další metoda je ještě účinnější. Je třeba ovládat díky mimoodborným zásluhám některou z významných odborných redakcí, a tím se stát obávaným arbitrem, kdo bude či nebude publikovat. A tak se hlídá, aby nikdo nepřerostl.

Nebyli ovšem všichni takoví. Našli se přece jen lidé, kteří pochopili, oč jde: v našem oboru to byl např. prof. Symon z hygienické fakulty a jeho někteří spolupracovníci. Přes různé potíže a drobné ústrky jsem pořád na něčem pracoval. Pokoušeli jsme se s mou ženou, která byla vedoucí imunologického oddělení KHES, zjistit nejdůležitější vztahy znečištěného prostředí na lidskou odolnost... Některé nové skutečnosti byly překvapením a ukázaly, že průmyslová revoluce má také nečekané dopady na naše zdraví. Pronásledovala mě neodbytně představa: co je naše průmyslem pokažené prostředí proti prostředí zničenému totální válkou dneška nebo zítřka? Jinými slovy: má vlastně význam bojovat svou prací za zlepšení mírového prostředí, když je očekávaná válka stejně zmaří mnohem důkladněji než nepromyšlená realizace průmyslových gigantů? Ale zatím jsme tu, žijeme, a je tedy třeba pro život udělat vše, co můžeme. I když je to v podstatě útěk do té komůrky srdce.

A tak jsem se vrhl do práce, jako by mi to mělo zachránit život. Ve věku, kdy ostatní obvykle odcházejí do důchodu. Nastoupili jsme s mojí ženou cestu, která byla pro nás metodicky přístupná a přitom mohla vrhnout určité světlo na úroveň některých mechanismů nejen protilátkové imunity, ale i souboru činitelů dosud stojících mimo vážnější zájem většiny imunologů. Zahájili jsme postupně zjišťování hladin zprvu čtyř, později ještě více krevních bílkovin. Vybrány byly záměrně tak, aby pokrývaly co největší pole působnosti. Jedna z nich byla transferin, který za určitých okolností usmrcuje většinu bakterií. Ty totiž ke svému dýchání potřebují železo, a to jim tato bílkovina odnímá. Krom toho je transferin nezbytný pro výkon lymfocytů. Druhá bílkovina působí krom jiného účinku regulačním způsobem na některé imunitní reakce: to je alfa-2-makroglobulin. Třetí byl enzym obsahující měď, který má jistý, ale zatím ne plně objasněný vztah k průběhu zánětů a vzniku nádorů, tzv. ceruloplasmin. Krom toho ve větší koncentraci brzdí funkci lymfocytů. Čtvrtá je bílkovina, která umí zneškodnit enzymy, ničící tkáň po rozpadu zánětlivých buněk, tzv. alfa-1-antitrypsin.... Už dříve jsem publikoval zajímavý výsledek při sledování hladin alfa-makroglobulinu zdravotníků pracujících v prostředí s radiací. Také u dětí, žijících v obcích kolem hutě na olovené odpady, se ve dvouleté studii ukázaly daleko větší změny u zmíněných čtyř bílkovin než u dosud sledovaných imunoglobulinů. Současně však bylo patrné, že působení olova v lidském organismu zdaleka není jednoznačné. K našemu překvapení u děvčat byly výsledky úplně jiné než u chlapců. Ostatně každé dítě se stejnou zátěží olova v krvi často reagovalo poněkud jinak. To bylo možno vysvětlit jen přítomností jednoho či více dalších činitelů, které by mohly ovlivnit, zda záporný vliv olova se projeví, nebo zůstane bez účinku. To mohlo před veřejností znehodnotit naše výsledky, ale posléze se nám podařilo prokázat, že jednou z takových možných látek je krevní vápník. O dalších jsme to zatím mohli jen tušit. Když jsme tyto výsledky začali zveřejňovat – bylo to např. na konferenci o ovzduší v Ústí nad Labem, řada našich pracovníků z oblasti hygieny zpozorněla, ovšem zaujímala k nim ne vždy kladné stanovisko.

Jiní, kteří pochopili, že jde o progresivní přístup k hygienickým problémům, se začali hlásit ke spolupráci.

Tehdy jsme také zkusili, co prostředí středočeského závodu, vyrábějícího PVC, dokáže udělat s bílkovinami odolnosti. U jiných zaměstnanců však byl hlavní toxickou látkou, s níž pracovali, sirouhlik. Ukázalo se, že každá ze dvou jmenovaných látek působí na organismus zcela jinak. Protože počet vyšetřených byl malý, výsledky nebyly publikovány, ale povzbudily nás k další studii, zejména proto, že velmi zajímavá i závodní zdravotní službu. U větší skupiny pracovníků jsme opět našli změny, ale ty byly daleko menší než v první studii. Vzpomínám, jak z toho byla moje žena hluboce deprimovaná: reprodukcibilita je totiž v každé vědecké práci hlavním požadavkem. Přišel však náš výborný spolupracovník dr. Hřebačka, který měl závod pod hygienickým dohledem, a ten po prohlédnutí našich výsledků zajásal. V uplynulém roce totiž na jeho naléhání byly v závodě provedeny změny, které značně snížily expozici pracovníků toxickým látkám. To ovšem znamenalo, že naše vyšetřovací metody jsou dostatečně citlivé na to, aby zachytily takovou dobře definovanou změnu prostředí! Pro nás to mělo i tu cenu, že jsme k tomu došli, aniž bychom předem věděli o změnách. V dalších studiích se ukázalo, že změna v hladinách pouze jedné bílkoviny nemusí ještě znamenat něco závažného, protože totéž bylo možno prokázat až u třetiny zdravých osob. Tedy osob rovněž vystavených obecnému znečištění, které v té době už začalo ničit naše hraniční lesy na severu země. Pokud se však u pracovníků vystavených toxickým vlivům vyskytly dvě poruchy bílkovin současně, význam našeho vyšetřování velmi podstatně stoupal. Ukázalo to vyšetření stejně starých mužů z blízkého okresního města, kde jen nepatrné procento osob reagovalo současně dvěma změnami.

Tehdy jsme začali s průzkumem horníků na lupkovém dole, kde byla náhodou objevena přítomnost ionizačního záření, pocházejícího z geologické vrstvy s připraveným uranem. Záření tam v době objevu přesahovalo horní hranici přijatelné dávky. Také u těchto horníků se podařilo prokázat v krvi změny. Nejhorší výsledky jsme našli v krvi starších kuřáků.

Při našich šetřeních bylo zřejmé, že nelze klást přesnou hranici mezi teorií a praxí. Závažný, zatím zdánlivě odtažitý výsledek nakonec přece jen ovlivní dosavadní způsoby, jak co dělat. Už jsem se zmínil, že se nám podařilo prokázat změny u dětí z oblastí s různě znečištěným ovzduším. Při srovnávání výsledků na jaře a na podzim se v málo znečištěné oblasti projeví v hladinách bílkovin zřetelné sezónní vlny; obvykle v předjaří byly výsledky horší než po prázdninách. Proti tomu ve znečišťovaných oblastech se hladiny chovaly úplně jinak, často se zmíněné sezónní rozdíly smazávaly.

Pokusili jsme se proto vypátrat, jak vlastně reagují jednotlivé děti. Ukázalo se, že ne vždy je nepříznivými změnami postížena celá ohrožená populace dětí. Pokles nebo vzestup některé bílkoviny se vztahoval často jen na menší podskupinu dětí, zatímco ostatní stejně ohrožené děti zůstávaly v rozsahu normálních hodnot. Jinými slovy, některé děti reagují na prostředí mnohem vnímavěji. Například v jednom městě se značně znečištěným ovzduším jsme objevili skupinku jedenácti dívek, které měly podstatně snížené hladiny alfa-1-anti-trypsinu. Pokles byl tak silný, jak se zpravidla pozoruje v běžné populaci jen u ojedinělých osob, a to na základě dědičné poruchy. Jenže dědičná porucha se vyskytuje obvykle nejvýše u 3–5 % dětí, a tady jich bylo najednou kolem 20 %. Přitom u chlapců nic podobného nebylo. To ovšem vyžadovalo podrobnější průzkum, který přinesl nové překvapení: u postižených dívek byly současně sníženy i hladiny jiných krevních bílkovin! Navíc tato podskupinka byla postížena daleko vyšší nemocností než ostatní děti v tomto městě.

Dvořáková Veronika, MŠ – Sudoměřská, Praha 3

Když jsme si dali práci a začali podrobněji rozebírat výsledky i v jiných místech a v jiné době, ukázaly se podobné skupinky, dobře odlišitelné sníženými hodnotami některých bílkovin, např. imunoglobulinu G – to je ten starý známý gamaglobulin. Opět to byly dívky! S tou zmíněnou alfa-1-antitrypsinovou skupinkou měly společně to, že snížené hladiny všech bílkovin se v létě poměrně brzy upravovaly k normálu, a to dědičné poruchy nedělají. I v dalších dvou letech se hodnoty těchto skupinek dětí pohybovaly v předjaří pod úrovní ostatních normálních dětí.

Z toho všeho bylo možno vyvodit, že u dospívajících dívek se mohou vytvořit pod vlivem znečištěného prostředí skupinky se zvláštní, sníženou schopností se bránit nejen proti škodlivinám, ale i různým nákazám. Nepůsobí tedy prostředím na každého stejně, jsou děti, které v sobě mají zakódované riziko, že jejich obrana se dá narušit dříve a hlouběji než u ostatních dětí. V praxi by to mělo znamenat, že právě takovým skupinkám je třeba věnovat zvýšenou pozornost. Tyto děti se totiž zřejmě později stávají častými návštěvníky lékařů a jejich zdraví je možno označit za křehké. Je samozřejmé, že právě pro tyto děti jsou např. kouření a jiné toxikomanie mnohem škodlivější. Neměly by ani vstupovat do zaměstnání, kde je zvýšená prašnost nebo jiné znečištění. Domnívám se, že toto poznání je závažným přínosem pro lepší prevenci těch chorob, které ve zhoršeném prostředí buď vznikají, nebo se zhoršují.

Protože jsem byl pouhý pracující důchodce, nemohl jsem být na vedoucím místě. To byla pro mě ohromná výhoda. Administrativa se totiž se stále větším skřípáním státního aparátu rozrůstala do obudných rozměrů. Dobrá polovina času vedoucího pracovníka padla na nejrůznější písemnosti či neplodné schůzování. Hloupé na tom bylo, že právě různé schůze bylo nutné absolvovat prvořadě, protože ne podle kvality a množství práce, ale podle papírů a účasti na mimopracovní činnosti byl pracovník hodnocen a odměňován.

Namítnete, že hodnota práce přece musela být zřejmá právě z těch hlášení, provedených vždy aspoň v pěti exemplářích pro nejrůznější instituce. Ovšem v těch hlášeních byl obvykle značně vylepšený obraz skutečnosti. Čím vyšší stupeň vedení, tím více papíru a schůzí a tím méně skutečného řízení a reálných výsledků. Jakékoli nepříznivé zprávy prostě nebyly vítány, pochválen byl ten, který podal zprávu nejrůžovější. Proslulý trojinstanční systém, který původně měl občany chránit před zvlášť nižších organizačních struktur, se zvrhl tak, že se stal téměř neproniknutelnou bariérou, která bránila nejvyššímu vedení státu vidět, jak to vypadá dole. To platilo nejen pro ministerstvo, kraje, okresy, ale vlastně i pro nás. Naše KHES byla zařízením, kde jednotlivá oddělení fungovala na základě přímé laboratorní nebo terénní práce. Tudíž vedoucí těchto oddělení věděli obvykle dost dobře, jak to vypadá a kde je bota tlačí. Bohužel také věděli, že hlášení obtíží nebo dokonce nemožnosti něco plnit se vidí nerado. Krom toho mezi vedoucí oddělení a vedení KHES byli vsunuti přednostové tzv. odborů; ti byli odpovědní přímo ředitelství. Výhoda byla jistě v tom, že na ředitelské úrovni se na poradu sešlo krom hospodářských a politických pracovníků jen pět lidí. Na druhé straně toto nepřímé zprostředkování přinášelo **různá zkreslení skutečností**, přinejmenším různé názory na to, jaká ta skutečnost vlastně je. Přímý styk oddělení s ředitelem byl prakticky nemožný a jen zcela výjimečně se uskutečňoval na podnět shora.

V sedmdesátých letech jsem byl zván na různé přednášky pro některé lékařské společnosti... Při jednom semináři v severních Čechách jsme se dozvěděli, že před krátkým časem

zatkl plzeňského šéfa klinické imunologie doc. Zavázala. Stalo se to na hranici do Německé spolkové republiky. Prý tajně provázel nějaká séra proti vzácnému imunoglobulinu E; že to bylo opakovaně a za získané valuty si prý koupil nový mercedes. Doc. Palisa, který tyto zprávy rozšířil mezi českými imunology na konferenci v zámku ČSAV, ještě dodával, že ani nemůže říci všechno, co ví, ale že Zavázalovy trestné činy jsou tak hrozné, že naprosto vylučují jeho návrat na fakultu. To všechno se mi zdálo velmi podezřelé, protože to připomínalo až příliš to, co se říkalo po mém zatčení o mně na Bulovce. Proto při nejbližší cestě do Plzně jsem zašel za doc. Tomšíkovou, která jako Zavázalova spolupracovnice zatím vedla opuštěný ústav. Ta už věděla mnohem víc. Zavázal byl po zatčení skutečně obviněn z provázení cenných sér do ciziny. Ukázalo se však, že měl potvrzení z Ústavu sér a očkovacích látek a z fakulty, která dosvědčovala legalitu celé akce. Šlo totiž o smluvený biochemický výzkum struktury molekuly imunoglobulinu E v jedné univerzitní laboratoři v NSR. Tedy vědecká práce, nikoli valutový únik. Mezitím však prof. Palisa už prohlížel Zavázalem vybudované oddělení a určoval, kde co umístí, až bude Zavázal definitivně odsouzen. Mezitím však, co se dosavadní obvinění ukázala být neprůkaznými, měl být Zavázal propuštěn z vazby. Na žádost vyšetřovatelů však prokurátor vazbu dále prodloužil. Začalo se s horečným hledáním něčeho jiného, neboť naše Bezpečnost se přece nikdy nemýlí. A tak nějaké to konkláve v pozadí rozhodlo, aby se na věc šlo jinak. Všechna potvrzení, která měl Zavázal na vývoz séra do zahraničí, byla prohlášena za ilegální a začali se vyšetřovat ti, kteří ta potvrzení vydali. Bezpečnost to vzala za jiný konec. Z toho množství séra, které Zavázal měl vyvézt, by se přece dal vyrobit obchodní produkt, který by mohl být zpeněžen. Tak si dali vypočítat, že by toho bylo za 60 milionů, snad i více! O to prý Zavázal poškodil naše hospodářství! Absurdita toho všeho byla tak nehorázná, že to některé rozumné lidi přimělo k zásahu. Také jistě proto, že by museli být pohnáni před soud ti, kteří potvrzení vydali, a ti ovšem měli své mocné přímluvčí. Zavázala pochopitelně uvěznění velice trápilo. Jeho hypertenze se zhoršila a bylo nutno ho převézt do vězeňské nemocnice. Mezitím už zmíněné sily zapůsobily, a tak se jednoho dne Zavázal objevil a nastoupil své místo, jako by se nic nestalo, i když nějaký soud se s ním přece jen chystal. A nakonec k tomu soudu snad ani nedošlo; Zavázal mlčel, a tak nevím, za jakých podmínek ho propustili.

Vraťme se však k naší práci. Existuje spousta studií o tom, co se stane s krevními bílkovinami v průběhu různých nákaz nebo po nich. Avšak ať jsem pátral v dostupné literatuře jakkoli, nenašel jsem, že by se někdo podíval na problém z druhé strany – **jak to vypadá s bílkovinami před tím, než vypukne infekce**. Díky opakovaným odběrům krve, konaným v našich studiích o vlivu ovzduší, jsme měli výsledků vyšetření až dost. Současně naše spolupracovnice dr. Munzarová v jednom školním roce velice pečlivě sledovala, kolikrát v té době děti onemocněly, a zvláště oddělila ty, které měly záněty horních cest dýchacích. Stačilo tedy dát dohromady naše podzimní výsledky s jejich záznamy za následující zimu. Děti bylo třeba rozdělit do dvou skupin tak, že v jedné byly ty, které zůstaly zdravé, a v druhé ty, které později onemocněly. Nedělalo tedy žádnou potíž u každé skupiny propočítat jejich průměrné hladiny bílkovin. K našemu překvapení byly dívky nemocné daleko více než chlapi. ... Při kombinaci nízkých hladin imunoglobulinu E s některými dalšími bílkovinami byly dívky častěji nemocné, kdežto při vyšších hladinách zůstaly zdravé. Možných kombinací bylo po třiceti šesti a denně bylo možné na naší kalkulačce spočítat tak 2–3 kombinace. Tak jsem nad tím trávil celé týdny, než z toho vyplynul celý obraz studie. Pak trvalo dost dlouho, než obě

části studie prošly recenzním řízením. Posléze vyšly současně v angličtině a ruštině. Přestože separátky byly rozeslány mnohým z těch, kteří v oboru pracují, práce zcela zapadla.

Někdy koncem roku 1980 nás navštívil **prof. Symon, který na hygienické fakultě přednášel komunální hygienu**. Symon byl člověk velkého rozhledu, se smyslem pro humor a spravedlnost. Myslím, že byl u nás jeden z prvních, který pochopil možnosti aplikace imunologie na problémy hygieny prostředí. Díky jeho ocenění byla naše práce s výjimkou Brna přijímána příznivě. Nedá se říci, že jsme usnuli na vavřínech; zejména ne proto, že žádné vavříny nebyly, zato spousta problémů. Znali jsme své hranice. Ty byly ne v tom, co jsme udělali, ale hlavně v tom, co nám nebylo možno udělat. Série osmi nebo deseti významných bilkovin vypadá na první pohled úctyhodně. Avšak až příliš jiných faktorů zůstává stranou.....

Někdy počátkem osmdesátých let mě požádal jeden můj přítel, zda bych se mohl po odborné stránce ujmout **skupiny mladých lidí**. Svolil jsem a brzy došlo k setkání v technické laboratoři, kde pracoval. Nic moc jsem od toho nečekal, ale tady najednou se na mě dívala skupinka chlapců a děvčat z gymnázia v Českém Brodě. V těch šestnácti nebo sedmnácti letech se stala jejich ideálem vědecká práce. Chtěli pracovat ve prospěch zdraví a čistoty našeho prostředí, ale nevěděli, jak na to. Na mně bylo udělat z jejich mlhavých představ něco konkrétního, na co by stačili a co by přineslo nějaký užitek. Nebo aspoň je to naučilo základům vědeckého přístupu k problémům a jejich řešení. Napadlo mi dát jim jako problém **biologickou čistotu vod**. Někteří z nich začali sledovat znečištění jedné z místních vodotečí. Další dva sledovali zdroje pitné vody v jejich okrese biologickou metodou. Užili k tomu dafnie, známého pokrmu ryb v akváriích. Tyhle malé „vodní vši“ jsou totiž náramně citlivé na čistotu vody, ve které žijí. Zatím tedy stačilo úspěšně pěstovat dafnie a pak je přidávat do vzorků různých tzv. pitných vod. Tam, kde jsou vody chemicky znečištěny, přestane se dafniemi dařit dobře, a když míra znečištění přesáhne mez jejich tolerance, začnou hynout. Hoši se do problému zakousli s plnou vervou svého mládí. Samozřejmě, že narazili na spoustu technických i biologických problémů. Všechno však s pozoruhodnou houževnatostí a vtípem zvládli a během prvního roku se už mohli přihlásit do okresního kola středoškolské odborné činnosti.

Chlapci se dostali až do celostátního kola soutěže. Tam byli vystaveni tvrdé kritice chemiků, pohrdajících biologickými metodami pro jejich zdánlivou nepřesnost. Předhazovali, že dafnie vůbec nerozeznávají, co jim škodí, že moderní chemické metody jsou schopny rozeznávat spousty nejrůznějších sloučenin atp. Chlapci se bránili vtípně: „dafniová metoda“ je levná, nepotřebuje nákladné přístroje. Určuje ostatně něco jiného než velice náročný chemický postup, totiž to, zda je voda biologicky závadná. Nakonec se dobře umístili, ostatně celosvětový vývoj jim dal za pravdu. Nu, a už tu byla maturita; děvčata úspěšně studovala přírodní vědy, chlapci vstoupili na nesnadnou dráhu medicíny. Po prvních úspěšných zkouškách mě jeden z nich, Miloš Pěkný, navštívil s velice cílevědomým přáním. Chce pracovat na problému stárnutí, a proto by se rád naučil pěstování tkáňových kultur. Obrátil jsem se na svou dřívější spolupracovnici, dr. Emu Holečkovou, která „tkáňovkám“ věnovala celý život. Ta umístila Miloše v patologickém ústavu, kde měli dobře zavedenou metodu pěstování lymfocytů. Tam se Miloš po zapracování pustil na můj podnět do náročné experimentální práce s ovlivněním lymfocytární transformace alfa-2-makroglobulinem. I v tom

Syrová Kateřina, 6. B – ZŠ U Roháčových kasáren, Praha 10

měl zajímavé výsledky, které mu posléze vynesly stipendium na univerzitě v Uppsale. Stále však pomáhal organizovat nejprve středoškolskou odbornou činnost na svém mateřském gymnáziu, později i na fakultě.

Vždycky jsem si přál přednášet medikům tak jako v Plzni, ovšem v tom mi bránil můj prabídný kádrový profil a možná trochu i lidská závist. Už jsem byl těsně před odchodem do důchodu, když Miloš Pěkný zorganizoval mou přednášku medikům v kroužku SVOČ. Byla to moje ekoimunologie, jejíž přehled jsem si pro ně připravil, a tak aspoň touto cestou bylo moje přání splněno. Jen bych ještě poznamenal, že Miloš byl můj nejen poslední, ale i nejnadanější žák.

Toto všechno mě velmi bavilo a dělal jsem to rád, i když naše oficiální imunologie nejevila vůbec žádný zájem a to přehlížení nabývalo občas urážlivého charakteru. ...Někdy to bylo až směšné, když nám docházely žádosti o otisky našich prací doslova z celého světa, avšak z našich pracovišť jich bylo jen málo. Nemo propheta acceptus est in patria sua. .. Opět se opakovala historie jako před třiceti lety s autoimunitou. Zřejmě to souviselo s **utuzováním** „semknulismu“, jak se tehdy ironicky říkalo politice, hlídající, aby se k důležitým věcem nedostali lidé vládou komunistů zavržení. Svým způsobem se měli čeho bát. To, co jsme dělali, prozrazovalo odvrácenou tvář naší ekonomiky. Ukazovalo škody na zdraví u dětí a dělníků ve stále rostoucím znečištěném prostředí. Stoupala nemocnost a klesal věk přežívání, to vše v souvislosti s průmyslovými závody, které vyráběly jako vedlejší produkt stále více různých škodlivin. Ty vnikaly do ovzduší, které museli dýchat všichni, i do vod, které museli pít všichni. Vedoucí pracovníci se hlavně snažili těmto faktům nedat publicitu.

Ostatně už od padesátých let se stalo v naší vědě pravidlem, že **výběr lidí** k udělování hodností nebo vedoucích míst se stal především **politickou záležitostí**. Odborné hodnocení se stávalo stále zanedbávanějším činitelem. Ostatně ti, kteří hodnotili, ani k tomu neměli potřebnou kvalifikaci. Celková úroveň naší vědecké špičky nezadržitelně klesala. Katastrofální kádrová politika po roce 1968 v rámci „normalizace“ dostala značné zrychlení. Proto počet těch, kteří byli schopni rozpoznat trendy světového vědeckého rozvoje, stále klesal. Vedoucím vědeckým pracovníkům zbývalo ostatně pro jejich vlastní vědeckou práci pramálo času. Stali se z nich úspěchanci, žijící v neustálé časové tísní v programu přeplněném planým schůzováním, tzv. plánováním a spoustou jiné činnosti, kde se nějaké zamyšlení nad vědeckými problémy stávalo nespílitelným snem. Po čtvrt hodinách se vědecká práce prostě dělat nedá. Je pochopitelné, že za těchto okolností nedokázali vůbec rozpoznat to základní, totiž kdo z mladých se vůbec hodí k vědecké práci. A tak se aspiranty vědecké práce stávali lidé, kteří vůbec nevěděli, jak se stává vědecký problém, jak je třeba studovat, co udělat pro záznamy přečteného a jak protokolovat vědeckou práci. Interpretace se stále víc primitivizovala. Ti lidé často nevěděli, jak se vede vědecký důkaz, jaký je rozdíl mezi názorem a dokladem. Vědecké studie se sice povinně oponovaly, bylo to však často jen formálním rituálem. Měřítka hodnocení prací byla buď velice přísná, či naopak blahovolná – podle mocenských pozic šéfů ústavu. Nebo taky podle kádrového posudku aspiranta. Mohu uvést dva příklady z oboru udělování vědeckých hodností. Moje dlouholetá spolupracovnice dr. Andrlíková chtěla dosáhnout hodnosti kandidáta věd. Po dlouhotrvajících průtazích se dozvěděla, že nestraníkům nelze tuto hodnost udělit jinak než v poměru jednoho na deset straníků. Řešení bylo zajímavé. Manžel dr. Andrlíkové se jako vášnivý lovec sprátelil s řadou

významných straníků. Stačil přátelský rozhovor a dr. Andrlíková si mohla brzy podat žádost. Opačný byl případ mého bývalého šéfa dr. Kusáka. Za velice slabou a nic nedokazující práci obdržel v rekordně krátké době titul doktor věd.

I recenzenti byli zpravidla voleni redakcí podle kádrových hledisek. Protože však šlo o neplacenou činnost, straníci se jí vyhýbali, takže občas byli požádáni o posudek i takoví, jako jsem byl já, to nejvíce tam, kde šlo o zvlášť špatnou práci. To aby straníci zůstali hodní. Na moje práce občas „vypustili“ zvlášť tvrdého straníka, který ovšem často neznal ani základní literaturu oboru. ... Z těchto důvodů jsem opravdu nové věci publikoval raději v cizině. To bylo zprvu úspěšné a vydrželo to tak zhruba do roku 1978. Pak s postupným rozkoem mezi Západem a Východem to bylo stále méně efektivní. Stalo se mi, že práci z ciziny vrátili s pohrdavou recenzí, že nepřináší nic nového. Myslím si, že se na mě leckde dívali jako na bolševika, kterého je třeba odkázat do patřičných mezí. Posílat práce do časopisů v NDR, které měly aspoň částečnou publicitu i v západním Německu, bylo zbytečné; zřejmě byly otevřené jen pro někoho. Otiskovali práce jen těch autorů, kteří se pro tehdejší valutové nesnáze mohli revanšovat pozváním do Československa.

Nejhorší však teprve mělo přijít. Na sklonku roku 1980 mi ředitelka KHES ústně sdělila, že **všechny informace o zdravotním stavu obyvatelstva se utajují**. Tak reagovala naše vláda na vytvářející se znepokojivou situaci související se stoupajícím znečištěním prostředí. Taková omezení měla už dříve v našem režimu značný význam. Např. kolegové z hradecké vojenské lékařské fakulty nemohli publikovat téměř vůbec. V roce 1968 to vše samozřejmě smetla doba a publikovalo se poměrně dost otevřeně. Avšak už koncem sedmdesátých let se začalo proslýchat, že všechna zjištění týkající se zdravotního stavu horníků uranových dolů budou utajena. Že však to bude tak rozsáhlý zákaz, s tím nepočítal nikdo – krom vnitřáků, kteří to zdravotníkům prostě nařídili vyhláškou ministerstva. Ani se nenamáhalo to prosadit jako vládní nařízení nebo zákon. Není pochyb, že to souviselo se stále se zhoršujícím postojem strany k sebemenším svobůdkám, které ještě zbývaly. Snad k tomu dal podnět i „ohled“ na mezinárodní pozornost, kterou by zprávy o zhoršující se zdravotní situaci v naší zemi mohly vzbudit. Docházelo u nás i k epidemiím hepatitidy, které svým rozsahem zneklidnily i naši veřejnost. To bylo patrně důsledkem stále více se uvolňující kázně v potravinářství. To byl ovšem jen dílčí projev obecného hroucení odpovědnosti za cokoli. Proto se **preventivní hygienická služba stávala stále méně účinnou**. Lidé začali na všechno kašlat a státní autorita se potichu hroutila ve všech oborech činnosti. Vinit z toho jen hygienickou službu však nebylo možné, protože ta měla pramalou výkonnou moc. Pokud její pracovníci usoudili, že by bylo třeba uložit podnikům nedbajícím na hygienu citelnou pokutu, museli to navrhnout národním výborům a zdlouhavě to odůvodňovat, často s negativním výsledkem. Pokud byly pokuty národním výborem vůbec uděleny, byly zpravidla nepatrné a téměř nikdy nepostihly osoby, které věc zaviniily, ale jen samotnou organizaci. Řada organizací se vůbec nesnažila napravit často ořesné závady a přímo do svých rozpočtů zahrnovala položky na chronicky udělované pokuty. Vzpomínám na jeden podnik znečišťující svým odpadem vody místního potoka, který se stal mrtvou vodou. Zástupce podniku hrdě hlásil řediteli po návratu z porady, že se mu opět podařilo odsunout stavbu čističky vod, už delší dobu navrhovanou hygienickou službou.

Moderní stát však musí mít dobře fungující obranu před nákazami, jinak se ocitá na úrovni rozvojových zemí. U nás po sovětském vzoru byla hygiena potravinářského průmyslu svěřena veterinární službě. Hygienik-lékař neměl do výroby potravin co mluvit, nejvýš mohl prodej už vyrobených a do obchodní sítě dodaných závadných potravin pozastavit. To ovšem vedlo k poruchám zásobování a následným zásahům politických činitelů. Vůbec to nepostihovalo ty, kteří pochybné potraviny vyráběli. Pamatuji případ, kdy v epidemii hepatitidy vedly stopy původu nákazy do jedné potravinářské výroby; hygienikovi však byl do ní vstup zakázán s odůvodněním, že to nespadá do jeho kompetence.

Byly tu ovšem i jiné znepokojivé známky **klesající účinnosti zdravotní péče** obecně. Už jsem se zmínil o narůstání nemocnosti dětí. Jenže přibývalo i nemocí lidí středního věku, zejména cévních a srdečních, přibývalo nádorů a rodilo se více dětí s vrozenými vadami. Bylo třeba tuto situaci řešit, protože obyvatelstvo bylo znepokojeno; mělo jako v každé diktatuře své informační kanály, takže publikační zákazy se staly neúčinnými. Vlastně tyto zákazy situaci jen zhoršovaly, protože fama crescit eundo, a tak postrašení lidé mnohdy nadsazovali své dohady nad skutečnost. Jako obvykle se však nešlo ke kořenu věci – vše přece zavinila vláda jedné strany – ale sáhlo se k tomu, co nic nestojí a nedá žádnou skutečnou námahu.

Morální katastrofa, která se po celá léta vyvíjela pod tlakem téměř feudálního zřízení, vedla ovšem ve svých důsledcích k úpadku ekonomiky už od poloviny sedmdesátých let. Zasáhla tentokrát důrazně počtem významnou část národa. Byli to ti, kteří za první republiky představovali střední buržoazii, a taky ti, jimž se říkalo „malý český člověk“. Tedy vesměs lidé, nahlízející život jako konzumenti hmotných statků. Tato vrstva byla současnou vládou podporována ve svých trendech a celém životním stylu jako beznadějný pokus dokázat, že socialismus se ve výrobní a spotřební sféře vyrovná kapitalismu. Zmíněná konzumní vrstva národa se skutečně stala oporou vládnoucího režimu tím, že všemožně přikyvovala a předstírala, že je konformní. Při své přízemnosti však nebyla schopna ve skutečnosti přijmout jakoukoli ideologii obsahující nějaká morální pravidla. Ovšem jakmile se pod vlivem zdražování a nedostatku zboží začala sesouvat iluze stálého rozvoje socialistické ekonomiky, došlo i k rozpadu posledních, byť i předstíraných ctností této vrstvy. Lidé se starali jen o své chaty, zahrady, auta a jiné radosti maloburžoazního života. Zájem o práci byl v podstatě nulový, ten se jen předstíral, vždyť za ni ostatně lidé odměňováni nebyli.

Krom zmíněné konzumní vrstvy, početně daleko nejsilnější, tu byla ještě další vrstva, početně daleko slabší a mocensky zcela bezvýznamná. Měla však podstatně vyšší morální profil, a ten vyvolal u vládnoucích nepříjemné pocity. Tuto vrstvu tvořili lidé rozhodně nesushlasící s kulturním, politickým i ekonomickým vedením národa. Nebrali na lehkou váhu morální standardy poctivosti, lidských vztahů, dobré práce a osobní cti. V těchto lidech byl hluboce zakořeněn odpor proti diktatuře jakéhokoli druhu. Nebyli ochotni se ve svém nitru podříditi násilí a mlčeli jen proto, že vpád sovětské armády a její stálá přítomnost nedávaly naději na jakoukoli možnost zlepšení. Z těchto lidí však vznikla skupina, která se později proslavila jako **Charta 77**. Jednoho z jejích mluvčích jsem měl v dřívější době příležitost občas vidět a hlavně slyšet. Byl to profesor **Jan Patočka**, kterého jsem si vždy velice vážil, tak jako jsem si necenil jeho bratra Františka. Jan Patočka se po roce 1968 nikdy nevzdal a ještě dlouho bylo možno slyšet při různých příležitostech jeho hlas, nekompromisně, i když poněkud zastřenou formou sdělující své stanovisko těm, kteří o to stáli. První prohlášení

Havlová Marie, 3. tř., ZŠ – Nový Jáchymov, Hudlice

Charty se uskutečnilo počátkem roku 1977. Nebylo nikdy vydáno veřejným tiskem, a tak se mi tehdy nedostalo do ruky. Fungovaly ovšem obvyklé tamtamy šeptandy, a jak se později ukázalo, byly pozoruhodně přesné. Šeptanda se v této době opět projevila jako důležitá protiváha vládních dezinformací. Sehrála svou kladnou úlohu v letech před pražským jarem, kdy přešla v poměrně hlasitou a nebojácnou formu. Pak jí téměř rok nebylo třeba, až po vpádu vojsk v srpnu 1968 se začala vracet. Na začátku roku 1977 se z podzemí náhle vynoří skupina, která hodně nahlas a vhodnou formou řekne to, co si myslí už dávno kde-kdo. V té době pouhou náhodou jsem se chtěl spojit s prof. J. Patočkou. Přál jsem si s ním prodiskutovat některé problémy vzájemného spojení biologického a filozofického pohledu na svět, téma dosavadními filozofy velice zanedbávané. Pokusil jsem se o telefonické spojení do jeho bytu v Břevnově. Dovolal jsem se, hovořil jsem s nějakým jeho příbuzným. Ten byl nesmírně rezervovaný, až odmítavý, takže jsem neuspěl. To mi ovšem ještě nebylo známo, že kolem Patočky je už stažena síť estébáků a že všechno to vyslýchání a vytrvalé šikanování nakonec způsobí jeho smrt. Každá doba má své metody: Jana Husa upálili, Jana Patočku uštvali. Samozřejmě jsem si ještě před jeho koncem uvědomil, že ve svém velkém morálním boji na mě nemůže mít čas.

Brzy po vydání Charty provedla KSČ opět jeden nevtipný krok, jak konečně jinak. Nechala totiž ve všech závodech a úřadech podepisovat zaměstnance prohlášení, že Chartu odsuzují. U nás v hygienické stanici probíhala akce na povrchu hladce, ale ze strany zaměstnanců s velkou nechutí. Přesto lidé podepisovali tak trochu jako ovce. Mnoho z nich k tomu přiměly důvody existenční, zejména velkou úlohu hrál strach ze zákazu studia dětem; tento strach byl bohužel oprávněný. Když přišli funkcionáři za mnou, řekl jsem, že bych mohl podepsat jediné po řádném prostudování Charty, pokud v ní shledám něco nesprávného. Zatím jsem ji nečetl, a proto nepřipadá v úvahu, abych odsuzoval něco, co neznám. Odešli s údivem a pak se až do podzimu nic nedělo.

Jednoho dne, velice brzy po mém příchodu domů, se ozvalo zazvonění. U dveří stál mladý muž, který se vykázal rychlým mávnutím jakéhosi průkazu a zeptal se mě, zda mohu příští týden zajít k rozmluvě na ministerstvo vnitra. Přisvědčil jsem a on mi vložil do ruky obálku s návratkou. Když jsem ji podepisoval, zeptal jsem se, zda mě zvou kvůli mým synům v zahraničí. Přisvědčil; poznamenal jsem ještě, že kdyby ze mě chtěli udělat informátora jako před léty, tak by to byla ztráta času. To ho trochu vyvedlo z míry, ale moje drobná provokace zůstala bez odpovědi. Po jeho odchodu mě napadlo, že mě museli patrně nějakou dobu sledovat, protože by jinak nemohli vědět, že v pátek chodívám domů z lékařské knihovny poněkud dříve než v jiné dny z laboratoří. To se ví, že jsem byl pořádně napjatý, o co půjde tentokrát. Abych nebyl nervózní, požil jsem před návštěvou ministerstva preparát Benactyzin, který u mě odstraňuje pocit úzkostlivé neurózy. Cestu autobusem na Letnou se mi podařilo načasovat tak, že do budovy ministerstva vnitra jsem vstupoval přesně v 9.00. Po předání občanského průkazu následovalo čekání v jakési zasklené kobce v přízemí budovy. Po několika minutách čekání mě vyzvedl onen už známý mládenec a odvedl mě do pracovny v 1. poschodí. Vstříc mi přišel vládně se tvářící muž střední postavy, který se představil jako Dvořák. Posadili mě pochopitelně čelem ke světlu a vytáhli bloky a pera. Dvořák mě požádal, abych mu řekl něco o sobě, pak to doplnil v tom smyslu, že by rád slyšel o tom, jak vlastně probíhal můj politický vývoj. Nezbylo, než abych začal od Adama, a tak z toho byl dost dlouhý

proud vyprávění. To, co jsem dělal za války, bylo pro ně z velké části novinkou, to si dělali oba pilně poznámky. Kladli mi řadu doplňujících otázek, a tak trvalo hezky dlouho, než došlo na mé syny. Věděli, že Martin odešel z rodinných důvodů, ale nechtěli věřit mému tvrzení, že i Miša odešel ze stejných důvodů, kombinovaných důvody vědeckými a existenčními. Ptali se podrobně, jak oba pracují dnes a zda by se chtěli vrátit. Odpověděl jsem dle pravdy, že Martin chce v Kanadě zůstat, zatímco Miša by se rád vrátil.

Už jsem myslel, že tím rozhovor končí, ale nejlepší přišlo nakonec. Totiž otázka, proč jsem podepsal Chartu 77. Udiveně jsem se zasmál a položil pošetilou otázku „Prosím vás, jak jste na to přišli?“ Odpovědi bylo diskrétní pousmání a odmítnutí pramene. To se dalo samozřejmě čekat. Prohlásil jsem, že jsem Chartu nikdy nečetl, a proto nemohl ani podepsat. To mi Dvořák odmítl věřit s tím, že má informace od jejich „chartistů“, protože on sám je referentem pro emigranty. Opakoval jsem své negativní prohlášení s tím, že jde o zřejmý omyl jejich informátorů. Tázał se, zda mohu dát své prohlášení písemně, což jsem ochotně učinil s dodatkem, že jsem už dříve odmítl podepsat odsouzení Charty pro její neznalost. Nakonec Dvořák poznamenal, že jsem se svého času dostal do konfliktu se zákonem, ale to že bychom nechali stranou. Namítl jsem, že právě tato věc by naopak měla být projednána, protože své odsouzení pokládám za křivdu. Namítl mi, že jsem se přece ke všemu přiznal. Vysvětlil jsem mu, jak tehdy vyšetřovatel StB kapitán Masný vyhrožoval, že nechá zatknout mou rodinu a děti nebudou moci studovat, dále jak potom slíbil, že Miša a Olga přece jen budou moci dostudovat, když se přiznám, a jak nakonec všechny tyto sliby nebyly dodrženy. Tomu nechtěli věřit, tak jsem uvedl všechno, co jsem udělal pro svou rehabilitaci, a řekl, že se nevzdávám ani po všech prohrách u našich soudů. A jak jsem už tak byl v ráži, tak jsem dodal, že od dnešního režimu spravedlnost stejně nečekám, že jsem však za svůj život už přežil patero různých režimů a snad se ještě dočkám lepšího.

Vyšel jsem z budovy unaven, ale tentokrát chyběl ten pocit prohry a znechucení, který na mě dolehl v r. 1958, kdy ze mě chtěli udělat informátora.

Pak byl nějaký čas pokoj, ale jen zdánlivě. Zřejmě se mé jméno znovu dostalo na listinu proskribovaných. Následujícího roku jsem totiž chtěl jet se ženou do Jugoslávie se zájezdem Svazu protifašistických bojovníků. Nebylo mi to povoleno, ani účast na podnikovém zájezdu mého zaměstnavatele o dva roky později. Počátkem roku 1980 jsem na základě Mišova pozvání podal žádost o výjezdní doložku do USA. Žádost byla zamítnuta. Z toho ovšem vyplývalo, že všechny ty slavnostně podepsané Helsinské dohody se staly velmi brzy kusem papíru, kterého není třeba nijak dbát. To mě tehdy ještě více přesvědčovalo, že další vývoj nemůže být mírový, zejména když už probíhala krvavá válka v Afghánistánu. Vše vypadalo tak, že se tam má vytvořit jakýsi odrazový můstek pro další skok k Perskému zálivu, toužebnému snu všech carů devatenáctého století.

Za těchto okolností se naše práce zdála směšnou donkichotskou záležitostí. Přesto jsme dále stále důrazněji upozorňovali na **nepříznivý vliv znečištěného ovzduší na imunitní mechanismy**. Občas jsme se také přihlásili s některými přednáškami na různých konferencích. Obvykle nás zdvořile vyslechli, ale vcelku jsem měl pocit, že stále mluvíme tak trochu do prázdna. Výjimkou bylo několik odborníků, kteří si byli vědomi závažnosti přednesených výsledků a kteří věděli, že je na náš pracovní tým spolehnouti.

U nás se vždycky najde někdo, kdo náhle zjistí, že se něčeho progresivního nezúčastnil. Zkrátka zaspal a musí proti tomu něco udělat. Normální člověk zpravidla volí cestu rozšíření vlastního informačního fondu a snaží se dostat na vyšší odbornou úroveň. Ne tak náš malý český člověk, ten volí cestu méně namáhavou. Nápad je prostý: zpochybnit nové nálezy, popřít nové myšlenky, zkrátka potopit soupeře (protože ten, kdo říká něco nového, je přece soupeř!) a znemožnit ho. To lze uskutečnit ovšem jen tehdy, když vyhlédnutá oběť nepatří k vládnoucí elitě. O nás se nic takového vskutku nedalo říci, takže tito výtečníci, kteří sami nikdy nic opravdu nového nevymysleli, měli volnou ruku. Na konferencích se to dělá následovně: otázka bývá položena tak, aby se týkala toho, co autor vůbec neměl v úmyslu zkoumat. Proto jsme často slýchali o tom, že naše výsledky nejsou ovlivněny znečištěným ovzduším, ale hypotetickými rozdíly ve výživě. Když bylo anketou prokázáno, že výživa naše výsledky ve všech zkoumaných oblastech ovlivňuje stejně, tak tato otázka zmizela a byla nahrazena námitkami jinými, obvykle zcela formálními. Ovšem ti, kteří pronášeli námitky, zapomněli na jednu věc. Živá diskuse, kterou jsme rozpoutali, vzbuzovala samozřejmě zájem posluchačstva. Protože naše odpovědi předložené námitky přesvědčivě vyvracely, došlo k paradoxní situaci. Výsledky se dostávaly hlouběji do povědomí odborné veřejnosti a naši odpůrci se dostávali do právě opačné situace, než jakou chtěli vyvolat. Jinými slovy – našim odpůrcům se podařilo náš výzkum lépe a rozsáhleji popularizovat.

Všechno bylo jinak

*Nejpůsobivější jsou myšlenky
filtrované mřížemi.*

F. Šrámek

Když se zdálo být nejhůře, došlo k úmrtí, které změnilo všechno. Už nějaký čas předtím bylo v televizi vidět, že Brežněvovo zdraví rychle upadá a fialová barva jeho rtů věštila jeho brzký konec. S napětím jsme sledovali jeho pohřeb jako předzvěst nezbytných změn. Andropov toho mnoho ve svém krátkém panování nestihl, ale aspoň vytvořil určité předpoklady pro toho, kdo sice nepřišel hned po něm, ale koho tak slabá osobnost jako Černěnko mohla zdržet jen na krátký čas. Už krátce po jeho smrti začal Gorbačov po celém světě probouzet naději na mnohé změny. Tehdy se jakákoli změna jevila jako pokrok, nálada doby by prostě už dál nesnesla to, co se dělo v padesátých letech. Brežněvovská stagnace už dál nepřipadala v úvahu, čekalo se jen, jak daleko reformy (dříve zcela prokleté slovo) půjdou. Vzpomínám na krátkou zprávu jednoho kolegy z vědeckého moskevského ústavu, který mi radostně oznamoval, že u nich nastává jaro! Musím ovšem zdůraznit, že mi to psal právě před začátkem zimy, takže smysl poselství byl úplně jasný. Bohužel jsem mu mohl poslat jedině obrázek zimní Prahy se sdělením, že u nás stále mrzne.

Trvalo však přes dva roky, než se i u nás počal projevovat nejen v lidovém podzemí jakýsi neklid. Tak jako neklamným příznakem pražského jara 1968 byla morální síla tehdejšího Svazu spisovatelů, tak v roce 1988 se **hlas nespokojenosti** ozval ve Svazu dramatických umělců. Tehdy na sjezdu se zvedl jeden z našich nejoblíbenějších herců a promluvil. Někdo to naštěstí amatérsky zachytil na magnetofonovém pásku, a tak hlas Miloše Kopeckého byl

Slepčiková Renáta, 4. tř., ZVŠ Ostrava

brzy slyšet v leckteré domácnosti. Co je důležité, poslouchali ho zejména mladí. V jeho řeči zdánlivě šlo o odborový svaz, ale každému bylo jasné, že jeho požadavek odstoupení zkompromitovaného a přestárlého vedení míří daleko výše.

Pro mě jako pro lékaře byly diagnosticky důležité různé příznaky. Tehdy na oslavu čtyřicátého výročí tzv. vítězného února uspořádala KSČ na Staroměstském náměstí reprízu toho, co se tam odehrálo přesně před čtyřiceti lety. Bylo možno porovnávat návštěvnost, uspořádání, projevy. Taky náladu těch shromážděných. Návštěvnost při zběžném pohledu ze začátku vypadala dost dobře. I když mnoho lidí z toho davu bylo v různých uniformách, přece jen to dělalo dojem nejméně poloviny účasti z roku 1948. Potíž byla v tom, že dav tentokrát neměl tu patřičnou náladu vyslechnout Jakešův projev. Podobnou řeč už všichni slyšeli nebo četli tolikrát, že to mohlo vzbudit jen nudu. Dalo by se to taky nazvat dostaveníčkem u nesplněných slibů. Před čtyřiceti lety právě tady totiž lidé věřili, že tvoří národ, který vzal svůj osud do vlastních rukou. Ukázalo se, že ty ruce byly nahrazeny mocenskými orgány strany. Osud se spíše stal trapným břemenem, kterým byl národ rozdělen na tu velkou část „MY“ a tu druhou „ONI“.

Češi byli vždy realističtí, někdy až příliš. Rozhodně se nedají opít rohlíkem. A tak ti MY už jen skepticky čekají, co si zase ONI vymyslí, aby se pokusili dokázat, jací jsou nezištní pašáci. Ovšem vždy se nakonec ukáže, jak špatně odhadli situaci. Už příliš mnoho „opatření“ bylo naprosto neúčinných, než abychom jim mohli uvěřit. Naděje na zlepšení byla mizivá. Pohotovostní pluky esenbáků a oddíly milicí, které byly tak mimochodem předvedeny, zatím vylučovaly jakoukoli vážnou změnu. Teď už Gorbačov nemusí posílat tanky jako jeho neobratný předchůdce, stačí příkaz Jakeše, aby byl potlačen jakýkoli pokus o získání svobody. V tom je vtíp zdánlivě nepochopitelného rozhodnutí: postavit do čela tohoto státu člověka bez rozhledu a bez nadání. Stačí přece jen k tomu, aby držel lid na uzdě a zaručil tok ekonomicky levných dodávek do SSSR.

V SSSR měl Gorbačov potíže se stranou, u nás měla strana potíže sama se sebou. Změna osoby na obou místech mnoho neznamenal. U nás oba tajemníci, starý i nový, mysleli naprosto stejně – postaru. Generální tajemník (M. Jakeš, pozn. VNR) přijel do závodu si pohovořit s dělníky. To předtím vždy probíhalo podle přesně připraveného rituálu. Jenže tentokrát dopadlo vše trochu jinak. Dělník, mladý muž nebojácného vzezření, na tento obvyklý obřad totiž nepřistoupil. Vyložil krátce a jasně své obavy, zda vskutku v dohledné době dojde k dlouho očekávané a tolik potřebné reformě. Byl ujistěn, že ano. Dělník měl však své zkušenosti, a tak se nedal, ba trval na svých pochybách. A teď Jakeš udělal chybu. Řekl mu, že to záleží na tom, jak budou na závodech pracovat. To neměl říkat, protože dělník mu to vrátil s tím, že pokud nedojde k nápravě nahore, dělníci sami nemohou nic změnit. Pak generální tajemník dělníka přímo urazil. Řekl mu totiž, že na závodě je pořád co dělat, např. mohou uklízet a dělat pořádek. Tím ovšem odsoudil dělníky ke zcela podružné úloze jakýchsi posluhů. Dělník to tak pochopil a nemínil se s tím smířit. Už podrážděně odpověděl, že oni na závodě pořádek mají a... Televize právě v té nejdramatičtější chvíli udělala konec. Takže jsme se nedozvěděli, jak dialog (první opravdový po tolika letech!) pokračoval. V podstatě šlo o velice varovný signál, že vedení KSČ už zdaleka nemůže počítat s podporou dělnické třídy. Aspoň s její mladou složkou určitě ne. Tihle mladí už zdaleka nechtějí slyšet prázdné fráze, rozhodně odmítají myšlenku, že pouhé zvýšení pracovního úsilí může obecnou situaci

zlepšit. Ten zmíněný dělník měl v sobě husitského ducha, toužil po tom, aby mu bylo řečeno spásné slovo – a místo toho se mu dostalo hloupé fráze. Proto se vzbouřil a odporoval. Doufám, že se nedostal na hranici jako známý mistr pražského vysokého učení.

Ovšem určitá liberalizace se nedala už zadržet. To, o čem se dříve hovořilo potajmu, se dralo z hromadných sdělovacích prostředků. Dokonce některé typy televizního vysílání se začaly řídit zmírněnými zásadami „glasnosti“. Začali jsme se zájmem sledovat leccos, co jsme dříve vypínali. Ovšem ne ve všech oborech nebo i oblastech pokračoval myšlenkový přerod stejně důsledně, leckde se prostě nedostavil, jako třeba u vyšších stupňů národních výborů nebo v aparátu tzv. spravedlnosti. Tam se pokračovalo stále v navyklém stereotypu, a tím se rozpor se všeobecným citěním stále více prohluboval.

Všeobecná nálada se od roku 1985, kdy se Gorbačov stal vedoucí osobností sovětského impéria, velmi podstatně změnila.

Je třeba ještě dodat, že ekonomické změny, ke kterým vedení velice váhavě přistupovalo, značně připomínaly část toho, co navrhovalo dřívější vedení při pražském jaru 1968. Ovšem to, že se změny jen málo přibližovaly tržnímu hospodářství a že se úporně trvalo na uchování centrálního plánování se subvencovanými cenami, ukazovalo polovičitost úmyslů strany a vlády. Zkrátka nikomu se nechtělo věřit, že pokus o nápravu věcí je míněn vážně.

Pokládám za nutné vylíčit pozadí, na kterém se musela promítat i naše práce těch let a výsledky z ní plynoucí. Proti poměrům, které panovaly v sedmdesátých letech, došlo totiž k řadě výrazných zhoršení. Především to byl značný nárůst obecného znečištění životního prostředí a zvláště ovzduší. Když jsme po osmi letech provedli reprízu našich vyšetření v oblastech už dříve sledovaných, byl zjištěn **znepokojivý růst téměř všech ukazatelů znečištění**. Přitom nešlo o nějaká bezvýznamná procenta, vzestup se dal vyjádřit násobky původního, už tak dost vysokého znečištění. Úměrně tomu vypadal i **zhoršení imunologických ukazatelů** a samozřejmě docházelo k významnému zvýšení nemocnosti dětí. Narůstal i problém s pevným odpadem, pro který bylo velmi obtížné najít místo, nevědělo se, co s toxickými odpady. O všech těchto problémech se hovořilo stále hlasitěji, ovšem státní administrativa měla pramálo možností něco účinně změnit. Především chyběly právní podklady. Jednotný zákon o ekologii prostředí byl stále v nedohlednu. Pokud tu byly z dřívějšíka jakési sankce za porušování stávajících zastaralých předpisů, pak byly zcela neúčinné. Např. havarijních úniků ropných produktů přibývalo rok od roku, stejně jako se stále udělovaly nejrůznější výjimky ze zákona, takže docházelo k paradoxu, že znečišťování bylo vlastně úředně povoleno...

Přesto něco na naše vedení zapůsobilo. Uvědomilo si totiž, že životní prostředí je stejné pro každého. V tom výjimky neplatí, žádná stranická výhoda (a bylo jich hodně) nemohla nikoho ochránit před vdechováním všech těch exhalací, kterými nás náš průmysl a energetika posunuly na jedno z prvních míst ve světě. Už tu byla řeč o zákazu publikace některých údajů o zdravotním stavu obyvatelstva. Řeknete, že právě u vědeckého pracovníka je autocenzura naprosto nepřijatelná. Jenže to bychom nebyli v Čechách, aby se to nedalo obejít. Proto v mých dalších pracích titul stati velmi často neodpovídal tak zcela obsahu. Uvnitř práce se našly tabulky nebo grafy, které přinášely informace velice se přičící duchu už zmíněné vyhlášky ministerstva vnitra. Takové údaje se často nacházejí právě v tom časopise, který mi tehdy odmítl publikovat stať o vlivu olova na nemocnost.

Není však zbylí, občas se to šídlo v pytli neutají. Někdy v roce 1985 jsme dokončili spolu se Zavázalem studii o **nemocnosti dětí ve čtyřech oblastech Středočeského kraje**, které se lišily stupněm znečištění ovzduší. Dotazníkovou akci u rodičů dětí jsme získali údaje mnoha set dětí o výskytu onemocnění alergiemi nebo vleklymi nemocemi cest dýchacích. K našemu překvapení bylo takto postižených dětí v některých lokalitách až 48 procent. Přitom nejméně jich bylo v Benešově a nejvíce ve městech s hojným průmyslem, konkrétně v Neratovicích a Kralupech. Tak jsme to všechno shrnuli a srovnali s imunologickými ukazateli, nakonec podle pravidel našeho řemesla sestavili konečné studie. Po patřičném „vypilování“ byla studie předložena časopisu Čs. pediatrie. To se stalo zjara roku 1985. Pak se dlouho nedělo nic. V polovině roku 1986 jsme redakci poslali první urgenci, odešla urgence druhá, tentokrát formulovaná naléhavěji. Po ní přišla odpověď spolu s vráceným rukopisem. Průvodní dopis redakce mě téměř rozveslil. Snažili se mě přesvědčit, že časopis Čs. pediatrie je určen pouze pro práce „první linie“, a to že naše práce není. Nu, když sdělení o znepokojivém nárůstu poruch imunity dětí pod vlivem znečištěného ovzduší nepatří do časopisu, který se zabývá první linií svého oboru, tak snad to uveřejní jinde. A tak rukopis po nevelkých formálních úpravách putoval do redakce časopisu Československá medicína. Tahle redakce byla aspoň rychlá. Do čtrnácti dnů byl článek na mém stole zpátky. S velmi přívětivým dopisem, jenom se jim to jaksi nehodilo, a tak mi hned poradili, abych to raději publikoval v nějakém jiném časopise, např. Journal of Hygiene, který u nás také vychází v angličtině. K tomu nakonec došlo, ovšem až po čtyřech letech zbytečného čekání. A taky jen pro několik desítek těch odborníků, kteří tento časopis čtou. Rozhodně to nečetli ti, kterým byl ten článek původně určen, totiž naši pediatri první linie, kteří by přece jen měli právo vědět, jak hrozivým způsobem stoupá počet imunologicky narušených dětí pod vlivem znečištěného životního prostředí.

U hygieniků českých krajů však byly naše výsledky vyšetřování imunologických změn přijímány dobře. Ostatně v severních Čechách se pod vedením dr. J. Richtera vytvořila skupina odborníků pracujících podobnými metodami nezávisle na nás; docházeli k velice podobným závěrům, bohužel byli trochu skoupí na publikování výsledků. Snažili jsme se naše výsledky dostat do povědomí ostatních lékařů, a to už se nám dařilo hůř. Velmi nás mrzelo, že nebylo možno výsledky nějakým vhodným způsobem popularizovat. Přitom veřejnost byla značně znepokojena obecným vývojem znečišťování prostředí a toto znepokojení často nabývalo panických forem, např. lidi nesmírně pobouřil vyšší obsah dusičnanů v zelenině. My sami jsme nebyli žádní popularizátoři a ani jsme na to nebyli dost připraveni, ostatně práce jsme měli tolik, že náročná popularizace by nás od ní nutně odváděla. Nemohli jsme se zbavit dojmu, že naše osoby v souvislosti s ekologickou problematikou jaksi nejsou vítány. Zaráželo nás, že při pořádání některých sympozií o tématech životního prostředí se pořadatelé neobtěžovali nás pozvat ať už k přednáškám či k diskusi.

To mi nedávalo žádný smysl do doby, než mi došla zpráva, že na schůzích členů KSČ byl čten dopis předsednictva strany. V něm byli členové KSČ nabádáni, aby všude tam, kde projeví svůj názor nebo činnost bývalí členové strany nebo ti, kteří jsou známi jako chartisté, bylo jejich činnosti zabráněno a aby byli společensky izolováni. Zkrátka, aby nedostali příležitost cokoli říci nebo udělat.

Všem, kteří jsme pracovali na problému znečištění prostředí, bylo jasné, že by se naše činnost měla odehrávat **v souladu s ekologií**. Ti se totiž zabývali výhradně škodlivým vlivem

lidské činnosti na krajinu a lidé pro ně představovali to, co je v přírodě škodlivé. My jsme zase pracovali na problému, jak civilizační prostředí poškozuje člověka. Na první pohled se tento problém zdá být zanedbatelný, ale bez skloubení obou stanovisek by leckde mohlo dojít k nepřijemným kolizím. Proto byl uspořádán přednáškový večer, kde obě skupiny měly říci své poznatky a názory, navzájem si je objasnit a diskutovat o nich. Ekologové nás však zklamali. To, co nám řekli, bylo na úrovni popularizace látky pro nepřilíš vzdělané laiky. Hlubší zamyšlení nad problematikou prostě chybělo. A co víc: všichni ekologové se po skončení svého dílu přednášek zvedli a odešli. Vůbec je nezajímalo, co chceme k problému říci; odpadla proto společná diskuse.

Někdy koncem roku 1983 jsem začal se svou ženou pracovat na knize, kterou jsme nazvali **Ekoimunologie**. Materiál k ní se hromadil dlouho, nejméně patnáct let. Byly to stohy separátek z celého světa a haldy výpisků z mnoha odborných časopisů. K tomu bylo nutno přičíst naše vlastní zkušenosti, vtělené do několika desítek studií. Počátkem roku 1984 jsem začal jednat o možném vydání knihy, různé komise to schválily, a tak před Vánoci 1985 jsme plni naděje odnesli rukopis do redakce Avicena. Tam nám nejprve rukopis vrátili k přepsání, protože neodpovídal tiskové normě. Kniha byla opět znovu přepisována, než byla konečně roku 1987 odeslána do tiskárny.

V těch čtyřech letech čekání na vydání knihy, která mezitím poněkud zastarala, jsme ovšem nezaháleli. Řekli jsme si se ženou, že svou práci skončíme k 31. březnu 1988 a definitivně oba odejdeme do důchodu. Tehdy jsme však měli rozpracovánu celou řadu studií. Kromě těch, které se týkaly vlivu ovzduší na děti, to byly práce, které si vyžádaly naše nové spolupracovnice v KHES dr. Znojemská a dr. Janečková. Byly to studie o vlivu pracovního prostředí na imunitu zaměstnanců chemických továren.

Opakování studií ze 70. let potvrdilo naše dřívější nálezy. Rozšíření počtu sledovaných testů přineslo nové poznatky o vlivu znečištění na hladiny už dříve zmiňovaných akutních reaktantů. K osvětlení situace pak přispěla meteorologická náhoda. V prvním roce tříleté studie byla v zimním období zaznamenána hluboká a dlouhotrvající tepelná inverze. Tedy nízké teploty v dolní vrstvě atmosféry, zatímco ve vyšších vrstvách byly teploty zvýšené. Tím se v dolních vrstvách nahromadily všechny nečistoty, vypouštěné z nejrůznějších zdrojů. Nemožnost jejich rozptýlu způsobila dramatické zvýšení koncentrace zplodin v dolních vrstvách ovzduší. Srovnání výsledků znečištění s hodnotami krevních bílkovin u dětí ukázalo pozoruhodnou shodu. Jinými slovy – koncentrace znečištění spoluurčovaly hladiny bílkovin v séru postižených dětí! Zajímavé přitom bylo, že některé obranné bílkoviny byly potlačovány, zatímco jiné, pro obranu méně výhodné, narůstaly. Ale ne všechny naše nálezy byly tak záporné. Ukázalo se totiž, že imunitní obraz dětí se významně zlepšil aspoň třítydenním pobytem ve zdravé krajině....

V lednu roku 1989 celý svět překvapil hluboký a po mnoho dní trvající protest naší mládeže. Stalo se to u příležitosti dvaceti let, které uplynuly od upálení studenta Jana Palacha. A opět užití hrubé síly státní moci a série hloupých politických procesů. Ve světě nastala bouře protestů a uvnitř naší společnosti se prohloubil příkop mezi MY a ONI.

A pak přišel listopad 1989.

Rozen Dan, MŠ – Sudoměřská, Praha 3

POSLÁNÍ

Předvánoční zamyšlení 2004

Skoro pokaždé, když poslouchám některou z Beethovenových symfonií, napadne mě, kolik nadějí do budoucnosti velký skladatel kladl, kolik radosti očekával, jak moc věřil v rozum a osvicení člověka a v ideály, které ztělesňoval přelom osmnáctého a devatenáctého století. Mnohé z toho, v co Beethoven věřil, se uskutečnilo, vývoj v posledních dvou stovkách let byl však mnohem víc krivolaký, než si liberální romantici na počátku devatenáctého století představovali. Stačí trochu přimhouřit oči a podívat se k magickému počátku devatenáctého století: v biologii převládají Lamarckovy názory na uspořádání živých organismů, není to také dávno, co byl objeven Lavoisierem kyslík (a také jen pár let po tom, co byl jeho objevitel popraven), Darwin na svou první velkou námořní cestu odpluje až za čtyřicet let. Teprve za pár dalších let si to příkondrá první lokomotiva, přestože parní stroje jsou již delší dobu využívány v dolech i v manufakturách. Nad Francií se zvedly horkovzdušné balóny. Po městech i na delší vzdálenosti se cestuje stále ještě kočáry, snad lépe pérovánými. Mikroskop dovozuje již dávno nahlížet do mikrosvěta a dalekohledy patří do instrumentaria hvězdářů. Země se dávno točí okolo slunce a velkých planet máme skoro tolik, jako nyní o dvě stě let později. Spousta věcí z našeho světa se zdá dobře vysvětlitelná rozumem. Bůh se skrývá, bůhví kde. Ne tak často v kláštrech, ty byly spolu s mnoha řády rušeny již na konci osmnáctého století. Příroda, přírodní síla, moudrost přírody boha nahrazuje. Víru v něj často přebírá víra v sebe, své okolí a také ve svůj národ. Herder pátrá po národních kořenech a lidé se dle těchto kořenů seskupují v národy moderní. Jazyk se stává důležitým národním integrátorem, více než víra v boha či lépe způsob víry.

Obraz studentů, kteří cestují střední Evropou od univerzity k univerzitě, na cestách brkají na kytaru a nesou sebou ideu svobody (a také bratrství a rovnosti) dobře představuje obecné pocity té doby. Jsou však tací, kteří se domnívají, že právě v téhle chvíli, na první pohled tak krásné, ve chvíli, kdy liberálně romantický obraz světa začíná nabývat nejen obrysů, ale stává se součástí jakési nepsané doktríny, naplňované sice mnohem více v univerzitních posluchárnách a kuloárech než v reálné politice, že právě v této chvíli se zakládá také první kamínek stavby budoucích konfliktů i totalit století dvacátého. Právě absolutní víra v člověka, víra v jeho vládu nad přírodou, víra v to, že člověk je nejvyšší na pyramidě živých bytostí, víra v možnosti téměř neomezeného zlepšování člověka je pravou vírou devatenáctého století. Nietzscheovy snahy o lepšího člověka, nadčlověka, vulgárně uchopené nacisty, jsou jedním z tragických vyústění této víry. Marxovy naděje, že změnou zevních podmínek života se zásadně změní nejen život člověka, ale také jeho podstata, s jeho tužbami i cíli, jsou jiným zpracováním tohoto tématu. Osvětím i Magadan, Dachau, Jáchymov, Bělomořský kanál i Polpotovy mučírny mají mnohé společné. Nejen v hrůze a v utrpení, které přinesly, a nakonec i v symbolech, které stále představují. Společné jsou jim i mnohé kořeny, kořeny pro všechny z nás příjemné, radostné a prvoplánově určitě bezproblémové. Rozhodně nechci být k počátku devatenáctého století nespravedlivý. Beethovenovy symfonie i Schubertovy skladby miluji. Budí ve mne především radostné pocity. Jako bych však již trošičku cítil, že se v nich někde už sice skrývá Wagner či Čajkovskij, že již zvedají hlavu jedni i druzí rádobyšpasitelé, nový člověk je na cestě, člověk vyšší z národů krásnějších, ale Stalinové, Goeblesové a jejich sturmabannführeri a čekisti budou narozeni až za mnoho desetiletí.

Vondrysková, 8. B – ZŠ U Roháčových kasáren, Praha 10

Pohled na biologické zakotvení člověka se v posledních dvě stě letech naprosto radikálně změnil. Člověk v biologii už sotva sedí na vrcholu pyramidy. Darwin, Mendel a Watson s Crickem poslali lidem důležité poselství: člověk je důležitou součástí světa, důležitou součástí přírody, jeho evoluce, jeho genetický materiál i jeho látková výměna jsou však založeny na stejných principech jako evoluce, genetický materiál či látková výměna ostatních živých stvoření. Člověk dýchá, transformuje energii a rozmnožuje se dle stejných principů jako naprostá většina ostatních živých bytostí. Je součástí sítě, důležitou součástí, ale představa o jeho kralování na vrcholu pyramidy dostala fatální trhliny. Navíc nás sociobiologové vyučují, že i naše motivy či kořeny našich motivů se dají mnohdy vysledovat v živočišné říši. To samozřejmě osvícenci a jejich romanticky liberální následovníci nemohli dost dobře ani vědět a asi ani tušit.

Právě osmnácté století byla doba, kdy víra v boha začala přecházet ve víru v člověka a také ve víru v národ. Začátek století dvacátého k tomu přinesl víru ve vědu a techniku. Víra v člověka či víra v národ přinesla Evropě obrovský rozvoj vzdělanosti, převedení vědy a techniky do technologie nám umožňuje léčit dříve neléčitelné, cestovat, komunikovat, nahlížet do neuvěřitelných hloubek i dalek, ale také bezmezně devastovat naše přirozené přírodní zázemí. Už teď se rýsují hranice technologického přístupu k uspořádání světa. Věda našťástí přináší také důkazy o problematických aspektech technologií. Moderní doba přinesla také největší ponížení člověka i snahu pomocí technologie rychle vyhladit celé národy.

Byla-li víra v boha základním integrátorem života evropských obyvatel do konce osmnáctého století, byla-li víra v sílu národa či v osvobození člověka v beztrždní společnosti důležitým integrátorem ve století devatenáctém či dvacátém, stojíme nyní před důležitou otázkou. Bude ještě nějaký integrátor života lidí i jejich hodnot? Asi to nebude jen volný pohyb zboží a pracovních sil. Bude to věda? Nebo někde na konci, před velkým třeskem a za desatero černými děrami kývá zase starý dobrý pán v moderní verzi bezpohlavně politicky korektně a vědecky upravený do nehmotné panopani? Nebo nám zbývá už jen hra se skleněnými perlami Hermanna Hesseho?

A tak se asi moc nebudete divit, že je mi zejména před Vánocemi a Velikonocemi bližší hudba Bachova. Hudba, ve které cítím především výrazný řád. Řád, který určuje běh věcí v tomto světě i v tomto vesmíru. Řád daný, monumentální a neúprosný, a také věčný a snad i neměnný. Při tom všem jindy například z chorálové předehry Johanna Sebastiana „Jesu, bleibst meine Freude“ tryská obrovská radost – a jiná Bachova skladba pak utěšuje – neměj strach, jsem s tebou. V době vánoční je snad nejvíce hraný jeho cyklus šesti kantát Vánoční oratorium. Méně známá je kanonická vánoční píseň „Von Himmel hoch, da komm ich her“, původně zpracovaná pro učenou společnost. Bachovo dílo tak působí monumentálně na straně jedné a současně je neobyčejně intimní a osobní na straně druhé. A konečně pak u Bacha, tak známého svým použitím kontrapunktu, cítím ještě jeden širší aspekt jeho tvorby, totiž vyzdvižení řádu proti chaosu a důraz na víru v širší zakotvení našeho života při současném oslovení individuálním. Tak tedy vnímám hudbu Johanna Sebastianna Bacha v kontextu moderní spirituality. Snad to stojí za připomenutí právě v době adventní.

Michal Anděl

Stvoření člověka

Na nilském ostrově Elefantine v Horním Egyptě existovala v 5. století před Kristem židovská vojenská kolonie. Odtud pochází i papyrus s apokryfní variantou Geneze.

Kdo má uši k slyšení, slyš:

Když byl večer pátého dne, svět byl hotov a Bůh pomýšlel na stvoření člověka podle obrazu svého. Svolal si anděly ke korunní poradě. Obklopili jeho trůn a anděl lásky promluvil jako první:

„Pane, nečiň to! Člověk bude milovat jen sám sebe. Tvé lásky nemůže jakživ dosáhnout.“

Pak se chopil slova anděl pravdy:

Pane, nečiň to! Člověk bude následovat lež. Bude chtít poznat jen to, co mu bude ku prospěchu.“

Jako třetí varoval Boha anděl spravedlnosti:

„Pane, nečiň to! Člověk bude dávat přednost moci před právem a tvou spravedlností bude jenom opovrhovat!“

Nyní přišel na řadu ďábel. Byl lstivý a věděl, že se člověk bude podobat spíše jemu než Bohu. Promluvil a řekl: „Pane, musíš stvořit člověka, bez něj bude tvému dílu chybět koruna.“

Tu se Bůh zamyslel a rozhodl:

„Dobrá, stvořím ho. Ale jako jediná ze všech bytostí zůstane navěky nehotový. Neustále v sobě ponese lásku, pravdu a spravedlnost jako můj obraz, ale nikdy jich nedosáhne.“

Večer skončil a nastalo ráno šestého dne.

*Z knihy Moc a právo, Alexandr Demandt,
Praha 1998*

VITA NOSTRA REVUE. Časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty.
Vychází 4× ročně. Vydává 3. lékařská fakulta, Ruská 87, Praha 10. IČO 00216208.
Náklad 400 kusů.

Tel. 267 102 105, fax 267 311 812, e-mail: marie.fleissigova@lf3.cuni.cz.

Grafická úprava a tisk

TIGIS, spol. s r. o.

Příspěvky dodávejte na disketách 3,5'' nebo e-mailem jako attached file
v editoru MS-WORD (nejlépe ve formátu RTF), jiný způsob projednejte předem
na čísle 267 102 105. Redakce neodpovídá za obsah mimoredakčních příspěvků.

Publikované texty nemusejí vyjadřovat názory redakce.

Redakce si vyhrazuje právo na odmítnutí, krácení
a jazykové úpravy příspěvků.

MK ČR E 15 377

ISSN 1212-5083